This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

B 1,177,866

Digitized by Google

Digitized by Google

TYTG 8

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. HARTMAN, H. VAN HERWERDEN, A. E. J. HOLWERDA, H. T. KARSTEN,
J. C. NABER, H. J. POLAK, K. G. P. SCHWARTZ, M. C. VALETON,
J. VAN DER VLIET, J. WOLTJER.

NOVA SERIES.
VOLUMEN UNDETRICESIMUM.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1901.

Digitized by Google

EX OFFICINA TYPOGRAPHICA ET BIBLIOPOLIO ANTEHAC E. J. BRILL.

Digitized by Google

INDEX

	Pag.
Observationes criticae ad Lucianum, scripsit S. A. NABER.	1— 22.
De Eugammonis Cyrenaei Telegonia, scripsit J. VÜRTHEIM.	23— 58.
De Lucilii Satirarum libro primo, scripsit J. J. HARTMAN.	59— 64.
De Ovidii Metam. V 85, scripsit J. J. H.	64.
Thucydidea (*contin. e Vol. XXVIII pag.* 61), scripsit I. C. VOLLGRAFF.	65— 81.
Ad Aeschylum. De Ioannis Henrici Schmidtii in artem metricam meritis, scripsit CAROL. LOESCHHORN . . .	82— 91.
Ad Charitonem, scripsit S. A. NABER	92— 99.
Ad Horatii Carm. IV, 7. 21, scripsit J. J. HARTMAN . .	100—104.
Ad Plutarch. Thes. 12, scripsit J. J. H.	104.
Studia Lucretiana (*contin. ex Vol. XXVII pag.* 72), scripsit J. WOLTJER.	105—120.
Homerica (*contin. ex Vol. XXV pag.* 281), scripsit J. VAN LEEUWEN J. F.	121—140.
Ad Charitonem, scripsit S. A. NABER	141—144.
De versu quodam Furii Bibaculi, scripsit J. J. HARTMAN.	145—147.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H.	147.
De tribus locis interpolatis in Evangelio secundum Marcum, scripsit I. C. VOLLGRAFF.	148—161.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H.	161.
Observationes criticae ad Lucianum (*contin. e pag.* 22), scripsit S. A. NABER	162—196.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H.	196.
De Orphei patria, scripsit J. VÜRTHEIM.	197—206.
Quo discrimine dei et homines inter se dignoscantur, scripsit J. VAN DER VLIET	207—208.
Varia, scripsit H VAN HERWERDEN	209—218.

Digitized by Google

	Pag.
Ad Catulli Carm. LXIIII vs. 178, scripsit J. WOLTJER .	219—220.
Homerica (*contin. e pag.* 140), scripsit J. VAN LEEUWEN J.F.	221—243.
De Regia observatiuncula, scripsit J. J. HARTMAN . . .	244—246.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H.	246.
Observationes criticae ad Lucianum (*contin. e pag.* 196), scripsit S. A. NABER	247—280.
Ad Tacitum, scripsit J. J. H..	280.
Ad titulos Acraephienses, scripsit H. VAN GELDER . . .	281—303.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H.	303.
Deorum coronae, scripsit S. A. NABER.	304—306.
Observationes criticae ad Dionysii Halicarnassensis Antiquitates Romanas, scripsit S. A. NABER.	307—340.
De Crantoris fragmentis moralibus, scripsit K. KUIPER .	341—362.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H..	362.
De compositione Poenuli, scripsit H. T. KARSTEN . . .	363—387.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H.	387.
De Aetolorum institutis publicis, scripsit J. BREEN. . .	388—412.
Paralipomena Lysiaca, scripsit H. J. POLAK	413—443.
Ad Aristophanis Aves, scripsit J. VAN LEEUWEN J. F.. .	444—460.

Digitized by Google

OBSERVATIONES CRITICAE

AD

LUCIANUM.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

Studia mea Lucianea per multorum annorum decursum saepe intermissa, nec tamen umquam prorsus neglecta, nunc resumo et videbo numquid in meis commentariolis insit non plane indignum quod Mnemosynes lectores cognoscant.

Hic omnium primum ante oculos meos obversatur imago Eugenii Mehleri. Quorum in nostris literis aliquod nomen ac fama fuit, eorum memoria doctis viris solet renovari scriptione, in qua unus alterve ex studiorum sociis, sive brevius, sive copiosius si fors ita tulerit, enarrat qua ratione quove eventu amicus Musas coluerit. Nil tale contigit Mehlero, qui ante quinquennium obiit, credo, quia duriore fortuna conflictatus, postremis vitae annis latitare maluit in angulo quam famae consulere et studiorum fructus in medium proferre. Ego autem, dum memoria repeto annum 1852, quo Kiehlius mecum Mehlerum in societatem adscivit et Mnemosynen in lucem produximus, non committendum puto ut meritissimi viri parentalia frustra anquirantur; eoque magis hoc a me officium postulari videtur, quum de Kiehlio et breviter dixi *Mnem.* 1874 p. 223 et vitam plenius enarravi vernaculo sermone in peculiari libello, in quo feci quod potui ut tum Cobeti et duorum aliorum carissimorum capitum, tum Kiehlii imaginem vere ac fideliter depingerem. Restat iam ut de Mehlero dicam.

Digitized by Google

Eugenius Mehlerus Embricensis venit Leidam ad nos anno 1846. Vixdum vigesimum aetatis annum egressus erat et Bonnae studia iam absolverat, nactus celeberrimos praeceptores Welckerum et Ritschelium, amicos autem, de quibus statim omnes optima quaeque sperabant, Leopoldum Schmidtium et Iacobum Bernaysium. Welckero duce animum imprimis applicarat ad mythologiae studium; hinc etiam sibi elegerat dissertationis argumentum, in qua ad publicam commilitonum disputationem exhibuerat priorem partem eorum quae de Mnasea Patarensi collegerat. Sed quo primum die Septimontio relicto in hanc palustrem terram delatus est, captus fuit amore Athenarum Batavarum decrevitque patria relicta nobiscum manere. Cito moribus nostris assuefactus est et brevi tempore Hollandice ita fabulabatur, ut in paucissimis proderet peregrinam originem. Quotidie una erat cum studiosis iuvenibus qui ducibus Bakio et Cobeto antiquis literis operam dabant; mox Cobetus, Geelius, alii professores eum in familiaritatem receperunt; verbo, erat quod sibi plauderet, nam omnes augurabantur mox fore ut in aliqua honorifica statione collocaretur; sed doctoris Bonnensis titulus non sufficiebat ac prorsus necesse erat ut Regio decreto convenienter legitimis examinibus peractis apud nos literarum doctor renunciaretur.

Antequam ad novum opus se accingeret, absolvere voluit quod Bonnae incohaverat et anno 1847 edidit quotquot Mnaseae fragmenta reperire potuit cum docto commentario, in quo post Prellerum multo plenius explicavit quae strictim attigerat in dissertatione Academica. Deinde hac cura profligata, quamquam ad extremum gloriabatur fuisse se duumvirum Bonnensium discipulum, Cobeti assiduus auditor factus cum reliquis commilitonibus ad illustre exemplum quod intuebatur, se effinxit. His studiis intentus unum et alterum annum transegit et anno 1850 in lucem emisit Xenophontis Convivium cum criticis adnotationibus, in quibus ipsum textum saepe feliciter emendavit omniaque severissime exegit ad normam Atticae dialecti. Adulescentis opera est multaque, uti opinor, postea aliter administravisset; sed in adnotationibus haud pauca inerant quae veterum literarum amantes allicere poterant, nam post Orationem Inauguralem Cobetus non amplius ad scribendum animum appulerat

Digitized by Google

necdum cogitarat de *Variis Lectionibus* colligendis. Mehlerus autem primus fuit, qui exemplo ostendit, quantos progressus ingeniosus adulescens brevi tempore facere posset in schola Cobeti, qui nescio quomodo studiosos iuvenes secum rapiebat omnesque antiquitatis amore incendebat. Ipse Mehlerus hoc testatus est in Epistula ad Ritschelium, quam Xenophontis editioni praemisit.

Tandem, anno 1851, Academia Lugduno-Batava Mehlerum cinxit laurea doctorali. Argumentum dissertationis Cobetus dederat. Sunt Heracliti Allegoriae Homericae, quae quinquies prelum iam exercuerant; sed in operis calce aliquot paginae desiderabantur. Cobetus in Vaticana Bibliotheca tres codices invenerat: erat Codex 951, in fine mutilus, ex quo derivatae erant omnes quae eousque prodierant editiones; erat Codex 871, qui paulo quidem plura continet, nec tamen integer est; erat denique Codex 305, in quo servatur posterior pars Allegoriarum, inde a capite 41, pag. est 86 Mehleri, usque ad finem. Horum codicum collationes Cobetus insigni liberalitate Mehlero ultro obtulit eique auctor fuit ut accurate conferret et enotaret scripturarum discrepantias in Homeri Scholiis, in quibus multa insunt ex Heraclito excerpta. Omne hoc Mehlerus laudabiliter praestitit ac praeterea corruptum textum haud vulgari acumine passim emendavit itaque haec Batava editio principis editionis instar est. Aliquot annis post fuit Teubnerus, qui Mehlerum rogavit ut novam Heracliti recensionem adornaret, quae cum aliis quibusdam opusculis mythologicis locum inveniret in *Bibliotheca Teubneriana*. Nescio quomodo res eventu caruit, sed per complures annos nos de Heraclito per epistulas egimus multaque amicus iam collegerat, quibus existeret altera editio haud parum emendatior quam prior. Auctor fui Mehleri filio, qui veterum linguas docet in Gymnasio Amstelodamensi, ut aliquando paterna adversaria excuteret et cum Mnemosynes lectoribus communicaret, si quid etiam hodie inesset quod docti viri libenter legerent. Non omnia certe Mehlerus exhausit *Mnem.* 1878 p. 402 sqq.

Insequens annus, 1852, natalis fuit Mnemosynes. Grave onus erat quod in nos receperamus necdum Cobeto potueramus persuadere ut ipse scribendo nos adiuvaret, etiamsi nobis bene

Digitized by Google

vellet ipsaque re, non modo verbis, suam ostendisset erga nos propensam voluntatem. Primum Mehleri *σύμβολον* fuit *de Io. Steph. Bernardi Commercio Litterario*, quod Leidae in Bibliotheca asservatur. Insunt ad Bernardum epistolae Ruhnkenii, Valckenaerii, Reiskii, Piersoni, aliorum, quas editor brevi sed docto commentario illustravit.

Non omnia enumerabo quae Mehlerus sub *Mnemosynes* tutela esse voluit et post unum et alterum annum eius nomen in scriptorum indice rarescit. Nempe fortuna longe parcius quam amici optabant, blando vultu eum adspexit. Primum haud ita firma valetudo erat, quae aetate ad senectutem vergente in dies fiebat deterior. Edito Heraclito vocatus est Campaniam ad Isalam (*Kampen*), ubi ad certum tempus pueros docuit, donec ad penates suos rediret praeceptor qui stationem tenebat. Deinde post aliquod intervallum Helium (*Brielle*) profectus est, ubi conrectoris munere fungeretur. Haud ita multo post Snecenses ei scholam commiserunt regendam ibique mansit, donec anno 1871 mihi successit, qui Zwolla Amstelodamum evocatus fueram. Itaque mense Ianuario anni 1896 eodem ferme die nostra quinivicennalia celebravimus, quibus Zwollana iuventus certis indiciis significavit quanti suum Rectorem faceret ipsaque Reginae mater propter singularia merita eum virtute nobilitatum esse pronunciavit. Sed hic festus dies debilitato seni fere postremus illuxit, nam brevi post ingruentis morbi vi oppressus fuit. Ipse veni Zwollam ad exsequias meisque oculis vidi quanto honore cives Rectorem Gymnasii prosequerentur.

Numquam destitit colere literas, sed nostras Musas severiores non nisi parce et infrequenter poterat adorare. In causa erat, uti dixi, valetudo; deinde fere obruebatur scholastico munere, nam nova lege lata discipulorum in Gymnasio numerus insigniter creverat. Accedebat privata institutio; quin etiam, ut rem familiarem sustentaret, deesse non poterat parentibus, qui rogabant ut filii apud Rectorem domestica educatione et disciplina continerentur. Saepe miratus sum, qui fieri posset ut inter tot tantaque negotia satis superesset otii ad edendos tot libros et libellos in usum tironum. Sunt grammaticae utriusque linguae, sunt lexica, sunt historiae literariae, sunt versionum libelli — *themata* appellant — alia fortasse. Inter haec multa erant Ger-

Digitized by Google

manica quae convertit in nostrum sermonem; semel et iterum fecit ut Germani cognoscere possent quae populares nostri Belgice scripsissent. Verbo ut dicam, tota vita incredibiliter laboriosa fuit.

Inter tam multiplices occupationes quum Mehlerus districtus esset, iamdudum iacebat mythologiae et mythologorum studium; sed identidem redibat ad Lucianum, veteres suas delicias, ut dicere solebat. Itaque anno 1882 in usum scholarum prodiere Luciani Dialogi Quatuor, cum praefatione multarum paginarum, ex qua luculenter apparet quid senex etiamtum praestare potuisset, si omne otium contulisset ad philologiae studium. Posthac nil tale componere aggressus est et iacebant collectanea quae ad Lucianum undecumque corraserat. Anno 1895 inter discipulos meos erat Hermanus Otto de Jong, qui hodie in gymnasio Harlemensi praeceptoris munere fungitur. Hic quum circumspiceret dissertationis Academicae argumentum, tandem de Luciano aliquid constituit conscribere. Ego autem quum nossem Jongio nullum ducem fore meliorem, eum Mehlero commendavi isque eo libentius nobis morem gessit, quum animadverteret amicitiam esse inter Jongium et filium, qui tunc itidem studiorum causa Amstelodami commorabatur et brevi post pariter ex paterna disciplina profectus disputavit de Plutarchi Vita Homeri. Itaque rector Zwollanus magis quam ego Jongii et Mehleri iunioris promotor fuit et utraque dissertatio documento est quid amicus meus potuisset praestare, si faventibus Musis in ampliore theatro spectatus fuisset. Sed paucis diebus antequam *Exercitationes Criticae in Lucianum* critico doctorum examini summissae fuerunt, meritissimus senex misero fato extinctus est.

Haec habui quae praefarer antequam novo operi manus admoverem. Itaque honoris causa initium sumam a quatuor dialogis quos Mehlerus edidit. Sunt autem Timon, Philopseudes, Verae Historiae et Gallus.

Timon.

§ 7: ὁ κεκραγὼς ἐκ τῆς Ἀττικῆς παρὰ τὸν Τιμωνὸν ἐν τῇ ὑπωρείᾳ. Dele praepositionem ἐκ. Etiam Lucianus sic solet ge-

Digitized by Google

netivum eleganter praemittere, cf. Deor. Dial. XX. 1: *τῆς Ἴδης ἐν τῷ Γαργάρῳ.*

§ 29: *ὡς δὲ λεῖος εἶ καὶ ὀλισθηρός, ὦ Πλοῦτε.* Teneo quod olim correxeram: *ὡς δόλιος εἶ*, cf. Mehl. Praef. p. XVI. Certe particula *δέ* male abundat, cf. Hermotim. 59: *ὡς ὀλισθηρὸς εἶ.*

§ 40. Mercurii verba sunt: *ἐγὼ δὲ ὑπὲρ τὴν Αἴτνην ἐς τὸν οὐρανὸν ἀναπτήσομαι.* Itane ex Attica supra Aetnam in Olympum? Malim: *ὑπὲρ τὴν Ἀττικήν.* Qui locum corrupit, intempestive memor fuit eorum quae leguntur § 19: *σὺ δὲ μέμνησο, ὦ Ἑρμῆ, ἐπανιὼν πρὸς ἡμᾶς ἄγειν τοὺς Κύκλωπας ἐκ τῆς Αἴτνης.* Contra § 6: *ἐκ τῆς Οἴτης ἐναυσάμενος μεγάλην ποιήσας φλόγα*, miror quod Fritzschius reiecit elegantem Fabri correctionem: *ἐκ τῆς Αἴτνης.*

§ 56: *οἶσθα γὰρ ὡς μᾶζα μὲν ἐμοὶ δεῖπνον ἱκανόν, ὄψον δὲ ἥδιστον θύμον ἢ κάρδαμον ἢ εἴποτε τρυφήν, ὀλίγον τῶν ἁλῶν.* At sal minimo pretio prostat. Hom. Odyss. ρ 455: *οὐ σύ γέ κ' ἐξ οἴκου σῷ ἐπισάτῃ οὐδ' ἅλα δοίης.* Secundum Horatium cum sale panis latrantem stomachum bene leniet. *Κινδυνεύουσιν οἱ ἅλες τῶν ἄλλων ὄψων ὄψον εἶναι καὶ ἥδυσμα*, ut scribit Plutarchus Quaest. Conviv. p. 685 A. Etiam in tenui victu sal suppetit, sed, uti aequum est, parce utuntur omnes. Sunt longe dissiti mortales *οἳ οὐ ἴσασι θάλασσαν ἀνέρες οὐδέ θ' ἅλεσσι μεμιγμένον εἶδαρ ἔδουσι.* Itaque si Thrasycles ille — cuius sunt apud Lucianum verba ad Timonem — salem ad mensam adhibet, nondum *τρυφᾷ*, sed facit quod omnes divites et pauperes semper faciunt et nemo prorsus est, cui non *ὀλίγον τῶν ἁλῶν* satis sit; nam diuturno tempore, opinor, opus est ut *τὸν θρυλούμενον τῶν ἁλῶν μέδιμνον* comedas. Praeterea hoc certe apparet ex Arist. Eccl. 813 cavisse aliquando Athenienses ne sal carius veniret: hoc enim condimento omnes quotidie fruebantur. Item Romanos summa ope hoc cavisse videmus Liv. II. 9. Quid autem Thrasycles? *Εἴ ποτε τρυφῴη*, ad mensam adhibebat non *ὀλίγον τῶν ἁλῶν*, sed *ὀλίγον τῶν ἑλαῶν*. Etiam olivae, quamquam sale sine dubio cariores, exiguo tamen pretio Athenis prostabant. Notissimum est quod Plutarchus tradit Moral. p.

Digitized by Google

470 F: Socrates amico cuidam qui questus fuerat Athenis non nisi divitibus vitam vitalem esse, olivas ostendit: δυεῖν χαλκοῖν ἡ χοῖνιξ· εὐτελὴς ἡ πόλις. Capit autem χοῖνιξ tantundem fere quantum hodie *litra*. De olivis multa iucunda cognitu invenies apud Neumannum et Partschium, *Physik. Geogr. v. Griechenland*, qui vere p. 421 ita scribunt: „die Olive gehörte zur gewöhnlichsten Nahrung des armen Mannes und durfte auch auf einer besser besetzten Tafel nicht fehlen." Hinc pauperes queruntur apud Lucianum Epist. Saturn. 21: ἀφόρητον ἡγούμεθα τὸ πρᾶγμα, τὸν μὲν ἐφ' ἁλουργίδων κατακείμενον τοσούτοις ἀγαθοῖς ἐντρυφᾶν ἐρυγγάνοντα καὶ ὑπὸ τῶν συνόντων εὐδαιμονιζόμενον ἀεὶ ἑορτάζοντα, ἐμὲ δὲ καὶ τοὺς ὁμοίους ὀνειροπολεῖν, εἴ ποθεν ὀβολοὶ τέτταρες γένοιντο, ὡς ἔχοιμεν ἄρτων γοῦν ἢ ἀλφίτων ἐμπεπλησμένοι καθεύδειν κάρδαμον ἢ θύμον ἢ κρόμμυον ἐπιτρώγοντες. Uti vides, hi ne olivam quidem habent, nam haec iam est quaedam τρυφή, ut Thrasycli videbatur. Panis autem semper cum sale comedebatur: hinc, ut hoc utar, Dial. Meretr. IV. 4 est mulier magicas artes edocta, quae exigua mercedula contenta est: poscit drachmam et panem: ἐπικεῖσθαι δὲ δεῖ μετὰ τῶν ἁλῶν καὶ ὀβολοὺς ἑπτά, ubi tirones velim attendant ad additum articulum μετὰ τῶν ἁλῶν, nam quemadmodum hodie si quis ovum poposcit, simul sal praebetur, sic sal perpetuum erat panis condimentum.

Idem vitium quod in Timone notavimus, recurrit de Merced. Conduct. 19: ἥδιον ἐκεῖνο δεῖπνον, οὐκ ἔμοιγε τοῦ θύμου καὶ τῶν λευκῶν ἁλῶν ἥδιον, ὀπηνίκα βούλομαι καὶ ὁπόσον, ἐλευθέρως ἐσθιομένων. Scio quidem sal condiri odoribus additis, ut scribit Plin. H. Nat. XXXI. 7. 41 et memini ἅλας θυμίτας memorari, scil. μετὰ θύμου τετριμμένους, cf. Schol. Aristoph. Acharn. 771 et 1099 poteruntque λευκοὶ ἅλες videri, quibus nil quidquam erat additum; sed thymum et sal numquam coenam facient: condimentum est, ὄψον est, οὗ χωρὶς, ut scribit Plutarchus Moral. p. 668 F, οὐδὲν ὡς ἔπος εἰπεῖν ἐστὶν ἐδώδιμον, sed nemo salem delinget — ita enim solebant, cf. Plaut. Curc. IV 4. 5 et Pers. III 3. 23 — ad famem sedandam. Sed quid plura cum aperta res sit? Vera lectio est: τοῦ θύμου καὶ τῶν λευκῶν ἑλαῶν. Sunt autem λευκαὶ ἐλᾶαι secundum Hesychium quae etiam φαυλίαι dicuntur, reliquis olivis minores, si quidem satis fidei est in grammaticis. Habet vocabulum Alciphron I 21,

Digitized by Google

ubi nescio quis *σιτεῖται οὐδὲν τῶν πολυτελῶν ἀλλ' ἄρτον ἐξ ἀγορᾶς καὶ ὄψον, εἴποτε εὐημερίας ἡμέραν ἐπιτελοίη, δρυπετεῖς ἢ φαυλίας*. Vilem hanc speciem fuisse dixeris, quocirca erravit Lexiphanes § 5, quum facit adulescentem luxuriae deditum *ἐσθίοντα φαυλίας*. Obiter notabimus haud dissimilem corruptelam in Lysiae Oratione *περὶ τοῦ σηκοῦ* § 18: *ἐμοὶ τοίνυν τούτων οἱ μὲν φίλοι, οἱ δὲ διάφοροι περὶ τῶν ἐμῶν τυγχάνουσιν ὄντες*. In nupera editione Herwerdenus retinuit verba *περὶ τῶν ἐμῶν* quae olim deleverat; Weidnerus autem commendavit: *περὶ τῶν ὁμόρων*. Si quidem verba corrupta videbuntur, longe facilius rescribere poteris: *περὶ τῶν ἐλαῶν* (ΕΛΑΩΝ — ΕΜΩΝ). Cf. etiam Vollgraffius Mnem. 1899 p. 223.

Philopseudes.

§ 1: *πολλά, ὦ Τυχιάδη, ἐστὶν ἃ τοὺς ἀνθρώπους ἐνίους ἀναγκάζει τὰ ψευδῆ λέγειν*. Olim correxeram *ἐνίοτε* idque Mehlero probavi.

§ 3: *τὸ δὲ καὶ πόλεις ἤδη καὶ ἔθνη πολλὰ κοινῇ καὶ δημοσίᾳ ψεύδεσθαι, πῶς οὐ γέλοιον*; Malo: *ἔθνη ὅλα*.

§ 7: *εἰ τοίνυν — τὸν ὀδόντα τῆς μυγαλῆς — ἐνδήσειεν εἰς δέρμα λέοντος ἄρτι ἀποδαρέντος — αὐτίκα παύεται τὸ ἄλγημα*. Commendo: *ἀποδαρέν* et *παύσεται*.

§ 20. Primo obtutu mira videntur illa: *πολλοὶ ἔκειντο ὀβολοὶ πρὸς τοῖν ποδοῖν αὐτοῦ καὶ ἄλλα νομισμάτια ἀργυρᾶ πρὸς τὸν μηρὸν κηρῷ κεκολλημένα καὶ πέταλα ἐξ ἀργύρου* itaque hic haesit Herwerdenus et in *Mnem.* 1879 p. 94 commendavit *πρὸς τὸν μῆνα* vel *μηνίσκον*. Mehlerus ei de corruptela assensus est, reiecit autem correctionem. Scilicet neuter memor fuit Rutgersii in *Variis Lectionibus* p. 461, qui *incerandi* morem copiose illustravit itidemque Luciani rationem habuit. Quoniam hodie multi sunt quibus non est aditus ad doctissimos Rutgersii commentarios, lubet potiora quaedam excerpere. Veteres ubi vota concepissent, concepta tabellis inscribebant. Festus: Vota nuncupata dicuntur quae consules, praetores cum in provinciam proficiscuntur, faciunt; ea in tabulas praesentibus multis referuntur. Suetonius Augusto c. 97: Vota quae in proximum lustrum

Digitized by Google

suscipi mos est, collegam suum Tiberium nuncupare iussit. Nam se, quamquam conscriptis paratisque iam tabulis, negavit suscepturum quae non esset soluturus. — Ita conscripta signabant. Plinius Epist. X 44 ad Traianum: Solemnia vota pro incolumitate tua, qua publica salus continetur, et suscepimus, Domine, pariter et solvimus, precati Deos ut velint ea semper solvi, semper signari. — Obsignata *affigebant* deorum statuis. Apuleius Apologia: Votum in alicuius statuae *femore* assignasti. — Hinc liquet quid sit apud Iuvenalem Sat. IX 139:

Quando ego figam aliquid, quo sit mihi tuta senectus?

Idem Sat. XII. 100:

Legitime fixis vestitur tota tabellis — Porticus.

Affigebant autem plerumque Deorum genibus; ea enim, ut ait Plinius, misericordiae sedes consecrata est. Iuvenalis Sat. X. 55:

Propter quae fas est genua *incerare* Deorum.

Compotes autem votorum eas tabellas *solvebant* ac Diis reddebant ea quae daturos se promiserant. — Omitto alia multa, quae vide apud Rutgersium ipsum; sed nunc etiam intelliges quod de Polemone traditur apud Diogenem Laertium IV. 16: *καὶ ἐν Ἀκαδημείᾳ πρὸς κίονί τινι τριώβολον εὑρέθη προσπεπλασμένον αὐτοῦ διὰ τὴν ὁμοίαν τῇ προειρημένῃ πρόφασιν.* Sed quam est stulta narratiuncula!

§ 25: *ἐν γειτόνων δὲ ὑμῖν ᾤκει νοσῶν τι καὶ αὐτός, ὡς ἀπηγγέλλετο.* Malo fere: *ἀπήγγελτο.*

Verar. Histor. I.

§ 9: *ἀνήχθημεν οὐ σφόδρα βιαίῳ πνεύματι.* Inseram articulum: *βιαίῳ (τῷ) πνεύματι*, nam, quod multi iam observarunt, Lucianus ita loqui amat. Pariter II § 2 corrigo: *ἐπλέομεν εὐκράτῳ (τῷ) ἀέρι χρώμενοι.*

§ 13: *ἐλέγοντο δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τὴν Καππαδοκίαν ἀστέρων ἥξειν Στρουθοβάλανοι.* Absurda, uti vides, scriptura est; recte legimus Icaromenipp. 26: *τῆς χαλάζης ὅσον μέδιμνοι χίλιοι διασκεδασθήτωσαν ὑπὲρ Καππαδοκίας*, sed supra Cappadociam fixa et immota sidera nulla sunt. In ea mirifica pugna quam Lucianus describit, referuntur omnia ad stellatum coelum: ar-

Digitized by Google

cessuntur funditores ἀπὸ τοῦ Γαλαξίου § 16. Alibi copiis praeest ὁ ἐκ τοῦ Ζῳδιακοῦ τοξότης, § 18. Urbs est § 29 μεταξὺ τοῦ Πλειάδων καὶ τοῦ Ὑάδων ἄερος. Similiter, uti coniicio, bellatores illi adveniunt ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τὴν Κασσιέπειαν ἀστέρων. Quod ad veterem nominis formam attinet, itidem pro Imag. 7 Κασσιέπεια appellatur, non Κασσιόπη. Sic duplices formae sunt Ἰφιγόνη et Ἰφιγένεια, Ἠριγόνη et Ἠριγένεια· quocirca saepe suspicatus sum Penelopen dictam fuisse Πηνελόπην et Πηνελέπειαν. Ἀντιγένης est, sed Ἀντίγονος et Ἀντιγόνη· analogia late patet.

§ 17: ὥστε με εἰκάζειν μὴ ἄρα τοιούτου τινὸς καὶ πάλαι ἄνω (ἀγῶνος) γενομένου Ὅμηρος ὑπέλαβεν αἵματι ὗσαι τὸν Δία. Haec sufficiunt et languent verba quae sciolus inseruit: ἐπὶ τῷ τοῦ Σαρπηδόνος θανάτῳ.

§ 21: εὐθὺς δὲ τὸ τεῖχος καθῃρεῖτο καὶ ἡμᾶς τοὺς αἰχμαλώτους ἀπέδοσαν. In Graecorum narrationibus omnia fiunt mira celeritate, θᾶττον νοήματος. Valckenaerius ea de re egit ad Eurip. Hippol. vs. 1186, Boissonadius ad Eunapium p. 210, Cobetus ad Charitonem in *Mnem.* 1859; ipse quoque idem argumentum attigi in *Mnem.* 1873 p. 149. Hinc commendo: καθήρητο. Similiter habemus Tyrannic. 8: ἡ μὲν τυραννὶς ἤδη καθήρητο.

§ 30: ἔοικε δ' ἀρχὴ κακῶν μειζόνων γίγνεσθαι πολλάκις ἡ πρὸς τὸ βέλτιον μεταβολή. In talibus Graeci particulam addunt: ἔοικε δ' (ἄρα) ἀρχὴ κακῶν μειζόνων γίγνεσθαι.

§ 32: εἴ ποτε ἀναχάνοι τὸ κῆτος. Bellua hoc certis intervallis faciebat, unde apparet verum esse: ὁπότε ἀναχάνοι, i. e. *quotiescumque*. Sed recte II. 1, dum flamma iam viscera consumebat, ἀργότερον ἀνέχασκε καὶ εἴποτε ἀναχάνοι, ταχὺ συνέμυε.

Verar. Histor. II.

§ 25: ἐδόκει δὲ κἀκείνῃ ταῦτα, οἴχεσθαι ἀπιόντας ἔς τινα τῶν ἐπικειμένων νήσων. Immo: περικειμένων.

Digitized by Google

§ 25: *ἐγὼ μὲν οὐ παρήμην· ἐτύγχανον γὰρ ἐν τῷ συμποσίῳ κοιμώμενος.* Vix intelligitur, verba Mehleri sunt, qui fieri potuerit, ut in cenatione obdormiverit et ut dormientem in ea reliquerint convivae: nox erat et fecit quod reliqui omnes, dormiebat in suo lecto nimirum, ut Menelaus qui *περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀνέγρετο.* Fieri potest ut recte Mehlerus viderit sintque verba *ἐν τῷ συμποσίῳ* perperam repetita ex proxime praecedentibus; mihi tamen tunc placuit et nunc quoque placet: *ἐν τῷ σκιμποδίῳ.* Cf. Philopseud. 11: *τὸν Μίδαν ἑωρῶμεν αὐτὸν ἐπὶ σκίμποδος ὑπὸ τῶν ὁμοδούλων προσκομιζόμενον.* Etiam Gellius, Noct. Att. XIX. 10, offendit aliquando Frontonem meum cubantem in scimpodio Graeciensi. Idem vitium recurrit Dial. Meretr. XV. 1: *τὸν Γόργον ἀπὸ τοῦ συμποσίου κατασπάσας τῶν τριχῶν*, ubi omnino legendum: *ἀπὸ τοῦ σκιμποδίου.* Cf. Dial. Meretr. III. 1: *ἐπὶ τοῦ πλησίον σκίμποδος κατέκεισο ᾄδουσα καὶ λυποῦσα ἐκεῖνον.* Ebrii tantum *ἐν τῷ συμποσίῳ* quiescunt, cf. Deor. Dial. XXIII. 2 et Navig. 13.

Somnium s. Gallus.

§ 1. Gallus gallinaceus *ἐφ' ἑσπέρας εὐθὺς ᾖδεν.* Necessarium duco: *ἀφ' ἑσπέρας.* Pariter apud Aristophanem Vesp. 100: *ὃς ᾖδ' ἐφ' ἑσπέρας*, Leeuwenius primus intellexit verum id esse quod in Cod. Rav. et Ven. invenitur: *ἀφ' ἑσπέρας*, h. e. statim post solis occasum.

§ 1: *νῦν γάρ μοι πράγματα παρέξεις μεταπηδῶν ἐν τῷ σκότῳ.* Uter verosimiliter *μεταπηδήσεται*, gallus an Micylus? Si gallus, recte se habet *μεταπηδῶν*, sin autem Micylus, quod equidem malo, necessarium erit rescribere *μεταπηδᾶν.* Quo sensu *πράγματα παρέχειν* cum infinitivo construatur, Cobetus ostendit *Mnem.* 1857 p. 300. In Vespis 312 est: *ἵν' ἐμοὶ πράγματα βόσκειν παρέχῃς*, quem locum felicissime expedivit ut sibi ipse plauderet, sicuti apparet *Praef. Nov. Lect.* p. XXI. Eodem modo est in Xen. Cyrop. IV. 4. 46: *πράγματα παρέξουσιν ἐπιμέλεσθαι*, Anab. III. 2. 27: *ὄχλον παρέχουσιν ἄγειν*, Plat. Phaed. p. 115 A: *πράγματα ταῖς γυναιξὶ παρέχειν νεκρὸν λούειν*, neque hic usus hodie obscurus est. *Μεταπηδᾶν* autem usurpatum est, quemadmodum *μετατρέχειν*, *μετιέναι*, *μεταπέμπεσθαι* et in omni-

Digitized by Google

bus hisce compositis eadem cernitur vis praepositionis μετά. Vide modo Appian. Hannib. 23: πᾶσιν ἐνέπιπτον καὶ μετεπήδων ἀφειδῶς, quem locum Passovio debeo.

§ 5: ἔτι γὰρ σὺ ἀναπεμπάζῃ τὸν ὄνειρον; Requiro: ἔτι γὰρ νῦν eademque utar correctione § 32: ἔτι γὰρ σὺ ὀνειρώττεις τὸν πλοῦτον;

§ 11: εἰσήειν οὖν μάτην λύκος χανὼν παρὰ μικρόν. Novimus proverbium λύκος ἔχανεν, quod usurpatur ἐπὶ τῶν τῆς ἐλπίδος ἀποτυγχανόντων, uti scribit Diogenianus Prov. 520. Idem proverbium Photius quoque enotavit et vide quos ad illum locum laudavi. Apparet quod nescio quomodo doctos viros hucusque videtur latuisse, interpolatum esse id quod est μάτην. Lupus in fabula χάσκων semper frustra est. Recte legitur μάτην ἐπιχανόντες Dial. Mort. V. 1.

§ 14: τὸν γείτονα γοῦν μοι τὸν ὁμότεχνον οἶσθα τὸν Σίμωνα, (τὸν) οὐ πρὸ πολλοῦ δεινήσαντα παρ' ἐμοί. Vides quid exciderit.

Abhinc sequar vulgarem dialogorum ordinem.

Somnium s. Vita Luciani.

§ 2: βόας ἢ ἵππους ἢ καὶ νὴ Δί' ἀνθρώπους ἀνέπλαττον εἰκότως, ὡς ἔδόκουν τῷ πατρί. Contuli Piscat. 38: ἔδειξε τοὺς ἄνδρας ἐναργῶς καθάπερ ἐπί τινος γραφῆς τὰ πάντα ἐοικότας, nec potui non suspicari praestare: εἰκότας eademque illa forma etiam altero loco fortasse reponenda est pro ἐοικότας. Hic convenit mihi cum Hartmanno p. 52.

§ 6: ἄρτι δ' ἂν αὖθις ὑπὸ τῆς ἑτέρας εἰχόμην. Malo: εἰλκόμην.

§ 7: οὔποτε ἄπει ἐπὶ τὴν ἀλλοδαπὴν, τὴν πατρίδα καὶ τοὺς οἰκέτας κταλιπών, οὐδὲ ἐπὶ λόγοις ἐπαινέσονταί σε πάντες. Hic interpretes iam olim haeserunt et lacunam agnoscere sibi visi sunt itaque quae deerant sunt supplere conati: οὐδ' ἐπὶ λόγοις (ἀλλ' ἐπ' ἔργοις). Fritzschius commendavit: οὐδ' ἐπὶ λό-

Digitized by Google

γοις (γέλωτα ὀφλήσεις ἀλλ' ἐπ' ἔργοις) ἐπαινέσονταί σε. Neque haec supplementa mihi magno opere placent, nec tamen Hemsterhusium sequar, cui „oratio est morata, quae, sicut in dramaticis usu venit, ipso gestu et vultu ad irridendum composito iuvari debet." Vitii sedes alibi quaerenda est: commendo: οὐδ' ἐπὶ λόγοις ἀνιάσονταί σοι πάντες, quae verba ut intelligas gestu vel vultu nihil opus est.

§ 14: ταῦτα ἔτι λεγούσης αὐτῆς οὐ περιμείνας ἐγὼ τὸ τέλος τῶν λόγων ἀναςὰς ἀπεφηνάμην καὶ — μετέβαινον πρὸς τὴν Παιδείαν. Quid hoc est ἀπεφηνάμην? Correctio ἀφηλάμην satis semet ipsam tuebitur.

§ 17. Apparet quid sic χειμερινὸς ὄνειρος, qui scilicet multum differt ab *a Midsummer Night's Dream*, sed prorsus otiosum est quod additur: ὅτε μήκιςαί εἰσιν αἱ νύκτες. Certe non persuasit Fritzschius Quaest. Lucian. p. 33. Vide quoque Hartmannum p. 52.

Prometheus es in verbis.

§ 5: δέδοικα μὴ καὶ τοὐμὸν κάμηλος ἐν Αἰγυπτίοις ᾖ, οἱ δ' ἄνθρωποι τὸν χαλινὸν ἔτι αὐτῆς θαυμάζωσι. Correxit Fritzschius ἀντ' αὐτῆς, sed simplicius erit ἐπ' αὐτῆς.

Nigrinus.

Epistulam ad Nigrinum Lucianus ita orditur: ἡ μὲν παροιμία φησί· γλαῦξ' εἰς Ἀθήνας, ὡς γέλοιον ὂν εἴ τις ἐκεῖ κομίζοι γλαῦκας. Satis hoc est, nec feram in textu quod interpretationis causa adscriptum fuit: ὅτι πολλαὶ παρ' αὐτοῖς εἰσίν.

§ 3. Nigrinus eloquii dulcedine Lucianum devinxit ut iam non pateretur se abripi et τοσαύτην τινά μου τῶν λόγων ἀμβροσίαν κατεσκέδασεν ὥςε καὶ τὰς Σειρῆνας ἐκείνας καὶ τάς ἀηδόνας καὶ τὸν Ὁμήρου λωτὸν ἀρχαῖον ἀποδεῖξαι· οὕτω θεσπέσια ἐφθέγξατο. Quorsum hic pertinet lusciniarum mentio? Hoc nemo facile dixerit itaque fuerunt qui corrigerent τὰς Κηληδόνας· sed Fritzschius recte reponit apud Homerum, de quo hic uno quaeratur, neque luscinias fabulosas neque Κηληδόνας exstare. Minime

Digitized by Google

tamen sequar eundem, cum contendit expuncta coniunctione *καί* ipsas Sirenes luscinias fuisse dictas; quod enim eo nomine appellantur apud Lycophronem, id nihil ad rem et inepta propemodum appositio est: *τὰς Σειρῆνας καὶ ἀηδόνας*. Sed rem apud animum tuum reputa. Sirenes retinent cantus dulcedine praeternavigantes; lotus facit ut iidem patriae obliviscantur: estne apud Homerum tertium exemplum rei tam firmiter adhaerentis ut avelli nequeat? Est: nempe Odyss. ε 432:

ὡς δ' ὅτε πουλύποδος θαλάμης ἐξελκομένοιο
πρὸς κοτυληδονόφιν πυκιναὶ λάϊγγες ἔχονται.

Itaque corrigendum est: *καὶ τὰς κοτυληδόνας* (*κοτυΛΗΔΟΝΑΣ — ΑΗΔΟΝΑΣ*). Quid *ἀρχαῖον* sit Hemsterhusius docet, quem praeterea conferre poteris ad Dial. Marin. 4. 3, ubi codices *κοτύλας* habent, Cobetus autem *κοτυληδόνας* reposuit, de qua correctione Fritzschius haud sine causa ambigit quid pronunciet.

§ 7: *τοὺς λόγους οὓς τότε ἤκουσα, συναγείρων καὶ πρὸς ἐμαυτὸν ἀνατυλίττων οὐ μικρὰν ἔχω παραμυθίαν*. Hic sciendum est in optimo codice Φ legi *συνεγείρων* eaque lectionis varietas manu ducit ad *συνείρων*. *Λόγους εἴρειν* et *συνείρειν* idem fere est quod *λέγειν*· ostendit hoc Cobetus ad Philostratum in *Mnem.* 1859 p. 122. Pellucet tamen ubique primitiva *nectendi* significatio. Affert Cobetus Demosthenis locum ex Orat. de Corona p. 328. 12 *πεφωνασκηκὼς καὶ συνειλοχὼς ῥήματα καὶ λόγους συνείρει τούτους σαφῶς καὶ ἀπνευσί*, qui locus itidem Polluci obversabatur IV 27: *λόγον διαπεράνασθαι, εἶραι, συνεῖραι ἀπνευσὶ περιόδους, ἀντίθετα κτἑ.* Ita Lucianus quoque loquitur; Piscat. 22: *ξυνείρετε τὴν κατηγορίαν καὶ διελέγχετε*. Timon. 9: *λήρους μεγάλῃ τῇ φωνῇ ξυνειρόντων*. Prometh. s. Caucas. 5: *σὺ μὲν περὶ τῆς κλοπῆς ἤδη σύνειρε*. Latet, nisi fallor, mendum Vitar. Auct. 23: *λεπτογράφοις βιβλίοις παραθήγοντα τὴν ὄψιν καὶ σχόλια συναγείροντα καὶ σολοικισμῶν ἐμπιμπλάμενον καὶ ἀτόπων ῥημάτων*, malo enim *συνείροντα* scribere. Imprimis perfectum passivum calamitosum est milleque modis corrumpitur; veluti in Toxar. 43 recte legitur: *διὰ τῶν ὀδόντων μεταξὺ διείρων τοὺς δακτύλους*, sed § 33: *ἀποπρίει τὴν ἅλυσιν ᾗ ἐδέδεντο ἐξῆς, τῶν κλοιῶν εἰς αὐτὴν διειρομένων*, prorsus necessarium est *διειρμένων*. Apud Ammonium in voce *λαλεῖν*· *τὸ μὲν διεξιέναι λόγον*

Digitized by Google

συναίροντα λέγειν Φασί, miror Valckenaerium non attendisse animum nec correxisse: συνείροντα. Unum praeterea Euripidis locum enotabo: is legitur Troad. 1039: χὴ Κύπρις κόμπου χάριν — λόγοις ἐνεῖται, sed elegantius duco ἐνεῖρται, sicuti Romani suum *insecrere* usurpant. Cff. praeterea Fritzschii Quaest. Lucian. p. 41.

§ 9. Sine sensu editur: ἐκεῖνο μὲν ἔςω πρόχειρον, ὡς ἄμεινον ἦν καὶ ἄλλως ὁ ποιητὴς ἴσως διεξήει. Ipse contextus evidenter flagitat: ὡς ἄμεινον ἂν καὶ αὐτὸς ὁ ποιητής.

§ 13: ἡσυχῇ τις ἂν ὑπεφθέγξατο προσποιούμενος λανθάνειν. Otiosa particula est; reponam: ἡσυχῇ τις ἀνθυπεφθέγξατο.

§ 14: φωνὴν ἀκοῦσαι πάντων ἔφη κοινῇ προεμένων. Stultum hoc est pro προϊεμένων. Nec dissimile vitium est § 35 καθίκετο pro καθῖκτο.

§ 38. In libris est sine sensu: οὐκοῦν καὶ αὐτὸς ἡμῖν ἐρᾶν ὁμολογεῖς; Fritzschius post αὐτὸς inseruit τῶν αὐτῶν· recte ad sententiam, sed parum eleganter; quodsi in tempore meminisset confundi solere ὡς et καί, non dubito quin maluisset: οὐκοῦν ὡσαύτως ἡμῖν ἐρᾶν ὁμολογεῖς; Itidem Hemsterhusius conferendus p. 294 Ed. Bip.

Iudicium Vocalium.

§ 2. Leve est reponere neutrum genus Φυλάσσον et ἀγαγόν, uti et § 6 ἀπελάσαν et ἐκδιῶξαν· de ea re iam Hemsterhusius dixit itemque Schwarzius *Mnem.* 1885 p. 91. Verum quid illud est quod sequitur? Sigma dicit: ὡς ὀλίγου δεῖν ἡσυχίαν ἀγαγόντα (ἀγαγόν?) μηδὲ ἐν γράμμασιν ἀριθμεῖσθαι, ἐν ἴσῳ δὲ κεῖσθαι τοῦ ψόφου. Postremus qui quantum novi hunc locum attigit Herwerdenus est *Mnem.* 1879 p. 211, qui ita disputat: „Recte quidem editores repudiarunt alteram lectionem τοῦ φόβου, sed tamen valde suspectum habeo genetivum cum Hemsterhusio et Lehmanno, quorum hic τοῖς ψόφοις, ille τῷ ψόφῳ corrigebat. Mihi prae utrovis placet: ἐν ἴσῳ δὲ κεῖσθαί τῳ ψόφῳ".

Digitized by Google

Nimirum Lucianus ei respicere visus est Plat. Theaet. p. 174 E: *τό τε σίγμα τῶν ἀφώνων ἐστί, ψόφος τις μόνον*, neque Hemsterhusius huius loci immemor fuit; desidero tamen equidem iocum paulo salsiorem. Aut omnia me fallunt, aut *ψόφου* malesana correctio est; proficiscendum est a lectione *τοῦ Φόβου*, quae per se spectata absurda est, sed quo magis est absurda, eo verisimilius videbitur intus celare id quod verum est. Sed quid cesso meam suspicionem expromere? *ἐν ἴσῳ δὲ κεῖσθαι τῷ* Κόππα. Etenim inter *τὸ κόππα* et *τὸ Φῖ* exiguum discrimen est; alibi abiit in syllabam *σί*· cf. Bast. ad Greg. Corinth. p. 82.

§ 3: *δίκαιον οὖν οὐχ ὑμᾶς οἱ δικάζετε νῦν, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ γράμματα τῆς πείρας ἔχειν τινὰ Φυλακήν.* Lege: *μόνον.*

(*Ad Timonem* vide supra p. 5.)

Prometheus s. Caucasus.

§ 3. Exclamat Prometheus: *οἷα πέπονθα ὁ κακοδαίμων οὐδὲν δεινὸν ἐργασάμενος.* Cui Mercurius: *οὐδὲν δεινὸν εἰργάσω*; Ita Iacobitzius edidit, quum olim recte legeretur *εἰργασμένος*· itidem requiritur perfertum *εἴργασαι*, sicuti in paragraphi fine recte scribitur: *δεινὰ εἰργασμένος φῆς μηδὲν ἀδικήσας δεδέσθαι*, non *ἐργασάμενος.*

§ 7: *πειράσομαι διαλύσασθαι τὰ ἐγκλήματα.* Dicitur hoc magis *ἀπολύσασθαι.*

§ 21: *εἴη δ' ἤδη σοι τὸν Θηβαῖον ὃν φῂς τοξότην ἐπιφανῆναι, ὡς παύσειεν ἀνατεμνόμενον ὑπὸ τοῦ ὄρνέου.* Scripsit Lucianus, scribere certe debuit: *ὃς παύσει σ' ἀνατεμνόμενον.*

Deorum Dialogi.

IV. 2: *τὰ δὲ πρόβατα ἴσως οἱ λύκοι διαρπάσονται ἤδη.* Non diripient, sed discerpent, dilacerabunt; scribam igitur *διασπάσονται.* Vide modo XII. 1: *δέδια μὴ κελεύσῃ τοὺς Κορύβαντας συλλαβόντας σε διασπάσασθαι*, XVIII. 1: *διασπασθῆναι ποιήσας ὑπὸ τῆς μητρός*, XIX. 1: *ἐς τὸν Τάρταρον ἐμβαλοῦσα ἡ αὐτὴ διεσπασμένη*, alibi. Ceterum quod olim edebatur *διηρπάσαντο*, etiam alio nomine vitiosum est.

Digitized by Google

V. 1. In colloquio cum Iunone Iovis verba sunt: καὶ τοῦτο γὰρ (scil. τὸ μειράκιον), ὦ Ἥρα, ζηλοτυπεῖς ἤδη ἀφελὲς οὕτω καὶ ἀλυπότατον. Ultimum vocabulum in mendo cubat; quaesivi quid lateret nihilque se mihi obtulit verisimilius quam: ἀνύποπτον.

V. 3: οὐτοσὶ γὰρ — ἡδίων καὶ ποθεινότερος — οὐ βούλομαι δ' εἰπεῖν, μή σε παροξύνω ἐπὶ πλέον. Haec quoque Iupiter loquitur, sed supplendum: οὐ βούλομαι δ' εἰπεῖν (ὅτου).

VI. 3: οἶδα καθ' ὅ τι συγγνώμην ἀπονέμεις τῷ Ἰξίονι. Postulatur futurum: ἀπονεμεῖς.

VIII. 1: ἔχων τὸν πέλεκυν ὀξύτατον. Dicendum utique fuit: τὸν πελέκεων ὀξύτατον. Sic Dial. Marin. VI. 2 legitur: δελφίνων ὁ ὠκύτατος.

IX. 1: Neptunus Mercurium rogat liceatne convenire Iovem. Negat Mercurius; tum Neptunus: ὅμως προσάγγειλον αὐτῷ. Scribe: εἰσάγγειλον, ut perpetuo loqui amant.

IX. 2: ταύτῃ συνελθὼν ἐγκύμονα ἐποίησεν. Necessarium est ταύτην· si dativus servabitur, in fine addendum erit αὐτήν, parum eleganter.

XII. 1: ὅρα οἷα ποιεῖς. Dele: ὅρα. Idem vitium Cobetus sustulit XXII. 4.

XII. 1: δέδια τοίνυν ἅπαντα, δέδια κτέ. Molestum illud ἅπαντα Fritzschius delevit; equidem corrigam: ὦ παῖ.

XII. 2: πότ' ἂν ἐκείνη σχολὴν ἀγάγοι ἐπ' ἐμὲ ὅλη οὖσα ἐν τῷ Ἄττῃ. Mire hoc dictum; praeferam: ἐπὶ τῷ Ἄττῃ.

XV. 3: εὐξαίμην δ' ἂν αὐτὸς ὁ ξυλληφθησόμενος εἶναι. Immo: δεξαίμην δ' ἄν. Dial. Mort. XV. 3: οὐκ ἂν δέξαιντο ἀνελθεῖν. Merc. Cond. 9: οὐδὲ βασιλεῖ συνὼν ὁρᾶσθαι μηδὲν χρηστὸν ἀπολαύων τῆς ξυνουσίας δεξαίμην ἄν. Navig. 46: οὐκ ἂν δεξαίμην πλουτή-

Digitized by Google

σας ἐπ' ὀλίγον ἀνιᾶσθαι μετ' ὀλίγον. Aliter usurpatum est verbum εὐξαίμην ἄν Hermotim. 25, Harm. 1, Eun. 13 et Amor. 50.

XX. 2: δεχόμεθα καὶ τοῦτον ὅσις ἂν ᾖ. Quam est otiose additum: τὸν Πάριν.

XX. 4: ἄλλως ἐπελθὼν [οὐκ ἐξεπίτηδες] ἥρετο. Vides quid suspicer.

XX. 11: ὡς δὲ ὁρᾷ ἥδε ἡδέως, καὶ γλαφυρόν τι καὶ προσαγωγὸν ἐμειδίασεν, Malim: ὡς δ' ὡραία, ὡς δ' ἡδέως. — Similiter, ut nunc demum video, Leeuwenius in *Mnem.* 1893 p. 288.

Dialogi Marini.

VII. 2. Mercurius μεταβέβληκεν ἑαυτὸν καὶ ἀντὶ νεανίου κυνοπρόσωπος γεγένηται. Supple: ἀντὶ νεανίου (γενναίου), cf. XIV. 1.

XI. 1: κατάσβεσόν μου τὰ τραύματα. Scamandri sunt verba ad Θάλατταν, quae deinde eum interrogat: τίς σε κατέκαυσεν· unde rescribere malim ἐγκαύματα, sicuti infra legitur: ὅπως διάκειμαι ὑπὸ τῶν ἐγκαυμάτων et Catapl. 24.

XI. 1: ἐπεὶ γὰρ φονεύοντα τοὺς Φρύγας ἱκετεύσας οὐκ ἔπαυσα τῆς ὀργῆς, ἀλλ' ὑπὸ τῶν νεκρῶν ἐνέφραττέ μοι τὸν ῥοῦν. Commendabo: ἐνεφραττόμην.

XII. 2: τοῖς ἁλιεῦσι τούτοις ἐμβαλοῦσαι εἰς τὰ δίκτυα. Perperam adhaeret τοῖς Σεριφίοις. Interpolatio ipsa sede arguitur.

XIV. 4: ἡ μήτηρ ἐμεγαλαυχεῖτο καὶ ἠξίου καλλίων εἶναι. Supplendum: (ἡμῶν) καλλίων.

Dialogi Mortuorum.

I. 2: κέρατα φύουσιν ἀλλήλοις καὶ κροκοδείλους ποιοῦσι. Intelligam: προτείνουσι. Cf. Vitar. Auct. 22.

Digitized by Google

III. 1: τὰ μέλλοντα προειδότες καὶ προειπεῖν δυνάμενοι τοῖς ἐρομένοις. Melius est, credo, quod in uno codice invenitur: δεομένοις.

XIII. 6: καὶ γὰρ Κλεῖτον ἐκεῖνον ὁρῶ καὶ Καλλισθένην. Lege: ἐκεῖ. Item XXIII. 3 malim rescribere ἐκεῖ quam cum Fritzschio delere ἐκείνῃ. Recurrit idem vitium Necyom. 10; de quo tamen loco aliter iudicat Fritzschius Quaest. Lucian. p. 69.

XXI. 1. Narrat Cerberus quomodo animatus Socrates ad inferos descenderit: κἀγὼ ἔτι διαμέλλοντα αὐτὸν δακὼν τῷ κωνείῳ κατέσπασα τοῦ ποδός. Hic nemo non haerebit et quaeret quo tandem pertineant verba τῷ κωνείῳ· sed primum expendamus Fritzschii adnotationem: „δακὼν τῷ κωνείῳ· haec verba cohaerent. Cerberus (sive ut in Demon. 45 Charon) mordere dicitur moribundos i. e. mori cogere. ergo Socratem cicuta mortuum non dente (ut alios) momordit sed cicuta. talis verborum lusus frequens Aristophani." Poterunt fortasse haud dissimiles ioci ex Aristophane excitari; sed quid hoc ad rem? Unice quaero quid deceat, quo nihil est Ἀττικώτερον. Ipse carnifex recte fortasse dici poterit Socratem τῷ κωνείῳ δακεῖν· quid hoc ad Cerberum? Sed locus ubi descensus est ad inferos τὸ ϛόμιον appellatur; veluti XXVII. 8 philosophi eo conveniunt spectatum: hinc Diogenes: ἤδη ἐπὶ τῷ ϛομίῳ ἐσμέν et § 9: ἀπίωμεν ἤδη, μὴ καί τις ἡμᾶς ὑπίδηται ὡς ἀπόδρασιν βουλεύοντας, ὁρῶν περὶ τὸ ϛόμιον εἱλουμένους. Ibidem Socratem Cerberus momordit. Vide etiam verba quae proxime praecedunt: ἐπεὶ δὲ κατέκυψεν εἴσω τοῦ χάσματος καὶ εἶδε τὸν ζόφον, κἀγὼ ἔτι διαμέλλοντα αὐτὸν δακὼν ἐπὶ τῷ ϛομίῳ κατέσπασα τοῦ ποδός, κτἑ. Quam belle haec concinunt.

XXII. 3. Charon minitatur Menippo: καὶ μὴν ἄν σε λάβω ποτέ. Cui Menippus: ἂν λάβῃς, ὦ βέλτιϛε. Et hoc quidem recte, sed languide additur: ὡς δ' οὐκ ἂν λάβοις.

XXIII. 3. Plutonis verba sunt ad Protesilaum: σὺ δὲ μέμνησο μίαν λαβὼν ἡμέραν, sed praeferam λαχών.

XXVI. 1. Exsequitur Chiron cur mori decreverit: οὐ γὰρ ἐν

Digitized by Google

τῷ αὐτῷ ἀεὶ ἀλλ' ἐν τῷ μετασχεῖν ὅλως τὸ τερπνὸν ἦν. Hic omnes interpretes haeserunt, sed Guyeto et Hemsterhusio p. 531 Ed. Bip. emendatio non successit. Wetsteinius scripserat: ἐν τῷ μεταισχεῖν ἄλλων, Fritzschius ἐν τῷ μετασχεῖν πολλῶν, sed in ea lectione desidero iustam oppositionem. Eo nomine multum praestat quod Herwerdenus excogitavit *Mnem.* 1879 p. 220: οὐ γὰρ ἐν τῷ ἀεὶ ἀλλὰ καὶ ἐνίοτε μὴ μετασχεῖν ὅλως τὸ τερπνὸν ἦν, sed nimis operosa ratio videtur. Mihi plurimum arridet, ut in incerta re: ἐν τῷ μὴ ἡσυχάζειν ὅλως τὸ τερπνὸν ἦν.

XXVIII. 2. Rogat Menippus Tiresiam qui ex muliere in marem conversus fuerat: χρόνῳ δέ σοι ἡ μήτρα ἠφανίσθη καὶ τὸ γυναικεῖον ἀπεφράγη καὶ οἱ μαζοὶ ἀπεσπάσθησαν καὶ τὸ ἀνδρεῖον ἀνέφυ καὶ πώγωνα ἐξήνεγκας ἢ αὐτίκα ἐκ γυναικὸς ἀνὴρ ἀνεφάνης; Hic haeret Fritzschius: lectio ἀπεσπάσθησαν aperte falsa est, nec sunt meliores scripturae ἀπεσάθησαν, ἀπεσάτησαν vel ἀπετάθησαν· itaque tanquam ad incitas redactus edidit συνεσπάσθησαν quod tolerabile est; sed non sunt peiores coniecturae ἀνεσάλησαν et ἀπετάκησαν. Aliud quaerere certum est. Verbum est scarificandi medicis fere proprium σχᾶν vel σχάζειν, de quo verbo nuper Leeuwenius luculenter egit *Mnem.* 1898 p. 223. Forte fortuna vocabulum satis rarum Aristophanes ter usurpavit in Nubibus et primitiva significatio imprimis apparet vs. 409:

ὥπτων γασέρα τοῖς ξυγγενέσιν κἄτ' οὐκ ἔσχων ἀμελήσας.

De hoc verbo σχᾶν vel σχάζειν cum compositis ἀποσχάζειν et κατασχάζειν, multa contulit Lobeckius ad Phryn. p. 219. Iubet Hippocrates p. 545. 15, quem locum Stephano debeo, ut tumores subsidant, ἢν οἰδήσῃ τὰ αἰδοῖα καὶ τοὺς μηροὺς θαρσέως κατασχᾶν. Hinc scribam apud Lucianum ἀπεσχάσθησαν vel fortasse melius κατεσχάσθησαν; scil. per papillas misso sanguine. Eadem corruptela recurrit apud Hippocr. p. 57 C ἀπόσασις βραχίονος pro ἀπόσχασις.

Menippus s. Necyomantia.

§ 7: ἐκάθηρέ τε με καὶ ἀπέμαξε καὶ περιήγνισε δᾳδὶ καὶ σκίλλῃ. Malo: περιέμαξε, quod compositum in lustrationibus certum locum habet.

Digitized by Google

§ 13: τὸν γὰρ Σικελιώτην Διονύσιον πολλὰ καὶ ἀνόσια ὑπό τε Δίωνος κατηγορηθέντα καὶ ὑπὸ τῆς σκιᾶς καταμαρτυρηθέντα, παρελθὼν Ἀρίστιππος — μικροῦ δεῖν τῇ Χιμαίρᾳ προτεθέντα παρέλυσε τῆς καταδίκης. Syntaxis laborat, cui subvenies scribendo: (πρὸς) πολλά. Praeterea miror cur Fritzschius προτεθέντα ediderit; libri habent προσδεθέντα, quod equidem cum Solano scribam: παραδοθέντα.

§ 19: ἐπεὶ γὰρ αὐτῶν κατηγόρητο πολλὰ καὶ δεινά, βία καὶ ἀλαζονεία καὶ ὑπεροψία καὶ ἀδικία. Quater reponam pluralem numerum βίαι, cet.

Charon s. Contemplantes.

§ 6. Invitatus ad coenam nescio quis respondet: μάλιστα· ἥξω. Satis certum est reponendum esse κάλλιστα. Hoc est gratias agentis; deinde addit ἥξω ut significet se adfuturum; nam quo sensu κάλλιστα dicamus, quum oblata occasione nolumus uti, id nuper ad Plutarchum me dicere memini. Hinc necesse fuit addere ἥξω.

§ 20: εἰ ταῦτα ἐμβοήσαιμι αὐτοῖς, οὐκ ἂν οἶει μεγάλα ὠφεληθῆναι τὸν βίον καὶ σωφρονεστέρους ἂν γενέσθαι; Minime dubium est quodnam subiectum verbi ὠφεληθῆναι esse debeat itaque corrigendum: (πρὸς) τὸν βίον.

§ 21: τοσούτῳ κηρῷ ἔβυσαν αὐτά· hoc quidem recte, sed languet interpolatio: οἵόνπερ Ὀδυσσεὺς τοὺς ἑταίρους ἔδρασε δέει τῆς Σειρήνων ἀκροάσεως.

§ 22: οἶσθ' οὖν εἰ δύναιντ' ἂν ἔτι ἀνελθεῖν ἅπαξ ὑποχθόνιοι γενόμενοι. *Redire*, ut opinor, est ἐπανελθεῖν.

De Sacrificiis.

§ 2: εἰκάζειν δὲ χρὴ πολλὰ εἶναι καὶ ἀλεκτρυόνος καὶ σεφάνου καὶ λιβανωτοῦ μόνου παρ' αὐτοῖς ὤνια. Corrigam: λιβανωτοῦ καὶ πόπανου, coll. § 12: ὁ δέ τις λιβανωτὸν ἢ πόπανον.

Digitized by Google

§ 3: κατετόξευσε [τῷ λοιμῷ] τοὺς Ἀχαιοὺς αὐταῖς ἡμιόνοις. Vides quid eiiciendum esse censeam.

§ 5: ταῦτα σεμνολογοῦσιν οἱ ποιηταὶ περὶ τῶν θεῶν καὶ πολὺ τούτων ἱερώτερα περί τε Ἡφαίστου καὶ Προμηθέως. Immo: μιαρώτερα· sed Madvigius hoc iam occupavit emendare.

§ 7. De Rhea ita legimus: πῶς οὐκ ἀσχημονεῖ καὶ δεινὰ ποιεῖ, γραῦς μὲν ἤδη καὶ ἔξωρος οὖσα; Revocat mihi in memoriam hic locus verba quae leguntur Deor. Dial. XXII. 1. Colloquuntur Mercurius et Pan filius, quem antea numquam viderat. Interrogat pater: πῶς υἱὸς ἐμὸς εἶ. Pan respondet: μοιχίδιός εἰμι, ἐξαίρετός σοι γενόμενος. Hic codices in diversa abeunt, nam alii hoc ipsum ἐξαίρετος habent, alii ἐξ ἔρωτος. Cobetus in adnot. ad Orat. Inaug. p. 122 uno verbo significat sibi placere lectionem ἐξ ἔρωτος. Contradicit Fritzschius et reponit omnes mortales ἐξ ἔρωτος nec sane ἐκ μίσους nasci. Assentior, nec tamen propterea veram esse concesserim alteram lectionem ἐξαίρετος. Secundum Fritzschium, sicut Agamemnon Casandrae amator ἔρωτ' ἐξαίρετον μαινάδος ὑπέξη, Eur. Troad. 416, ita liberi in pellicatu nati recte dici possunt ἐξαίρετοι. Ego vero plane non assequor quid faciat Euripidis locus ad vexati loci intelligentiam satisque apud me constat utramque lectionem improbandam esse. Quid si verum est: ἔξωρός σοι γενόμενος? iam adulta aetate est et grandis natu barbatus Pan, qui nunc primum in patris conspectum venit. Est tamen cur dubitem.

(*Continuabuntur*).

Digitized by Google

DE EUGAMMONIS CYRENAEI TELEGONIA.

SCRIPSIT

J. VÜRTHEIM.

Rampsinitus rex Aegypti cum tantas divitias coacervasset quantae nulli post eum contigerunt principi, ut ingentem illam vim argenti tutam a praedonibus servaret, cellam lapideam a perito architecto aedificari curavit. Hic autem vafer homo parietem externum ita exstruxit, ut unus lapis facile extrahi posset, quo remoto introitus clandestinus in thesaurum regalem pateret. Cum in eo esset ut moreretur, duobus filiis aditum secretum indicavit, quo prudenter usi reliquam vitam curis vacuam degerent, quippe qui essent *ταμίαι τῶν βασιλέος χρημάτων*. Rex vero, cum cottidie opes suas imminui videret et quomodo surripi possent miraretur, decipulam posuit, qua mox alter frater haesit. Qui cum expedire se nequiret, fratrem caput sibi praecidere iussit, ne ipse agnosceretur illumque simul perderet. Quo tristi officio functus frater aufugit caput amputatum secum portans. Cetera huius historiae ab Herodoto (II, 121) lepide narratae cum minus ad rem meam faciant mitto, paucis modo verbis de narrationis fine adiectis; nempe regem filiam suam uxorem dedisse furi, qui cum Aegyptii ceteros mortales astutia superarent, Aegyptiorum omnium vaferrimus esset repertus.

Similis narratio invenitur apud Pausaniam (IX, 37, 4 sqq.), qui Callippum Orchomenium auctorem adhibuit secundum Robertsium (Commentat. Momms. 145). Legimus enim Trophonium et Agamedem, *filios Ergini regis* Orchomeniorum, architectos celeberrimos regi vicino Hyrieo thesaurum aedificasse, et eum eodemmodo esse depeculatos; tandem Agamedem decipula vel

Digitized by Google

alia quadam machina (πάγας ἤ τι καὶ ἄλλο) captum esse; deinde Trophonium *proprio motu* fratri caput praecidisse, ne hic ignominia afficeretur ipse vero conscius appareret; quo facto prope Lebadeam terra scissa devoratum esse.

Tertium mythum subsimilem tradidit Charax sacerdos Pergamenus, qui non multo ante Pausaniam sed post Neronem vixit. Traduntur enim in Schol. ad Nub. vs. 508 haec: „Agamedes *archon Stymphali* Arcadiae urbis in matrimonium ducit Epicasten, cui filius σκότιος erat Trophonius. Hic cum vitrico thesaurum aedificat regi Elidis Augiae, quem deinde eo quem vidimus dolo usi despoliant, comite adhibito Cercyone iuvene ex Epicastes et Agamedis iustis nuptiis nato. Sed Daedali auxilio, qui forte ad Augiam deverterat, illaqueatus est Agamedes, Trophonius autem mortuo caput desecuit et cum Cercyone fugit Orchomenum. Quos cum Augias Daedalo monente persequeretur πρὸς τὴν τῶν αἱμάτων ἔκλυσιν, Cercyon Athenas evasit, Trophonius Lebadeam, ubi in spelunca usque ad mortem vixit; mortuus quasi deus colitur."

Quid sibi velint verba πρὸς τὴν τῶν αἱμάτων ἔκλυσιν, non video; nam Augias rex spoliatus non erat is, qui mortem praedonis vindicare deberet vel interemptorem ad piaculum lustrandum cogeret. Offendit quoque plurale αἱμάτων; quare propono πρὸς τὴν τῶν χρημάτων ἔκδοσιν.

Fuit haud dubie eiusmodi fabula quam insculptam fuisse craterae qua Polyxenus Augiae nepos Ulixem donavit legimus apud Proclum in Chrestomathia; sunt verba haec:

Τηλεγονίας βιβλία δύο Εὐγάμμωνος Κυρηναίου περιέχοντα τάδε· οἱ μνηστῆρες ὑπὸ τῶν προσηκόντων θάπτονται, καὶ Ὀδυσσεὺς θύσας Νύμφαις εἰς Ἦλιν ἀποπλεῖ ἐπισκεψόμενος τὰ βουκόλια, καὶ ξενίζεται παρὰ Πολυξένῳ δῶρον τε λαμβάνει κρατῆρα, καὶ ἐπὶ τούτῳ τὰ περὶ Τροφώνιον καὶ Ἀγαμήδην καὶ Αὐγέαν κ.τ.λ. [1]).

E tribus his narrationibus quae prima sit orta atque apud quem populum, utrum ex Aegypto in Graeciam sit importata an e Graecia profecta late vagans in Aegyptum penetrarit, dubia res est et varie varii de ea disputarunt viri docti et disputant. Sunt etiam qui orientalis originis indicia in fabula

1) Vide infra pag. 14 (Annot.).

Digitized by Google

Herodotea inveniri perhibeant; historiam enim versuti architecti in literis Sanscriticis, apud Turcas, apud Russos esse notam. Nos hanc partem quaestionis certis terminis circumscribemus; mittimus rogare e quanam longinquiore fortasse regione sive in Aegyptum sive in Graeciam venerit fabula, hoc modo scire cupientes sitne per Aegyptum invecta in Graeciam an per Graeciam in Aegyptum, an — nam tertium quoque datur — similes in Graecia et in Aegypto notae fuerint narrationes, sive ex Oriente et huc et illuc illatae sive in ipsis illis regionibus sponte exortae.

Nam licet libenter concedam K. O. Muellero (Orchom. I p. 88), nihil obstare quominus haec fabula origine indo-germanica fuerit, tamen non video cur Masperonem ducem sequi recusemus suo iure originem aegyptiacam ei tribuentem (Cont. XXXIX sqq.). Neque nescio Steinium Herod. I³ p. 136 annotasse fabellam origine non aegyptiacam videri, lepidum enim illum furem militibus qui fratris corpus custodirent barbam dextram rasisse dici, Aegyptios vero barbam non aluisse; sed adversarium idoneum hic invenit A. Wiedemannum (Herodots zweites Buch mit sachlichen Erläuterungen 1890), qui annotavit iam regem Amenophim IV milites barbatos habuisse stipendiarios, Libyes vero conducticios inde a dynastia XIX^{a} barbatos in imaginibus apparere, necnon Herodoti tempore hunc morem in exercitu Aegyptiorum valuisse. Idem Aegyptologus alia quoque docet, quibus uti potest, qui originem Aegyptiacam nostrae fabulae defendere studeat. Nam cellae occultae, quales depingit Herodotus, ibi plurimae sunt repertae, quas intrare nisi lapide remoto nemo poterat; vetus quoque textus superest cuius est interpretatio haec: „Krypta profanis est ignota; qui ianuam quaeret non inveniet praeter deorum prophetas." Mos quoque obsignandorum locorum, quae inire non licebat, per Aegyptum erat vulgatus. Fures autem, ut de rege Amasi taceamus, magno ibi in honore fuisse vel hinc patet, quod usque ad medium hoc saeculum in Aegypto exstitit certus ordo praedonum cui praefectus praeerat, qui bona surrepta possessoribus redderet si quartam pretii partem furibus solvissent.

Sed hac de re iam satis est; nunc videamus et perpendamus quae ab auctoribus praesertim recentioribus de nostra fabula

Digitized by Google

sint prolata. Inter quos, qui primarium locum occupat, K. O. Mueller sic ratiocinatur (Gesch. Hellen. Stämme u. St. I p. 98): „antiquissimo tempore colonia Minyarum Orchomeno profecta in Triphylia consedit ibique septem urbes occupavit Eleis vicinas nec dubitari potest quin ab hisce colonis historia de furto a Trophonio et Agamede in *Hyricum* commisso translata sit in *Elidis regem Augiam*. Quae colonia cum in Triphylia consederit uno alterove saeculo post immigrationem doricam, fabula quoque *tunc temporis* translata fuerit necesse est; unde sequitur hanc narrationem Graecis notam fuisse antequam melius iis innotuerit Aegyptus."

Pergit v. d. p. 101: „statuamus igitur lepidam fabellam tunc demum in Aegyptum esse transvectam, cum regio illa sub regibus Saiticis graecis moribus imbueretur; cum vero semel in annales regios irrepsisset, esse pervulgatam a sacerdotibus interpretibusque qui coram peregrinis Aegypti gloriam quoquomodo augere cuperent." Deinde p. 103: „Psammetichus Iones stipendiarios in intimam partem imperii duxit, qui pueros aegyptios linguam graecam docerent; ex his pueris genus illud interpretum est ortum a quibus peregrini mythos aegyptios acceperunt. Ducentis annis post Herodotus venit in Aegyptum; quid mirum si fabellae graecae, quas milites illi discipulos suos docuissent, tunc penitus in Aegyptiorum mentes penetrarant atque a sacerdotibus bono Herodoto pro meris Aegyptiacis sunt venditae."

Muelleri opinio, quam alii v. d. [1]) pro maiore parte sunt amplexi, cum ob ipsum auctorem tum ob argumenta, digna est quae accuratius perpendatur. Minyarum coloniam Orchomeno profectam in Triphylia consedisse docet vel nomen fluvii Minyei (Λ 722), quod Strabo (VIII, 347) probabiliter admodum deducit a Minyis, qui ex Orchomeno Minyeio cum Chloride Nestoris matre in Peloponnesum immigrarunt. Nestoris vero patriam fuisse Pylum *Triphyliae*, nemo negabit qui in Muelleri libro (p. 364) disputationem de bello cum Epeis e libro undecimo Iliadis noto perlegerit. Quis, ut unum argumentum afferam, credat pecus, quod in Elide coegerant Pylii, *una* nocte in urbem Messeniacam agi potuisse (cf. Λ 683 sq.)?

1) V. Gutschmid Philol. X p. 654; Dümmler Ann. d. Instit. 1885 p. 130 sqq.; Studniczka Kyrene p. 6; Svoronos Gaz. Arch. 1888 XIV p. 257 sqq.

Digitized by Google

Hi igitur Minyae narrationemne de rege Hyrieo secum e patria attulerunt et in Triphylia pro nomine Hyriei illud Augiae posuerunt? Esto. Sed cur fecerunt? Cur in Triphylia potius volebant narrare quomodo Augias quam quî Hyrieus esset spoliatus? Nemo non respondebit: quoniam in Elide easdem partes adversus eos agebat Augias quibus Hyrieus in Boeotia semper erat functus. Erat enim uterque Minyarum hostis perpetuus, hostis opibus abundans. Significare igitur hoc mytho volebant Minyae Augiam licet opibus praevaleret, ingenio certe ipsis esse imparem, quemadmodum furtum a Trophonio in Hyrieum commissum celebrarat maius ingenium, acriorem sagacitatem Orchomeniorum. Nam fabula de astutia Trophonii magis reconditum quidem primitus habuerat sensum, qui in tenebris temporis ante-historici pro parte adhuc latet, sed iuxta hanc significationem quam ipsa naturae phaenomena praebuerunt inventa est alia quae populo pedetemptim a mythis physicis alienato et ad rationalismum propenso satisfacere posset. Qui enim erant architecti illi Orchomenii; quid sibi volebat Hyriei illa gaza? Thesauri e cella subterranea protracti proprio sensu erant fruges quas mortales arte ac labore terrae e gremio sibi parant; Trophonius vel Trephonius ab origine erat deus aliquis χθόνιος, qui post longam siccitatem ut pluviam mitteret ab hominibus — τὸν οὐράνιον et τὸν χθόνιον θεόν unum eundemque habentibus — rite orabatur. Sed indigetando ex uno hoc Iove (vel Mercurio) [1]) dii tres sunt facti, e quibus unus Clymenus (i. e. Ζεὺς Κλύμενος vel Περικλύμενος) avum repraesentabat, secundus Trophonius antiquo nomine servato vates fiebat, tertius Agamedes (i. e. sagacissimus) indolem prudentem τοῦ χθονίου θεοῦ indicabat; deinde e dis mutati in reges mythicos (ut Amphiaraus ille) a poeta quodam seriei regum Orchomeniorum sunt inserti, ut apparet inspecto Pausania IX, 37, 4. Narrat enim periegetes regem Orchomenum Minyae filium *progeniem non reliquisse, imperium igitur transisse* in Clymenum oriundum ex Athama Laphystii rege; post mortem vero Trophonii et Agamedis *iterum transisse regnum in novum genus* ortum

1) Preller Gr. Myth. II p. 346; Cic. de Nat. Deor. III, 22; Arnob. adv. Nat. IV, 14, 1.

Digitized by Google

e Marte deo. Idem fortasse poeta quartum heroem invenit Erginum, patrem Trophonii et Agamedis, nec obscurum videtur quare eum crearit. Qua de re paulo fusius mihi agendum est, cum ipsum huius quaestionis cardinem tangat.

Inde a tempore antiquissimo Trophonius et frater structores periti videntur esse habiti; scriptores tamen qui ante Pausaniam vixerunt mirum de ea re servant silentium. Hymn. Apoll. vs. 296 legimus quidem:

λάϊνον οὐδὸν ἔθηκε Τροφώνιος ἠδ' Ἀγαμήδης
υἱεῖς Ἐργίνου, φίλοι ἀθανάτοισι θεοῖσιν,

ubi de solo lapideo in Apollinis Delphici sacro sermo fit, sed neque Herodotus, licet duobus locis (I, 46, 12; VIII, 134, 3) oraculum Trophonii commemoret, licet uberrimus sit in narratione de thesauro Rhampsiniti, quae homini vel maxime oblivioso historiam de *architecto* Trophonio in memoriam revocare deberet, neque tragici ullum verbum de *hac* Trophonii Agamedisque peritia dicunt. Euripides tantummodo loquitur (Ion. vs. 300) de σηκοῖς Τροφωνίου, i. e. de sacro loco. Comici quoque, qui vehementer in vanitatem huius superstitionis invecti sunt [1]), de arte aedificandi οὐδένα λόγον. Suspiceris fere totam antiquitatem versuum Apollinis Hymni fuisse oblitam usque ad scholiastam, qui Nub. 508 observat: [Τρ. καὶ Α.] τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος ναὸν ἠργολάβησαν. Dixeris Trophonium Graecis Periclis aetatis merum vatem fuisse, quinimo audacius conieceris versus laudatos sero in hymnum esse illatos vel totam hymni partem, quae de deo pythico agat Cynaetho (Κύναιθος Χῖος ὃς τὸν εἰς Ἀπόλλωνα γεγραμμένον ὕμνον λέγεται πεποιηκέναι Schol. Pind. Nem. II, 2) esse recentiorem [2]). Sed scholium quoddam recentissimo tempore inventum tantam audaciam repellit. Scripsit enim E. Rohde in Philologo XXXV p. 199 haec: „Im Codex Palatinus 73 der vaticanischen bibliothek findet sich zu Lucians Dial. Mort. III zuerst ein Scholion, welches mit Schol. G. bei Reitz I, p. 338, 11 übereinstimmt. Dann heiszt es aber im Palatinus weiter: τοῦτον γὰρ τὸν Τροφώνιον καὶ τὸν ἄλλον (ec-

1) Vid. ap. Meinekium fragm. Cratini, Cephisodori, Alexidis, Menandri s. v. Trophonius.

2) Vid. Die Homerischen Hymnen Gemoll p. 114: „Oder sollte der sogenannte pythische Hymnus erst nach Thucydides fallen?"

Digitized by Google

quid καὶ τὸν Ἀγαμήδην?) μέμνηται Πίνδαρος ἐν τῇ ᾠδῇ τῶν Ἰσθμιονικῶν τῇ εἰς Κασμύλον Ῥόδιον πύκτην· ἱστορεῖ δὲ οὕτως· ὁ δ' ἐθέλων τε καὶ δυνάμενος ἀβρὰ πάσχειν τὰν Ἀγαμήδεϊ Τροφωνίῳ θ' ἑκαταβόλου συμβουλίαν λαβών· ὁ δὲ τὴν περὶ ταῦτα Φράσιν συντάξας λέγει οὕτως ... cetera desunt."

Optimo iure Rohdius observavit verba ὁ δ' ἐθέλων — λαβών ipsius Pindari fuisse, confert autem Plutarchi verba in Cons. ad Apoll. 14: καὶ περὶ Ἀγαμήδους δὲ καὶ Τροφωνίου φησὶ Πίνδαρος, τὸν νεὼν τὸν ἐν Δελφοῖς οἰκοδομήσαντας αἰτεῖν παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος μισθόν· τὸν δ' αὐτοῖς ἐπαγγείλασθαι εἰς ἑβδόμην ἡμέραν ἀποδώσειν, ἐν τοσούτῳ δ' εὐωχεῖσθαι παρακελεύσασθαι, τοὺς δὲ, ποιήσαντας τὸ προσταχθὲν, τῇ ἑβδόμῃ νυκτὶ κατακοιμηθέντας τελευτῆσαι. (Cf. Cic. Tusc. I, 47, 114).

Apparet igitur Pindaro fabulam de primo Apollinis Delphici templo vel adyto a fratribus Trophonio Agamedeque constructo fuisse notam, sive ex hymno, sive ex ampliore mytho, sive ex ambobus; deinde eum hunc mythum cecinisse in oda Isthmiaca, non ut putabat Bergk Lyr. p. 295 in Θρήνοις. Sed oda illa parum, quantum quidem scimus, profuit Trophonii famae; certe Euripides, qui in Ione Delphicum templum fuse describit, de Trophonii opera in eo condendo allata plane silet, licet Trophonium *vatem* ter (vs. 300, 393, 405) in ea fabula nominet. Primi qui post Pindarum in literis superstitibus nomina amborum Orchomeniorum cum sacro Apollinis coniunxerunt hymnique versus in memoriam revocarunt, sunt scholiasta Alexandrinus in Aristophanem, Strabo (IX, 421), Plutarchus l.l., Pausanias (X, 5, 13), Steph. Byz. s. v. Δελφοί; admodum igitur seri auctores.

Sed fama deorum architectorum licet Herodoti Platonisque temporibus in tenebras recessisse videatur, floruit ante Pindarum, *non tamen per totam Graeciam*, sed in vallibus absconditis Boeotiae, in Arcadiae loco remoto montibusque saepto. Thebis exstabat Amphitryonis domus cum Alcmenes thalamo, quem ἐποίησε Τροφώνιος ἠδ' Ἀγαμήδης (Paus. IX, 11, 1); in vicinia Mantineae Ποσειδῶνός ἐστι τοῦ ἱππίου τὸ ἱερόν quod Ἀγαμήδης λέγονται καὶ Τροφώνιος ποιῆσαι, δρυῶν ξύλα ἐργασάμενοι καὶ ἁρμόσαντες πρὸς ἄλληλα (Paus. VIII, 10, 2); antiquissimum igitur exemplum delubri e trabibus confecti, quod Hadriani cura nova templo

Digitized by Google

lapideo circumdatum seris saeculis speciem praebuit vetustissimae aedificandi artis.

Quae fama Trophonio unde venerit, quis dixerit; fortasse originem duxit e singulari structura speluncae quam deus Lebadeae non modo habitasse sed etiam construxisse dicebatur. Nam *subterranearum* praesertim cellarum aedificandarum peritus esse ferebatur. Utut id est — et nunc tandem ad propositum revertimur — nomen patris Ἐργίνου sive *architecti* tunc demum inventum et seriei regum Orchomeniorum insertum esse videtur, cum Trophonius iam vulgo ut architectus celebraretur; e qua peritia Agamedem quoque nomen suum duxisse iure fortasse aliquis contenderit. Tunc Daedali cum iis coniunctum est nomen, quem prope antrum Lebadeae statuam posuisse — priscae religionis documentum — apud Pausaniam (IX, 39, 8) legimus.

Vidimus igitur Iovem τροφώνιον χθόνιον e spelunca sua in lucem quasi protractum in duos heroas abiisse, quemadmodum Amphiaraus est natus e Iove Amphiarao et subterraneus Iuppiter plurimis locis *cognominibus variis* invocabatur, qualia sunt Ζεὺς Εὔβουλος vel Εὐβουλεύς, Βουλαῖος, Κλύμενος; quae nomina ex euphemismo nata licet in propria non transierint, fieri tamen id potuisse docet nos Dionysi exemplum, qui solo cognomine (Εὔιος, Βρόμιος) saepius advocatur, vel Orci qui apud Nicand. Al. 14 brevi Εὐβουλεύς appellatur. Observavimus deinde deum frugum altorem [1]) praeditum fuisse arte futura praedicendi incitatum vi illa terrae quae Pythiae quoque mentem divino afflatu concitabat [2]). Nam sicut ceteri dii chthonii oracula edebant vel potius sopitis insusurrabant, sic Delphis ipsis ante Apollinis adventum fuit μαντεῖον χθόνιον, quod

ποικιλόνωτος οἰνωπὸς δράκων
σκιερᾷ κατάχαλκος εὐφύλλῳ δάφνᾳ
γᾶς πελώριον τέρας ἄμφεπε [3]).

Trophonii autem oraculum mansit quod initio fuerat ac per omnia saecula *incubatione* futura praesagiebat, Apollinis vero

1) τρέφειν. Memoriam huius dei servat Pausanias IX, 40, 1: cum enim Boeotia diu pluvia caruisset et incolae Apollinem remedium rogarent, προσέταξεν ἡ Πυθία παρὰ Τροφώνιον ἐς Λεβάδειαν ἐλθοῦσιν εὑρέσθαι παρὰ ἐκείνου τὸ ἴαμα.

2) Cicero, de Divin. I § 38.

3) Iphig. Taur. 1245.

Digitized by Google

sacrum Dionysi cultum ecstaticum in se recepit et responsa dabat *vigilantibus* per sacerdotem instinctu divino furentem [1]). Unde statuere licet oraculum Lebadiaeum, quod iam tempore Aristophanis irridebatur, utpote obsoletum et hac de causa — ut fit — puerile habitum, antiquius fuisse Pythico oraculo ecstatico, licet et huius origo in tenebris mythologicis lateat. Admirationem certe movet constantia Trophonii cultus; nam fuerat aequalis illius Aesculapii quem Thessali Triccae locis subterraneis implorabant, saeculo autem Hadriani immutatus imminutus etiam apud Graecos et barbaros vixit floruitque [2]). Agamedem autem et Trophonium heroas factos et ob artem aedificandi apud Orchomenios celebratos a Minyis in Triphylia quoque esse cultos nihil obstat quominus credamus. Neque aliam ob causam cum Augiae nomine in nota fabula coniunctos esse arbitror, quam ut illustraretur Minyarum ingenium magis acutum, quo invisus ille Augias lepidissime esset fraudatus et ludificatus. Quae enim alia causa Minyas permovere potuit ut nomen Hyriei cum Augiae mutarent? Facile igitur Muellero assentirer perhibenti Orchomenios fabulam de Hyriei thesauro in Triphyliam introduxisse atque ibi cum Augiae nomine coniunxisse, si revera Agamedes et Trophonius illi, qui Augiam deceperunt, fuissent *idem* heroes Orchomenii *qui deluserunt Hyrieum*. Sed non fuerunt. Teste enim Charace [3]) Ἀγαμήδης ἄρχων Στυμφήλου τῆς Ἀρκαδίας ἐγάμει Ἐπικάστην, ἧς παῖς ἦν Τροφώνιος σκότιος. οὗτοι ἐν Ἥλιδι ταμιεῖον χρυσοῦν(?) κατεσκεύασαν Αὐγείᾳ — ἔκλεπτον τῶν χρημάτων ἅμα Κερκυόνι ὃς ἦν γνήσιος Ἀγαμήδους καὶ Ἐπικάστης υἱός. Agamedes igitur *Stymphalius* cum *privigno* Trophonio et Cercyone, noto praedone quem Theseus ἐν Ἐλευσῖνι καταπαλαίσας ἀνεῖλε [4]), scelus commiserunt. Quid autem Minyis cum rege Stymphali, urbis procul a Tri-

1) Cf. E. Rohde Psyche II 59.

2) Neque comicorum insectationes ad vim huius religionis minuendam quidquam valuisse, neque Dicaearchi κατάβασιν εἰς Τροφωνίου eius auctoritati nocuisse, docet K. O. Mueller Orch. I p. 151, qui laudat oracula data de exitu pugnae Leuctricae, de morte Philippi, de victoriis Sullae; necnon commemorat ludos publicos aetate Hadriani Lebadeae habitos, et oracula de civitate romana quae Eutychides in unum volumen collecta a Tr. accepisse dicebatur.

3) Nub. 508 in Schol

4) Plut. Thes. 11.

Digitized by Google

phylia in Arcadiae parte orientali sitae? Quid Minyis cum Cercyone, quid cum Trophonio illo *non legitimo coniugio orto?* Equidem certe minime credo Minyas *Triphyliam* incolentes finxisse mythum in quo *Stymphalius* rex, *alienae* igitur gentis homo e regione quam maxime remota *regi Elidis* thesaurum aedificasse diceretur. Nam quo consilio *suum* Trophonium cum filio spurio obscurae cuiusdam reginae, Agamedem *suum* cum ignoto rege urbis procul absconditae mutassent? Gloria autem quanam *Minyae* poterant affici si *Arcas* quidam *Eleum* spoliaret? Immo omnes hae mutationes, nomen Cercyonis perperam introductum, mentio Daedali forte fortuna apud Augiam degentis, produnt imitatorem, qui hoc episodium finxit ad exemplum sive narrationis aegyptiacae sive fabulae Hyriei — siquidem haec iam exstabat, qua de re mox videbimus.

Quis autem fuerit ille imitator dubium esse non potest, cum ex Proclo constet Eugammonem Cyrenaeum in Telegonia hanc fabulam Augiae tractasse; ab hoc igitur Charax postea materiam suam mutuatus est. Antequam vero efficere conemur unde Eugammon argumentum petierit et cur Cyrenae potissimum Trophonii historia sit tractata, praemittendam puto aliam observationem, qua, nisi fallor, Muelleri argumentatio etiam magis debilitatur. Nam quod narrat de Psammetichi stipendiariis, quos mythum Graecum in Aegyptum introduxisse et divulgasse perhibet, nulli credo lectori placere potest. Narrat enim Herodotus II 154: *τοῖσι δὲ Ἴωσι καὶ τοῖσι Καρσὶ τοῖσι συγκατεργασαμένοισι αὐτῷ ὁ Ψαμμήτιχος δίδωσι χώρους ἐνοικῆσαι — καὶ δὴ καὶ παῖδας παρέβαλε αὐτοῖσι Αἰγυπτίους τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν ἐκδιδάσκεσθαι.* Regnavit hic rex ab anno 664° usque ad 610m a. C. n.; stipendiarii eius *Iones et Cares* documentum reliquerunt in colossis templi apud Abul Simbel: notam inscriptionem Ionicam qua antiquior nulla exstat [1]). Aptos igitur fuisse hos milites qui ludimagistrorum vice fungerentur, nemo negabit, nam Ionice loquebantur itemque arte legendi et scribendi valebant. Addit vero Muellerus: „mythos quoque Graecos martiales illos magistros docuisse", quod licet de fabulis Ionicis fortasse sit consentaneum, minime concedere possum de fabula, quam in

1) De aetate vid. A. Kirchhoff Stud. z. Gesch. des Griech. Alph.[4] p. 37.

Digitized by Google

Triphylia vixisse ipse censet Muellerus. Nam Eugammon ille *Augiae* regis non *Hyriei* tractavit historiam, itaque si Muellerus verum vidit, fieri non potest quin milites mythum *Triphyliacum* discipulos docuerint. Meo autem iure rogo unde Iones illi, qui tot annos in Asia, Aegypto, Nubia stipendia fecissent, fabulam e parte occidentali Peloponnesi notam habuerint. Aliter res se haberet si fabula de *Hyriei thesauro* ab Eugammone esset narrata; tunc cum specie aliqua posset contendi nautas Boeotios mythum illum in Ioniam traduxisse, Iones deinde milites eum transtulisse in Aegyptum et Cyrenen. Quod nunc contendi nequit, nisi quis putet iam tunc temporis commercium fuisse inter Triphyliam et Ioniam. Id vero nemo contendet. Reiiciendum igitur puto hoc Muelleri argumentum; quo nihilo validiora sunt quae de affinitate Augiae cum Hyrieo p. 99 protulit. Observat enim matrem Augiae Hyrminen fuisse filiam Nyctei, qui ipse Hyrieo patre uteretur; deinde exclamat: „Was kann offenbarer sein, als dasz zwischen den Sagen von dem Schatze des Hyrieus und dem des Augeias ein tieferer und in alter Stammverwandschaft begründeter Zusammenhang statt finde." Quae affinitas cum non apud antiquiorem auctorem sed in scholio ad Apollod. I 173 referatur, nimiam vim huic argumento tribuisse mihi videtur Muellerus; veri enim similius duco tum demum excogitatam fuisse hanc affinitatem, cum et de Augia rege et de Hyrieo *eadem* narratio esset tradita, quae res poetam aliquem instigavit ut vinculo artiore eos coniungeret. Annon eadem mythologorum antiquorum libido, qua in mythis renovandis, mutandis, amplificandis pro sua voluntate utebantur, Augiam in heroem Minyarum vertit [1]), licet Epeorum regem antiquissimo tempore Minyarum hostem acerrimum fuisse doceat Homerus? Nonne recentior aetas Orionem *Hyriei filium* cum iisdem Minyis coniunxit, perhibens eum ex Euryale Minyae filia ab Apolline esse procreatum? Tales igitur auctores Muelleri causam tueri non possunt.

Nunc eorum argumenta perpendamus, qui licet concedant fabulam de Hyriei thesauro spoliato a Minyis Triphyliae colonis in Augiam fuisse translatam, novam tamen viam quaesiverunt,

1) Apollod. II, 7, 2.

Digitized by Google

qua fabulae tralationem e Triphylia in Cyrenen atque inde in Aegyptum satis apte explicare possent. Legimus apud Franciscum Studniczkam [1]) in libro utilissimo et iucundissimo de urbe Kyrene condita: „Ein deutlicher Zug peloponnesischen Einflusses (sc. in historia tradita de urbis Cyrenes origine) ist es auch, wenn in der Telegonie des Eugammon die altminysche Sage vom Schatzraube des Trophonios und Agamedes nicht auf das Schatzhaus des Hyrieus, sondern auf das des Augeias bezogen wird. Das hat seine Befremdlichkeit verloren, nachdem Svoronos (Gaz. Arch. 1888 XIV p. 257 sqq.) uns belehrt hat, wie ein gut Stück der von Eugammon verarbeiteten Odysseussage in Arkadiën heimisch war, und zwar gerade in Mantinea, woher sich die Kyrenäer eine Generation später ihren Gesetzgeber Demonax und wohl auch den Zeus Lykaios holten." Primum igitur de Svoroni disputatione erit agendum, ac simul occasione oblata utar ut de tota Telegoniae materie et compositione quaedam adiiciam.

„Procos cum interfeceris, inquit Tiresias ad Ulixem λ 119 sqq., remo sumto terram perlustra, donec veneris ad eos, quibus mare, naves, remi plane sint ignota. Dabo tibi certum indicium, nam simulac viator aliquis dixerit ventilabrum humero te gestare, statim remum in terra infige, suovetaurilia Neptuno offer *ac domum redi, ubi sacra facias omnibus diis immortalibus qui coelum incolunt.*"

In Telegoniae autem parte priore — nam Proclo teste erat divisa in libros duos — legimus haec: „Procis interfectis Ὀδυσσεὺς θύσας Νύμφαις εἰς Ἦλιν ἀποπλεῖ ἐπισκεψόμενος τὰ βουκόλια καὶ ξενίζεται παρὰ Πολυξένῳ δῶρον τε λαμβάνει κρατῆρα καὶ ἐπὶ τούτῳ τὰ περὶ Τροφώνιον καὶ Ἀγαμήδην καὶ Αὐγείαν. ἔπειτα εἰς Ἰθάκην καταπλεύσας, τὰς ὑπὸ Τειρεσίου ῥηθείσας τελεῖ θυσίας" i. e.: „Deinde Ithacam reversus sacra facit, quae coelicolis offerre Tiresias eum iusserat." *Quando* vero, rogat Svoronos, domum redire et sacrificare debebat? Scilicet, cum hominem invenisset qui rerum maritimarum prorsus esset ignarus. Quare si iam *nunc* Ithacam reverti et sacra facere potest, necesse est in *Peloponneso* hominem illum invenerit.

Sic igitur Telegoniae priorem partem compositam fuisse Svo-

1) Kyrene eine altgriechische Göttin 1890 p. 120.

Digitized by Google

ronos probare studet: „Ulixes procis interfectis Nymphisque placatis navigat in Elidem ut armenta sua inspiciat; a rege Polyxeno qui crateram ei dono dat comiter exceptus, denuo navem ascendit ut Lebadeae Trophonium consulat ubinam terrarum hominem rerum maritimarum ignarum inventurus sit. Trophonii iussu in Arcadiam ad Agamedem Stymphali regem reversus, invenit ibi hominem quaesitum; Neptuno sacrificat dein Ithacam redit, sed in itinere apud Augiam devertitur. Post haec Tiresiae monitorum bene memor, omnibus diis sacrificia offert."

Ad hanc explicationem stabiliendam affert v. d. nummum quendam Mantineae, cuius imaginem interpretari numismatici hucusque frustra tentarunt. Percy-Gardner [1]) autem sic eum describit: „male figure, bearded, wearing pileus, short chiton girt up and boots with long ends turned up, holds in eather hand javelin. Described as a fisherman by Imhoof [2]). This description cannot be considered as satisfactory, but a better explanation is not yet found."

Svoronus vero asseverat hominem qui in nummo cernitur esse Ulixem; vestem insolitam indicio esse heroem modo in Trophonii antrum descendisse, κεκοσμημένον ἱερῷ σχήματι [3]); id quod sinistra manu teneat non telum esse sed remum, quem magna vi in terra infigat; calceos denique recurvos esse ἐπιχωρίας illas κρηπῖδας quarum Pausanias IX, 39, 8 mentionem facit. Observat deinde Svoronos Epaminondam ante pugnam Leuctricam in concionem militum introduxisse virum ἀπὸ Τροφωνίου προσφάτως ἀναβεβηκότα qui diceret, ὅτι νίκην δίδωσι ὁ θεὸς τοῖς ἄρχουσι τῆς μάχης [4]). Mantineenses igitur, cum Lacedaemonii ad Leuctra essent profligati et ipsorum urbs denuo aedificaretur, haud dubie novum nummum cudisse, in quo gratos se Trophonio significarent. Hanc ob rem imaginem Ulixis illo nummo expressam qui et ipse — ut a maioribus accepissent — antiquitus eodem deo monente in Arcadiam venisset.

Specie acutae huius disputationis abreptus Studniczka l. l. pronuntiat: „Svoronum nos *docuisse* Ulixis iter in Peloponnesum

1) Catal. Greek Coins Pelop. p. 184, 6. Exstat exemplar huius nummi Hagae Comitis in pulchra collectione Bibliothecae Regiae.

2) Monnaies Grecques p. 201.

3) Cf. Suid. s. v. Τροφώνιος.

4) Diod. Sic. XV, 58; Polyaen. Strat. II, 3, 8.

Digitized by Google

et cum eo historiam Augiae, priorem igitur Telegoniae partem, per Peloponnesum divulgatam ac praecipue Mantineensibus notam fuisse." Ex Herodoto autem (IV, 161) cum appareat commercium fuisse inter Cyrenaeos et Mantineenses, credit v. d. inventam esse viam qua fabula de rege Augia in urbem Cyrenen atque inde in Aegyptum translata fuerit.

Sed multa obstant quominus huic argumentationi fidem habeam equidem. Nam quod Ulixes perhibetur ad Trophonium iter fecisse, in Arcadiam rediisse, commoratus esse apud Agamedem Stymphali regem apudque Augiam Eleum — dudum opinor vita functum, quippe cuius gener Molius a Nestore *adolescente* interfectus esset — provenerunt ea omnia ex infelici interpretatione Procli verborum male distractorum. Verba enim καὶ ξενίζεται παρὰ Πολυξένῳ δῶρον τε λαμβάνει κρατῆρα καὶ ἐπὶ τούτῳ τὰ περὶ Τροφώνιον καὶ Ἀγαμήδην καὶ Αὐγέαν perperam vertit: „Ulixes hospitio Polyxeni utitur, crateram ab eo dono accipit, *deinde* sequuntur (scil. in Telegonia) *itinera ad Trophonium, ad Agamedem.*" Significant autem verba tradita: Ulixem accepisse crateram *in qua* fabula de Trophonio, Agamede, Augia esset *insculpta* [1]); neque aliud quidquam discimus e Procli verbis, quam in priore Telegoniae parte fuisse haec: „proci sepulcro conduntur, sacrificat Ulixes Nymphis, in Elidem proficiscitur ad armenta sua visenda, hospitio excipitur a Polyxeno rege qui Eleorum ad Troiam dux fuerat, dono accipit crateram in qua fabula de Augiae thesauro erat insculpta; denique revertitur Ithacam, ubi Tiresiae mandata exsecutus omnibus caelicolis sacrificat." Plura equidem ex Procli verbis efficere nequeo; nil

1) *Nusquam* in Procli excerptis ex cycli epici carminibus collectis ἐπὶ τούτῳ significat „*deinde*"; vocabula, quibus grammaticus utitur ut indicet narrationem progredi, sunt ἔπειτα vel καὶ μετὰ ταῦτα (Inspice Apollodori bibliothecam I ed. Ric. Wagnerus inde a pag. 238). Nullus igitur dubito quin sit vertendum „*in qua* fuit insculpta fabella etc.", licet et ego pro ἐπὶ τούτῳ exspectaverim ἐν τούτῳ vel ἐπὶ τούτου (sic Dübnerus, alii).

τὰ περὶ Τροφώνιον: siquis forte neget tali modo graece exprimi posse „historiam Trophonii", inspiciat Κυπρίας argumentum, ubi inveniet τὰ περὶ Οἰδίπουν καὶ τὴν Ἡρακλέους μανίαν καὶ τὰ περὶ Θησέα καὶ Ἀριάδνην; i. e. „historia Oedipodis etc."

Apollodori fragmenta Sabbaitica et Vaticana (vid. ed. Wagn. 1894 ap. Teubnerum; Bücheler Mus. Rhen. Vol. XLVI p. 161—192) annis 1887 et 1885 inventa, cum iter in Elidem *non* contineant, hac de quaestione nil nos docere possunt. Iniuria igitur E. Meyer (Hermes XXX p. 260) haec fragmenta testes in iudicium vocavit.

Digitized by Google

ibi invenitur de Ulixis in Arcadiam itinere, nil de navigatione ad Trophonium. Concidit igitur maior pars explicationis quam Svoronos de nummo Mantineensi praebuit. Nam ut explicet cur potissimum *Ulixes* in nummo illo sit depictus, e Telegonia efficit Ulixem iter in Arcadiam ad regem Stymphali fecisse; porro, ut vestis insolitae qua homunculus in nummo est indutus, rationem reddat, ex eadem Telegonia probare studet, Ulixem ad Trophonium profectum esse atque inde sacra veste amictum in Arcadiam venisse. Sed cum iam satis constet Ulixem neque Trophonium consuluisse neque inde rediisse in Arcadiam, fulcra quibus Svoroni explicatio nititur concidunt; sed simul concidit id, quod contendit Studniczka, maiorem partem argumenti Telegoniae in Peloponneso iam ante Eugammonem fuisse vulgatam. Quid enim vulgari ibi potuit? Fabulane de Augiae thesauro? Sed e Svoroni disputatione illa fabula evanuit. Cur igitur credamus Eleam fabulam in cratera insculptam Arcadibus et praesertim Mantineensibus adeo fuisse notam ut e Peloponneso in Aegyptum eam transduxerint? In Telegonia certe nulla sunt indicia quae eo ducant; nummus laudatus imaginem praebet obscuram, mira veste, calceis insolitis, capitis tegumine extraordinario ornatam, quae sine temeritate pro Ulixe accipi nequit [1]). Neque satis intelligo quid Mantineensibus quarti saeculi cum Ulixe esse potuerit; cur eum potissimum post urbem restitutam nummis suis insculpsisse credantur, et praesertim tali veste indutum; nam, ut vidimus, episodium de pugna Leuctrica *οὐδὲν πρὸς Ὀδυσσέα*. Ad quam rem explicandam minime sufficiunt quae refert Pausanias sepulcrum Penelopes Mantineae fuisse [2]), Ulixem autem aliquando

1) Iniuria Percy-Gardner vestem nuncupat „short-chiton girt up"; est minime *tunica succincta*, sed formam praebet illius vestimenti quod saltatrices nostrae in theatris gerunt. Calcei vero iis sunt subsimiles quos Cicero De Nat. Deor. I, 29 *repandos* vocat. (Vid. Chéruel). Remum num sinistra teneat valde dubito; tegumen capitis pileus non est.

2) VIII 12, 9. — E. Meyer Hermes XXX p. 264: „Die Heimath Penelopes ist ja nach der Sage zwar nicht Arkadiën, aber das benachbarte von Arkadischen Culten und Mythen stark durchsetzte Lakoniën. In Sparta ist sie geboren, hier lebt ihr Vater Ikarios, hier freit sie Odysseus (Paus. III, 12, 1—4). In unserer Odyssea ist das verdunkelt, sie nennt zwar Penelopes Vater Ikarios oft genug, aber wo seine Heimath ist sagt sie nicht, oder vielmehr sie denkt sich ihre Eltern auf Ithaka wohnend. Daran haben denn auch schon die Alten Anstoss genommen; sie wundern sich dass Telemach in Sparta seinen Grossvater Ikarios und seinen Oheim nicht besucht, dass Eumaeus ξ 68 der Helena, der Base seiner Herrin flucht."

Digitized by Google

Pheneum venisse et Aseae templum Minervae ac Neptuno sospitatoribus condidisse [1]). Nam Ulixem in Arcadia ut alibi notum fuisse non nego; sed alia res est eum ibi fuisse cognitum, alia „fabulam insculptam in cratera qua donavit Ulixem Polyxenus rex" ibi in ore omnium ita vixisse, ut coloni Mantineenses nihil antiquius haberent, quam ut hanc fabulam in Aegyptum transferrent. Non fuit, si quid video, Augiae fabula ab initio coniuncta cum Ulixis erroribus, non commigravit ex Elide in Arcadiam, ex Arcadia in Africam; sero demum tempore nexu laxiore cum Ulixe est coniuncta et ab eo quidem, qui primus Ulixis in Elidem iter fusius tractavit. Is fuit Eugammon, poeta ut videbimus minime ditis ingenii, sed qui Homerum suum cognorat et eum *more poetarum cyclicorum* ita amplificavit ut e versibus aliquot Odysseae novum episodium fingeret. Iter igitur Ulixis in Elidem ante Eugammonem in Peloponneso celebratum esse non credo; est mera amplificatio Odysseae excogitata a sero poeta, Homeri amatore et imitatore, qui loco quodam Homerico fundamento usus novum carmen superstruxit. Eugammon enim Cyrenaicus bene memor Ulixis verborum ad Penelopen ψ 354:

κτήματα μὲν, τά μοι ἔστι κομιζέμεν' ἐν μεγάροισι,
μῆλα δ' ἅ μοι μνηστῆρες ὑπερφίαλοι κατέκειραν,
πολλὰ μὲν αὐτὸς ἐγὼ λήσσομαι, ἄλλα δ' Ἀχαιοὶ
δώσουσ' εἰς ὅ κε πάντας ἐνιπλήσωσιν ἐπαύλους,

nec oblitus Noemonem δ 635 inter procos dixisse:

χρηὼ δ' ἐμὲ γίγνεται αὐτῆς (navis)
Ἤλιδ' ἐς εὐρύχορον διαβήμεναι, ἔνθα μοι ἵπποι
δώδεκα θήλειαι κ.τ.λ. [2]).

hoc iter Ulixis in Elidem excogitavit [3]), praemissis precationibus ad Nymphas quas heros spoponderat ν 356—360, adiecto hospitio Polyxeni Eleorum ducis e catalogo (B 615—624) noti. Simul

1) VIII, 44, 4. — E. Meyer p. 263: „In Arkadiën besteht überall der Poseidoncult in voller Blüthe. Dass ist so auffallend, dass es auf die Vermutung führt, der Arkadische Poseidon, der rossegestaltige Gott der Stiere und Pferde, der Gemahl der Erdgöttin, sei ursprünglich nicht, oder wenigstens nicht ausschliesslich, der Meergott gewesen."

2) Cf. ω 426.

3) Cf. Paus. VIII, 14, 4.

Digitized by Google

adiunxit descriptionem craterae, quam Polyxenum Ulixi dono dedisse finxit, ut Menelaus Telemacho δ 615 sqq. offert κρητῆρα τετυγμένον ἔργον Ἡφαίστοιο. Toreumatis vero argumentum selegit furtum Augiae thesauri a Trophonio cum fratre commissum, i. e.: narratiunculam de regis aegyptii Rhampsiniti thesauro a vafro architecto despoliato translatam in praedivitem regem Elidis inque praeclaros Graeciae architectos Trophonium et Agamedem [1]). Immensae opes Augiae ex armentis praesertim agrisque constantes apud omnes Graecos inde ab Homeri temporibus erant notae, labore quoque Herculis in stabulis Augiae purgandis consumpto ubique divitiae Elidis regis inclaruerant. Quis igitur e priscis heroibus prius quam Augias Graeco homini in mentem venire poterat, cui Rhampsiniti partes tribueret? Vel qui architecti *apud Minyas Cyrenes conditores* maiore fama fruebantur quam Agamedes et Trophonius? Cui rei accedit quod iam apud Homerum nomen Agamedis cum Augiae nomine fuit coniunctum; nam filia celeberrimi regis ibi audit „Agamede"; quinimo ut ultima dubitatio tollatur, ne patria quidem regis Agamedis, Augiae inimici, diu erat quaerenda, cum Stymphali in urbe Arcadiae Agamedis nomen in serie regum appareret. Huic autem nulla opera Trophonius filius σκότιος adiungi poterat, certe a poeta sero et neglegentiore. Quid mirum igitur in urbe Cyrene i. e. in ipsis finibus Aegypti Graeciaeque fabellam Aegyptiacam fuisse mutatam in Graecam, architectos Minyas in urbe a Minyis condita in se recepisse partes hucusque ab ignoto

---

1) Cf. A. Welcker Griech. Trag. p. 304: „Vermuthlich war es dieselbe Aegyptische Geschichte vom Schatze des Rhampsinit, die wir aus dem weit späteren Herodot kennen, übergetragen auf diejenigen mythischen Personen des Landes, die als grosze Baumeister schon berühmt waren."

Wilamowitz Hom. Unters. p. 186: „aber das darf man glauben, dass es die novelle vom Schatzhaus des Rhampsinit war."

E. Meyer Hermes XXX p. 262: „auf dem Krater (war) die Erbauung des Schatzhauses des Augias durch Tr. u. A. dargestellt, auf die der Kyrenäische Dichter das Aegyptische Märchen vom Schatzhaus des Rhampsinit übertragen hatte."

J. Boehlau Aus ionischen und italischen Nekropolen 1898 p. 127 tab. X. 4 affert imaginem in vase picto, quae haud dubie Trophonium thesaurum aedificantem repraesentat.

Licet vas repertum sit in necropoli samia, dubium esse non potest quin Cyrenae sit pictum.

Digitized by Google

Aegyptio actas, regem vero Aegyptium cessisse Augiae principi notissimo ac pecuniosissimo.

Quae disputatio maiorem etiam probabilitatem obtinebit si haec pauca subiunxero. Dissidio orto inter Dores et Minyas Theram insulam incolentes, hi Cretensibus nautis ducibus usi circa annum 630 a. C. n. Cyrenen condiderunt. Tertius rex Battus II Eudaemon Hellenas invitavit ut in regione Cyrenaïca considerent, ubi agros se iis assignaturum spopondit; cuius consiliis cum oraculum Delphicum enixe faveret, magna vis colonorum e Peloponneso, Creta, aliis insulis Cyrenen immigravit. Mox ortum est bellum cum Aegypto, quoniam Battus, ut omnibus peregrinis satisfaceret, Libyam spoliabat; sed cum anno 570 Aegyptii essent profligati, milites tumultuantes ducem suum Amasin regem salutarunt. Qui quomodo Cyrenaeis amicis usus sit, quinimo uxorem Cyrenaicam Ladicam nomine duxerit, ex Herodoto (II 181) notum est.

Regnantibus autem Batto II eiusque filio Arcesila II vixit Eugammon, qui quantum scimus, Telegonia carmine τῷ ἐπικῷ κύκλῳ finem fecit; hic enim cyclus continuabatur in Procli chrestomathia μεχρὶ τῆς ἀποβάσεως Ὀδυσσέως τῆς εἰς Ἰθάκην ἐν ᾗ καὶ ὑπὸ παιδὸς Τηλεγόνου ἀγνοοῦντος κτείνεται [1]).

Quod Eugammonis opus a viris doctis cum contemptu tractari solet, utpote carmen sero natum; cui tamen sententiae subscribere nequaquam possum. Non quod Cyrenaeum poetam eum fuisse credam, qui merito inter priscos illos vates locum suum sibi vindicare possit; quid enim pro fragmentorum inopia de eius poesi iudicare licet? Neque quod e parvis Procli indiciis imaginem operis ab omni parte rotundi ac bene compositi pellucere putem; immo, contrarium defendere malim. Neque quod nesciam poetam nostrum dimidio plus totius materiae ab aliis esse mutuatum, ne gravius quid dicam. Sed quemadmodum in eius patria est ortum hominum *mixtum* genus, cum Graeci se coniungerent cum puellis Libycis, quae

οὔθ' ἱστῶν παλιμβάμους ἐφίλησαν ὁδούς,
οὔτε δείπνων οἰκορίᾶν μεθ' ἑταιρᾶν τέρψιας,
ἀλλ' ἀκόντεσσίν τε χαλκέοις

1) Phot. 239 p. 319 Bekk.

Digitized by Google

Φασγάνῳ τε μαρνάμεναι κεράϊζον ἀγρίους θῆρας [1])
quemadmodum vasa Cyrenaica, e. g. patera illa Arcesilae quam Welckerus ob singularem picturae festivitatem pro „caricatura" habebat [2]), graeca argumenta libycis mixta praebent, sic ars poetica ibi non sinceros protulit fructus, sed *mixtum* quoddam genus, tam Graeciam quam Aegyptum sapiens. Huius autem speciei exemplum offert Eugammonis Telegonia, carmen quod iure Cyrenaei cultus imaginem voces, magni hanc ob causam aestimandum omnibus, quibus cultus Graecorum non modo in Graecia sed etiam extra eius fines operae pretium esse videatur.

Initium igitur Telegoniae fabellam aegyptiacam ab Eugammone in graecam mutatam continebat; quod vero Herodotus sic lepide in aegyptiacis narravit historiam Rhampsiniti, nullo verbo de simili furto Trophonii adiecto, id satis testatur Eugammonis carmen antiquis hominibus aeque fuisse despicatui ac hodiernis; latuit per multa saecula, donec Boeotus quidam Callippus eundem mythum transtulit in regem Hyrieum, atque ita a Pausania sedulo novorum atque veterum mythorum scrutatore posteritati est traditus. Charax quoque, doctus sacerdos, post Neronis aetatem Telegonia fonte usus eandem materiem tractavit. Hinc apparet fabellam non e Boeotia per Peloponnesum in Aegyptum transisse; immo, in oriente ortam ac primum a poeta semi-graeco tractatam deinde per obscuros auctores seri temporis in Boeotiam viam suam invenisse.

Quod vero ad finem Telegoniae prioris partis adtinet (cratera accepta Ulixes redit in patriam, ubi sacrificia a Tiresia mandata omnibus coelicolis offert), statuimusne cum Svorono Ulixem in Arcadia vel in Elide, certe in Peloponneso invenisse hominem illum rerum maritimarum plane ignarum? Ad hanc quaestionem dirimendam utique opus est ut prius inspiciamus quae Eugammon in parte altera carminis sui narravit. Vocatur haec pars „Thesprotis", cum Ulixis iter in Thesprotiam contineat. Quo de libro mirum testimonium invenimus apud Clementem Alexandrinum Strom. VI, 751: „*Εὐγάμμων ὁ Κυρηναῖος ἐκ Μουσαίου τὸ περὶ Θεσπρωτῶν βιβλίον ὁλόκληρον ὑφελόμενος ὡς ἴδιον*

1) Pind. Pyth. IX, 18 sqq.
2) Baumeister Denkmäler II p. 1664, 1729. Cf. Kyrene p. 6.

Digitized by Google

ἐξήνεγκεν." Compilavit igitur Cyrenaeus, si fides auctori περὶ κλοπῆς scribenti, Musaei librum de Thesprotis, et licet „Clemens in odorandis veterum scriptorum plagiis nimis videatur sagax" [1]), non video cur nunc quoque Alexandrino omnem fidem derogemus, dummodo caveamus ne hic sicut alibi pro Musaeo Onomacriti nomen substituamus [2]). Eugammon enim circa annum 560 carmen suum panxit; Onomacritum autem, qui sub Pisistrato Musis operam dedit — i. e. intra annos 560 usque ad 527 —, iam tunc aliquid in lucem emisisse parum verisimile est. Sin vero ante annum 560 carmen ediderit, consentaneum non est poetam Cyrenaeum id in usum suum vertere potuisse vel ausum esse. Qua re puto fuisse veterem aliquam Θεσπρωτίδα, quae sub nomine Musaei [3]) circumferretur. Hanc Eugammon compilavit, ut postea videbimus; hanc Pausanias quoque sive fama sive testis oculatus notam habebat [4]).

„Unmöglich, inquit Wilamowitz Hom. Unters. p. 187, kann diese geschichte (loquitur de Thesprotide) in Kyrene entstanden sein. Jedermann sieht, dass sie auf thesprotische localsagen und genealogiën ausläuft. Der dichter der Telegonie muss also seinen stoff, doch vermuthlich in epischer gestalt, aus fremder gegend erhalten haben. Die sage ist offenbar älter als die korinthische besetzung der epirotischen küste. Die Thesproter erhielten die person des Odysseus übermittelt von den vorläufern Korinths: das waren die Chalkidier."

Wilamowitz igitur nucleum Thesprotidis in ipsa Thesprotia natum putat; credit continuisse genealogias i. e. conamina eorum qui Ulixem a Chalcidicis invectum cum Thesprotorum principum genere coniungere vellent. Videamus autem carminis argumentum:

καὶ μετὰ ταῦτα (i. e. postquam in Ithaca insula sacrificavit Ulixes ex Elide reversus) εἰς Θεσπρωτοὺς ἀφικνεῖται καὶ γαμεῖ

1) Verba sunt Lobeckii Agl. p. 310.

2) Cf. Paus. I, 22, 7.

3) Fuisse Musaeum et Orpheum *Athenienses*, Orpheo autem Thraciam originem a recentioribus demum esse tributam, contenderunt alii et nuper Weberus (Platonische Notizen über Orpheus von Fr. Weber Programm des K. Luitpold-Gymnasiums in München 1898/9; cf. Wilam. Hom. Unters. p. 211 sq.).

4) Vid. Paus. VIII, 12, 5.

Digitized by Google

Καλλιδίκην βασιλίδα τῶν Θεσπρωτῶν. ἔπειτα πόλεμος συνίσταται τοῖς Θεσπρωτοῖς πρὸς Βρύγους, Ὀδυσσέως ἡγουμένου· ἐνταῦθα Ἄρης τοὺς περὶ τὸν Ὀδυσσέα τρέπεται, καὶ αὐτῷ εἰς μάχην Ἀθηνᾶ καθίσταται· τούτους μὲν Ἀπόλλων διαλύει. μετὰ δὲ τὴν Καλλιδίκης τελευτὴν τὴν μὲν βασιλείαν διαδέχεται Πολυποίτης Ὀδυσσέως υἱός, αὐτὸς δ' εἰς Ἰθάκην ἀφικνεῖται· κἀν τούτῳ Τηλέγονος ἐπὶ ζήτησιν τοῦ πατρὸς πλέων, ἀποβὰς εἰς Ἰθάκην τέμνει τὴν νῆσον· ἐκβοηθήσας δ' Ὀδυσσεὺς ὑπὸ τοῦ παιδὸς ἀναιρεῖται κατ' ἄγνοιαν. Τηλέγονος δ' ἐπιγνοὺς τὴν ἁμαρτίαν τό τε τοῦ πατρὸς σῶμα καὶ τὸν Τηλέμαχον καὶ τὴν Πηνελόπην πρὸς τὴν μητέρα μεθίστησιν· ἡ δὲ ἀθανάτους ποιεῖ, καὶ συνοικεῖ τῷ μὲν Πηνελόπῃ Τηλέγονος, Κίρκῃ δὲ Τηλέμαχος.

Duas diversas fabulas hic esse coniunctas, quarum altera ipsam Thesprotidem, altera Ulixis mortem contineat, nemo negabit; iunctura autem cernitur ante verba *αὐτὸς δ' εἰς Ἰθάκην κ.τ.λ.* Pro certo igitur constituere possumus antiquum Musaei carmen, quod Eugammon compilasse vel imitatus esse dicitur, priorem modo fabulam continuisse; hanc Cyrenaeus poeta, ut fuit veterum poematum consartor, haud dubie eo consilio inter expeditionem in Elidem et herois mortem interiecit, ut carmen maioris fieret ambitus. Unde sequitur Telegoniae partem principalem non, ut quidam putarunt [1]) fuisse Thesprotidem illam surreptam atque interiectam, sed ut ipsum nomen carminis indicat, *Ulixis mortem a Telegono filio illatam.*

Eugammon, ut supra vidimus, argumentum itineris in Elidem non de suo excogitavit, sed Homeri indicia est secutus neque usquam a duce suo deflexit nisi quod Augiae historiam addidit. Hanc rationem anxie observatam tunc quoque adhibuit cum Thesprotidem interponere vellet. Homerus enim inquit λ 135 sqq.:

θάνατος δέ τοι ἐξ ἁλὸς αὐτῷ
ἀβληχρὸς μάλα τοῖος ἐλεύσεται, ὅς κέ σε πέφνῃ
γήρᾳ ὑπὸ λιπαρῷ ἀρημένον,

i. e: *homine illo invento, sacrisque omnibus deis oblatis mors tibi continget senectute confecto.* Ulixes autem ex Elide reversus nequaquam *senex* nedum *senex confectus* vocari poterat; manebant eum plurimi anni, quos secundum Homerum tranquillus quie-

1) Welcker Ep. Cycl. II 302.

Digitized by Google

tusque in Ithaca usque ad suam mortem degeret. *Hosce annos* i. e. spatium temporis inter hominem *ἀθαλάττευτον* inventum et Ulixis mortem, Eugammon Thesprotide explevit.

Ubi igitur Ulixes hominem illum secundum Eugammonem invenit? In Elide, ut quivis videt. Quod et hoc modo demonstrari potest: locum huic episodio praebebat vel finis itineris in Elidem vel finis expeditionis in Epirum. Initio vero huius expeditionis aptum non erat, nam homine illo invento Ulixi *statim* Ithacam erat redeundum ut sacrificaret omnibus coelicolis; permultos autem annos, ut Proclus narrat, in Epiro degit heros. Fini igitur itineris Epirotici? Sed neque e Proclo id effici potest neque verisimile videtur regem ventilabro armatum regnum suum perlustrasse. Contra, nisi in Elide hominem illum invenit, non video quomodo Procli verba *ἔπειτα* (i. e. ex Elide) *εἰς Ἰθάκην καταπλεύσας τὰς ὑπὸ Τειρεσίου ῥηθείσας τελεῖ θυσίας* explicari possint. Quare statuendum videtur Eugammonem episodium illud in Elide collocasse. Cum vero Telegonia, ut iam supra vidimus minime vulgatum inter Graecos fuerit carmen, mirum non est iam antiquos nescisse ubinam *τοῦ ὀδίτου* patria esset quaerenda. Homerum autem certam aliquam regionem in animo nunc habuisse veri nihilo similius videtur quam in ceteris Iliadis Odysseaeve partibus, ubi gentes describuntur longinquae et fabulosae.

Eustathius igitur ad λ 122 sqq. rogat: *τίνες δ' ἂν εἶεν οἱ μὴ εἰδότες Ποσειδῶνα*? et addit: *οἱ δὲ παλαιοὶ βαρβαροφώνους τόπους* (MSS. *δούπους*) *ἱστοροῦσι, Βουνίμαν λέγοντές τινα ἢ Κελκέαν ἐν οἷς Ὀδυσσεὺς τὸν Ποσειδῶνα ἐτίμησε.*

Steph. Byz. s. v. *Βούνειμα: πόλις Ἠπείρου οὐδετέρως, κτίσμα Ὀδυσσέως, ἣν ἔκτισε πλησίον Τραμπύας, λαβὼν χρησμόν, ἐλθεῖν πρὸς ἄνδρας οἳ οὐκ ἴσασι θάλασσαν· βοῦν οὖν θύσας, ἔκτισε* [1]).

Tzetzes ad Lycophr. Alex. vs. 799: *Τράμπυια πόλις Ἠπείρου, ἔνθα μετὰ νόστον Ὀδυσσεὺς ἀπῆλθε, καθὰ καὶ Ὅμηρος γράφει κ.τ.λ. ἐτιμᾶτο δὲ ἐν τῇ Τραμπύῃ καὶ ὁ Ὀδυσσεύς.*

Paus. I, 12, 5: *Ἠπειρῶται, οἳ μηδὲ ἁλούσης Ἰλίου, θάλασσαν οἱ πολλοί, μηδὲ ἁλσὶν ἡπίσταντό πω χρῆσθαι. μαρτυρεῖ δέ μοι καὶ Ὁμήρου ἔπος ἐν Ὀδυσσείᾳ κ.τ.λ.*

---

1) Bunima, ut monet Wilam., apparuit in lapide dodonaeo. Cauer del. 247.

Digitized by Google

Unde discimus plerosque veterum de loco aliquo in Epiro cogitasse; atque id suo iure. Nam cum argumentum Telegoniae notum non haberent, Homerus vero certum locum non indicasset, Epirus prima iis in mentem venire debebat, tam ob nomen „continentis", quam ob singularem famam, qua Ulixis iter in Thesprotiam post Sophoclis tragoediam „Niptra" editam apud antiquos florebat. De qua tragoedia mox plura.

Antiquos autem Telegoniae argumentum ignorasse luce clarius apparet ex Epitoma Sabbaitica Apollodori, ubi de Ulixis in Elidem itinere *nulla* fit mentio. Heros enim procis interfectis *statim* per Epirum ad Thesprotos proficiscitur, ubi de Tiresiae mandatis Neptuno sacrificat. Neque me fugit E. Meyerum l.l. asseverare Apollodorum τὰ ἐν Ἠλιδι fortuito transiisse, sed tale argumentum ex silentio paucos ut spero inveniet admiratores. Apollodorus haud dubie sub oculis habuit non Telegoniam sed Thesprotidem illam, quam Sophocles tragoedia sua divulgavit.

Rectissime igitur Svoronos l. l. e Procli verbis effecit Ulixem antequam τὰς ὑπὸ Τειρεσίου ῥηθείσας θυσίας ἐν Ἰθάκῃ ἐτέλεσε, hominem maritimarum rerum ignarum *iam repperisse*. Hac tamen in re erravit quod in Arcadia id factum esse putabat, nimio scilicet ardore hypothesin suam de nummo Mantineensi defendere conatus. Profectus est Ulixes secundum Proclum in Elidem; ex Elide in patriam rediit; invenit hominem suum antequam Ithacam revertit: ergo *in Elide* τὸν ὀδίτην offendit. Ita voluit non Homerus sed Eugammon Cyrenaeus.

Nunc Ulixis iter in Thesprotiam, quod Eugammon non de suo finxit sed Telegoniae amplificandae causa a Musaeo est mutuatus, propius consideremus. „Heros, Proclus refert, in Thesprotiam venit Callidicenque reginam uxorem ducit. Oritur bellum cum Brygis, qui Marte duce Thesprotos repellunt, licet Minerva his opituletur. Apollo demum finem bellandi facit. Callidice mortua Polypoetes filius Ulixis regnum accipit, heros ipse Ithacam revertitur." Sic poetam aliquem antiquum Ulixis iter in Thesprotiam cecinisse non est quod miremur. Meminimus enim versuum ξ 314 sqq., ubi heros fallacissimus, errores suos Eumaeo describens, audacter casus Thesprotios annectit, quos numquam passus erat. Hic igitur campus patebat incultus per quem ingenium cuiusdam epigoni

Digitized by Google

libere vagari posset. Admirationem vero movet quod Ulixis illa expeditio antiquitus sub Musaei nomine circumlata fuerit. Quid Musaeo, ὃς παραλύσεις καὶ τελετὰς καὶ καθαρμοὺς συνέθηκεν (Schol. Ar. Ran. 1030), quid τῷ χρησμολόγῳ, Orphei imitatori (Paus. X, 7, 2) cum Ulixis erroribus, cum carmine epico? Fere semper Musaeus cum Orpheo coniungitur; etiam Platonis tempore (Rep. 364 E) venditabantur βίβλοι Ὀρφέως καὶ Μουσαίου καθ' ἃς θυηπολοῦσι; quid igitur Musaeus ediderit nisi libros rituales, expiationes, initiationes, vel κατάβασιν aliquam εἰς Ἅιδου? Paulisper igitur moremur ut Thesprotidis argumentum exactius consideremus.

Post mortem Callidices, ut legimus, Polypoetes regnum Thesprotiae in se recepit. Quis fuit ille Polypoetes? Respondet Proclus, fuisse filium Ulixis [1]). Nos vero Homeri versuum B 740, M 129 memores scimus eum fuisse Lapitham Pirithoi filium ex Hippodamia ortum [2]); quod confirmat Pausanias (X, 26, 2), qui in Lesches descriptione se vidisse ait Polypoetem Pirithoi filium δεδεμένον τὴν κεφαλὴν ταινίᾳ, καὶ παρ' αὐτὸν Ἀχάμας ἐστὶν ὁ Θησέως. Erat igitur Polypoetes origine *Thessalus* [3]). Quaeritur igitur, quomodo Thessalus in Thesprotiam aberrarit, cur Graecus in Troiani filium sit mutatus.

E loco Pausaniae hucusque, quod sciam, non satis observato huic quaestioni responsum est petendum. Legimus enim Paus. I, 17, 4: ἐς δὲ τὴν τελευτὴν τὴν Θησέως πολλὰ ἤδη καὶ οὐχ ὁμολογοῦντα εἴρηται· δεδέσθαι τε γὰρ αὐτὸν λέγουσι ἐς τόδε ἕως ὑφ' Ἡρακλέους ἀναχθείη. πιθανώτατα δὲ ὧν ἤκουσα· Θησεὺς ἐς Θεσπρωτοὺς ἐμβαλών, τοῦ βασιλέως τῶν Θεσπρωτῶν γυναῖκα ἁρπάσων, τὸ πολὺ τῆς στρατιᾶς οὕτως ἀπόλλυσι, καὶ αὐτός τε καὶ Πειρίθους ἥλωσαν, καὶ σφᾶς ὁ Θεσπρωτὸς δήσας εἶχεν ἐν Κιχύρῳ. Theseus igitur et Pirithous in Thesprotiam invaserunt regis uxorem rapturi; sed a rege capti in vinculis sunt servati donec ab Hercule ἀνήχθησαν. Unusquisque autem recordatus quomodo Theseus quondam cum Pi-

1) e Callidice scilicet, cum postea in regnum eius successerit.

2) Cf. argumentum τῶν Νόστων, ubi Polypoetes Troia reversus cum Calchante et Leonteo (B 745) Tiresiam sepeliunt. (Kinkel Fragm. Epic. Graec. I ad loc.).

3) Wilam. Hom. Unters. p. 212: „Wo ein Heroenname festsitzt in der Genealogie, da hat man den Heros zu suchen."

Digitized by Google

rithoo descenderit ad inferos ut Proserpinam raperet, meminit heroes fuisse vinctos in saxo, ubi Theseus sedisset in aeternum (Verg. Aen. VI, 617) nisi Hercules eum ἐξέσωσε εἰς Φάος νεκρῶν πάρα (Eurip. Herc. 1222). E quibus apparet iter illud in Thesprotiam nil aliud esse quam κατάβασιν εἰς Ἅιδου, vel ut idem aliis verbis dicam, *Thesprotiam* terram fabulosam, remotam, incognitam, antiquissimis Atheniensibus fuisse *regnum Hadis* inferorum regis. Quod si quis adhuc dubitat, evolvat mihi Plut. Vit. Thesei c. 31, ubi leguntur haec: αὐτὸς (Θησεύς) δὲ Πειρίθῳ τὴν ὑπουργίαν ἀποδιδοὺς, εἰς Ἤπειρον συναπεδήμησεν ἐπὶ τὴν Ἀιδωνέως θυγατέρα, τοῦ Μολοσσῶν βασιλέως· ὃς τῇ γυναικὶ Περσεφόνην ὄνομα θέμενος, Κόρην δὲ τῇ θυγατρὶ, τῷ δὲ κυνὶ Κέρβερον, τοὺς περὶ τὸν Πειρίθουν (i. e. Pirithoum cum Theseo) οὐ μνηστῆρας ἥκειν, ἀλλ' ἁρπασομένους πυνθανόμενος συνέλαβε, καὶ τὸν μὲν Πειρίθουν εὐθὺς ἠφάνισε διὰ τοῦ κυνὸς, τὸν δὲ Θησέα καθείρξας ἐφύλαττεν. c. 35: ὁ Ἡρακλῆς τὸν Θησέα παρῃτεῖτο. συγχωρήσαντος δὲ τοῦ Ἀιδωνέως λυθεὶς ὁ Θησεὺς ἐπανῆλθε εἰς τὰς Ἀθήνας.

Quid quod ipse Homerus nunc ad partes vocari potest; apud quem σ 79 sqq. Antinous Iro minitatur:

πέμψω σ' ἤπειρόνδε βαλὼν ἐν νηὶ μελαίνῃ
εἰς Ἔχετον βασιλῆα, βροτῶν δηλήμονα πάντων,
ὅς κ' ἀπὸ ῥῖνα τάμῃσι καὶ οὔατα νηλέι χαλκῷ
μήδεά τ' ἐκτερύσας δώῃ κυσὶν ὠμὰ δάσασθαι,

quos versus si conferimus cum l.l. Plutarchi, apparet regem illum *Echetum* (= qui servat nec remittit), viventem in Epiro, perditorem *omnium hominum*, qui mortales *cani* obiicit (ἀφανίζει διὰ τοῦ κυνός), nullum alium fuisse quam Ἀϊδωνέα.

Quinimo nomina quoque fluminum inferorum antiqui transtulerunt in Thesprotiam teste Pausania I, 17, 5: πρὸς δὲ τῇ Κιχύρῳ (Ephyra) λίμνη τέ ἐστιν Ἀχερουσία καλουμένη καὶ ποταμὸς Ἀχέρων, ῥεῖ δὲ καὶ Κωκυτὸς ὕδωρ ἀτερπέστατον. Nam supervacaneum duco ostendere, quomodo intellegi debeant, quae addit bonus periegetes: Ὅμηρός τέ μοι δοκεῖ ταῦτα ἑωρακὼς ἔς τε τὴν ἄλλην ποίησιν ἀποτολμῆσαι τῶν ἐν Ἅιδου, καὶ δὴ καὶ τὰ ὀνόματα τοῖς ποταμοῖς ἀπὸ τῶν ἐν Θεσπρωτίδι θέσθαι.

In Thesprotia igitur, i. e. in *regione occidentali*, iam antiquissimi Graeci inferos quaesiverunt; *hinc intellegimus Eridanum*

Digitized by Google

quoque factum esse flumen infernum [1]); hinc τὴν Λευκάδα πέτρην (ω 11) non solum ob nominis sonum ab antiquis esse quaesitam in πέτρᾳ λευκῇ τὴν χρόαν προκειμένῃ τῆς Λευκάδος [2]). Quod igitur fecit Sertorius sub finem rei publicae romanae, cum τὸ Ἠλύσιον πεδίον quaerebat in mari occidentali [3]), iam multis saeculis ante cogitabant auctores, qui κατάβασιν εἰς Ἅιδου pio animo pangerent [4]). In Thesprotiam igitur, i. e. in regionem *occidentalem*, ut mortuos viserent, missi sunt Theseus et Pirithous vel ab Hesiodo, qui cecinit ὡς Θησεὺς ἐς τὸν Ἅιδην ὁμοῦ Πειρίθῳ καταβαίη [5]), vel ab incerto auctore [6]), qui Minyadem scripsit ἐν ᾗ ἐς Θησέα ἔχοντα καὶ Πειρίθουν [7]). Cum magno exercitu heroes descendisse, ut asseverat Plutarchus l.l., dubium videtur, neque tamen soli ibi erant, nam καταβάσεων numerus semper accrescens multitudinem τῶν ἀδοφοιτῶν augebat et vel e paucis Minyadis fragmentis [8]) apparet hoc praesertim carmen copiam descendentium non parum amplificasse [9]). Ideo suspicor tunc temporis Polypoetem quoque, Pirithoi filium, *locum suum inter notos heroes* ἐν Ἅιδου *degentes obtinuisse*, ita ut Musaeus, cum Ulixis iter in Thesprotiam i. e. *descensum ad inferos* componeret et solito more varios heroes novis genealogiis inter se coniungeret, Thessalum invenem cum Ithaco coniungere posset. Cum vero Ulixes Ithacam reverteretur Polypoetes remansit ac remanere debebat, quippe qui certum iam in Orci dicione haberet locum [10]). Nunc quoque intellegimus Callidicen (= *quae bene ius dicit*) [11]) ipsam fuisse Proserpinam.

---

1) Schol. Eurip. Or. 981: εἰς τὸν Ἠριδανὸν ποταμὸν κρέμαται ὁ Τάνταλος. Cf. Verg. Aen. VI, 659.

2) Strab X, 452 A.

3) Plut. Sert. 8. Sall. fr. I, 61 Kritz.

4) Cf. Griechische Volksglaube vom Todenreich in Nekyia Dieterich. p. 19 sqq.

5) Paus. IX, 31, 5.

6) Prodico Phocaeo? Cf. Paus. IV, 33, 7.

7) Paus. X, 28, 2.

K. O. Muellerum Orch.[2] I p. 12 iniuria Minyadem et Ὀρφέως κατάβασιν εἰς Ἅιδου pro uno eodemque opere habuisse contendit E. Rohde Psyche I 302[2].

8) Kinkel I p. 215.

9) Rohde Psyche I 303 sq.

10) Wilamowitzio, qui credit Polypoetem pro Ptoliporthi nomine irrepsisse (Hom. Unters. p. 188), nequaquam assentior.

11) Cf. Eurydice = quae late ius dicit.

Digitized by Google

Bellum denique cum Brygis haud dubie a Musaei opere alienum erat. Sed postquam Orci regnum velut ad auras ascendit et certum locum geographicum occupavit, recentior auctor Eugammon, cum veram vim Musaei carminis non perspiceret, facile adduci potuit ut de perpetuis Thesprotorum cum Thracibus certaminibus aliquid intermisceret; in his quoque Homerum imitatus, qui N 302 describit Martem cum Thracibus Ephyris bellum inferentem. Brygos autem, qui Marte duce pugnant, fuisse Thraciam gentem magna cum probabilitate coniecit Wilamowitz [1]).

Ad summam, vidimus Eugammonem, ut Ulixis annos posteriores rebus gestis expleret, in suum usum vertisse Musaei *κατάβασιν εἰς Ἅιδου*, quae ob causas supra expositas vulgo dicebatur *Θεσπρῶτις*; Clementem autem Alexandrinum optimo iure Eugammonem furti accusasse, nisi quod vocem „*ὀλόκληρον*" melius omisisset. Transeamus igitur ad partem tertiam Telegoniae, ubi Ulixis finis tragicus narratur.

Proclo teste Ulixes Ithacam revertitur. Interea Telegonus patrem quaerens in insulam escendit, ubi Ulixem agros suos a populanti advena defendere conatum inscius interficit. Sceleris autem nefarii conscius factus patris cadaver, Telemachum, Penelopen secum ad matrem abducit, quae immortales eos reddit. Deinde Penelope Telegono nubit, Circe vero Telemacho.

Statim adiiciam e scholio Eustathii ad π 118 hasce observationes: „*ὁ δὲ τοὺς Νόστους ποιήσας Κολοφώνιος*(?) [2]) *Τηλέμαχον μέν φησι τὴν Κίρκην ὕστερον γῆμαι, Τηλέγονον δὲ τὸν ἐκ Κίρκης ἀντιγῆμαι Πηνελόπην*", e quibus fortasse efficere licet coniugia illa non esse excogitata ab Eugammone, sed fuisse inventum *prioris* aetatis. Deinde: „*ὁ δὲ τὴν Τηλεγόνειαν γράψας Κυρηναῖος ἐκ μὲν Καλυψοῦς Τηλέγονον υἱὸν Ὀδυσσεῖ ἀναγράφει ἢ Τηλέδαμον, ἐκ δὲ Πηνελόπης Τηλέμαχον καὶ Ἀρκεσίλαον*" [3]).

„Nomen *Τηλέδᾱμος* epico versu dici nequit, levi manu mutatur in *Τηλέδαπος*", sic Wilamowitz l.l. p. 183. Sed quid

1) l.l. p. 187.

2) Cf. Proclum: *συνάπτεται δὲ τούτοις τὰ τῶν Νόστων βιβλία ε' Ἀγίου Τροιζηνίου.*

3) Arcesilae nomen addidit Eugammon ut Cyrenaeorum regum genus exquisite honoraret.

Digitized by Google

vetat pronuntiatum esse Τηλέδαμος a radice δαμ = *domare*, ut Ἱππόδαμος Λ 335? An forte Τηλέμαχος formari potest, Τηλέδαμος non potest? Significat utrumque: „is qui eminus dimicat." Accedit quod nomen Teledamus exstat Paus. II, 16, 6, ubi sic vocatur Cassandrae filius, heros ex epico aliquo carmine. Quare nil mutemus. Gravius est quod Telegonus *vel* Teledamus hic vocatur non *Circes* sed Calypsus filius. Cum vero e Procli chrestomathia appareat Telegonum e *Circe* ortum esse, Calypsus autem filium *duo* nomina in epico carmine habuisse non sit verisimile, libenter credo Wilamowitzio contendenti, nomen Telegoni Teledamo esse superscriptum ab homine cui proprium nomen Teledamus ignotum esset.

Restat ut de Ulixis morte nonnulla observemus:

Verba Homeri sunt, λ 134 sqq.:

θάνατος δέ τοι ἐξ ἁλὸς [1]) αὐτῷ
ἀβληχρὸς [2]) μάλα τοῖος ἐλεύσεται, ὅς κέ σε πέφνῃ
γήρᾳ ὕπο λιπαρῷ ἀρημένον· ἀμφὶ δὲ λαοὶ
ὄλβιοι ἔσσονται.

Si Telegonia, si omnes fabulae de Ulixis interitu plane nobis essent ignotae, quale mortis genus expectaremus? Quem finem Homerum heroi suo post tot labores et errores destinasse inter omnes, nisi qui sensu poetico prorsus essent destituti, conveniret? Nulla mora unusquisque exclamaret: „mortem placidam, lenem: cum in ea sola lectoris animus acquiescere possit." Quid si Homerus τὸν πολύτλητον, qui tot pericula et aerumnas exantlasset ut inter suos quietus reliquam vitam degeret, ab ipso filio trucidari cecinisset? Taedii pleni ad unum omnes carmen e manu eiiceremus; nam licet et vita cottidiana et theatrum hodiernum nos doceant, improbum non semper puniri, probum saepe merito praemio privari, carmen epicum, quo describuntur res non ita ut *sunt* sed quomodo poetae imaginatio eas sibi *proponit*, exigit ut ignavus spernatur, fortis celebretur, heros in certamine cadat vel victor merita quiete fruatur, ut iuniores narrandis ac depingendis rebus a se gestis ad facta non minus

1) ἔξαλος una voce Herodianus.

2) ἀβληχρὸς cll. Θ 178 significat „debilis, lenis": sic iam Eustathius ad λ 134: ἀβληχρὸς δὲ θάνατος ὁ ἀσθενὴς καὶ ἠρεμαῖος διὰ τὸ ἄνοσον ὁποῖος ὁ ἐν γήρᾳ μάλιστα λιπαρῷ. Est mors qua senex velut exstinguitur omni dolore et agonia vacuus.

Digitized by Google

fortia excitare possit. Et velut diem laboris et dimicationis plenum sequuntur *ἀναθήματα τῆς δαιτὸς καὶ ὕπνος γλυκύς*, sic tranquilla senectus obitusque placidus finiunt herois vitam laboriosam. Quod si ipsae res gestae dulce illud epici somnium perturbant, herois mortem extra bellum vi nefaria allatam paucis sed *moestis* verbis refert [1]); nam amplae huiusmodi descriptiones tragicorum sunt, adversam hominum fortunam, vanas spes, inanitatem vitae nobis ante oculos ponentium. Cuiusmodi moeroris cum in Homeri verbis laudatis nec vola nec vestigium appareat, statuendum est, Homerum *mortem mitissimam post senectutem curis periculisque solutam inter populum beatum ac prosperum heroi suo destinasse*. Nec secus fecit Goethius, qui Faustum suum post varios casus et labores a populo industrio ac felici circumdatum, dulcem mortem obeuntem pulcherrimis versibus cecinit [2]). Et quis verus poeta aliter fecit unquam?

Libenter igitur mea facio verba F. G. Welckeri (Der Epische Cyclus 1835 p. 302): „ein sanfter Tod auszer dem Meere werde dort ihn im Alter, nachdem er unter sich die Völker glücklich gesehen, beschleichen. Diese Voraussagung verbindet sich mit dem Schlusse des Gedichts selbst, der sich auf das Gegenwärtige beschränkt, zum erfreulichsten Ausgang, und irgend etwas Anders als das Glück der gefahrlosen Ruhe auf dem Land und in der Heimat bis zum Lebensende nach langen Gefahren des Kriegs und der Seefahrten, *wusste oder wollte der Dichter der Odyssea nicht.*"

Haec poeta voluit; expressitne quoque suis verbis? In versibus supra allatis nihil est quod tali sententiae adversetur, nisi fortasse verbum *πέφνῃ*, quod vulgo usurpatur de nece quae vi

---

1) Cf. γ 193, δ 91 sqq., λ 404 sqq.

2) Faust und Helena sub fin.

Solch ein Gewimmel möcht' ich sehn
Auf freiem Grund mit freiem Volke stehn.
Zum Augenblicke dürft' ich sagen:
Verweile doch, du bist so schön!
Es kann die Spur von meinen Erdetagen
Nicht in Aeonen untergehn.

C. Crusius Rhein. Mus. 37 p. 311: „nach Tiresias' Weissagung entschlummert Odysseus eines ruhigen Todes als mächtiger Völkerkönig."

Digitized by Google

infertur [1]). Nam quid obstat quominus ἐξ ἁλός accipiamus pro ἔξω ἁλός, ut iam multi fecerunt, inter quos Nitzsch, Ameis-Henze. Cur *hic* talis interpretandi ratio *contorta* appellatur cum tale quid non audiat Ξ 130:

αὐτοὶ μὲν ἐχώμεθα δηιοτῆτος | ἐκ βελέων?

Significat enim hic versus: ipsi a pugnando abstineamus atque versemur extra arma i. e. laten wij ons bewegen *buiten het strijdgewoel* = terwijl wij buiten het strijdgewoel *zijn*; eodemque modo verba θάνατος δέ τοι ἐξ ἁλὸς αὐτῷ ἐλεύσεται sunt vertenda: mors tibi ipsi veniet cum extra mare versaris = terwijl ge *buiten de zee zijt* [2]).

Quod ad sensum, quid verisimilius quam Tiresiam voluisse „si Neptunum perpetuum adversarium sacrificiis placaris, *nullum e mari periculum* tibi postea erit timendum?" Sin vero intelligimus *e mari* Ulixi mortem esse venturam, primo syntaxis offenditur, cum locus ipse vocabulorum ἐξ ἁλός positorum inter τοι et αὐτῷ indicet ea *non* cum verbo ἐλεύσεται sed cum τοι αὐτῷ esse coniungenda; deinde Homero obtruditur dictio pythica, quae prorsus a lingua eius nativa est aliena, nam *cur* non addidisset quid illud periculum foret; tertio parum apte Ulixi promittitur *lenis mors*, quarto ineptissimum fit sacrificium Neptuno oblatum. Immo, prorsus mente captus fuisset sapiens Tiresias, si ita esset locutus: „si tandem aliquando maris pericula effugeris, iterum tibi erit vagandum, donec in locum ubi Neptunus adhuc est ignotus, cultum eius introduxeris. Quod si feceris et sacra deo placando idonea ei obtuleris ..... nefanda mors ex ipso mari tibi erit exspectanda."

Certissimum igitur habeo Homerum de morte violenta Ulixi a filio illata, nedum de radio raiae pastinacae, omnino non cogitasse. Tunc demum intelligimus quietum responsum Penelopes ψ 285, quae postquam Ulixes Tiresiae dicta ei rettulit, suaviter observat:

---

1) Non tamen urgendum puto hoc verbum; *deus* enim mortem immittit secundum Homerum et de hoc actu divino ἴπτεσθαι dici potest. Sic e. g. Apollo et Diana ἴπτεσθαι mortales, quamvis id ἀγανοῖσι βέλεσσι fieret (vid. Ω 605).

2) Cf. annotationem, meo quidem iudicio, minus rectam in editione V. L. et M. d. C. Vocabulum αὐτῷ cur tentarit Herwerdenus non video; sensus est: „mors tibi *ipsi* extra mare adveniet ut olim comitibus in mari advenit."

Digitized by Google

„εἰ μὲν δὴ γῆράς γε θεοὶ τελέουσιν ἄρειον,
τελπωρή τοι ἔπειτα κακῶν ὑπάλυξιν ἔσεσθαι" [1]).

Hactenus de Homero. Apud Eugammonem autem Ulixem a Telegono filio esse interfectum, Proclus tradidit. Nihil quidem in Procli chrestomathia inest de radio raiae pastinacae, sed posteri, Hygino excepto (fab. 127), iuvenem tali telo usum fuisse ad unum omnes asseverant; e. g. schol. ad λ 134: τὸν πατέρα διαχρήσασθαι τρυγόνος κέντρῳ. Ex Aeschyli quoque parodia [2]), qui radium non hastae affixum esse fingit sed per ardeae alvum in Ulixis caput immittit, efficio hoc telum non fuisse additamentum recentiorum, puta Sophoclis, verum genuinam partem antiquae Telegoniae.

Est autem opinio admodum vulgata e verbis ἐξ ἁλός perperam explicatis ortam esse illam fabulam de Ulixe a filio crudeliter necato; Wilamowitz vero iure negat fabulam tam tragicam a recentiore auctore excogitari potuisse. Sunt eius verba haec: „der Sohn im Kampfe mit dem Vater, ahnungslos sein Mörder: das ist der Sage von Hildebrand und Hadubrand von Welcker mit Recht zur Seite gestellt, obwol die Aehnlichkeit keine innerliche ist. Die Gabe der Mutter, der zauberische Rochenstachel, verderblich dem Vater, den der Sohn auf der Mutter Geheiss zu suchen auszog: dass ist ein Motiv von so gewaltiger dramatischer Kraft, dass ein Spätling des Epos es nicht erdacht haben kann. Eben so wenig kann es aus einer Erklärung des ἐξ ἁλός herausgeklügelt sein."

Revera argumentum illud patris a filio inscio trucidati, ab antiquis non tam alienum erat — ut vel docet Oedipodia —, quam a mythis germanicis et celticis [3]). Necnon arbitror nimiam fidem etiamnunc haberi scholiastis asseverantibus, multos mythos, qui tragicis fabularum materiam praebuerint, ex uno

---

1) Optime igitur schol.: „οὐκ οἶδεν ὁ ποιητὴς τὰ κατὰ τὸν Τηλέγονον καὶ τὰ κατὰ τὸ κέντρον τῆς τρυγόνος.

2) Ψυχάγωγοι fr. 275 Wecklein.

3) A Welckero et Wilamowitzio comparatur carmen Hildebrandi; moneo autem ibi non patrem a filio sed a patre filium esse occisum. Insp. Grundriss der Germ. philol. III Band 3e Liefer. Bog. 33. 48 (anni 1898) ubi v. cl. B. Symons p. 630: „Dass das Lied in seiner alten Fassung tragisch mit dem Tode des jungen Helden endete kann nicht bezweifelt werden."

Digitized by Google

vel duobus Homeri verbis male explicatis fuisse ortos. Quae opinio ex errore nata est; scholiastae enim illi putabant Homerum in Iliade vel Odyssea esse complexum *quidquid* de Achille, de Agamemnone, de Ulixe aliisque antiquissimo tempore in arcibus τῶν ἀνάκτων a rhapsodis caneretur. Ab hac autem sententia vel cyclicorum fragmenta nos deterrere debent; fuerunt sane fortes ante Agamemnonem qui vatem suum invenerunt, licet Homerus de iis sileat, sed fuerunt *res quoque ab Agamemnone gestae* quas Homerus non tangit. Sic fabularum, quae de πολυτρόπῳ Ulixe in populi ore vigebant et vivebant, *partem* aliquam in Odyssea sua optimus sed non *unicus* poeta posteritati tradidit.

Qua re et ego puto — nam pro certo aliquid statuere quis in tali re audeat? — Telegoniae argumentum fuisse perantiquum et minime esse ortum e vocabulis ἐξ ἁλός male explicatis, sed duobus hisce vocabulis a posteris data opera significationem „*e mari*" esse attributam, ut Telegonia apte Odysseae adnecti posset [1]). Simul fortasse tunc verbum πέφνῃ pro alio verbo a sciolo est invectum.

Eandem materiem Sophocles tractavit in tragoedia Niptris, quod nomen licet semel tantum apud Suidam et Photium reperiatur, cum alibi tragoedia audiat Ὀδυσσεὺς ἀκανθοπλήξ vel Ὀ. τραυματίας, vulgo defenditur Ciceronis auctoritate allata, qui Tusc. II 48 docet, Pacuvium Sophoclem imitatum esse in tragoedia *Niptris*. Eugammonis vero Telegoniam tragico ante oculos fuisse mihi quidem vix videtur credibile; argumentum autem tragoediae Sophocleae inspiciamus:

Ulixes prorsus incertus de sensu Tiresiae verborum adiit oraculum Dodonaeum rogaturus, quanam in regione hominem rerum maritimarum ignarum invenire posset. Simul responsum tulit, ut a filio caveret mortem. Homine illo haud dubie in Epiro, fortasse ad montem Oetam, invento Ulixes suis ignotus Ithacam revertitur, sed agnoscitur ab Euryclea, ut in Odyssea est descriptum. Eodem autem die Telegonus missus a matre ut genitorem quaereret tempestate in Ithacam est delatus ibique agros populare coepit. Clamore orto Ulixes cum advena arma confert, qua

1) Sic iam antea Welckerus Griech. Trag. p. 245.

Digitized by Google

in pugna graviter a filio inscio vulneratur; saucius deinde domum translatus increpat oraculum Dodonaeum; se enim semper mortem a Telemachi manu exspectantem laetale vulnus accepisse radio venenato a peregrino pirata in se coniecto; quare nemo tam sit ineptus ut divinis responsis fidem habeat. Advenit Telegonus, fit ἀναγνωρισμός, Ulixes caeca fata vitae humanae lamentatus e vita discedit, quo facto filius moestus ad matrem Circen revertitur.

Secutus sum tam fragmenta Sophoclis quam quae tradiderunt Hyginus, Oppianus, Dictys. Addit Hyginus sub finem fabulae apparuisse Minervam, cuius monitu heros mortuus in insulam Aeaeam sit deportatus, ubi sepeliretur. Eiusdem deae iussu Telegonum Penelopen, Telemachum Circen uxorem duxisse.

Talis vero finis mihi magis Euripideus quam e Sophoclis ingenio videtur, quare potius facio cum sero auctore Odysseae periochae a Buttmanno editae, cuius ultima verba sunt: μαθὼν οὖν Τηλέγονος ὅτι τὸν πατέρα ἀνεῖλε, πενθήσας αὐτὸν πικρῶς ἀνεχώρησε τῆς Ἰθάκης (Vid. Welcker Gr. Trag. p. 243).

Utut id est, unusquisque iam observavit: de itinere in Elidem nullam fieri mentionem; Sophoclem de suo addidisse vel aliunde desumpsisse *oraculum illud Dodonaeum*, quod ut Pythicum illud in Oedipodea, totius tragoediae cardo factum est. Eadem igitur narratione antiquissima utitur Sophocles ac Eugammon olim erat usus, sed uterque pro suo ingenio datam materiam tractavit. Nam valet hic quoque notissimum illud: „duo cum idem faciunt idem non est."

Welckerus autem quamquam l.l. Pacuvii fragmentis adhibitis fabulae Sophocleae lineamenta ducere est conatus, supervacaneum non duco hac quoque de re pauca disputare, cum Wilamowitz Hom. Unt. p. 195 sqq. quaedam contraria in medium protulerit. Opinatur enim Welckerus Ulixem, qui in initio tragoediae ignotus suis in Ithacam redeat et lavatus ab Euryclea agnoscatur, non *primum* post Troiam captam reverti sed *iterum*. Heroem scilicet post primum in Ithacam reditum, quem Homerus describit, procis interfectis in Epirum esse profectum ut oraculum Dodonaeum consuleret; hinc nunc in patriam redire aeque ignotum eodemque modo agnosci ac antea. Cui obloquitur

Digitized by Google

Wilamowitz nimis frigidum fuisse si Sophocles quae egregie placeant de primo reditu nunc quoque de secundo narraverit. Facit ergo Ulixem reverti non *iterum* sed *primum* post Troiam deletam, ponit primum ἀναγνωρισμόν (cum Penelope) in priore parte fabulae, secundum (cum Telegono) in posteriore ac negat procorum caedem locum suum in hac tragoedia invenisse. Telegoni enim adventum spectatorum mentem ab Odysseae argumento abduxisse.

Negari non potest Eurycleam iterum dominum suum abluentem et agnoscentem hodiernis, quibus in scena bis repetita minime placent, admodum esse molestam vel ridiculam. Sed tragicum τὴν μνηστηροφονίαν prorsus omisisse minus videtur verisimile. Quare etsi Wilamowitzium sequendum ducimus, tamen credimus procorum mortem in fabula fuisse enarratam ῥήσει ἀγγελικῇ. E fragmentis certe Pacuvii minime apparet, licet Welckerus id contendat, fabulam initium sumpsisse a *secundo* Ulixis reditu in Ithacam. Quinimo si Welckero credimus altera quoque difficultas oritur; nam e fragm. Soph. 405, 407, 840 (Dind.) et Pacuvii 6, 7, 5 (Ribb.) v. d. statuerunt Ulixem in hac tragoedia errores suos ex Odyssea notos enarrasse; quod si verum est, statim rogamus, quibusnam hominibus heroem *iterum* redeuntem de Cyclope, de Sirenibus, de introitu ad inferos narrarit, an non sit verisimilius talia Ulixem post *primum* reditum suis exposuisse? Quod autem perhibet Welckerus, Ulixem nunc cum Telegono casus suos communicasse ut antea cum Penelope fecerit, id paucis credo placebit. Sed iam satis est. Welckeri, Ribbeckii, Wilamowitzii opera cui non sunt prae manibus? ineptum igitur foret iterare quae de hisce fragmentis chartae mandarunt.

Restat ut commemorem Sophoclis tragoediam Euryalum, cuius amplum argumentum servavit Parthenius Erot. c. 3 (Περὶ Εὐίππης): Ulixes *oraculi cuiusdam causa* in Epirum profectus violat Euhippen Tyrimmae hospitis filiam, e qua nascitur Euryalus. Hunc adolescentem mater Ithacam mittit symbola quaedam ferentem ἐν δέλτῳ κατεσφραγισμένα (leg. -μένῃ). Ulixe forte absente, Penelope interrogat advenam et de Ulixis adulterio certior facta apud redeuntem maritum Euryalum accusat, ut qui sibi vim afferre voluisset. Tunc pater ignotum filium inter-

Digitized by Google

ficit, sed non multo post πρὸς τῆς αὐτὸς αὐτοῦ γενεᾶς τρωθεὶς ἀκάνθῃ θαλασσίας τρυγόνος ἐτελεύτησεν [1]).

Hanc fabulam Niptra praecessisse res ipsa loquitur. Mirum autem exstat scholium Eustathii π 118 p. 1796: Σοφοκλῆς δὲ ἐκ τῆς αὐτῆς Εὐίππης Εὐρύαλον ἱστορεῖ, ὃν ἀπέκτεινε Τηλέμαχος, ad cuius auctoritatem servandam Partheniique damnandam omnes v. d. parati esse videntur. Rogamus quo iure; bonum enim Eustathium in tradendis nominibus non semper dignum esse fide indubitata supra vidimus, cum de nomine Teledamo ageremus. Cui accedit, quod nihil est in Parthenii narratione quod offendat, immo omnia procedunt ut procedere debent. Nam laesa uxor sic demum de marito adultero poenas severas sumit si filius ex pellice ortus *ipsius patris* manu trucidatur. Sic demum mors a Telegono patri illata spectatoribus videri potest debita poena pro scelere in filium Euryalum commisso. Agnoscimus enim studium illud poetarum iniquum aliquod oraculum ita supplentium ut spectatorum rationi mentique satisfaciant, quod deprehenditur in Aristophanis grammatici argumento ad Euripidis Phoenissas. Ibi enim, ut lectores Pythico oraculo concilientur, quod quondam Apollo Laio Oedipodis patri dedisset, traduntur haec: „cum Laius in Elidem venisset amore incensus Chrysippi Pelopis filii, adolescentem vi Thebas rapuit ac in deliciis habuit. Quo nuntio accepto Pelops corruptori est imprecatus ut sine prole moreretur, vel si genuisset filii manu interiret." Fatum igitur Oedipodis nunc poena videtur pro contumelia Pelopi olim illata. Credo igitur Parthenium argumentum tragoediae Sophocleae fideliter servasse.

Quod ad Aeschylum, iam supra monuimus eum Telegoniae materiem, quatenus Ulixis mortem tangit, tractasse in Ψυχαγωγοῖς. Annotat N. Wecklein [2]): „Non sine probabilitate videntur fabulae Ψυχαγωγοί, Πηνελόπη, Ὀστολόγοι ad eandem trilogiam referri posse Ulixis fata complexam. Argumentum primae fabulae ex Necyia Homerica. Πηνελόπη agnitionem Ulixis uxorisque et ut videtur caedem procorum proponebat, in Ὀστολόγοις Ulixi res erat cum propinquis procorum ad exemplum Eupithis

1) Verba τρωθεὶς ἀκάνθῃ τρυγόνος θαλασσίας senarium efficere observat Meinekius, quem Sophoclis esse posse.

2) Aeschyli fab. Fragm. p. 561.

Digitized by Google

Homerici (ω 422 sqq.) sanguinis poenas ab Ulixe petentibus."

Post omnia quae supra scripsi satis habeo negare argumentum ex Necyia Homerica esse petitum; fons erat vel Eugammonis Telegonia, vel, quod potius credo, antiquus mythus cui et Eugammon argumentum suum debebat. Deinde, licet obloquantur Welckerus et Nitzsch, facio cum Hermanno, qui Opusc. III p. 40 hanc fabulam satyricam fuisse optimo iure effecit e fragm. 180:

ὅδ' ἐστὶν ὅς ποτ' ἀμφ' ἐμοὶ βέλος
γελωτοποιόν, τὴν κάκοσμον οὐράνην
ἔρριψεν οὐδ' ἥμαρτεν e. q. s.

Item e Psychag. fr. 275 egregie a Valckenaerio restituto:

ἐρῳδιὸς γὰρ ὑψόθεν ποτώμενος
ὄνθῳ σε πλήξει νηδύος χιλώμασιν.
ἐκ τοῦδ' ἄκανθα ποντίου βοσκήματος
σήψει παλαιὸν δέρμα καὶ τριχορρυές [1])

efficio et hanc fabulam fuisse *satyricam*. Aeschylus ut monet scholiasta ad λ 134 (ὁ Α. ἰδίως λέγει κ.τ.λ.) suum ingenium secutus radium per ardeae alvum in Ulixis caput calvum et senile immittit, ut totam Telegoni fabulam ludibrio habeat. Ardea quae Telegoni vice fungitur aeque est festiva ac ἀμίς qua Eurymachus τὸν πτολίπορθον Ulixem petit. Trilogia igitur a Wecklenio dubitanter proposita utique est reiicienda; pro paucitate autem fragmentorum multum disputare sed nihil ultra pro certo affirmare licet.

---

1) Fabulam de morte Aeschyli (Vita 55) ex hoc dramate satyrico esse ortam coniecerunt O. Crusius (Mus. Rhen. 37) et Leeuwenius (Mnemos. 1890 p. 72). Addidit Crusius (ad verba schol. ὁ Αἰσχύλος ἰδίως λέγει): „vielmehr scheint der Dichter hier wie so oft einen altertümlich-rohen noch aus der vor-epischen Phase der Odysseussage stammenden Zug bewahrt zu haben, denn ganz ähnlich töten die Stymphalische Vögel „chthonische Ungethüme" auf der Todteninsel Aretias (H. D. Müller Ares S. 12. 101 ff.) ihre Opfer. Cf. Serv. Aen. VIII 300. Und an ihre Stelle treten auf dem gleichbedeutenden Eilande des Aresteros Diomedes nach Iuba die ἐρῳδιοί (Klausen Aeneas S. 1177)." Nimia, opinor, doctrina nocuit Crusio; ardeae enim ob alvum numquam non solutam ita iocosae videbantur antiquis ut *sexcenties* in vasis pictis appareant. Minime igitur e mytho perantiquo et abscondito Aeschylus ardeam illam petiit, sed e popelli sermonibus, e figuris quas pueri in muris delineare solebant, in drama satyricum eam transtulit. Tunc enim nascitur vis comica si verbum solitum insolito modo adhibetur, vel si rei cottidianae partes extraordinariae ac solemnes tribuuntur.

Digitized by Google

DE LUCILII SATIRARUM LIBRO PRIMO.

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

Ribbeckius in nobili de poesi Romana libro primum Lucilii librum sic enarrat:

> In jener Satire des ersten Buches nimmt der Dichter an dass der vornehme Sünder Lupus noch lebe, und beschreibt eine Götterversammlung (in den Formen einer Römischen Senatssitzung), in welcher unter dem Vorsitz Iuppiters über Wohl und Wehe der Menschheit, insbesondere über Sein oder Nichtsein des Römischen Volkes beraten wird. Iuppiter will mit einem gewaltigen Ungewitter (wie es in der That im Jahr 628/126 Rom erschreckte) dreinfahren. Dagegen ist der Antrag gestellt, gleichsam zur Sühne den elenden Lupus zu vertilgen, vielleicht von Apollo, der sich über geringschätzige Behandlung von seiten der Sterblichen, d. h. Römer, beklagt. Alle anderen Götter werden von diesen Vater genannt, für ihn habe man das zweideutige Beiwort „der Schöne", welches ihn in die Reihe wollüstiger Zierbengel stelle. Neptun, entrüstet über das treiben der gottlosen Verschwender und Schwelger — Neptunssöhne werden sie auf Erden spöttisch genannt — schlägt vor den nichtigen Gauch bei einem üppigen Mahle von Fischdelicatessen umkommen zu lassen, *wie ihm durch einen Schicksalsspruch vorausgesagt ist. Die Satire hätte keine Spitze, wenn Lupus nicht wirklich an einer Unverdaulichkeit gestorben wäre oder nicht wenigstens dies als Ursache seines Todes gegolten hätte.* Vermutlich wird nicht nur das Ende

Digitized by Google

des Verurteilten, sondern auch das Los, welches seinen Schatten in der Unterwelt erwartete, in den Rahmen des Gedichtes aufgenommen worden sein.

Haec omnia e 10 fere versibus efficit Ribbeckius, nam ceteri, qui huius libri aetatem tulerunt, eiusmodi sunt ut de satirae natura prorsus nihil nos doceant. In tanta testimoniorum inopia cautius videri multis possit nihil de totius libri decursu statuere. Sed quoniam semel vir egregie doctus e ruderibus totum reponere conatus est, videndum an in eius aedificio aliquid sit quod iure displiceat, deinde illo notato vitio opera danda ut aliter inter se iunctis partibus posteritati reddatur opus illo dignum satirico, quem omnes, qui ipsum notum habere potuerunt, summis cumularunt laudibus. Nempe hanc certe utilitatem novum afferet reponendi conamen, habeat modo veri speciem non minorem quam prius illud, quod sic apparebit dubiam esse rem. Id quod hic usu venit; Ribbeckii enim sententia nunc quidem, tamquam certa nullique obnoxia dubitationi, in libros de literarum Latinarum historia recipitur; si altera ei opposita erit non plane absurda, posthac fortasse scriptores cautius hic agent remque lectoribus suis diiudicandam relinquent. Atque in tota Ribbeckii disputatione una certe res est quae plane abiicienda mihi videatur: a poeta hic significari et rideri morbum quo Lupus mortuus est. Ut morbi genus omittam (nam revera quidem piscium caro saepe quoddam celat venenum, quod brevissimo tempore homines conficiat; sed medici hoc norunt, poetae non est eiusmodi rebus in poesi sua uti; et si in pisce illius veneni nihil est, ea esse voracitate hominem ut illa carne abutens subitam sibi consciscat mortem vix est credibile) qui, quaeso, ille iocus est morbum quo adversarius periit vel narrare vel fingere? Lucilione hoc dignum, qui in vivos saevire solebat non in eos

quorum Flaminia tegitur cinis atque Latina?

At Ribbeckii probata sententia satira haec tota ad *mortuum* pertinuit Lupum. Sed etiamsi insulsum hic fuisse satiricum concedamus, quomodo id quod Ribbeckius vult ullo modo effici potest e versibus Lucilii a Nonio et Gellio allatis:

ad cenam adducam et primum *hisce* abdomina thunni
advenientibus priva dabo cephalaeaque acharnae?

Digitized by Google

Et unde sibi petiit illud de Lupi morte vaticinium Ribbeckius? An apud Varronem (L.L. VII, 47) legit:

occi*dent*, Lupe, saperdae te et iura siluri?

At traditum ibi est occi*dunt*, estque versus medico quam oraculo dignior. Et nescio an rectius huic versui locum assignet Muellerus in Libro IV, quo Lucilius „luxuriam et vitia divitum" castigavit. (Schol. Persii ad III, 1).

Non hoc ergo satirae nostrae acumen, quod suspicatur Ribbeckius. Aliud quid sibi voluisse poeta videtur et fortasse nobis continget ut eius consilium e versibus disiectis eliciamus. Ab initio ergo ad finem quod mihi esse argumentum videatur narrabo; sponte hic lector videbit quibus in rebus cum Ribbeckio faciam, in quibus ab eo dissentiam.

Iam quod primarium est Servius nos docet ad Aen. X, 104:

totus hic locus de primo Lucilii translatus est libro, ubi inducuntur di habere concilium et agere primo de interitu Lupi cuiusdam ducis [1]) in republica, postea sententias dicere.

Lupus hic est L. Cornelius Lentulus Lupus, qui cum consularis lege Caecilia repetundarum crimine oppressus esset, decem annis post censor est creatus (Val. Max. VI, 9, 10).

De eo ergo dei consilium habent:

consilium summis hominum de rebus habebant.

Citatur versus a Servio, cuius haec praecedunt verba (ad Aen. IX, 227):

est Lucili versus uno tantum sermone mutato. nam ille ait (his Ianus Douza addit L. I, recte, Muellero iudice, cui libenter astipulor).

In hoc concilio et alia aguntur et iudicium exercetur. Et nunc quidem fit ampliatio quaedam [2]), sive quod eorum quae

---

1) *ducis* vulgo *iudicis*, quod cur ineptum Muellero videatur non video; nam cum in aliis reipublicae partibus tum in rebus iudicandis iniustum fuisse Lupum apparet e vss. 2 sqq. libri XXVII (M):

hoc cum feceris
cum ceteris reus una tradetur Lupo e. q. s.

2) Lex Calpurnia de repetundis nominatur XX, 10 (M.). Videtur homo Lupi similis de illius legis queri severitate. Cf. Cic. Verr. I, 26.

Digitized by Google

ad priorem actionem pertinuerunt nullum in fragmentis servatur indicium, sive quod sic tulit satirae ratio. Certe deorum unus [1]) sic orditur:

> Vellem concilio vestrum, quod dicitis olim
> caelicolae factum, vellem adfuissemu' priore
> concilio.

Alius quidam deus his verbis conqueritur de sua sorte:

> Nemo ut sit nostrum quin aut pater optimu' divum
> Aut Neptunu' pater, Liber, Saturnu' pater Mars,
> Ianu', Quirinu' pater siet ac dicatur ad unum.

Ex nostro libro haec esse diserte testatur Lact. inst. IV, 3, 12:

> itaque et Iuppiter a precantibus pater vocatur et Saturnus et Ianus et Liber et ceteri deinceps, quod Lucilius *in deorum concilio* irridet.

Hic deus quis sit non est obscurum. Apollo hic se ferre non posse declarat quod, cum ceteri dei honorifico patris nomine appellentur, ipse tamquam imberbis puer pulcher dicatur. Cf. Serv. ad Aen. III, 119:

> pulcher Apollo: quidam [pulcher Apollo, an del.?] epitheton datum Apollini reprehendunt; pulchros enim a veteribus exoletos dici. nam et apud Lucilium Apollo pulcher dici non vult,

quem locum Bouterwek m. Rh. XXI ad hoc deorum concilium retulit, quem recte, ut opinor, Muellerus secutus est. Hic Apollinis questus quid sibi in iudicio de Lupo velit satis probabili coniectura assequi mihi videor. Lupus, ut post eum Verres, aut in provincia fanum Apollinis spoliaverat aut alio modo hunc deum laeserat; nunc accusator ille in eum assurgit et in hunc modum declamat: „sat mihi contumeliarum iam est perferendum, ipsum nomen, quo designari soleo, contemptum significat, nunc hoc etiam accedit." Eiusmodi locos aptissimos esse ad misericordiam indignationemque movendam quivis perspicit. Et omnino probe tenent dei flosculos oratorios, quibus in foro uti consuerunt Romani. Velut hoc est quod tradidit Nonius:

Gangrena est cancer. Lucilius satyrarum Lib. I:

---

1) Non esse Iovem hunc recte statuit Muellerus. Nostro libro versus a Iulio Rufiniano servatos assignat Ianus Douza; vix dubium quin recte.

Digitized by Google

serpere uti gangrena malum atque herpestica posset.

Opinor hoc quoque ex Apollinis oratione esse; conquestus erat deus quod Lupus non statim post iniuriam illam sibi illatam poenas dedisset, tum sic fere pergit: „at vos dei (vel „tu Iupiter") ei pepercistis („pepercisti") serpere uti e. q. s."

In deliciis enim est omnibus patronis et oratoribus illa imago de vitiis hominum in dies morborum instar ingravescentibus.

Neque deest Tullianum illud exordium:

Vellem cum primis, fieri si forte potesset

(pseudo-Asconius: incipiebant autem veteres — aut ab invocatione deorum — aut a reprehensione superioris temporis ut ait Lucilius: „vellem e. q. s." Nostri esse libri versum iure statuit Muellerus). Neque dubium est quin orator Lucilianus in hunc modum perrexerit: „sed quoniam e. q. s.".

Agnovimus ergo e verbis, quibus utitur, Apollinem. Neque minus certum est quis sit qui sic loquitur:

porro quicunque et cuicunque, ut diximus ante,
obstiterit, preimo cerebrum huic refert minui re [1]).

Herculem enim hic audimus censentem ut dei omnes, vel quidam ex eorum numero, nefarium hominem digna afficiant poena, eumque, qui alicui hoc peragenti negotium obstiterit, mactent infortunio. Quis hic non de Aristophaneo cogitat Hercule, qui rogatus quid Pisetaero sit faciendum nihil aliud nisi ἄγχειν βούλομαι et ἄγχειν μοι δοκεῖ respondet? Sed alii quidam versus magis perspicue etiam nobis facetissimum illum Aristophanis locum ante oculos ponunt; illos ipsos versus volo, quos in initio huius disputationis a Ribbeckio prave acceptos dicebam:

ad cenam adducam e. q. s.

Equidem certe audire mihi hic videor aliquem Lupi patronum, sive deum sive hominem e terris arcessitum, operam dantem ut Lupum ex instanti eripiat periculo: cenam enim opiparam promittens deos, imprimisque Herculem, mitiores erga reum reddit.

Sed quod vel iocosissimum fuit in nostra satira idem cui

1) E primo libro hosce esse versus testatur qui affert Nonius.

Digitized by Google

Apollinis debemus querimonias servavit Lactantius. Sic enim narrat ille:

> Carneades academicae sectae philosophus, cuius in disserendo quae vis fuerit, quae eloquentia, quod acumen qui nescit ipsum ex praedicatione Ciceronis intelliget aut Lucilii, apud quem disserens Neptunus de re difficillima ostendit non posse id explicari
>
> –⏑⏑ nec si Carneaden ipsum Orcu' remittat

Nam hoc quoque fragmentum Iano Dousae obsecutus iure nostrae esse satirae censet Muellerus. Causa ergo illa contorta et inexplicabilis Lupi causa est.

Iam satis, ut opinor, nunc intelligimus quod fuerit satirae consilium et quantum illa habuerit leporis et urbanitatis. In terris Lupus, licet omnes homines eius iniurias notas haberent et abominarentur, tamen salvus evasit; idem ei in caelo evenit. Omnes dei aeque irati sunt homini scelesto impioque; eorum unus indicta causa et ipsi et defensoribus eius cerebrum vult comminuere, ceteri omnia promunt artificia oratoria reo perdendo idonea; sed iudicum hic spe lautarum epularum corrumpitur, hic „res est difficilis, amplius quaerendum censeo" ait, denique ne apud superos quidem res eo adduci potest ut Lupus dignas det poenas: ea optimatium est potentia!

OVIDIUS.

METAM. V, 85 SQQ.

> Inde Semiramio Polydaemona sanguine cretum
> Sternit (Perseus).

Ineptum, hercle, illud *Polydaemon* nomen regulo datur. Sed aptissimum, quod lenissima correctione restitui potest, *Polydegmon*; cf. vs. 242: te tamen, o parvae rector, *Polydecta* Seriphi. J. J. H.

Digitized by Google

THUCYDIDEA.

SCRIPSIT

I. C. VOLLGRAFF.

(*Continuantur e T. XXVIII p.* 61.)

THUCYDIDIS HISTORIAE. Recensuit CAROLUS HUDE HAUNIENSIS. Lipsiae 1898.

III c. 3 § 1.

οἱ δ' Ἀθηναῖοι (ἦσαν γὰρ τεταλαιπωρημένοι ὑπό τε τῆς νόσου καὶ τοῦ πολέμου ἄρτι καθισταμένου καὶ ἀκμάζοντος) μέγα μὲν ἔργον ἡγοῦντο εἶναι Λέσβον προσπολεμώσασθαι κτἑ.

Quid est τοῦ πολέμου καθισταμένου? quid nisi *bello oriente, initium capiente*? siquidem καθιστάναι latine audit *constituere, instituere, incipere*, unde κατάστασις *constitutio, institutio, institutum*? nec facile quisquam in principio operis totius — in vv. ἀρξάμενος εὐθὺς καθισταμένου τοῦ πολέμου — contradicet Scholiastae participium per ἀρχὴν λαμβάνοντος interpretanti. Itemque huius libri c. 68 (νομίζοντες ἐς τὸν πόλεμον αὐτοὺς ἄρτι τότε καθιστάμενον ὠφελίμους εἶναι) vertendum videtur: *ad bellum quod tum modo gerebatur* et V c. 51 (καὶ εὐθύς τε καθισταμένῃ τῇ πόλει ἠναντιοῦντο): *civitati statim nascenti, urbi simulatque condi coepta est.* Ceterum — quod bona bonorum interpretum pace dictum sit — longum bellum per tot lustra duraturum etiam quarto quintove anno proprie vereque *nuper* (ἄρτι) inchoatum esse dicitur. Quid vero significat ἀκμάζοντος (τοῦ πολέμου)? Nonne ἀκμάζειν omnium consensu dicitur quidquid in ipso flore virium est, quidquid ad summum magnitudinis vigorisve fastigium pervenit? Certo igitur discrimine

Digitized by Google

distant inter se καθίστασθαι et ἀκμάζειν et ita quidem ut illud de primo semper, hoc de summo gradu usurpetur.

Quorsum haec disputo de quibus inter omnes constare debebat? propter ea quae annotata reperio in commentario Classeniano: scilicet manifesto nostro loco, ut et III c. 68 § 4, participium *praesens* καθιστάμενος eandem fere vim habere ac partic. *perfectum* καθεστηκώς: apte componi posse II c. 36 § 3 (ἡμεῖς οἵδε οἱ μάλιστα ἐν τῇ καθεστηκυίᾳ ἡλικίᾳ) itaque vv. καθίστασθαι et ἀκμάζειν quodammodo esse pro synonymis [1]).

Est haec certe, ut vides, interpretatio admodum improbabilis, cui tamen ansam dedit, nisi fallor, leve scribae erratum unam sed necessariam voculam casu praetereuntis.

Restituendum esse coniicio:

τοῦ πολέμου ἄρτι καθισταμένου καὶ ⟨ἤδη⟩ ἀκμάζοντος.

Ibidem § 2.

καὶ πέμπουσιν ἐξαπιναίως τεσσαράκοντα ναῦς, αἱ ἔτυχον περὶ Πελοπόννησον παρεσκευασμέναι πλεῖν.

Mirationem movet quod h. l. legimus, Athenienses subito timore perculsos, ut anteverterent Mytilenaeos, confestim XL naves misisse *quae forte circa Peloponnesum ad navigandum* (quonam navigaturae?) *paratae erant*. Nam aliter vertere vix ac ne vix quidem licet. Equidem crediderim potius hoc voluisse Thucydidem: naves illas forte fortuna tunc temporis in portu Atheniensium ad navigandum circa Peloponnesum paratas fuisse ideoque transponendum esse: αἱ ἔτυχον παρεσκευασμέναι πλεῖν περὶ Πελοπόννησον.

III c. 4 § 4.

καὶ ἀνοκωχὴν ποιησάμενοι πέμπουσιν ἐς τὰς Ἀθήνας οἱ Μυτι-

1) „Etwas derartiges (ἄρτι καθισταμένου) konnte von dem Kriege mit Beziehung auf dessen *viertes* und *fünftes* Jahr *unmöglich* gesagt werden, ganz abgesehen davon dass an unserer Stelle καθισταμένου bei einer solchen Auffassung (d. h. = *sich einstellen, eintreten, ausbrechen*) im entschiedensten Widerspruch zu ἀκμάζοντος stehen würde. Offenbar sind die beiden Stellen (III, 3. 1 und III, 68. 4) mit II, 36. 3, wo Perikles sich und seinen Altersgenossen die καθεστηκυῖα ἡλικία beilegt, zu vergleichen. ..... Der Sache nach unterscheidet sich καθισταμένου an unserer St. *nicht wesentlich* von ἀκμάζοντος, womit ebenfalls auf die *mittlere* Periode des Krieges hingedeutet wird.

Digitized by Google

λῃναῖοι τῶν τε διαβαλλόντων (malim διαβαλόντων) ἕνα ᾧ μετέμελεν ἤδη, καὶ ἄλλους, εἴ πως πείσειαν τὰς ναῦς ἀπελθεῖν ὡς σφῶν οὐδὲν νεωτεριούντων.

Vere Classenius: „die Verbindung von πείθειν mit einem Inf. mit eigenem Subjekt ist *ungewöhnlich*". Non tamen a Cobeto mihi persuaderi patior nimis violenter v. ἀπελθεῖν in ἀπάγειν vel ἀποπέμπειν mutante. Nam salva res est. Integram paene servant scriptoris manum literae ΠΕΙCΘΙΑΝ unde nullo negotio eruimus ΠΟΙΗCΘΙΑΝ.

„Induciis factis Mytilenaei Athenas legatos mittunt, si forte *facere, efficere, impetrare* possent ut naves a se recederent etc.".

Iam, cum de usu dicendi maxima concordia constet inter omnes, ecquid attinet laudare e. g. Oratorem Atticum vel Xenophontem vel ... piam Penelopen Od. XXIII, 257 seqq. sic canentem:

εὐνὴ μὲν δὴ σοί γε τότ' ἔσσεται, ὁππότε θυμῷ
σῷ ἐθέλῃς, ἐπεὶ ἄρ σε θεοὶ ποίησαν ἱκέσθαι
τοῖκον ἐὺ κτίμενον καὶ σὴν εἰς πατρίδα γαῖαν.

Quis enim apud Veteres, quis nostrorum hominum non ita loquitur?

III c. 10 § 1.

Περὶ γὰρ τοῦ δικαίου καὶ ἀρετῆς πρῶτον, ἄλλως τε καὶ ξυμμαχίας δεόμενοι, τοὺς λόγους ποιησόμεθα, εἰδότες οὔτε Φιλίαν ἰδιώταις βέβαιον a) * γιγνομένην οὔτε κοινωνίαν πόλεσιν ἐς οὐδέν, εἰ μὴ μετ' ἀρετῆς δοκήσεως b) ἐς ἀλλήλους [γίγνοιντο] καὶ τἆλλα ὁμοιότροποι εἶεν.

Cf. Stob. Flor. II, 33, 11.

a) βεβαίαν Stobaeus; b) coll. II, 35 med.; IV, 18 ext.; 87 § 1; 126 § 4; VII, 67 § 1 cum Herwerdeno scripsi δοκήσεως; codd. omnes: δοκούσης. A substantivo enim pendere potest ἐς ἀλλήλους, a verbo non item.

Locus paulo impeditior, de quo inde ab Henrico Stephano ambigitur inter Editores necdum composita lis est. Maior pars (Poppo Krüger Goeller Boehme Stahl alii) intelligit:

εἰ μὴ μετ' ἀρ. δοκ. ἐς ἀλλήλους γίγνοιντο (Φιλία καὶ κοινωνία) καὶ τἆλλα ὁμοιότροποι εἶεν.

Inter quos operae pretium est audire Goellerum: „post γίγνοιντο, inquit, cum Poppone cogita Φιλία καὶ κοινωνία vel

Digitized by Google

potius supple *φίλοι* quod ex *φιλία* repetendum est". De qua explanatione quomodo iudicandum est? nonne suo arbitratu *φίλοι* pro *φιλία καὶ κοινωνία* substituens singulari ac minime licito artificio utitur Goellerus? Quod, credo, non alia de causa excogitavit quam ut *ἐς ἀλλήλους* illud — nota molestum pronomen *masc. generis!* — haberet quo commode referretur.

Alii contra, veluti Steupius [1]), interpretantur:

εἰ μὴ μετ' ἀρ. δοκ. ἐς ἀλλήλους (ἰδιῶται καὶ πόλεις) γίγνοιντο κτἑ.

Sic vero statim novus scrupulus iniicitur. Namque *μετ' ἀρετῆς δοκήσεως γίγνεσθαι ἐς ἀλλήλους*, quod Steupio auctore significat: *sich mit der gegenseitigen Voraussetzung der Rechtschaffenheit gegenüber stehen*, id nullo idoneo exemplo confirmatum ne Graecum quidem esse apparet. Quamquam fac probatum scriptorem dicere potuisse: *Κῦρος καὶ Κροῖσος μετ' ἀρετῆς δοκήσεως εἰς ἀλλήλους ἐγένοντο* vel simile quid: nonne incurrit in oculos nostro certe loco optativum *γίγνοιντο* pro *γένοιντο* propter *εἶεν* quod continuo sequitur, in orationis contextu omnino ferri non posse?

Dicam quid sentiam: ut loci compositio bene Graeca i. e. elegans et perspicua evadat et Thucydide digna, necessario expungendum erit vitiosum istud *γίγνοιντο* quod orationis fulciendae gratia nimirum temere de suo infersisse videtur corrector Stobaeo aliquanto antiquior non animadvertens sententiae concinnitatem sic funditus everti. Fraudem arguit vel ipsum imperfectum perperam pro aoristo positum.

Si scribimus: *εἰ μὴ μετ' ἀρετῆς δοκήσεως ἐς ἀλλήλους καὶ τἆλλα ὁμοιότροποι εἶεν* i. e. *εἰ μὴ δοκοῖεν ἀλλήλοις ἄνδρες ἀγαθοὶ εἶναι καὶ ἅμα τἆλλα ὁμοιότροποι εἶεν* ad orationis sanitatem et perspicuitatem nihil desiderabitur.

Praeterea obiter moneo paulo supra ad *participium γιγνομένην* utique revocandam esse particulam *ἄν*, cuius tenue adhuc vestigium agnoscere mihi videor apud Stobaeum in mendosa lectione *βεβαλαν* nata, ut suspicor, ex *βέβαιον ἄν*.

---

1) „Es muss zu *εἰ μὴ* ..... *γίγνοιντο* nicht *φιλία καὶ κοινωνία* sondern *ἰδιῶται καὶ πόλεις* verstanden werden, wie das bei *εἶεν* keinem Zweifel unterliegt."

Digitized by Google

Ibidem § 3.

ξύμμαχοι μέντοι ἐγενόμεθα οὐκ ἐπὶ καταδουλώσει τῶν Ἑλλήνων Ἀθηναίοις, ἀλλ' ἐπ' ἐλευθερώσει ἀπὸ τοῦ Μήδου [*τοῖς Ἕλλησιν*].

In hac sententia uterque dativus (*Ἀθηναίοις ..... τοῖς Ἕλλησιν*) pari modo pendet a vv. *ξύμμαχοι ἐγενόμεθα* nec aliam interpretationem admittit tradita lectio, si quid video, nisi hanc unam:

„(Nos Mytilenaei) tamen, nequaquam ut Graecos in servitutem redigeremus, societatem fecimus *cum Atheniensibus*, verum, ‹Graecorum› a Persarum dominatione liberandorum causa, *cum Graecis*".

Forsitan contenderit quispiam: cum manifesto falsum hoc esse tum mirabiliter dictum: *τοὺς Ἕλληνας* enim necessario significare Graecos *universos* [1]); rerum veritati autem repugnare Mytilenaeos contra Persas cum universa Graecia societatem iniisse: aliud profecto voluisse Thucydidem in hunc fere modum:

„Non eo animo Atheniensium socii facti sumus ut Graeci in servitutem redigerentur, verum ut a Medorum dominatu liberi fierent".

Equidem minime negaverim. Sed enim ut ita loquantur Mytilenaeorum legati, ultima vocabula (*τοῖς Ἕλλησι*) reddenda esse videntur. rhetori subinepto qui loci compositioni nonnihil ad absolutionem deesse ratus ut suaviter, quemadmodum apud Isocratem in Panathenaico, omnia omnibus paribus paria responderent similemque in cadendo sonum referrent extrema, verborum evidentiam interpolando obscuravit.

III c. 12 § 1.

τίς οὖν αὕτη ἡ a) *Φιλία* [*ἐγίγνετο*] *ἢ ἐλευθερία πιστή, ἐν ᾗ παρὰ γνώμην ἀλλήλους ὑπηρχόμεθα* b) *καὶ οἱ μὲν ἡμᾶς ἐν τῷ πολέμῳ δεδιότες ἐθεράπευον, ἡμεῖς δ' ἐκείνους ἐν τῇ ἡσυχίᾳ ταὐτὸν ἐποιοῦμεν; ὅ τε τοῖς ἄλλοις μάλιστα εὔνοια* [*πίστιν*] c) *βεβαιοῖ, ἡμῖν τοῦτο δ Φόβος ἐχυρὸν παρεῖχε, δέει τε τὸ πλέον ἢ Φιλίᾳ κατεχόμενοι ξύμμαχοι ἦμεν.*

a) ἡ scr. L. Dindorfius; in textum recepit Bekkerus b) *ὑπηρχόμεθα* em. Haasius; *ὑπεδεχόμεθα* codd.; (c) *πίστιν* exp. Stahlius.

1) Quod in commentario annotatum invenimus: »Unter *οἱ Ἕλληνες* sind ..... hier *nur* die Staaten der delischen Konfederation zu verstehen", est hoc sane, ut Francogalli et Bruxellenses loquuntur, *une explication inventée pour le besoin de la cause*.

Digitized by Google

Utilissimum est contaminatam librorum scripturam, quam alii aliter sublevare conantur, diligenter componere cum DION. HALIC. qui A. R. VI, 78 locum ad verbum fere, ut solet, imitando expressit:

τίς οὖν ἡ τοιαύτη φιλία καὶ πίστις, ἐν ᾗ παρὰ γνώμην ἀλλήλους θεραπεύειν ἀναγκασθησόμεθα;

ex qua comparatione probabile fit:

1) in codice quo utebatur Dionysius, sicuti in omnibus nostris libris, ἡ (non ἥ) *φιλία* exaratum fuisse;

2) *verbum* in illo codice ad substantivum *φιλία* auditum, non additum fuisse;

3) Dionysium in suo libro *φιλία* repperisse et *πίστις* [1]), non vero *ἐλευθερία*.

Quapropter apud Thucydidem neque ἡ cum Dindorfio in ἥ mutaverim neque *πιστή* — quam saepe H et IC a librariis inter se confusa sint norunt harum rerum periti — fidenter cum Cobeto expunxerim, verum deleto tum *ἐγίγνετο* (quod vitiose pro ἦν [2]) usurpatum ab eodem stipite profectum esse videtur qui similem in modum capitis X initium deformavit), tum *ἐλευθερία* (utpote vocabulum hic minus conveniens quod male pedem intulisse suspicari licet, postquam solemni scribarum errore ΠΙCΤΙC in ΠΙCΤΗ abiit, videlicet ut adiectivum suum sibi qualecumque substantivum haberet), hisce igitur deletis ego loci initium sic constituerim:

τίς οὖν αὕτη ἡ φιλία καὶ πίστις, ἐν ᾗ
παρὰ γνώμην ἀλλήλους ὑπηρχόμεθα καὶ οἱ
μὲν ἡμᾶς ἐν τῷ πολέμῳ δεδιότες ἐθεράπευον,
ἡμεῖς δ' ἐκείνους ἐν τῇ ἡσυχίᾳ κτέ.

Pro verbo *ὑπεδεχόμεθα* frustra a nonnullis defenso, ex Haasii emendatione quae mihi quidem felicissima videtur, scripsi *ὑπηρχόμεθα*. Haud raro enim et apud probatos scriptores *ὑπέρχεσθαι* et *θεραπεύειν* ut synonyma sic coniuncta invenimus. Veluti apud DEMOSTHENEM, ut hoc utar, Or. *contra Aristocratem* § 8, ubi legimus: *συμβέβηκε γὰρ ἐκ τούτου αὐτοῖς μὲν ἀντιπά-*

1) A lectione *πίστις* quoque in extremis credibile est fluxisse glossema *πίστιν* quod praeeunte Stahlio iure seclusit Steupius.

2) Ingeniosius quam verius Classenius, ut mihi quidem videtur: „*ἐγίγνετο*, nicht ἦν, zur Bezeichnung des immer wachsenden Mistrauens".

Digitized by Google

λους εἶναι τούτους (τοὺς Θρᾴκης βασιλέας), ὑμᾶς δὲ ὑπέρχεσθαι καὶ θεραπεύειν. Ceterum dubitantem adhuc confirmare poterit collatio cum Scholiasta, cuius verba haec sunt:

„οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐφοβοῦντο τοὺς Μυτιληναίους ἐν πολέμῳ, μὴ ἀποστῶσι καὶ ἐθεράπευον αὐτούς· οἱ δὲ Μυτιληναῖοι ἐφοβοῦντο τοὺς Ἀθηναίους ἐν ἡσυχίᾳ, μὴ δουλώσωσιν αὐτούς, καὶ διὰ τοῦτο ὑπεῖκον αὐτοῖς".

More suo vocabulis non suis sed scriptoris, quem explicat, utitur homuncio, nisi quod, ne omnia omnino eadem essent nimirum, pro δεδιέναι maluit dare φοβεῖσθαι verboque θεραπεύειν tamquam synonymon opposuit ὑπείκειν i. e. *honoris causa loco cedere, obsequi alicui.* Fieri potest ut minus recte; verum unde hoc sumsit? quid tu censes eum in exemplari quod ad manum habebat, legisse: utrum ὑπεδεχόμεθα, *recipiebamus*, an multo magis ὑπηρχόμεθα, *colebamus et obsequebamur?* Facillima me quidem iudice est optio.

III c. 19 § 1.

Athenienses quibus ad obsidionem Mytilenae non satis pecuniarum erat ..... ἐξέπεμψαν καὶ ἐπὶ τοὺς ξυμμάχους ἀργυρολόγους ναῦς δώδεκα καὶ Λυσικλέα πέμπτον αὐτὸν στρατηγόν. ὁ δ' ἄλλα τε ἠργυρολόγει [καὶ περιέπλει] καὶ τῆς Καρίας ἐκ Μυοῦντος ἀναβὰς ..... μέχρι τοῦ Σαρδίου λόφου ..... διαφθείρεται κτέ.

Male abundat et verbo antecedenti inepte adhaeret καὶ περιέπλει. Scribere sane potuit Th., si quid addere voluisset: ὁ δ' ἄλλα τε περιπλέων ἠργυρολόγει — Bothius tentabat ὡς περιέπλει — sed nihil opus erat. Cf. II c. 69 in.: Ἀθηναῖοι ναῦς ἔστειλαν εἴκοσι μὲν περὶ Πελοπόννησον ..... ἑτέρας δὲ ἐξ ἐπὶ Καρίας καὶ Λυκίας ..... ὅπως ταῦτά τε ἠργυρολογῶσι κτέ. nec non VIII c. 3 in.: εὐθὺς οὖν Ἄγις ..... τά τε τῶν ξυμμάχων ἠργυρολόγησεν ἐς τὸ ναυτικὸν κτέ.

III c. 21 § 1.

τὸ δὲ τεῖχος ἦν [τῶν Πελοποννησίων] τοιόνδε τῇ οἰκοδομήσει· εἶχε μὲν δύο τοὺς περιβόλους, πρός τε Πλαταιῶν καὶ εἴ τις ἔξωθεν ἀπ' Ἀθηνῶν ἐπίοι· διεῖχον δὲ οἱ περίβολοι ἑκκαίδεκα πόδας μάλιστα ἀπ' ἀλλήλων. τὸ οὖν μεταξὺ τοῦτο [οἱ ἑκκαίδεκα πόδες] τοῖς φύλαξιν οἰκήματα διανενεμημένον a) ὠκοδόμητο κτέ.

a) διανενεμημένον em. Badhamus; διανενεμημένα libri

Digitized by Google

Quantocyus dele emblema τῶν Πελοποννησίων quod olim adscriptum aut suprascriptum inde in textum sese insinuasse ipsa perversa sedes indicio est. Th. certe, si opus fuisset, dedisset: τὸ δὲ τεῖχος τῶν Π. ἦν κτέ. At prorsus supervacaneum erat quandoquidem in praegressis de nullo alio muro agitur nisi de hoc uno: περὶ τοῦ τῶν πολεμίων i. e. Πελοποννησίων τείχους.

In fine sententiae iam Haackius quem merito secuti sunt Editores tantum non omnes, resecuerat οἱ ἐκκαίδεκα πόδες utpote sine ulla utilitate pueriliter repetitum ex iis quae proxime antecedunt. Quocirca satis mirari non possum opinionem Steupii viri eruditissimi: „die Worte *könnten* fehlen, aber eine Notwendigkeit sie zu beseitigen, besteht *keineswegs*".

Quantum operae curaeque in scribendo posuerint veteres, quam saepe stilum verterint, neminem latere potest qui longa consuetudine interiorem cum antiquis Graecis Romanisque scriptoribus familiaritatem contraxerit idque nuper post Blassium in praeclaro libro, qui inscribitur *die antike Kunstprosa*, exquisite demonstravit E. Norden. Num igitur ingratae nescio cui ipsius historici negligentiae deberi et hoc et talia sexcenta censebimus? quibus perit omnis orationis nitor et laeduntur aures tritiores *quarum*, ut scite Cicero, *est iudicium superbissimum* [1]).

Ceterum utique corrigendum erit: τὸ οὖν μεταξὺ τούτων.

III c. 28 § 2.

οἱ δὲ πράξαντες πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους μάλιστα τῶν Μυτιληναίων περιδεεῖς ὄντες, ὡς ἡ στρατιὰ ἐσῆλθεν, οὐκ ἠνέσχοντο (ἠρέσκοντο cit. Herwerdenus scil. τῇ ξυμβάσει) ἀλλ' ἐπὶ τοὺς βωμοὺς [ὅμως] καθίζουσιν.

---

1) Animi causa hic apponere lubet quae *Misc. Crit.* ad *Demosth.* Or. VII περὶ Ἀλοννήσου § 4 annotavit Cobetus:

τί κωλύει καὶ εἴ τινα τῆς Ἀττικῆς λῃσταὶ τόπον καταλάβοιεν .... καί τινες τούτους [τοὺς λῃστὰς] ἐκκόψειαν, εὐθὺς καὶ τὸν τόπον τοῦτον [οὗ ἦσαν οἱ λῃσταί] ..... τῶν τιμωρησαμένων τοὺς λῃστὰς γίγνεσθαι;

„*Agnoscisne stilum futilium magistrorum? Audivi virum perelegantis ingenii et Graece perdoctum Parisiensem professorem ita dicentem:* le jugement de l'oreille n'a pas d'autorité quand il s'agit d'une langue morte. *Lubenter ex eo quaesiverim nihilne eum in vulgata offendat positque aequo animo et aure illaesa audire* λῃσταί, λῃστάς, λῃσταί, λῃστάς? *Hoc quidem scio numquam eum ipsum in scribendo talia commissurum.*"

Digitized by Google

Frustra desudant viri docti per longam periphrasin utcumque planum facere conantes quid tandem sit ἐπὶ τοὺς βωμοὺς ὅμως καθίζουσιν. Veluti Goellerus annotans: „verbis ὅμως καθίζουσι dicit Th.: (*etsi fides data erat ab Atheniensibus incolumitatis, donec legati rediissent*) *nihilominus supplices ad aras consederunt* et similiter Classenius: „*obgleich ihnen zunächst Sicherheit zugesprochen war u. s. w.*".

Quid tibi videtur mi lector? Unine adverbio perverso loco interposito tot vocabulorum sententiam subiectam esse credibile est? Concisae brevitati studet Th.: nemo hercle infitiabitur. Verum enimvero, quod alicubi dixit Wyttenbachius, verba eius singula fere totidem habere sententias, id sane quodammodo cadit in fictas conciones quas historiae immiscuit: in ipsam rerum gestarum expositionem non item.

Neminem vero animadvertisse monstrum lectionis ὅμως post βωμοὺς natum esse e dittographia! Quo feliciter expulso gaudeo et volupe est mihi videre quanto melius procedat oratio.

III c. 38 § 1.

Ἐγὼ μὲν οὖν ὁ αὐτός a) εἰμι τῇ γνώμῃ καὶ θαυμάζω μὲν τῶν προθέντων αὖθις περὶ Μυτιληναίων λέγειν καὶ χρόνου διατριβὴν ἐμποιησάντων, ὅ ἐστι πρὸς τῶν ἠδικηκότων μᾶλλον — ὁ b) γὰρ παθὼν τῷ δράσαντι ἀμβλυτέρᾳ τῇ ὀργῇ ἐπεξέρχεται, <τὸ> c) ἀμύνασθαι δὲ τῷ παθεῖν ὅτι ἐγγυτάτω κείμενον ἀντίπαλον [ὂν] d) μάλιστα τὴν τιμωρίαν λαμβάνει — θαυμάζω δὲ κτἑ.

a) <ἀεί> ὁ αὐτὸς corr. Naber; b) οὕτω γὰρ ὁ παθὼν cit. Doederlein; c) add. Naber coll. Plutarchi p. 548 D; d) del. Haase.

Quid tandem significent vv. ὁ γὰρ παθὼν κτἑ. et quomodo cum prioribus cohaereant nemodum quod sciam probabiliter explicavit. Causa fuit, ut opinor, quod et in se ad intelligendum paulo minus aperta sunt et scribae errore vitium concepere cuius sedem sagaciter deprehendit Doederlein. Quamquam noli cum D. legere οὕτω γὰρ ὁ. π. verum revocata particula negativa quae sexcenties in libris excidit:

<οὐ> γὰρ ὁ παθὼν κτἑ.

Quo facto locum difficiliorem in hunc fere modum interpretando explanaverim:

„Ego vero", dicit Cleon, „in mea pristina sententia permaneo

Digitized by Google

et miror qui de Mytilenaeis ad vos iterum retulerunt ac moram interposuerunt. Nam cunctari et cessare iis certe hominibus conducere potest qui alteri iniuriam *intulerunt*; ‹nos vero minime decet, Athenienses!›. *Non* enim vulgo, si quis ‹ut nos nuper› iniuriam *passus est*, languidiore animo de ira in illum qui fecit, ultro remittere solet: ‹non ita fert humana natura›, verum ulciscendi cupido cum acceptae iniuriae dolore arctissime coniuncta pro magnitudine culpae iustas poenas repetit".

III c. 39 § 2.

τί ἄλλο οὗτοι ἢ ἐπεβούλευσάν τε καὶ ἐπανέστησαν μᾶλλον ἢ ἀπέστησαν ..... ἐζήτησάν τε μετὰ τῶν πολεμιωτάτων ἡμᾶς στάντες διαφθεῖραι;

Duo vocabula prope finem a librariis male transposita sunt. Quis admonitus non videt rectum verborum ordinem esse: μετὰ τῶν πολεμιωτάτων στάντες, ἡμᾶς διαφθεῖραι?

III. c. 40 § 1.

οὐκ οὖν δεῖ προτεῖναι a) ἐλπίδα οὔτε λόγῳ πιστὴν οὔτε χρήμασιν ὠνητήν, ὡς ξυγγνώμην ἁμαρτεῖν ἀνθρωπίνως λήψονται.

a) προτεῖναι (*ostentare*) em. Herwerdenus; προθεῖναι et προσθεῖναι codd.

Parum placet quod nonnulli supplent: ‹τοῦ› ἁμαρτεῖν. Ego coll. Schol. ubi legimus: ὁ νοῦς οὕτως· οὐκ ἔστιν ἐλπὶς ὡς συγγνώμην λήψονται πταίσαντες ἀνθρωπίνως, longe praefero mutata terminatione rescribere ἁμαρτόντες vel potius ‹ἅ τε› ἁμαρτόντες ἀνθρωπίνως.

III c. 42 § 3.

χαλεπώτατοι δὲ καὶ οἱ a) ἐπὶ χρήμασι προκατηγοροῦντες b) ἐπιδεῖξιν τινα *. εἰ μὲν γὰρ ἀμαθίαν κατηγοῦντο, ὁ μὴ πείσας ἀξυνετώτερος ἂν δόξας εἶναι ἢ ἀδικώτερος ἀπεχώρει· ἀδικίας δ' ἐπιφερομένης πείσας τε ὕποπτος γίγνεται καὶ μὴ τυχὼν μετ' ἀξυνεσίας καὶ ἄδικος.

a) δ' ἐκεῖνοι οἱ speciose Badham; b) προκατηγοροῦντες cod. C; προσκατηγοροῦντες ceteri libri; c) ἐπιδείξειν cit. Classen; ἀντίδειξιν cod. G unde ἀντιλέξειν scr. Badham.

Acute observarunt vv. dd. post partic. προκατηγοροῦντες propter sequentia requiri *infinitivum futuri*. Ceterum minime probanda est mutatio ἐπιδείξειν, quandoquidem Oratores facundiae ostentandae gratia verba facientes ab Atheniensibus certo et

Digitized by Google

perpetuo usu non *ἐπιδεικνύναι* dicebantur sed *ἐπιδείκνυσθαι*. Quomodo igitur locus mutilus in integrum restituendus est? Dare potuit Th. *ἐπιδείξεσθαι*, sed tradita lectio facit ut credamus scriptorem hic ut alibi passim praetulisse frequentissimam illam in Graeco sermone periphrasin cum verbo *ποιεῖσθαι* (cf. v. c. III c. 16 § 1). Quamobrem non tangendus esse videtur accusativus *ἐπίδειξιν* sed revocato necessario verbo unde pendeat, reponendum:

χαλεπώτατοι ..... οἱ ἐπὶ χρήμασι προκατηγοροῦντες ἐπίδειξίν τινα ⟨ποιήσεσθαι⟩ κτέ.

„Illi vero in concione populi in paucis molesti sunt, qui, antequam adversario facta sit loquendi copia, ultro insimulant eum pecunia corruptum sane quam pulcherrime dicturum esse."

III c. 49 § 1.

ῥηθεισῶν δὲ τῶν γνωμῶν τούτων μάλιστα ἀντιπάλων πρὸς ἀλλήλας οἱ Ἀθηναῖοι ἦλθον μὲν ἐς ἀγῶνα ὅμως a) *τῆς δόξης καὶ ἐγένοντο ἐν τῇ χειροτονίᾳ ἀγχώμαλοι, ἐκράτησε δὲ ἡ τοῦ Διοδότου.*

a) ὅμως codd.; ὁμοίως cit. Bredow; ὅλως Haack; ὅλης Badham; ὁμόσε Weidgen.

Neque variae doctorum virorum coniecturae ullam *πειθανάγκην* habent neque admodum feliciter meo quidem iudicio Steupius membranarum scripturam tueri conatur interpretans: *nachdem diese Ansichten so vorgetragen waren, dass sie sich ungefähr die Wage hielten (mit fast gleicher Wirkung sich gegenüber standen), gerieten die Athener zwar dennoch in einen Kampf, Zwiespalt der Meinung.*

Laboranti sententiae, si quid video, non mutando sed transponendo succurrendum est. Commendo:

ῥηθεισῶν δὲ τῶν γνωμῶν τούτων ..... οἱ Ἀθηναῖοι ἦλθον ἐς ἀγῶνα τῆς δόξης καὶ ἐγένοντο μὲν ἐν τῇ χειροτονίᾳ ἀγχώμαλοι, ἐκράτησε δὲ ὅμως ἡ τοῦ Διοδότου.

III c. 56 § 7.

*καίτοι χρὴ * ταὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν* [*ὁμοίως*] a) *φαίνεσθαι γιγνώσκοντας καὶ τὸ ξυμφέρον μὴ ἄλλο τι νομίσαι ἢ * τῶν ξυμμάχων τοῖς ἀγαθοῖς οἳ ἂν* b) *ἀεὶ βέβαιον τὴν χάριν τῆς ἀρετῆς ἔχωσι, κἂν* c) *τὸ παραυτίκα που* [*ὑμῖν*] ⟨*μὴ*⟩ d) *ὠφέλιμον καθιστῆται.*

a) ὁμοίως inclusit Herwerdenus; b) οἳ ἂν Badhamus; ὅταν codd.; ὅταν ... ἔχουσι (dat. plur.) perperam Heilmannus cui astipulantur Classenius et Hudius; c) κἂν scr. Dobraeus; καὶ codd.; d) μὴ add. Dobraeus.

Digitized by Google

Egregias Dobraei Badhami Herwerdeni curas alto silentio, ut solet, premit Hudius [1]). Ego contra ambabus manibus amplector.

Praeterea post praeclarum Dobraei inventum inter *που* et ⟨*μὴ*⟩ fidenti animo resecare licet *ὑμῖν* quod unde ortum sit, iam neminem, credo, latebit; tum loci initio, addita vocula trium literarum quae saepissime in libris MSS intercidit, rescribendum esse puto: ⟨*ἀεὶ*⟩ *ταὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν*; denique post vv. *μὴ ἄλλο τι νομίσαι ἢ* in manifesta lacuna necesse est, id quod flagitat sententia, *adiuvandi* verbum inserere: *βοηθεῖν* vel potius *ξυμμαχεῖν* ad huncce modum:

καὶ τὸ ξυμφέρον μὴ ἄλλο τι νομίσαι ἢ
⟨ξυμμαχεῖν⟩ τῶν ξυμμάχων τοῖς ἀγαθοῖς
οἳ ἂν ἀεὶ βέβαιον τὴν χάριν τῆς ἀρετῆς
ἔχωσι, κἂν τὸ παραυτίκα που μὴ ὠφέλιμον
καθιστῶνται.

i. e. „probis sociis ob perpetuam virtutis laudem ⟨*opem ferre*⟩, etiamsi forte in praesens id bono non esse videatur".

III c. 75 § 1.

Προσσκέψασθέ a) *τε ὅτι νῦν μὲν παραδεῖγμα τοῖς πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων ἀνδραγαθίας νομίζεσθε· εἰ δὲ περὶ ἡμῶν γνώσεσθε μὴ τὰ εἰκότα — οὐ γὰρ ἀφανῆ κρινεῖτε τὴν δίκην τήνδε, ἐπαινούμενοι δὲ περὶ οὐδ' ἡμῶν μεμπτῶν — ὁρᾶτε ὅπως μὴ οὐκ ἀποδέξονται* b), *ἀνδρῶν ἀγαθῶν πέρι αὐτοὺς * ἀμείνους ὄντας ἀπρεπές τι γνῶναι* c) *κτἑ.*

a) *προσσκέψασθε* (*praeterea considerate*) Herwerdenus et Meinekius; *προσκέψασθε* libri; b) *ἀποδέξονται* corr. in cod. C; *ἀποδέξωνται* ceteri omnes; c) *γνῶναι* Hudius; *ἐπιγνῶναι* codd.

Cum Nabero haereo in *ἐπαινούμενοι ..... περὶ οὐδ' ἡμῶν μεμπτῶν*. Quamquam quod proponit N. *περὶ οὐδαμῶς μεμπτῶν*, licet bene Graecum sit, quod ad sensum nihil praestare arbitror. Multo gravius ulcus, ut opinor, locum deformat.

---

1) Valde contortam adque intelligendum difficillimam vitiatae periodi explanationem exhibet commentarius Classenianus, ubi legimus:

„Ihr müsst aber doch in eurem Urteil über dieselbe Handlungsweise euch gleich zeigen, und euren wahren Nutzen in nichts anderm erkennen *als wenn sich euch, indem ihr gegen wackere Bundesgenossen die Dankbarkeit für ihr Wohlverhalten stets treu bewahrt, auch der augenblickliche Vorteil einstellt*".

Digitized by Google

ἐπαινούμενοι δὲ περὶ ἡμῶν ⟨ἢ⟩ μεμπτοὶ ⟨γιγνόμενοι⟩ dedisse Thucydidem et hoc fere dixisse Plataeenses suspicor:

„Ad hunc usque diem, Lacedaemonii, vos universae paene Graeciae virtutis et probitatis exemplar videbamini. Quare cavete ne nunc iniqua sententia ferenda in omnium reprehensionem veniatis. Quidquid enim sive iure sive iniuria de nobis statueritis, latere non poterit: aut laudabimini propter nos aut vituperabimini".

Ad vv. αὐτοὺς ἀμείνους ὄντας in fine sententiae scholiasta annotat: ἀντὶ τοῦ ὑμᾶς τοὺς Λακεδαιμονίους. Ὅρα δὲ πῶς κολακεύει λανθανόντως τοὺς Λάκωνας. At in antiquos Plataeensium mores non cadit tam foeda adulatio. Ego longe praetulerim:

αὐτοὺς ⟨οὐκ⟩ ἀμείνους ὄντας.

III c. 62 § 4.

„Gloriantur Plataeenses", aiunt Thebani, „ex omnibus Boeotis se solos cum barbaris non fecisse; nos vero hoc nomine duris verbis increpant nihil tale commeritos. Namque civitas nostra tunc temporis neque legitimo quodam paucorum dominatu neque populari imperio regebatur, sed — quod ad tyrannidem proxime accedit — paucorum virorum potentia (δυναστεία ὀλίγων ἀνδρῶν) reip. gubernacula tenebat": καὶ οὗτοι ἰδίας δυνάμεις ἐλπίσαντες ἔτι μᾶλλον σχήσειν, εἰ τὰ τοῦ Μήδου κρατήσειε, κατέχοντες ἰσχύι τὸ πλῆθος ἐπηγάγοντο αὐτόν· καὶ ἡ ξυμπᾶσα πόλις οὐκ αὐτοκράτωρ οὖσα ἑαυτῆς τοῦτ' ἔπραξεν, οὐδ' ἄξιον αὐτῇ ὀνειδίσαι ὧν μὴ μετὰ νόμων ἥμαρτεν.

Quia omnis culpa tribuitur *solis* δυνάσταις illis, fieri non potest ut Thucydides scripserit: ἡ ξυμπᾶσα πόλις ..... τοῦτ' ἔπραξεν. Quamobrem Herwerdenus emendavit: ⟨οὐχ⟩ ἡ ξ. π. οὐδ' αὐτοκράτωρ οὖσα ἑαυτῆς; Cobetus: ⟨οὐχ⟩ ἡ ξ. π. αὐτοκράτωρ οὖσα ἑαυτῆς; Steupius: ἡ ξ. π. οὔτ' αὐτοκράτωρ οὖσα ἑαυτῆς τοῦτ' ἔπραξεν οὔτ' ἄξιον κτέ.

Mihi in mentem venit transponere:

καὶ οὐκ, αὐτοκράτωρ οὖσα ἑαυτῆς, ἡ ξυμπᾶσα πόλις τοῦτ' ἔπραξεν οὐδ' ἄξιον κτέ.

III c. 66 § 2.

ἐπιθέμενοι δὲ παρὰ τὴν ξύμβασιν, οὓς μὲν ἐν χερσὶν ἀπεκτείνατε

Digitized by Google

οὐχ ὁμοίως ἀλγοῦμεν (κατὰ νόμον γὰρ δή τινα ἔπασχον), οὓς δὲ χεῖρας προϊσχομένους [καὶ] ζωγρήσαντες ὑποσχόμενοί τε ἡμῖν μὴ κτενεῖν ὕστερον a) παρανόμως διεφθείρατε, πῶς οὐ δεινὰ εἴργασθε;

a) μὴ κτενεῖν ὕστερον transp. Hudius; ὕστερον μὴ κτενεῖν codd.

Dele καὶ cui coniunctioni inter τοὺς χεῖρας προϊσχομένους et partic. ζωγρήσαντες nullus locus est. Ceterum de totius loci compositione accurate egit Steupius.

III c. 68 § 1.

Non mea facio verba GROTII censentis: „*to construe this passage is very difficult if not impossible; we can only pretend to give what seems its substantial meaning*".

Si me audis, sufficit leves quosdam et tralaticios scribarum errores corrigere et ineptum emblema inducere ut totus locus, licet paulo longior et intricatior sit, tamen clarus fiat ac perspicuus. Age faciamus periculum.

LIBRORUM SCRIPTURA.	RESTITUTA LECTIO.
τοιαῦτα δὲ οἱ Θηβαῖοι εἶπον. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι δικασταὶ νομίζοντες τὸ ἐπερώτημα σφίσιν ὀρθῶς ἔξειν [εἴ τι ἐν τῷ πολέμῳ ὑπ' αὐτῶν ἀγαθὸν πεπόνθασι]	τοιαῦτα δὴ a) οἱ Θηβαῖοι εἶπον. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι δικασταὶ νομίζοντες τὸ ἐπερώτημα σφίσιν ὀρθῶς ἔχειν b), διότι τόν τε ἄλλον χρόνον ⟨Πλαταιῆς οὐκ⟩ c)

a) δὴ Herwerdenus; δὲ codd. praeter G qui habet μέν.

b) ἔχειν scripsi quod res ipsa clamat reponendum esse. Censebant Lacedaemonii omnino recte habere id quod primo statim iudicio (III, 52. 4) quaesiverant itaque ne nunc quidem quidquam addendum aut mutandum esse. *Futuro* igitur non est locus. — Quae inepte repetita e praecedentibus continuo sequuntur: εἴ τι ἐν τῷ πολέμῳ ὑπ' αὐτῶν ἀγαθὸν πεπόνθασι (cf. 52. 4: εἴ τι Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους ἐν τῷ πολέμῳ τῷ καθεστῶτι ἀγαθὸν εἰργασμένοι εἰσίν et 54. 2: εἴ τι Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους ἐν τῷ πολέμῳ τῷδε ἀγαθὸν πεποιήκαμεν) impeditam sententiam impeditiorem reddunt lectoribusque non nimis tardis et hebetibus et hoc agentibus — quales sibi proposuisse rerum scriptorem credendum est — taedium movent. Accedit quod eadem fere, ut vides, iterum recurrunt in fine periodi.

c) qui totum locum cum cura perpenderit, ille, sat scio, mihi dabit: 1° vix fieri posse ut verba ἠξίουν et ἐδέξαντο diversum habeant *subiectum*; 2° probabile non videri subiectum illud ab ipso scriptore negligenter omissum esse. Atqui v. ἐδέξαντο subiectum habere *Plataenses* constat inter omnes; quod idem ut sibi subiectum habeat alter indicativus, revocasse suffecerit particulam negativam quae casu omissa pepererit pronomen αὐτούς, a correctore — propter II, 71 seq. credo — temere additum ut quodammodo constaret sententia.

Digitized by Google

διότι τόν τε ἄλλον χρόνον * ἠξίουν δῆθεν [αὐτοὺς] κατὰ τὰς παλαιὰς Παυσανίου μετὰ τὸν Μῆδον σπονδὰς ἡσυχάζειν καὶ ὅτε ὕστερον [ἃ] πρὸ τοῦ περιτειχίζεσθαι προείχοντο αὐτοῖς κοινοὺς εἶναι κατ' ἐκεῖνα ὡς οὐκ ἐδέξαντο ἡγούμενοι * τῇ ἑαυτῶν δικαίᾳ βουλήσει ἔκσπονδοι ἤδη * ὑπ' αὐτῶν κακῶς πεπονθέναι αὖθις τὸ αὐτὸ ἕνα ἕκαστον παραγαγόντες (παράγοντες codd. GMf) καὶ ἐρωτῶντες εἴτι Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους ἀγαθὸν ἐν τῷ πολέμῳ δεδρακότες εἰσίν, ὁπότε μὴ Φαῖεν ἀπάγοντες ἀπεκτεινον καὶ ἐξαίρετον ἐποίησαν οὐδένα.

ἠξίουν δῆθεν κατὰ τὰς παλαιὰς Παυσανίου μετὰ τὸν Μῆδον σπονδὰς ἡσυχάζειν καὶ — ὃ d) ὕστερον πρὸ τοῦ περιτειχίζεσθαι προείχοντο αὐτοῖς — κοινοὺς εἶναι κατ' ἐκείνας e) οὐκ ἐδέξαντο, ἡγούμενοί ⟨τε⟩ f) τῇ αὐτῶν δικαιώσει g) ἔκσπονδοι ἤδη ⟨γενόμενοι⟩ h) ὑπ' αὐτῶν κακῶς πεπονθέναι, αὖθις ἕνα ἕκαστον παράγοντες i) καὶ ταὐτὸν k) ἐρωτῶντες εἴ τι Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους ἀγαθὸν ἐν τῷ πολέμῳ δεδρακότες εἰσίν, ὁπότε μὴ Φαῖεν, ἀπάγοντες ἀπέκτεινον καὶ ἐξαίρετον ἐποίησαν οὐδένα.

d) vv. ὅτε ..... προείχοντο αὐτοῖς, a Thucydide, nisi fallor, in parenthesi posita, leve mendum haud leviter turbavit. Scribae erratum est ὅτε pro ὃ (*id quod*); infelicissime Poppo: ὅτι. Vera lectione restituta sequitur ut ἃ post ὕστερον delendum sit; αὖ scr. Gertzius.

e) Recepi egregiam Badhami emendationem κατ' ἐκείνας (scil. τὰς σπονδάς) pro κατ' ἐκεῖνα ὡς.

f) cum verborum structuram hanc esse appareat: οἱ Λ. δικασταὶ νομίζοντες — ἡγούμενοι κτέ., post alterum participium ante τῇ necessario restituenda est particula coniunctiva τε.

g) τῇ αὐτῶν δικαιώσει praeeunte Stahlio probabiliter coll. Thuc. III, 82. 4 Rauchenstein (Philol. 35. 589).

h) malim quod cum scholiasta supplevi ἔκσπονδοι .... ⟨γενόμενοι⟩, quamquam fieri potest ut participium omiserit Th.

i) tam ob vv. ἕνα ἕκαστον quam propter sequentia partic. *praesentia* ἐρωτῶντες et ἀπάγοντες minime negligendum esse duxi libr. GMf. lectionem παράγοντες.

k) ⟨εἰς⟩ ταὐτὸν commendat Naberus; καὶ ante ἐρωτῶντες exp. Reiskius; ego transposui: αὖθις ἕνα ἕκαστον παράγοντες καὶ ταὐτὸν ἐρωτῶντες.

„Atque haec quidem Thebani dixerunt. Iudices vero Lacedaemonii, quoniam neque superioribus temporibus Plataeenses aequum duxerant nimirum ex vetere Pausaniae foedere post Medicum bellum icto quiescere neque etiam posthac condicionem accipere voluerant ut ex foederis formula neutrarum partium ac medii forent (id quod ante urbis obsidionem disertis verbis

Digitized by Google

illis obtulerant Lacedaemonii), rati prorsus recte habere interrogationem quam primo statim iudicio fecerant atque illorum arbitrio libidineque se iam a foedere exclusos et violatos existimantes, rursus singulos productos iterumque interrogatos numquid in praesenti bello de Lacedaemoniis eorumque sociis bene meriti essent, ubi negarent abductos interficiebant sine exceptione omnes".

III c. 82 § 1.

οὕτως ὠμὴ ⟨ἡ⟩ a) στάσις προυχώρησε, καὶ ἔδοξε μᾶλλον, διότι ἐν τοῖς πρώτη ἐγένετο, ἐπεὶ ὕστερόν γε καὶ πᾶν ὡς εἰπεῖν τὸ Ἑλληνικὸν ἐκινήθη, διαφορῶν οὐσῶν ἑκασταχοῦ τοῖς τε τῶν δήμων προστάταις τοὺς Ἀθηναίους ἐπάγεσθαι καὶ τοῖς ὀλίγοις τοὺς Λακεδαιμονίους. Καὶ ἐν μὲν εἰρήνῃ οὐκ ἂν ἐχόντων πρόφασιν, οὐδ' ἑτοίμων παρακαλεῖν αὐτούς· πολεμουμένων δέ, καὶ ξυμμαχίας ἅμα ἑκατέροις ⟨οὔσης ἐπὶ⟩ b) τῇ τῶν ἐναντίων κακώσει καὶ σφίσιν αὐτοῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ προσποιήσει, ῥᾳδίως αἱ ἐπαγωγαὶ τοῖς νεωτερίζειν τι βουλομένοις ἐπορίζοντο.

a) ἡ add. Kruegerus; b) οὔσης ἐπὶ suppl. Herwerdenus.

Docet me apparatus criticus Hudianus pro corrupto adiectivo ἑτοίμων Classenium proposuisse „ἑτόλμων vel ἑτοῖμ' ἦν". Equidem vero iam *Mnemos. N. S. Vol. X* p. 418 seq. ante Classenium, ut opinor, dedita opera explicavi unice verum esse ἑτόλμων.

Sententia quae incipit a verbis καὶ ἐν μὲν εἰρήνῃ — sicuti rectissime interpunxit Imm. Bekkerus, quem utinam et hic et semper fere secutus esset Hudius — duobus omnino colis consistit inter se contrariis, quorum utrumque in principio habet genetivum absolutum, alterum autem clauditur in παρακαλεῖν αὐτούς, alterum in ἐπορίζοντο. Quae cum ita sint, iusta partium compositio utique poscit ut imperf. indicativo ἐπορίζοντο in superiore colo alter imperf. modus indicativus respondeat. Ubi vero ille indicativus delitescere potest nisi in molesta ista voce ἑτοίμων? quidve tam literarum ductibus quam orationis contextui magis consentaneum est quam ἑτόλμων?

Verto:

„Ac pace quidem ⟨optimatium factiones populorumque duces⟩ socios suos arcessere ne animum quidem inducebant, quippe

Digitized by Google

qui nullam idoneam causam potuissent praetendere cur ita facerent; bello vero coorto, cum omnes fere Graeciae civitates aut ad Athenienses aut ad Lacedaemonios se applicarent, novarum rerum cupidis suorum invocandorum ampla dabatur occasio. Quorum auxilio eo animo usuri erant ut oppressis adversariis sibimet ipsis potentiam compararent".

Ibidem § 6 (ubi quae de sodaliciis malo publico institutis scribit vir summus, in nostrorum temporum pravitatem perversitatemque scripta esse iureiurando confirmaveris):

καὶ μὴν καὶ τὸ ξυγγενὲς τοῦ ἑταιρικοῦ ἀλλοτριώτερον ἐγένετο διὰ τὸ ἑτοιμότερον <τοῦτο> a) *εἶναι ἀπροφασίστως τολμᾶν· οὐ γὰρ μετὰ τῶν κειμένων νόμων ὠφελίας* b) *αἱ τοιαῦται ξύνοδοι, ἀλλὰ παρὰ τοὺς καθεστῶτας πλεονεξίᾳ. καὶ τὰς ἐς σφᾶς αὐτοὺς πίστεις οὐ τῷ θείῳ νόμῳ μᾶλλον ἐκρατύνοντο ἢ τῷ κοινῇ τι παρανομῆσαι.*

a) *ἀνετοιμότερον* cit. Badhamus; *διὰ τὸ ἑτοιμότερον <τὸ ἑταιρικὸν> εἶναι* Steupius; *διὰ τὸ ἑτοιμότερον <τοῦτο> εἶναι* ego: b) *ὠφελίᾳ* cit. Poppo.

Iam ante multos annos *Stud. Palaeogr.* p. 50 demonstravi emendandum esse: *οὐ γὰρ μετὰ τῶν κειμένων νόμων ὠφέλειαι αἱ τοιαῦται ξύνοδοι, ἀλλὰ παρὰ τοὺς καθεστῶτας πλεονεξίαι.* Attento animo componito mihi aliquis Dion. Halic. interpretationem (p. 890):

ὁ μὲν γὰρ νοῦς ἐστι τοιόσδε· οὐ γὰρ ἐπὶ ταῖς κατὰ νόμον ὠφελείαις αἱ τῶν ἑταιρειῶν ἐγίγνοντο σύνοδοι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ παρὰ τοὺς νόμους πλεονεκτεῖν.

nec non Isocratis *Phil.* § 40 (qui locus fugit novissimi Editoris diligentiam):

οἶδα γὰρ ἁπάσας τὰς πόλεις ὠμαλισμένας ὑπὸ τῶν συμφορῶν, ὥσθ' ἡγοῦμαι πολὺ μᾶλλον αὐτὰς αἱρήσεσθαι τὰς ἐκ τῆς ὁμονοίας ὠφελείας ἢ τὰς ἐκ τῶν τότε πραττομένων πλεονεξίας.

In extr. pro *οὐ τῷ* ΘΕΙΩΙ *νόμῳ* iam Valckenaerius in *Schedis ineditis* quae asservantur in Bibliotheca Lugduno-Batava, coll. Dionysio ubi extat: *οὐ τῷ* ΘΕΙΩΙ *καὶ νομίμῳ* feliciter restituerat *οὐ τῷ* ΟΣΙΩΙ (*ὁσίῳ*) *καὶ νομίμῳ* idemque postea in mentem venit Dobraeo (vide Adverss. I p. 58).

Male factum quod horum omnium nec vola nec vestigium apparet in editione Hudiana.

Digitized by Google

AD AESCHYLUM.

DE IOANNIS HENRICI SCHMIDTII IN ARTEM METRICAM MERITIS.

SCRIPSIT

CAROL. LOESCHHORN.

In quaestionibus lyricis et tragicis meis (Argentorati 1871, ed. II Magdeburgi 1892) p. 13—31 demonstravi, quid disquisitiones Ioannis Henrici Schmidtii tribus operibus: Die Kunstformen der griechischen Poesie und ihre Bedeutung 1868, Leitfaden in der Rhythmik und Metrik der klassischen Sprachen für Schulen, die antike Kompositionslehre aus den Meisterwerken der griechischen Dichtkunst erschlossen prolatae ad metra canticorum Aeschyleorum melius cognoscenda contulerint. Quae de hac re docui, tum a viris doctis in universum comprobata sunt; ipse autem nunc plures melioresque causas ad sententias in hoc genere firmandas meas cum afferre possim, nemo mirabitur, quod rem denuo adumbrare studeo, praesertim cum omnia quaestionum illarum lyricarum et tragicarum exemplaria hodie divendita sint.

In dissertatione mea, qua quaestiones metricae tractantur, a Rossbachio (Rossbach u. Westphal, Griechische Metrik mit besonderer Rücksicht auf die Strophengattungen und die übrigen melischen Metra. 3. Aufl. 3 Bd., 2. Abteilung, bearbeitet von August Rossbach 1889, *S. 675 in adn.) commemorata* saepius repetivi, me paucas tam extensas, quales constituit Henricus Schmidtius, proferre non audere vituperavique in universum disputandi rationem a Schmidtio adhibitam, qua antiquorum rhythmicorum

Digitized by Google

et metricorum doctrina prorsus omissa, artis musicae hodiernae ope notis numeros graecos et romanos exprimendos esse docet; nequiquam enim Schmidtius demonstrare studuerat, *ubique unitatem rhythmicam in numeris per se diversissimis restitui posse.* Nihilo tamen minus nonnumquam recte perspexit, quas leges Aeschylus in versibus canticorum fingendis et strophis concinnandis secutus sit, id quod nonnullis exemplis illustrare conabor.

Agam. 975—1034.

Vereor, ut ordines *τίπτε μοι τόδ' ἔμπεδον δεῖμα προστατήριον* coniungi queant, cum rhythmum finiri post *ἔμπεδον* ex pausa absque dubio appareat. Porro ordines trochaici, iambici, anapaestici uno quasi tenore decurrere cum soleant, dipodica mensura in iis statuatur necesse est.

κηρδίας τερασκόπου ποτᾶται –∪–∪–∪–∪|–|–∧ recte metitur Schmidtius; non puto, legem a me modo constitutam hac mensura migrari, cum pausas in clausulis eiusmodi versuum, ubi diminuitur orationis praestantia, agnoscendas esse mihi persuasum sit.

Prorsus eandem rationem in sequenti versu diiudicando mihi ingrediendam esse constat, cum pausae in fine ordinis dactylici propositae mihi arrideant.

Quod contra priorem meam sententiam retinens non unum ordinem *οὐδ' ἀποπτύσας δίκαν δυσκρίτων ὀνειράτων* coniunctum statuere conor, sed bene tenens, pausa clausulam trochaici ordinis indicari, cum ipsa sit in fine eius posita, duos ordines separatos ac ne minimum quidem inter se commune habentes in medium proferendos esse censeo. Qua in re secutus sum plerorumque editorum sententiam, inprimis Godofredi Hermanni et Guilelmi Dindorfii.

Falso Schmidtius cum semper studeat omnia ad unum numerum referre, trochaicos ordines restituere conatur. Itaque *θάρσος εὐπειθὲς* non scribendum est, sed cum Hermanno et Dindorfio restituenda lectio *εὐπιθές*, postea etiam a Rossbachio, Griech. Metr. 3. Aufl. 1889, S. 210 in adn. commendata. Cui meae sententiae favet etiam illud, quod duplicis numeri pausam in *ευ* nullo modo queo agnoscere. Versus mea quidem sententia est pherecrateus qui dicitur –∪–∪∪–– primaria forma servata.

Digitized by Google

Rectius deinde Hermannus quam Dindorfius metrum constituit, cum *Φρενὸς Φίλον θρόνον* sui iuris sit ordo. *χρόνος δέ τοι* dipodia iambica est nec confundenda cum sequentibus iambis *πρυμνησίων ξὺν ἐμβολαῖς*, cum senarius in choro inesse non soleat. Quod sibi finxit Ioannes Henricus Schmidtius trochaicum senarium catalecticum, viro docto suffragari non possum. Anacrusi enim praemissa eaque ab ordine ipso separata totius strophae rhythmum pervertit. Ubique enim hoc uno loco excepto statuit ordines trochaicos, in quibus a trochaeo ipso fit initium. Solent quidem iambici ordines intermisceri trochaicis, non tamen senarius, qui ad dialogi, non chori indolem est aptus. Deinde Schmidtius ordinem construit hoc modo formatum: *ψαμμίας ἐξ ἀκτᾶς βέβηκεν, εὖθ' ὑπ' Ἴλιον* mensuramque eius hanc esse censet:

$$-\cup|-|-\cup|-\cup\|-\cup|-\cup|-\cup|-\wedge.$$

In quo iusta reprehensione sine controversia dignus est vir doctus. Primum enim caesuram versus ponit non, ut oportet, post vocem, sed post syllabam brevem in *βέ* ‖, quo quid fingi possit absurdius haud facile dixerim. Vituperat Schmidtius vehementer lectionem *ψαμμίας ἀκάτας παρήβησεν* $-\cup-\cup\cup-\cup--\cup$, *ψαμμία* enim *ἀκάτα* coniunctionem substantivi cum adiectivo esse propter sensum plane intolerabilem. Equidem lenius de eiusmodi dicendi genere iudico; agnosco enim imaginem a navigando ductam. Comparatio instituitur inter litus et naviculam; navicula ad litus est appulsa. *παρήβησεν* vox non ea est, quae propter sententiarum connexum videatur reiicienda. *παρηβᾶν* enim de tempore dici potest; significat hoc verbum eum iuventutis statum, quo puerilibus annis superatis iuvenis propriam ac peculiarem sibi comparavit vitae condicionem. Deinde non satis bene demonstrat Schmidtius, cur *παρηβᾶν* falsa lectio sit habenda; ne minimis quidem argumentis stabilit ac confirmat sententiam suam, qua traditam lectionem putat corruptam.

Sextum canticum constat ex versibus 1407—1411, quibus per antistropham respondent 1426—1430.

Miror Schmidtium non vidisse, metrum huius cantici simplicissimo modo ita posse constitui, ut ubique agnoscantur dochmiaci versus (cf. Rossbach, 3. Aufl. S. 78). Inde emergit hoc

Digitized by Google

metrum versus primi: ⏑⏑–⏑–⏑⏑⏑⏑– i. e. dimeter dochmiacus. Versus subsequens ex dochmio sequente iambo constans facile potest haberi. Satis notum est, dochmiacum numerum extendi, ita ut iambus aut complures iambi adiciantur. Quis non noverit versum Soph. Antig. 1275, ubi dochmium tres iambi excipiunt? Numerus ipse quodammodo concluditur exsistitque tranquillum metrum gravitatem numerorum antecedentium mitigans.

Versus tertius is est, ut eius metrum queat agnosci hoc: ⏑⏑–⏑–⏑⏑–⏑–. Perbene unusquisque potest intellegere, utriusque dochmiaci versus exsistere plane eandem formam; est enim prima syllaba longa in duas breves dissoluta. Atque haec quidem mea sententia eo firmatur argumento, quod rhythmus paene similis in ordinibus dochmiacis sequentibus non difficili negotio potest agnosci. Equidem versum subsequentem *δαμοθρόους τ' ἀρὰς ἀπέδικες; ἀπόδαμος ἄπολίς τ' ἔσει* ita diiudico, ut eum constare censeam ex tribus ordinibus dochmiacis, quorum unius –⏑⏑–⏑–, alterius ⏑⏑⏑⏑⏑–, tertii ⏑⏑⏑–⏑– metrum constituam. Haec metra ita censeo esse comparata, ut primus ordo dochmiacus habeatur ad praecedentem *ἐξ ἀλὸς ὁρμενον* proxime accedens, excepto quod in priore ordine syllaba prima est brevis, in posteriore longa.

Concluditur systema versu pherecrateo. Ita arsium duarum concursione, quarum altera in trimetro dochmiaco *ἔσει* inest, altera in fronte pherecratei agnoscitur, fit numeri iusta et ad rei gravitatem apta conclusio.

Ceterum Schmidtius rectissimum de hac stropha tulit iudicium, non tamen contumeliis acerbis persequendi erant interpretes, e quibus G. Hermannus rhythmicam strophae indolem quamvis minime agnovisse censendus sit, metrum tamen non ita falsum constituit. Ordines enim duo primi

τί κακόν, ὦ γύναι,
χθονοτρεφὲς ἔδανὸν

quos plane simili modo conformatos esse constat, meri habendi sunt dochmii nec iambus adiungendus est, ut Hermannus censuit, cum unus iambus dochmiacis versibus non affingatur. Ceterum eorum coniunctio magis quam separatio arridet, cum subsequatur trimeter dochmiacus *δαμοθρόους τ' ἀρὰς ἀπέδικες; ἀπόδαμος ἄπολίς*

Digitized by Google

τ' ἔσει, alteram cantici partem inchoans atque ita numerorum statuatur aequalitas quaedam.

Vocem περίφρονα ita positam, ut in clausula versus legatur, reprehendendam esse rectissime vidit Io. Henricus Schmidtius, cum in dochmio propter numerorum concursionem ⏑ – | – ⏑ –, ne dochmiacus numerus ipse plane deleatur, extremo loco syllaba anceps ferri non queat. Deinde Hartungius iusta reprehensione dignus est, quod γε post αἵματος inserit; numerus enim paene nullus existit, si cum eo stamus ac sentimus. Assentiendum potius est Schmidtio Hartungium propter metrorum indolis ignorationem persequenti.

v. 1448—1576.

Hermanni mensura mihi videtur retinenda. Commendatur enim simplicitate nec, verum si quaerimus, numerorum pulchritudo, quamvis singula vocabula vitiose sint tradita, difficili negotio cognosci potest. Schmidtii sententiam, qua versus strophae paenultimus ὃς πολλὰ τλὰς ἐκ γυναικὸς βίον pro numerorum similitudine ita accipitur, ut post τλὰς pausa statuatur, equidem probare non possum, cum numerorum concursio, qua arsis arsi occurrit, ad hominum rerum gravitate concitatorum animos expingendos sine dubio valde videatur apposita.

Ceterum causam non video, cur Schmidtius a traditis lectionibus et Hermannniana metrorum mensura nimium quantum recesserit. Dochmiacus enim numerus in versu primo, qualem Schmidtius constituit, restitui nullo modo potest nec logaoedicus arridet, cum duo primi ordines a dactylo incipiant. Inde appareret, ordinem μηδὲ δεμνιοτήρης per se esse spectandum nec cum praecedentibus coniungendum; est ordo pherecrateus. Fortasse versus μοῖρ' ἀτέλευτον ὕπνον δαμέντος ita videtur esse accipiendus, ut habeatur compositus ex dochmio et dipodia trochaica, quae metrorum coniunctio a versuum dochmiacorum fingendorum apud antiquos consuetudine non abhorret. Quamquam satis exploratum esse credo, trochaicorum ordinum dochmiacis adiunctorum formam usitatissimam esse dipodiam catalecticam sive creticum; quo ex genere exemplum mihi praesto est Aeschyl. Sept. c. Theb. 95. Ceterum hoc loco idem observari posse existimo, quod in ordinibus glyconeis, quorum nonnullae formae

Digitized by Google

ita sunt instructae, ut ordini glyconeo ipsi adiungantur unus aut complures trochaei aut ordines trochaici.

In strophae ipsius distributione Schmidtius a scopo aberrasse mihi non videtur; adiumentis quae aderant cum cura atque diligentia in usum vocatis anapaesticum systema quoad eius fieri poterat restituere conatus est, nisi forte coniectura *ἔνησθα* reprehendenda est, quae mihi valde prosaica ac ieiuna videtur esse. Desideratur verbi forma, qua actio mali immittendi significetur, ut *ἐνῆκας*. Satis exploratum est, textus formam primariam esse hanc:

πολύμναστον ἐπηνθίσω δι' αἷμ' ἄνιπτον,
ᾗτις ἦν τότ' ἐν δόμοις ἔρις
ἐρίδματος τ' ἀνδρὸς δίζύς.

Censeo assentiendum esse Schmidtio versuum metra in universum recte restituenti, cum ad anapaesticum numerum ordines antea confusos et metro carentes concinnet; Hermanni sententiam esse reiiciendam apparet, cum versus

ἦ πολύμναστον ἐπηνθίσω αἷμ' ἄνιπτον
στᾶσα τότ' ἐν δόμοισιν
ἐρίδματός τις ἀνδρὸς δίζύς

a rhythmi legibus abhorrere mihi persuasum sit. Primi versus metrum si statuitur ⏑⏑–⏑–⏑–⏑–⏑–⏑, quis non videat, numeri admitti interruptionem quandam vix ferendam? Prima ordinis pars monometer dochmiacus fortasse haberi posset, si extrema syllaba esset longa, cuius regulae exceptio nullo modo est admittenda, sive probamus Heph. p. 5, sive Aristid. Quint. p. 39, sive Hermanni elem. p. 240 et epit. p. 86 (II. edit.), sive Boeckhii de metr. Pind. p. 45 et Rossbachii p. 184, sive Brambachii in libro qui inscribitur Metrische Studien zum Sophokles S. 59 sententias. Hanc partem sequitur creticus, tertio loco dipodia trochaica. Alter versus logaoedicus est per se probandus *στᾶσα τότ' ἐν δόμοισιν*, quantum tamen equidem intellego, logaoedici ordines dochmiacis, interseri non solent. Porro rectissime contendit Henricus Schmidtius, anapaesticum systema tetrapodia brachycatalectica, ut ait ipse, — melius tamen, ni fallor, dipodia catalectica dicetur, cum anapaestos secundum dipodias metiendos esse constet, — concludi debere. Vereor tamen, ut recte iudicaverit Schmidtius, cum non dubi-

Digitized by Google

taverit hiatum longae vocalis et litterae consonantis admittere. Quare scribendum fortasse censeo ἐπήνθισεν, nisi forte hac coniectura, in qua non ita multum poëtici nitoris inesse satis exploratum est, orationis elatio migratur. Sed utut res sese habet, laudandus est Schmidtius, quod metri integritatem restituere studuit.

Ceteras mutationes Schmidtius tot tamque probandis stabilivit argumentis, ut res disputatione non egeat. Quod tamen primo loco de correptione syllabae longae in clausula positae sequente vocali agens, deinde ab oratione digressus hanc rem ad vocis δι' indolem depingendam adhibet, vitupero. Deinde miror Schmidtium versum ὤμοι μοι κοίταν τάνδ' ἀνελεύθερον, δολίῳ τε μόρῳ δαμείς ita esse mensum, ut priorem eius partem brevi syllaba τε definiat, id quod mea quidem sententia cum legibus rhythmi pugnat. Accedit quod numerus hoc modo plane tollitur. Equidem credo, versum ita posse accipi, ut habeatur compositus _ _ _ _ _ _ _ ⏑ _ ⏑ _ ⏑ ⏑ _ ⏑ _ ex molosso ad rei gravitatem depingendam et ad ea quae sequuntur bene praeparanda sine dubio aptissimo, glyconeo, ordine anapaestico-logaoedico. Atque huic quidem meae sententiae commendationis accedere cumulum quendam exploratum est, quod μεταβολὴ ῥυθμοῦ ad animorum concitandorum sententias adumbrandas, nisi fallor, haud inepta hoc loco elucet. (cf. Mar. Victorin. p. 2539), cum ordinem anapaestico-logaoedicum δολίῳ τε μόρῳ δαμείς subsequatur dactylicus ipsiusque Schmidtii mensura versu τίς δ' ἐπιτύμβιος αἶνος ἐπ' ἀνδρὶ θείῳ ξὺν δακρύοις ἰαχῶν comprobari videatur. Cui meae sententiae ipse Schmidtius tacite favere videtur p. 77.

Clausulam systematis talem esse absque dubio constat, ut numerorum forma rei magnificentia depingatur. Trochaei enim primo et altero loco positi irrationales sunt habendi, ita ut facile similitudo cum sequentibus trochaeis queat agnosci, id quod Schmidtius rectissime intellexit. Hermannus mensuram versus Φεῦ, τίς ἂν ἐν τάχει, μὴ περιώδυνος secutus cum dimetrum dochmiacum constituisset, hac eadem ratione in altera syzygia ordinem δαῖμον, ὃς ἐμπίτνεις δώμασι καὶ διφυίοισι Ταντα λίδαισιν metiri coactus erat. In quo mea quidem sententia rectissime iudicavit vir doctissimus, cum ordinem pherecrateum

Digitized by Google

dochmiaco admisceri solere non credam neque exemplum eius generis ad meam pervenerit cognitionem.

Ceterum logaoedica mensura, quam Schmidtius tribus locis, in versu primo, tertio, sexto inesse censet, mihi non arridet, cum dochmios in extrema tragoediarum parte usitatissimos esse inter omnes constet et ad mutationem rhythmi efficiendam facile haberi queant aptissimi.

In tertia syzygia constituenda non video, cur Schmidtius a traditis lectionibus et Hermanni textus forma metrisque statutis recesserit. Coniecit vir doctus, cum coniecturis non esset opus omisitque quaerere, quomodo logaoedicum systema apte concludi posset. Porro coniecturam *οἰκεῖον* improbo, cum eam ducam satis ieiunam. *δαίμονα* enim Atridarum domum iniuriis persequentem *οἰκεῖον* esse per se apparet neque videtur enuntiandum; desideratur tamen in lectione Schmidtii ea res, quam deus perdere studet. Ordo *ἀτηρὰς τύχας ἀκορέστου* ⏑ – – ⏑ – ⏑ ⏑ – – – is est, ut in clausula admitti nullo modo queat, praesertim cum ordini pherecrateo et glyconeo basis non praecedat, cum tale quid nusquam, ubi de eiusmodi versibus fit mentio, commemoretur (Heph. p. 56, Herm. elem. p. 520). Iambus igitur sine dubio ad versum proxime antecedentem referendus est. Falso metitur Schmidtius versum sequentem *ἰὴ ἰὴ διαὶ Διὸς παναιτίου πανεργέτα*, cum caesuram post primam syllabam *παν* in voce *παναιτίου* statuat. Quae tamen eius sententia ideo potest excusari, quod trochaicum numerum restituere ausus est. Quae tamen res omnino necessaria non est, cum pausa post *ἀκορέστου* sublata longa syllaba, non brevi, ut perquam inepte censuit Schmidtius, arseos cum thesi fiat iusta concursio. Ordo igitur, de quo exponimus, constat ex duabus tetrapodiis ad unum ordinem coniunctis; ita enim eum accipiendum esse intellegitur ex syllaba *παν* initio alterius partis usurpata. Erravit extremo loco Schmidtius, cum ultimam syllabam in *ἐστὶν* ducat productam. Ordo est dactylico-logaoedicus in trochaeum, ut per se apparet, exiens. Vocabula enim *τί τῶνδ'* ad versum praegressum refero, ita ut eius extremo loco existat creticus, ad sententiam firmandam in usum vocatis duobus locis Antig. 359 et 369. Id quod haud bene intellexit vir doctissimus, cum ordinem constituerit valde confusum, ne dicam plane absurdum. Quid

Digitized by Google

enim sibi velit pausa post primum trochaeum, intellegere non queo; interrumpitur enim ea admissa omnis logaoedicorum versuum indoles.

Nonnullos alios versus ex ceteris Aeschyli tragoediis eximam.

Suppl. 80. Probo Schmidtii opinione numerum trochaicum in ordine *κἀν σκότῳ μελαίνᾳ ξυντυχίᾳ μερόπεσσι λαοῖς*. Versus constat ex tetrapodia trochaica catalectica et dimetro anapaesticologaoedico. Cuius generis versuum simile exstat exemplum ⏑–⏑–⏑–⏑–.

Suppl. 146. Reiicienda est Schmidtii alterius strophae partis mensura anapaestica, cum ordo *οὐρανόνικον· χαλεποῦ γὰρ* paroemiacus paenultimum locum obtinere non queat et si dimeter anapaesticus habetur, propter syllabam deficientem iusta reprehensione non careat, cum eiusmodi ordines illo loco positi nusquam, nisi fallor, exstent.

Suppl. 346. Non accedo Schmidtii sententiae ordinem iambicum *παλαίχθονὸς* a dochmiacis subsequentibus seiungentis, cum dochmiacis versibus iambicos praemitti coniicere liceat ex sententia Seidleri de versibus dochmiacis p. 9.

Suppl. 347—349. Arridet mihi Schmidtii mensura dochmiaca, cum numeri aequalitas in stropha ab eo restituatur. Miror tamen, quod negat, quartum et quintum strophae versum ad dochmiacum numerum concinnari posse.

Suppl. 616. Schmidtius cum trochaicum ordinem *τὰν Πελασγίαν πόλιν* constituat, dochmiacum numerum evertit. Amplectenda est Hermanni mensura, qua dochmiaci ordines exsistunt.

Choeph. 41. Schmidtius cum *βρύει χρονίζοντ' ἄχεα* scribat, extremo versus loco syllabam brevem constituit, sine dubio reiiciendam, cum metro postuletur choriambus. Scribo igitur cum Hermanno *ἀτυχῆ*. Accedit, quod ut in metro choriambico extrema syllaba producta sit versus indoles postulat.

Digitized by Google

Choeph. 78. Metrum *πρέποντ' ἀρχετᾶν βίᾳ* a Schmidtio prolatum videtur laudandum, quod recte trochaicum numerum agnovit vir doctissimus iambico congruentem. Cui meae sententiae adstipulatur etiam illud, quod in versibus praecedentibus iambicorum cum trochaicis ordinibus fit concursio. Reiicienda igitur est Hermanni opinio, trimetrum iambicum *δίκαια καὶ μὴ 'μαῖς πρέπον τύχαις βίου* statuentis, quia eiusmodi ordo peculiari modo est effictus nec congruit cum formis, quas modo descripsi.

Choeph. 83. Probo eadem de causa opinionem Schmidtii, qui versum *τύχας, κρυφίοις πένθεσιν παχνουμένη* affert, non senarium, ut Hermannus, *τύχαις, κρυφαίοις πένθεσιν παχνουμένη*. Tota stropha est iambico-trochaica.

Choeph. 327. Mihi arridet Schmidtii sententia *ποινὰν* scribentis; existit enim glyconeus hypercatalecticus et cum in glyconeis versibus basis trochaica sit, rarius spondaica, nisi ratio habetur Horatii, ubi semper spondaica est, reiicienda videtur lectio Hermanni *βοπάν*.

Choeph. 346. Schmidtius cum ordinem *ἐπίστροφον αἰῶ κτίσας* in medium afferat, recte intellexit, iambici ordinis cum trochaico hoc loco statuendam esse concursionem, quam strophae indoles indicat. Hermanni lectio *κτίσας ἐπιστρεπτὸν αἰῶ* iambicam speciem prae se ferens reiicienda est.

Eumenid. 321. Considerate Schmidtius unum constituit ordinem *μᾶτερ, ἃ μ' ἔτικτες, ὦ μᾶτερ Νύξ, ἀλαοῖσι* valde probandum, quod duae arses *ὦ* et *μᾶτερ* congruunt pherecrateusque tetrapodiam trochaicam excipit.

Dedi Wollsteinii in provincia Posnensi.

Digitized by Google

AD CHARITONEM.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

Filius meus qui totus defixus est in studio voluminum papyraceorum, quotquot ad universi juris cognitionem aliquid conferunt, hisce diebus mihi legendam dedit commentationem Ulrici Wilcken, *Archiv für Papyrusforschung* I p. 227, de fragmento quodam Charitonis, quod paene prius periit quam luci redditum fuit. Quoniam multos Mnemosynes lectores fore suspicor, quibus ad illa studia Aegyptiaca aditus non datur, quemadmodum me certe doctum et elegans Wilckenii opusculum fugisset, nisi domi apud me habuissem qui commonstraret quod paucis diebus ante — ipso die aequinoctiali — huc perlatum fuisset, operae pretium duxi, reliquis sepositis, statim ac sine mora paucis referre de re quae prorsus inexpectata ad nostras aures accessit.

Itaque quum Wilckenius m. Nov. 1898 Thebis in Aegypto commoraretur, oblata ei fuerunt septem folia membranacea palimpsesta, quae libenter sibi comparavit, postquam intellexit sub scriptura Coptica delitescere Graecas literas. Deinde quum domum cogitans in navicula secundum flumen navigabat, fecit quod potuit, ut, vetere scriptura venenorum ope nondum refocillata, legeret et transscriberet quod sic satis pelluceret. In quatuor foliis statim agnovit fragmentum Charitonis; duo erant scriptoris ignoti de amoribus Chiones; septimum folium omnino non attigit quippe lectu longe difficillimum. Factum est insigni fortunae beneficio quod per longum in Germaniam iter ea excerpta semper secum portavit, nam navis quae folia ipsa aliaque ex itinere tropaea in Europam advehebat, postquam salva per-

Digitized by Google

venit in portum Hamburgensem, ibi cum omnibus mercimoniis incendio periit. Ingenue admiror singulare Wilckenii acumen, qui solus sine libris, nam vix tandem in urbe Kahira nactus est Didotianam Eroticorum Scriptorum editionem, tam multa feliciter enucleare potuerit. Paucissimos esse arbitror, qui aliquid huiusmodi praestare possint et tale φιλοτέχνημα Nilus, credo, raro vidit.

Hoc habent membranae: quae pars olim carni proxima fuit, glabra est; a parte exteriore quae pilosa fuit, aspredo lectionem, in palimpsestis utique, impeditam reddit. Itaque Wilckenius quatuor illorum foliorum non nisi alteram partem attigit, quam paulo faciliorem lectu esse cognoverat, ut quae in exteriore membranarum latere exstabant, Vratislaviae venenis admotis per otium exscriberet. Unaquaeque pagina habebat binas columnas atque sic ex columnis quae in quatuor foliis sedecim fuerant, bis quaternae servatae sunt. Multae literae agnosci non potuerunt, sed postquam Chariton Didotianus consuli potuit, pleraque omnia suppleta fuerunt et iam habemus *fragmentum Thebanum*, sic enim commode appellare licebit, ab pg. 149. 19 (in editione Hercheri) φησὶ Διονύσιος usque ad pg. 149. 31 Χαιρέας ἤνυσε τόν et a pg. 151. 13 Ἑρμοκράτης usque ad pg. 152. 27 ἐκ πλοῦ. Hoc maxime modo nobis redditae fuerunt tres fere paginae Teubnerianae. Coniecit Wilckenius ipsum Codicem septimo vel octavo circiter saeculo exaratum fuisse, i. e. uno duobusve saeculis post ipsius Charitonis aetatem. Ceterum satis mihi est credibile unius eiusdemque quaternionis folia duo interiora esse servata, ut hodie habeamus paginas 6, 7, 10, et 11; Wilckenius autem legere non potuerit pg. 5, 8, 9 et 12.

Novimus hodie multorum scriptorum Graecorum non integrum textum superesse sed epitomas, quae saepe imperite et inaequabiliter factae sunt. Veluti, ut de aliis taceam, apud Xenophontem Ephesium res incurrit in oculos et haud pauca ut intelligas, statuendum est quaedam fuisse resecta. Eadem sors, quod nunc liquido apparet, Charitonis fuit: codex Thebanus modo plenior est quam unicus codex Florentinus; modo Florentiae plura servata fuerunt: unde consequitur, quod Wilckenius diligentissime demonstravit, integrum textum periisse, fuisse autem olim *duo* excerpta, quorum ope, dummodo codex The-

Digitized by Google

banus integer supereſſet, primitivum textum propemodum redintegrare poſſemus. Quoad licuit, hoc quoque Wilckenius praeſtitit et ut intelligatur cuiusmodi res ſit, breviter exscribam quae disputavit de pg. 149. 9—29, nam hic locus maxime luculentus est. Ne quis autem de novo codice nimis magnifice sentiat, statim disertis verbis declarabo inventa quidem nonnulla fuisse quae desint in codice Florentino; sed ut plurimum Codex Thebanus, quamquam multis saeculis vetustior, longe fuit deterior. Nempe codicibus non magis quam senibus quibusdam aetas valet afferre sapientiam.

Erat Callirrhoe, pulcherrima virgo, filia Hermocratis celeberrimi ducis Syracusanorum quem ex Thucydide novimus. Hanc duxit Chaereas, sed post breve intervallum nova nupta a praedonibus rapta et abducta fuit in Asiam; emit autem Dionysius omnium Milesiorum divitissimus et nobilissimus. Mox amore percitus gravi, quum iusto matrimonio captivam ducere vellet, Callirrhoe — erat autem e Chaerea gravida — cessit optimi viri precibus, ne quod in utero gestaret in servitute nasceretur; deinde septimo mense post enixa est puerum quem Dionysius nimis credulus suum esse deierabat. Sed tandem aliquando post multas ambages, quae nunc nihil ad nostram rem pertinent, Chaereas in Asiam profectus suam uxorem recuperat indeque filiolo nescio quare apud Dionysium relicto, quum primum possunt amantes laetis ominibus in patriam revertuntur. Vix aliquid otii nacta erat et Callirrhoe Arado epistulam dedit ad alterum suum maritum perferendam, cuius sequitur exemplum, p. 145. 15 est Hercheri:

ΚΑΛΛΙΡΡΟΗ ΔΙΟΝΤΣΙΩι ΕΤΕΡΓΕΤΗι ΧΑΙΡΕΙΝ.

Σὺ γὰρ [εὐεργέτης ἐμὸς inseruit Hercherus], ὁ καὶ λυσείας καὶ δουλείας με ἀπαλλάξας. Δέομαί σου, μηδὲν ὀργισθῇς· εἰμὶ γὰρ τῇ ψυχῇ μετὰ σοῦ διὰ τὸν κοινὸν υἱόν, ὃν παρακατατίθημί σοι ἐκτρέφειν τε καὶ παιδεύειν ἀξίως ἡμῶν. ..... Ὅταν ἀνὴρ γένηται ... πέμψον αὐτὸν εἰς Συρακούσας ἵνα καὶ τὸν πάππον θεάσηται .... Ταῦτά σοι γέγραφα τῇ ἐμῇ χειρί. Ἔρρωσο, ἀγαθὲ Διονύσιε, καὶ Καλλιρρόης μνημόνευε τῆς σῆς.

P. 149. 9 tandem legimus quo animo Dionysius literas tam amanter simulque tam subdole scriptas acceperit: ὑποσρέψας δὲ καὶ κατακλείσας ἑαυτόν, γνωρίσας τὰ Καλλιρρόης γράμματα πρῶ-

Digitized by Google

τον τὴν ἐπιστολὴν κατεφίλησεν, εἶτα ἀνοίξας τῷ σήθει προσετίθει ὡς ἐκείνην παροῦσαν, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον κατεῖχεν, ἀναγινώσκειν μὴ δυνάμενος διὰ τὰ δάκρυα. Ἀποκλαύσας δὲ μόλις ἀναγινώσκειν ἤρξατο καὶ πρῶτόν γε Καλλιρρόης τοὔνομα κατεφίλησεν. Ἐπεὶ δ' ἦλθεν εἰς τὸ ΔΙΟΝΤΣΙΩι ΕΤΕΡΓΕΤΗι, „οἴμοι", φησίν, „οὐκέτ' ἀνδρί." Σὺ γὰρ εὐεργέτης ἐμός. „Τί γὰρ ἄξιον ἐποίησά σοι;" Ἥσθη δὲ τῆς ἐπιστολῆς τῇ ἀπολογίᾳ καὶ πολλάκις ἀνεγίνωσκε τὰ αὐτά· ὑπεδήλου γὰρ ὡς ἄκουσα αὐτὸν καταλίποι. Οὕτω κοῦφόν ἐστιν ἔρως καὶ ἀναπείθει ῥᾳδίως ἀντερᾶσθαι. Θεασάμενος δὲ τὸ παιδίον καὶ πήλας ταῖς χερσίν, „ἀπελεύσῃ ποτέ μοι καὶ σύ, τέκνον, πρὸς τὴν μητέρα· καὶ γὰρ αὐτὴ τοῦτο κεκέλευκεν· ἐγὼ δὲ ἔρημος βιώσομαι πάντων αἴτιος ἐμαυτῷ γενόμενος. Ἀπώλεσέ με κενὴ ζηλοτυπία καὶ σύ, Βαβυλών." Ταῦτα εἰπὼν συνεσκευάζετο τὴν ταχίστην καταβαίνειν εἰς Ἰωνίαν, μέγα νομίζων παραμύθιον πολλὴν ὁδὸν καὶ πόλεων ἡγεμονίαν καὶ τὰς ἐν Μιλήτῳ Καλλιρρόης οἰκήσεις. Haec est Florentina recensio quam editores hucusque fere sine offensione legerunt et in plerisque probarunt; sed nunc mihi quis cognoscat particulam fragmenti Thebani maxime memorabilem. Ὑποστρέψας δὲ καὶ κατακλείσας ἑαυτὸν, γνωρίσας τὰ Καλλιρρόης γράμματα πρῶτον τὴν ἐπιστολὴν κατεφίλησε καὶ ἀνοίξας τῷ σήθει προσεπτύξατο ὡς ἐκείνην παροῦσαν. Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον κατέχων αὐτὰ ἀναγινώσκει· „Καλλιρρόη" — κατεφίλησε τοὔνομα — „Διονυσίῳ εὐεργέτῃ" — „οἴμοι τῷ ἀνδρὶ οὐκ ἔχω" — „Χαίρειν" — „πῶς δύναμαί σου διεζευγμένος"; — „Σὺ γὰρ ἐμὸς εὐεργέτης" — „τί γὰρ ἄξιον ἐποίησά σου"; Ησ.ετο δὲ τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὴν ἀπολογίαν καὶ πολλάκις ἀνεγίνωσκε ταῦτα τὰ ῥήματα. Ἐ[πίσ?]θη γὰρ ὅτι ἄκουσα κατέλιπεν. Οὕτω [δὴ? φύσει κο]ῦφόν ἐστιν ὁ ἔρως καὶ ἀναπείθει ῥᾳδίως ἀντερᾶσθαι. [Θε]ασάμενον δὲ τὸ παιδίον τὸν πατέρα .άσοντα(?) προσῆλθεν αὐτῷ καὶ „Ποῦ μοι πάτερ" εἶπεν „ἡ μήτηρ; Ἀπίωμεν πρὸς αὐτήν." „Σὺ μὲν ἀπελεύσῃ τέκνον εὐτυχῶς, καὶ γὰρ αὐτὴ τοῦτο κεκέλευκεν. Ἐγὼ δὲ ἔρημος βιώσομαι, πάντων αἴτιος ἐμαυτῷ γενόμενος. Ἀπώλεσέ με κενὴ ζηλοτυπία καὶ σύ, Βαβυλών." Ταῦτα εἰπὼν παρεσκευάζετο τὴν ταχίστην μεν[θαγαν(?) νομίζων παραμύθιον πολλὴν ὁδὸν καὶ πολλῶν πόλεων ἡγεμονίαν καὶ τὰς ἐν Μιλήτῳ Καλλιρρόης εἰκόνας.

Refinxi et correxi Aegyptiacam orthographiam neque indicavi

Digitized by Google

prorsus certa lacunularum supplementa, ne multiplicibus uncinulis lectionem impeditam redderem; praeterea notavi literis diductis ea quae a Florentina recensione recedunt. Qui autem horum omnium accuratissimam cognitionem requirunt, eos ad ipsum Wilckenium ablegare satius est. Est enim haec mea tumultuaria opera.

Quod in oculos incurrit, in magno numero discrepantiarum, saepe quidem veriora habet Florentina recensio, sed hic illic longe praestat recens repertum fragmentum. Veluti quod supra nobis apparuit et naturae conveniens est, Callirrhoe literas suas inscripserat: Καλλιρρόη Διονυσίῳ Εὐεργέτῃ χαίρειν. Legit Dionysius dilectum uxoris nomen et exosculatur: ἐπεὶ δ' ἦλθεν εἰς τὸ Διονυσίῳ Εὐεργέτῃ, „οἴμοι", φησίν, „οὐκέτ' ἀνδρί". Hic quidem rectissime se habet illud οὐκέτ' ἀνδρί et absurda est nova lectio: οἴμοι τῷ ἀνδρὶ οὐκ ἔχω. Verum: ἐπεὶ δ' ἦλθεν εἰς τὸ Διονυσίῳ Εὐεργέτῃ tum demum bene dictum foret, si Callirrhoes et Dionysii nomina in epistula aliquo intervallo discreta fuissent. Quanto hoc rectius in Thebana recensione: „Διονυσίῳ Εὐεργέτῃ" — οἴμοι, deinde τῷ ἀνδρὶ (οὐκέτι). Imprimis omnes veritatis numeros habent verba: „Χαίρειν" — „πῶς δύναμαί σου διεζευγμένος, quae in Florentino codice omissa fuerunt. Deinde pergit legere reliquam epistulam cuius prima verba erant: σὺ γὰρ ἐμὸς εὐεργέτης, quibus lectis eiulat Dionysius: τί γὰρ ἄξιον ἐποίησά σου, nam σου sane melius quam σοι.

Etiam ea quae proxime sequuntur, examinanda sunt. Librarius Florentinus dedit: θεασάμενος δὲ τὸ παιδίον καὶ πήλας ταῖς χερσίν· illud πήλας ταῖς χερσίν, quod certo certius ex Homero ductum est, debet quam maxime genuinum videri neque scribarum est tale quid interpolare; sed ceterum Thebana recensio longe praestat. Iam inest aliquid offensionis in θεασάμενος δὲ τὸ παιδίον· quomodo enim Dionysius qui κατέκλεισεν ἑαυτόν, repente filiolum conspexit, quum tota mente recoleret Callirrhoes imaginem? Quomodo puerum, quem nobis absentem fingimus, ulnis iactare potuit? Hic deest aliquid quod dabit novum fragmentum: θεασάμενον δὲ τὸ παιδίον τὸν πατέρα . ἀσοντα, προσῆλθεν αὐτῷ· quanto cum affectu rogitat: ποῦ μοι, πάτερ, ἡ μήτηρ; Ἀπίωμεν πρὸς αὐτήν. Sic demum pater putativus puerulum Astyanactis instar πάλλει ταῖς χερσίν et exclamat:

Digitized by Google

σὺ μὲν ἀπελεύσῃ et quae sequuntur. Wilckenius non habet dicere quid sub illo .άσοντα lateat; equidem scripserim θεασάμενον δὲ τὸ παιδίον τὸν πατέρα κλάοντα. Utraque recensio fortasse in unum conflari poterit, ne nobis pereat illud Florentinum πήλας ταῖς χερσίν· hoc Wilckenius praestitit, sed mitto quod necessario nimis incertum est. Verum tuto recipi poterit quod de Dionysio legimus eum ab rege Persarum accepisse non πόλεων, sed πολλῶν πόλεων ἡγεμονίαν, de qua correctione iam Reiskius cogitarat. Item legimus Dionysium desideravisse τὰς ἐν Μιλήτῳ Καλλιρρόης οἰκήσεις, sed quam est egregia lectio: εἰκόνας· hanc quoque Reiskius iam animo praeceperat et haud satis scio an nemo umquam fuerit ad talia observanda perspicacior. Alibi saepe nihil est cur Florentinae recensionis patrocinium deseram: veluti quod est p. 149. 14, profluentibus lacrimis prohibetur Dionysius quominus Callirrhoes epistulam perlegat: ἀποκλαύσας δὲ μόλις ἀναγινώσκειν ἤρξατο· quid hoc est ἀποκλαύσας? Quivis necessario responderit eum ἀποκλάειν qui flere desinat; non esse quidem vulgarem verbi significationem, sed satis esse praesidii in analogia. At, inquit Wilckenius, in Stephani Thesauro non nisi unicum exemplum huius usus invenire potui, scil. apud Lucianum, sed ibi media forma invenitur ἀποκλάεσθαι. Repono equidem non tantam esse auctoritatem scriptoris qui de Syria Dea scripsit; sed, quod longe maioris momenti est, in talibus compositis activa forma multiplici usu stabiliri potest. Sunt ἀπαλγεῖν, ἀποπονεῖν, ἀποσπουδάζειν, ἀποκραιπαλᾶν, ἀπομανθάνειν, ἀποφοιτᾶν, ἀποκαρτερεῖν, ἀπομερμηρίσαι· quin et ἀποδακρύειν eo sensu enotatur in Anecd. Bk. p. 427. 20. Ubique, uti vides, activa forma in usu est. Nec tamen minus idem ille Chariton alio sensu scribere potuit p. 78. 4: ἀποκλαύσας δὲ τὰς ἑαυτοῦ συμφοράς.

Complura minuta silentio praeteribo; sed unus locus remanet quem verbo indicabo. P. 151. 30, postquam amantes Syracusas advenerunt, universus populus spectatum concurrit, ἐπεκλύοντο δὲ ἀλλήλοις συνέφηβοι καὶ συγγυμναςαί, Χαιρέαν ἀσπάσασθαι θέλοντες, Καλλιρρόην δὲ αἱ γυναῖκες. Absurdam lectionem ἐπεκλύοντο correxit Reiskius scribendo: ἐπεκελεύοντο eamque correctionem Hirschigius et Hercherus receperunt in textum. Verissimum autem est quod Thebis repertum fuit: ἐπεκυλίοντο.

Digitized by Google

esse voluit illum Dionysium maiorem, qui postea Syracusis rerum positus est. Fecit igitur Hermocratis *nepotem* qui, uti notum est, Hermocratis *τοῦ πάνυ gener* fuit, cf. Diod. Sic. XIII 96, *filius* alterius cuiusdam Hermocratis, itidem Syracusani, qui ignobilis fuisse fertur. Atque hoc quidem Charitoni, qui tam multa improbabilia fingit, fingere licuit, nam in Hermocratis historia multa obscura sunt et perplexa, quod bene notavit Georgius Grotus in *Historia Graeca* Vol. X p. 420 Edit. Amer."

Sequuntur unius eiusdemque Codicis duo folia, quibus particula exigua quaedam continetur fabulae de Chiones amoribus. Fragmenta sunt lacera admodum et nihil sani inde extundere licet; fecit tamen Wilckenius quod potuit et ceterum exspectandum num forte aliquando aliunde lucis aliquid oboriatur. Equidem nihil adnotabo praeter haec duo nimis fortasse pusilla: quod scribitur col. III vs. 16: *ἐν δὲ τούτῳ σοι λέγω*, id sane corrigendum est: *ἓν δὲ τοῦτό σοι λέγω*. Alter locus legitur col. III vs. 4: *Μεγαμήδης τε προσδόκιμός ἐσιν, ἡμεῖς δὲ μέχρι νῦν πάντα καλον(?) κεινοῦντες ὡς εἶπεν οὐδὲν ἐπὶ σωτηρίαν νενοήκαμεν*. Quam miror Wilckenium p. 262 multa molitum haec tamen expedire non potuisse. Nihil admodum hic corruptum est sed emendandum: *πάντα κάλων κινοῦντες ὡς εἶπεῖν*. Proverbium est *πάντα κάλων σείειν* usurpatum *ἐπὶ τῶν πάσῃ προθυμίᾳ χρωμένων· παρῆκται δὲ ἀπὸ τῶν τὰ ἄρμενα χαλώντων*, ut scribit Zenobius Prov. 462, ad quem locum vide quid editores adnotarint; ipsum autem *πάντα κάλων κινεῖν* exstat apud Gregorium Cyprium Prov. 127 in Cod. Mosq.

Sunt in Wilckeniana commentatione alia multa de amatoriis narrationibus, quarum particulae exiguae hisce postremis annis in Aegypto effossae fuerunt: eorum omnium nihil tangam et de Charitone quoque Wilckenius complura habet, quae neque affirmare nec refellere in animo est. Satis habui quo primo tempore potui caput rei cum Mnemosynes lectoribus communicare, ut doctam et elegantem Wilckenii disputationem, si quidem talium rerum curiosi sunt, ipsi adeant. Quemadmodum ego magnas gratias habeo scriptori qui insperato fortunae beneficio egregie usus est, sic illi quoque, sat scio, habebunt.

Digitized by Google

AD HORATII CARM. IV, 7. 21.

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

Cum semel occideris et de te splendida Minos
Fecerit arbitria,
Non, Torquate, genus, non te facundia, non te
Restituet pietas.

Nolo quidem Aristophaneo illo *ἐν μακρῷ χρόνῳ νύκτας διηγρύπνησα ζητῶν* uti, sed diu tamen multumque quaesivi Minois *splendida* arbitria quae essent, neque apud doctos commentatores quidquam inveniebam quod satis placeret. Hic mihi versus citatos mecum reputanti in mentem venit quiddam quo admodum gauderem; per multos tamen annos inventum meum premebam et in lucem proferre verebar: nam nescio quo modo risum movere solet si quis poetae per tot saecula doctorum manibus versati versum notissimum semperque probatum non solum corruptum esse declarat sed etiam medicina a se reperta sanari et posse et debere affirmat. Tandem aliquando fiduciae aliquid mihi attulit praeclarum illud Luciani Muelleri opus, quod, si recte auguror, melius etiam quam ceteri eius libri summi philologi, de poetis Latinis unice meriti, servabit memoriam, maiorem dico Carminum Horatianorum editionem. Quae licet fiducia alio eiusdem libri loco haud leviter imminueretur, nolui tamen diutius reticere quod aliquo certe modo tanti viri nactum esset approbationem.

Cuiusmodi illa res sit narrabo. In „Introductione" ad carmen nostrum et alia multa utilissima de Torquato Muellerus scribit et haec:

Digitized by Google

„Er hatte nichts zu schaffen mit den altadeligen Manlii Torquati, auch nichts mit Nonius Asprenas Torquatus (Sueton. Aug. 43), stammte vielmehr aus einer alten Ritterfamilie, *lebte splendid*, befand sich also in guten Verhältnissen."

Quibus ego lectis exsultabam, putabam enim idem quod mihi Muellero in mentem venisse, et mecum tacitus optima quaeque illi precabar qui ante me meum aut invenisset aut certe publici fecisset iuris. At pars laetitiae mihi eripiebatur iis quae ad nostrum versum annotata videbam:

„*splendida arbitria:* kann weder ein für Torquatus schmeichelhaftes Urtheil des Minos bedeuten, da M. ja eben gesagt hat mit dem Tode sei Alles aus, noch gar darauf gehen dass nach Homer Minos ein goldenes Scepter hatte [1]), sondern bedeutet seinen berühmten Schiedsspruch. So steht *splendidus* oft genug auch bei Horaz. Vgl. III, 16, 25 *contemptae dominus splendidior rei*. Epist. II, 1, 236 f. — Gemeint sind die zahlreichen Fabeln der Dichter von berühmten Belohnungen oder Strafen, die Minos jedem nach verdienst ausgetheilt haben sollte. Zum Ausdruck vergleiche man noch Ennius Fab. 35 iudicavit inclitum iudicium inter deas tris aliquis. C. I, 4, 16 fabulaeque manes."

Quibus licet optime refutetur (ut unum nominem) Kiesslingii annotatio: „Den beredten Sachwalter des Forums führt Horaz in das feierliche Gericht über die Toten, in welchem Minos als Richter seinen Wahlspruch, der natürlich „glänzend" ausfallen wird, über ihn abgiebt," ipsa tamen traditae lectioni tuendae minime sunt idonea. De loco C. III, 16, 25 statim dicam. Illud *fabulaeque manes* huc non facit; Epist. II, 1, 236 f. ubi legitur

> Sed veluti tractata notam labemque remittunt
> Atramenta, fere scriptores carmine foedo
> Splendida facta linunt,

non solum illud *splendida* imagine defenditur qua illustratur, sed plane necessaria ea vox hic est, siquidem poeta hic *vere splendida facta* cogitat, i. e. res, quae splendorem afferunt ei, a quo gestae sunt. Paridis denique iudicium *inclitum* vocari

1) Serione hoc ab aliquo commentatore dictum? Vix credibile, sed Muellero affirmanti fides habenda. Quid ergo posthac illustrandi causa annotare vetabimur?

Digitized by Google

minime mirum est: clare enim illud cluebat, poetarumque versibus, quibus narrabatur, celebratum erat. Etiamne *splendidum* hic ab Ennio appellari poterat? Non opinor.

Iam meam coniecturam proferam, non quidem magnopere iam veritus ne deridear (quid enim mihi velim dudum, lector, suspicaris), cautus tamen et circumspectus, eamque haud infirmis, ut opinor, defensurus argumentis. Legendum enim arbitror *splendide*. Egregie hoc adiectivum Torquatum nostrum decet, opulentum hominem lauteque viventem, estque equitis Romani fere legitimum epitheton. Splendent divitiae, splendet homo dives, auro et pretiosis lapillis comptus, C. III, 3, 25:

Iam nec Lacaenae splendet adulterae
Famosus hospes

(ubi *famosus* rectissime adhibetur eodem modo quo Ennii versu supra allato, eodemque quo nostro versu *splendida* positum esse Müllerus contendebat). Atque tum quoque, cum de pretioso opulenti hominis ornatu non cogitatur, ob solas divitias splendidus ille dicitur. Sic Carm. III, 16, 25:

nil cupientium
Nudus castra peto et transfuga divitum
Partes linquere gestio,
Contemptae dominus splendidior rei
Quam si quidquid arat impiger Apulus
Occultare meis dicerer horreis
Magnas inter opes inops.

Egregie hic ὁ αὐτάρκης, divitiarum contemptor, *splendidior* dicitur quam is qui divitias suas amat, quoniam is *splendidus* vulgo dicitur, at philosophi Horatiani virtus revera splendet auro magis. Nam virtus si *splendere* dicitur ab *auro* sumitur metaphora, propter quod, sine metaphora, divites *splendidi* appellantur. Sed quam longe haec omnia nos abducunt *a splendidis Minois arbitriis*, quae finxit Müllerus, ne de iis loquar, quae nobis Kiesslingius venditat! Nam si Kiesslingiano more poetas interpretari licebit, posthac ne Antigonae quidem Sophocleae initium corruptum putare fas erit.

Sed iam satis de vocis *splendidus*, quaeque ei sunt cognatae, usu. Nunc hoc observatum velim, fere numquam Horatium aut hominem sibi notum, aut Deum, aut locum vicinum

Digitized by Google

alloqui quin nomini addat adiectivum vel substantivum adiectivi vice fungens. Ut lectori persuadeam hic maiorem certe partem locorum describo, ubi illud usu veniat:

C. I, 1, 1 Maecenas atavis edite regibus.
I, 2, 36 auctor — heu nimis longo satiate ludo.
I, 4, 14 o beate Sesti.
I, 10, 1 Mercuri facunde.
I, 12, 24 nec te metuende certa — Phoebe pharetra.
I, 12, 50 orte Saturno.
I, 18, 11 candide Bassareu.
I, 20, 6 Care Maecenas eques.
I, 32, 5 barbite — Lesbio primum modulate civi.
II, 2, 3 inimice lamnae — Crispe Sallusti.
II, 3, 4 moriture Delli.
II, 6, 1 Septimi Gades aditure.
II, 7, 5 deducte — Pompei.
II, 9, 5 amice Valgi.
II, 19, 7 Liber — metuende thyrso.
II, 20, 8 dilecte Maecenas.
III, 8, 5 docte sermones utriusque linguae.
III, 13, 2 fons Bandusiae — dulci digne mero.
IV, 5, 1 divis orte — custos.
IV, 5, 5 dux bone (iterum vs. 37).
IV, 14, 6 Auguste — maxime.
Ep. 4, 3 Ibericis — peruste.
9, 4 beate Maecenas.
12, 12 invicte — nate puer Thetide.
14, 5 candide Maecenas.
Epist. I, 1, 1 prima dicte — summa dicende Camena — Maecenas.
I, 4, 1 Albi — candide iudex.
I, 16, 1 optime Quincti.
I, 18, 1 liberrime Lolli.
I, 19, 1 Maecenas docte.
II, 2, 1 Flore — amice Neroni.

Haud inutilem esse puto hanc enumerationem ad causam meam defendendam. Haec enim primum nos docet quam hic sint in deliciis Horatio adiectivorum vocativi in *e* exeuntes, vel potius quam sint eae formae cuivis metro habiles. Deinde cognoscimus

Digitized by Google

in vocabulis disponendis summa hic uti libertate Horatium, nam modo nomen modo adiectivum praeponit, modo artissime utrumque inter se iungit modo paucis pluribusve vocabulis dirimit; quin etiam, quamquam raro id fit, nomen omittit. Ergo, ut tandem sit disputandi finis, utque lector penitus sentiat quam vere sit Horatianus color loco a nobis emendato, quaeso nostrum

cum semel occideris et de te, *splendide*, Minos
fecerit arbitria,
non, *Torquate*, genus, non te facundia, non te
restituet pietas

cum his potissimum conferat locis:

C. II, 7, 1 sqq:

O saepe mecum tempus in ultimum
Deducte Bruto militiae duce,
Quis te redonavit Quiritem
Dis patriis Italoque caelo
Pompei, meorum prime sodalium.

et Epist. I, 1, 1 sqq.:

Prima *dicte* mihi, prima *dicende* Camena,
Spectatum satis et donatum iam rude quaeris
Maecenas, iterum antiquo me includere ludo.

Utrobique enim sat longum est ab adiectivo ad nomen spatium.

AD PLUTARCHUM.

Plutarchus in vita Thesei c. XII (Sint.) haec narrat:

Aegeus, Medeae aurem praebens, hospitem, qui modo advenerat, quemque Theseum esse non suspicabatur, de medio tollere decrevit; prandium ergo ei parari iussit, ad quod Theseus cum accessisset, ne ipse quis esset declararet (a patre enim se agnosci malebat) *χρεῶν παρακειμένων σπασάμενος τὴν μάχαιραν, ὡς ταῦτα τέμνων, ἐδείκνυεν αὐτῷ*. Ineptissime in hac lectione *ταῦτα* abundat, vitiosum est participium *praesentis* temporis, denique nihil dicitur quod in rem praesentem faciat. Scripsit Plut. *ὡς ταύτῃ τεμῶν*. Cultro agnoscendus est Theseus, illum ergo destringit, sed destringendi praetextu opus est: fingit ergo se illo carnes appositas *esse secaturum*. J. J. H.

Digitized by Google

STUDIA LUCRETIANA.

SCRIPSIT

J. WOLTJER.

(*Continuantur ex Vol. XXVII pag.* 72).

Denique cum corpus nequeat perferre animai
discidium, quin in taetro tabescat odore,
quid dubitas quin ex imo penitusque coorta
emanarit uti fumus diffusa animae vis,
atque ideo tanta mutatum putre ruina
conciderit corpus, penitus quia mota loco sunt
fundamenta, foras manante anima usque per artus
perque viarum omnis flexus, in corpore qui sunt,
atque foramina? multimodis ut noscere possis
dispertitam animae naturam exisse per artus,
et prius esse sibi distractam corpore in ipso,
quam prolapsa foras enaret in aëris auras.
quin etiam finis dum vitae vertitur intra,
saepe aliqua tamen e causa labefacta videtur
ire anima ac toto solui de corpore velle
et quasi supremo languescere tempore voltus,
molliaque exsangui trunco cadere omnia membra.
quod genus est, animo male factum cum perhibetur
aut animam liquisse; ubi iam trepidatur et omnes
extremum cupiunt vitae repraehendere vinclum:
conquassatur enim tum mens animaeque potestas
omnis, et haec ipso cum corpore conlabe fiunt;
ut gravior paulo possit dissoluere causa.
quid dubitas tandem quin extra prodita corpus

Digitized by Google

inbecilla foras, in aperto, tegmine dempto,
non modo non omnem possit durare per aevom,
sed minimum quodvis nequeat consistere tempus?
nec sibi enim quisquam moriens sentire videtur
ire foras animam incolumem de corpore toto,
nec prius ad iugulum et supera succedere fauces,
verum deficere in certa regione locatam;
ut sensus alios in parti quemque sua scit
dissolui. quod si inmortalis nostra foret mens,
non tam se moriens dissolvi conquereretur,
sed magis ire foras vestemque relinquere, ut anguis.
Contextus coegit me totum locum exscribere.

Christ, Quaest. Lucret. p. 19, arbitratur vss. 592—606 collocandos esse post vs. 579; Munro eosdem posuit post vs. 575, Brieger seclusit, Heinze eos servat suo loco, existimans *enim* vs. 607 non pertinere ad ea quae proxime antecedunt, sed ad totam thesin generalem; Giussani post vs. 591 collocavit vss. 607—614, tum vss. 798, 799.

Qui viri docti hac in re mihi videntur errare omnes, quod putant vss. 603—606 referendos esse ad versus qui antecedunt, esse conclusionem argumenti. Rem autem ita se habere nego. Poterat ita esse, si antecederet sententia condicionalis. Ex. gr. II 47 legitur: *„quod si ridicula haec ludibriaque esse videmus* cett., tum sequitur apodosis vs. 53: *quid dubitas quin* cett. Simili modo III 580 antecedit sententia causalis: *Denique cum corpus nequeat perferre animai discidium* cett., sequitur autem vs. 582: *quid dubitas quin* cett. Hoc vero loco, de quo nunc agimus, eiusmodi sententia condicionalis vel causalis abest, quam ob rem existimo recte Bockemuellerum vs. 603—606 coniunxisse cum iis qui sequuntur vs. 607: *nec sibi enim quisquam* cett.

Poeta inde a vs. 603 sic ratiocinatur: Nullo modo dubitandum est quin anima extra corpus prodita ne minimum quidem punctum temporis possit durare. Hoc enim si possit, debebat certe integra et salva corpus relinquere. Sed ne hoc quidem ita fit, nam nemo moriens videtur sentire animam suam e corpore exire integram, sed sensus in sua quisque parte evanescunt. Si autem corpus integra non relinquit anima, quo modo possit integra consistere extra corpus, in aëre, nulla re tecta? Cf.

Digitized by Google

vs. 526 sqq., ubi idem argumentum in alio contextu est allatum de alio homine, cum hic unusquisque de suo sensu iudicet. Verba quae sunt *nec sibi enim quisquam* vs. 607 cum antecedentibus eodem modo sunt coniungenda atque vs. 919 huiusce libri cum iis quae ibi antecedunt; subaudiendum est *ita non est*; nec sibi enim quisquam cett., quae verba e forma sententiae antecedentis facile sumuntur.

Ut supra iam monui Heinzius aliter censet de significatione verborum quae sunt *nec — enim* vs. 607. Sunt haec ipsius verba (p. 137): „Begründet wird durch *neque — enim* nicht gerade das unmittelbar Vorhergehende, sondern die ganze bereits mannigfach erhärtete These, die vs. 589 ff. nochmals formuliert war". Nullo modo quicquam detracturus sum de meritis commentarii huius viri doctissimi, quae et magna sunt et multa, attamen arbitror eum in errorem excusabilem incidisse. Hanc quaestionem autem de usu particulae *etenim (neque enim)* cum latius pateat, paullo copiosius tractaturus sum.

ETENIM SIGNIFICATNE PRAETEREA, PORRO, ET PROFECTO, GERM. UND FÜRWAHR, UND IN DER THAT, UND ALLERDINGS?

Madvig, quod sciam, primus docuit *etenim* significare idem fere atque *praeterea*, *porro*. Scripsit enim (Opusc. alt. pag. 30): „Hanc vim habet *etenim*, in quo *enim* refertur non ad proximum superius argumentum, sed ad totum id quod propositum est ad demonstrandum, ut saepe nihil paene sit aliud nisi *porro*, *praeterea*, tantum quod argumentationis significatio subest". In serie igitur argumentorum particulam *etenim* significare dicit *praeterea*.

Conferri iubet Cic. pro Balbo § 24 et 32; Verr. III 178, de Finn. I 3, Tusc. III 20, de Nat. D. II 77.

In enarratione § 3 libri de Finn. hoc ait: „particula *etenim* utimur non tam cum proxima confirmamus, quam cum in universa argumentatione progredimur, ut saepe fere idem sit ac *porro*, *praeterea*". Praeter locos supra laudatos, conferri iubet de Div. II 89 et 142.

Digitized by Google

Raphaël Kühner ad Disp. T. III 20 adnotavit: „*Et* copulat hanc enuntiationem cum antecedenti, *enim* autem asseverandi vim habet (*und fürwahr*), unde fit ut *etenim* saepe non tam, ubi proxima confirmanda sunt, usurpetur, quam ubi oratio in universa argumentatione progreditur, ut saepe fere idem sit ac *porro, praeterea, und fürwahr, und in der That*". Haec verba non differunt a verbis Madvigii, tantum quod Kühner vim affirmandi ponit in *enim* et inde in *etenim*. Locos addidit: de Nat. D. II 42; Tusc. D. IV 40, V 45, 54, 67, 117.

Schoemannus quoque ad II 42 de Nat. D. *enim* particulae in *etenim* vim asseverandi tribuit: „Die Rechtfertiging dieses Gebrauches ist aber aus der *eigentlichen* Bedeutung des *enim* zu entnehmen, welches ursprünglich gar nicht begründend, sondern nur asseverirend ist". Locis laudatis adnumerat II 86, III 30, 34.

Mayor in comment. ad Cic. de Nat. D. addit II 16. — *C. F. W. Müller* in comment. ad Cic. de Officiis adiecit I 153, 160, III 24.

Denique *Heinze* eundem usum sibi visus est reperire in Lucretio III vs. 440 (*quippe etenim*), 800, 607 (*nec — enim*).

Ab hisce viris doctis cum prorsus dissentiam, operae pretium erit rem accuratius exponere. Difficile est statuere quae prima fuerit significatio particulae quae est *enim*. In dialectis Italicis exstat particula quae videtur eadem, apud Oscos *inim*, *ini*, in tabula Bantina vulgo *in*, quaeque significat *et*; apud Umbros est *enem*, *enom*, idem quod Latine *tum*, *deinde*, *deinceps* [1]).

In antiquissima illa inscriptione Latina vasis ad collem Quirinalem anno MDLXXX reperti, quod vas Dueni vocant, *einom* scriptum legitur, quod viri docti plerique putant idem esse atque *enim* et significare *et* (Conway), *igitur* (Lindsay [2]). Significatio huius vocis tamen cum dubia sit (Comparetti *einom* putat esse *oinom*, *unum*), nihil inde derivandum est.

Si vero *inim*, *enem*, *enom* idem est quod *enim*, non facile perspicitur quo modo ab significatione *et*, *tum* ad antiquissimum

---

1) Cf. Conway. The Italic Dialects, pars II, Glossary; M. Bréal. Les Tables Eugubines p. 44.

2) Latin Language p. 603 f.

Digitized by Google

qui in litteris Latinis, apud Plautum et Terentium, exstat significatum *vero*, *profecto* perveniri possit; ab hoc autem ad significationem explicativam et causalem, quae florentibus litteris Latinis erat unica, via haud est obscura, cum eadem sit ex. gr. in Germanorum lingua, ubi *ja* non tantum affirmat, sed etiam causam et rationem indicat; cf. Angl. *indeed*.

Neque a significatione quae est *et*, *tum*, *deinde* ad eam, quae rationem causamque continet, via est obscura, nam apud Graecos *ἐπεί*, apud Latinos *quando*, *cum*, apud Germanos *dann*, *denn*, apud nostrates *want* (*hwan* = *wanneer*), *dewijl*, facilis est transitio a tempore ad causam; humanum est concludere: *post hoc* ergo *propter hoc*.

Haud raro fit ut duae diversae significationes unius vocis simul sint in usu, quod superiores istae particulae docent. Possit igitur *enim* in uno scriptore modo esse particula asseverans, modo causalis, ita vero ut significatio sive e positu in enuntiato, sive e nexu facile appareat, ut fit ubi *cum* aut *quando* modo est particula temporalis, modo causalis. Re vera tamen res ita se non habet.

In antiquissimis scriptoribus, Plautum dico et Terentium, *enim* nunquam est particula mere causalis, est asseverans, affirmans [1]).

Naevius semel usus est in fragmentis, quae exstant, sensu affirmanti *at enim* fr. 59. Asseverans etiam est apud Caecilium Statium frr. 119. 230, 246. Ribbeckii coniectura ad fr. 273 non est probabilis.

Ennius raro utitur hac particula. Ann. 287 (ed. L. Mueller; Cic. Cato m. § 10, de Off. 1, 84) in omnibus codicibus legitur *non enim*, quod Lachm., quem fere omnes secuti sunt, metri causa mutavit in *noenu(m)*; Baehrens vero (Fragm. poet. Rom. pag. 86 fr. 191) servavit *non enim*, quod legi iubet *non eni*. Si *enim* recte se haberet hoc loco, sine dubio esset particula causalis. Supra vero (Vol. XXVII p. 58) iam dixi Lachm. verum restituisse: *noenum*.

In fragm. fabularum, vs. 114 L. Mueller legit cum scholiasta

1) Quod dico auctore Spengelio ad Terentii Andriae[2] vs. 91. Conf. praeterea Lat. Syntax von J. H. Schmalz ed. 3 p. 349.

Digitized by Google

Gronov. *quis enim (non) est*, sed Ribbeckius, codices Cic. (p. Rosc. Am. § 90) huiusque editores *quis ibi non est*. Vs. 59 L. Mueller cum optimis libris *em neque*, Ribbeckius (vs. 188) cum deterioribus *enim neque*. Vs. 352 L. M. 123 R. codd. quidam habent *enim*, quod vero editores Ennii et Ciceronis omittunt [1]).

Iam restat unus locus Ennianus, ubi *enim* non potest addubitari, fab. fr. 148 (ed. Muell.) *immo enim vero* cett. Hic *enim* est asseverans.

Ennius igitur facit cum Plauto et Terentio.

De Pacuvii unico loco, ubi *enim* legitur (Ribb. fr. vs. 377), dubito annon altera pars versus, quae in schedis Pomp. Laeti tantum exstat, sit Pacuvii. Fortasse *scite num quid prompserit* legendum est, nam eum *enim* causale usurpasse, non credo.

Lucilius vero, quantum e fragmentis cognosci potest, totus pertinet ad novam aetatem; urbanitatem eius summam Cicero laudat; primus condidit stili nasum, ut Plini dictum sumam. Lucilius autem particulam *enim* semper usurpat *causalem*.

Fr. 99 Baehr., vs. 1151 Lachm.; 745 B. vs. 937 L. (cuius coniectura *etenim* omnibus numeris falsa est); 199 B. vs. 209 L. (valde dubium est an non *enim* sit legendum). — In trochaico metro fr. 468 B. vs. 548 L. 498 B. 533 L. 543 B. vs. 652 L. (qui pro *ego enim* legit *ego animam*); 610 B. vs. 739 L.

In lexicis Forcellini, Klotzii, Georgesii multi afferuntur loci e scriptoribus qui classici dicuntur, ubi *enim* significationem asseverantem habeat; idem Handius et multi viri docti in commentariis suis aiunt. Ipse accurate iterum iterumque tota re perpensa *nego* apud illos scriptores *ullum esse locum, ubi enim significationem mere affirmativam habeat*, ne apud Vergilium quidem. In hisce scriptoribus *enim* ubique *causam, rationem* significat. Non nego posse aliam significationem subesse; nam hac natura sunt coniunctiones in omnibus linguis ut ex aliis verbis, vel verborum radicibus, nominibus, adverbiis, praepositionibus derivatae magis nexu sententiarum cogitato quam ipsius vocalae vi rationem inter duo aut plura enuntiata obviam significent.

---

1) *Enim* non in hisce fragm. tantum est incertum, sed ex. gr. in Cic. de Finn. lib. I et II hos repperi locos ubi unus alterve codex *enim* omisit aut etiam posuit cum esset omittendum: I 43, 58, II 9, 19, 24, 25, 27, 28, 44, 46, 53, 82, 90, 93.

Digitized by Google

Nego vero *enim* illis locis de quibus nunc dico non habere vulgarem istius aetatis significationem, sed aliam obsoletam.

Quod ad Caesarem, semel tantum *enim* ab interpretibus explicabatur tamquam asseverans: B. G. V 7, 8: „*Ille enim revocatus resistere ac se manu defendere ... coepit.* Madvigius autem Advers. II p. 253 de hoc loco scripsit: „Necessario in asseveratione scribendum est: ille *enimvero* revocatus. Nam eadem vi *enim* poni nemo nunc credat".

In hisce verbis vero incertum est utrum Madvig censeat ea vi *enim* non poni a Caesare, an alii quoque scriptores abstinuisse.

Clarius autem dicit in Emend. Liv. p. 244 prioris, p. 298 alterius editionis: „quo significatu h. l. accipitur *enim* (in vehementi indignabundi confirmatione) nusquam positum puto, a Livii aequalibus certo scio non ita poni". Hisce verbis igitur damnantur interpretationes lexicogrophorum ad Livii III 39, 9; VIII 32, 13; XXII 25, 3; XXXIV 7, 14. De Cicerone et de poetis Madvig non dixit diserte.

Raphaël Kühner ad Cic. Disp. T. I § 76, locum valde vexatum et ab ipso Lambino, Bentleio, aliis, parum perspectum, adnotavit partic. *enim* h. l. vim affirmandi habere. Idem alii aiunt, contra quos recte C. F. W. Mueller in adnotatione critica pag. XXXIII ed. Teubn.: „Quod quoniam longum est ratione refellere, tantum dicam, mea sententia nec probari nec reici per *enim* sententiam alterius, sed suae *causam* reddi, quae utrum aiat an neget, facile intelligitur ex eo ipso, quod respondetur". Paullo post § 78 legitur: „in his est enim aliqua obscuritas". Klotz in lexico suo vertit *wirklich*. Georges quoque ait *enim* hoc loco asseverare. Re vera, ut sescenties, per ellipsin sententia explicatur: „Movemur enim saepe aliquo acute concluso, labamus mutamusque sententiam clarioribus etiam in rebus; (multo facilius igitur in his rebus) in his est enim aliqua obscuritas".

Cic. de Off. I § 29: „est enim difficilis cura rerum alienarum". C. F. W. Müller adscripsit: „Man hat *enim* in *autem*, *tamen*, *quidem* ändern ... endlich *enim* mit *profecto* erklären wollen. Die *kausale* Verbindung ist oft eine ziemlich lose. Hier bezieht sich *enim* auf *nisi amabimus* mit dem Zwischengedanken: „Was freilich oft genug vorkommt".

Digitized by Google

Idem ad libri I de Off. § 139: „ornanda est enim dignitas domo", cum Forcellini et Klotz aiant *enim* esse affirmativum, adnotavit: „Mit *enim* wird die Gerechtigkeit der *ignominia* und *calamitas* begründet".

Klotz et Georges aiunt in Cic. orationis pro Deiotaro § 33: „multorum enim capita civium viderat" *enim* esse particulam affirmativam et vertendam Germanice: *gewiss, ohne Zweifel*. Est tamen causalis particula. Recte Halmius verba Matthiae ad hunc locum laudavit dicentis: „Ironia in eo posita est, quod *causa* affertur rei, quam falsam vel absurdam esse omnes sciunt". Germ. est vertendum *ja*, Belgice *immers*.

Simili modo est intellegendum quod legitur de Nat. deor. III § 40: „Omitto illa, sunt enim praeclara", ubi Mayor in comment. vertit *verily*, quod falsum est.

Supervacaneum arbitror plures locos Ciceronianos afferre. Neque operae pretium est inquirere in versus Horatianos qui in lexicis afferuntur, Sat. II 3, 124; 5, 79; Epist. I 19, 44. Recentiores interpretes omnes, quod sciam, *enim* istis locis causam sive rationem significare recte censent.

Difficilius vero est usum Vergilianum explicare. Hodie quoque sunt viri docti qui apud eum *enim* usurpatum esse pro *profecto*, *vero*, *quidem* putent, ex. gr. Aen. 8, 84:

> quam pius Aeneas tibi enim, tibi, maxima Iuno,
> mactat sacra ferens".

Servius extra terminos suae doctrinae grammaticae progressus inops profitetur: „vacat *enim* et tantum ad ornatum pertinet". Absurdum hoc quidem est, sed non magis probabilis est eorum sententia, qui aiunt *enim* efficere ut gravior accentus cadat in *tibi*, aut eorum qui *enim* hoc loco *vero*, *utique* aut *quidem* significare credunt. Quod ad formam similis est versus Ovidii Metamm. XV 581:

> „rex" ait, „o salve! *Tibi enim*, *tibi*, Cipe, tuisque
> hic locus et Latiae parebunt cornibus arces,

sed vis causalis particulae hic non est obscura. Eo loco vero, de quo nunc agitur, haec vis potius e longinquo, ut ita dicam, sentitur, quam praesens cognoscatur. Nihilo minus vis causalis subest.

Aeneas suem mactat Iunoni. Bis de hac sue in antecedentibus sermo erat III 390 et VIII 43, bis quoque de Iunone ante

Digitized by Google

omnes invocanda III 437, VIII 60. Neutro loco tamen dictum erat suem Iunoni esse mactandam. Hoc tantum monuit Helenus III 437:

„Iunonis magnae primum prece numen adora,
Iunoni cane vota libens dominamque potentem
supplicibus supera donis".

Iisdem fere verbis monuit Thybris VIII, 60.

Parum recte igitur interpretes aiunt suem Iunoni deberi ex praecepto Heleni. Neque poetam hoc in mente habuisse ex ipsius verbis apparet VIII 82:

„Candida per silvam cum fetu concolor albo
procubuit viridique in litore conspicitur sus.
Quam pius Aeneas (tibi enim, tibi, maxima Iuno)
mactat sacra ferens"

id est: hanc autem Aeneas mactat; sponte, lubens hoc facit. Non erat iussus Aeneas suem mactare Iunoni, sed cum Iuno donis esset placanda, suem ei mactabat, quippe cui sues mactari solerent (Ovid. Am. III 13, 16, Macrob. I 15, 19). Verba quae sunt *tibi enim, tibi, maxima Iuno* per parenthesin addita esse puto et subaudienda *erat mactandum*. Attendas velim quam paucis verbis poeta factum esse narret (vs. 84, 85) quod tam multis erat praedictum; inde brevitas et obscuritas excusantur.

Facilius perspicitur vis causalis particulae quae est *enim* eo loco [1]) qui legitur Georg. II 509:

... hunc plausus hiantem
per cuneos (geminatus enim plebisque patrumque)
corripuit.

Recte Luc. Mueller in Nonio ab ipso edito (p. 318 M. l. 33. 34) verba *geminatus enim* uncis inclusit, ut significaret ea per parenthesin esse legenda. Quaeritur tantum an verba *plebisque patrumque* cum *geminatus enim* sint artius coniungenda, quod equidem censeo.

Aen. VI 317: Aeneas (miratus enim motusque tumultu)
„dic" ait, „o virgo, quid volt concursus ad amnem?

Servius interpretatur: „ordo est: Aeneas ait, dic, o virgo:

1) Vol. XXVII p. 54, ubi de metro agebam, non agebam de significatione, vulgari interpretatione ductus, falso dixi significationem esse asseverantem.

Digitized by Google

cetera per parenthesin dicta sunt." Recte, nisi fallor. Certe facile agnoscitur *enim* habere vim causalem.

Cum hoc loco comparandum est quod legitur Aen. X 874:

Atque hic Aeneam magna ter voce vocavit.
Aeneas (adgnovit enim) laetusque precatur:

Verba quae sunt *adgnovit enim* per parenthesin dicta esse facile concederetur, nisi proxima coniunctione *que* essent coniuncta. Similis constructio invenitur V 704—708, sed ibi *que* facilius excusatur post longiorem parenthesin et subiectum repetitum:

Tum senior *Nautes*, unum Tritonia Pallas
quem docuit multaque insignem reddidit arte
(hac responsa dabat vel quae portenderet ira
magna deum vel quae fatorum posceret ordo)
is*que* his Aenean solatus vocibus infit:

Ribbeckius in editione critica minore confert VI 317, locum supra a me laudatum, sed ibi *que* copulat duo participia neque offendit constructio. Miror autem Servium locum, de quo nunc dico, non interpretatum esse, quamquam alios locos, ubi *enim* difficultatem habet, non praetermisit. Aliudne legit fortasse? Deteriores quidem libri cum Palatino dicuntur habere *eum* pro *enim*, quod totam difficultatem tollit, nec alteram affert, nam casus obliquus huius pronominis nonnunquam alibi quoque legitur, ut notum est, Aen. I 423, IV 479.

Si vero, auctoritate optimorum codicum freti, *enim* servandum putamus, hoc sane constat non aliter hanc voculam hoc loco esse intellegendam atque in his locis Ovidianis: Met. XI 622:

. cubitoque levatus,
quid veniat (cognovit enim), scitatur.

et V 280:

„Mnemonides" (cognorat enim), „consistite" dixit,

ubi, quod ad metrum, eandem sedem parenthesis occupat atque in versu Vergiliano, de quo agimus.

Qui hoc loco et similibus putant *enim* vim habere affirmandi, non possunt negare particulam *nam* quoque habere eandem vim, id quod Handius demonstrare conatus est, vol. IV pag. 9 seqq. Kühner Ausf. Gr. II p. 721. Quod quam falsum sit non opus est nunc ostendi.

Digitized by Google

Iam, si quid video, demonstravi particulam *enim* florentibus litteris Latinis perpetuo habuisse significationem causalem, nunquam affirmantem et asseverantem. Quod cum constet, iam videamus vox *etenim* quid significet. Apud Plautum non legitur, Terentius primus eam usurpavit, sed raro et ubique, nisi fallor, significatione causali: Andria 442, Eun. 1074, Heauton tim. 548.

In primo opere soluta oratione scripto quod quidem exstet, in Catonis dico libro de re rustica, neque *enim*, neque *etenim* inveni, quamquam particula *nam* in eodem duodecies legitur.

Neque apud Lucilium *etenim* reperitur. Nam loco illi libri tricesimi (vs. 937 Lachm. fr. 745 Baehr.) non debebat Muretus, quem Lachm. et L. Muellerus (in editione Nonii 512, 28) sequuntur, coniectura *etenim* inferre. Recte Madv. et Baehr. *scit bene enim* legunt.

Hoc igitur, si quid video, constat particulam *etenim* tunc demum ortam vel certe usu receptam esse, cum asseverandi vis particulae, quae est *enim*, obsolescere coepit aut iam obsolevit. Quam ob causam probari non posse existimo id quod Kühner et Schoemann ad usum particulae *etenim*, de quo supra dixi, explicandum attulerunt. Putant autem *enim* in hac particula composita habere vim affirmandi.

E contrario mihi quidem videtur statuendum esse in particula composita *etenim* non posse *enim* significationem habere quam per se non habeat: *enim* non habet significationem asseverantem post Terentii aetatem, itaque neque *etenim*, quod tunc demum oritur, potest significare *et vero, et profecto*. Quod si ita est, miror omnes illos viros doctos qui de *etenim* scripserunt, non inquisivisse in particulam *enim* essetne eodem modo usurpata, ita scilicet ut non referenda esset ad proximum superius argumentum.

Nam Schoemannus ille quidem l.l. scripsit: „So braucht Cic. *etenim* und *enim* häufig. Vgl. Madvig zu de Finn. I 1. 3", sed neque ipse ullum attulit exemplum, quo hanc opinionem stabiliret, neque Madvigius quidquam de *enim* addidit. Quam ob causam ego paucos afferam locos, quibus appareat *enim*, quod ad hanc rem, vix differre ab *etenim*. Considerandum vero est *enim* minorem vim habere quam *etenim* ideoque hanc vim non tam longe patere. Cicero de nat. d. II § 31 et 32: „Absurdum

Digitized by Google

est igitur dicere, cum homines bestiaeque hoc calore teneantur, et propterea moveantur ac sentiant, mundum esse sine sensu, qui integro et puro et libero eodemque acerrimo et mobilissimo ardore teneatur; praesertim cum is ardor, qui est mundi, non agitatus ab alio neque externo pulsu, sed per se ipse ac sua sponte moveatur. Nam quid potest esse mundo valentius, quod pellat atque moveat calorem eum, quo ille teneatur? Audiamus enim Platonem, quasi quendam deum philosophorum: cui duos placet esse motus, unum suum, alterum externum: esse autem divinius, quod ipsum ex se sua sponte moveatur, quam quod pulsu agitatur alieno".

Recte animadverterunt interpretes sententiam quae est *Audiamus enim Platonem* ... non esse referendam ad proximam superiorem *Nam quid potest* ..., sed ad illam quae antecedit *praesertim cum is* .... Verba quae sunt *Nam quid* ... *teneatur* quodammodo in parenthesi sunt addita. Cf. praeterea de Off. I 74, III 105.

Non video ullum esse discrimen inter modum, quo *etenim* est usurpatum in loco a Madvigio allato, de Div. II 89 et rationem qua particula *enim* est adhibita de Off. III 100.

Praeterea quod de *etenim* aiunt, aequo iure affirmari potest de particula *nam*. Ex. gr. affero Disp. Tusc. III § 19 et 20. In § 20 *etenim* novam inducit argumentationem, quam ob rem Kühner ait significare *et profecto*. Sed § 19 *nam* post conclusionem simili modo est usurpatum; pro hac particula quoque possit *et profecto* vel *praeterea* substitui.

Quod igitur aiunt proprium esse particulae *etenim*, non est proprium eius, sed commune ei est cum *enim* et *nam*. Ut autem antea ostendi *etenim* pro *enim* metri causa a poetis didacticis scribi, sic in prosa oratione nullum aliud puto discrimen esse inter has particulas, nisi quod loco quem in sententia occupant, efficitur. Quod ut luculento exemplo illustrem exscribam Cic. de Fato § 12 et 14. Priore loco, legitur: „Vigila, Chrysippe, ne tuam causam, in qua tibi cum Diodoro, valente dialectico, magna luctatio est, deseras. *Si enim est verum, quod ita conectitur:* „Si quis oriente Canicula natus est, in mari non morietur", illud quoque verum est: „Si Fabius oriente Canicula natus est, Fabius in mari non morietur".

Digitized by Google

Altero vero loco eadem fere leguntur hoc modo: „quae est tota Diodori vobis inimica sententia". *Etenim si illud vere conectitur* „Si oriente Canicula natus es, in mari non moriere", primumque quod est in conexo „Natus es oriente Canicula" necessarium est ... fit etiam quod consequitur necessarium".

In hisce locis igitur *enim* et *si* sedes mutaverunt; ubi *enim* priorem occupat *etenim* est usurpatum; aliud discrimen, quod videam, non exstat.

Quod si ita est non licet particulae *etenim* aliam significationem tribuere, nisi quae sequitur ex coniuncta utriusque particulae vi. Potest vero fieri ut *et* in initio sententiae positum et cum enclitica particula *enim* coniunctum, cum emphasi quadam pronuntietur et licet significationem particulae *etiam* non habeat [1]), tamen ad eam accedat et a nobis possit vocula *ook*, Germ. *auch*, reddi. *Etenim* tunc redditur Belgice (*en*) *immers ook*, Germanice (*und*) *ja .. auch*. Ex contextu vero apparet sitne id quod sequitur ad proximum superius referendum, an ad id quod iam maiore spatio est remotum.

Quod ad Ciceronis locum de Finn. libri I § 3 attinet, qui Madvigium adduxit ut illam significationem, quae est *praeterea, porro* tribueret, iam restat ut ostendam eum locum illum non satis accurate interpretatum esse. Cicero agit de iis qui Graecam philosophiam Latinis litteris mandare non reprehendunt, si remissius agatur, sed tantum studium tamque multam operam ponendam in eo non arbitrantur. Inde a verbis „Qui autem" cett. in medio § 2 usque ad finem § 3 redarguit eos, cum „rebus infinitis" qualis sunt philosophiae res, „modum constituant in reque eo meliore quo maior sit, mediocritatem desiderent". Deinde sic pergit:

„Sive enim ad sapientiam perveniri potest, non paranda nobis solum ea, sed fruenda etiam est; sive hoc difficile est, tamen nec modus est ullus investigandi veri, nisi inveneris, et quaerendi defetigatio turpis est, cum id, quod quaeritur, sit pulcherrimum. *Etenim* si delectamur, cum scribimus, quis est tam invidus, qui ab eo nos abducat? sin laboramus, quis est, qui alienae modum statuat industriae?"

---

1) Cf. contra Madvigium aliosque C. F. W. Müllori adn. ad Cic. de Off. I § 133 et 142.

Digitized by Google

Verum est rationem quae incipit ab *etenim* non explicare eam quae antecedit; sed non est verum illam ad hanc non pertinere. Hae duae rationes quodammodo unam efficiunt; sed altera pertinet ad cogitationem, altera ad scriptionem, quae Ciceroni duae sunt partes eiusdem rei. Est „ars quaedam philosophiae et rerum ordo et descriptio disciplinae", Acad. post. I § 17. Cf. Disp. T. II 6; de N. D. I 8; de Off. II 2.

Quis non videt ipsam structuram sententiarum indicare duas rationes efficere unum argumentum? In priore: Sive *perveniri potest* ... sive hoc *difficile* est ... in altera: Si *delectamur* ... sin *laboramus* ... Totum argumentum bipartitum igitur huc redit: Sapientia, summa res et pulcherrima, digna est quae investigetur nec licet industriae eius qui eam describere cupit modum velle imponere. Sic refellit eos qui reprehendebant non tantum quod nimiam operam daret philosophiae, verum etiam quod tot libros de ea scriberet.

Apparet igitur hoc loco in particula *etenim* nullam vim inesse quae non sit in *et* et *enim* coniunctis.

De reliquis locis huius generis scribere longum est; omnes, nisi fallor, eodem modo explicantur; *etenim* Belgice redditur (*en*) *immers ook*, Germanice (*und*) *ja auch*. De uno pauca addam, cum vim huius particulae planius mihi ostendere videatur. Libri II § 16 de Nat. D. Cicero Chrysippi argumentationem refert, quae primo obtutu parum est dilucida. Dicit haec:

„Si enim" inquit (scil. Chrys.), est aliquid in rerum natura, quod hominis mens, quod ratio, quod vis, quod potestas humana efficere non possit, est certe id, quod illud efficit, homine melius: atqui res caelestes omnesque eae, quarum est ordo sempiternus, ab homine confici non possunt: est igitur id, a quo illa conficiuntur, homine melius. Id autem quid potius dixeris quam deum? *Etenim* si di non sunt, quid esse potest in rerum natura homine melius? in eo enim solo est ratio, qua nihil potest esse praestantius. Esse autem hominem, qui nihil in omni mundo melius esse quam se putet, desipientis adrogantiae est: ergo est aliquid melius: est igitur profecto deus".

Hactenus Cicero. Quaeritur autem utrum verba inde ab *Etenim*

Digitized by Google

si di non sunt explicent ea quae antecedunt an novum efficiant argumentum.

E § 26 libri III, ubi, de hac eadem argumentatione sermo cum sit, Cicero dicit: „Idemque (Chrys.), si dei non sint, negat esse in omni natura quicquam homine melius" cett. sequi videtur novum esse argumentum. Re vera per se esse potest: „praeter deos nihil esse potest in rerum natura homine melius; homo tamen optimum esse non potest; ergo est aliquid melius; est igitur profecto deus". Est vero hoc argumentum etiam complementum superioris argumenti cuius conclusio erat: „esse aliquid homine melius". Ab hac conclusione vero non continuo pervenitur ad id quod sequitur: „Id autem quid potius dixeris quam deum?". Duo argumenta coniuncta efficiunt unum; hoc vero indicatur coniunctione quae est *etenim* post *si enim* superioris argumenti. Si pro *etenim* substitueretur *praeterea* vel *porro*, non indicaretur posterius argumentum cum superiore ita coniungi, ut unum efficiatur. Cf. de Nat. D. II § 77.

Madvigius hanc vim particulae *etenim* sensisse videtur, nam dicit: „ut saepe nihil paene sit aliud nisi *porro*, *praeterea*, tantum quod argumentationis significatio subest"; Kühner vero, Schoemannus, alii, hoc ipsum quod argumentationis vis manet, neglexisse videntur. Erravit vero Madvigius quoque dicens ad § 3 libri I de Finn. haec: „particula *etenim* utimur non tam cum proxima confirmamus, quam cum in universa argumentatione progredimur, ut saepe fere idem sit ac *porro*, *praeterea*". Hoc si ita esset, cur ex tanta copia locorum, ubi *etenim* est usurpatum, tam parvum numerum exemplorum attulit? Si locos ab omnibus interpretibus allatos ad demonstrandum *etenim* significare *praeterea*, *porro* computo, eorum numerus est in Cic. operibus philosophis *duo de viginti*, quamquam ista particula *nonagies quater* in iis legitur.

Iam redeo ad initium huiusce disputatiunculae. Omnes qui de illa significatione vocis *etenim* scripserunt de pedestri oratione Ciceronis agebant; Heinze nunc poetam cum iis consociavit. Attamen superiore disputatione ostendi longe alias rationes esse poetarum: apud eos metri causa *etenim* pro *enim* usurpari.

Praeterea Heinze de *neque enim* idem ait quod Madvigius

Digitized by Google

de *etenim* affirmavit; hoc tamen non licere, nisi res denuo sit demonstrata, perspicuum esse puto. Inter locos e variis commentariis collatos, quos supra laudavi (p. 107 et 108), nullus est, ubi *neque enim* legatur.

Iam video in egregia illa Syntaxi Latina, quam nuper tertium edidit, Schmalzium affirmare *etenim* vix respondere particulis quae sunt *nam* et *enim*.

Si recte vim verborum teneo, idem fere ait quod Madvigius. Haec dicit: „Was die Bedeutung von *etenim* anlangt, so entspricht es kaum der von *nam* et *enim*; es dient mehr zur Erläuterung und enthält nicht den eigentlichen Grund, sondern eine Beziehung zur Begründung (pag. 350)."

Non video quo modo hoc in *etenim* inesse possit, sed id utique falsum mihi quidem videtur *etenim* semper idem significare, non ipsam rationem sive causam, sed id quod ad causam pertinet.

Ut paucis comprehendam, quae videor mihi hic demonstravisse haec sunt:

1) Florentibus litteris Latinis, post Plautum et Terentium, *enim* nunquam habere vim affirmandi aut asseverandi, semper rationem vel causam significare, etiam in carminibus Vergilianis;

2) *Etenim* proprie esse idem atque *et* et *enim* coniuncta, ita vero ut *enim* maiorem vim habeat;

3) Hanc ob causam interdum idem esse atque *etenim*, ubi scilicet haec particula in ineunte enuntiato sedem habere debebat, et apud poetas metri causa;

4) Interdum *et* in *etenim* habere emphasin quandam ut significet: non hanc tantum exstare causam sive rationem, sed hanc alteram quoque cum illa coniungendam.

Digitized by Google

HOMERICA.

SCRIPSIT

J. VAN LEEUWEN J. F.

(*Continuantur ex Vol. XXV pag.* 281).

XX.

DE EQUO TROIANO [1]).

„Graecos de belli Troiani exitu nihil per hominum memoriam olim accepisse traditum, luculenter testatur dolus quo urbs tandem capta esse fertur. Fortissimi scilicet heroum in alvo equi ingentis e ligno aedificati se abdiderant, quem Troes in urbem pertraxerunt! — Sic respondetur puerulis vel stultis; serii, nedum veri, nihil isti ioco inesse quivis sentit".

Verba haec sunt Muellenhoffii in opere notissimo de Archaeologia Germanica. Cui postquam adstipulatus est Paulus Cauer in libro bonae frugis pleno, quem scripsit de Quaestionibus Homericis [2]), addit hinc quoque apparere — id quod cum aliis censet ipse — antiquissimos Graecorum poetas multa quidem de Achaeorum Troianorumque proeliis cecinisse, finem vero belli diuturni nullum notum habuisse, certe nullum commemorasse.

Quae quomodo aut aliis aut ipsi Cauero, viro sagacissimo et elegantissimo, placere potuerit sententia miror. Nam cum minime

1) Quae sequuntur ea ipsa sunt quae patrio sermone nuper disputavi in Academia nostra Regia. Vid. Versl. en Meded. der K. Ac. v. Wet. Afd. Letterk., Februar. 1901.

2) Grundfragen der Homerkritik p. 141.

Digitized by Google

sit dubium quin etiam antiquissimi vates carminibus suis ea celebraverint quae ipsorum aetatem longe antecederent, mihi certe vix et ne vix quidem credibile videtur nullum iis in promptu fuisse responsum, si ex iis quaereretur quemnam exitum priscum illud bellum habuisset. An credimus auditoribus, qui ex illorum ore pendebant, sive in Thessalia sive in arcibus Peloponnesi sive in Asiae oris sive ubicunque hi sunt quaerendi, acceptum fuisse carmen quod ad eventum festinare ne posset quidem, cum ingens illa hominumque deorumque contentio nullum eventum, qui quidem carmine referri posset, habuisse putaretur?

Quis credat Graecorum illorum, quorum lucidum ingenium informia inconcinna obscura quaevis aversabatur, priscos abavos istiusmodi speciminibus artis poeticae fuisse contentos? Quis credat adultos illius aevi pueros non ut puerulos nostros puellasque fabulis romanensibus intentas ante omnia scire cupivisse quem exitum habuissent res quae sibi narrarentur, Menelausne sua Helena, Achaei ipsa urbe essentne potiti?

Ego certe illam opinionem vero nimis nimisque dissimilem duco. Quod cum profiteor, minime simul impugno sententiam quam de equo ligneo iecit Muellenhoff. Immo tam invictum est *ῥῆμα* illud *βραχὺ καὶ ξυνεστραμμένον* quo fabellam inanem petivit, ut ei, qui ipsam originem equi lignei a Muellenhoffio Cauerove indicatam esse persuadere sibi nequeat, necessario sit quaerendum quod ipse respondeat rogantibus unde igitur ducta sit mirifica ista narratiuncula, quam puerulis stultisque scriptam iure ille dixit.

Quod ne impie vel per calumniam dictum videatur, reputemus oportet quam sit mirifica. Id quod ex ipso Homero minus apparet; nulla enim in Iliade, rara in Odyssea quaeque paucis lituris removeri possint equi lignei sunt vestigia [1]). Commemoratur autem, non describitur; Troiae excidio quomodo inservierit aut omnino non indicatur aut parum luculenter.

Aeneae demum apud Vergilium narratione machina illa clara in luce ponitur. Equum nimirum ingentem postquam Graeci extruxerunt manuque lectissima implerunt, castris incensis alta

1) Od. δ 271—284, θ 492—520, λ 523—532; vid pag. 131.

Digitized by Google

petunt. Troes tum laeti visere littus desertum; qui equo reperto dum dubitant quid faciant, — omittere nunc licet quae de Laocoonte referuntur, — Sinon unus e Graecis transfugam se mentitus iis persuadet ut equum in urbem pertrahant, sic enim posthac tutam fore a gentibus exteris. Nocte silenti ex alvo equi in arcem recepti postquam prorepsere milites, portam urbis recludunt sodalibus qui clam Troianis redierunt.

Sic Vergilius, priscam Ἰλίου πέρσιν nunc deperditam liberius fideliusve interpretatus. Si quis autem ab Aeneide illa, quacum a pueris consuevimus, non ita recens tamquam si nostrae aetatis carmen esset eam legere et mente perpendere conatur, fieri non potest quin displiceat ei, certe mentem eius feriat fabulae ubertas quaedam inutilis, quam Vergilius, dum traditam materiem rara arte effingit, celare quidem studuit et tantum non celavit obductis Sinonis subtilissimis mendaciis, removere tamen ne ille quidem potuit. Non dolus est, *duo* sunt *doli* qui enarrantur. Nam praeter equum illum ingentem, cui Troes nimis creduli moenia sua ultro recluserunt, habemus proditorem, qui urbis civibus imponit, suis infestum se fingens. Quod aliunde quoque bene notum est argumentum multisque in fabulis celebratum. Fraudulenti enim Sinonis aemulus est Ulixes ὁ πτολίπορθος [1]), qui αὐτὸν μὲν πληγῇσιν ἀτειρεϊλίῃσι δαμάσσας corpore laniato laceraque veste hostes adiit utque in Troiam admitteretur effecit [2]). Aemulus est Zopyrus, qui Babylon ut capi posset nasum auresque sibi praecidit ipse [3]). Simillimam autem rationem nonne Sextus Tarquinius iniit, ut Gabiis potirentur Romani? Et quid nisi hoc ipsum sexcenti moliti sunt speculatores, ex quo bella geri urbesque oppugnari sunt coeptae?

Callida fraude circumventi Troiani proditorem urbe recipiunt, qui Graecos extra Troiam opperientes nocte intempesta vocat face ex arce sublata. Quorsum vero fax illa Sinonis, quam Vergilius prudenti pressit silentio, antiquiores vero poetae uno

---

1) *Sinon*, perinde atque *Sinis* ὁ πιτυοκάμπτης, nomen habet a verbo *laedendi*, σίνεσθαι. Ulixis autem — apud posteros certe — erat consobrinus (vid. schol. Lycophr. 344). A Sophocle fabula est celebratus, et ab Aristotele (Poet. 23) inter carminum epicorum varia argumenta commemoratus.

2) Od. δ 244 sqq.

3) Herodot. III 154.

Digitized by Google

ore commemorant? [1]). Quorsum, si ipsa arx a Graecorum agmine tenebatur?

At clara et concinna fiunt omnia, si equum illum ligneum aliquantisper semovere licet. Cives securi postquam somno se dederunt, proditor noctis silentio ex arce Graecis ostendit signum quod inter eos convenerat, dein Scaeam portam olim a vigilibus occupatam, nunc vero per insperatae pacis otia desertam, iis reserat [2]): intrant Graeci, urbe potiuntur. Simplex haec est et perspicua rerum enarratio, nimis simplex fortasse, non tamen simplicior quam sunt ea quae de aliarum urbium expugnatione, exempli gratia de Babylone a Cyro capta [3]), narrata accepimus; neque in fictis tantum poetarum fabulis sed etiam in ipsa vita talia haud ita raro acciderunt.

Hoc igitur dico: ipsos fontes talem nobis praebere rerum decursum, in quo montis instar equus minime requiratur ad urbem expugnandam. Itaque qui Muellenhoffio Caeroque concedit fabulam de equo ligneo absurdam esse, minime cogitur simul concedere ipsum urbis excidium priscis vatibus ignotum, certe ab ipsorum carminibus alienum fuisse.

Unde igitur ducta est narratiuncula tam inutilis quam ridicula et operose conficta? Numquid acquiescimus in verbis Muellenhoffii, perhibentis excogitatam esse ut stultis os obturaretur quae sciri nequirent sciscitantibus?

---

1) In Ἰλίου πέρσει Arctini Σίνων τοὺς πυρσοὺς ἀνίσχει τοῖς Ἀχαιοῖς, πρότερον εἰσεληλυθὼς προσποιητός, quae Procli sunt verba in Chrestomathia. Non Graecum autem hominem sed Antenorem Troianum urbem prodidisse face ostentata equoque recluso, refert Lycophron 340 cum scholiis. Facis autem etiam apud Tryphiodorum et Quintum fit mentio. Vergilius vero cum neque omittere eam posset e fabula notissima, neque Sinon quid ea faceret videret, priscum argumentum ita mutavit ut melius quadraret in rerum ab ipso enarratarum compagem: ex Graecorum nimirum Tenedo redeuntium navibus fax ostenditur Sinoni in arce eos opperienti. Aeschylum denique facis in Troiae excidio sublatae prorsus aliter fecisse mentionem in Agamemnone tragoedia, nota res est.

2) Apud Vergilium *lassi claustra Sinon* non portae sed equi lignei. Quae satis inutilis videtur cura veraeque κακοζηλίας, si quidem arte subtiliore constructa compages non carebat ianua scalisque ceterisque, in quibus exornandis recentiorum heluata est inventio.

3) Herodot. I 191.

Digitized by Google

Non multos esse arbitror quibus Muellenhoff videatur rem acu tetigisse. Quapropter periculum faciam possitne probabilis magis proferri explicatio. Non quo Iliadem Odysseamve post multos destructum eam, meliorem dein restituturus, aut mythorum naturalium aliquam farraginem meos in usus convertere studeam. Nihil tam magnum molior, neque altiora nimisve longinqua petam; sed Homerus nunc quoque adest Homeri interpres, solus autem sufficit ad indicandam originem equi ingentis quo Troia fertur capta.

In cautibus orae Aegaeae spumeus frangitur maris aestus. Novi semper fluctus provolvuntur urgente procella, novi semper undarum montes in duro saxo elisi ruinarum fragore et mare et littora complent. En fera ardentiaque agmina Neptuni, en equi indomiti [1]) taurique furiosi [2]) ex immensis eius regnis in terram irruentes trementem. Regnat ibi ex quo magnus hic saeculorum ordo est natus, maris dominus unicus, ut Iuppiter coeli Orcusque sedum caliginosarum unde non reditur.

At aemulus ei est exortus, qui lacertorum quidem robore parum valet, at mente valet. Qui taurum e nemorum latebris protractum sub iugum misit, ut unco vomere glebam sibi rescinderet famulus docilis; qui equo per latas planities lascivienti frenum iniecit, ut cursu citato se raperet cum ventorum flabris certantem; qui magnae matris gremium messes sibi parere iussit ministrumque sibi fecit ignem coruscum Iovi sub-

---

1) Fluctus irruentes sunt equi cursantes Neptuni *τοῦ κυανοχαίτου, τοῦ ποντίου θεοῦ, ὃς κυανέαις ἵπποις διφρεύει ἅλιον πέλαγος*. Claris autem luminibus inventionis poeticae insignis est Iliadis locus, ubi maris rex pingitur cursu per caerula vectus (N 23 sqq.; cf. Apoll. Rh. I 1158). De *Ἱππίου* cognomine *τοῦ ποντομέδοντος ἄνακτος* nota sunt omnia, nec non quivis meminit Neptunum et primum equum creasse et equos complures propter celeritatem inclutos (Arionem illum, equos Pelopis Idaeque, nec non equos Achillis apud recentiores) mortalibus dono dedisse vel etiam procreasse.

2) Tauri imagine significatur caecus maris tempestate suscitati furor. Ut mittam minotaurum quem Theseus, alterumque illum taurum Cretensem quem Hercules occidit, at taurus certe Marathonius a Theseo necatus, belua quae Hippolyti equos in fugam coniecit, monstra quae Hesionam Andromedamque sunt aggressa, a Neptuno missa erant omnia, eidem autem sacri erant tauri quos domuit Iason.

Digitized by Google

ductum. Novus hic terrae dominus, *ἀριφραδὴς ἀνήρ*, Neptuni quoque dominium appetit. Longius longiusque relicto littore verrit aequora gracili cymba confisus, donec orae assuetae oblitus alta petit uno vento itineris comite. Nereides Tritonque et ipse Neptunus stupent mortales per ipsorum regiones vectos
miranturque novas formas et non sua monstra.

Maxima haec est hominis victoria; non glebae adscriptus posthac in angusto aliquo terrarum angello delitescet: cuncti iam orbis ei patent opes. Iam naves ipsius ingenio directae et veluti ipsius mente agitatae longinquas oras petunt, ceu accipitres, quorum oculis eminus monstrata est praeda, ceu equi generosi, qui voce aurigae incitati peritaque eius manu ducti in scopum et colla et corpora tendunt.

Nae *pelagi equi*, *ἀλὸς ἵπποι* [1]), nomen unum omnium hoc est aptissimum carinarum, quibus terrae proles Neptunia regna visere sustinet,

ὄμματ' ἐν ἄστροισιν ψυχὴν δ' ἐν πόντῳ ἔχουσα [2]).

„Ut quadrigae sub ictu flagelli animose se attollentes, sic navis exsurgens pectore in maris undas se coniecit iter initura":

ἡ δ', ὥς τ' ἐν πεδίῳ τετράοροι ἄρσενες ἵπποι
πάντες ἅμ' ὁρμηθέντες ὑπὸ πληγῇσιν ἰμάσθλης
ὑψόσ' ἀειρόμενοι ῥίμφα πρήσσουσι κέλευθον,
ὣς ἄρα τῆς πρῴρη μὲν ἀείρετο, κῦμα δ' ὄπισθε
πορφύρεον μέγ' ἔβυε πολυφλοίσβοιο θαλάσσης.
ἡ δὲ μάλ' ἀσφαλέως 'θέεν ἔμπεδον· οὐδέ κεν ἶρηξ
κίρκος ὁμαρτήσειεν, ἐλαφρότατος πετεηνῶν [3]).

Cuius imaginis [4]) inventorem in Thessaliae potius saltibus quam in littoribus Ioniae esse natum affirmare audeo: peperit eam admiratio, qua feriuntur qui terrarum interiora incolunt cum primum adspiciunt navigia per undas cursitantia.

Ceu generosus equus navis Phaeacum provolat spuma conspersa. Solo quidem neque plano utitur neque firmo, ut hominum currus qui per campos ruunt, nam per spatia mobilia et

---

1) Odyss. δ 708; cf. Hom. epigr. 18: *ἵπποι δ' αὖ πεδίου κόσμος, νῆες δὲ θαλάσσης.*

2) Aristeas in Arimaspea.

3) Odyss. ν 81 sqq.; quem locum imitatus est Apollonius Rh. IV 1604 sqq.

4) Non dico versus supra allatos, sed ipsam navis cum equo comparationem.

Digitized by Google

undantia, per *ὑγρὰ κέλευθα*, perficit iter; metam tamen cursu nihilo minus certo minusve celeri appetit. Sponte autem viam legit per templa caerulea, suopte instinctu mota, suopte ingenio directa; mentem enim innatam sibi habet prodigium illud regionis fabulosae, quod mox a Neptuno in saxum mutabitur [1]).

Vitam autem et ingenium, quibus fruuntur naves Phaeacum *τῶν ἀγχιθέων* Neptunoque dilectorum, suo quoque navigio, artis mortalis operi, tribuunt piscator qui maris Aegaei littora legit mercatorque insulas visens. Amica nautae est cymba illa gracilis per fluctus saltans, amica ei est praedatoria illa navis per brevia fretorumque anfracta lenibus gyris iter sinuans, amica ei est turgens oneraria, quae velis expansis ceu larus alis suis vecta [2]), per lata aequora festinat [3]), gaudens flatu ab Iove immisso [4]). *Oculos* in prora habet pictos [5]), quibus petat iter per aquarum deserta [6]); *genae* rubent minio [7]), velis sui sunt *pedes* [8]), tonsis *palmulae* [9]). Femineo autem ornata est *nomine*, et ea quoque aetate qua dudum deferbuerat carminis epici vis vegeta, in comicorum iocis [10]) fit mentio colloquiorum inter puellas illas

---

1) Sic etiam Iasonis illa *Argo vocalis*, *Ἀργὼ αὐδήεσσα*, *λάληθρος*, ipsa viam init, quin alta voce initium itineris significat et mox nautas hortatur ut caveant a periculo instanti. Mentem enim divinam ei inflavit Minerva et trabem e quercu Dodonea recisam carinae inseruit. Vid. Aesch. fr. 19, Apoll. Rh. I 526 sq., II 613, IV 580, 1546 Lycophr. 1319 sq. cum schol. — Praeterea in mentem nunc venit gryphi alati, quem *γνώμῃ στομίων ἅτερ εὐθύνει* Oceanus Prometheum visurus (Aesch. Prom. 287).

2) *Vela* et *remi* sunt navium *alae*: *ἐρετμά*, *τά τε πτερὰ νηυσὶ πέλονται* Odyss. λ 125; *πρῶτοι ζεῦξαν νέας ἀμφιελίσσας* (Myrmidones), *πρῶτοι δ' ἐστὶ ἕθεν νηὸς πτερὰ ποντοπόροιο* Hesiod. fr. 100 Rz.

3) *It*, *currit* navis (Τ 481 γ 281 etc.).

4) *ἀγαλλομένη Διὸς οὔρῳ* ε 176.

5) Tales naves cernuntur exempli gratia in notissimo saeculi a. C. VIIIi vel VIi vase ab Aristonopho(?) quodam picto, quod Romae in Museo Tusco asservatur, hinc pugnam navalem repraesentans, illinc Polyphemum ab Ulixe occaecatum.

6) *πρόσθεν ὄμμασι βλέπουσ' ὁδόν* Aeschyl. Suppl. 716.

7) *μιλτοπάρῃοι*, *φοινικοπάρῃοι* naves audiunt Homero.

8) *πούς*, *pes* dicitur funis quo veli pars inferior retinetur.

9) *ταρσοί* sunt remorum *palmulae*. Etiam *ἐπωτίδας* habet prora triremium. Neque observatu indignum videtur, navibus ut bubus aratoribus et equis currui alligatis, sua esse *ζυγά*.

10) Ar. Eq. 1300 sqq.

Digitized by Google

marinas iactorum, dum molesto cuidam mortali negotia facessunt [1]).

Illi robur et aes triplex circa pectus erat, qui primus Neptunia regna visere sustinuit. Humanae autem non erat fabricae tenuis illa carina fluctibus inequitans, cui terrae filius se credidit. Quippe diis curae esse se tunc quoque sensit: hac quoque in arte ipsos deos habuit magistros. Primam ei navem aedificavit Minerva omnium artium patrona.

Primam navem cum dicimus, *Argo* dicimus, qua terram recenti sole rubentem aureumque illud vellus petivit Iason cum suis comitibus. Fabula autem quae est de Argonautarum itinere quamquam minime pura qualisque ex ipso fonte prodiit sed variis incrementis turgens et turbida ad nos pervenit [2]), unam tamen virtutem per longa saecula servavit intactam. Nempe dum sensim in eius alveum, veluti in *μισγάγκειαν* aliquam multorum rivulorum capacem, confluxere quae in fabulis de Atridis Aeacidis Ulixe Theseo Cadmo aliis fontes suos habebant [3]), talis tamen mansit ipsa fabulae summa qualis primitus fuerat, mansit simplex et una, mansit igitur integrior puriorque quam sunt ea quae de Agamemnonis Achillisve facinoribus ad nos pervenere carmina. *Una* nave, una *πεντηκοντόρῳ*, in Terram illam ignotam Iason est profectus victorque inde Iolcum

---

1) Praeterea huc pertinent animalium nomina *cantharus* navigiis Naxiis, *sus* Samiis indita (*ναῦς δέ τις ὠκύπορος Σαμίη συὸς εἶδος ἔχουσα* Choerilus Samius), et quam maxime huc faciunt navium epitheta Homerica *ὀρθόκραιρα rectis cornibus ornata* et *μεγακήτης vasta* (Θ 222 etc.), quae item animalibus potissimum sunt apta.

2) Argus apud Homerum nullam mentionem fieri haud iniuria dixerit quispiam. Nam unicus locus ubi commemoratur est μ 69—72, is autem cum vicinia tantum non aperte pugnat, ita ut minime dubium videatur quin postmodo sit insertus. „Cave" Circe ait ad Ulixem „propius Planctas praetervehare, nulla enim navis ad infames illos scopulos accessit, quin sit elisa". — „Una Argo illac incolumis fecit iter" additur, quasi nihil antiquius habeat poeta quam ut ipse sibi obloquatur. Reputemus autem oportet Planctas sive Symplegades secundum recentiores certe poetas ex quo Argo eas praetervecta est navibus non amplius fuisse timendas.

3) Inversa autem ratione ex Argonautarum fabula quaedam fluxisse quae recentiores de Achille aliisque heroibus Homericis cecinerunt, nota res est sed ab argumento meo aliena.

Digitized by Google

rediit [1]). In eadem autem regione fuit patria Achillis [2]): ad bellum gerendum etiam Nereidis et monticolae hic filius in longinquum orientem profectus est, ... sed in carmine epico, quo eius fortitudo celebratur, ipse latitat inter reges permultos e multis Graeciae gentibus collectos, et navis qua Troiam pervenit una est e plurimis, quae densis ordinibus in Sigei littore stant subductae.

Siccine primitus celebratae fuerint res ab Achille gestae? Minime rerum. Sed ut ante eum Hercules una navi [3]) Laomedontis urbem cepit, ut Iason Aeetis regnum una, *sua* nimirum navi invasit, ut fabulae quae sunt de Minoe et Aegeo et Theseo unam tantum navem norunt, sic etiam heroi Thetide genito quin una in antiquissimis carminibus navis fuerit, haudquaquam est dubium. Antiquissima dico carmina, illud igitur aevum cogito quo fabulae Peliden celebrantes natae sunt ad radices montium Pelei et Olympi celsae deorum sedis, necdum coaluerant cum laudibus Atridarum Ulixis ceterorum heroum quotquot fuere, quae inter alias gentes cantabantur [4]). Aevum quo Argos τὸ ἱπποτρόφον in Thessalia erat situm neque alibi usquam a poetis epicis quaerebatur [5]). Aevum cuius plurima eaque clarissima vestigia servat Ilias nostra.

Illa igitur navis, quae Achillem cum suis vexit [6]), est ligneus

---

1) Sic in fabulis Thebanis *septem* illi heroes celebrantur, de copiis eorum aut nihil dicitur aut paucissima; mens autem poetarum auditorumque cernit Capaneum moenia conscendentem, cernit Tydeum sanguinis sitientem, non cernit milites ab iis ductos. Etiam Hercules vel Theseus *solus* perpetrat facinora quibus inclaruit, εἷς πολλῶν ἀντάξιος. *Solus* Ulixes certissimis suis telis adversarios confodit, nullo adiuvante, ὀλέσας ἅπο πάντας ἑταίρους, — sic certe priscus τῆς Τίσεως poeta voluerat, licet recentiores filium ei famulosque adiunxerint cum clipeis galeisque, cum hastis et ensibus, ne opprimeretur scilicet procorum numero.

2) Μυρμιδόνων τε πόλις κλειτή τ' Ἰαολκός Hes. Scut. 380.

3) Sex commemorat Ilias (E 641), apud recentiores (Apollodor. II 6, 4 § 1) duodeviginti ei tribuuntur.

4) Ecquid prisci temporis echo etiamnunc percipitur Iliadis locis quibusdam, ubi non naves Achillis commemorantur sed una eius navis? Vid. A 329 (in vicinia pluralem legi non me fugit), I 137.

5) Sic optimo iure statuit Busolt, cui Beloch Cauer alii sunt assensi.

6) Achilles deae marinae filius expeditioni maritimae ipsis natalibus videtur fuisse destinatus. Non quo negem in antiquissimis Thessalorum mythis pugnas heroum cum Centauris aliisque montium et nemorum monstris celebratas fuisse potius quam bella cum gentibus externis gesta, sed in priscis illis fabulis etiamne filii Thetidis aliquae fuerint partes omnino nescimus.

Digitized by Google

equus, ἀλλὸς ἵππος [1]), qui Priami urbi perniciem est illaturus [2]). Ipse Neptunus moenibus olim eam cinxit [3]): post certas hiemes equus a Neptuno missus venturus est ut ea diruat; sic fata ferunt [4]). Mare tutabatur Troiam quamdiu navibus per freta non ibatur: at idem mare hostem est allaturum nave praedatoria vectum.

Sed dum per multas hominum aetates prisca tela novis identidem coloribus distinguitur et — secundum Hesiodi illud praeceptum ad frigora a corpore arcenda — raro stamini densa densioraque semper inseruntur subtemina; — dum perspicua simplicitas fabulae primitivae molesta rerum abundantia obruitur; — dum nulla non Graecorum gens suas sibi partes flagitat in bello ab atavis exantlato, et campus Troianus oppletur infinitis militum copiis, littus Troianum classe tegitur innumera, qualem postea habuit Xerxes; — dum castra cinguntur celso vallo cum turribus et propugnaculis, militibusque induuntur loricae; — dum Ilii arx templo Minervae, templum palladio donatur; — dum nova semper inventa efflorescunt et extra prisci carminis artam compagem eluxuriantia omnes eius iuncturas laxant, — tandem eo est perventum ut simplex illa et pulcherrima equi Neptunii imago parum intellecta non iam suo pretio aestimaretur: passa tunc est eam sortem quam Hei-

---

1) Operae pretium videtur recordari, uni inter Thetidis sorores *Hippo* fuisse nomen. Dignissimus autem qui conferatur est τεθριπποβάμων ille στόλος, quo Πέλοψ πελάγεσι διεδίφρευσε (Eur. Or. 390).

2) Si cui minus sit persuasum, primos poetas epicos Achillem cum una nave Troiam misisse, causa ei haec esse non debeat cur aspernetur meam argumentationem. Nam id quidem consentaneum est, navem qua ipse vehebatur dux belli, τὴν στρατηγίδα νεῶν, prae ceteris semper fuisse commemoratam, isque etiamnunc in Iliade nostra valet mos; τὴν ἵππον autem Graecos collective dixisse — ad equitum turmas significandas — nemo nescit. Quod ad me tamen adtinet, hanc explicandi rationem eo tantum consilio indicavi ut claris verbis eam damnarem.

3) Vid. Iliad. Φ 446 sq.; ad idem fabularum genus referendus est Herculeo belua a Neptuno missa sub Troiae muris oppressus, a Minerva autem servatus, Υ 145 sqq.

4) Apud Tryphiodorum *Helenus* vates Troianus, qui arte Cassandrae, nomine Helenae mirum quantum est similis, Graecis nunciat qua fraude capi possit Troia; apud Quintum autem *Calchas* auctor existit equi lignei aedificandi. Alia fabula Palamedem, sollertem illum Ulixis aemulum, equum fecisse ferebat ab augure *Prylide* edoctum (schol. Lycophr. 219). Etiam Iliadis locus notissimus, ubi Calchas dicitur Achivis viam indicasse Φίλιον εἶσω τὴν διὰ μαντοσύνην (A 71) dignus est qui in memoriam hic vocetur.

Digitized by Google

nii carmen canorum [1]) habuit apud nostratem quem meminimus Batavum Droogstoppel. „Tu scilicet lineamenta duc rosae aure praeditae!" — Fuere tunc qui auritam pingerent rosam: aedificatus est equus Troianus et ianua scalis pedibus pedumque rotulis instructus.

Etiam in Odyssea nostra [2]) ingens ille equus commemoratur, cuius alvo lectissimi Graecorum heroes se abdiderunt [3]), inter eos vafer Ulixes. Narratur quomodo hic caverit ne ipsi se voce sua proderent socii; narratur quomodo Helena cum ad molem fallacem accessisset, paene effecerit ut fraus a Troianis detegeretur, — sive socordia sua sive perfidia; nam si quid video, illo quoque loco Homerico, ut aliis bene multis, permixtae sunt ambae quas tota novit antiquitas Helenae imagines, alteram ab altera quam maxime abhorrentes: fidae coniugis, quam praedo vi improba multis cum opibus abripuit, et adulterae, quae formosum iuvenem sua sponte in Asiam est secuta. Etiam nomen artificis *Epeum* audimus et miramur; qui licet ipsam deam Minervam operis sociam habuisse dicatur, in priscis fabulis ne commemoratur quidem [4]); e recentioribus autem [5]) discimus nepotem fuisse *Phoci* Aeacidae, herois eponymi Phocensium [6]), Delphos igitur et oraculorum dictionem allegoricam eius nomen nobis in mentem revocat [7]). Denique discimus equum

---

1) „Auf Flügeln des Gesanges".

2) Loci videantur supra pag. 122, 1.

3) Quot fuerint non dicitur illic, sed *quinquaginta* videntur cogitandi, qui et in navibus solitus erat virorum numerus — tot enim Iasonis comites fuere, tot Phaeacum sunt remiges (ϑ 35), tot Philoctetis naves singulae habebant milites αὐτερέτας (B 719), — et sollemnis fere est in huiusmodi fabulis: quinquaginta hostes in insidiis collocatos profligat Tydeus (Δ 393), quinquagena capita sunt gigantibus centimanis, quinquaginta Nereo Aegypto Danao Priamo Lycaoni aliis bene multis sunt liberi. — *Centum* heroas in equi alvo latuisse ferebat Stesichorus, paucorum tantum nomina indicans; quos posteri nominatim enumerabant cunctos (vid. Athen. 610*c*).

4) Quod in Patrocli ludis funebribus inter luctatores nominatur, id nihil nunc ad rem.

5) Vid. Asius apud Pausaniam II 29 § 3, Euripid. Troad. 10, et cf. schol. Lycophr. 53.

6) Pausan. I 28 § 10.

7) Hinc nisi fallor solvenda est *ἀπορία* quam movit mihi amicus collega Symons, fieri vix potuisse ut navigii cum equo comparatio, quae et in Graecorum et in Germanorum poesi semper vixerit, male aliquando intellecta illam quam novimus pareret fabulam. Minime sane neglegendum argumentum; cuius tamen pondus magna certe

Digitized by Google

tunc, cum Helena ad eum adiit, in Troiae foro fuisse collocatum: quod cum fieri non potuerit nisi ipsi Troiani eum illuc protraxissent, apparet eo tempore quo Odyssea hodiernam suam formam induit, lineamenta fabulae quae est de equo Troiano ea fere fuisse quae e posterorum poetarum carminibus novimus.

Talis autem per totam deinde antiquitatem celebratus est ille montis instar equus. Talem repraesentabat aes votivum in Athenarum arce collocatum, a Pausania autem commemoratum [1]), ex cuius latere Menestheus et Teucer et Thesidae foras prospiciebant. Talem pinxit Polygnotus in lescha Delphica [2]). Talem hodie quoque cernimus in pariete quodam aedium Pompeianarum et in tabula Iliaca *κατὰ Στησίχορον*. Talem scenae nostrae nuper eum ostenderunt [3]. Sedula autem cura seri poetarum epicorum nepotes descripserunt ingens illud opus. Ligna unde ducta, quomodo iuncta fuerint, molis praegravis qui motus fuerit, qui introitus et exitus, quae aëris meacula, qui ornatus, cuncta haec multaque alia quam accuratissime sunt picta, dum in adultorum ludibrium convertitur id quod ex ingenio prisci vatis afflatu divino instincti ante multa saecula emicuerat. Sic deluvii fabula praebuit quod inter puerulorum nostrorum pupulas et crepundia suum sibi locum inveniret. Inter ligneum opus Epei et *ἀλὸς ἵππον* quem vetustus poeta cantu celebraverat ea fere intercedit ratio quae est inter Noachi arcam illam qua omnes lusimus olim et carmen venerabile *περὶ τῆς τοῦ κόσμου Γενέσεως*.

At magna est vis veritatis. Nam quemadmodum in animalibus quae hodie vivunt aliqua semper deprehenditur proprietas, cuius causa et ratio latent dum solum per se spectatur animal, clare vero elucent cum ipsa primordia speciei investigantur, sic equus Troianus per longa saecula aliquid sibi servavit proprium, quo luculenter etiamnunc indicatur eius origo; et ne tum quidem, cum a Tryphiodoris comtus prodiit, infitianda sanequam parenti

---

ex parte elevatur, si sumimus *in oraculo* obscurius enunciato navem hostilem sub equi imagine primitus fuisse designatam.

1) Pausan. I 23 § 10.

2) Pausan. X 26.

3) *Le cheval de Troie.*

Digitized by Google

suo proles, spiraculis ungularumque rotulis oculisque beryllo fulgentibus ridicule exornatus, ne tum quidem proles est infitiata parentem. Nam *nomen* certe servaverat intactum, nomina autem si odiosa sunt, at diserta quoque esse solent Graeca praesertim nomina. *Ligneus* saepe quidem dictus est ille equus et nunc quoque vocari solet, at ipsi Graeci nomine nonnihil diverso eum designabant: ἵππος δουράτεος, δούρειος, δούριος inter eos audit, δόρυ autem est *trabs*, *palus*, *vallus*, *hastile*, vivens quoque arbor propter proceritatem insignis ita dici potuit [1]), quemadmodum a nostratibus pinetum dici solet „silva malorum" [2]): non significat *tabulam lignumve* in universum. Δοῦρα σέσηπε νεῶν καὶ σπάρτα λέλυνται *putres iam sunt navium trabes lacerique rudentes*, sic loquuntur vates epici. Serus autem imitator, qui δουράτεον σκύφος commemoravit [3]), idem igitur quod δρύινον vel ξύλινον in lingua poetarum adiectivum δουράτεον significasse ratus, clare ostendit parum se cognitam habuisse illam linguam ipsoque τοῦ δουρατέου ἵππου nomine in errorem esse abreptum. Qui nihilo minus ridiculus est error quam fuit eorum qui κίσσινον σκύφος, *poculum hederaceum*, tribuerunt Cyclopi, inani scilicet sonorum similitudine eo abducti ut κισσύβιον illud, cuius nominis latet origo, e *ligno hederae* vel etiam — nam per me id quoque licet, vix enim magis videtur absurdum — ex hederae foliis confectum fuisse sibi persuaderent [4]).

Homero δόρυ νήϊον est trabs quam parat faber opus haud invita Minerva aggressus, ut navi quam aedificat ea possit aptari [5]), Troiano autem equo nomen est *trabali* vel *tignario* [6]). Quam vocem parum sane latinam nunc eo consilio adhibeo ut clare indicem quam insolitum ad ipsorum Graecorum aures nomen illud accedere debuerit. Parum persuadeo minusve perite nomen Graecum vertisse videor? Reputemus igitur quid ipsi designa-

---

1) *Palma* Delia noto loco (ζ 167) sic vocatur. Quercum vero frondosamve platanum ut ea voce designarent, id poetis in mentem venire ne potuit quidem.

2) *Mastbosch*; quasi latine — immo barbare — dicas *maletum*.

3) Vid. Athen. 498 *f*. Eodem redit res ac si nostrum quis *een balken beker* — poetico scilicet sermone usus! — diceret pro: *een houten beker*.

4) Vid. quae ad Odyss. ι 346 in editione nostra annotavimus.

5) Iliad. Ο 410 sqq.

6) *Het balkenpaard*.

Digitized by Google

verint Graeci. Quibus pro *proprio* equi Troiani nomine fuit illud δούρειος vel δούριος [1], Euripides autem vocem δόρυ *hastae* sensu accipiens, quem solum inter ipsius aequales habebat, de nominis origine et significatione in quodam dramate doctius quam prudentius aut venustius disputavit; ei enim est

δούρειος ἵππος πρυμνὸν ἁμιλλητὴν δόρυ [2],

equus hastatus vel *hastarius* [3], sic dictus ab hastis insidiatorum *in eius alvo latitantium*. Quae verba scenae tragicae dignitati parum congrua observationem grammaticam licet dicere trimetro expressam: „epicum nomen δούρειον ἵππον non significare id „quod vulgo credatur equum *ligneum*" [4]). Cui ex asse adstipulatus Euripidem veram interpretandi viam quantumvis obscure importunoque tempore indicasse gaudeo.

Euripidis igitur aequales fugiebat quid poetae nomine τοῦ δουρείου ἵππου significassent olim. Nempe fabulas epicas oculis diffidentibus scrutari severaque exigere trutina, id non cadebat in illud aevum, quo impietatis esse videbatur fidem abrogare priscis vatibus musae interpretibus. Equum igitur illum, quem epica carmina celebrabant, non verum olim fuisse equum e tignis tabulisque ligneis in quadrupedem figuram compactum, ea ne nascebatur quidem tunc temporis suspicio. Sed ipsa imago, qua usus fuerat is qui navem bellicam primus vocavit equum ligneum, neque tunc erat intermortua neque postea periit unquam. Eodem enim loquendi genere usa est pythia Delphica cum *ligneis moenibus* barbaros ab Atheniensium arce propelli iussit, et licet tunc quoque multi fuerint, in his ipsi χρησμολόγοι, qui dei interpretem per imaginem locutum esse non sentirent, Themistoclem certe ἄριστον illum εἰκαστὴν verus locutionis poeticae sensus non fugit.

Propius etiam ad κοῖλον illum λόχον τοῦ ξεστοῦ ἵππου accedunt verba vaticinii aliquanto minus noti nec tamen ignobilis, quo Siphnios a Polycrate cavere iussit pythia:

---

1) Vid. e. g. Aristoph. Av. 1128.

2) Troad. 14.

3) *Het speerenpaard.*

4) Suspicari igitur licet iam illo aevo, ut postea, vocem in γλώσσαις Ὁμηρικαῖς fuisse tractatam; vid. Apollon. lex. s. v. δόρυ.

Digitized by Google

δεῖ πολυφράδμονος ἀνδρὸς
Φράσσασθαι ξύλινόν τε λόχον κήρυκά τ' ἐρυθρόν,

navem μιλτηλιφῆ dicens [1]).

Non eandem autem sed tamen simillimam imaginem praebet somnium, quo Argonautae apud Apollonium Rhodium et quos ille sequitur Hesiodum Pindarum Antimachum iussi sunt navem suam per terram firmam ex Oceano in Tritonidem lacum fabulosum transportare: „matrem, quae per longos menses utero vos gessit, impositam iam humeris illuc deferte quo vocabit equus a Neptuno missus" [2]).

Et prorsus integra compluribus saeculis post repetita est imago a Plauto, vel potius ab eo cuius verba Plautus refert Diphilo, cum sacerdotem fecit naufragas duas verbis sublimioribus sic allocutam:

nempe equo ligneo per vias caeruleas
estis vectae [3]).

Et nonne etiam in verbis Bacchylidis, navem qua Theseus Cretam petivit ὠκύπομπον δόρυ vocantis [4]), echo quaedam percipitur priscae locutionis? Sed plura addere nolo, ne eos quoque locos creberrimos poetarum afferendo ubi δόρυ, πεύκη, *pinus*, *trabs* audit navis, nimia probare velle videar. Satis autem superque opinor iam apparuit, quam penitus veterum menti insita fuerit navis cum equo comparatio [5]).

Ecce autem, quem longo annorum decursu confectum multorumque ἀμούσων protervitate lassatum hauserat somnus morti simillimus, laetus ille ad lucem aurasque vitales resurrexit

---

1) Herodot. III 57 sq.

2) Apollon. Rh. IV 1347 sqq.; cf. schol. ibidem vs. 259.

3) Rudent. I 5, 10. — Inversa autem imagine usus Tryphiodorus equum Troianum assimulavit navi: „Epeus eius molem fecit tantam quanta esse solet νηὸς ἀμφιελίσσης" (vs. 63). Et Quintus equum versus arcem protractum esse dicit „ita ut navis deducitur in mare" (XII 425 sqq.). Cui dudum praeiverat Euripides, apud quem chorus Troadum dicit cives ἵππον illum χρυσοφάλαρον rudentibus ναὸς ὡσεὶ σκάφος κελαινόν traxisse in arcem templumque Palladis.

4) Bacchyl. XVII 90.

5) Etiam in Germanorum prisca poesi pervulgata olim fuit illa comparatio, nec non in dictione hodierna vestigia quaedam reliquit; dicitur enim navis *to ride at* (*kis*) *anchor*, *het schip rijdt op zijn ankers*, et — quam Stoettio viro doctissimo debeo observationem — locutio popularis *sooals hij* (*zij*) *reilt* (= *rijdt*) *en zeilt* primitus de navigiis fuit dicta.

Digitized by Google

priscae poeseos fetus, cum ex veri poetae contactu — ut Antaeus e terrae matris gremio — novas hausit vires. Poetam dico nostratem Vondelium. Cuius Gisbertus van Amstel quam presse vetusta exempla sequatur tragoedia, dolus autem quo capitur Amstelodamum quam sit similis cum callido consilio militum qui Bredani praesidium fefellerunt, tum vero fraudi per quam expugnata est Troia, inter populares certe meos notiora sunt ea omnia quam quae fusius nunc exponantur. Quomodo autem vocatur hostium illa navis, quae Gisberti urbi perniciem intulit? *Equum marinum* habet nomen, *het Zeepaard*!

En renata aevi vetusti imago ἀρχαίῳ σχήματι λαμπρά! En δούρειος ἵππος in pristina iura revocatus denuoque factus ille qui fuerat olim ἵππος ἀλός, Neptuni equus hostem victorem afferens. Quid quod ipsi Sinoni — Vosmarium dico speculatorem — suam facem, qua Vergilius quod faceret non habebat, reddidit Vondelius: ad arcem Amstelaedamensem incendendam ea utitur homo fraudulentus.

> Alter adest iam Tiphys et altera quae vehit Argo
> delectos heroas,

dicamus licet, poetae Romani verbis leviter mutatis usi. Equus Troianus est *Argo altera*, vel potius *Argo prior* [1]), est ἡ ἐν νάπαισι Πηλίου τμηθεῖσα πεύκη [2]), quae Argi Pelasgici incolas Argivos vel Achaeos vel Myrmidonas vel quomodocunque in carminibus antiquissimis appellati fuerint, laudis opumque avidos vexit versus orientem illum, qui Iasonas olim Atridasque nihilo segnius allexit quam postea Agesilaos et Alexandros. Est navis heroem bellicosum per undas Neptunias vehens, quam circumsultant Nereides, ducit Tritonia Γλαυκῶπις Ἀτρυτώνη, proram autem tenet Achilles flava deae soboles. Solus [3]) aut

---

1) Nominibus *Ia-soni* et *Ia-olco* indicari Iaonum gentem, ipsam igitur Ioniam et recentiora poeseos epicae tempora, haud temere ut arbitror statueris.

2) In transitu hic commemoranda est altera illa *Pelii arbor ad Troiae excidium fatalis*, quam Chiron deus montanus dono dedit Peleo. Hoc quoque fuit δόρυ Πηλήϊον. Quae notabilis profecto est analogia, in hac tamen disputatione vix ei locus est; nisi quis ausit suspicari, non *Peliadem hastam* sed *navis carinam* ex Chironis illo dono primitus fuisse confectam. Ego ad argumentationem stabiliendam meris coniecturis non utar.

3) Pind. Nem. III 59, IV 54 sqq., Isthm. VIII (VII) 87.

Digitized by Google

cum paucis sodalibus [1]) eius pater Peleus olim expugnavit Iolcum: paucis comitantibus et ipse in bella et proelia ruit [2]), mox saltu audaci oram longinquam occupaturus [3]), ubi vita brevis eum manet, at gloria longa.

Finem iam haberet haec mea qualiscunque disputatio, nisi superesset rogare, fabula ita degenerata sitne insoliti quid et plane inauditi, an plura huiuscemodi labis in carminibus epicis deprehendantur vestigia. Ad quam quaestionem haud difficile profecto est responsum, et verendum est potius ne materie uberrima obruamur quam ne nimis rara sint quae ad rem faciant. Passim enim occurrunt imagines a priscis poetis inventae suoque loco adhibitae, a recentioribus autem non agnitae parumve intellectae.

Comitem equo marino extemplo licet adiungere Neptuni *taurum*, qua imagine masculo vigore insigni olim pictus erat furor effrenus aestus in littora irruentis. Eheu quantum mutatus ab illo fuit Pasiphaae ille taurus, cui *ligneam vaccam*, condignam profecto aemulam equi ab Epeo concinnati, struxit Daedalus summus artifex, ut regina beluae amore perfrui posset scilicet! [4])

Immanes autem tauri, qui longinqui orientis thesaurum ab Iasone petitum tutabantur, tauri illi χαλκόποδες [5]), *aeripedes* [6]), quos dixit Sophocles et diu post eum dixit Apollonius, prisco epitheto designans ungulas claro sono durum solum percutientes [7]), — quorsum tandem abierunt apud Antimachum! Mutati

---

1) Iasone socio usus secundum Pherecydem in schol. Pind. Nem. III 59.

2) Quinquaginta quae naves habere solebant capita (vid. supra p. 131, 3) fortasse indicantur in precibus, quibus Peleus fluvium patrium adiisse dicitur Iliadis loco, qui inter antiquissimos est (Ψ 147): „o Sperchie, incolumis si filius ad me e bello redierit, quinquaginta pecora tibi sacrificabo gratam testantia mentem".

3) Ex antiquissimis fabulis superesse mihi videtur fama τοῦ τρωικοῦ πηδήματος, ingentis saltus illius, quo ex nave littus petivit Achilles; cuius mentionem fecerunt Euripides (Androm. 1140) et Antimachus (schol. Lycophr. 246).

4) Quod illi tauro, de quo in fabula Minois et Pasiphaae est sermo, cum Neptuno primitus certe nihil fuit commune, id neglegere nunc licet.

5) Vid. schol. Pind. Pyth. IV 398.

6) Verg. Aen. VI 808.

7) Equi sic dicuntur Iliad. Θ 41 N 23; cf. χαλκόκροτοι ἵπποι epitheton cognatum Ar. Eq. 552.

Digitized by Google

sunt in verum aes, in artis Vulcaniae opera, in Olympia quaedam *αὐτόματα* — et periit venustas priscae fabulae, quae heroem ostendebat cum feris beluis conflictantem.

Quamquam vera fabulae vis etiam Sophoclem latuit. Nam truces illi tauri Neptuni, quos perdomuit Iason, primitus neque animalia fuere quae quadrupedante sonitu terram quaterent, neque aerea signa ex officina coelesti, sed fluctus erant pelagi. Campos caeruleos arare, per *ὑγρὰ κέλευθα* sulcum ducere iussus est heros, ut in regione longinqua spe posset potiri. Non ager *ἐρίβωλος* sed maris aequora in prisca fabula ei dabantur colenda [1]).

Nunc denuo inspiciamus Odysseae locum, quem supra tetigimus [2]). Ubi *Pleiades* stellae dicuntur columbae coelestes, quae per Planctarum hiatum nullis mortalibus superandum Iovi ambrosiam ferunt. Mira profecto haec est imago quaeque ut satis clara in luce collocari hodie possit vereor. At poeticam certe esse imaginem veroque vate haud indignam sentimus; quibuslibet autem ingenii dotibus splendere atque lucere videtur, si confertur cum aridis Apollonii versibus [3]) narrantis quomodo itineris per scopulos letiferos periculum fecerit Iason: vera scilicet columba ex Argo, ut ex arca Noachi, emittitur.

En alia imago poetica, quae a mentis dominio postquam ad ea quae oculis cerni possunt aberravit, veluti veris lineamentis et coloribus est expressa. Notissimo Iliadis loco Λιταί *Preces* dicuntur *Iovis filiae claudae, rugosae, luscae* [4]), quoniam is qui culpae conscientia premitur, tardo gressu fronte contracta oculis demissis adit eum quem iniuria affecit. Poterantne minus venuste pingi Iovis illae filiae? Poteratne infelicius pingi mens conscia pravi? Nonne *rosam auritam* hanc quoque iure dixeris?

Luculentum hoc quoque eiusdem rei exemplum. Cursus rapidus coelitum nullis locorum spatiis tardatorum — nam dicto citius adsunt ubicunque et ut primum est lubitum — paucis sed vividis verbis a priscis poetis solet indicari. „Ceu falco", „ceu hirundo", vel etiam „ceu stella coelo lapsa" ruunt

1) Sic et nos dicimus *de zee bouwen*, *de baren doorploegen*, similia.

2) Odyss. μ 62—65.

3) Apollon. Rh. II 328 sqq., Apollodor. Bibl. I 9, 22 § 3. Et sic fabulam olim mutaverant tragici, testibus scholiis ad Apollonii ll.

4) I 502.

Digitized by Google

quo placet. Inter recentiores vero fuere bene multi, qui huiusmodi comparationes ad litteram accipientes Olympios in falcones hirundinesque identidem mutatos esse fingerent. Neque inter auditores tantum vel lectores carminum epicorum vitium illud iudicii serpsit, sed luculenta quaedam eius documenta in ipsa carmina irrepserunt. *„Ceu fulica"*, *αἰθυίῃ ἐϵικυῖα*, mersa est Leucothea dea marina, postquam Ulixi cum fluctibus colluctanti opem tulit: *ceu fulica mersa est atque abdita ponto.* Sic priscus vates. *„Αἰθυίῃ δ' ἐϵικυῖα"* — ipsi versus numeri interpolatorem produnt — „ex undis emersit", fulicae nimirum simulata figura: — haec verba initio narrationis inseruit *κέρϕος* nescio quis, qui ambigua verborum *αἰθυίῃ ἐϵικυῖα* potestate in errorem abreptus putabat deam specie avis marinae induta oculis Ulixis se obtulisse, cum eo esse confabulatam, velum suum — fulicae scilicet velum! — ei dedisse. Non senserat igitur homo ineptus quam venuste quamque vivide vetusti carminis imagine pingeretur maris incola subito sub undis evanescens ut mergus perterritus, — et sic fabulam pulcherrimam misere corrupit nihil mali suspicatus [1]).

In veros autem alites mutatos Olympios praebent ipsorum carminum Homericorum loci unus et alter; qui loci non postmodo crassa minerva sunt mutati, ut is quem modo tetigimus, sed e recentiorum poetarum ingenio tales quales etiamnunc leguntur olim prodierunt. Sequiores igitur poetae illi imagines, quas priscorum vatum praebebat dictio, perperam interpretati, Somnum ostenderunt in verum accipitrem mutatum dum Iovi insidiatur inter celsae arboris folia abditus [2]), in veram hirundinem mutatam Minervam dum procorum caedem despicit in tecti tigno sedens [3]).

Vates antiqui deos ad suam ipsorum imaginem ita conformaverant ut in maius meliusque mutarentur omnia: recentiore aevo in praestigiatores malignos et immanis staturae monstra abierunt, iidemque in rixatores amatores nugatores. Aut moechus tunc monstrabatur Mars in Vulcani laqueis haerens cunctorumque

1) Odyss. ε 353 et 337.

2) Iliad. Ξ 290.

3) Odyss. χ 240. — Quae omnia apte disposita prudenterque diudicata inveniuntur apud Cauerum Vorfragen p. 235 sqq.

Digitized by Google

Olympiorum cachinnis expositus, aut in coelitum pugna vulnere accepto per septem iugera prolapsus magnique agminis clamores voce edens. Monstrabatur in eodem illo proelio dea deae alapam infringens, monstrabatur Neptunus Aeneam ut servaret per aëra iactu ingenti ceu pilam mittens. Monstrabantur ... sed quid plura! Passim enim per recentissimas carminum epicorum partes apparent aevi labentis vestigia. Mortalia facta periere pereuntque, nedum verborum honos et gratia steterint vivaces. Nostrum tamen est cavere ne plura quam fatum abstulerit nostra socordia pereant, longique aevi pulvere ne offuscetur priscae poeseos splendor.

ADDENDUM.

In argumentum huius disputationis cum ante biennium incidissem, dum Homerum discipulis meis interpretor, deinde circumspexi an apud alios occurreret observatio de equi lignei origine, nam philologos ad eam nondum attendisse vix videbatur credibile. Nihil tamen eiusmodi cum invenissem, nuper hunc commentariolum scripsi. Ecce autem his diebus amicus collega Hartman indicavit mihi Baumeisteri quaedam verba, quae me fugerant. Vocat vir ille doctus equum ligneum „ein naives symbol für die schiffe der eroberer, da bekanntlich Homer selber oft genug die schiffe als meeresrosse bezeichnet" (Denkm. I p. 741).

Praeterea in transitu commemorata certe esto observatio quam debeo Vuertheimio viro amico. Equus ligneus *Palladi* — ob raptum palladium succensenti — destinatus fertur; *templum* autem Palladis recenti demum Iliadis loco (in libro Z) commemoratur, ibique simul *pepli* pompa sollemni in illud delubrum delati fit mentio: quae omnia non possunt non in mentem nobis revocare donum, quod cives illius urbis, quae Palladi una omnium maxime fuit propria et cara, quinto quoque anno in eius arcem deducere solebant: *navem* dico *panathenaicam*. Observatione acuta quaeque haud exigui momenti mihi videtur ipse fortasse Vuertheimius utetur posthac, equidem nunc satis habeo paucis verbis eam indicasse.

Digitized by Google

AD CHARITONEM.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

'Αελπτόν ἐστιν οὐδὲν οὐδ' ἀπώμοτον· vixdum lectores in superiore Mnemosynes fasciculo cognoscere potuerunt, quae disputaram de Charitonis fragmento Thebano recens reperto [1]) et, ecce, post brevissimum intervallum fortuna iterum favit Charitoni omnibusque nobis, qui non dedignamur in illo Graecarum litterarum angulo versari. Res est eiusmodi. Quod copiose exponitur in libro nuperrime edito cui titulus: *Egypt Exploration Fund. Graeco-Roman Branch. Fayûm Towns and their Papyri. By B. P. Grenfell, A. S. Hunt and D. G. Hogarth. London* 1900, duo Britanni perdocti, Hogarthius et Grenfellus, hieme quae fuit a. 1895/96 in Aegyptum profecti partem explorarunt τοῦ 'Αρσινοΐτου νομοῦ, qui νομὸς secundum Strabonem aliquando fuit ἀξιολογώτατος τῶν ἁπάντων κατά τε τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κατασκευήν. Itaque dum complura loca deinceps effodiebant, τοιχωρυχοῦντες tandem prope τὴν 'Αρσινοΐτων sive Κροκοδείλων πόλιν in vico, cui nomen Καρανὶς fuit — hodie est *Kôm Ushîm* — cum alia multa volumina papyracea repererunt, quae nunc nihil ad nos, tum unum folium tribus columnis perscriptum. Huius folii editores exhibent photograptam imaginem, in qua Otto Crusius agnovit Charitonis particulam. Summo opere admiror doctissimi Germani acumen, quo neminem arbitror oculatiorem dari; etenim nunc, etiamsi sciam quid quoque loco scriptum sit, tamen vix hic illic volitantium literularum umbras

1) Occasione data corrigam quod perperam retuli p. 93; non enim novum fragmentum incipit p. 149. 19 Hercheri, sed p. 148. 19; verum levis error attentum lectorem fugere non potuit.

Digitized by Google

agnoscere potui: omnia fluxa sunt et incerta saepeque nihil prorsus dispicio, quibus locis Crusius veterem scripturam commode agnoverit. Fieri potest ut photographus claram et perspicuam imaginem non valuerit exprimere ipsumque folium transmissum fuerit in Germaniam ad Crusium; itidem fieri potest ut septuagenarium me mei oculi deficiant; sed quid refert? Nullum dubium quin Crusius verum invenerit omniaque recte descripserit. Merito plaudimus.

Pertinet fragmentum inde ab Hercheri pag. 72. 3: εἰργά]ζετο μόνος usque ad pg. 74. 27: ἐπώλησαν et satis bene convenit cum textu qualis in unico Florentino libro servatus est, a quo, ut nuper vidimus, Thebana recensio aliquantulum recedit, quum modo plura habeat, modo pauciora. Adnotabo potiores discrepantias, ut statim appareat nos vel parum vel nihil illinc lucrari. Veluti p. 72. 8: οὐ τοιοῦτος οἷος, papyrus habet ὁποῖος, quemadmodum p. 73. 5 etiam Florentiae scriptum est τοιαύτην ὁποίαν. Pg. 72. 10 Mithridates est ὤχρός τε καὶ λεπτός, οἷα δὴ τραῦμα ἔχων ἐν τῇ ψυχῇ θερμόν τε καὶ γλυκύ, sed in papyro est δριμύ, quod sane non deterius est. Pg. 72. 12 pro ἐτύγχανε nova lectio est ἔτυχε. Pg. 72. 17 editum est: οἱ γὰρ κύνες φυλάσσοντες ἐμήνυσαν αὐτούς, Hercherus autem inseruit articulum (οἱ) φυλάσσοντες. Adnotant editores nihil se vidisse praeter literam N, sed breve spatium quod praecedit, vix capere potuisse septem literas ΦΤΛΑΣΣΟ, multoque minus latere articulum quem Hercherus inseruisset. Itaque eos fugit Cobetum *Mnem.* 1859 p. 238 correxisse ὑλάσσοντες eamque etiam papyri lectionem fuisse suspicor, ut in angusto spatio non septem sed sex literae delitescant. Pg. 72. 20: μεθ' ἡμέραν δὲ ὁ οἰκονόμος ἐμήνυσε τῷ δεσπότῃ τὸ συμβάν· papyrus repraesentat lectionem: ὁ οἰκο[νόμος ἐμήνυσε Μι]θριδάτῃ [τὸ συμβάν], sed praecedit lacuna, ut fortasse scriptum fuerit: μεθ' ἡμέραν δὲ τῷ δεσπότῃ ὁ οἰκονόμος ἐμήνυσε Μιθριδάτῃ τὸ συμβάν, quae sane peior lectio. Pg. 72. 28: Χαιρέας μὲν οὖν ἀπαγόμενος, nova emergit scriptura συναπαγόμενος. Pg. 73. 4: ἐν παραδείσῳ τινί, in novo fragmento τινί deest. Pg. 73. 9 in Florentino codice est: τὴν γὰρ πηγὴν ἀνεύρηκα τοῦ μεγάλου αἵματος· Reiskius correxerat λήματος idque Hercherus recepit; Cobetus autem *Mnem.* 1859 p. 279: „Suspicor", inquit, τολμήματος verum esse, quod

Digitized by Google

et rei egregie convenit et stabilitur loco vicino p. 72. 32: *γυναῖκα τὴν συνειδυῖαν τοῖς τετολμημένοις*": haec suspicio nunc confirmatur auctoritate fragmenti Caranitani, ut stultus sit qui de veritate dubitet. Pg. 73. 10: *ὁ κατάρατος ἄνθρωπος*, ultimum vocabulum deest. Pg. 73. 16: *μάζιγες ἠτοῦντο καὶ πῦρ ἐΦέρετο*, novum fragmentum, ut videtur, habet *ἐπεΦέρετο*, quod speciem habet. Ad pg. 73. 21: *καὶ ἀτυχῇ τινα ἔδοξεν ὁμωνυμίαν ἔχειν ἐκείνῃ γυναῖκα*, adnotavit Cobetus ll.: „Non inseruisset Hercherus articulum in verbis: *ὁμωνυμίαν ἔχειν ἐκείνῃ (τὴν) γυναῖκα*, si vidisset *ἀτυχῇ τινα γυναῖκα* coniungenda esse". Nunc autem sciendum est in papyro exstare: *καὶ ἀτυχῇ τινα ἔδοξεν ὁμωνυμίαν τῶν γυναικῶν*, quam equidem lectionem non amplectar. Denique in tertia columna quae pessime habita est, p. 74. 26: *διὰ γυναῖκα Καλλιρρόην τοὔνομα ἣν δόξας ἀποτεθνηκέναι ἔθαψε πολυτελῶς*, nova sese offert lectio *δόξασαν*. Sed pauca haec sunt, uti vides, et pretii perexigui.

Verum aliam causam habui cur novum inventum lectoribus commendare voluerim. Quando vixit Chariton? Respondet locuples imprimis auctor Erwinius Rohde, *Der Griechische Roman* p. 489, Charitonem, si imitatus fuerit Achillem Tatium, non vixisse ante initium sexti saeculi vel extremo saeculo quinto. Verum etiamsi mittamus Achillem Tatium, quum Chariton Iamblichum, Heliodorum et imprimis Xenophontem Ephesium perpetuo imitetur, consequitur eum non scripsisse ante tertium saeculum propemodum exactum. Ad hanc opinionem, uti credo, Rohdius magis ferebatur in *Museo Rhenano* XLVIII p. 139, ubi ostendit Charitonis et Athenagorae oratoris nomina itidem inveniri in Inscriptionibus Aphrodisiensibus; sunt autem illae inscriptiones quinto sextove saeculo certe haud parum antiquiores eodemque itidem ducit plenum nomen *Οὐλπίου Χαρίτωνος* C. I. Gr. n. 2846. Contra exortus est Schmidius in *Encyclopaedia Pauly-Wissowana*, qui quum totum hoc de Eroticorum Scriptorum imitationibus incertum esse pronunciaret, suspicatus est Charitonem floruisse sive saeculo secundo sive sub ipsum initium saeculi tertii. Adeo in illorum scriptorum temporibus definiendis omnia vaga et incerta sunt.

Quid autem editores Britanni? Fidenter affirmant ex ipso scripturae genere effici novam papyrum referendam esse ad

Digitized by Google

tempora Commodi, certe non esse posteriorem initio saeculi tertii, quum praesertim in reserato sepulcro simul alia quaedam documenta inventa sint quae luculenter confirment quod primo papyri adspectu iam potuissent agnoscere. Itaque, inquiunt, si exeunte saeculo secundo Chariton iam lectitabatur in remoto Aegypti angulo, inde tuto efficies eum vixisse initio illius saeculi vel fortasse etiam sub finem primi saeculi huius aerae. Atque hinc intelligimus, quidquid olim de Eroticorum Scriptorum aetate disputatum fuerit, id omne diligenter esse reconcinnandum.

Accedit argumentum quo Britanni nondum uti potuerunt. Novum fragmentum repraesentat, uti vidimus, in plerisque omnibus Florentinam Charitonis recensionem. Sed quemadmodum nuper demonstravimus, ab ea aliquantulum discrepat recensio Thebana, quae modo plenior est, modo in breviorem formam contracta fuit. Itaque, nisi vana species nos ludit, Florentinus codex ac proinde fragmentum Caranitanum exhibent non primitivam fabulae formam sed retractatam, nonnullis minus necessariis omissis. Hinc evidenter consequitur non floruisse Charitonem post initium saeculi alterius poteritque eius aetas satis tuto referri ad tempora Traiani; atque sic commode explicatur *Ulpii* Charitonis nomen in inscriptione quam supra indicavimus. — Hic equidem subsisto; sed periti iudices aliquando quaerent quomodo id quod posuimus, conveniat cum iis quae de reliquis Eroticis scriptoribus sive ex certis indiciis sciamus, sive probabiliter ratiocinando coniecerimus.

Illud quoque. *Tout se tient*, ut Galli loquuntur. Incipit Charitonis quintus liber: Ὡς μὲν ἐγαμήθη Καλλιρρόη Χαιρέᾳ καλλίσῃ γυναικῶν ἀνδρὶ (ἀνδρῶν?) καλλίσῳ, aliaque omnia quam plurima quae describere non vacat, ταῦτα ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδήλωται. Etiam octavus liber similiter incipit et haec si pueris in gymnasio darentur legenda, statim agnoscerent Xenophontis imitationem. Iam sunt haud contemnenda indicia, quae secuti viri docti sibi persuaserunt illas ἀναχεφαλαιώσεις in Anabasi esse spurias, qua de re Birtius consuli poterit *Das Antike Buchwesen* p. 464. Equidem non repugno: sed nunc demum apparet quam sint illae interpolationes vetustae, quae Traiani certe temporibus iam in codicibus circumferrentur.

Digitized by Google

DE VERSU QUODAM FURII BIBACULI.

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

De Orbilio apud Suetonium (de V. I. p. 107 R) et alia legimus et haec:

Vixit prope ad centesimum aetatis annum, amissa pridem memoria, ut versus Bibaculi docet:

Orbilius ubinam est, literarum oblivio?

Qui locus mihi quidem permagnas parit molestias. Primum neque Horatius neque Domitius Marsus tristissimi illius morbi faciunt mentionem, sed de plagoso magistro scribentes nullo videntur misericordiae sensu tangi, cuius tamen expertes esse vix potuerunt, si eum tam diu illo laborantem vidissent. Uterque enim aliquot post Orbilium annis diem obierunt supremum. Sed hoc levius videri possit, cum Marsi tam pauci supersint versiculi, et omnino illud quod „ex silentio" dicitur argumentum parum habeat ponderis. Aliquanto gravius illud est quod temporis nobis affert ratio. Eodem enim Suetonio auctore Orbilius:

professus diu in patria (Beneventi) *quinquagesimo demum anno Romam consule Cicerone transiit.*

Natus ergo est a. 113, mortuus haud multo ante annum 13. Magistro eo Horatius usus est fere usque ad annum 50; is autem, ut opinor, neque literarum neque errorum a discipulis commissorum immemorem eum expertus est. Et omnino multis demum annis postea morbus ille natus est, siquidem

iam persenex pauperem se et habitare sub tegulis quodam scripto fatetur (Suet.)

Digitized by Google

et libros in lucem emittere certe non est plane decrepiti. Atqui, si paucis ante mortem annis vexari miserrimo isto mentis vitio coeptus est, Bibaculo innotescere ea res aut omnino non potuit, aut tum innotuit cum ipse iam esset aetate admodum provecta. Auctore enim Hieronymo Bibaculus non plus decem annis natu minor fuit quam Orbilius ipse. Sed faciamus iam decem annis postquam Horatium discipulum habuit decrepitae senectutis deprensa quaedam in Orbilio esse indicia — et supra illud tempus adscendere nobis certe non licet — erat tum ipse Bibaculus in senectutis limine, sexaginta tres annos natus: eius autem aetatis est metuere senectutis vitia, non ridere.

„At erravit Hieronymus: vix enim credibile est hunc cantorem Euphorionis annis fere viginti maiorem natu fuisse quam Catullum, illius disciplinae principem". Lubentèr assentior: sit ergo Bibaculus fere aequalis Catulli. Statuamusne igitur lepidissimum poetam et vix ipsi Catullo imparem senem ob morbum senilem derisisse? Crudele istud est, si verba Suetonii „amissa memoria" ita interpretamur ut Orbilium inde a certo quodam tempore et sui nominis et ipsorum στοιχείων oblitum fuisse statuamus (et eiusmodi aliquid sibi voluisse Suetonius videtur). Sin rem iusto gravioribus verbis Suetonius enuntiavit et Orbilium (in versibus puta recitandis) interdum fefellit memoria, quid ea res habet ridiculi? Nonne id et senioribus et iunioribus frequenter evenit? Estne venustissimi poetae aliquem eo nomine ludibrio habere?

„At summa est perversitas in eiusmodi rebus nostro uti iudicio et id quod nobis minus urbanum videatur antiquo poeta indignum putare". Sic fere declamare solent qui a se suisque amicis hoc ipso tempore „unice veram philologiae methodum" inventam gloriantur. Inepti sane homines, sed quod monent minime ineptum: probe illud praeceptum Cobeti et Bentleii tenuerunt et quisquis unquam de nostra arte bene meritus est. Etiamne antiquo sermoni vim inferamus ut tueamur quod ab aliquo grammatico antiquo, quamvis docto, sit traditum? Haud opinor. Aureaene ergo Latinitatis est (auream enim dico qua hic poeta utitur) *literarum oblivionem* eum dicere qui literarum sit oblitus? Hoc quoque nego.

Hominem cum *oblivionem* appellamus, non ipsum immemorem

Digitized by Google

dicimus, sed acerbo maledicto significamus quidquid ad illum devenerit ex hominum memoria tolli et aeternae tradi oblivioni; ipsum quodammodo facimus τῆς λήθης δαίμονα. Nonne ergo et facete et vere *literarum oblivio* morosus dicitur grammaticus, qui stridula voce miseris pueris poemata recitat suasque ad illa annotationes ferula sua inculcat? Iam tunc, ut opinor, taciti dant iusiurandum illi se, simulatque ex umbra scholae in vitae lucem exierint, nunquam posthac scriptores illos poetasque, qui sibi tantum taedii et doloris exhibuerint, adspecturos sed quantocius in angulum coniecturos, ubi lateant pulvere et aranearum telis absconditi. Hoc qui credere nolit, is secum reputet qui fiat ut nostra aetate antiquae literae non negligantur solum et contemnantur sed etiam plerisque odio sint. Grave erat poetis Romanis in vicum deferri vendentem tus et odores, sed gravius in Orbiliorum pervenire manus. Hos ergo omni persequuntur iocorum genere, sed nemo salsius quam Bibaculus, qui illorum principi hoc dederit nomen „literarum oblivionem", quique non minus famosum illum Valerium Catonem duobus lepidissimis carminibus perstrinxerit.

Nostro sermone si Bibaculi convicium ita reddere vis ut suam sibi servet acerbitatem, imagine tibi utendum est, appellandusque Orbilius „een doofpot der poezie" (τῆς ποιήσεως πνιγεύς).

AD PLUTARCHUM.

Plut. Solon. 14 (Sint.) Commemoratur sententia quaedam quam Solon pronuntiavit de divitum pauperumque litibus: ὡς τὸ ἴσον πόλεμον οὐ ποιεῖ καὶ τοῖς κτηματικοῖς ἀρέσκειν καὶ τοῖς ἀκτήμοσι, τῶν μὲν ἀξίᾳ καὶ ἀρετῇ, τῶν δὲ μέτρῳ καὶ ἀριθμῷ τὸ ἴσον ἔξειν προσδοκώντων. Quis hinc sensum aptum extundat? At nullo negotio restitui potest iocus sat lepidus. Legendum enim est πόλεμον ποιεῖ (deleto οὐ) ... ἀρέσκον: causa belli est τὸ ἴσον, hoc enim utrisque placet, hoc utrique expetunt. Nonne hinc omnes nascuntur lites quod eadem re duo potiri student? Et nonne salsum est ἀπροσδόκητον· „aequitas bellum parit"?

J. J. H.

Digitized by Google

DE TRIBUS LOCIS INTERPOLATIS IN EVANGELIO SECUNDUM MARCUM.

SCRIPSIT

I. C. VOLLGRAFF.

Ultimis morientis saeculi diebus quidquid vacui temporis concessum fuit totum fere dedi *Iesu Christi Domini Nostri Novo Testamento graece*, in quo ad antiquissimos testes recognoscendo perutilem haud ita pridem operam posuit popularis noster BALJON. Inter legendum autem — quidni fatear? — animus hanc temporum tristitiam reputans cum aliis locis compluribus gravius commovebatur tum praecipue immoratus Luc. XIX : 41 seq. ubi dulcissimus Iesus, hominum Servator, paucis diebus ante mortem sanctae urbi eiusque peccatis illacrimavisse narratur exclamans: „si vel nosses hoc saltem tuo die quae ad pacem tuam pertinent: sed ea nunc occulta sunt oculis tuis". Ita enim mecum ipse cogitabam: fac Filium hominis tot saeculorum intervallo repente divinitus e coelo in hanc vallem lacrimarum rediisse. Quid censes? num laetiore vultu quam olim inclita Hierosolyma hunc miserum orbem christianum aspiceret? Discipulos quique posthac per illos in se crediturі essent universos identidem cohortatus erat ut spretis gloria potentia divitiis terrestribus unice quaererent regnum Dei eiusque iustitiam. Omnium temporum omnium nationum hominibus utpote carissimis eiusdem Coelestis Patris filiis hoc imprimis praeceperat ut „ex toto corde, ex tota anima, ex tota cogitatione" Deum illum, proximos suos autem fraterno amore ut semet ipsos diligerent. Ipse exemplar reliquerat „ut vestigia sua subsequerentur". Quid igitur

Digitized by Google

a gentibus ipso Sole Iustitiae illuminatis iam merito expectari non potuit? .... Hodie vero — pro quanta tenebrarum potentia esse videtur! — o quam turpe, quam luctuosum coelo terrisque offertur spectaculum!

Pravis pravorum hominum Pecuniae cultorum, auri gemmarumque appetentium consiliis incitatus magnus populus opibus affluens, mari plurimum pollens inque paucis potentissimus decemplici copiarum numero bello nefario persequitur parvam colonorum nationem, viros antiquos, honestissimos modestissimos pientissimos, alios procul negotiis bobus suis paterna rura exercentes, alios venationi deditos aut vitam agentes pastoriciam. Quorum misera patria quousque tandem cruento Martis opere flagrabit? Incredibile dictu est quot hominum milia iam in ipso flore virium aut pugnantes in acie ceciderint aut vulneribus morbisve absumpti sint. Caedibus incendiis ruinis vastantur omnia. Immani crudelitate [1]) heroum pro aris ac focis certantium ne uxoribus quidem et liberis parcitur. Mirandumne est si provinciis Asiaticis, magno semper immensi Britannici imperii ornamento habitis, nunc peste fameque graviter conflictatis, vix ac ne vix quidem subveniri potest? scilicet deficiunt opes: tanto stat calamitosum bellum cuius vel post tot menses elapsos exitus manet incertus. Victoriam ergo sperant adhuc utrique: hostes — quos ridicule iam semel atque iterum quasi debellato triumphasse legimus — freti ingenti militum mercede conductorum multitudine: acerrimi patriae propugnatores, quamvis pauci numero, solo Summo Numine .... et ducibus longe peritioribus. Socios atque amicos enim, inter quos, donec felices erant, vel potentissimum quemque terrae principem numerabant, in re incerta non nimis certos esse nuper eheu! quam tristi experientia edocti sunt [2]).

Nos quoque Te, Deus Omnipotens, qui *de coelo respiciens*

---

1) In quorundam huius belli ductorum ferocitatem dictum esse videtur quod habet SENECA *de Clem.* 1, 87:

„Auget haec crudelitas inimicorum numerum tollendo. Parentes enim liberique eorum qui interfecti sunt, et propinqui et amici in locum singulorum succedunt".

2) Verissime CORNIFICIUS *ad Herenn.* 4, 17, 24:

„Qui fortuna alicuius inducti amicitiam eius secuti sunt, hi, simulac fortuna delapsa est, devolant omnes".

Digitized by Google

vides omnes filios hominum, supplices obtestamur ut tandem iustitiam discant superbi. Tu horrido bello, Tu durae servitutis periculo miseros nostros fratres libera: Tu almam pacem reduc in terras: Tu salvam fac Liberam Rempublicam Africanam!

Fiat misericordia tua, Domine, super eos, quemadmodum speraverunt in te [1]).

Novam Balionii recensionem, egregiis quibusdam emendationibus sive in ordinem receptis sive in calce adiectis conspicuam, diligenter cum vetere Tischendorfiana comparans laetus comperi complures locos, temporum hominumque iniuria labem passos, triginta his proximis annis, theologorum philologorumque tam nostratium quam exterorum sollertia, feliciter restitutos esse in integrum. Cuius rei animi causa, ex Apostolorum Epistolis maxime, afferam unum et alterum luculentum exemplum.

Ep. ad *Hebr.* XI: 4 in omnibus libris MSS. vitiose exaratum est: πίστει ΠΛΕΙΟΝΑ θυσίαν Ἄβελ παρὰ Κάϊν προσήνεγκεν τῷ θεῷ. COBETUS vidit corrigendum esse ΗΔΕΙΟΝΑ i. e. ἡδίονα.

Ep. ad *Rom.* XII: 3 sensu cassum est quod exhibent codd.: λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν. Rem acu tetigit BALIONIUS coniiciendo: παντὶ τῷ ὄντι ⟨τι⟩ ἐν ὑμῖν. Idem teste Valckenaerio in *Schediis MSS. ineditis* olim repererat VENEMA. Conferri potest *Act. Apost.* V: 36.

Ep. I ad *Cor.* II: 4 vulgo editur: καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις (λόγοις libri nonnulli omittunt, alii habent λόγου, λόγων vel τῶν λόγων) ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως. COBETUS praeeunte BENTLEIO inducta voce λόγοις restituit: οὐκ ἐν πειθοῖ σοφίας. Nota Ambrosiastrum in *Commentario ad Pauli Epistolas* vertere: *non in persuasione* ⟨*humanae*⟩ *sapientiae*. Cf. etiam Origenes in Celsum (L. I p. 48) qui Pauli verba suis verbis intexuit.... ἅτε τοῦ λόγου ὄντος καὶ τοῦ κηρύγματος ἐν πειθοῖ τῆς ἐν φράσει καὶ συνθέσει τῶν λέξεων σοφίας et paulo infra: καὶ ἦν ἂν ἡ πίστις ὁμοίως τῇ τῶν τοῦ κόσμου φιλοσόφων περὶ τῶν δογμάτων πίστει ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων καὶ οὐκ ἐν δυνάμει θεοῦ.

1) *Ps.* XXXII.

Digitized by Google

Ep. *Iac.* III: 1 (ubi omnes Codd. fideli concordia conspirant in *μὴ πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε, ἀδελφοί μου, εἰδότες ὅτι μεῖζον κρίμα λημψόμεθα ..... εἴ τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνήρ*) crux interpretum est, ut aiunt. Quam vim enim habeant vv. *ne estote multi doctores* haud facile quispiam dixerit. Infeliciter sane Lachmannus: *μὴ πῶλοι δύσκολοι γίνεσθε*; aliquanto melius, ut opinor, Naberus proposuerat: *μὴ πλανοδιδάσκαλοι γίνεσθε*. Sed verum vidit VAN DE SANDE BAKHUYZEN (ut et alii quidam docti theologi Batavi) qui collata versione latina, ubi extat: *nolite multiloqui esse*, fidenter rescripsit: *μὴ πολύλαλοι γίνεσθε*. Probabile est in vetusto archetypo in media voce ΠΟΛΤΛΑΛΟΙ duas pluresve literas evanuisse, deinde librarium lacunam suo Marte coniectando explevisse.

Ep. ad *Col.* II: 18 extat in libris: *μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω θέλων*(?) *ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων, ἃ ἑόρακεν ἐμβατεύων*[1]) *εἰκῇ φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ κτέ.* Sub prava lectione *θέλων* quid lateat adhuc frustra meo quidem iudicio quaesiverunt vv. dd., sed pro ΑΘΟΡΑΚΘΝΘΜΒΑΤΘΤΩΝ TAYLORUS acutissime deleta una litera Ο perspexit legendum esse: *ἀέρα κενεμβατεύων*. Est haec emendatio in paucis palmaris; iamque apparet, credo, quam temere a correctore qui locum corruptum non intelligeret, ante *ἑόρακεν* particula negativa *μὴ* inserta sit.

Sed imprimis notatu digni sunt loci complusculi nunc demum purgati omni genere additamentorum, quae partim in margine librorum apposita deinde a scribis suscepta sunt in textum, partim non sine magno detrimento sententiae infersit correctorum levitas.

Constantino Tischendorfio iuvene anno r. s. MDCCCXLI Lutetiae degente ibique indefesso labore exemplaria sacra nocturna versante manu versante diurna, in eandem urbem studiorum causa venit iuvenis Cobetus. Parisiis ut posthac Venetiis in bibliotheca publica quotidie fere una sunt: iungunt amicitiam: multum, ut fit, inter se colloquuntur de literis communibusque studiis

1) *ἃ μὴ ἑόρακεν ἐμβατεύων* codicum complurium scriptura est quam sequitur Tischendorfius.

Digitized by Google

doctrinae; hic, ut olim Tib. Hemsterhusius, „difficilis, suspicax, semper verens ne quid sibi fallaciae vel a librario vel ab interpolatore strueretur"; ille admodum durus in criticorum coniecturis probandis, in lectionibus vero quae ex membranis ducantur, admittendis, facillimus. Ad manum habeo literas in quibus Geelio amico Leidensi narrat Cobetus se forte disputasse cum Tischendorfio de Pauli Ep. ad *Gal.* IV : 24 seqq.; locum se quidem iudice procul dubio interpolatum esse nec ullo modo explicari posse nisi resecto inepto scholio geographico in hunc modum: *αὗται γάρ εἰσιν δύο διαθῆκαι· μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ, εἰς δουλείαν γεννῶσα, ἥτις ἐστὶν Ἄγαρ, [τὸ (γὰρ) Σινᾶ ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ] συνστοιχεῖ [δὲ] τῇ νῦν Ἰερουσαλήμ, δουλεύει γὰρ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς. ἡ δὲ ἄνω Ἰερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶν μήτηρ ἡμῶν*; Tischendorfio vero se contra vetustissimorum codicum testimonia nec hoc nec quidquam aliud huius generis umquam persuadere potuisse. — Idem reperit Naberus (*Mnemos.* 1878 p. 102) cui facile credimus affirmanti stultiorem interpolationem se numquam vidisse.

Ep. *Iac.* II : 2 seqq. quo loco tradita lectio est: *ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ εἰς συναγωγὴν ὑμῶν ἀνὴρ χρυσοδακτύλιος ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ, εἰσέλθῃ δὲ καὶ πτωχὸς ἐν ῥυπαρᾷ ἐσθῆτι, ἐπιβλέψητε δὲ ἐπὶ τὸν φοροῦντα τὴν ἐσθῆτα τὴν λαμπρὰν καὶ εἴπητε· σὺ κάθου ὧδε [καλῶς] καὶ τῷ πτωχῷ εἴπητε· σὺ στῆθι ἐκεῖ ἢ κάθου ὑπὸ τὸ ὑποπόδιόν μου, οὐ διεκρίθητε ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐγένεσθε κριταὶ διαλογισμῶν πονηρῶν*; NABERUS merito suspicatus est *καλῶς* illud annotationem esse „lectoris cuiusdam, cui apostoli praeceptum impense placeret".

Operae pretium est cum hoc loco componere Ev. sec. *Marcum* VII : 5 seqq. „Interrogaverunt Iesum Pharisaei et scribae: *διὰ τί οὐ περιπατοῦσιν οἱ μαθηταί σου κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων ἀλλὰ κοιναῖς χερσὶν ἐσθίουσιν τὸν ἄρτον*; *ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· καλῶς ἐπροφήτευσεν Ἡσαΐας περὶ ὑμῶν τῶν ὑποκριτῶν, ὡς γέγραπται ὅτι οὗτος ὁ λαὸς τοῖς χείλεσίν με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μάτην δὲ σέβονταί με διδάσκοντες διδασκαλίας* [1]) *ἐντάλματα ἀνθρώπων. [ἀφέντες τὴν ἐντολὴν*

1) Excidit, nisi fallor, coniunctio *καὶ* et coll. versione iuxta LXX ubi extat *διδάσκοντες ἐντάλματα ἀνθρώπων καὶ διδασκαλίας*, corrigendum erit *διδασκαλίας <καὶ> ἐντάλματα ἀνθρώπων*.

Digitized by Google

τοῦ θεοῦ κρατεῖτε τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων]. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· [καλῶς] ἀθετεῖτε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, ἵνα τὴν παράδοσιν ὑμῶν τηρήσητε. Scilicet hic quoque τὸ καλῶς male pedem intulisse recte observavit v. d. VAN DE SANDE BAKHUYZEN; hic quoque, ut vides, plausus quem in ora libri sustulerat aliquis arbitratus Iesum de Pharisaeis verissime iudicavisse, in orationis contextum migravit. Ceterum nota tautologiam. vv. ἀφέντες τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ κρατεῖτε τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων incommodo loco collocata si abessent, nemo certe desideraret. Quid censes, mi lector! nonne haec tibi nata videntur ex iis quae continuo sequuntur: ἀθετεῖτε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, ἵνα τὴν παράδοσιν ὑμῶν τηρήσητε?

Ev. sec. *Matth.* I: 18 in cunctis libris scriptum invenimus: τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γένεσις οὕτως ἦν. μνηστευθείσης τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς, εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα [ἐκ πνεύματος ἁγίου] κτέ. Qui totum locum diligenter consideraverit cum VENEMA MARKLANDO BAKHUYZENIO verba uncinis inclusa a textu aliena esse censebit. Nempe Mariam praegnantem esse *e Spiritu Sancto*, antequam angelus Iosepho in somnio apparuit — cf. vs. 20: τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου, unde vv. seclusa desumpta sunt — nec ipse Iosephus nec quisquam alius ullo modo scire poterat.

Ev. sec. *Matth.* VII: 18 seqq. tradita lectio est: οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ἐνεγκεῖν οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ἐνεγκεῖν. [πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται]. ἄραγε ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. Totam sententiam πᾶν δένδρον .... βάλλεται post MARKLANDUM expunxit Bakhuyzenius. Verum quidem est arbores steriles excidi solere et in ignem abiici, sed hic nihil facit ad rem. Adscripserit aliquis in margine id quod de arboribus sterilibus se legisse meminerat *Matth.* III: 10 (ἤδη δὲ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται· πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται).

Ev. sec. *Luc.* VII: 44 seqq. (verba Iesu ad Simonem qui eum ad coenam invitaverat) secundum Codd. ab omnibus editur: ὕδωρ μοι ἐπὶ πόδας [οὐκ] ἔδωκας, αὕτη δὲ τοῖς δάκρυσιν ἔβρεξέ

Digitized by Google

μου τοὺς πόδας καὶ ταῖς θριξὶν αὐτῆς ἐξέμαξεν. Φίλημά μοι [οὐκ] ἔδωκας· αὕτη δὲ ἀφ' ἧς εἰσῆλθον, οὐ διέλιπε καταφιλοῦσά μου τοὺς πόδας· ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου [οὐκ] ἤλειψας· αὕτη δὲ μύρῳ ἤλειψε τοὺς πόδας μου. Equidem vero satis mirari nequeo Balionium in calcem relegasse NABERI emendationem unam omnium pulcherrimam, qui triplici negatione eliminata — in scriptoribus profanis quoque quam saepe librarii particulas negativas aut perperam omiserint aut falso invexerint quid harum rerum peritos opus est docere? — venustissimae narrationi inveteratis sordibus obscuratae pristinum nitorem reddidit (vide id apud ipsum *Mnemos.* 1881 p. 283).

Ev. sec. *Luc.* XVI : 20 seq. contra *de divite et Lazaro* (πτωχὸς δέ τις ὀνόματι Λάζαρος ἐβέβλητο πρὸς τὸν πυλῶνα αὐτοῦ εἱλκωμένος καὶ ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου, ἀλλὰ καὶ οἱ κύνες ἐρχόμενοι ἀπέλειχον (libri variant inter ἀπέλειχον, ἐπέλειχον, περιέλειχον, ἔλειχον) [τὰ ἕλκη αὐτοῦ] Balionius agnovit praestantiam coniecturae Peerlkampianae. τὰ ἕλκη αὐτοῦ propter partic. antecedens εἱλκωμένος temere de suo addiderit quisquis ille fuerit, sive lector sive librarius, verbum obiecto suo carere ratus nec animadvertens quam commode mente suppleri possit: τὰ πίπτοντα ἀπὸ τῆς τραπέζης. — Blassium (in editione eius) si audis, etiam vocabula χορτασθῆναι ἀπὸ spuria sunt. Ceterum fortasse expectaveris: ἀλλὰ καὶ ⟨ταῦτα⟩ οἱ κύνες ἀπέλειχον: *sed* HAEC *quoque canes delingebant.*

At lubrica res est et periculosae plenum opus aleae sacros scriptores emendare velle philologo linguae Hebraicae et theologicae rationis ignaro et in graecitate sequioris aevi nonnisi mediocriter versato etiam magis quam literatis theologis qui in hoc studiorum genere haerent et habitant.

Act. Apost. VII : 20, ut hoc utar, eruditi lectores bene multi offenderunt in verbis: ἐν ᾧ καιρῷ ἐγεννήθη Μωϋσῆς, καὶ ἦν ἀστεῖος τῷ θεῷ. Veluti Cobetus qui pro ἀστεῖος coniecit δεκτὸς quoniam adiectivum ἀστεῖος cum dativo coniunctum nihil esse videtur; contra optime graece dicitur δεκτὸν εἶναί τινι, *gratum atque acceptum esse alicui.* Laudat ille eiusdem libri X : 35: οὐκ ἔστιν προσωπολήμπτης ὁ θεὸς ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ

Digitized by Google

φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην δεκτὸς αὐτῷ ἐστιν; monet in scriptura unciali ACTΘIOC et ΔΘICTOC parum differre facillimeque confundi posse idque manifesto factum esse ostendit apud Alciphronem (III, 70), ubi genuinam lectionem sine controversia esse: οὐκέθ' ὁμοίως ἀστεῖος (codd. δεκτός) οὐδὲ χαρίεις ἐδόκουν. Primo obtutu coniecturam Cobetianam omnes veritatis numeros habere dixeris: nihilominus qui cum Blassio (in calce editionis eius p. 99) comparat Ep. ad *Hebr.* XI : 23 (πίστει Μωϋσῆς γεννηθεὶς ἐκρύβη τρίμηνον ὑπὸ τῶν πατέρων αὐτοῦ, διότι εἶδον ἀστεῖον (i. e. καλόν, *formosum*) κτέ.), quod petitum esse apparet ex *Exodi* II : 2 (καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβε, καὶ ἔτεκεν ἄρσεν· ἰδόντες δὲ αὐτὸ ἀστεῖον (*formosum*) ἐσκέπασαν αὐτὸ μῆνας τρεῖς), simulque cogitat dativum cum adiectivo ἀστεῖος coniunctum commode per hebraismum explicari posse, quemadmodum e. g. apud Ionam prophetam (III : 3) iuxta LXX Interpretes invenimus: ἡ δὲ Νινευὴ ἦν πόλις μεγάλη τῷ θεῷ, rationibus subductis satius esse existimabit traditam lectionem intactam relinquere [1]).

Aliud exemplum mihi praebebit Naberus, vir, ut philologus, in Novo Foedere emendando saepius et egregie versatus (cf. *Mnemos.* 1878 p. 370). Ep. ad *Hebr.* IX : 7 de pontifice maximo semel tantum quotannis sanctum sanctorum intrante codd. exhibent: οὐ χωρὶς αἵματος (scil. εἰσέρχεται) ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων. Quid mirum si doctissimus quisque philologus suspectam habet vocem ἀγνόημα = *erratum, peccatum*? Cum apud nullum alium scriptorem, ut videtur, τῶν ἀγνοημάτων fiat mentio, Naber coll. *Act. Apost.* XV : 20 commendat: ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀλισγημάτων atque ipse olim cogitaveram de ἀνομημάτων quo vocabulo frequenter utuntur scriptores christiani [2]) hodieque utuntur οἱ παῖδες τῶν Ἑλλήνων, ut testis auritus affirmare possum. Cave tamen quidquam mutes. Forte fortuna nuper apud Hesychium incidi in glossam ἀμαρτών· ἀκολουθῶν· ἀγνοήσας. Hesychium autem ut Suidam, Etym. M. alios v. ἁμαρτάνειν imperite confundere

1) Cf. Naber Mnem. 1900 p. 89.

2) In vulgus notus est monachorum lusus:
νίψον ἀνόμημα μὴ μόναν ὄψιν.

Digitized by Google

solere cum v. homerico *ὁμαρτέειν* = *ἀκολουθεῖν comitari* — partic. *ὁμαρτέων* occurrit Ω, 438 — vix opus est monere (cf. *Ebelingii Lexicon* in voce). Verum quid tibi videtur? nonne hic certissimum tenemus testimonium verbum *ἀγνοεῖν* cum derivatis apud Graecos aetatis recentioris vim habuisse *errandi* atque *peccandi*?

Occurrunt sane hic illic leviora quaedam damna quae vel sine theologorum ope sarcire audemus. Apud *Marcum* e. g. IV : 30 coll. *Matth.* XIII : 31 seqq. in propatulo est triplici dittographia expuncta rescribere: *καὶ ἔλεγεν· πῶς ὁμοιώσωμεν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ; ⟨ἔστιν⟩ ὡς κόκκος* [1]) *σινάπεως ὃς, ὅταν σπαρῇ [ἐπὶ τῆς γῆς], μικρότερος πάντων τῶν σπερμάτων ἐστὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ, ὅταν [σπαρῇ] ἀναβαίνῃ* [2]) *[καὶ], γίνεται μεῖζον πάντων τῶν λαχάνων κτἑ.*

Apud eundem VIII : 27 seqq. omnes editiones habent: *καὶ ἐξῆλθεν ὁ Ἰησοῦς ... καὶ ἐν τῇ ὁδῷ ἐπηρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ... τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; οἱ δὲ εἶπαν αὐτῷ λέγοντες ὅτι Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν καὶ ἄλλοι Ἠλίαν, ἄλλοι δὲ ὅτι εἷς τῶν προφητῶν. καὶ αὐτὸς ἐπηρώτα αὐτούς· ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι;* Non me fugit quo sensu *ἐν τῇ κοινῇ διαλέκτῳ* aliquando usurpetur *αὐτός*. Cf. v. c. *Act. Apost.* III : 10; verum *αὐτὸς ἐπηρώτα αὐτούς* — vertunt: *ipse interrogavit* eos — in hoc certe orationis contextu absurdum est. Sententia enixe flagitat: *αὖθις, rursus.*

Apud eundem XI : 31 seq. (*καὶ διελογίζοντο πρὸς ἑαυτοὺς λέγοντες· ἐὰν εἴπωμεν ἐξ οὐρανοῦ, ἐρεῖ· διὰ τί οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ; ἀλλ' * εἴπωμεν· ἐξ ἀνθρώπων — ἐφοβοῦντο τὸν λαόν*) luce clarius est cum minusculis nonnullis inserendum esse: *ἀλλ' ⟨ἐὰν⟩ εἴπωμεν* idque miror Balionium praetermisisse.

In Ev. sec. *Matthaeum* VII : 9 seq. editur: *ἢ τις ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃν αἰτήσει ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; ἢ καὶ * ἰχθὺν αἰτήσει, μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ;* sed scriptor procul dubio dederat: *ἢ καὶ ⟨εἰ⟩ ἰχθὺν αἰτήσει.* Ceterum eadem medicina sanandus est locus parallelus *Luc.* XI : 11 seq. in hunc modum: *τίνα δὲ ἐξ ὑμῶν [τὸν πατέρα] ⟨εἰ⟩ αἰτήσει ὁ υἱὸς*

1) *κόκκῳ* codd.
2) *ἀναβαίνει* codd.

Digitized by Google

ἰχθύν, μὴ ἀντὶ ἰχθύος ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ; ἢ καὶ ⟨εἰ⟩ αἰτήσει ᾠόν, μὴ ἐπιδώσει αὐτῷ σκορπίον [1]);

At sunt hi loci, ut quisque videt, sicut alii huiusmodi, Synopticorum praesertim, complures, ad intelligendum aperti atque perspicui et leviter tantum contaminati; unde fit ut semel sede vitii reperta nullo negotio persanari possint. In abstrusioribus vero et perplexioribus si forte fraudem detexisse et verum videre tibi videare, nihil praecipitare praestabit et suspiciones tuas nonum premere in annum.

Ego certe, ne ipse inepte committam quod in altero reprehendere soleo, scidulis in aliquod tempus repositis, hodie satis habebo vv. dd. *τῶν ἐπαϊόντων τούτων πέρι* iudicio tres tantum locos ex Evangelio St. Marci permittere, ut mecum considerent, nisi molestum est, num mirum in modum interpolati sint.

Ev. sec. *Marcum* II : 9 seq. Codd. exhibent:

τί ἐστὶν εὐκοπώτερον εἰπεῖν τῷ παραλυτικῷ· ἀφίενταί σου αἱ ἁμαρτίαι, ἢ εἰπεῖν· ἔγειρε καὶ ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει; ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς, [λέγει τῷ παραλυτικῷ] σοὶ λέγω· ἔγειρε, ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου κτἑ. [2]).

Quem tandem usum *ἐν τοῖς συμφραζομένοις* habeant vv. *λέγει τῷ παραλυτικῷ* haud facile dixeris. Quin prorsus supervacanea sunt. Quemadmodum enim, ubi *ἵνα δὲ εἰδῆτε* ait Iesus, sane quam absurdum fuisset in media sententia interponere *τοῦτο λέγει τοῖς γραμματεῦσι* vel simile quid,

1) Blassius hunc locum secundum formam quae videtur Romana, ita constituit: *τίνα δὲ ἐξ ὑμῶν τὸν πατέρα ὁ υἱὸς αἰτήσει ἰχθύν, καὶ ἀντὶ ἰχθύος ὄφιν αὐτῷ ἐπιδώσει; ἢ καὶ αἰτήσει ᾠόν, ἐπιδώσει ⟨δὲ⟩ σκορπίον;*

2) Similiter, nisi quod initio post v. *εἰπεῖν* melius omittunt *τῷ παραλυτ κῷ*: *Matth.* IX : 5 seq. *τί γάρ ἐστιν εὐκοπώτερον εἰπεῖν· ἀφίενταί σου αἱ ἁμαρτίαι, ἢ εἰπεῖν ἔγειρε καὶ περιπάτει; ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας, [τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ]· ἐγερθεὶς ἆρόν σου τὴν κλίνην καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου.*

Luc. V. 23 seq. *τί ἐστὶν εὐκοπώτερον εἰπεῖν· ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου ἢ εἰπεῖν· ἔγειρε καὶ περιπάτει; ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐξουσίαν ἔχει ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας [εἶπεν τῷ παραλελυμένῳ]· σοί λέγω· ἔγειρε καὶ ἆρας τὸ κλινίδιόν σου πορεύου εἰς τὸν οἶκόν σου.*

Digitized by Google

sic, cum dicit σοὶ λέγω, nemo sanus non sponte intelligit ad paralyticum eum verba facere. Accedit quod „ut autem sciatis Filium hominis habere potestatem remittendi peccata in terra, *ait paralytico:* tibi dico: surge etc." admodum vitiose dictum est.

Emblema λέγει τῷ παραλυτικῷ (quo deleto ad sententiae integritatem nihil quidquam deerit) imperito lectori debemus, si quid video, qui orationem non satis firmiter constare suspicatus pro sua graecitatis facultate fulcrum addidit. Ceterum quod eadem fere verba eadem perversa sede etiam apud Matthaeum et Lucam occurrunt, id commodam habet explicationem, si recordamur plurima passim per lectores et librarios ex altero in alterum Evangelium invecta esse [1]).

Ev. sec. *Marcum* I: 27 (cf. *Luc.* IV: 36 [2]) nec non 31 seq.) de daemoniaco quodam sanato in libris exaratum est:

καὶ ἐθάμβησαν ἅπαντες, ὥστε συνζητεῖν αὐτοὺς λέγοντας· τί ἐστιν τοῦτο; [διδαχὴ καινή] κατ' ἐξουσίαν καὶ τοῖς πνεύμασι τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτάσσει καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ. καὶ ἐξῆλθεν ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ εὐθὺς πανταχοῦ εἰς ὅλον τὴν περίχωρον τῆς Γαλιλαίας.

Iure rogaveris nec dubito quin S. Scripturae interpretes saepe frustra quaesiverint quid hic sibi velint vocabula inclusa. Cedo, quaenam hic nobis *nova doctrina* significatur? Fecerat miraculum, spiritum impurum eiecerat Dominus; praeceptum vero dederat nullum. Itaque necessario concludendum est vv. διδαχὴ καινὴ a textu aliena esse. Detexisse autem mihi videor unde se in hanc sedem insinuaverint. Non nescii sunt quibus codd. MSS. complures versare contigit, saepe fieri solere ut lectores quidquid in quocunque genere rerum sibi notatu maxime dignum videretur, in ora librorum breviter indicaverint. Sic, ut supra ostendimus, ut nobili loco nos attendere moneant, apponunt καλῶς, ὀρθῶς, ὡραῖον; sic interdum satis pueriliter adscribunt:

---

1) Cf. Blassii *Praef. ad Ev. sec. Lucam* p. XIV seq.

2) *Luc.* IV: 36 haerere me fateor in verbis τίς ὁ λόγος οὗτος; ut omnia recte procedant, vide num coll. v. 31 seq. (καὶ κατῆλθεν εἰς Καφαρναοὺμ πόλιν τῆς Γαλιλαίας. καὶ ἦν διδάσκων αὐτοὺς ἐν τοῖς σάββασιν· καὶ ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ) forsitan transponendum sit:

καὶ ἐγένετο θάμβος ἐπὶ πάντας καὶ συνελάλουν πρὸς ἀλλήλους λέγοντες· τίς ὁ λόγος οὗτος ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει ὅτι ἐπιτάσσει τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι καὶ ἐξέρχονται; καὶ ἐξεπορεύετο ἦχος περὶ αὐτοῦ εἰς πάντα τόπον τῆς περιχώρου.

Digitized by Google

γνωμικόν, ἀλληγορικόν, παροιμία, ἀπορία, λόγος, διηγημάτιον et quid non? haud raro etiam *ipsius scriptoris verbis plerumque usi* paucis complectuntur sententiae caput, cardinem quaestionis, summam rerum in orationis contextu expositarum sim.

Iam operae pretium est cum loco nostro componere id quod paulo supra (v. 22 = *Matth.* VII : 29) narrat Marcus: Iesu Capernaumi in synagoga docente, inquit, auditores „percellebantur super doctrina eius: docebat enim eos ut auctoritatem habens et non ut scribae". Ecce verba quibus, nisi egregie fallor, probabile est lectorem quemdam annotatiunculam allevisse in hunc modum:

διδαχὴ καινή { καὶ ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ· ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς.

Quid deinceps factum sit facile intelligimus. Scilicet librariorum socordia more suo codicem, ut erat in ora hic illic paucis quibusdam notis instructus, fideliter sane sed negligentius describentium, futilis annotatiuncula in margine primum paululum descendit, deinde alienissimo loco, ut fit, irrepsit in textum.

Tertius locus mea quidem sententia manifesto interpolatus in eodem *Marci* Evangelio legitur VII : 18 seq. (= *Matth.* XV : 17 seqq.) „Nihil est extra hominem, dicit Iesus, quod ingrediens in eum possit eum polluere".

Marcus	Matthaeus
οὐ νοεῖτε ὅτι πᾶν τὸ ἔξωθεν εἰσπορευόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον οὐ δύναται αὐτὸν κοινῶσαι, ὅτι οὐκ εἰσπορεύεται αὐτοῦ εἰς τὴν καρδίαν ἀλλ' εἰς τὴν κοιλίαν, καὶ εἰς τὸν ἀφεδρῶνα ἐκπορεύεται [καθαρίζων[1]) πάντα τὰ βρώματα]; ἔλεγεν δὲ ὅτι τὸ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἐκπορευόμενον, ἐκεῖνο κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.	οὐ νοεῖτε ὅτι πᾶν τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα, εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται; τὰ δὲ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχεται, κἀκεῖνα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.

1) καθαρίζων exhibet vetustissimus quisque codex; καθαρίζει cod. *Bezae Cantabrigiensis* saec. VI; καθαρίζον libri saec. IX complusculi.

Digitized by Google

Primo obtutu qui hoc agit, perspicit vv. καθαρίζων πάντα τὰ βρώματα in sententia omnino non habere quo referantur. Plane absurdum igitur est quod uerbum verbo latine reddunt: *non enim ingreditur in cor eius sed in ventrem: et in secessum abit purgans omnes escas.* Gallice autem qui vertit: *parce que cela n'entre pas dans son coeur, mais qu'il va au ventre et qu'il sort aux lieux secrets avec tout ce que les aliments ont d'impur,* is circuitu usus, ut vides, scopulum caute vitavit. Alii interpretes aliter: in loco impedito explicando frustra se torquent omnes.

Hic mihi cum Nabero res est. Rectissime, ut arbitror, Naber qui semel atque iterum de hoc loco disputavit *Mnemos.* 1878 p. 95 et 1881 p. 281: „Participium illud καθαρίζων non habet quo referatur itaque correctum fuit ut esset καθαρίζει vel καθαρίζον". In ceteris vero a viro eruditissimo et sagacissimo dissentire liceat. πάντα τὰ βρώματα necessario coniungendum esse cum verbo ἐκπορεύεται censet Naber ideoque sub scriptura καθαρίζων aliud quid delitescere suspicatus est. Cum autem ad verbum ἐκπορεύεσθαι satis bene conveniat adverbium θύραζε (*foras*) — id quod idoneis argumentis demonstrat — pro ἐκπορεύεται καθαρίζων commendat ἐκπορεύεται θύραζε. Quodsi rogamus quid vocabulorum tantopere inter se dissimilium permutationi ansam dederit, respondet antiquum adverbium θύραζε — pro quo semper et ubique ἔξω dicebant homines recentioris aevi — a scriba qui quam vim haberet ne coniectura quidem assequeretur, temere refictum esse in verbum bene graecum quidem, sed quod huius loci non esset.

Hoc vero, ut dicam quid sentiam, vix credibile est. Ut θύραζε illud saeculo IV p. Chr. n. e Graecorum loquendi usu prorsus evanuerit: attamen quid θύρα esset, credo, ne tum quidem obliti erant homines; τὰ θύραθεν Synesio (Ep. 45) sunt *externa bona*; *pagani* et *gentiles* vel saeculo duodecimo exeunte Constantinopoli vocabantur οἱ θύραθεν. Quin ipsi librarii interdum priscum vocabulum per ἔξω interpretantes documento sunt τὸ θύραζε sibi non monstrum lectionis esse at multo magis verbum obsoletum quidem sed tamen, ut a θύρα derivatum, satis clarum et perspicuum.

Equidem ad vv. καθαρίζει πάντα τὰ βρώματα primum omnium

Digitized by Google

rogavi: ὁ καθαρίζων οὗτος τίς ἐστιν; ad quam quaestionem coll. *Act. Apost.* X : 15 de Petro visione animalium purorum et impurorum tacto (ἃ ὁ θεὸς ἐκαθάρισεν σὺ μὴ κοίνου) utique respondendum esse videbatur: αὐτὸς ὁ Κύριος. Quodsi verbo καθαρίζειν ipse Christus pro subiecto est, quid inde sequitur? Sequitur profecto verba quorum apud Matthaeum nullum vestigium appareat quaeque cum praegressis neutiquam cohaereant, ab orationis contextu abhorrere. Interstrepit, ut opinor, et vocem suam nunc in medio Evangelio interponit aliquis, qui in margine exemplaris sui summum et principium eorum quae discipulos docere instituerat Dominus — erat haec quoque καινὴ διδαχή — sic breviter sed verissime comprehenderat: ‹*Dominus*› *purgat omnes escas:* καθαρίζων (vel καθαρίζει) πάντα τὰ βρώματα.

AD PLUTARCHUM.

Numa 9 (Sint.). Nominis *pontifex* ridicula datur etymologia: est *potifex*, eiusque compositi primum haec profertur explicatio ut *homo potens* eo significetur. Ἕτεροι δέ φασι πρὸς ὑπεξαίρεσιν γεγονέναι τοὔνομα τῶν δυνατῶν. Immo vero τῶν ἀδυνάτων: *potifex* enim nunc dicitur qui *facit quod potest*: ei ergo „impossibilia" demuntur, quod disertius etiam demonstratur sequentibus: ὡς τοῦ νομοθέτου τὰς δυνατὰς ἐπιτελεῖν ἱερουργίας τοὺς ἱερεῖς κελεύοντος, ἂν δὲ ᾖ τι κώλυμα μεῖζον οὐ συκοφαντοῦντος.

Numa 20 (Sint.). Numa regnante per totam Italiam quies erat et feriae; ipsius Numae sapientia et iustitia omnia pervadebat, et quae erat in ipso serenitas, ea in omnes partes diffundebatur [1]), ὥστε καὶ τὰς ποιητικὰς ὑπερβολὰς ἐνδεῖν πρὸς τὴν τότε κατάστασιν λέγουσιν· ἐν δὲ σιδαροδέτοις πόρπαξιν αἰθᾶν ἀραχνᾶν ἔργα. (Sequuntur alii poetarum loci in eandem sententiam). Ipse, ut opinor, Plutarchus declarat ne versus quidem poetarum, quibus plena et perfecta pax depingitur, sufficere ad laudandam Numae aequalium felicitatem; non alii hoc ei dixerunt. Non enim Plutarchi tempore saepe homines loquebantur de Numae regno. Ergo pro λέγουσι rescribamus λεγούσας: sic demum recte poetarum loci annectuntur. J. J. H.

1) διαχεομένης ex egregia Bryani emendatione pro διαδεχομένης.

Digitized by Google

OBSERVATIONES CRITICAE

AD

LUCIANUM.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

(*Continuantur e pag.* 22).

Vitarum Auctio.

§ 1: κοσμήσας πρότερον ὡς εὐπρόσωποι φανοῦνται καὶ ὅτι πλείσους ἐπάξονται. Praestat: εὐπροσωπότατοι.

§ 3: καὶ δὴ νόμισον ἤδη κεκαθάρθαι με. Optimus Codex Φ magis ducit ad ἐκκεκαθάρθαι. Cf. § 18: ἐκκαθᾶραι τὸν βίον.

§ 8. Diogenis verba sunt: τουτί μοι λεοντῆ. Adscripsit quis: τὸ τριβώνιον, recte ad sententiam, sed inutiliter.

§ 9. Rogat emtor: πῶς τοῦτο φὴς τὸ μὴ ἀλγεῖν μαςιγούμενον; οὐ γὰρ χελώνης ἢ καράβου δέρμα περιβέβλημαι. Multo elegantius erit: περιβεβλήσομαι.

§ 10: οὕτω γὰρ ἀποβλέψονταί σε καὶ ἀνδρεῖον ὑπολήψονται. Praestat, opinor, ὑποβλέψονταί σε.

§ 15. Socrates professus fuerat se optimum fore iuventutis praeceptorem: ἀμέλει κἂν ὑπὸ ταὐτὸν ἱμάτιόν μοι κατακέωνται,

Digitized by Google

ἀκούσῃ αὐτῶν λεγόντων μηδὲν ὑπ' ἐμοῦ δεινὸν παθεῖν. Cui emtor, ἄπισα λέγεις, inquit, τὸ παιδεραστὴν ὄντα μὴ πέρα τῆς ψυχῆς τι πολυπραγμονεῖν, καὶ ταῦτα ἐπ' ἐξουσίας. Et hoc quidem recte, sed languet quod adscriptum fuit: ὑπὸ τῷ αὐτῷ ἱματίῳ κατακείμενον. Ducta haec sunt, uti vides, ex Platonis loco in Symp. p. 219 B: ἀμφιέσας τὸ ἱμάτιον τὸ ἑαυτοῦ τοῦτον — καὶ γὰρ ἦν χειμών — ὑπὸ τὸν τρίβωνα κατακλινεὶς τὸν τουτουί, περιβαλὼν τῷ χείρε τούτῳ τῷ δαιμονίῳ ὡς ἀληθῶς καὶ θαυμαστῷ κατεκείμην τὴν νύχθ' ὅλην, quae verba dum describo, satis mirari non possum, quomodo Alcibiadem deorum hominumque non puduerit talia narrare, etiamsi sciam eum ebrium fuisse. Eodem Platonis loco cum alii usi sunt, tum ipse Lucianus Amor. § 49 et 54, cf. Cobeti *Var. Lect.* p. 150. Tale *vesticontubernium*, sic enim Petronius appellat, memoratur quoque Alciphr. I. 31: ὑπὸ τοὐμὸν ἠγάπα κοιμωμένη χλανίδιον τὸ λιτὸν τοῦτο et Athen. I p. 23 D, ubi teste Aristotele Tyrrheni δειπνοῦσι μετὰ γυναικῶν ὑπὸ τῷ αὐτῷ ἱματίῳ. Sed diversa ratio est eorum quae Lysias habet in oratione adv. Alcibiadem I § 25, ubi legimus Alcibiadis impuberem filium cum Archedemo perpotavisse: πολλῶν ὁρώντων ἔπινε ὑπὸ τῷ αὐτῷ ἱματίῳ κατακείμενος, ἐκώμαζε δὲ μεθ' ἡμέραν, quae ita eduntur ex Dobraei coniectura, nam in Heidelbergensi libro est: ὑπὸ τῷ αὐτόματι. Sunt etiam aliae coniecturae: ὑπὸ τῷ αὐτῷ ϛρώματι, ϛρωματεῖ, εἵματι, οἰκήματι, ἀετώματι, quas omnes cum contemtu abiecit Cobetus post Orat. Inaug. p. 88, sed septendecim annis post, quum Lysiam edebat, Dobraeum secutus est. Quam vellem scire, quid iudicaturus fuisset de mea suspicione: ἐπὶ τῷ αὐτῷ ϛρώματι, h. e. *uno in lectulo*.

Piscatores.

§ 14. Est Lucianus secundum Platonem πάντων ἱεροσύλων ἀσεβέϛατος, sed rectius dicetur ἀσεβέϛερος. Discrimen apparet.

§ 19. Nec magis Lucianus fuit Σύρος τῶν Ἐπευφρατιδίων, sed Ἐπευφρατιδῶν. Ἐπευφρατίδαι nunc dicti quemadmodum Εὐπατρίδαι.

Digitized by Google

§ 27: καὶ σὲ ἀξιοῦμεν τιμωρήσειν ἡμῖν. Prorsus necessarium est τιμωρῆσαι, cf. Reitz. p. 481 Ed. Bip.

§ 34. Ridentur philosophi ad divitum mensas adhibiti, πέρα τοῦ καλῶς ἔχοντος ἐμφορούμενοι καὶ μεμψίμοιροι φαινόμενοι καὶ ἐπὶ τῆς κύλικος ἀτερπῆ καὶ ἀπῳδὰ φιλοσοφοῦντες καὶ τὸν ἄκρατον οὐ φέροντες. Ultimum hoc nescio quomodo mihi displicet. Sunt illi voraces et ultra quam decet genio indulgent, sed temulentia nunc quidem non arguitur. Malim: τὸν ἄκρατον βοφοῦντες.

Cataplus.

§ 1: ἔξι τὸ πορθμεῖον τρὶς ἤδη τήμερον ἀναπεπλευκέναι δυνάμενον. Malo: διαπεπλευκέναι, coll. § 20 et 21.

§ 29: δεδέσθω μεμνημένος ὧν ἔπραξε παρὰ τὸν βίον. Supplendum: μεμνημένος (ἀεί). Aliter Hartmannus *Stud. Lucian.* p. 64.

De mercede conductis.

§ 7: ἴσασι γὰρ ἐν τῷ τυχεῖν τὴν διάλυσιν τοῦ ἔρωτος γενησομένην· ταύτην οὖν ἀποκλείουσι καὶ ζηλοτύπως φυλάττουσι. Verum si quid φυλάττομεν, non excludimus, sed occludimus: unde praestare dixerim: κατακλείουσι.

§ 12: ἐννόησον ἄνδρα ἐν βαθεῖ πώγωνι καὶ πολιᾷ τῇ κόμῃ. Immo: ἐν βαθεῖ (τῷ) πώγωνι.

§ 17: τοῦτο ἡμῖν πρὸς τοῖς ἄλλοις δεινοῖς ἐλείπετο. Verum esse coniicio: δεινόν.

§ 17: καίτοι τί ἐστιν ἐφ' ὅτῳ προτιμῶνται ἡμῶν; οὐ ῥημάτια δύσηνα λέγοντες οἵονταί τι παμμέγεθες ὠφελεῖν; Fritzschius rectissime sensit hic aliquid deesse ad loci integritatem, sed quod expuncta negatione in textum intulit: μῶν ῥημάτια, in ea re eum ratio egregie fefellit. Latet vitium admodum vulgare: οἱ ῥημάτια. Verbum non addam.

Digitized by Google

§ 20: *σαίνεις δ' ὅμως τὴν ὑπόσχεσιν.* Stulta lectio est, nec quidquam proficitur Fritzschii coniecturis: *σαίνεις δ' ὅμως πρὸς τὴν ὑπόσχεσιν* vel *σαίνῃ δ' ὅμως τῇ ὑποσχέσει.* Aliunde affertur varia lectio *ἐπαινεῖς* eaque mihi verissima videtur.

§ 20: *εἰπὼν ἐλάχιστον καὶ μάλιστα πρὸς τὰς σὰς ἐκείνας ἐλπίδας.* Rectius erit: *παρὰ τὰς σὰς ἐκείνας ἐλπίδας* vel fortasse: *ἥκιστα πρός.* Anceps haereo utrum praeferam.

§ 25: *ὧν μὲν γὰρ ἕνεκα τῶν μαθημάτων ἐπιθυμεῖν φήσας παρείληφέ σε, ὀλίγον αὐτῷ μέλει.* Cobetus in *Variis Lectionibus* p. 296 delenda censuit vocabula *ἕνεκα τῶν μαθημάτων*, qua coniectura Fritzschius scribit se nihil vidisse infelicius. Scilicet, ut pergit scribere, Lucianus utitur pervulgata attractione, prorsus ut Sophocles in Antigone vs. 400, ubi Scholiasta versum Cratini apte contulit. Sunt, fateor, huius constructionis alia exempla, sed nil tale locum habet in simplicissimo minimeque fucato dicendi genere, quod Lucianus sequitur. Id tantum concedi fortasse poterit genuinum esse *ἕνεκα*, sed vocabula *τῶν μαθημάτων* male abundant.

§ 26: *οὐ μὴν οὐδ' ἡ ἄλλη ὕβρις ἄπεσιν, ἀλλ' οὔτε ᾠὸν ἔχεις μόνος, κτέ.* Etiam pueri qui primum Horatium perlegerunt, proverbium norunt *ab ovo usque ad mala*, h. e. inde a principio usque ad finem. Itaque obscuri nihil habet quod iocatur Cicero ad Fam. IX 20: integram famem ad ovum affero. Etiam Graeci hunc morem cognoverunt, quamquam nostro palato minime conveniat; legimus certe in Lysistrata: *κἂν ᾠὸν ἢ μῆλον λάβῃ, Κινησίᾳ τουτὶ γένοιτο, φησί.* Nec tamen minus incommoda est ovi mentio; cur enim Graeculo illi denegabitur ovum, cum tamen apponatur *νεοττὸς ἡμίτομος ἢ Φάττα τις ὑπόσκληρος*? Quid ovo vilius? Aliud quid latet. Aqua nivea est, quae convivis praebebatur, de quo more Athenaeus pluribus egit p. 124. Strattidis fragmentum est:

οἶνον γὰρ πιεῖν
οὐδ' ἂν εἷς δέξαιτο θερμόν, ἀλλὰ πολὺ τοὐναντίον
ψυχόμενον ἐν τῷ Φρέατι καὶ χιόνι μεμιγμένον.

Pariter Alexis:

καὶ χιόνα μὲν πίνειν παρεσκευάζομεν.

Digitized by Google

Athenis nix interdum deficiebat; vide modo Xen. Memor. II. 1. 30: *τοῦ θέρους χιόνα περιθέουσα ζητεῖς*, itemque Euthyclem apud Athenaeum ibidem:

πρῶτος μὲν οἶδεν εἰ χιών ἐς' ὠνία,

nam hoc malo *οἶδεν*, cum *εἶδεν* edi soleat. Contra Romae, ubi convivium habitum quod Lucianus exagitat, *εὐπορία ψυχρῶν πηγῶν πολλὴ καὶ χιόνος*, ut Galenus scribit *π. συνδ. Φαρμ. τ. κατὰ τόπους*. Ed. K. XII 508, quem locum Friedlanderus mihi indicavit. Hinc rescribam: *ἀλλ' οὔτε χιόν' ἔχεις μόνος* estque, uti vides, unius literulae mutatio (ΩΙΟΝ — ΧΙΟΝ). Graeculus vile potat *οἰνάριον* modicis cantharis; ab initio sane nix ei apposita fuit; tanti enim res non est quae abunde suppetebat. Sed miserum hominem famuli negligunt, praetervident et nivi iamdudum liquefactae non novam substituunt. Eiusdem negligentiae luculentum exemplum apud Athen. l.l.: *Καλλίστρατος ἐν ἐβδόμῳ Συμμίκτων φησίν, ὡς ἑστιώμενος παρά τισι Σιμωνίδης ὁ ποιητὴς κραταιοῦ καύματος ὥρᾳ καὶ τῶν οἰνοχόων τοῖς ἄλλοις μισγόντων, αὐτῷ δ' οὔ, ἀπεσχεδίασε τόδε τὸ ἐπίγραμμα*, quod non opus est adscribere. Sed aperta res est; cf. praeterea Neumann. *Physikal. Geogr.* p. 61.

§ 26: *τὸ γὰρ τῷ μὲν ὑπέρ σε τὴν λοπάδα παρεστάναι, ἕς' ἂν ἀπαγορεύσῃ ἐμφορούμενος, σὲ δ' οὕτω ταχέως παραδραμεῖν, τίνι φορητὸν ἐλευθέρῳ ἀνδρί*; Adscribit Fritzschius: „patinam nominat pro patinae ministro", sed haec durissima metonymia est. Lux orietur si scripseris: *παριστάναι*.

§ 27: *ὑπ' αἰδοῦς καταδεδυκὼς στένεις ὡς τὸ εἰκὸς καὶ σεαυτὸν οἰκτείρεις*. Commonstrare haec verba poterunt quid verum esse censeam Ver. Hist. I. 30. Ingens bellua in mari apparuerat: *ἡμεῖς μὲν οὖν τὸ ὕστατον ἀλλήλους προσεικόντες καὶ περιβλόντες ἐμένομεν· τὸ δ' ἤδη παρῆν*. Quanto significantius erit: *ἐστένομεν*.

Apologia.

§ 3: *ἡ ἱστορία πολλὴ καὶ ἡ ἐμπειρία τῶν πραγμάτων*. Nonne praestat *ποικίλη*?

Digitized by Google

§ 3: κατὰ σαυτοῦ ὁ Βελλεροφόντης γεγραφὼς τὸ βιβλίον. Articulum delendum esse ostendi *Mnem.* 1899 p. 163.

Hermotimus.

§ 8: εἰπὲ ὅ τι καὶ λέγεις. Legam equidem: θέλεις.

§ 11: πολλὰ καὶ μόνον ἀριθμῷ παραλαβὼν τὰ κρέα. De eo more iam dixit Solanus et post Solanum Fritzschius, sed ut integra sententia sit, supplendum: μόνον (οὐχὶ) ἀριθμῷ.

§ 19: ἀνδριάντων ταύτην ἐξέτασιν λέγεις. Relege totum locum et mihi, uti spero, assentieris insiticium esse quod adscriptum est: τὴν ἀπὸ τῶν σχημάτων. Itidem paulo post interpolatum est οἱ τυφλοί, sed hoc Schwartzius iam vidit *Mnem.* 1885 p. 440.

§ 32: ὁ γὰρ διδάσκαλος κἀκεῖνα μεταξὺ διέξεισι πρὸς ἡμᾶς καὶ ἀνατρέπει γε αὐτὰ προσθεὶς αὐτός. Quantum video, Fritzschius vulgatam scripturam frustra tuetur, nec concedam participium tantumdem valere quantum ἐν προσθήκης μοίρᾳ· contextus aliud quid postulat. Latere dixerim: ἀντιπαραθεὶς αὐτά, nam nominativo αὐτός locus non est.

§ 34: ὁ Πλάτων δ' ἄν μοι δοκεῖ καὶ διηγήσασθαί τι τῶν ἐκ Σικελίας, ὡς ἂν εἰδὼς τὰ ἐκεῖ πλεῖστα. Itaque Plato aliquid narraturus est: quid tamen sequitur? τῷ γὰρ Συρακοσίῳ Γέλωνι Φασι δυσῶδες εἶναι τὸ στόμα, κτέ. Apertum est requiri: Φήσει.

§ 59: ὅτι αὐθομολογούμενον πρᾶγμα λαβὼν καὶ γνώριμον ἅπασι τὸν οἶνον εἰκάζεις αὐτῷ τὰ ἀνομοιότατα. Hic leve est expungere τὸν οἶνον, quod inutiliter additum est; sed quid est αὐθομολογούμενον? Amplexus est Fritzschius Bekkeri correctionem αὖθις ὁμολογούμενον, sed obloquitur Madvigius *Advers.* p. 686, qui commendat ἀνθομολογούμενον. Neutra correctio mihi arridet. Contuli in eadem paragrapho post pauca: τὸν οἶνον φὴς τὸν ἐν τῷ πίθῳ αὐτὸν αὐτῷ ὅμοιον εἶναι et § 74: ἦν τι τοιοῦτον ὅμοιον παραθεωρήσῃς αὐτῷ et omnino verum esse suspicor: ὅτι αὐτὸ αὐτῷ ὅμοιον πρᾶγμα λαβών. Poterit tamen mutatio paulo violentior videri.

Digitized by Google

§ 61. Certius est interpolata verba esse: *ἐκεῖνος μὲν γὰρ (ὁ τῶν Δαναΐδων πίθος) τὸ ἐμβαλλόμενον οὐ συνεῖχεν, ἀλλὰ διέρρει εὐθύς· ἐντεῦθεν δὲ ἦν ἀφέλης τι, πλέον τὸ λοιπὸν γίγνεται.* Ipsa imperfecta *συνεῖχεν* et *διέρρει* iam debent offensioni esse.

§ 68: *θαλλῷ προδειχθέντι ἀκολουθεῖν ὥσπερ τὰ πρόβατα.* Haec dum scribebat Lucianus, eum ante oculos habuisse dixerim Platonis locum Phaedr. p. 230 D: *ὥσπερ οἱ τὰ πεινῶντα θρέμματα θαλλὸν ἤ τινα καρπὸν προσείοντες ἄγουσι* et parum abest quin credam corrigendum esse *προσεισθέντι*. Luculenter de hoc verbo Ruhnkenius scripsit ad Timaeum p. 136 multaque alia praeterea *προσεπεμέτρησε* Cobetus *ἐν τῷ Ἑρμῇ Λογίῳ* p. 509. Scio quidem Hemsterhusium apud Ruhnkenium tueri vulgatam lectionem *προδειχθέντι* vereque scribit utrumque recte dici *θαλλὸν προσείειν* et *θαλλὸν προδεικνύναι*, sed quum evidens sit Platonis imitatio, dixerim Lucianum dedisse *προσεισθέντι*.

§ 68: *ἐοικὼς ἔσῃ — καλάμῳ τινὶ ἐπ' ὄχθῃ παραποταμίᾳ πεφυκότι καὶ πρὸς πᾶν τὸ πνέον καμπτομένῳ.* Notabile est eandem proverbialem locutionem inveniri apud Lucam Evang. VII. 24.

Zeuxis.

§ 3: *θήλειαν Ἱπποκένταυρον ὁ Ζεῦξις ἐποίησεν.* Arridet: *ἐπενόησεν.* Sic *τῆς ἐπινοίας τὸ ξένον* dicitur § 7.

§ 7: *αὐτοὺς ἀσχολεῖ ἡ ὑπόθεσις καινὴ οὖσα καὶ ἀπάγει τῆς τέχνης, ὡς ἐν παρέργῳ τίθεσθαι τὴν ἀκρίβειαν τῶν πραγμάτων.* Hoc quid sit non concoquo: intelligam: *τὴν ἀκρίβειαν τῶν γραμμῶν.* Itemque paulo post: *τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἔργων παρευδοκιμεῖ ἡ τῆς ὑποθέσεως καινοτομία*, fidenter utar prorsus eodem remedio.

§ 11: *αἰσχυνώμεθα ἔφη, ὦ φρατιῶται.* Indicativo opus est.

§ 12: *τὰ δ' ἄλλα μάτην ἄρα τῷ Ζεύξιδι πεπόηται.* Elegantius scribetur: *πεπόνηται.*

Digitized by Google

Harmonides.

§ 2: *οἱ μὲν πολλοὶ θεαταὶ ἴσασι κροτῆσαί ποτε.* Melius intelligam: *εἰώθασι.*

Scytha.

§ 5: *νόμιζε τὸ κεφάλαιον ἤδη ἂν εἰδέναι τῶν τῇδε ἀγαθῶν.* Otiosa est particula *ἄν*· simplicissimum est corrigere: *διειδέναι.*

Quomodo historia conscribenda.

§ 1: *μεσὴ ἦν ἡ πόλις ὠχρῶν ἁπάντων καὶ λεπτῶν.* Lectio est aperte vitiosa, cui Fritzschius transponendis vocabulis frustra conatus est mederi. Corruptelae sedes est in ipso *ἁπάντων*, quod equidem refingam ut fiat: *περιπατούντων.*

§ 2: *ὁ πόλεμος ὁ πρὸς τοὺς βαρβάρους καὶ τὸ ἐν Ἀρμενίᾳ τραῦμα καὶ αἱ συνεχεῖς νῖκαι.* Verum est: in Armenia clades accepta fuit, de qua clade Dio Cassius retulit LXXI. 1; sed minus recte perpetuae victoriae cum clade sic simpliciter copulantur. Placet: *τὸ ἐν Ἀρμενίᾳ στράτευμα.*

§ 4: *ὡς μὴ μόνος ἄφωνος εἴην ἐν οὕτω πολυφώνῳ τῷ καιρῷ μηδὲ ὥσπερ κωμικὸν δορυφόρημα κεχηνὼς σιωπῇ παραφερόμην.* Unice commendo: *τῷ χορῷ* idque etiam Jongio persuasi verum esse.

§ 16: *ἀρξάμενος ἐν τῇ Ἰάδι συγγράφειν, οὐκ οἶδ' ὅ τι δόξαν αὐτίκα μάλα ἐπὶ τὴν κοινὴν μετῆλθεν, ἰητρικὴν μὲν λέγων καὶ πείρην καὶ ὀκόσα καὶ νοῦσοι.* Correxit Dindorfius *πέρην*, sed *πέτρην* longe verisimilius est.

§ 17. Recte scribitur: *εὐθὺς ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ προοιμίου περιόδῳ συνηρώτησε τοὺς ἀναγιγνώσκοντας λόγον πάνσοφον* itemque post pauca: *τὰ ἐγκώμια Φορτικὰ καὶ κομιδῇ βωμολοχικά, οὐκ ἀσυλλόγιστα μέντοι ἀλλὰ συνηρωτημένα κἀκεῖνα*, sed quod interpositum est: *ὅλως ἐν ἅπαντι σχήματι συνηρώτητο αὐτῷ τὸ προοίμιον*, praeferam: *συγκεκρότητο*, quemadmodum est Eun. 13: *κατηγορίαν συγκροτεῖ.*

Digitized by Google

§ 20: ἔτι δὲ καὶ ἐν τῷ τῶν νεκρῶν ἀριθμῷ τοῦτο μὲν καὶ παρὰ τὰ γεγραμμένα ἐν ταῖς τῶν ἀρχόντων ἐπιστολαῖς ἐψεύσατο. Imo: ὑπὲρ τὰ γεγραμμένα et apparet etiam veteres novisse quid esset *mentir comme un bulletin*, quod argumentum nuper strictim attigi *Mnem.* 1899 p. 291, nec quidquam est cur hisce diebus hoc miremur, quum avide sciscitantes numquid novi ex Africa, adulterata τηλεγραφήματα nos ludibrio habent semperque, dum secundis rebus metuimus, speramus magis quam confidere audemus Νίκην ἄπτερον consedisse Praetoriae [1]). Ceterum de Parthica victoria literas laureatas Avidii Cassii Romam attulit Iunius Maximus tribunus, ut scribit Fronto *ad Amic.* I 6. Hoc quidem Maius vere; sed Lucianus in universum ridet duces gloriosos et mendaces; hinc plurali numero τῶν ἀρχόντων, non τοῦ ἄρχοντος· nec supra ceteros nunc Avidius Cassius taxatur.

§ 20: ταῦτ' οὐκ οἶδα εἴ τις ἂν εὖ φρονῶν ἀνάσχοιτο. Atheniensium usus postulat, οὐκ οἶδ' ἄν εἴ τις εὖ φρονῶν ἀνάσχοιτο, vide Cobetum in *Mnem.* 1858 p. 127, qui scribit post multorum annorum sedulam investigationem se huius locutionis octo tantum exempla potuisse reperire. Itaque fugerunt eum duo Platonis loci, Symp. 210 A et Alcib. I p. 114 B, qui eodem remedio curandi sunt. Recte praeterea Lucianus Conviv. s. Lapith. 2: ἧς οὐκ οἶδ' ἄν τίς ἡδίων ἔμοιγε et Tim. 26: πλὴν ἀλλὰ καὶ σὺ ἂν εὖ οἶδα ὅτι ὁμολογήσειας, ubi solemnis verborum ordo fortasse restituendus est. Adde praeterea Elmsl. ad Eurip. Med. vs. 911 et Fritzschium Quaest. Lucian. p. 207.

§ 23: ὡς ἐν ἄλλοις δείξομεν. Lucianus in tali re perpetuo: διέξιμεν.

§ 26. Θουκυδίδης ἐπιτάφιόν τινα εἶπε τοῖς πρώτοις τοῦ πολέμου ἐκείνου νεκροῖς. Inserenda praepositio: εἶπε (ἐπί).

§ 26: ὁ ῥήτωρ ὁ Ἀφράνιος. Expungendum nomen proprium male additum.

---

1) Scriptum 14 Dec. 1899.

Digitized by Google

§ 31. Νίκαιαν [ἀπὸ τῆς Νίκης] χρὴ ὀνομάζεσθαι. Vides quid insiticium sit.

§ 37: οἷος καὶ πράγμασι χρήσασθαι ἂν, εἰ ἐπιτραπείη. Plane non perspicio, quid ἄν particula hic significare possit.

§ 38: Φίλιππος ἐκκεκομμένος τὸν ὀφθαλμὸν ὑπὸ Ἀστέρος τοῦ Ἀμφιπολίτου τοῦ τοξότου ἐν Ὀλύνθῳ. Quod ad ipsam historiam attinet, adeundus est Palmerius in Luciani Ed. Bip. p. 522, sed Asteris Amphipolitani nomen expungendum est. Sic solet Lucianus; veluti § 62 appellat τὸν Κνίδιον ἐκεῖνον ἀρχιτέκτονα, neque addidit ipsum Sostrati nomen.

§ 38: ἐκτὸς εἰ μὴ εὔξασθαι δέον παρέλιπεν. Quod omnes viderunt, hunc flosculum Lucianus decerpsit ex Demosth. Olynth. III 18: οὐκέτι τοῦθ' ὁ λέγων ἀδικεῖ· πλὴν εἰ δέον εὔξασθαι παραλείπει· sed quid huc facit adverbium μή?

§ 38: περιπλεῖν Σικελίαν καὶ Ἰταλίαν. Lege: παραπλεῖν. Italia certe nequit circumnavigari.

§ 50 latet sat grave vitium. Agit Lucianus de officio historiarum scriptoris: φήσας ἐνταῦθά που ταῦτα ἐπ' ἐκεῖνα μεταβαινέτω, ἣν κατεπείγῃ· εἶτα ἐπανίτω λυθείς ὁπόταν ἐκεῖνα καλῇ. Quid tandem est λυθείς? Unciales literae lucem dabunt: emendandum est αὖθις.

§ 50: μεταπετέσθω ἀπ' Ἀρμενίας εἰς Μηδίαν. Inauditum compositum est; quidni dicemus Lucianum simpliciter dixisse καταπετέσθω.

§ 62. Pharus non fuit κάλλιστον ἔργων ἁπάντων, sed ἔργον.

(Ad *Veras Historias* vide supra p. 9.)

Abdicatus.

§ 5. Sine sensu editur: μαρτυρεῖν γὰρ αὐτῷ ἔχω. Contextus postulat: μάρτυρα γὰρ αὐτὸν ἔχω.

Digitized by Google

§ 6: *ἂν δέ τινα ἰατρὸν ἴδῃ καὶ τοῦτ' ἀκουσῃ μόνον.* Iam olim interpretes hic haeserunt: mihi haud displicet: *ἢ καὶ τοὔνομ' ἀκούσῃ μόνον.*

§ 17: *ὅταν γοῦν πολλάκις ποιήσωμεν ἤδη πλησίον γενέσθαι τοῦ τέλους, κτἑ.* Mirum nondum correctum fuisse: *οἰηθῶμεν.*

§ 17: *οἱ μεμηνότες διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ νοῦ δυσάγωγοι καὶ δυσηνιόχητοι.* Abeonum est libertatis vocabulum; scripserim: *διὰ τὴν εὐχέρειαν τοῦ νοῦ.*

§ 27: *τὰ νοσήματα παρὰ τοὺς ὑποδεξαμένους τόπους ἢ εὔφορα καὶ εὔτροφα ἢ ἐλάττω γίγνεται.* Insiticia sunt verba *καὶ εὔτροφα*: apparet causa interpolationis.

Phalaris I.

§ 7. Insiticia verba sunt: *καὶ γὰρ οὐ πάνυ πόρρω τῆς πόλεως εἶναι λέγεται ἡ πέτρα.* Quam est ridiculum Phalaridis legatos hoc Delphos docere velle!

Alexander.

§ 2: *ἐν πανδήμῳ τινὶ μεγίςῳ θεάτρῳ ὁρᾶσθαι ὑπὸ πιθήκων ἢ ἀλωπέκων σπαραττόμενον.* Vides quid displiceat: Hartmannus delet id quod est *μεγίςῳ*· equidem legendum arbitror *μάλιςα.*

§ 8: *ἑώρων τὴν πρόγνωσιν ἀναγκαιοτάτην τε καὶ ποθεινοτάτην οὖσαν.* Absurde: sententiae utique sufficit: *εὐκταιοτάτην*, nec fortasse nimis violentum remedium est.

§ 14: *τὸ ᾠὸν ἐκεῖνο — κηρῷ λευκῷ καὶ ψιμυθίῳ τὴν ἁρμογὴν τοῦ ςόματος ξυγκεκολλημένον.* Ovum os non habet et proclive est restituere *τοῦ πώματος*, quod etiam a Codicibus haud parum commendationis habet.

§ 24: *οὐ γὰρ ἐμοὶ κτεάνων μέλεται ἄγαν ἀλλ' ὑποφήτου.* Elumbis versiculus; omnino praestat: *μέλεται τόσον.*

§ 25: *ἐν ταῖς πόλεσιν ἐπεφώρατο ἠρέμα ἤδη πᾶσα ἡ μαγγα-*

Digitized by Google

νεία. Aliquid excidit et supplendum: ἐν ταῖς (Ποντικαῖς) πόλεσιν. Sic recte mox: μάλιστα τῶν Ποντικῶν πόλεων itemque § 41.

§ 25: ὁρῶν τὰς ἐρωτήσεις τῶν προσιόντων συνετὰς καὶ πεπαιδευμένας. Item aliquid excidit: legendum: (οὕτω) συνετάς.

De Saltatione.

§ 11. Disseritur de duabus Spartanorum cantilenis: καὶ θάτερον δὲ τῶν ᾀσμάτων — δύο γὰρ ἄδεται — καὶ διδασκαλίαν ἔχει ὡς χρὴ ὀρχεῖσθαι. Πόρρω γάρ, φασιν, ὦ παῖδες, πόδα μετάβατε καὶ κωμάξατε βέλτιον, τουτέστιν ἄμεινον ὀρχήσασθε. Et sensu vacua verba sunt et credibile est Doricam dialectum latere nec apparet cur explicetur adverbium βέλτιον, quod nemini obscurum esse potest. Est correctio facillima: πόρρω, ὦ παῖδες, πεδάβατε καὶ κωμαξεῖτε βέντιον, τουτέστιν ἄμεινον ὀρχήσεσθε. De praepositione πεδά Ahrensius dixit p. 360 et de forma βέντιον p. 110.

§ 19: ἄξιον δέ, ἐπεὶ τὴν Ἰνδικὴν καὶ τὴν Αἰθιοπίαν διεξεληλύθαμεν, καὶ ἐς τὴν γείτονα αὐτῶν Αἴγυπτον καταβῆναι τῷ λόγῳ. Vel puer corrigat: μεταβῆναι.

§ 24: Ἡσίοδος ἰδὼν αὐτὸς εὐθὺς ὀρχουμένας τὰς Μούσας. Vidit sane Musas saltantes, quod ipse narravit et Hesiodi testimonium mox ipse Lucianus affert, sed vidit, credo, εὐθὺς ἐγρόμενος. Conf. M. Caesaris ad Frontonem Epist. I. 5. p. 11.

§ 25. Socrates παρ' ἑταίρας γυναικὸς οὐκ ἀπηξίου σπουδαῖόν τι ἀκοῦσαι. Haud uno nomine displicet quod adscriptum est: τῆς Ἀσπασίας. Crediderim equidem Diotimam magis intelligendam esse.

§ 29: ἡ κωμῳδία τὸ καταγέλαστον μέρος τοῦ τερπνοῦ αὐτῇ νενόμικεν. Prorsus non intelligo cur editores recesserint ab lectione quae olim circumferebatur: νενέμηκεν.

§ 41: Κάδμου ἐπιδημία καὶ βοὸς ὄκλασις. Hic venit mihi in

Digitized by Google

mentem eorum quae leguntur Schol. Iliad. B 494, ubi de eadem illa bove sermo fit: ἡ δὲ διεξιοῦσα πᾶσαν Βοιωτίαν ὀχνήσασα ἀνεκλίθη, sed necessario corrigendum est: ὀχλάσασα.

§ 79: ὥςε ἂν ἐρῶν τις εἰς τὸ θέατρον παρέλθοι, ἐσωφρονίσθη ἰδὼν ὅσα ἔρωτος κακὰ τέλη. Apparet foede corruptum esse optativum παρέλθοι, sed satis certam correctionem non video, nam plus una probabilis via ostenditur; sed affirmare ausim scribendum esse: ὅσα ἔρως κακὰ τελεῖ.

§ 83. Fit sermo de histrione qui quum Aiacem furiosum ageret, οὐχ ὑποκρίνασθαι μανίαν ἀλλὰ μαίνεσθαι αὐτὸς εἰκότως ἄν τινι ἔδοξεν. Plaudebat populus, sed spectatores intelligentes erant τοῖς ἐπαίνοις καὶ αὐτοὶ τὴν ἄνοιαν τῆς ὀρχήσεως ἐπικαλύπτοντες. Imo: τὴν ἀνίαν.

§ 84. Brevi post ille histrio resipuit, ὥςε καὶ νοσῆσαι ὑπὸ λύπης ὡς ἀληθῶς ἐπὶ μανίᾳ κατεγνωσμένον. Hunc locum sedulo perpendant interpretes quibus sana videntur Apostoli verba quae inveniuntur in Epist. ad Gal. II. 11, cf. *Mnem.* 1878 p. 102. Ad commendandum illud quod illic conieceram, cf. etiam Schol. Arist. Eqq. 46.

Lexiphanes.

§ 1. Ut appareat quid velim, necessario paulo plura mihi describenda erunt. Ridicule dixerat Lexiphanes: γράμμα ἐςὶ τήτινόν τι τῶν ἐμῶν κομιδῇ νεοχμόν. Deinde Luciani iocus perfacilis intellectu est: ἤδη γάρ τι καὶ περὶ αὐχμῶν ἡμῖν γράφεις; Cui Lexiphanes, οὐ δῆτα, inquit, οὐδὲ αὐχμὸν εἶπον ἀλλ' ὥρα σοι τὸ ἀρτιγραφὲς οὕτω καλεῖν. Hic ut lepidus locus sit, non vitium sermonis eximendum, sed ultro inferendum est, nam quoties Lexiphanes os aperit, turpiter labitur. Quid igitur dixerat? Ἀλλ' ὥρασι τὸ ἀρτιγραφὲς οὕτω καλῶ. Scilicet ὥρασιν ἱκέσθαι recte dicitur, sed stulte pro νῦν usurpatur. Plane eiusdem generis vitium Lexiphanes committit § 2: ἔχεις δὲ χαμᾶζε παρὰ τὴν ἐγγυθήκην δύ' ὀβολώ.

Digitized by Google

§ 2: οἶσθα δὲ ὡς ἐν κρύει σφοδρῷ γίνεται τὰ καύματα. Malo: σφοδρά.

§ 11. Δαμασίας ὁ πάλαι μὲν ἀθλητὴς καὶ πολυνίκης. Non novi hoc vocabulum: arridet: περιοδονίκης.

§ 11. Hic igitur Damasias ἐξοικιεῖν ἔμελλε τήμερον εἰς ἀνδρὸς τὴν θυγατέρα καὶ ἤδη ἐκάλλυνεν αὐτήν, sed quoniam hoc est ornatricum officium, non patris, scribendum est: ἐκάλλυνον.

§ 11. Interea sponsae frater vitam suspendio finire decrevit, sed eum Eudemus servavit: ἐπὶ πολὺ ὀκλὰξ παρακαθήμενος, ἐπινύσσων τὸν ἄνθρωπον, βαυκαλῶν καὶ διακωδωνίζων, μή πῃ συνεχὴς εἴη τὴν Φάρυγγα. τὸ δὲ μάλιστα ὀνῆσαν ἐκεῖνο ἦν, ὅτι ἔτι ἀμφοτέραις κατασχὼν αὐτοῦ τὰ ἄκρα διεπίεσα. Totum locum descripsi, ut appareret quam clara in luce versaremur, nam res tanquam ante nostros oculos posita est. Verum quid est παρακαθήμενος? Planissime requiritur: περικαθήμενος et contrarium vitium noto loco obtinet apud Charitonem. Mire quoque dictum est: ἐπινύσσων τὸν ἄνθρωπον. Potuitne Lexiphanes fortasse usurpare πινύσκων vel πινύσσων? Cf. Aesch. Pers. 830: ἐκεῖνον .... πινύσκετ' εὐλόγοις νουθετήμασι. Vel περιπτύσσων?

§ 11: ποτήρια ὀξυόστρακα, εὐπυνδάκωτα. Malo appellare: εὐρυπυνδάκωτα.

§ 15: ἰσχάδας σιδηρᾶς ἀφείς. Necessarium est: καθείς.

§ 19. Advocat Lucianus medicum eumque rogat ut Lexiphanem sanare velit; tum hic: μὴ ἐμέ, Σώπολι, ἀλλὰ τουτονὶ Λυκῖνον. Excidit particula: μὴ ἐμέ γ' ὦ Σώπολι.

De Astrologia.

§ 3: ἰδόντες οὖν τὴν σελήνην ... ἐν ἄλλοτ' ἄλλῃ μορφῇ τρεπομένην. Verius est: στρεφομένην.

§ 23. Stultum est quod editur: οὔτε πόλιας ᾤκιζον οὔτε τείχεα

Digitized by Google

περιεβάλλοντο οὔτε Φόνους ἐργάζοντο οὔτε γυναῖκας ἐγάμεον, πρὶν ἂν δὴ παρὰ μάντεων ἀκοῦσαι ἔκαςα. Facile est remedium: οὔτε δόμους ἐργάζοντο.

§ 29: τὸ πῦρ οὐ δι' ἡμέας καίει οὐδέ οἱ μέλει τοῦ ἡμετέρου θάλπεος, ἀςέρων δὲ οὐδεμίην ἀπορροίην δεχόμεθα; Praefero futurum δεξόμεθα.

Demonactis Vita.

§ 1. De Sostrato Lucianus peculiarem librum scripsit, qui periit. Καὶ δεδήλωται μέγεθός τε αὐτοῦ καὶ ἰσχύος ὑπερβολὴ καὶ ἡ ὕπαιθρος ἐν τῷ Παρνασῷ δίαιτα καὶ ἡ ἐπίπονος εὐνὴ καὶ τροφαὶ ὄρειοι. Haud ita multa sunt quae de illo Sostrato investigari possunt, sed hoc certe videmus eum in montanis regionibus aetatem exegisse, τοὺς λῃςὰς ἀναιροῦντα, ὁδοποιοῦντα τὰ ἄβατα, γεφυροῦντα τὰ δύσπορα, unde etiam Herculis cognomen invenerit; quocirca infeliciter excogitatum est quod coniecerunt Iensius et Gesnerus ἡ ἐπὶ πόας εὐνή· sed multo infelicius Cobetus commendavit: ἡ ἐπ' ἠόνος εὐνή, deceptus, credo, palaeographica correctionis elegantia. Consentiunt tamen omnes corruptum locum esse itaque Fritzschius transponendo ita corrigi posse ratus est: ἡ ὕπαιθρος ἐν τῷ Παρνασῷ εὐνὴ καὶ ἡ ἐπίπονος δίαιτα. Est hoc sane aliquid et efficitur ex Philostrati fabulis aerumnosum vitae genus illi Sostrato placuisse. Veluti plerumque inde a mense Novembri stant duo Parnassi cacumina alta nive candida neque nives illae evanescunt ante mensem Augustum saepeque etiam perennant. Sed Sostratus, cui ingentes et plus quam humanas corporis vires natura tribuerat, omnes illas inexsuperabiles molestias contemnere potuit: vide modo Philostr. Vit. Soph. p. 552. Hinc equidem ἡ ἐπίπονος εὐνή corrigere velim ut fiat ἡ ἐπὶ Ἑλικῶνος εὐνή. Mutatio etiam lenior videtur quam Fritzschiana.

§ 24: Pollux mortuus est et Herodes ἠξίου ὄχημα ζεύγνυσθαι αὐτῷ καὶ ἵππους παρίςασθαι ὡς ἀναβησομένῳ. Ad ipsam rem conferri poterit Philostr. Vit. Soph. p. 558; malo tamen ἀναβιωσομένῳ.

Digitized by Google

§ 30: διὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἀσίαν ἀπῄει. Dicitur hoc ἀνῄει.

§ 49: πολλοὺς τῶν ἀθλητῶν ἑώρα κακομαχοῦντας. Inauditum, credo, hoc verbum est: malo: κακομηχανοῦντας.

Amores.

§ 1: ἤδισα οὖν δοκεῖ μοι (scil. Hercules) τῶν λόγων τὰς θυσίας προσήσεσθαι. Mire hoc dictum, etiamsi dialogi personae ἑορταστικὴν ἄγωσιν ἡμέραν Ἡράκλεια θύοντες. Placet τῶν λόγων τὰς θοίνας appellare.

§ 6. Memorantur Liburni qui satis noti erant, ut minime necesse sit explicare: ἔθνος Ἰονίῳ κόλπῳ παρῳκισμένον.

§ 6. Lucianus parat in Italiam proficisci πάντας ἐπιχωρίους θεοὺς προσκυνήσας καὶ Δία ξένιον ἵλεω συνεφάψασθαι τῆς ἀποδήμου στρατείας ἐπικαλεσάμενος. Sed nihil minus cogitat quam στρατεύεσθαι· rhetor erat et eum prosequebatur παιδείας λιπαρὴς ὄχλος· unde scribam: τῆς ἀποδήμου πορείας.

§ 6: ῥοθίῳ τῷ τῶν ἐλατήρων μετὰ μικρὸν ἀπὸ τῆς γῆς ἀναχθέντες. Requiritur *paulatim*, i. e. κατὰ μικρόν.

§ 10. Describuntur adulescentes flore iuventae μέχρι τοῦ πρῶτον ὑπογραφέντος αὐτοῖς χνοῦ παραμένοντες. Mire hoc dictum est, sicuti alia multa in hoc opusculo, quod omnes magno consensu Luciano eripiunt; sed, nisi fallor, praestat ὑποφανέντος.

§ 12: τὸ γὰρ αἴθριον οὐκ εἰς ἔδαφος ἄγονον μάλισα λίθων πλαξὶ λείαις ἐστρωμένον. Uti vides, ut integra sententia sit, verbum deest, quod nullo negotio recuperabimus, si pro μάλισα rescripserimus ὡμάλισο.

Digitized by Google

§ 12. Continuo sequitur: *ἔπειτ' ἦν γένηται ἡμέρων καρπῶν ἃ ταῖς κώμαις εὐθαλέστατα ἄχρι πόρρω βρύοντα τὴν πέριξ ἄρα συναρόδουν.* Substantivum neutri generis requiritur et corruptum est id quod est *καρπῶν*. Verum esse arbitror *ἀκροδρύων*, quod non fructuum tantum nomen est, sed etiam ipsarum arborum, veluti Xenoph. Oecon. 19. 12. Similiter in eiusdem paragraphi fine erratum fuit in hisce: *ἱλαραὶ κλισίαι — εἰς ἅ*, sed Cobetus correxit *ἱλαρὰ κλισία*. Reitzius in adnotatione diversissima miscuit.

§ 15: *ἡ δὲ πρᾶξις ἀνώνυμον αὐτὸν ἐσίγησε.* Sermo fit de adulescente, cuius nefandum flagitium in hoc opusculo tractatur; sed quid est *ἐσίγησε*? Nonne latet *ἐποίησε*?

§ 16. Hic recte editur: *τῇ δὲ τραπέζῃ τέτταρας ἀστραγάλους Λιβυκῆς δορκὸς ἀπαριθμήσας διεπέττευε τὴν ἐλπίδα, καὶ βαλὼν μὲν ἐπίσκοπα, μάλιστα δ' εἴποτε τὴν θεὸν αὐτὴν εὐβολήσειε, προσεκύνει τῆς ἐπιθυμίας τεύξεσθαι νομίζων.* Etenim Herwerdenus in *Mnem.* 1879 p. 357 rectissime eiecit quae post *εὐβολήσειε* addita fuerunt: *μηδενὸς ἀστραγάλου πεσόντος ἴσῳ σχήματι* et in vulgus notum est quem Venereum iactum veteres appellarint; veluti Martialis epigramma est XIV. 14:

Cum steterit nullus vultu tibi talus eodem,
Munera me dices magna dedisse tibi.

Necdum tamen talorum ludus ab omni parte recte explicatus fuit, cum viri docti non satis attenderint ad theoriam probabilitatum. Veluti fuit anno 1873 vir elegantis ingenii Becq de Fouquières, Gallus natione, qui spissum librum in lucem emisit, plus quam quadringentum paginarum, de Ludis Veterum: *Les Jeux des Anciens*. Complura apud eum inveni quae vitiosa nuce non emerim et scriptor utriusque sermonis mediocriter peritus est, sed de ludo duodecim scriptorum, uti et de ludo latrunculorum ad calcem voluminis eximie disputavit, nec video quid de levi argumento amplius requiram. Veluti hic primus felicissime expedivit obscurum Agathiae epigramma, Anthol. Gr. III p. 30 n. 72, quo narratur quomodo aliquando Imperator Zeno praeter omnium exspectationem victus sit ludo duodecim scriptorum. De talorum autem ludo Becqius non satisfaciet, neque intellexit

Digitized by Google

quidnam omnium maxime respiciendum esset. Nec magis anno 1879 Marquardtus rem expedivit in libro de Romanorum Vita Privata p. 826. Dicam equidem quid compererim.

Tesserae sunt, quas Graeci generali nomine κύβους appellant, de quibus nunc quidem tribus verbis omnia absolvere potero, nam plane eaedem sunt quibus nos utimur. Plerumque veteres ludebant *tribus* tesseris, etiam in ludo duodecim scriptorum — *tric-trac*: hinc proverbium: ἢ τρὶς ἓξ ἢ τρεῖς κύβοι, nam κύβος est itidem nomen *puncti* s. σημείου· hinc notum illud: βέβληκ' Ἀχιλλεὺς δύο κύβω καὶ τέσσαρα, h. e. puncta tulit sex; hinc celebrata custodis verba in Aeschyli Agamemnone: τρὶς ἓξ βαλούσης τῆσδέ μοι φρυκτωρίας. Ludebant sic simpliciter πλειστοβολίνδα, vel alveum lusorium adhibebant, cuius duodecim scripta — quae nos retinuimus — inventa fuerunt ut quae quis tulisset puncta perite notaret et arte corrigeret fortunae invidiam. Postremum hoc Becqius acutissime perspexit.

De usu *talorum* est intricatior quaestio. Est autem talus ossiculum in pedibus posterioribus bovis, caprae, ovis, damae, cet. Cognoscat mihi quis accuratam Aristotelis descriptionem Hist. Anim. II. 2: τῶν διχήλων πολλὰ ἔχει ἀστράγαλον· πολυσχιδὲς δ' οὐθὲν ὦπται τοιοῦτον ἔχον ἀστράγαλον, ὥσπερ οὐδ' ἄνθρωπος. ἀλλ' ἡ μὲν λὺγξ ὅμοιον ἡμιαστραγάλῳ, ὁ δὲ λέων οἷόνπερ πλάττουσι λαβυρινθώδη. Πάντα δὲ τὰ ἔχοντα ἀστράγαλον ἐν τοῖς ὄπισθεν ἔχει σκέλεσιν· ἔχει δ' ὀρθὸν τὸν ἀστράγαλον ἐν τῇ καμπῇ, τὸ μὲν πρανὲς ἔξω, τὸ δ' ὕπτιον εἴσω· καὶ τὰ μὲν κῶα ἐντὸς ἐστραμμένα πρὸς ἄλληλα, τὰ δὲ χῖα καλούμενα ἔξω, καὶ τὰς κεραίας ἄνω. Habet igitur talus s. ἀστράγαλος latera sex, quorum duo reliquis angustiora κεραῖαι dicuntur: in harum altera talus omnino nequit insistere; quodsi autem in alteram ceciderit — quod raro quidem fiet, sed tamen aliquando evenit —, irritus iactus habetur. Restant latera quatuor, quorum primum πρανὲς, Latine *pronum*, dicitur; forma convexum est. Oppositum est latus ὕπτιον s. *supinum*; forma est concava. Tertium latus χῖον dicitur sive κύων, Latine *planum*. Quartum denique nomine et forma *tortuosum* est, Graece κῶον. Non erant talorum latera numeris notata, quemadmodum in tesseris necessarium est; sed habebant tamen ἀριθμοῦ δόξαν, ut scribit Pollux IX. 99: τὸ δὲ σχῆμα τοῦ κατὰ τὸν ἀστράγαλον πτώματος ἀριθμοῦ δόξαν εἶχεν. Scilicet *planum*

Digitized by Google

unum punctum valebat, *supinum* tria, *pronum* quatuor, *tortuosum* sex [1]). Itaque deficiunt puncta duo et puncta quinque idque diserte traditur ab Schol. ad Plat. Lysid. p. 206 E: ἡ δυὰς καὶ πεντὰς ἐπὶ τῶν κύβων μόνων παραλαμβάνεται διὰ τὸ ἐκείνους ἐπιφανείας ἔχειν ἓξ· in talis autem, uti dixi, τῶν κεραιῶν nec ratio habetur nec potuit haberi.

Natura talum non exactissime libravit, nam si ieceris, saepius ostendet III vel IV quam I vel VI; pergam enim sic loqui, neglecto veterum more, id ante omnia agens ut perspicue scribam. Hoc vitium ut corrigerent, talum aut lima deterebant aut plumbum affundebant; quae multiplicis fraudis causa fuit magnaque semper copia fuit talorum *aequum*, nam sic vocabant. Vocabantur tali detriti λίσποι, cf. Schol. Arist. Ran. 848; μεμολυβδωμένους autem Aristoteles appellavit Problem. XVI § 12. Fabricabantur etiam tali ex ebore, ex auro, ex aere aliave materie; sed servabatur forma quam natura primum monstrarat.

Ludebant talis *quatuor*, sed reliquae ludi leges non semper fuerunt atque ubique eaedem. Simplex genus est in convivio, ubi sortiebantur quis συμποσίαρχος sive magister bibendi designaretur. Vincebat autem qui Venerem miserat, i. e. unionem, trinionem, quaternionem, senionem (1. 3. 4. 6). Huius iactus probabilitas est $\frac{4\times3\times2\times1}{4\times4\times4\times4}=\frac{24}{256}=\frac{3}{32}$: h. e. decem undecimve iactuum unum fore Venereum probabile est. Neque igitur diu exspectandum erat donec Venus prodiret et si convivae musarum numerum exaequarent, plerumque satis erat unumquemque semel agitare fritillum. Ipse quoque Cicero dicet, de Divin. II. 59 § 121, Venereum iactum non fuisse rarissimum.

Itidem simplicissimus ludendi modus fuit, quo aliquando delectatus est Imperator Augustus, sicuti scribit ad privignum apud Suetonium in Vita c. 71: „Coenavi, mi Tiberi, cum iisdem. Accessere convivae Vinicius et Silius pater. Inter coenam

---

1) Hic notandus levis error Marquardtii qui contendit in libro *de Vita Privata Romanorum* p. 831 not. 1: „dass die (*nach unten*) gekehrte Seite die Geltung bestimmte". Etenim vide Lucianum Saturn. 4: εἰ μή σοί γε μικρὸν δοκεῖ τὸ νικᾶν κυβεύοντα καὶ τοῖς ἄλλοις ἐς τὴν μονάδα κυλιομένου τοῦ κύβου σοὶ τὴν ἑξάδα ὑπεράνω ἀεὶ φαίνεσθαι. Et mox apparet revera illic de talis esse sermonem, non de tesseris.

Digitized by Google

lusimus γεροντικῶς et heri et hodie. Talis enim iactatis, ut quisque canem aut senionem miserat, in singulos talos singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat universos qui Venerem iecerat." De huius ludi legibus dubitatur et sunt adeo qui corruptum locum esse existiment; sed hoc certe videmus lusisse convivas γεροντικῶς, quod nunc quidem tantumdem est quantum *frugaliter*, nam pro mensa principis exigua pecuniae summa erat quam in medium aleatores conferebant quamque tollebat qui in ludicro certamine victor fuerat renunciatus.

Sicuti variis modis bene fit, sic etiam variis modis talis luditur; facile nobis persuademus de plebe pueros non lusitavisse eodem modo quo princeps ludebat. Est v. c. verbum πεντελιθίζειν, quod quid sit Pollux docebit IX 126: τὰ δὲ πεντάλιθα ἤτοι λιθίδια ἢ ψῆφοι ἢ ἀστράγαλοι πέντε ἀνερριπτοῦντο, ὥστε ἐπιστρέψαντα τὴν χεῖρα δέξασθαι τὰ ἀναρριφθέντα κατὰ τὸ ὀπισθέναρ. Nihil hoc mirum: etiam apud nos quam varie luditur chartulis pictis! Modo laxae leges sunt omniaque ad risus iocosque composita, modo leges sunt quae tam severe observantur, ut collusoribus vix hiscere liceat indeque ludus nomen invenerit. Aleatores autem et dissoluti homines κατακυβεύοντες τὴν οὐσίαν missis talis plerumque ad tesseras recurrebant, sed interdum etiam solebant ἀστραγαλίζειν. Veluti foedum exemplum est Hegesilochi Rhodii et amicorum, de quo Theopompus retulit ap. Athen. X p. 444 E: εἰς τοῦτο δὲ προέβησαν ἀσελγείας, ὥστε καὶ κυβεύειν ἠξίωσαν πρὸς ἀλλήλους περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἐλευθέρων καὶ διωμολογοῦντο τοὺς ἐλάττω τοῖς ἀστραγάλοις βάλλοντας, ἥντινα χρὴ τῶν πολιτίδων τῷ νικῶντι εἰς συνουσίαν ἀγαγεῖν, οὐδεμίαν ὑπεξαιρούμενοι πρόφασιν, κτέ. Quaeritur iam quibus legibus severus ludus regatur.

Secundum formulam $\frac{4\times5\times6\times7}{1\times2\times3\times4} = 35$ diversi sunt quatuor talorum iactus, neque ea res veteres latuit vel potuit latere; scribit enim scholiasta Platonis eo loco quem supra excitavi: εἰσὶ δ' αἱ σύμπασαι τῶν ἀστραγάλων πτώσεις ὁμοῦ τεσσάρων παραλαμβανομένων πέντε καὶ τριάκοντα. Minime inutile est omnes describere: incipiam ab optimo quoque iactu atque sic descendam ad pessimum, quem *hisce legibus* animadvertes fuisse Venereum.

Digitized by Google

I	6+6+6+6	XVII	6+6+4+4	XXIII	6+6+4+3
II	4+4+4+4	XVIII	6+6+3+3	XXIV	6+6+4+1
III	3+3+3+3	XIX	6+6+1+1	XXV	6+4+4+3
IV	1+1+1+1	XX	4+4+3+3	XXVI	6+4+3+3
	——	XXI	4+4+1+1	XXVII	6+6+3+1
V	6+6+6+4	XXII	3+3+1+1	XXVIII	6+4+4+1
VI	6+6+6+3		——	XXIX	6+3+3+1
VII	6+6+6+1			XXX	6+4+1+1
VIII	6+4+4+4			XXXI	4+4+3+1
IX	6+3+3+3			XXXII	6+3+1+1
X	4+4+4+3			XXXIII	4+3+3+1
XI	4+4+4+1			XXXIV	4+3+1+1
XII	4+3+3+3				——
XIII	3+3+3+1			XXXV	6+4+3+1
XIV	6+1+1+1				——
XV	4+1+1+1				
XVI	3+1+1+1				
	——				

Etenim, quod omitterem si mathematicis scriberem, quatuor primorum iactuum probabilitas est $^{1}/_{256}$, sunt enim quatuor paria; sequuntur duodecim quorum probabilitas est $^{4}/_{256}$, etenim sunt tria paria cum uno impare; deinde ab XVII usque ad XXII sunt sex iactus, quorum probabilitas est $^{6}/_{256}$, sunt scilicet bina paria; tum vides duodecim quorum probabilitas est $^{12}/_{256}$, nam sunt duo paria cum duobus imparibus; denique agmen claudit Venus, cuius probabilitas est, ut supra dixi $^{24}/_{256}$. Ratio apparet et, sicuti computatio flagitat:

$$4 \times {}^{1}/_{256} + 12 \times {}^{4}/_{256} + 6 \times {}^{6}/_{256} + 12 \times {}^{12}/_{256} + {}^{24}/_{256} = 1.$$

Ni credas veteres plane caecos fuisse, statuere debebis secundum hanc similemve tabulam eos talis lusitavisse. Id quoque vides, quod infra etiam melius apparebit Plauti in Curculione testimonio, non punctorum summam initam fuisse, ne iactus qui inter omnes bonitate quartus est (1 + 1 + 1 + 1), propter exiguum quatuor punctorum numerum detruderetur ad extremum. Id mordicus retinebimus, quo quidque in talis mittendis rarius obveniret, id etiam pluris fuisse habitum. Sed probabilitatum enumeratio rem extra omne dubium ponere debet. Quatuor

Digitized by Google

uniones, vel sicuti veteres loquuntur, quatuor canes vicies quater rarius mittentur quam Venus: dicemusne cum Becqio et Marquardtio et reliquis doctis viris omnibus hunc tamen iactum fuisse potiorem? Multi sponte obliviscuntur Graecos, mathematicarum disciplinarum peritissimos, etiam quaestiunculam de combinationibus et permutationibus solvere potuisse.

Multorum iactuum nomina, quos triginta quinque numero fuisse vidimus, nota sunt; quin et longe plura novimus, usque ad septuaginta, sed quorum iactuum ea nomina deinceps propria fuerint, plane ignoramus. Id tantummodo videmus, quod ex re ipsa apparet, quid quisque iactus valeret non pependisse ex punctorum numero; veluti scribit Platonis scholiasta Euripidem qui dicebatur valuisse *quadraginta*; at punctorum maxima summa est viginti quatuor. Hinc explicandum quod habet Ovidius Trist. II. 1. 472:

Sunt aliis scriptae, quibus alea luditur, artes:
Haec est ad nostros non leve crimen avos.
Quid valeant tali; quo possis plurima iactu
Fingere; damnosos effugiasve canes.

Itaque qui talis ludebant, ad manum tabulam habebant, in qua tabula perscriptum erat quid quisque iactus valeret. Secundum illam tabulam qui v. c. Euripidem [1]) miserit, ex pecunia in commune collata accipiet quadraginta sive nummos sive denarios sive aureos fortasse, prouti constitutum fuerat. Quo proprio nomine Latine ea pecunia ab aleatoribus posita dicta fuerit, nescio; sed Graece ἔκθεσις dicitur. Alciphronis locus est III. 54: *ἐνίκησα κυβεύων, ὡς μήποτ' ὤφελον· — ἐπεὶ γὰρ εἰς ἐμαυτὸν ὅλας τὰς ἐκθέσεις συνελεξάμην, ἀπορία δ' ἦν αὐτοῖς παντελὴς ἀργυρίου, ἐπ' ἐμὲ πάντες ὥρμησαν.*

Sed in eodem illo enchiridio, secundum Ovidium, post illam tabulam de qua vidimus, itidem perscriptum erat quo iactu plurima fingere posses vel damnosos canes effugere. Non est hoc referendum ad simplicem ludum tesserarum, ad quem ars inutilis est, nec quisquam sine fraude plura finget quam iecerit vel uniones in seniones convertet. Intelligitur ludus duodecim

1) Ita: iactus dicebatur *Euripides*, non *Euripidis*: cf. Mnem. 1899 p. 190.

Digitized by Google

scriptorum: inerant, credo, in eo libello leges quibus ludus regebatur, uti et alia praecepta in usum tironum. Illas leges instaurare nobis non concessum est, sed efficimus tamen ex Agathiae epigrammate quod supra laudavi, fuisse eas diversas ab iis quibus nos hodie ut plurimum utimur; illud convenit: in calculis promovendis — sed proprie hoc appellabatur *dare calculos*, qui utrimque quindecim erant — curandum erat ut διζυγες essent, nam, plane quemadmodum apud nos, adversarius calculum ἄζυγα sede pellere poterat et cogere ut a carceribus cursum instauraret. Qui autem in hoc ludo aliquid profecerat, effugere poterat damnum quod canes, h. e. uniones, attulerant calculos perite *dando*, non ut metam celerius attingeret — hoc enim fieri non poterat, — sed ut praepediret adversarium et bellum gereret adversus hostiles ἄζυγας. Tam est hoc apertum ut magis non possit. Quanto autem studio incubuerint ei ludo, imprimis apparet ex Agathiae descriptione nec miramur expetita fuisse praecepta tironibus utilia, neque ingrata iis qui iam aliquantum profecissent. Nunc etiam melius intelligimus quod Terentius habet Adelph. IV. 7. 21:

Ita vita est hominum, quasi cum ludas tesseris;
Si illud quod maxime opus est iactu, non cadit,
Illud quod cecidit forte, id *arte* ut corrigas.

Arte, non fraude; nam Micio cogitat ludum duodecim scriptorum. Quanti esset bene dare calculos, effici potest ex Platone Rep. II 374 C: πεττευτικὸς ἢ κυβευτικὸς ἱκανῶς οὐδ' ἂν εἷς γένοιτο μὴ αὐτὸ τοῦτο ἐκ παιδὸς ἐπιτηδεύων ἀλλὰ παρέργῳ χρώμενος· nam de hoc ludo apud Graecos tantum non perpetuo κυβείας nomen in usu est.

Quod laudato loco apud Ovidium proxime legitur, in eodem ioculari libello perscriptae erant leges, quibus *latrunculis* ludebatur; sed de hoc argumento omitto dicere, quum Becqius rem egregie explicaverit. Itidem animadvertenda sunt Ovidii consilia ad amatorem Art. Amator. II. 203:

Riserit, arride: si flebit, flere memento.
Imponat leges vultibus illa tuis.
Seu ludet, numerosque manu iactabit eburnos;
Tu male iactato, tu *male iacta dato*,
Seu iacies talos, victam ne poena sequatur,

Digitized by Google

Damnosi facito stent tibi saepe canes:
Sive latrocinii sub imagine calculus ibit:
Fac pereat vitreo miles ab hoste tuus.

Hic nil quidquam nobis nunc remanet obscuri: *tu male iacta dato*: ut tua amica vincat, quidquid ieceris male dato: h. e. imperite calculos promoveto. Sed redeo ad talos.

Memorabilis locus est in Plauti Curculione II. 3. 80. Hic Curculio narrat patrono suo Phaedromo se lusisse cum milite:

Postquam cenati atque adpoti, talos poscit sibi in manum,
Provocat me in aleam, ut ego ludam. pono pallium:
Ille suum annulum opposivit, invocat Planesium.

Tum Phaedromus: Meosne amores? Respondet Curculio:

Tace parumper. iacit *vulturios quattuor*.
Talos arripio, invoco almam meam nutricem Herculem (?).
Iacto *basilicum*, propino magnum poclum: ille exbibit,
Caput deponit, condormiscit. ego ei subduco annulum.

Quod plurimum miror, hucusque nemo locum haud nimis difficilem bene expedivit. Iecit parasitus *basilicum*: est hic iactus, quod ipso nomine arguitur, omnium optimus, nimirum $6+6+6+6$. Quid ante iecerat miles? *Quatuor vulturios*, h. e. nisi omnia nos fallunt, iactum proximum ab omnium optimo, nempe $4+4+4+4$. Iure suo spem conceperat miles se ablaturum esse parasiti pallium et tamen victus fuit. Non valde verisimile est fieri aliquando posse ut basilicus quatuor vulturios vincat, nam probabilitas est propemodum nulla, scil. $\frac{1}{1111}$; sed tale quid comoediam decet. Nunc etiam intelligimus quartum iactum, $1+1+1+1$, dictum fuisse quatuor canes et mirum ni $3+3+3+3$ dicti sunt quatuor lupi.

Hinc lucem accipiet Suetonii locus in Vita Tiberii c. 14: „Quum Illyricum petens iuxta Patavium adisset Geryonis oraculum, sorte tracta, qua monebatur, ut de consultationibus in Aponi fontem talos aureos iaceret, evenit ut *summum numerum* iacti ab eo ostenderent: hodieque sub aqua visuntur hi tali". Itaque iecit summum numerum, h. e. $6+6+6+6$, h. e. *basilicum*, qui ei portendit imperium.

Non minus memorabile est quod Pausanias tradit Achaic. 25. 6: καταβάντων δ' ἐκ Βούρας ὡς ἐπὶ θάλασσαν, ποταμός τε Βουραϊκὸς ὀνομαζόμενος καὶ Ἡρακλῆς οὐ μέγας ἐστὶν ἐν σπηλαίῳ·

Digitized by Google

ἐπίκλησις μὲν καὶ τούτου Βουραϊκός. μαντείας δ' ὑπὸ πίνακί τε καὶ ἀστραγάλοις ἔξι λαβεῖν. εὔχεται μὲν γὰρ πρὸ τοῦ ἀγάλματος ὁ τῷ θεῷ χρώμενος, ἐπὶ δὲ τῇ εὐχῇ λαβὼν ἀστραγάλους (οἱ δ' ἄφθονοι παρὰ τῷ Ἡρακλεῖ κεῖνται) τέσσαρας ἀφίησιν ἐπὶ τῆς τραπέζης. ἐπὶ δὲ παντὶ ἀστραγάλῳ σχήματα γεγραμμένα ἐν πίνακι ἐπίτηδες ἐξήγησιν ἔχει τοῦ σχήματος. Erant igitur in ea tabula *triginta quinque* herois responsa, nam plura ei edere fas non erat. Quantum autem sortitionibus veteres tribuerint, tum hinc concludere licet tum ex sortibus Praenestinis, de quibus Ritschelius luculenter retulit in *Museo Rhenano* XIV 389, tum ex inscriptionibus semibarbaris quas invenies C. I. G. 3956c, 4310 et 4371°. In universum rem descripsit Schol. Pindar. Pyth. IV 337: *εἰώθασι διὰ κλήρων μαντεύεσθαι, οἷον ἐὰν βάλλοντός μου τόδε ἀναβῇ, ἀποτελεσθήσεται τόδε· ἐὰν δὲ μή, οὐκ ἀποτελεσθήσεται. καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀστράγαλοι κεῖνται, οἷς διαμαντεύονται βάλλοντες δι' αὐτῶν.*

Unicum novimus exemplum quinque talorum. Est inscriptio inventa Attaliae in Pamphyliae urbe, quam Kaibelius tractavit in *Herm.* X p. 193. Fuerunt oracula $\frac{4\times5\times6\times7\times8}{1\times2\times3\times4\times5}=56$, nam Kaibelius in numeris computandis erravit. Supersunt oracula: $1+6+6+6+3=22$; $4+4+4+4+6=22$; $4+3+3+6+6=22$; $1+6+6+6+4=23$; $6+6+4+4+3=23$; $6+6+6+3+3=24$; $4+4+4+6+6=24$; $4+6+6+6+3=25$; $6+6+6+6+1=25$; $6+6+6+4+4=26$, nam ubique numerorum summas lapicida adscripsit, credo, ut is qui oraculum consuluisset facilius reperire posset quodnam tulisset responsum. Itaque supersunt oracula ab XLIV^{to} usque ad LIII^{um}; sed in fine tria desunt: $6+6+6+6+3=27$; $6+6+6+6+4=28$ et $6+6+6+6+6=30$, nam quinque tali numquam ostendent puncta 29. De ipsis oraculis malo tacere quam nihil dicere, nam lapis tam male habitus est et tot tantaque sunt Graecitatis vitia, ut plane quo me vertam nesciam, nec Kaibelius multa contulit ad barbari sermonis intelligentiam. Illud vides vix quartam inscriptionis partem servatam esse.

Hic iuvat aliquid addere de Platonis loco qui invenitur Theaet. p. 162 E: *τῷ εἰκότι χρῆσθε, ᾧ εἰ ἐθέλοι Θεόδωρος ἢ ἄλλος*

Digitized by Google

τις τῶν γεωμετρῶν χρώμενος γεωμετρεῖν, ἄξιος οὐδενὸς μόνου ἂν εἴη. Haec sensu vacua sunt et olim legebantur alio modo, nam scholiasta adnotavit: ἐκ δὲ τῆς τῶν κυβευόντων συνηθείας ἔλαβε τὸ οὐδενὸς μόνου, ὅταν ἐκεῖ πέσῃ ἐν τῷ παίζειν ἓν τὸ ἐλάχιστον. Non est abiicienda haec adnotatio, nam satis antiquam eam esse et e bonis fontibus ductam, apparet e sexto lexico Bekkeri, ubi haec leguntur p. 413. 8: Ἄξιος οὐδὲ μόνου· ἀντὶ τοῦ οὐδενός· ἔστι δὲ ἀπὸ τῶν κύβων εἰρημένον. Itaque Plato verbo quodam usus est ex talorum tesserarumve usu repetito, quod librarii negligentia periit. Cobetus in *Mnem.* 1860 p. 349 de nostro loco agens: Obscura, inquit, et impedita res est, unde me non extrico. Fortasse ridiculum est in Graecis scriptoribus intelligere velle videri, quae Cobetus se investigare posse desperet; sed suspicionem meam non premam, ut alii quaerere pergant, si ipse minus videar assecutus esse id quod verum est. Apud Photium invenio: Μάνης· βόλος Φαῦλος. Itidem apud Hesychium: Μάνης· κυβευτικοῦ βόλου ὄνομα, καθάπερ Εὔβουλος ἐν Κυβευταῖς παρίστησι. Eundem Pollux quoque habet: βόλων δὲ ὀνόματα τῶν μὲν Φαύλων τε καὶ δυσβόλων, ἐφ' οἷς τὸ δυσκυβεῖν, Μίδας, Μάνης, multosque alios desumtos ex Eubulo. Est utique verisimile veteres grammaticos apud Platonem legisse: ἄξιος οὐδὲ μάνου ἄν εἴη et diligenter videndum num ea lectio, quae certe speciem habet, etiam probari debeat. Sed tandem amoto quaeramus seria ludo.

§ 17: μεταξὺ τοῦ λόγου διαβοήσας εἶπεν ὁ Χαρικλῆς. Alienum videtur participium; hoc sensu omnibus dicere consuetum est: ἀναβοήσας.

§ 31. Appellat Lucianus τὴν ἐπήκοόν ποτε τῶν Σωκρατικῶν λόγων πλατάνιστον, Ἀκαδημείας καὶ Λυκείου δένδρον εὐτυχέστερον. Nonne requiritur: δένδρων?

§ 31: αὐτὴ τάχ' ἂν ὥσπερ ἡ ἐν Δωδώνῃ Φηγὸς ἐκ τῶν δρυοδάμνων ἱερὰν ἀπορρήξασα φωνὴν τοὺς παιδικοὺς εὐφήμησεν ἔρωτας. Praestabit: ἐφύμνησεν.

§ 33: τοῦτο δ' ἡμῖν ἀπὸ τῶν ἐντελεστέρων τεχνῶν ἔνεστιν

Digitized by Google

εἰκάζειν. Consentiunt omnes de vulgaribus ac vilibus artibus hic agi; unde necessarium est εὐτελεστέρων. Cf. Reitz. p. 582.

§ 34. Prisci mortales ὕφηναν ἑαυτοῖς χλανίδας. Vita describitur hominum qui nondum ἀντὶ λιτῆς ὑφῆς τὸ κάλλιον ἐποίκιλαν. Hi χλαίνας magis habebant quam χλανίδας. Cf. Cobeti *Var. Lect.* p. 150 et 364. Etiam conferri poterit Trypho ap. Ammonium p. 146.

§ 39: γρᾶες δὲ καὶ θεραπαινίδων ὁ σύμμορφος ὄχλος ἐν κύκλῳ περιεστᾶσι mulierem cubitu surgentem; sed quid est σύμμορφος ὄχλος? Vertunt interpretes: similem ancillarum gregem, quod sensu vacuum est. Incidi equidem in: ὁ συρφετὸς ὄχλος.

§ 42. Describitur mulierum ἀκκισμός. Ἄκροις δακτύλοις ἐπιγράφουσαι τῶν παρακειμένων ἕκαστον ἀπογεύονται νύκτας ἐπὶ τούτοις διηγοῦμαι καὶ τοὺς ἑτερόχρωτας ὕπνους. Interpres hoc sibi intelligere videtur vertitque: „summis digitis per apposita *quasi scribendi causa* ductis singula degustant, noctes inter haec enarrantes et diversi coloris somnos." Aegri somnia haec sunt nec nimis difficile est reperire quod latet. Primum mulieres appositos cibos degustant extremis digitis non ἐπιγράφουσαι, quod nihili est, sed ἐπιψαύουσαι. Deinde post ἀπογεύονται plene interpungendum est et supplendum: (τί) νυκτας ἐπὶ τούτοις διηγῶμαι καὶ τοὺς ἑνερόχρωτας ὕπνους; Postremum illud ἑνερόχρωτας Cobeti est, *Var. Lect.* p. 258. Veteres interpretes, Guyetus et Gesnerus, in clara luce caeci duces fuerunt. Cf. praeterea Dial. Meretr. VI. 3.

§ 44. Hic paulo difficilior locus est. Sermo est de adulescente qui mane cubitu surgit: ὄρθριος ἀναςὰς ἐκ τῆς ἀζύγου κοίτης τὸν ἐπὶ τῶν ὀμμάτων ἔτι λοιπὸν ὕπνον ἀπονιψάμενος ὕδατι λιτῷ καὶ τὴν ἱερὰν χλαμύδα ταῖς ἐπωμίοις περόναις συρράψας ἀπὸ τῆς πατρῴας ἑστίας ἐξέρχεται. Sic locum edidit Iacobitzius, sed quum olim editores iam mirarentur quaenam ea esset ἱερὰ χλαμύς, quum in aliis libris legatur χιτωνίσκον χλανίδα, post Graevium Reitzius edidit: χιτωνίσκον καὶ χλανίδα. Non est sane ea lectio verisimilior, etiamsi χλανίδα fortasse, quod nescio, pro χλαμύδα reponi debeat; sed cur tandem ea ἱερά dicitur? Commendatur

Digitized by Google

mascula Venus et mulieri puer multum praefertur; discrimen autem inter viros et mulieres non tantum faciebat vestis forma sed etiam materies. Virorum vestes ex lana erant, mulierum autem ex lino idque multis exemplis facile comprobari potest. Unum dabo locum quoniam valde luculentus est; scribit Plinius H. N. XIX. 1: „Varro tradit in Serranorum familia gentilicium esse feminas linea veste non uti." Vides quid sequatur de reliquis et complura Graecorum testimonia tendunt eodem; prae ceteris celebratur Thucydidis locus quo docemur, quam vere nunc non disputo, Athenienses relicta lintea veste assumsisse laneam. Iam vides non *ἱερὰν* eam *χλανίδα* fuisse, sed *ἐρεᾶν*. Abominatur qui hic loquitur linteam vestem quippe muliebrem.

§ 47: *ὁ Φιλίας ἔρως ἄχρι θανάτου συνεξέπνευσε*. Verius arbitror: *συνδιέπνευσε*.

§ 54: *τούς γε μὴν ὀνομαζομένους παρ' Ἕλλησι κωμᾳσὰς οὐδὲν ἀλλ' ἢ δήλους ἑρᾳστὰς νομίζω*. Neque hoc intelligo nec multum placet *δημεραστάς*, quod propter Platon. Alcib. I p. 132 A nonnemini verum videri poterit.

Imagines.

§ 2. Supplendum: *τοῦτο μόνον (ὅτι ἐκ) τῆς Ἰωνίας ἐστί*. Cf. Hartmannus *Stud. Lucian.* p. 70.

§ 7: *πόθεν οὖν καὶ ταῦτα πορισαίμεθ' ἄν; ἢ παρακαλέσαιμεν δὴ τοὺς γραφέας*. Solemne vitium pro: *παρακαλέσαιμεν ἄν*.

§ 7: *καὶ δὴ παρακεκλήσθω Πολύγνωτος καὶ Εὐφράνωρ*. Mihi certum est requiri: *παρακεκλήσθων*· notabile est nunc certe Lucianum usum fuisse sincera imperativi forma, non Macedonica. Eodem ducit Navig. 14: *σιταγωγείτων*.

§ 9: *μέγα τι [θαῦμα καὶ] θέαμα πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην εὐμορφίαν ὑπερπεπαικός*. Vides quid coniiciam.

§ 21: *ὥστε μέντοι νοτίζεσθαι αὐτοῖς ἀεὶ τὰ πτερά*. Pro *μέντοι* corrige: *ἐνίοτε* et *ἀεί* sponte excidet. Cf. consimilem locum Somn. s. Gall. 23.

Digitized by Google

Pro Imaginibus.

§ 2: οἴονται γὰρ ὑπὸ τῶν ἐπαίνων ἀλλαγήσεσθαι σφίσι καὶ τὰς μορφὰς καὶ αὐτοὶ ἀνηβήσειν αὖθις ὥσπερ ὁ Πελίας ᾤετο. Postremum vocabulum inutiliter adhaeret.

§ 3: πολλοῦ γὰρ ἂν ὁ ἔπαινος ἦν τίμιος, εἴ τι καὶ ἔργον αὐτοῦ ἀπολαῦσαι δυνατὸν ἦν. Malo ἐτεόν.

§ 27. Memorat Lucianus Aegyptios τοῖς θείοις ὀνόμασιν ἐς κόρον ἐπιχρωμένους. Dicendum hoc fuit: ἀποχρωμένους.

§ 28: ἀλλ' οὐδέπω οὐδὲ τὸν ἄριστον τῶν Φιλοσόφων ἠμύναντο εἰκόνα θεοῦ τὸν ἄνθρωπον εἰπόντα εἶναι. Non huc quadrat adverbium *nondum*; corrigam: ἀλλ' οὐδὲ γὰρ οὐδέ.

Toxaris.

§ 3: τί ἄλλο ἀγαθὸν ὑμᾶς εἰργάσαντο, ἀνθ' ὅτου πάλαι οὐ θεοὺς εἶναι δικαιώσαντες αὐτούς, νῦν τὸ ἔμπαλιν — θεοὺς νενομίκατε; Schwarzius *Mnem.* 1882 p. 250 et 1886 p. 227 recte observavit illud οὐ θεούς ferri non debere, sed quod utrobique commendavit θυτέους, id mihi non magno opere arridet; cogitaram equidem de correctione: ἀθέους εἶναι δικαιώσαντες.

§ 3. Laudat Toxaris Orestem et Pyladem μὴ καταπλαγέντας μήτε τοὺς μύθους τοὺς ἐπ' αὐτῷ μήτε τὴν προσηγορίαν καταδείσαντας ὅτι ἄξενος ἐκαλεῖτο. Schwarzius l.l. accurate ostendit insiticium esse participium καταδείσαντας eliminandumque esse ne peccetur in syntaxin; sed praeterea delenda videntur inutilia verba ὅτι ἄξενος ἐκαλεῖτο.

§ 11: οὐ μὴν ἀγεννῶς γε οὕτως καταπροδοὺς ἐν βραχεῖ τὸ Ἑλληνικὸν ἅπαν ὑποχωρήσομαί σοι. Absonum hic est illud ἐν βραχεῖ, h. e. *brevi*. Requiritur particula ἔμβραχυ, de cuius abusu apud sequiores acutissime disputavit Cobetus *Var. Lect.* p. 207 sq. Sunt itidem considerandi loci qui sequuntur: Bacch. 3: ἐν βραχεῖ πᾶσαν τὴν Ἰνδικὴν Φλογὸς ἐμπεπληκώς. Adv. Indoct. 22: πάντα ἐν βραχεῖ παρ' αὐτοῦ ἔσεσθαί σοι νομίζεις. Navig. s.

Digitized by Google

Vot. 26: ἐκπεσόντας ἐν βραχεῖ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων. Dial. Meretr. 6. 4: εἰ θέλεις ἐν βραχεῖ λέγειν ἁπάσας ἐνδειξάσας σε τῷ δακτύλῳ. Conferantur loci quos Cobetus iam attulit Peregr. 13 et Rhet. praec. 3.

§ 12. Aliquid supplendum est: συνέπινεν αὐτοῖς (καίτοι) οὐ πάνυ χαίρων τῇ τοιαύτῃ διατριβῇ.

§ 14. Traditur quomodo Chariclea nefaria mulier perdiderit Diniam, adulescentem praedivitem et minime malum, sed εὐεξαπάτητον. Περιέχουσα πανταχόθεν καὶ διαπείρασα ὅτε ἤδη παντάπασιν ἐκράτει, αὐτή τε ἀπώλετο ὑπὸ τῆς ἄγρας καὶ τῷ κακοδαίμονι Δεινίᾳ μυρίων κακῶν αἰτία ἐγένετο. Hic prorsus non intelligo verbum διαπείρειν et leniter corrigam: διαπειράσασα. Eodem modo Iosephus scripsit Antiq. XV § 97 de Cleopatra: διεπείραζεν εἰς συνουσίαν ἐλθεῖν τῷ βασιλεῖ (Herodi).

§ 15. Chariclea ἀλλ' ἐπὶ τούτοις ἔπενδει (ᾧ) καὶ τὸν ἄθλιον ἀπώλλυε. Vides quid desit.

§ 16: ἄλλον τινὰ Κρῆτα νεανίσκον τῶν ὑποχρύσων ἐθήρα. Herwerdenus *Mnem.* 1879 p. 97 coniecit πολυχρύσων idemque ego sex annis ante commendaram *Mnem.* 1873 p. 161; sed sero venimus, nam Graevius hoc iam viderat, cuius animadversiones supersunt in farragine adnotationum, quibus Reitzius editionem suam oneravit magis quam ornavit; quotus enim quisque est qui spissa volumina sustineat perreptare ut ex ingenti quisquiliarum strue unam et alteram glandem expiscetur. Equidem legi et excerpsi, sed, fateor, bonas horas utilius debueram collocare.

§ 16: αὖθις ἡ ἅβρα καὶ τὰ γραμμάτια καὶ μέμψις ὅτι μὴ πολλοῦ χρόνου ἀφίκετο. Immo: μέμψεις.

§ 18. Toxaris ingenue admiratur Agathoclem, qui sese tam constantem praestitisset in amicitia: πλήν, inquit, οὖν δέδια μή τινα καὶ ἄλλον ὅμοιον εἴπῃς αὐτῷ. Plane contrarium requiritur: πλὴν οὐ δέδια, sed occupavit corrigere Schwarzius *Mnem.* 1886 p. 230.

Digitized by Google

§ 19: ἀπὸ ψιλῆς τῆς κεραίας πλέοντας, ἔτι καὶ σπείρας τινὰς ἐπισυρομένους. Quae sint σπεῖραι et quem usum habeant, luculenter expedivit Breusingius *de Rebus Nauticis* p. 179, sed sciendum est iam Gesnerum p. 439 τῶν σπειρῶν utilitatem recte explicavisse.

§ 22: διαθήκας ἀπέλιπε. Dicendum hoc fuit: κατέλιπε· vide modo § 23.

§ 23: ἢ τίθεμεν καὶ τοῦτον ἐν ταῖς τελείαις ψήφοις μίαν τῶν πέντε εἶναι; Coniunctivo opus est: τιθῶμεν.

§ 24: μάλιστα δ' αὐτὸν ἡνία θυγάτηρ ἐπίγαμος ἤδη ὀκτωκαιδεκέτις οὖσα. Ita Iacobitzius expuncta coniunctione, cum olim ederetur: καὶ ὀκτωκαιδεκέτις. Nonne latet: ὡς ὀκτωκαιδεκέτις?

§ 26. Scythae τὰς παλλακὰς ἀκριβῶς τὰς καλλίστας ἐκλέγεσθαι λέγονται. Dele quod inutiliter additum est: τὰς καλλίστας. Interest aliquid ac multum quidem inter ἐκλέγειν et ἐκλέγεσθαι, cf. Cobetus ἐν τῷ Ἑρμῇ λογίῳ p. 444. Saepe ἐκλέγειν usurpatur pro ἐκλέγεσθαι, minime vero contra.

§ 24. Erat illa Menecratis filia turpicula, ἣν οὐδὲ μετὰ πάσης τῆς οὐσίας τοῦ πατρός — ἠξίωσεν ἄν τις τῶν γε εὐγενῶν καὶ πενήτων ῥᾳδίως παραλαβεῖν οὕτως κακοδαίμονα οὖσαν τὴν ὄψιν. Correxit Graevius ἀγεννῶν, quod fortasse rectius scribetur ἀγενῶν idque Iacobitzius etiam recepit in textum; sed elegantius erit εὐτελῶν. Particula γε mire abundat.

§ 27. Duo sunt amici Demetrius et Antiphilus qui studiorum causa in Aegyptum proficiscuntur; Luciani verba sunt: συνεκπλεύσας γὰρ ἐς τὴν Αἴγυπτον ὁ Δημήτριος Ἀντιφίλῳ itaque credibile est eos Alexandriae remansisse. Non multo post Demetrius cupidus spectandi vetera regionis monumenta proficiscitur: καὶ δήποτε ὁ μὲν Δημήτριος ἔτυχεν ἐς τὴν Αἴγυπτον ἀποδημῶν κατὰ θέαν τῶν πυραμίδων καὶ τοῦ Μέμνονος. Requiritur autem ἐς τὴν Κοπτόν· vide simillimum locum Philopseud. 33.

Digitized by Google

§ 27. Hic autem Demetrius quamdiu Alexandriae commoratus est, philosophiae operam dedit τὴν ἄσκησιν τὴν Κυνικὴν ἀσκούμενος ὑπὸ τῷ Ῥοδίῳ ἐκείνῳ σοφιστῇ. Quis ille sophista fuerit, ignoramus, nam praeterea in ea narratione de homine altum silentium: hinc malo: ὑπὸ τῷ Ῥοδίῳ ἐκεῖ σοφιστῇ.

§ 34. Supplendum est: αὐτοὺς ἄν σοι τοὺς λόγους διεξῆλθον πολλοὺς (καὶ καλοὺς) κἀγαθοὺς ὄντας.

§ 38: ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἐν ἀρχῇ διωμολογησάμην. Requiro: διωμολογήσαμεν, ut pluralis numerus sit. Verum quidem est apud alios διομολογεῖσθαι frequentius legi quam διομολογεῖν, sed apud Lucianum activa forma invenitur Nigr. 26.

§ 41. Sauromatae apud animos suos reputabant πρὸς οἵους ἄνδρας ἐκ παρασκευῆς μαχοῦνται, εἰ καὶ ἐν τῷ ἀπροσδοκήτῳ τότε ὑπερέσχον. Verumenimvero Sauromatae non victi fuerant, sed vicerant ipsi: hinc corrigam: οἳ καὶ ἐν τῷ ἀπροσδοκήτῳ τοιοῦτοι ὑπῆρχον.

§ 55: Σινδιανοὺς ἡμῖν χειρώσασθαι (sed recte Cobetus χειρώσεσθαι reposuit) ὑπέσχησαν ἐκ πολλοῦ διεσῶτας. Defecerant, opinor, h. e. ἀφεσῶτας.

Lucius s. Asinus.

§ 1: καί πως ἔτυχον καὶ ἄλλοι ἀπιόντες ἐς Ὑπατα. Erant eius urbis incolae, qui Lucio itineris socii fuerunt: hinc compositum verbum ἀπιόντες non optime convenire dixerim et verius videtur ἅμ' ἰόντες.

§ 1: ἔστι γὰρ Φιλαργυρώτατος δεινῶς. Adverbium δεινῶς haud satis recte copulatur cum superlativo et scribam: Φιλάργυρος.

§ 2: καί ποτε ἐξελθοῦσα κελεύει ἡμᾶς εἰσιέναι. Tres literulae interiisse videntur: κἀὶ (ὀψὲ) ποτε ἐξελθοῦσα.

Digitized by Google

§ 2: πέμπε αὐτὸν εἰς βαλανεῖον. Dicendum hoc utique fuit: παράπεμπε, nam Palaestra uti aequum est, iubetur hospitem comitari usque ad ianuam balnei.

§ 6: ὡς εὐρύθμως τὴν πυγὴν τῇ χύτρᾳ ὁμοῦ συμπεριφέρεις καὶ κλίνεις. Facile est reponere συμπερισρέφεις, sed etiam verbum κλίνεις absonum est. Conieci: κυλίεις. Eadem verba iuncta invenies § 31: ἐκύλιον ἐνταῦθα τὸ ςυπτεῖον καὶ δινῶν καὶ ςρέφων ἐμαυτόν, τῷ πηλῷ κατέσβεσα τὸ θερμὸν ἐκεῖνο Φορτίον.

§ 7: τοῦ ὕπνου καταψευσάμενος ἀνίςαμαι καὶ ἔργῳ ἀπήειν ἔνθα ᾤκουν. Non intelligo illud ἔργῳ· convenienter dictum erit ὀργῶν, de quo verbo vide Ruhnkenium ad Timaeum p. 193.

§ 8: τὰ ὀνόματα τῶν παλαισμάτων ὧν ἐθέλω εὑροῦσα ἐρῶ. Imo: εἴρουσα, de quo verbo supra quaedam adnotavimus.

§ 11: καί ποτε ἐπὶ νοῦν μοι ἦλθε τὸ μαθεῖν ὧν ἕνεκα ἦλθον. Hic post Reitzium probata fuit duorum codicum scriptura ἤθλουν, ne scilicet idem verbum nimis brevi intervallo recurreret. Sed satis est incommodum illud ἤθλουν et vide infra § 22: καταθέμενοι αὐτὴν θαρρεῖν ἐκέλευον καὶ τὴν γραῦν ἐκέλευον ἀεὶ ἔνδον μένειν et § 34: τὴν νύκτα ὅλην ἐλθόντες ὁδὸν ἀργαλέαν καὶ τριῶν ἄλλων ἡμερῶν τὴν ὁδὸν ἀνύσαντες κτέ. Cf. praeterea Rohde *de Asino* p. 34.

§ 17. Hic duas odoror interpolationes. Θριδάκων μὲν καὶ ῥαφανίδων καὶ σελίνων ἐνεπλήσθην· hoc quidem recte, sed nihil attinuit addere: ὅσα ὠμὰ ἐσθίει ἄνθρωπος, quam adnotatiunculam in usum asinorum adscriptam fuisse dixeris. Deinde post pauca offendit Lucius ῥοδοδάφνην, κακὸν ἄριςον ὄνῳ τοῦτο παντὶ καὶ ἵππῳ. Satis hoc est disertum, sed otiose additur: Φασὶ γὰρ τὸν Φαγόντα ἀποθνήσκειν αὐτίκα, quae verba neminem minus decent quam Lucium, cui comperta res esse debuit, ut non necesse esset provocare ad aliorum testimonium. Ceterum ipse quoque Plinius H. N. VI 20. 33 cum Luciano et Apuleio consentiens, scribit rosas laureas iumentis, capris et ovibus esse venenum.

Digitized by Google

§ 19: ἐμὲ δ' αὐτοῦ ἐάσουσι κεῖσθαι τοῖς λύκοις. Perpetuo hoc nisi fallor, dicitur ἐκκεῖσθαι.

§ 25: τί ποιοῦμεν, ἔφη τις αὐτῶν, τὴν δραπέτιν; Perpetuum hoc vitium est pro: τί ποιῶμεν; Nunc quidem aperta res est, nam respondet alius: τί δ' ἄλλο ἢ τῇ γραῖ ταύτῃ κάτω ἐπιρρίψωμεν αὐτήν; vides coniunctivum, non futurum.

§ 38. Edebatur olim: ὅτι μέχρι νῦν ἀνέχομαι κακῶν, ἀναβοῆσαι ἠθέλησα. Scripsit Iacobitzius καὶ μέχρι νῦν, sed facilius et verius esse arbitror: τί μέχρι νῦν.

§ 42: πάντα ἐκεῖνα μεσὰ ἦν ἀλεύρων. Praefero: ἐκεῖ.

§ 42: ἐγὼ δὲ ἠπιστάμην ὅπως χρὴ ἀλεῖν πολλάκις παθών, προσεποιούμην δ' ἀγνοεῖν. Supplendum: ἠπιστάμην μέν et rescribendum πολλάκις μαθών, sed haec et alia multa iamdudum ab aliis mihi praerepta esse suspicor.

§ 44: ψεύδεται ὡς τεθνηκὼς ἐν ταῖς πληγαῖς. Nihil hic praepositio significat; scribam: ὡς τεθνηκὼς εἴη.

§ 46: οὗτοι μετὰ τὸ δεῖπνον τοῦ δεσπότου πολλὰ λείψανα ἄμφω εἴσω ἐκόμιζον. Cur ἄμφω? Quaero an non rectius fuerit ἄφνω.

§ 47: τὸ σῶμά μου ἐκ τῆς συνήθους τροφῆς πάλιν καλὸν ἐγεγόνει. Emendo: πάγκαλον.

§ 48: καὶ σκεύη μοι ἦν πολυτελῆ καὶ στρώματα πορφυρᾶ ἐπιβάλλομαι καὶ χαλινοὺς εἰσεδεχόμην. Displicet verbi praesens tempus et reponam: ἐπιβαλλόμενα.

§ 50: εἰ συγχωρήσειεν αὐτῇ σὺν ἐμοὶ τὴν νύκτα ἀναπαύσεσθαι. Absurdum est futurum pro praesenti tempore.

§ 51: τοῦτό μ' εἰς δέος οὐχὶ μέτριον ἦγε, μὴ οὐ χωρήσασα

Digitized by Google

ἡ γυνὴ διασπασθῇ κἀγὼ ὥσπερ ἀνδροφόνος καλὴν δώσω δίκην. Corrigendum: ἀνδροφόνος (ὄνος) καινὴν δῶ δίκην. Sed de ea correctione iam alibi me dicere memini.

§ 51: τῷ χρωτὶ τοῦ μύρου οἰσρημένος. Sine sensu; Guyetus ἔρωτι coniecit; malo equidem: τῷ χαρίεντι.

§ 52: προσιέναι τε ἐκέλευον καὶ ψαύειν ἐμοῦ. Convenientius verbum esse iudico ἀπολαύειν.

§ 56: κελεύει με τῶν νώτων μετέωρον κομισθῆναι ἔξω τῆς οἰκίας. Necessario legendum est: τῶν ὤτων. Plane idem vitium deprehendi in Sophoclis fragm. 619 et in Babriana fabula 95. 59; cf. *Mnem.* 1881 p. 243.

Iupiter confutatus.

§ 1. Supplebo: χρυσίον καὶ βασιλείας αἰτῶν, ἅπερ εὐκταιότατα τοῖς ἄλλοις καὶ σοὶ οὐ ῥᾴδια (πᾶσι) παρασχεῖν.

§ 14. Pueris fortasse utilis adnotatio: ἄμφω γὰρ δύναται ὁ χρησμός.

§ 19: οὐ πάνυ οὐδ' αὗται ὑπὸ χρηστῇ Εἱμαρμένῃ ἐγεννήθησαν. Haud parum melius intelligam: ἐπὶ χρηστῇ.

(*Continuabuntur*).

AD PLUTARCHUM.

Publ. 12 (Sint.). Οὕτω δὲ περὶ ταῦτα δημοτικὸς γενόμενος νομοθέτης· καὶ μέτριος ἐν τῷ μετρίῳ τὴν τιμωρίαν ὑπερέτεινεν. Sanum esse non potest μετρίῳ, neque tamen Schaeferi probo coniecturam ἐν τῷ μέρει. Quod vero Sintenisius proposuit ἓν τὸ μέτριον τῆς τιμωρίας a nostrae aetatis viro ὑπερσόφῳ inventum dixeris. Scripsit, ut opinor, Plutarchus ἐν τῷ μὴ μετρίῳ: vehemens fuit Publicola in coercenda et punienda re quae modum excederet: statuit enim indicta causa occidi posse qui regnum affectasset.

J. J. H.

Digitized by Google

DE ORPHEI PATRIA.

SCRIPSIT

J. VÜRTHEIM.

Anno 1899 Fredericus Weberus in Programmate Gymnasii Monachensis publici iuris fecit disquisitionem literariam „de Orphei origine thracia, quatenus hac de re olim indubitata sed nostris diebus in iudicium vocata certi aliquid nos docere possint Platonis opera". Adiunxit autem v. d. huic disputationi Platonis sententiam de Orphei aetate, institutis, operibus cum Herodoti Aristotelisque iudiciis comparatam, eo praesertim fine, ut de arte critica-historica quam philosophus in re literaria adhibuerit, meliorem opinionem rectioremque adipiscantur philologi. Aegre enim, ut asseverat Weberus Bernhardi verba sua faciens, desideratur opus, quod de iis quae antiqui in historia literaria critica vel praestiterint vel neglexerint clariorem nobis depingat imaginem.

Iam antequam Weberi disputatio emissa erat in lucem, vir cl. W. von Christ fructus huius investigationis transtulerat e schedis auctoris in tertiam editionem Historiae suae literarum Graecarum (p. 455), immo, quod est maioris momenti, discipuli sui opinionem rem absolutam vocare non dubitaverat. Quam ob rem non inutile duco Mnemosynes lectoribus quibus programma laudatum prae manibus non est, paucis exponere argumenta quibus fretus Weberus ad sententiam suam vulgatae repugnantem pervenerit. Cum vero, ut monuimus, v. d. duas tractarit res, Orphei originem thraciam et Platonis de scriptis

Digitized by Google

eius sententiam, ego quoque hanc rationem secutus hac disputatiuncula agam de illa, posteriore de hac quaestione. Nunc igitur erit agendum de Orphei patria.

„Entweder, inquit Weberus p. 21, hat Platon eine thrakische Abstammung des Orpheus nicht gekannt oder er hat sie nicht geglaubt und ihn nach wie vor, der alten Ueberlieferung folgend, als Griechen betrachtet, so gut wie den Homer und Hesiod."

Argumenta huius opinionis breve in spatium coacta sunt haec:

1°. Plato nusquam Orpheum „Thracem" vocat (p. 15). Licet fere semper dialogorum personis, praesertim peregrinis vel qui semel bisve nominantur, adiungat patriae nomen, Orpheus, cuius ter decies mentio fit, semper et ubique aeque ac Homerus Hesiodusque destituitur tali additamento.

2°. Saepius apud Platonem Orpheus arcte coniungitur unoque spiritu nominatur cum celeberrimis Graecis, puta cum Homero, Hesiodo, Simonide, Alcestide, Achille, Musaeo (p. 18).

3°. Thraces, gentem barbarissimam, philosophus ut aequales sui contemnit. Sic Antisthenem, utpote e serva thracia natum, ludibrio habet, Theaet. p. 174 sq. Orpheo igitur, cuius originem *divinam* irridet, Tim. p. 40 D E, nequaquam *thraciam* originem condonasset, si talem fuisse scivisset (p. 18).

4°. Unam virtutem Thracibus adimere non potest Plato; sunt enim fortes mortemque minime effugiunt (Rep. 435 E). Orpheus autem in scenam producitur citharoedus effeminatus, qui *οὐ τολμᾷ ἕνεκα τοῦ ἔρωτος ἀποθνήσκειν*, Symp. 179 D sqq. (p. 20).

5°. Vocat quidem Plato Orpheum Oeagri filium, Conv. 179 D, ut ante eum fecerat Pindarus, fr. 139; est quidem teste Servio ad Georg. IV 424 „Oeagrus fluvius de quo Hebrus nascitur, unde eum appellavit Vergilius Oeagrium"; nullus autem auctor, qui ante Servium scripsit, Oeagrum flumen Thracium habebat. Orphei pater alibi est Apollo; Oeagrus nomen est Graecum teste Arist. Vesp. 549. Unde sequitur Oeagrum tum demum factum esse Thracem, cum Orpheus ipse, qui apud mythologos quosdam filius eius habebatur, in Thracem abiisset (p. 23 sq.).

Quinque haec argumenta stabilire conatus est Weberus hisce observationibus. Monet enim Orpheum primum *Thracem* vocari apud Euripidem, Alc. 967 sq., et apud Rhesi incertum aucto-

Digitized by Google

rem, vs. 944 sq.; Platonem autem tragoediarum maiorem partem legisse minus verisimile ducit, cum in operibus suis superstitibus quattuor tantum et viginti laudarit locos e tragicis poetis petitos; exiguum numerum, si eum conferas cum trecentis versibus Homericis Hesiodeisque quibus dialogos ornarit. Haud dubie igitur non legit Rhesum, non legit Alcestidem Plato (p. 32 Ann.). Quin imo alio quoque modo opinionem suam defendere studet Weberus. Annon apud Platonem (Symp. 179 D) Alcestis iam ad inferos descendit, unde in lucem a diis mortem voluntariam admiratis remittitur, cum apud Euripidem in ipsis sepulchri faucibus ab Hercule Morti eripiatur mulier? „Das spricht nicht gerade für die kenntniss der euripideischen Alkestis".

Aristophanes autem et Isocrates nonne semper Orpheum cum poetis graecis coniungunt?

Quare tute statues Platoni fuisse perinde ac si nemo ante eum Orpheum vocasset Thracem.

At Aeschylus in Bassaris (fr. 20), Eratosthene auctore, Orpheum in monte Pangaeo solem i. e. Apollinem orientem exspectasse ibique a Bassaris discerptum fuisse, cecinit!

Respondet Weberus: „Die Tötung des Orpheus durch die Bassariden, die Dienerinnen des Dionysos, auf Befehl dieses Gottes der seinen Verächter strafen will, scheint eine poetische Umbiegung der Sage durch Aeschylus zu sein, die zunächst auf ihn beschränkt blieb."

Transit nunc v. d. ad vasa picta, de quibus haec legimus:

Nulla exstat Orphei imago ante initium quinti saeculi depicta (Furtwängler, 50° Winckelm. Progr. p. 157);

Ἑλληνικὸν δὲ τὸ σχῆμά ἐστι τῷ Ὀρφεῖ in Lesches inferorum pictura (Paus. X, 30, 6);

apud Robinsonium, Catalogue of greek, etrusc. and rom. vases Boston 1893, invenitur sub num.° 432 vas circa annum 460 pictum, Orphei thraciae originis antiquissimum documentum, vas autem sub num°. 419 paulo vetustius quam num. 432 exhibet Orpheum graeca veste indutum. Vasa cetera, quorum nullum annum 460 superat, Orpheum vel Thracio vel Graeco ornatu amictum ostendunt; inde vero ab initio saeculi quarti neque Graecus neque Thrax sed Orientalis depingitur Orpheus.

Digitized by Google

Ratione igitur subducta summa videtur esse haec: usque ad annum 460 artifices Orpheum omnes pro Graeco homine habuerunt; inde usque ad annum 430 Orpheus vel Graecus vel Thrax in arte pingendi est habitus; saeculo quarto fit Orientalis. Volventi igitur saeculo quinto vasorum pictores sententiam de Orphei patria mutasse videntur. Erat autem iis quoque ab origine *Graecus*.

Iam habes Weberi argumenta, fundamentum cui superstruxit aedificium a Christio v. cl. laudatum atque probatum. Bene autem monuit Godofredus Hermannus (Orphica p. 680): „omnino nullius hominis apud eos, qui liberali sunt indole praediti, tanta debet esse veneratio, ut eius in verba iurare, quam ipsi rem cognoscere malint". Vereor enim ut iis lectoribus, quibus auctoritas Christii non plus quam pondus argumentorum, quibus usus est Weberus, ad assensionem valeat, argumentatio illa vel „negativa" vel *ἀπὸ τῶν σιωπωμένων* satisfacere possit. Equidem in Weberi sententiam pedibus ire valde dubito.

Nam, Platonem saepius inter celeberrimos Graecos posuisse Orpheum licet minime negem, pernego huic observationi inesse quantulamcunque vim ad dirimendam quaestionem de Orphei origine thracia vel graeca. Non enim vatis nomen nominibus Graecorum immiscuit Plato ut eum cum iis coniunctum *opponeret barbaris*, sed alias ob causas, quae a virorum illorum origine vel graeca vel barbara prorsus alienae sunt. Sic Apol. 41 A laudantur Homerus, Hesiodus, Musaeus, Orpheus utpote viri quibuscum vitam apud inferos degere dulce erit sapientibus. Sic Prot. 316 D recensetur Orpheus inter eos, qui tempore antiquissimo sophistica arte sint usi, quique hoc studium non palam profiterentur sed dicis causa in artem poeticam, magicam, gymnicam incumberent. Nominantur autem Homerus, Hesiodus, Simonides, Musaeus, Orpheus necnon .... Iccus Tarentinus, Herodicus Selymbrianus. Conv. 179 comparatur cum Alcestide et Achille; hi enim mortem inire veriti non sunt, ipse autem amoris causa e vita discedere ausus non est.

Aliam igitur ob causam alio loco in dialogis apparet Orpheus, nusquam vero ut cum ingenuis Graecis coniunctus barbarae genti opponatur; quod si factum fuisset, Webero aliquid de

Digitized by Google

patria vatis inde statuere licuisset. Nunc vero statuamus necesse est, Platonem, cum Orpheum inter claros Graecos poneret, de patria eius plane securum fuisse, aeque ac Aristophanes hac de re ne somniavit quidem cum pangeret versus notissimos Ran. 1033 sqq.

Quinimo interdum nimio studio abreptus non videt v. d. se ipsum adversario arma suggerere. Pagina 19 e. g. legimus: „Mit Musaeus, an dessen griechischer, attischer Herkunft selbst noch Rhesos 944 ff. ausdrücklich festhält, erscheint Orpheus bei Platon öfter verbunden ohne eine Spur von Andeutung, dass er kein Grieche sei." Habuit igitur auctore Webero Musaeum Atheniensem divinus philosophus. Unde hoc apparet? nam licet Rep. II 364 E Musaei origini divinae fidem se non habere verbis *ὥς φασι* indicet, quid revera crediderit nusquam nobiscum communicavit. At poterat scire Plato e Rhesi versu 945 Musaeum fuisse Graecum, Atticum; afferatur igitur hic versus pro philosophi sententia. Concedo; sed versu 944 eiusdem tragoediae Orpheus vocatur Thrax! licetne hunc quoque versum pro Platonis opinione afferri? Minime! respondet Weberus, nam Plato Rhesum ne legit quidem!

Plato an Alcestidem Rhesumque legerit necne, quis pro certo affirmare potest? *Statuere* autem duas has fabulas ei fuisse ignotas atque hoc decreto pro fundamento uti quo alia non minus incerta nitantur, Weberus, opinor, nunquam suscepisset nisi optime perspexisset tragoedias illas sententiae suae esse molestissimas, illud igitur impedimentum quoquomodo e medio esse tollendum. Nam quod iactat extare discrepantiam inter narrationem de Alcestidis reditu apud Platonem atque fabulam Euripideam, philosophus et tragicus eodem mytho populari pro suo quisque ingenio ac fine usi sunt, quemadmodum sculptores graeci argumenta mythologica vario modo tractarunt saepissime. Nemo autem asseverabit Euripidem non legisse Homerum neque *τὰ Κύπρια*, licet in fabula sua Helena Paridem non Troiam sed Memphim absportasse Tyndaridem enarrarit (cf. Herod. II 112 sqq.). Accedit quod Plato argumento Euripideo uti non *poterat*; nam cum ibi Hercules mortuam Morti auferat ut hospiti gratiam suam testetur, in Convivio philosophus notissimo exemplo illustrare voluit, deos ipsos inferos verum amorem quam maximo

Digitized by Google

praemio dignum duxisse. Quare inferos ipsos Alcestidem in lucem emisisisse voluit.

Iuvat hic paulisper morari in fabularum mythologicarum campo laetissimo. Qui quam variis floribus splendeat videntes, videntes autem antiquos poetas maxima libertate per lata illa spatia circumvagantes, dum apis mutinae more modoque sua sibi petunt suosque in usus adhibent, non potest quin Weberum parum caute egisse censeamus, qui perhibuerit Platonem alios angulos ne visisse quidem, quod ex uno aliquo angulo mel duxisse eum constet.

Legimus autem apud Apollodorum (III 122) haec: „Iuppiter veritus ne homines, quibus Aesculapius medicamentum parabat quo ex ipsa morte resurgerent, nimiam potestatem adipiscerentur, fulminibus medicum percussit. Quare Apollo Cyclopes, qui fulmina fabricaverant, Iovi filii ob mortem succensens interfecit; quod scelus haud dubie in Tartaro luisset, nisi pater Latonae precibus victus Admeto eum servire iussisset." Pergit Apollodorus (I 104): „Admetus autem uxorem petebat Peliae filiam, qui procorum simultates vitans, constituerat ei se Alcestidem daturum, qui aprum et leonem ad currum iunxisset. Tunc Apollo Admeto opitulatus bestias iunxit, itaque mox nuptiae sunt secutae; sed haud felici omine. Nam Admetus pro nuptiis suis caelicolis sacrificans Dianae oblitus erat, quae irata thalamum eius anguibus implevit. Iterum autem Apollo subvenit, qui *εἰπὼν ἐξιλάσκεσθαι τὴν θεόν, ᾐτήσατο παρὰ μοιρῶν ἵνα, ὅταν Ἄδμητος μέλλῃ τελευτᾶν, ἀπολυθῇ τοῦ θανάτου, ἂν ἑκουσίως τις ὑπὲρ αὐτοῦ θνήσκειν ἕληται.* Cum vero dies mortis adesset, patre matre recusantibus, Alcestis pro marito mortem obiit. *καὶ αὐτὴν πάλιν ἀνέπεμψεν ἡ Κόρη, ὡς δὲ ἔνιοι λέγουσιν, Ἡρακλῆς μαχεσάμενος Ἅιδῃ.*"

En habes in fine duas lectiones, Platonicam, ut ita dicam, et Euripideam iuxtapositas, quarum utra sit antiquior mox videbimus. Videtur etiam tertia fuisse, qua Hercules non in ipsis sepulchri faucibus mulierem Morti eriperet, sed ad inferos descenderet mortuam a Plutone et Proserpina deprecaturus. Vestigia enim supersunt in versibus Euripideis 850 sqq.:

ἦν δ' οὖν ἁμάρτω τῆσδ' ἄγρας, καὶ μὴ μόλῃ

Digitized by Google

πρὸς αἱματηρὸν πέλανον, εἶμι τῶν κάτω
Κόρης ἄνακτός τ' εἰς ἀνηλίους δόμους
αἰτήσομαί τε· [1])

supersunt quoque in verbis „πρὸς αὐτὸν ἀνεκόμισε," quae Fischerus e Zenob. I 18 post nomen Ἡρακλῆς in Apollodori textum inseruit.

Quin etiam aliae discrepantiae exstant. Cum enim apud Apollodorum Apollo Parcis *supplicarit* (ᾐτήσατο), ut Admeti mortem prolatarent, bis apud Euripidem mentio fit de dolo quodam malo, quo heros Parcas delusisse dicitur (vs. 12, 37).

Neque ignoramus hunc dolum. Aeschyli enim in Orestia (Eum. 731) chorus Apollini obiicit:

σύ τοι παλαιὰς διανομὰς καταφθίσας
οἴνῳ παρηπάτησας ἀρχαίας θεάς.

Scholiasta insuper ad vs. 726 annotavit: οἴνῳ γὰρ ταύτας τῶν λογισμῶν ἀπαγαγὼν ἐξηπάτησατο Ἄδμητον.

Postremo observandum est in fabula Euripidea frustra quaeri intempestivae Admeti mortis argumentum, quod e Bibliotheca Apollodori cognovimus, nempe Dianam in sacrificiis nuptialibus esse praeteritam. Quinimo Euripidem aliam rationem secutum esse apparet, qua Admetus vel eius uxor non statim post nuptias laesi numinis iussu e vita discederet, sed aliquot annis post, cum duos iam liberos genuissent.

Videmus igitur discrepantiam a Webero post alios in Platonis Convivio observatam unam esse e *multis* variationibus, quae pedetemptim, volventibus saeculis, in fabulae argumentum admodum simplex irrepserunt. Magna enim huius mythi erat fama, quodque chorus Alcestidi mortuae valedicens cecinit (vs. 445 sqq.):

πολλά σε μουσοπόλοι
μέλψουσι καθ' ἑπτάτονόν τ' ὀρείαν
χέλυν ἐν τ' ἀλύροις κλέοντες ὕμνοις
Σπάρτᾳ κύκλος ἀνίκα Καρνείου περινίσσεται ὥρας ...
λιπαραῖσί τ' ἐν ὀλβίαις Ἀθάναις,

aetas probavit. Testimonio sit populare carmen cuius initium servavit Aristophanes Vesp. 1239 (cum scholio):

1) Haec fabulae imago invenitur in sarcophago Ostiensi. Inspice Archaeologische Maerchen, C. Robert, p. 171.

Digitized by Google

Ἀδμήτου λόγον ὤταῖρε μαθὼν τοὺς ἀγαθοὺς φίλει,
τῶν δειλῶν δ' ἀπέχου, γνοὺς ὅτι δειλῶν ὀλίγη χάρις.

Nec mirum igitur Robertium (Thanatos 29) hinc effecisse, solemnem poesin atticam vel laconicam fuisse huius fabulae fontem ac principium; qua tamen in re strenuum adversarium invenit Wilamowitzium (Isyllos p. 65 sqq.). Hic enim perhibuit Eoeas hesiodeas fabulae nucleum continuisse, nisus hoc praesertim argumento: Admeti fabulam in Bibliotheca arcte fuisse coniunctam cum Coronidis Aesculapii matris historia, hanc testibus fragmentis 147/8 (Rzach) ab Apollodoro ex Eoeis esse petitam, inde sequi illam quoque eodem ex fonte fluxisse. Equidem οὐδὲν ὁρίζω; est enim ut quivis videt res magis δοξαστική quam ἐπιστημονική [1]).

Est alia quoque controversia inter eosdem v. d. orta, utra sit antiquior narratio, Platonica illa, qua Alcestis ab *Inferis* in terram remissa dicatur, an Euripidea, quae mulierem ab Hercule Morti esse ereptam doceat. Perhibet Robertius (Thanatos p. 30): „die Lösung eines Konflikts duch physische Kraft ist in aller Sagenentwicklung älter und ursprünglicher als die Versöhnung durch das Eingreifen ethischer Motive"; cui astipulatus est C. Dissel (Der Mythos von Admetos und Alkestis 1882 p. 2 Ann. 9). Obiicit autem Wilamowitzius (Isyllos p. 71): „die grimme herrin von Pherai (Artemis, Βριμώ) forderte des bräutigams leben. Als die gattenliebe sich selbst dahingibt, demütigen sinnes der gewalt der göttin sich beugend, da schreitet die göttliche gnade ein. Die herrin des totenreiches (auch eine Βριμώ, oder vielmehr wider die Βριμώ) sandte Alkestis wider zum lichte empor. Diese *identität* läszt die einfache freilassung der Alkestis als das ursprüngliche erscheinen."

Dianam (ἀρταμίδα) hic vice deae feralis fungi consentaneum est; credo autem aequo plus sibi poscere Wilamowitzium, si hanc ob rem exigat, ut Dianam et Proserpinam unam eandemque deam fuisse concedamus, praesertim in fabula tam antiqui temporis ab omni syncrasi alieni. An forte Apollo, qui in Iliade Graecis pestilentiam inmittit, pro Plutone est habendus? Oblitus

1) Concedo Wilamowitzio versibus Euripideis 123 sqq. respici ad Aesculapii thaumaturgiam atque sic ad Eoeas. Cf. 969 sqq.

Digitized by Google

erat Admetus Dianae sacrificare. Quid sibi volunt sacrificia illa nuptialia Dianae oblata? Narrat Pollux III 38 virgines, quae matrimonium inibant, placasse Dianam et Parcas; quae deae nostra quoque in fabula simul nominantur. Qui vero nescit, quo titulo tali occasione invocetur Diana, inspiciat prooemium Pindari (Nemea VII, 1):

Ἐλείθυια, πάρεδρε Μοιρᾶν βαθυφρόνων
παῖ μεγαλοσθενέος, ἄκουσον, Ἥρας, γενέτειρα τέκνων.

Ilithyia igitur est, „valetudinis et virium corpori insitarum auctor, Parcarum socia naturalis" (Dissenius Comm. p. 441). Quare minime Wilamowitzio concedo Dianam, quae irata Admeti vitam postularet, quaeque Apollinis precibus cedens vicaria anima contentam se fore dixisset, fuisse eandem deam ac inferorum reginam, cuius misericordia Alcestis marito redderetur.

Attamen mihi quoque videtur Hercules in mythi forma antiquissima locum non obtinuisse; perspicuum enim est Admetum et Alcestidem fuisse ab origine Plutonem et Proserpinam, quod tam docent nomina ἄδμητος et Ἀδμήτου κόρα = Βριμώ (Hesych. s. v.), quam totius fabulae tenor ac finis. Sed cum rex *indomitus* inferorum Thessaliae rex fuisset factus, cum ficta esset nova ratio, qua reginae reditus explicaretur, scilicet Apollinis Admeti hospitis intercessio, opus erat forti heroe, qui eam ex Orci vinculis liberaret; nam Apollo ipse, i. e. *Sol, ad inferos descendere non poterat.* Atque hic heros fuit Hercules, qui ad Theseum liberandum iam tali officio fuerat functus. Hinc intelligimus apud Phrynichum [1]), quo duce Euripides usus esse videtur, iam inveniri Herculis cum Thanato certamen; quam tragoediam satyricam fuisse, ut recentiores perhibuerunt, neque negare neque perhibere velim; si fuit, non fuit hanc ob causam, quod Parcae ibi inebriarentur, ut putat Wilamowitzius, nam Aeschylus iocum e satyrico dramate petitum profecto non inseruisset in tragoediam tam seriam quam fuit Orestia.

Ut tandem aliquando ad propositum redeamus: *tragoediae* forma antiquissima videtur fuisse ea, qua Hercules Alcestidem

1) Suidas s. v, Hesychius s. v. ἀθαμβές, Servius ad Verg. Aen. IV, 694; emendavit Iahn, Nauck.

Digitized by Google

liberaturus ad inferos descenderet; secuta est illa, qua mulierem Morti in sepulchri faucibus eriperet; *mythus* autem originalis nondum continebat Herculem intervenientem, contra, Alcestis ibi ab Inferis *sponte* in lucem remittebatur, ut olim Proserpina nulla vi adhibita Cereri reddita fuerat. Atque *hunc mythum* Plato in usum suum convertit, non quod tragoediarum Prynichi Euripidisque nescius vel immemor esset, sed quia docere volebat, deos ipsos inferos Alcestidis eximium ob amorem fuisse commotos. Nam *καὶ οἱ θεοὶ τὴν περὶ τὸν ἔρωτα σπουδήν τε καὶ ἀρετὴν μάλιστα τιμῶσιν* (Conv. p. 179 C).

Restant Weberi argumenta ex Aeschyli Bassaris atque e vasis pictis petita, quae paucis verbis refutare posse mihi videor. Fuerit sane in scena Aeschylea Orpheus Graecus non Thrax; depinxerint per me licet artifices prioris partis quinti saeculi Graeca veste indutum Orpheum — *τί ταῦτα πρὸς τὸν Πλάτωνα*? Annon ipse Weberus nos docet pictorum sententiam volventibus annis mutatam fuisse, ita ut Platonis aetate Orpheus sive Thrax sive Phryx in vasculis appareret? Quid legimus pag. 27, ubi laudatur auctor rerum archaeologicarum peritissimus Furtwängler? Bassaridum scenam, ubi Orpheus *Graecus* procedebat, per sexaginta modo annos artificibus saeculi quinti fuisse exemplo, postea vero pictores aliam iniisse viam.

Aequales igitur Platonis, scriptores, pictores Orpheum pro Thrace habuisse Weberus negare non potest; hanc opinionem Platoni minime fuisse ignotam, cum in theatris, plateis, e libris eam accipere posset, infitias ire v. d. non audebit; philosophum vero hanc sententiam aspernatum prorsus contrariam sibi informasse, cum e scriptis eius nusquam clare appareat, Webero tum credam, si alia argumenta protulerit quam infirma illa et negativa, quae supra refellere conatus sum.

Statuo igitur v. d. opinionem suam non talibus documentis probasse ut digna sit quae in historia literaria tanquam res indubitata locum sibi inveniat [1]).

1) Cf. verba Weberi p. 6: „Professor Dr. W. von Christ .... der das Ergebnis meiner Untersuchung durch seine Aufnahme als *richtig* anerkannt hat".

Digitized by Google

QUO DISCRIMINE DEI ET HOMINES INTER SE DIGNOSCANTUR.

SCRIPSIT

J. VAN DER VLIET.

Perlegens haud sine fructu specimen inaugurale v. d. K. H. E. de Jong, quod inscriptum est: *de Apuleio Isiacorum mysteriorum teste*, incidi in locum Heliodori (III. 13) ab auctore citatum, (p. 85) quo dicuntur dei et daemones nonnumquam induere corpora animalium, plerumque vero hominum: *τοὺς μὲν δὴ βεβήλους κἂν διαλάθοιεν, τὴν δὲ σοφοῦ γνῶσιν οὐκ ἂν διαφύγοιεν, ἀλλὰ τοῖς τ' ὀφθαλμοῖς ἂν γνωσθεῖεν ἀτενὲς διόλου βλέποντες καὶ τὸ βλέφαρον οὔ ποτ' ἐπιμύοντες καὶ τῷ βαδίσματι πλέον, οὐ κατὰ διάστησιν τοῖν ποδοῖν οὐδὲ μετάθεσιν ἀνυομένῳ ἀλλὰ κατά τινα ῥύμην ἀέριον καὶ ὁρμὴν ἀπαραπόδιστον τεμνόντων μᾶλλον τὸ περιέχον ἢ διαπορευομένων.* Observat autem speciminis scriptor Plutarchum idem referre de mortuorum umbris (Qu. Gr. 39): *τῶν δ' ἀποθανόντων οἱ Πυθαγορικοὶ λέγουσι τὰς ψυχὰς μὴ ποιεῖν σκιὰν μηδὲ σκαρδαμύττειν.* (De ser. num. vind. 22): *τὸ τὰς ψυχὰς τῶν τεθνηκότων μήτε σκιὰν ποιεῖν μήτε σκαρδαμύττειν.*

Horum locorum tenor in memoriam revocat festivissimi illius carminis epici, quod Mahābhārati nomine fertur, episodii, quo narratur, quo modo Damayantī, regis Bhīmi filia, sibi maritum elegerit. In tali electione undique reges et principes a patre puellae, quae matrimonio destinaretur, ad magnum conventum invitabantur, ut filia ex eorum numero suo ipsa arbitrio unum sibi sponderet. Regis Bhīmi invitationi responderant non multi tantum reges, sed quattuor etiam numina *Indra*, *Agni*, *Varuna* et *Yama*. Cum vero Damayantī introduceretur in locum, ubi dei cum principibus aderant, nusquam iuvenilem conspexit principem, quem sibi ipsa iam animo maritum destinarat, immo quinque eius ex omni parte similes deprehendit homines. Qua similitudine in summam inducta dubitationem, meminerat qui-

Digitized by Google

dem signa quaedam, quibus, quod ipsa a vetustioribus audivisset, a mortalibus numina discerni possent, sed ne illa quidem signa in quinque illis sive deis sive hominibus erant conspicua. In hac difficultate eos ipsos deos, quos personatos adesse sciret, precibus adiit, ut sibi sponsum suum ostenderent. Dei autem, humanissime uirginis precibus exauditis, ilico ei reddiderunt signa divina videndi copiam: „*Illa conspexit omnes deos sudoris expertes, fixis oculis, coronis horridis* (i. e. recentibus, integris) *ornatos, nullo pulvere maculatos, stantes quidem, non vero solum tangentes. Nishadhi contra filius* (i. e. Nala, quem adamabat Damayantī) *coronas habebat flaccidas, umbra sua duplicabatur, pulvere et sudore erat conspersus, in ipsa stabat humo et praesertim palpebrarum motu monstrabatur.*" Inter deorum notas absentia umbrae non quidem disertis verbis recensetur, ex Nali vero descriptione facile efficitur. Videmus igitur Graecis et Indis communem fuisse sententiam, deos et daemones τῷ ἀσκαρδαμυκτὶ βλέπειν, incessu quodam supra terrae superficiem nec non eo, quod umbra carebant, ab hominibus posse discerni. Huius persuasionis apud posteriores relictum est vestigium, utpote qui credant diabolum umbram suam non sequi.

Obiter observo in inscriptione Latine, sed ita ut verba aliquot Graeca intermisceantur, conscripta litteris Graecis, quae in specimine supra laudato adfertur (p. 94):

σι μινους δεσχενδο ιν α-
δυτους Οσιριϛ ετ δισσολουαμ θεν
θαπεεν ετ μιτταμ ουθ α Φουλ
α Φλουμινε Φερατουρ
εγω ενιμ σουμ μαγνους δεχανους δει μαγνι.

non recte inseri α Φουλ, neque verum vidisse Maspéro cum scriberet: „α Φουλ, *a ful(mine)* a été rayé dans l'original." *Fulmen* a sententia prorsus est alienum, sed is qui devotionem scripsit, cum per errorem pro α Φλου scripsisset α Φουλ, mendum correxit expunctis quae perpèram se habebant. Magus igitur adiuratis deis, ut voti se compotem facerent, eis minatur, si minus sibi essent obsecuti, se ad sepulcrum Osiris esse descensurum et corpus in Nilum esse immissurum, ut flumine avehatur.

Digitized by Google

VARIA.

SCRIPSIT

H. VAN HERWERDEN.

I.

AD AESCHYLI EUMENIDES.

Vs. 242 Orestes:

πρόσειμι δῶμα καὶ βρέτας τὸ σόν, θεά,
αὐτοῦ Φυλάσσων ἀμμενῶ τέλος δίκης.

Locus ex mea quidem sententia parum recte compositus. Nam si distinguitur post δῶμα, hoc substantivum male caret pronomine, si contra iungimus δῶμα καὶ βρέτας τὸ σόν, obiecto caret part. Φυλάσσων et ingratissimum nascitur asyndeton.

Corrigendum arbitror:

πρόσειμι δῶμα ⟨τόδε⟩, βρέτας τε σόν, θεά,
αὐτοῦ Φυλάσσων ἀμμενῶ τέλος δίκης.

Cf. locus geminus vs. 439:

εἴπερ πεποιθὼς τῇ δίκῃ βρέτας τόδε
ἥσαι Φυλάσσων ἑστίας ἐμῆς πέλας, κτέ.

Vs. 647 Minerva:

ἀνδρὸς δ' ἐπειδὰν αἷμ' ἀνασπάσῃ κόνις
ἅπαξ θανόντος, οὔτις ἐστ' ἀνάστασις.
τούτων ἐπῳδὰς οὐκ ἐποίησεν πατὴρ
οὐμός, τὰ δ' ἄλλα πάντ' ἄνω τε καὶ κάτω
στρέφων τίθησιν, οὐδὲν ἀσθμαίνων μένει.

Ex omnibus quae propositae sunt in locum conclamatum con-

Digitized by Google

iecturis nulla sententiae melius prospicit quam Rauchensteiniana: τίθησι, κοὐδὲν ἐν ταὐτῷ μένει et κοὐδὲν certissima est correctio, sed quomodo ἐν ταὐτῷ in ἀσθμαίνων abire potuerit nemo facile dixerit. Fieri potest ut sub eo participio lateat adiectivum, *inconcussum*, *non labefactum* aut simile quid significans, quod si ita est, nihil melius reperio quam

κοὐδὲν ἄσφαλτον μένει.

Cui coniecturae ne quis obmoveat ab eo vocabulo abstinendum fuisse poetae propterea quod nota materies ἄσφαλτον dicebatur, satis habeo monere similem causam neminem movisse, ut adi. ἄσβεστος ne uteretur.

At haec scribenti mihi effluxerat me in Mnem. Vol. XXVIII, p. 394, proposuisse κοὐδὲν ἄρθμιον μένει sive ἄρμενον, i. e. ἀρμόδιον, ἡρμοσμένον, quae lenior est et fortasse probabilior emendatio. Alii iudicanto.

Vs. 789 et 819:

στενάζω; τί ῥέζω; γελῶμαι πολίταις.
δύσοισθ' ἄπαθον.

Depravatum esse πολίταις optime sensit Blaydes. Apprime loco convenire videtur προδήλως, *palam*, *insigniter*. Cf. Soph. Ai. 1311.

II.

AD SOPHOCLIS OEDIPUM REGEM.

Vs. 85.

Oed. ἄναξ, ἐμὸν κήδευμα, παῖ Μενοικέως,
τίν' ἡμὶν ἥκεις τοῦ θεοῦ Φήμην Φέρων;
Creon ἐσθλήν· λέγω γὰρ καὶ τὰ δύσφορ', εἰ τύχοι
κατ' ὀρθὸν ἐξελθόντα, πάντ' ἂν εὐτυχεῖν.

Non recte coeunt notiones diversissimae δύσφορος et εὐτυχεῖν, quare nescio an praestet verba sic distinguere:

ἐσθλήν· λέγω γάρ, καὶ τὰ δύσφορ' εἰ τύχοι
κατ' ὀρθὸν ἐξελθόντα, πάντ' ἂν εὐτυχεῖν.

i. e. εἰ καὶ τὰ δύσφορα τύχοι κατ' ὀρθὸν ἐξελθόντα, ut saepe vocabula, in quibus est praecipua sententiae vis, ponuntur ante

Digitized by Google

coniunctionem, v. c. in hac ipsa fabula vs. 249 *ἐπεύχομαι δ', οἴκοισιν εἰ ξυνέστιος γένοιτο, παθεῖν ἅπερ τοῖσδ' ἀρτίως ἠρασάμην*, Aiac. 521 *ἀνδρί τοι χρεὼν μνήμην προσεῖναι, τερπνὸν εἴ τι που πάθοι*, Trach. 584 *φίλτροις δ' ἐάν πως τήνδ' ὑπερβαλώμεθα τὴν παῖδα, μεμηχάνηται τοὔργον*, Aesch. Ag. 555 *μόχθους γὰρ εἰ λέγοιμι καὶ δυσαυλίας κτἑ.*, 563 *χειμῶνα δ' εἰ λέγοι τις οἰωνοκτόνον κτἑ.* Et ita passim omnes.

Vs. 1007.

Oed. *ἀλλ' οὔποτ' εἶμι τοῖς Φυτεύσασίν γ' ὁμοῦ.*

Aperte vocula *γε* in hoc versu nihil significare potest. Manifeste corrigendum:

τοῖς Φυτεύσασίν μ' ὁμοῦ.

III.

AD PINDARUM.

Ol. II 43 — *νέοις ἐν ἀέθλοις.*

Adnotat O. Schroeder, novissimus editor „*νέων* Herwerden Studd. 9: at *μὴ πρεσβυτέραν ἀριθμοῦ δίωκε, θυμέ, πρᾶξιν* ipse monet poeta fr. 127." Quid quaeso ad rem, toto caelo diversam? Figurato enim sensu *πρέσβυς* passim de rebus usurpari nemo ignorat.

Ol. II 56

εἰ δέ νιν ἔχων τις οἶδεν τὸ μέλλον,
ὅτι θανόντων μὲν ἐνθάδ' αὐτίκ' ἀπάλαμνοι φρένες
ποιναὶ ἔτεισαν — τὰ δ' ἐν τᾷδε Διὸς ἀρχᾷ
ἀλιτρὰ κατὰ γᾶς δικάζει τις ἐχθρᾷ
λόγον φράσας ἀνάγκᾳ·
ἴσαις δὲ νύκτεσσιν αἰεί,
ἴσαις δ' ἀμέραις ἄλιον ἔχοντες, ἀπονέστερον
ἐσλοὶ δέκονται βίοτον, κτἑ.

Nunc mihi cum Schroedero convenit post *εἰ — μέλλον* sumendam esse aposiopesin, nec minus verba *τὰ δ' — ἀνάγκᾳ* facere parenthesin, corruptum autem esse *ἐνθάδ'*. De reliquis dissentio.

Digitized by Google

Ἀπάλαμνοι enim oppositum vocabulo ἐσλοί videtur, neque *imbecilli* significare, sed αἰσχροί sive πονηροί, ut apud Theognidem 281 et Euripidem, Cycl. 281. Suspicor autem corrigendum esse

ὅτι θανόντων μένει τάδ' · αὐτίκα ἀπάλαμνοι κτέ.

i. e. *post mortem haec manere*, cett. In genetivo absoluto, pro quo acc. ponere potuerat, nemo haerebit.

Quod attinet ad verba ἴσαις δὲ κτέ., per leges sermonis nihil aliud significare possunt quam noctium numerum, quibus sol splendeat in sedibus beatorum, eundem esse qui dierum. Qualis artificiosior dicendi modus pro hoc „sol ibi noctu non minus quam interdiu splendet" prorsus convenit Pindari stilo insolita venantis. Temere haec verba sollicitari recte monuit editor.

Ol. V 13:

κολλᾷ τε σταδίων θαλάμων ταχέως ὑψίγυιον ἄλσος.

Tametsi abblanditur, quod, coll. Bacchyl. XII 71 (Bl.) πόλιν ὑψιάγυιαν, in mentem mihi venit ὑψάγυιον ἄλσος, acquiescendum tamen arbitror in Boeckhii traditae lectionis explicatione.

Ol. XI 19:

τὸ γὰρ ἐμφυὲς οὔτ' αἴθων ἀλώπηξ
οὔτ' ἐρίβρομοι λέοντες διαλλάξαιντο ἦθος.

Lehrsii coniectura διαλλάξαντο a Schroedero recepta refellitur verissima ipsius observatione ἦθος (consuetudinem) nusquam, ἤθεα (sedem) semper habere digamma. Nisi igitur, quod non suaserim, διαλλάξαντό γ' scribere velis, nihil aliud relinquitur quam vetus, sed egregia, Hartungi correctio διαλλάξαιντ' ἂν ἦθος.

Ol. XIII 18:

ταὶ Διονύσου πόθεν ἐξέφανεν
σὺν βοηλάτῳ χάριτες διθυράμβῳ;
τίς γὰρ ἱππείοις ἐν ἔντεσσιν μέτρα
ἢ θεῶν ναοῖσι οἰωνῶν βασιλέα δίδυμον
ἐπέθηκ'.

Schroeder adnotans: „τίς δ' ἄρ' Hermann Opp. VIII 124 in altero interrogationis membro δέ requirens; at cf. O. II 2. P. VII. I. V 39", nequaquam tutatus est ineptum particulae γάρ hoc

Digitized by Google

quidem in loco usum, praemissa altera interrogatione, ubi, si metrum permitteret, ea vocula recte se haberet. Ambigo autem utrum cum Hermanno δ' ἄρ' corrigam, an etiam lenius τ' ἄρ'. ΤΑΡ et ΓΑΡ praesertim in Homeri codicibus passim confusa esse nemo ignorat.

Pyth. I 6 εὖ-
δει δ' ἀνὰ σκάπτῳ Διὸς αἰετός, ὠκεῖ-
αν πτέρυγ' ἀμφοτέρωθεν χαλάξαις.

Quamdiu nullum repertum est verbum χαλάζειν pro χαλᾶν, suspectam habeo formam χαλάξαις, pro qua Pindarum χαλάσσαις dedisse suspicor.

Pyth. II 88 χρὴ δὲ πρὸς θεὸν οὐκ ἐρίζειν,
ὃς ἀνέχει ποτὲ μὲν τὰ κεί-
νων, τόθ' αὖθ' ἑτέροις ἔδω-
κεν μέγα κῦδος, ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα νόον
ἰαίνει Φθονερῶν, στάθμας δέ τινος ἐλκόμενοι
περισσᾶς ἐνέπαξαν ἕλ-
κος ὀδυναρὸν ἐᾷ πρόσθε καρδίᾳ.

Adnotavit Christ: „σταθμᾶς — περισσᾶς" homines dici videntur qui iusto maiora moliuntur; unde autem locutio ista tracta sit, obscurum est; scholiastae ad lineam agrimensorum referunt, Hermannus Opusc. VII 121 ad funem, quem in palaestra pueri ἑλκυστίνδα ludentes utrimque ad se trahere conantur." Scholiastarum explicatio nihil explicat, Hermanniana ita tantum quodammodo intelligi potest, si ponimus alterum puerorum ordinem interdum, quando victum iri se sentirent, repente communi consensu funem manibus emisisse, ita ut adversarii nimium tendentes supini terrae illiderentur. Attamen istiusmodi casus in palaestrae pulverem non admodum gravis esse poterat, itaque parum conveniret verbis Pindaricis ἕλκος ὀδυναρόν, nisi forte (additur enim ἐᾷ καρδίᾳ) putamus moris fuisse ut casum istum passi in ludo pro victis haberentur, itaque ludentibus cavendum fuisse ut in trahendo modum quemdam prudentiamque observarent. At quo pacto id fieri posset neutiquam perspicio, ut mittam nihil de eiusmodi ludendi legibus usquam traditum esse.

Fortasse igitur malit aliquis cogitare de fune, quo operae

Digitized by Google

accisam arborem evellere conentur, nimia tentigine rupto, ita ut in asperum saepe solum cadentes vulnerentur. Quod si ita est, verba ἐᾷ καρδίᾳ non ad ipsam imaginem pertinent, sed tantummodo ad invidiosos, qui invidia sua ipsi sibi vulnera infligunt.

At enim tam Hermanniana explicatio quam haec prorsus evertitur ipso vocabulo στάθμη, quod non de quocumque fune, sed de sola amussi usurpari posse videtur. Cf. Thesaur. s. v.

Verum quaecumque fuit imaginis qua poeta utitur origo, meo iure videor contendere sensu carere idoneo adiectivum περισσᾶς et necessario corrigendum esse

στάθμας δέ τινος ἑλκόμενοι
περισσῶς.

Pyth. III 57 ἐν δ' ἄρα μηλοδόκῳ
Πυθῶνι τόσσαις ἄιεν ναοῦ βασιλεύς,
Λοξίας, κοινᾶνι παρ' εὐθυτάτῳ γνώμαν πιθών,
πάντα ῥίσαντι νόῳ·
ψευδέων δ' οὐχ ἅπτεται, κλέπτει τε νιν
οὐ θεὸς οὐ βροτὸς ἔργοις οὔτε βουλαῖς.

Ne quis forte putet, parum ad rem hic praedicari Apollinis veracitatem, fortasse non prorsus inutile est monere, sententiam hanc esse videri: „Quem, ut ipse est veracissimus, ita nemo decipere potest." Cf. Pyth. IX 42. Ol. VI 67. Repudio igitur quod venerat in mentem

ψεύδε' οὔτ' οὐχ ἅπτεται

quam (mentem) *non tangunt mendacia.*

Pyth. IV 257

καὶ Λακεδαιμονίων μ(ε)ιχθέντες ἀνδρῶν
ἥθεσι τάν ποτε Καλλίσταν ἀπώκησαν χρόνῳ
νᾶσον.

Cum praesertim duo boni codices exhibeant ἀπώκισαν, incertum est utrum poeta ἀπώκησαν (sc. εἰς Καλλίσταν) scripserit, an potius, quod mihi praeplacet, ἀπώκισσαν cum obiecti accusativo. Neutrum verbum alibi in Pindaricis occurrit.

Digitized by Google

Pyth. IX 23 τὸν δὲ σύγκοιτον γλυκὺν
παῦρον ἐπὶ γλεφάροις
ὕπνον ἀναλίσκοισα βέποντα πρὸς ἀῶ.

Vitium metricum alii aliter curare conati sunt, sed nemo de simplicissimo remedio cogitasse videtur, quod affert forma ἄλωμα in titulis vetustis saepius lecta pro ἀνάλωμα, unde apparet extitisse quondam verbum ἀλοῦν sive ἀλίσκειν. Quare corrigo:

ὕπνον ἀλίσκοισα.

At fallebar, nam haec ipsa scribenti mihi allata est Schroederi editio Pindarica, qui hanc lectionem a se quoque repertam in textum recepit.

Pyth. IX 67

ὠκεῖα δ' ἐπειγομένων ἤδη θεῶν
πρᾶξις ὁδοί τε βραχεῖαι. κεῖνο κεῖν' ἄμαρ διαίτασεν.

Interpretari solent *peregit*, *perfecit* ex Hesychio citantes διαιτᾶν· διανύειν. Etenim apud Grammaticum exstat διαιτεῖν (sic)· διατρέχειν, διανύειν, quam glossam leviter depravatam esse, non ex διαιτᾶν, sed ex διάττειν docent explicationes, quae res non latuit iam M. Schmidtium. Nec vero verbum διαιτᾶν, *diudicare*, *arbitrio dirimere* significans, in notionem penitus diversam abire potuisse certum arbitror. Potius igitur interpretandum *diremit*, i. e. *probavit*, *ostendit*, paullulum deflexa verbi notione, ut subsit cogitatio „si quis forte dubitat."

Pyth. IX 121

ἔνθ' Ἀλεξίδαμος, ἐπεὶ Φύγε λαιψηρὸν δρόμον,
παρθένον κεδνὰν χερὶ χειρὸς ἑλὼν
ἄγεν ἱππευτᾶν Νομάδων δι' ὅμιλον.

Boeckh: „celerrime emensus erat et ante ceteros absolverat." Sine exemplo verbum φεύγειν ita usurpatum videtur, nec huc pertinet qui comparatur locus Nem. I 36 θεατὰν ἐς αἴγλαν παῖς Διὸς ὠδῖνα φεύγων, ubi solito verbi sensu Hercules dicitur partus dolorem fugiens in lucem prorupisse.

Scribere poterat poeta ὅτ' ἤνυσε, sed imagine uti maluit. Scilicet cursor antecurrens et post se relinquens competitores suos similis est fugienti persequentes, itaque sic scribendo Pindarus re vera dixit „postquam celeri cursu victoriam reportavit."

Digitized by Google

Pyth. IX 79 ἔγνον ποτὲ καὶ Ἰόλαον
οὐκ ἀτιμάσαντά νιν ἑπτάπυλοι Θῆβαι.

Ita libri praeter B^b, qui ἀτιμώσαντα exhibet. Verbum ἀτιμᾶν pro ἀτιμάζειν vix Graecum videtur et iure expulsum est ex Homeri carminibus. Pindaro reddatur ἀτιμάσσαντα sive ἀτιμάζοντα. Ἀτιμοῦν, quo interdum tragici usi sunt pro ἀτιμάζειν, non est Pindaricum; est ἀτιμάζειν, ut apparet ex ἀτιμασθείς fr. 123.

O. Schroeder Proll. Pind. II p. 17 sq. pseudodoricas ducit formas Pind. P. XI 38 ἐδινάθην. I. V 6 ὠκιδινάτοις. Simul Theocr. XXIV 10 δίνασε iuxta formas vulgares II 30. XV 28. Bacchyl. V 2 habet ἱπποδινήτων, et XVI 18 δίν̣α(σ)εν, ubi valde incerta lectio. Tueri tamen videtur vocalem ᾱ forma δινάκοι lecta I.G.A. 113, C, 4 in lege Elidis Saec. a. C. VI. Accedit quod etiam aliorum verborum terminationes variant in dialectis, ut τιμέω doricum est pro τιμάω, πονάω aeolicum pro πονέω. Fieri igitur potest, ut ratione inversa formae vulgares a librariis depravatae sint.

IV.

ARISTOPHANIS EQ. 1399.

τὰ κύνεια μιγνὺς τοῖς ὀνείοις πράγμασιν.

Semper male me habuit permirus hic usus vocabuli πρᾶγμα et nuper inspecta novissima Leeuwenii huius fabulae editione vidi neque huic sanum videri.

Nata mihi est suspicio, quam non sine dubitatione eius et aliorum iudicio submittam, poetam dedisse:

τὰ κύνεια μιγνὺς τοῖς ὀνείοις ⟨σ⟩άγμασιν

i. e. *farciminibus carnis asininae*. Optime quidem scio subst. σάγμα nusquam eo sensu usurpatum hodie legi, sed ita usurpari *potuisse* fidem facit creber verbi σάττειν usus *farciendi* sensu adhibiti. Vid. Stephani thesaurum s. v. II p. 97 sq.

Digitized by Google

V.

AD HESYCHII LEXICON.

δεδηχμένον· βεβλημένος. Ταραντῖνοι.

Latere participium verbi δικεῖν = βάλλειν intelligens nuper Kaibel correxit δεδιγμένον. Sed nihil credere vetat Tarentinos pronuntiasse δεδιχμένον. Iniuria enim solis Aeolensibus antiqui grammatici tribuebant usum litterarum ΧΜ pro ΓΜ, in διωχμός, ἐρεχμός, ληχμός, sim., ut in epica et lyrica poesi πλογμός, ἰωχμός, μυχμός, ἀμυχμός, ῥωχμός. Nam etiam Dores ita pronuntiasse arguunt v. c. Epidaurica vocabula Φάρχμα et πάρδειχμα. Cf. etiam Collitz 1411, 13 ἀχνηκότας a verbo ἀγνεῖν = ἀγινεῖν, πρῆχμα, alia in titulis et vid. Kühner-Blass. Gr. gr. I p. 265.

ἀνοσάμικτον· ὀλιγόρ(ρ)υτον ὕδωρ.

Corrigendum arbitror ἀνησί-μικρον (sive -μικκον). Noto usu verba ἀνιέναι et ἀναδιδόναι de aqua (aliave re) e terra surgenti adhibentur. Minus recte olim ὀνασίμικκον, i. e. μικρὸν ὠΦελοῦν proponebam.

αἰκάζει· καλεῖ.

Correxi:

αἰκάζει· ⟨αἴ⟩κα λ⟨έγ⟩ει.

Glossa petita e comoedia Sicula, ni fallor. Dictum de homine pusillanimo et nimis cauto.

δέδορκα· πόπανον παρὰ Συρακοσίοις τετρυπημένον, δι' οὗ ἐστι διαβλέψαι.

Fortasse διαδορκά. Cf. Φορβά, στοργά, sim.

δειριᾶν· λοιδορεῖσθαι. Λάκωνες. — δειρεῖαι· λοίδοροι. οἱ αὐτοί. Infra δερίαι· λοιδορίαι.

Tam diphthongus quam brevis vocalis incredibilis. Lacones, opinor, dicebant δηριῆν, δηρεῖοι, δηρία. Cf. notum verbum δηριᾶσθαι et gl. Hes. δηρίττειν· ἐρίζειν, quod Creticum esse suspicor = δηρίζειν; nisi quod hi δηρίττην pronuntiabant.

δρίς· δύναμις. Fortasse subest glossa Laconica ἀ βίς = ἀ ῥίς.

Digitized by Google

ἐμπέλωρος· ἀγορανόμος. Λάκωνες. Infeliciter Schmidt ἐμπόρωρος coniecit. Latet ἐμπΟλωρος ab ἐμπολή. Cf. Ar. Ach. 816.

ἐνδύτας· αὐλωτὸς στάμνος. H. Quid sit non exputo, sed legendum suspicor αὐλωτὸς κημός, coll. gl. αὐλωτοὶ Φιμοί· οἱ κημοί, διὰ τὸ τοῖς κημοῖς κώδωνας προσῆφθαι κτέ.

Θυωνίδας· ὁ Διόνυσος παρὰ Ῥοδίοις, τοὺς συκίνους φάλητας. H. Grammatico redde σκυτίνους. Cf. Ar. Lys. 119 cum scholiis. Apud Antiphanem III 64, 4 earundem est lectionum confusio.

ἰαριγμόν· χαρὰν καὶ θροῦν. Κρῆτες. Corruptum fortasse ex ὀαριγμόν.

VI.

Ἄτακτα.

In papyro magico bibl. nat Par. ed. Wess. l. 2644 legitur hic versus: αἰγὸς στέαρ τῆς ποικίλης καὶ αἷμα καὶ δύσαγμα. Dubium non est quin genuina lectio sit μύσαγμα. Ibidem l. 184 κΟχλαζοκύμων est falsa lectio pro κΑχλαζοκύμων.

Philodemus de Rhet. ed. Sudh. p. 376, 9: ὡς ἄρα πάντες οἱ καινότεροι τεχνῖται ἐμπλά[ζ]ονται μᾶλλον χρῆ[σθαι συ]νετωτέροις [κριτ]αῖς. Imo vero ἐμπά[ζ]ονται, curant, ut saepius verbis poeticis utitur Philodemus. Si litera Λ revera legitur in papyro, dittographema est sequentis Α.

In lexico Sabbaitico p. 21, 11 incerti comici leguntur hi trochaei:

καὶ τριβώνιον πονηρὸν οἷον ἐνριγισκάνειν.

collato Plut. 145 sq. Aristophanis fragmentum esse suspicor.

Theophylactus Simoc. Hist. VII 9, 9: αἱ δὲ τούτων (sc. τῶν ποταμῶν) ὄχθαι τοῖς κυπαρίττοις ὡς ἔπος εἰπεῖν καταινεύονται. Dederat, ut arbitror, καταινέφονται, aut, si mavis, καταινεφοῦνται, quod non optimum quidem est, sed condignum scriptore inepto ac semibarbaro.

Digitized by Google

AD CATULLI CARM. LXIIII VS. 178.

SCRIPSIT

J. WOLTJER.

Ariadne a Theseo Diae destituta queritur:

Iam quo me referam? quali spe perdita nitor?
178 Ydoneos ne petam montes? a, gurgite lato
Discernens ponti truculentum ubi dividit aequor!
An patris auxilium sperem, quemne ipsa reliqui?..

Vs. 178 *Ydoneus* est in cod. San-Germanensi, in cod. Oxoniensi est *Idoneos*, quod idem esse alii docent loci, e. gr. vs. 17 *nimphas* O, *nymphas* G; — vs. 20 *himeneos* O, *hymeneos* G, quamquam haud raro G in vocabulis Graecis habet *y*, ubi *i* est legendum, e. gr. vs. 15 *Nereydes*, vs. 52 *dya*, vs. 65 *strophyo* cett.

Quod in G superscriptum est *al' Idmoneos* meram esse coniecturam viri docti iam diu perspexerunt. Mitto coniecturas permultas, quas recentiores commenti sunt, probabile nihil consecuti.

Ex illa lectione codicum, sive est *ydoneos*, sive *idoneos* eruendam esse veram lectionem, quivis doctus non temere, sed via ac ratione procedens, concedet. Hanc ob causam Baehrensius in Interpretationis volumine pag. 410 coniecit legendum esse *Sidoneos*, quod licet forma commendetur, re tamen nullo modo probari potest.

Apud Nonnum in Dionysiacis, XXXIII 374, legi Ariadnam dici Cydoneam:

ἀστερόεν μέγα σῆμα Κυδωναίης Ἀριάδνης,

quod epitheton, proprie pertinens ad urbem Cydoniam in occidentali parte insulae Cretae sitam (Strab. p. 479), hoc loco generalius significat Cretensem, et mihi in mentem revocavit

Digitized by Google

locum Catullianum. *Ydoneos* nihil est, sed littera prima restituta, *Cydoneos montes*, nemo est quin intellegat: sunt aut montes Cretenses generaliter, aut montes in regione urbis Cydoniae siti.

Quod si ita est hoc adiectivum, metri condicioni non aptum, locum tenet alterius adiectivi, ad quod explicandi vel determinandi causa adscriptum erat. Quaeritur quod fuerit hoc adiectivum.

Confundi a Catullo poterant duo montes, quibus nomen erat Dictaeum, nam mons Dictaeus dicebatur esse in regione Cydoneorum et ad orientem versus notior situs erat ille mons Dicte. Notum est Callimachum in hymno in Dianam vs. 199 montem illum de quo nympha Britomartis in mare desiluisse dicebatur montem *Dictaeum* appellavisse:

ὅθεν μετέπειτα Κύδωνες
νύμφην μὲν Δίκτυναν, ὄρος δ' ὅθεν ἥλατο νύμφη,
Δικταῖον καλέουσιν,

et hanc ob causam a Strabone (p. 479) vituperatum esse (cf. de hoc nomine Roscher Ausf. Lex. der Gr. und Rom. Myth. Vol. I col. 822). In eundem errorem incidit auctor carminis quod Ciris inscribitur, qui vs. 300 Britomartin compellans his utitur verbis:

Dictaeas ageres ad gramina nota capellas.

Quoniam constat doctum Catullum probe Callimachum cognitum habuisse atque nonnulla carmina eius Latine vertisse, probabile est eum promunturium Cretae, quod ceteris prominentius est, cum Catullo Dictaeos montes appellavisse. Consentaneum porro est eum narravisse Ariadnae ex insula Naxo (cf. Baehr. interpr. ad vs. 52) evadere cupienti primum huius Dictaei montis in mentem venisse.

Hisce omnibus perpensis arbitror Catullum scripsisse:

Dictaeosne petam montes? a, gurgite lato
discernens ponti truculentum ubi dividit aequor!

deinde virum doctum quendam, Callimachi verborum supra laudatorum memorem, adscripsisse in margine *Cydoneos*, huius autem vocabuli litteram primam cum margine extremo periisse, tum hoc vocabulum mutilatum in locum nominis quod erat *Dictaeos* venisse. Sic certe lectio codd. perspicitur et restitutum est nomen quod et forma et re probatur.

Digitized by Google

HOMERICA.

SCRIPSIT

J. VAN LEEUWEN J. F.

(*Continuantur ex huius voluminis pag.* 140).

XXI.

DE ULIXIS AEDIBUS.

Quae de *equi Troiani* origine nuper disputavi, artissime cohaerent cum aliis eiusdem generis observationibus. Nam quae simplicia essent et alma luce ingenii poetici illustria, ea dum recentiorum inventis obruuntur, deformia sensim et obscura esse facta, et ego tum demonstratum ivi et multi ante me demonstrarunt. De *Ulixis* autem *rate* quaedam quae eodem pertinebant in Mnemosyne scripsi antehac [1]), nunc redit in mentem commentarioli de *Ulixis aedibus*, quem ante triennium recitavi in coetu philologorum nostratium Amstelaedami congregatorum. Typis is extat excusus in Actis illius conventus [2]); sed quoniam patrio sermone est scriptus et aliquanto fusius quam tempus tunc sinebat res exponenda videtur, repetam hic quae tunc disserui.

Fabularum Homericarum tempora si quis dudum praeteriisse queritur, legat ille vitam Schliemanni, et nostram quoque aetatem

1) Vid. Mnemosyne anni 1891 pag. 121—141.

2) Vid. Handelingen v. h. Eerste Nederlandsche Philologen-Congres, 1898, pag. 71—82.

Digitized by Google

miraculorum feracem esse videbit. Annon fidem superare dixeris quae narrantur de iuvene illo neque corpore neque re familiari neque ingenii cultu satis valenti, qui in mercatoris Amstelaedamensis taberna — ἡμέτερος γὰρ κεῖνος aliquantisper fuit πολιήτης! — longos per annos delituit, mentis autem acumine feliciter usus postquam dives est factus, spretis vitae lenociniis in regiones longinquas parumque hospitales est profectus, virque eo pervenit quo tetenderat puer, ut Homeri patriam viseret Troiaeque detegeret rudera.

Cuius viri fides infracta quantos montes removerit, caeca illa spes quam multa detexerit quae acutissimos oculos latuissent, hominem antiquitatis minus peritum quam sagacem fecerit amor ille ὃν φύξιμον οὐδέν, quid attinet pluribus hic persequi; omnes enim iam suspiciunt et admirantur novae artis patrem. Qui postquam longorum saeculorum oblivia dispulit et e Graeciae Asiaeque solo quid disci posset stupentibus aequalibus ostendit, iuniores quique ad eiusmodi studia melius parati essent multi ad eius exemplum se accinxerunt; iamque vita heroum prisci temporis documentis e terra protractis abunde illustratur. De armis et vestibus, de vario vitae quotidianae instrumento et supellectile aliisque rebus sive maioris momenti sive levioris, plura sciri possunt hodie quam olim, et responsum iam est ad quaedam, quae si quis olim quaereret, risum potissimum inter viros doctos movebat.

Etiam de ipsis domibus potentissimorum illorum regum, qui olim in Graeciae arcibus vixerunt, multa iam habemus comperta; carmina autem epica, Odysseam praesertim, cum evolvimus, licet minime obliviscamur cum poeta nobis rem esse, non a teste oculato res gestas enarrari, fieri tamen non potest quin nostros in usus convertere cupiamus quae Troiae Mycenarum Tirynthis rudera effossa testantur de prisci aevi regiis. Nam Ithacae dum moramur in Ulixis domo, iuvenum protervorum nunc lustro; regem dum videmus squalido vestitu abditum suisque in aedibus hospitem; dum scelestis capitibus imminet pernicies tandemque poena ab iis sumitur tarditatem gravitate compensans, inter turbas autem quas ciet lascivia interque diri furoris clamores dum Ulixis coniugem videmus versantem ceu almum genium loci, priscorum heroum vitam aliquantisper

Digitized by Google

vivimus et ipsi, a vate in musarum dominium abrepti; cum illis diligimus et odimus, speramus et reformidamus, laetamur et lugemus. Aedium quoque celsa vestibula, splendidas porticus, atria late patentia, thalamos pudicos, firmos thesauros oculis lustrare manibusque contingere posse nobis videmur. Mox autem fert animus ad verum ea omnia delineare, iamque abundant chartae aedium Ulixis vel aedium Homericarum in universum exhibentes diagrammata.

At sua pericula afferunt fortunae dona insperata. Intentata prius dum tractamus, metuendum videtur potius ne nimis multa iam habeantur pro claris et perviis et certis, quam ne nimis cauti abstineamus a rebus nondum satis compertis. Metuendum videtur ne oculi subito fulgore praestricti nihilo clarius nunc distinguant quae longo aevo sunt dissita, quam olim in caligine dum micabamus. Non enim omnia habet Archaeologiae illa ars, non omnia potest expedire. Ubi perventum est ad poetae locum ubi Nestoris poculum Ulixisve fibula vel comtus Andromachae commemoratur, laeti exsultamus si ostenduntur imagines simillimorum poculorum et fibularum mundusque muliebris ex sepulcris antiquis protractorum. Parietum ornamenta, tectorum caminorumque structura, ianuarum claustra, haec aliaque multa cuiusmodi olim fuerint grati discimus a claris novae artis antesignanis, et talia fere priscorum vatum menti obversata esse ea omnia intellegimus, qualia nostra aetate e terrae gremio resurrexerunt. Sed caveamus oportet ne gaudio splendidorum inventorum abrepti nimis facile nobis persuadeamus ope artis, quae veterum vitae optatissimam lucem afferat et ad multas minoris ambitus quaestiones dirimendas sufficiat, etiam intricatiores quosdam nodos solvi posse qui cum ipsa structura priscorum carminum cohaerent. Cavendum ne, terra quoniam pocula fibulasque tales reddidit quales pingebant veteres poetae, temere inde concludamus etiam aedes Ulixis vel Priami tales fere fuisse qualis Tirynthis illa regia fuit, cuius rudera ad oculos iam patent.

Et Priami nunc domum mitto; cuius non tam multis locis fit mentio quin satis concinna aliqua eius imago videatur posse delineari. Sed de aedibus Ulixis quid statuimus? Etiam harum dispositionem in albo accurate describi posse? antiquiora recen-

Digitized by Google

tioribus commixta praebere Odysseam nostram, plurima plurimis locis sibi repugnare, et tamen hac de re quaecunque narrentur sibi constare? plurimos cantores per multas hominum aetates Ulixis fata cecinisse, eandem autem eos omnes sibi mente informasse imaginem vetustae illius regiae in longinqua insula sitae, quam plerique ne oculis quidem usurpassent unquam? eandem conclavium seriem eodem ordine se excipientium, easdem singulorum mensuras, eandem supellectilis speciem, eundem porticuum vestibuli aulae ornatum ante mentis oculos habuisse? Nae nugari mihi videor talia rogans, prorsus enim absurda sunt quae dico, et patet a sanae mentis hominibus nihil eiusmodi posse perhiberi.

Superest igitur ut aut ex unius hominis ingenio Odysseam totam fluxisse sumamus, aut concedamus fieri non posse quin ea quae singulis carminis epici locis de aedibus regiis dicantur magnopere inter se discrepent, delineari igitur aedes illas satis probabiliter haudquaquam posse. Et quoniam hodie vix quisquam extare videtur qui sustineat Odysseam esse unius poetae opus idque integrum ad nos pervenisse, satis opinor patet quem usum praestare possit tabula „Ulixis domum" per lineamenta describens.

Hactenus igitur expedita profecto est res. Sed satius est, in nostra praesertim arte, quae vel sic nimis multa habet dubia, argumentationibus non ita multum tribuere ubi rerum adsint testimonia. Experimentum igitur faciamus ipso Homero duce, ab ea potissimum aedium parte exorsi quae ceteris nobilior perque varias vitae communis vices celebratissima fuerit. Quam ubi quaeramus non diu est dubitandum. Nam plurimum cum poeta versamur in spatiosissimo illo conclavi, quod dicitur τὸ μέγαρον. Hunc igitur regiae nucleum si varios poetas varie sibi finxisse appareat, quis est quin concedat μόχθου περισσοῦ κουφόνου τ' εὐηθίας esse rectis lineis figere velle quae aquae ritu undare videamus, et ἀκίχητα διώκειν si quis uno adspectu comprehendere conetur quae toto coelo sint dissita.

Non quo negem vatum esse suorum interdum verborum oblivisci, et in litterarum quoque re publica praetores non curare minima. Sed quisquiliae profecto non sunt quae cogito. Hoc rogo, *unumne* μέγαρον habuerint Ulixis aedes an duo? Haec

Digitized by Google

leviuscula non est res, quamve unus idemque poeta alio tempore aliter mente sibi potuerit informare; vetus carmen si ne hac quidem in re sibi constat, fines libertati poeticae concessos illam neglegentiam excedere negari nequit.

Lexicon Homericum cum adimus, in voce μεγάρῳ quadraginta fere locos invenimus laudatos, ubi *virorum conclave*, dein triginta fere locos ubi *mulierum domum aut solam aut potissimum* significet, tum quadraginta sequuntur loci ubi *aedes universas* indicet, tandem observatur allatisque locis demonstratur vocem ducentis fere locis in numero plurali esse adhibitam ad totas *aedes* designandas, hac igitur in re similem latino huic nomini cognataeque significationis vocibus δόμοισι, δώμασι, τοιχοισι.

De *feminarum* autem illa *domo* inter se consentiunt fere viri docti, certe quod ad summam rei adtinet; nam ambigitur tantum utrum conclavi virorum contiguum fuerit μέγαρον feminarum, ita ut per fores duplices ex altero ad alterum esset aditus, an a virorum μεγάρῳ semotum et in aedium interioribus abditum.

Multi autem priorem opinionem sunt amplexi, ita igitur rem sibi mente informantes ut is qui per vestibulum aedes ingressus virorum conclave transiret, extemplo ad conclave mulierum pervenire posset, nisi forte occlusae essent valvae alterum ab altero separantes; τὸν ἀνδρῶνα igitur exceperit ὁ γυναικών, ut recentioris aevi hisce vocabulis ego quoque nunc utar. Eam igitur conclavium dispositionem habuerit Ulixis regia, quae hodiernarum domuum esse solet. Nam et nunc sic construuntur aedes, ut duo — vel plura — inter se cohaereant conclavia; et in tua quoque domo, amice lector, conclavi vitae quotidianae usibus destinato contiguum opinor est alterum conclave, aliquanto maius fortasse magisque ornatum, quod amicis praesertim excipiendis solet inservire.

In bipartita igitur quam illi sibi fingunt domo ubinam degere solebat materfamilias? Ἐν τῇ γυναικωνίτιδι opinor; ibi autem quaerendus erit focus in quo parabantur cibi.

At alia omnia ex Homero novimus, et aut nihil constat aut id certe constat, focum, τὴν ἑστίαν, fuisse in conclavi virorum. Penetralia autem aedium ut alium focum, fortasse plures habue-

Digitized by Google

rint, ubi famuli cibos sibi pararent, nihil aut istos focos aut ipsa mancipia moramur, neque poeta moratur, qui matrem familias ostendit in virorum conclavi, *ἐν τῷ μεγάρῳ*, assidentem *τῇ ἑστίᾳ*.

Et hac certe in re prisci poetae sibi constiterunt. Alcinoi regiam adeamus. In celso ibi conclavi, quod vario pretiosissimorum metallorum ornatu refulget, regina Arete sedet iuxta focum spatiosum, cuius caminus columnis est suffultus [1]), lanificio cum feminis suis operam dans. Totidem verbis eius filia id dixit Ulixi:

ὅτε κέν σε δόμοι κεκύθωσι καὶ αὐλή,
ὦκα μάλα μεγάροιο διελθέμεν', ὄφρα χ' ἵκηαι
μητέρ' ἐμήν. ἣ δ' ἧσται ἐπ' ἐσχάρῃ ἐν πυρὸς αὐγῇ,
ἡλάκατα στροφάουσ' ἁλιπόρφυρα, θαῦμα ἰδέσθαι,
κίονι κεκλιμένη· δμῳαὶ δέ οἱ ἧαται ὄπισθε.
ἔνθα δὲ πατρὸς ἐμοῖο θρόνος ποτικέκλιται αὐτῇ,

— sed e loco notissimo [2]) plura excribere inutile videtur. Illic igitur reginam invenit Ulixes, cum urbem ipsasque aedes regias clam civibus intravit, cava nube protectus, quam circumdederat Minerva. Illic eius genua supplex adiit; illic cenae mox vespertinae adhibetur [3]).

In beata autem Scheria si splendidum illud conclave, ubi rex solebat degere et cum principibus suis versari, etiam reginae eiusque ancillis locum praebebat, ne Ithacensium quidem regem pepulisse uxorem ex suo conspectu in mulierum aliquod *μέγαρον*, satis videretur certum — si ea de re coniectura esset facienda. At nihil opus. Nam *telam* illam *Penelopes* meminimus, Polyphemi ariete Aeolique utre nihilo minus olim claram et inde a prima pueritia nobis quoque notissimam. Procos ut falleret, laborem infinitum suscepit Penelope. Ubi? In virorum nimirum conclavi, ubi cum iuvenibus eius manum petentibus solebat colloqui. Ibi igitur proci regiam visentes quotidie eam viderunt festinantem, ut vestem, quam in funus Laërtis parare se di-

---

1) Etiam regiae Tirynthiae *μέγαρον* medium tenuisse focum quatuor columnis circumdatum res est in vulgus nota.

2) ζ 304 sqq.

3) η 141 sqq.

Digitized by Google

cebat, ad finem deduceret; noctis autem silentio resolvebat quae per singulos dies, multorum in se intentis oculis, confecisset. Cur noctu? Quia tum demum non verendum ei erat ne a visitoribus deprehenderetur. Sic iuvenes per triennium decepit: tum fraus indicio ancillae est detecta. Nocte igitur intempesta proci in regiam ipsumque virorum conclave reversi, quod paucis horis ante reliquerant, illic invenerunt reginam opus suum retexentem. Penelopes telam in aedium interiora transporta et lepida fabula abit in meras nugas. Quae sitne originis coelestis, ita ut olim lunam cornua reparantem stellisque stipatam indicaverit, an interpretum hic sit error quo magis ingeniosus eo magis fallax, id nunc ad rem nihil facit; saepius autem dixi me quoque sagaci illa mythi vetusti explicatione captum teneri. Sed lunam ut olim significaverit fida Ulixis coniux et stellas proci, in Odyssea sunt veri mortales; veram telam texuit retexuitque regina, illo autem aedium loco opus suum peregit ubi ferebat ratio, loco quem designatum sibi habebat materfamilias, loco quem et olim tenuerat dum aderat maritus, et tunc iure suo tenebat.

Post ea quae diximus dubium esse nequit quin in virorum conclavi sive *μεγάρῳ* Helenam texentem invenerit Iris, cum Laodicae specie induta eam adiit ut ad moenia eam abduceret:

τὴν δ' ἠΰρ' ἐν μεγάρῳ· ἡ δὲ μέγαν ἴστὸν ὕφαινε [1]).

Nec minus certum est ubi fuerit Andromache cum civium per urbem Hectoris necem lugentium ad eam penetraverunt clamores [2]):

ἦ γ' ἱστὸν ὕφαινε μυχῷ δόμου ὑψηλοῖο,
κέκλετο δ' ἀμφιπόλοισιν ἐυπλοκάμοισ' ἀνὰ δῶμα
ἀμφὶ πυρὶ στῆσαι τρίποδα μέγαν, ὄφρα πέλοιτο
Ἕκτορι θερμὰ λόετρα μάχης ἐκ νοστήσαντι.

Habemus matronam cum tela, habemus ignem foci, etiamne *τοῦ μεγάρου* fit mentio? Fit. Nam postquam tristi nuncio accepto semianimis est collapsa rursusque ad se rediit,

μεγάροιο διέσσυτο μαινάδι ἴσῃ [3]).

E virorum conclavi per prodomum in plateam provolavit.

---

1) Γ 125.
2) X 440 sqq.
3) vs. 460.

Digitized by Google

Neque est cur aliter interpretemur Hectoris verba in sexto Iliadis libro:

πῇ ἔβη Ἀνδρομάχη λευκώλενος ἐκ μεγάροιο; [1])

Haec enim rogat Hector ἐπ' οὐδὸν ἰών: in limine consistens vacuum inspicit μέγαρον, dein ancillas illic sine domina versantes rogat quo abierit uxor.

Hecuba autem cum ad maritum dicit: *lugeamus Hectorem*

ἥμενοι ἐν μεγάρῳ [2]),

non in aedium penetralia abdere se vult, sed palam in magno regiae conclavi coram frequentissimo famulorum civiumque coetu parentalia ferre filio dilecto.

Et Ulixes cum de Elpenore dicit:

σῶμα γὰρ ἐν Κίρκης μεγάρῳ κατελείπομεν ἥμες [3]),

verum Circes μέγαρον quominus intellegamus nihil obstat. Ipsa sane Elpenoris umbra fatum suum his verbis mox refert:

δαίμονος ἄασέ μ' αἶσα κακὴ καὶ ἀθέσφατος ὕπνος·
Κίρκης δ' ἐν μεγάρῳ καταλέγμενος οὐκ ἐνόησα
ἄψορρον καταβήμεν' ἰὼν εἰς κλίμακα μακρήν,
ἀλλὰ κατ' ἄντικρυς τέγεος πέσον [4]),

quae verba ne verti quidem possunt nisi μέγαρον totas nunc aedes aut cubiculum aliquod in parte superiore interpretemur; sed tam obscure haec sunt enarrata ut errore aliquo videantur laborare. Nam ψύχεος ἱμείρων qui κατελέξατο ῥοινοβαρείων [5]), is mirum nisi sub divo, ἐπὶ τοῦ τέγους, obdormivit; itaque Elpenoris verba melius aliquanto intellegerem equidem, si diceret:

„Κίρκης δ' ἐν τέγεϊ καταλέγμενος

imprudens sum delapsus". Aut igitur huiuscemodi aliquod vitium in hunc locum postmodo irrepsit, aut — id quod multi suspicati sunt — confectus est a recentiore cantore priscae dictionis minus perito.

Neque poetarum loci, ubi *pueri* ἐν μεγάρῳ apud matrem eiusque famulas educati esse dicuntur, cogunt nos feminarum aliquod μέγαρον sumere. Immo in contrariam partem nos ducunt quae Odysseae initio narrantur. Ubi invenimus Telemachum illo ipso die quo in nostram notitiam primum venit pueritiam

1) Z 377. 2) Ω 209. 3) λ 53.
4) ibid. vs. 61 sqq. 5) κ 555.

Digitized by Google

exuentem, a Mente sive Minerva commonitum: puer autem ille assidet cenae communi in virorum conclavi, nullumque adest indicium unde efficiamus eum antehac in alio conclavi cenare fuisse solitum et dies transigere, vel potius breves eas dierum partes quibus non sub dio versaretur.

Phoenicem autem hospitem regis Pelei, qui eum

ἀφνειὸν ἔθηκε, πολὺν δέ τοι ὤπασε λαόν,

ecquis credit inter ancillas esse relegatum e virorum conclavi, ut ibi carnibus et vino satiaret Achillem puerulum ἐν νηπιίῃ ἀλεγεινῇ tunicam sibi commaculantem? Bona verba! et ne dubium quidem id reliquit poeta, qui haec dicentem fecit Phoenicem: „o Achilles, nolebas olim

οὔτ' εἰς δαῖτ' ἴμεναι οὔτ' ἐν μεγάροισι πάσασθαι

nisi me comite." Hominum adultorum cenae puer adesse nolebat nisi Phoenix eum ἐφ' ἑτοῖσι γούνεσσι collocaret [1]).

Neque Hercules — ut posthomericam addam fabulam — e feminarum aliquo conclavi Aiacem protraxit puerulum ut leonis Nemeaei pelle eum circumdaret, sed Telamonem eius patrem offendit

δαινύμενον παρὰ νῆϊ τ' ἀλόχῳ καὶ τοῖσι τέκεσσι,

ut Alcinoi de Ulixe nunc verbis [2]) utar; a quo cenae adhibitus puerum cum parentibus assidentem fulvis exuviis texit.

Quae cum ita sint, estne causa cur aliter iudicemus de locis qui sequuntur?

Τληπόλεμος δ' ἐπεὶ οὖν 'τράφ' ἐνὶ μεγάρῳ ἐὺ πηκτῷ [3]),

et: τηλύγετος δέ τοι υἱὸς ἐνὶ μεγάρῳ ἐὺ πηκτῷ
ὀψίγονος τρέφεται [4]).

Quidni etiam Tlepolemus et Demophoon nutriti fuerint in conclavi ubi cenabant parentes?

Ulixes cum viri Cretensis filium se fingit, ἀνέρος ἀφνειοῖο, cui etiam multi alii

υἷες ἐνὶ μεγάρῳ ἡμὲν 'τράφον ἠδ' ἐγένοντο [5]),

quid tandem obstat quominus μέγαρον interpretemur virorum — vel potius totius familiae — illud conclave spatiosum?

Mercator Phoenicius, qui domum patris Eumaei olim intravit

---

1) I 488—491. 2) θ 248. 3) B 661.
4) H. Cer. 164. 5) ξ 201.

Digitized by Google

χρύσεον ὅρμον ἔχων, quem deinde ἐν μεγάρῳ δμῳαὶ καὶ πότνια μήτηρ sunt admiratae, in abditamne aliquam aedium partem penetravit? Minime, sed matronam adiit solito loco prope focum ἐν τῷ μεγάρῳ sedentem, ut pretiosum monile ei offerret emendum [1]).

Mater autem familias ubi locum suum habebat, *filiae* cur ex ea aedium parte arcerentur nulla esse potuit causa. An putamus balneantibus iuvenibus innocenter eas operam praestare potuisse, non potuisse pudice sub matris oculis inter eos versari? Non tam anxie aevo heroico secludebantur puellae. Itaque certa stat sententia de locis ubi filiarum ἐν μεγάρῳ educatarum vel relictarum fit mentio: non ignotum aliquod conclave in aedium penetralibus latitans sed illa ipsa quam novimus aedium pars primaria significatur locis quos indicaturus sum:

τρεῖς δέ μοί εἰσι θύγατρες ἐνὶ μεγάρῳ ἐὺ πηκτῷ,

sunt verba Agamemnonis [2]). De Hippodamia Anchisis filia dicitur:

τὴν περὶ κῆρ' ἐφίλησε πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ
ἐν μεγάρῳ [3]),

ubi *patris* mentio ne dubitare quidem quemquam sinit. Rexenorem principem Phaeacum immatura mors abripuit

ἐν μεγάρῳ μίαν οἴην παῖδα λιπόντα [4]),

„evanuit e conclavi suo adolescens, neque filios ibi reliquit qui ipsius nomen ad posteros propagarent, sed filiam unicam." Versus quam ieiunus fiat si μέγαρον aliquod solis mulieribus et puerulis destinatum cogitemus, quid attinet pluribus verbis demonstrare?

Itaque facile intellegitur quid sit statuendum de Veneris mortalem puellam se mentitae verbis:

Τρωὰς μεγάρῳ με τροφὸς 'τρέφεν [5]).

Et tuta hac certe a parte est coniectura eorum, qui in Agamemnonis verbis

ἡμέτεραί τ' ἄλοχοι καὶ νήπια τέκνα
ἧατ' ἐνὶ μεγάροις ποτιδέγμεναι [6])

recentioris aevi dativo μεγάροις substituerunt singularem μεγάρῳ.

---

1) ο 459 sqq. 2) I 144; item vs. 286. 3) N 430 sq.
4) η 65. 5) H. Vener. 114. 6) B 136 sq.

Digitized by Google

Prorsus autem idem valet de ceteris eiusmodi locis, quos hic excribam:

ζ 62: πέντε δέ τοι φίλοι υἷες ἐνὶ μεγάρῳ γεγάασι.
η 190: ξεῖνον ἐνὶ μεγάρῳ ξεινίσσομεν.
ο 77 et 94: δεῖπνον ἐνὶ μεγάρῳ τετυκεῖν.
π 33: ἦ μοι ἔτ' ἐν μεγάρῳ μήτηρ μένει.
ρ 390: Πηνελόπεια
ζώει ἐνὶ μεγάρῳ καὶ Τηλέμαχος θεοειδής.
χ 217: οἷα μενοινᾷς
τερδέμεν' ἐν μεγάρῳ.
χ 369: ἔκειρον
κτήματ' ἐνὶ μεγάρῳ.
χ 417: γυναῖκας ἐνὶ μεγάρῳ κατάλεξον.

His quoque locis pluralis numerus μεγάροις extat in codicibus, singularem autem et fert contextus et flagitat ars grammatica [1]).

Neque ambiguus iam videtur locus Odysseae, ubi Penelope iubetur ἂψ ἴμεναι εἰς μέγαρον πατρός [2]): illuc redeat ubi olim habitavit puella.

Itaque, ut et nos illuc unde profecti sumus redeamus, in magno conclavi, ubi heroes et ceteram vitam cum suis transigunt et cenant, suus locus prope focum est matri familias eiusque ancillis, suus est locus filiis et filiabus.

In Ulixis tamen aedibus aliter res sese habet; et festiva fabula quae est de tela Penelopes, licet a vitae priscae tenore minime, ut supra vidimus, sit aliena [3]), in Odysseae tamen nostrae compagem non satis apte quadrat. Per se spectata non potest non placere: cum cetera narratione ut concilietur, artificio aliquo opus est. Nam sumamus oportet reginam per triennium illud, quo procos callida fraude fefellit, vitam suam aliter in-

1) Vid. Mnemos. 1889 p. 240, 1, et cf. Prolegom. Odyss.[2] p. XXIII de ξ 326, quem versum infra tractavi p. 235, 1. Praeterea huc facit ο 231, ubi Melampus ἐνὶ μεγάροις Φυλάκοιο | δεσμῷ ἐν ἀργαλέῳ dicitur δεδέσθαι; ibi quoque cum Nauckio scripsimus singularem, sed dubiam esse rem concedo et ferendum fortasse esse in noviciis his versibus dativum decurtatum in -οις.

2) α 276; cf. π 390.

3) Etiam τ 533 fortasse ita interpretandus est. Quamquam fieri potest ut ibi novicius de quo mox agam obtineat usus.

Digitized by Google

stituisse quam postea. Quae quamquam non omnino absurda est explicatio, — licet enim perhibere reginam, cum fallax consilium deprehensum esset, in aedium interiora exinde confugisse, — praestat tamen fateri non eidem poetae deberi facetam illam narratiunculam et imaginem Penelopes quam ex cetera Odyssea novimus.

Quicquid id est, matrem familias loco pulsam ostendit Odyssea. In illo conclavi, ubi iuvenum petulantium quotidie bacchatur caterva, commorari noluit, marito qui ab intempestivis iocis se defenderet destituta. Itaque aufugit in aedium superiora, *εἰς τὸ ὑπερῷον*. Relicto *μεγάρῳ*, quod cuiuslibet protervitati patet, petivit *θάλαμον*, — non illum thalamum, quem in firmo solo olim aedificavit Ulixes, ibi enim torus genialis absentem herum opperitur vacuus, — sed aliud quoddam cubiculum. Claustris ibi forium bene firmarum protecta lentos transigit dies inter famulas, *ἐτὸν κλαίουσα πόσιν*, nec nisi raro descendit *κατὰ τῆς κλίμακος*, ut cum procis filioque per breve tempus colloquatur. Cui si in aedium interioribus suum fuisset *μέγαρον*, cur confugisset in tabulata?

Intellegi igitur non possunt quae in Odyssea narrantur, si sumitur id quod assolet, Ulixis aedes habuisse duo conclavia sive *μέγαρα*, alterum virorum alterum mulierum vitae quotidianae destinata; immo luculenter patet priscam fabulam ipsamque aevi heroici vitam unum tantum eiusmodi conclave cognitum habuisse proprioque *μεγάρου* nomine designasse. Unum *μέγαρον* idque spatiosissimum habebant regum aedes splendidae: *μέγαρον* suum quantumvis artum habebant pauperum tabernae, habebat Eumaei tugurium [1]), habebat Achillis tentorium [2]). Quippe *habitatur* et *cenatur* etiam in re tenui et in aedicula simplicissima; et hanc voci, cuius origo latet, primitus propriam fuisse potestatem, ut *cenationem* significaret, suspicor equidem [3]). Quo nomine aliae aedium partes indicari non poterant, quemadmodum in aedibus Britannorum — ut hoc utar exemplo — aliud conclave dicitur *the hall*, aliud nomen habet *the drawing-room*, [redacted]

1) π 165. 2) Ω 647.

3) Vocem *μέγαρον* Graecam esse, quod multi perhibuerunt, eam repetentes, confidenter nego.

Digitized by Google

autem foret qui utravis voce locum utrumque designari posse contenderet.

Unum *μέγαρον*, denuo id dico, etiam Ulixis habuerunt aedes. Praeterea in domus aliquo recessu ab ipso Ulixe structus est thalamus, qui torum habet e trunco olivae trisaecularis elaboratum ipsisque arboris radicibus solo iunctum [1]). Commemoratur etiam cella quaedam *ὑψόροφος*, item *θάλαμος* dicta, ad quam per gradus aliquot descenditur; ibi seclusae iacent regis opes et arma et vinum et vestis pretiosa [2]). Superior autem aedium pars habet cubicula aliquot, ubi dormiunt coelibes [3]); totam denique domum aulamque quae ante eam patet firmus cingit murus, per cuius ostium curribus est aditus.

Famulis vero sua alicubi fuisse cubicula, neque defuisse lavatrinam quaeque praeterea ad vitam quotidianam sunt necessaria, per se intellegit qui ad eiusmodi nugas animum advertit, sed eorum descriptionem minime desideramus, neque in carmine, quod poeta non architectis cecinerit, talia neglecta esse aut miramur aut dolemus. Ea autem per diagrammata designare velle quae ne ipse quidem vates ante mentis oculos habuerit, id molestae profecto foret *ἀδολεσχίας*. Itaque nescire nos quomodo e megaro ad thalamum vel ad cellam fuerit perventum, scalae quot gradus, circuitiones quos ductus habuerint, et palam profitemur et earum rerum ignorationem detrimento nobis haudquaquam ducimus. Omnia denique, quae Homeri lectorem mente cernere expedit, habet Iliadis versus, ubi regia, quam Paridi aedificarunt structores Phoenicii, tribus verbis sic indicatur: *θάλαμος καὶ δῶμα καὶ αὐλή* [4]), locus ubi dormitur, locus ubi cenatur, locus subdialis ad varios vitae usus patens. Ceterae aedium partes veluti nebula circumfusa incertas fluxasque oculis praebent figuras aut omnino latitant.

---

1) Notissimus et cum ipsa fabula arte cohaerens locus *ψ* 184 sqq.

2) *β* 337 sqq.: quo loco verbum [illegible] sed aliud quid significare multi perperam

3) Cubicula illa [illegible] vita bene novimus tum ex ipsa [illegible] tetandus erat virginum somnus. Quamvis [illegible] Polymelae

4) [illegible]

Digitized by Google

Aliter tamen visum est recentioris aetatis hominibus. Telamne obiisse reginas lanamque cum ancillis duxisse in conclavi ubi rex nobilissimum quemque excipere soleret? Aevo illo heroico a mundi natalibus prope distanti, quo viri fortiores essent quam postea, feminae dignae essent quae a coelitibus amarentur, aedes auro gemmisque resplendentes Helenis Hecubisque ne id quidem praebuisse quod postea vel pauperrimae cuique matrifamilias in Asiae Graeciaeve aliqua urbe habitanti praesto esset? Quo tempore etiam homines, quibus tenuis erat res familiaris, duplici uti poterant domo, qualem e Lysiae prima oratione novimus, cuius conclavia duo inferiora *τὴν ἀνδρωνῖτιν*, superiora *τὴν γυναικωνῖτιν* efficerent, credibile non videbatur Andromacham vel Penelopen cibis parandis vacasse ceterisque operibus muliebribus praefuisse in eodem conclavi ubi cum principibus deliberaret coniux, mox in cenam eos vocaturus. Tunc igitur nata est opinio, quae recentioris aevi moribus multo magis erat consentanea, matronas Homericas cum liberis suis et famulis in aedium aliquo recessu latitantes procul a viris vitam transegisse.

Itaque sicubi prisca carmina matrem familias ostendebant *ἐν τῷ μεγάρῳ* officia vitae quotidianae obeuntem, *ἐν τῇ γυναικωνίτιδι* eam versari putabant cantores recentiores et homines quibus illi canebant, et sic sponte sua eo deducebantur ut voce *μεγάρῳ* *conclave* in universum significari arbitrarentur, non certi cuiusdam conclavis esse nomen proprium. Exinde igitur in hominum mente vixit *γυναικῶν μέγαρον* nescio quod a conclavi virorum diversum, idque etiam hodie in aedium Homericorum diagrammatis solet indicari.

Cuius erroris luculenta quaedam Odyssea habet vestigia. Audiamus verba Helenae Telemacho valedicentis:

> *δῶρόν τοι καὶ ἐγώ, τέκνον φίλε, τοῦτο δίδωμι,*
> *μνῆμ' Ἑλένης χειρῶν, πολυηράτου εἰς γάμου ὥρην*
> *σῇ ἀλόχῳ Φορέειν· τῆος δὲ φίλῃ παρὰ μητρὶ*
> *κείσθω ἐνὶ μεγάρῳ* [1]),

quo loco non minus quam duri versus numeri [2]) displicet mentio

1) *o* 125 sqq.
2) *τῆος δὲ φίλῃ.*

Digitized by Google

τοῦ μεγάρου; commemorandus enim erat θάλαμος [1]). Nam poeta qui Iter Telemachi cecinit quamnam aedium partem cogitaverit, intellegimus collato Iliadis loco recenti admodum, ubi Hecuba postquam iussa est in Minervae templum ferre

πέπλον, ὅ τοι δοκέει χαριέστατος ἠδὲ μέγιστος
ἔμμεν' ἐνὶ μεγάρῳ [2]),

descendit εἰς θάλαμον κηώεντα,

ἔνθα ῥ' ἔσαν πέπλοι παμποίκιλοι [3]).

Videmus igitur promiscue illic usurpatas esse voces μέγαρον et θάλαμον, sive ipsius poetae culpa, sive postmodo hoc vitium irrepsit. Facile enim potuit fieri ut alterum pro altero substitueretur nomen [4]), et loci quem modo attuli verba minus sunt certa; nam versus

αὐτὴ δ' εἰς θάλαμον κατεβήσετο κηώεντα

lectio altera Aristarcho nota erat et hodie in Ambrosiano extat:

ἡ δ' εἰς ῥοῖκον ἰοῦσα παρίστατο Φωριαμοῖσι,

nihilo tamen illa melior quam est vulgata, immo multo deterior. Non enim id displicet quod e thalamo sive cella ὑψερεφεῖ regina petit vestem pretiosam, — immo unice apta hic est mentio τοῦ θαλάμου, — sed quod μέγαρον ille thalamus vocatus est antea. Altera autem lectio nasci tum demum potuit cum putabant homines verba ῥοῖκόνδε ἴμεναι in ore priscorum poetarum non solum *domum ire* significasse sed etiam potuisse dici de muliere quae virorum conclavi relicto suum peteret cubiculum; — nam hic quoque error quantumvis apertus in complures Odysseae locos irrepsit [5]).

---

1) Idem vitium agnosco in versu simillimo ξ 326 = τ 295:

ὅσσα τοι ἐν μεγάρῳ κειμήλια 'κεῖτο ῥάνακτος.

Quo loco in plerisque sane codicibus est pluralis ἐν μεγάροις, *in aedibus*, sed optimus testis G exhibet singularem quem poscit ars grammatica (vid. supra p. 231, 1).

2) Z 90 sq. = 271 sq.

3) Ibid. vs. 288.

4) Vid. e. g. lectio altera ρ 506 vel ψ 178. Dici autem potuisse κείσεται ἐν θαλάμῳ vel ἐν θαλάμῳ κείσθω Odysseae loco, et ἔμμεναι ἐν θαλάμῳ in Iliade, quivis videt; sed neque his coniecturis quidquam tribuo equidem neque scire magnopere laboro quis quando vitium commiserit quod indicavi, si modo vitium esse evincam.

5) Vid. φ 350 et 354; quo loco ut voci εἰς ῥοῖκον suum sensum tribuerit priscus poeta, quae Kirchhoffii est coniectura probabilis, in nostra tamen Odyssea absurda est, quoniam in ipsis aedibus — ut nunc habet carmen — hoc temporis momento versari fingitur Penelope. Cf. etiam ψ 292 et l. a. α 360 θάλαμόνδε pro vitioso ῥοῖκόνδε.

Digitized by Google

Voces θάλαμον et μέγαρον prorsus eodem modo permutatas habet locus Odysseae, ubi Penelope ἐν θαλάμῳ sedere dicitur [1]), dein μέγαρον illud cubiculum vocatur [2]), non virorum autem conclave intellegendum esse illic, sed mulierum aliquod μέγαρον, contextus docet; tandem illo thalamo vel megaro relicto adscendit in aedium superiora:

εἰς ὑπερῷ' ἀναβᾶσα σὺν ἀμφιπόλοισι γυναιξί [3]).

Certissimum usus novicii exemplum praebet etiam locus qui sequitur. Penelope more suo sedet in cubiculo (ἐν τῷ θαλάμῳ τοῦ ὑπερῴου), ubi somnus divinitus missus eam mox est oppressurus; Eurynomam autem anum quaedam cum ipsa collocutam iubet ad se vocare ancillas. Iamque audiamus poetam:

γρῆυς δὲ δι' ἐκ μεγάροι' ἐβεβήκει
ἀγγελέουσα γυναιξὶ καὶ ὀτρυνέουσα νέεσθαι [4]).

Hic quoque μέγαρον dici cubiculum quod θάλαμος potius esset vocandum, luculenter apparet; nam aliter haec non possunt accipi quam sic: *anus abiit e cubiculo ut nuncium ad ancillas perferret easque urgeret.* Patet autem nullo negotio rescribi posse δι' ἐκ θαλάμοιο, sed periculum est ne ipsum horum versuum poetam sic corrigamus; nam eiusdem sunt aevi vox μέγαρον de quovis conclavi adhibita et verbum νέεσθαι non *redeundi* sed *veniendi* sensu usurpatum: neutrum certe est dictionis vere epicae. Itaque aut maius quid ausi scribamus δι' ἐκ θαλάμοιο et ὀτρυνέουσα πένεσθαι, aut — idque aliquanto videtur tutius — utrumque textus traditi vitium aequo animo feramus, cum praesertim simillimi in vicinia extent errores. Vocatae enim ancillae

ἦλθον ..... ἐκ μεγάροιο,
φθόγγῳ ἐπερχόμεναι [5]),

quarum voce postquam expergefacta est regina, καταβαίνει ὑπερῴια σιγαλόεντα [6]). Nunc igitur μέγαρον, ex quo ancillae ad reginam veniunt, est *mulierum* illud *conclave* in inferiore aedium parte situm, quod perperam finxerunt recentiores.

Mox autem redit versus eodem sensu adhibitus. Nam Penelopae paucis horis post in virorum conclavi cum mendico colloquenti

---

1) δ 718. 2) Vs. 744. 3) Vs. 751, 760.
4) σ 185 sq. 5) Ibid. vs. 198 sq. 6) Ibid. vs. 206.

Digitized by Google

molestae fiunt ancillae illuc irruentes ἐκ μεγάροιο [1]), e mulierum igitur conclavi, quo vespera ingruente abierant ab ipso mendico dimissae. Reginam adire tunc eas iusserat his verbis: *e virorum conclavi facessite ad dominam*,

τέρπετε δ' αὐτὴν
ἥμεναι ἐν μεγάρῳ, ἡ' εἴρια πείκετε χερσί [2]).

Postero die Ulixes cum in virorum conclavi procis supplicium parat, mulieres iubet clausis τοῦ μεγάρου foribus intus manere:

κληῖσαι μεγάροιο θύρας πυκινῶς ἀραρυίας,

et clamores si audiant

μή τι θύραζε
προβλώσκειν, ἀλλ' αὖθι ἀκὴν ἔμεναι παρὰ τέργῳ [3]).

Perpetrata autem caede dormientem Penelopen e somno excitat Euryclea, laetum ei nuncium afferens; cui regina „*quin*" ait „ἄψ μέγαρόνδε *hinc te propripis*" — vetulam delirare rata [4]).

Videmus his quoque locis μέγαρον more recentiorum dici conclave ubi solae mulieres soleant degere.

At in proxima vicinia leguntur haec verba Eurycleae procorum caedem enarrantis:

ἡμεῖς δὲ μυχῷ θαλάμων εὐ πηκτῶν
ἥμεθ' ἀτυζόμεναι, σανίδες δ' ἔχον εὖ ἀραρυῖαι,
πρίν γ' ὅτε δή με σὸς υἱὸς ἀπὸ μεγάροι' ἐκάλεσσε,

quae prisco generi loquendi omnino sunt consentanea: mulieres procul a virorum conclavi in suo cubiculo — suisve cubiculis — sedebant seclusae, dum interfecti sunt iuvenes, dein Telemachus megaron egressus [5]) eas ad se vocavit. Ut tamen nunc habet Odysseae contextus, vocem θαλάμους hoc loco adhibitam non possumus non mirari, designat enim locum qui modo μέγαρον fuerat vocatus.

Suum vero sensum — quod sunt qui negent — vox μέγαρον obtinet libri υ initio. Insomnis ἐν προδόμῳ iacet Ulixes,

---

1) τ 60. 2) σ 315 sq.
3) φ 236 sqq. = 382 sqq.
4) ψ 20 et 24.
5) ἀπὸ μεγάροιο non *ancillarum* ratione habita est dictum, sed *Telemachi*, praepositio igitur ἀπό ita hoc loco est adhibita ut ν 156: ὁπότε προϊδωνται λαοὶ ἀπὸ πτόλιος, vel χ 72: οὐδοῦ ἀπὸ ξεστοῦ τοξάσσεται. Si dicere voluisset poeta: *filius tuus evocavit me e conclavi in quo eram*, utendum erat praepositione ἐκ.

Digitized by Google

ταὶ δ' ἐκ μεγάροιο γυναῖκες
ἦισαν, αἳ μνηστῆρσιν ἐμισγέσκοντο παρός περ [1]).

Non mulierum nunc aliquod intellegendum est *μέγαρον*, sed virorum illud conclave. Nam ancillae iuvenes sunt conventurae, qui *ἐρὸν ποτὶ δῶμα ἕκαστος* abierunt; procorum autem domus ubi sitae fuerint quamquam poeta non indicavit, in ipsis certe Ulixis aedibus nemo eas quaeret. Cernit igitur Ulixes puellas, quae *μέγαρον* egressae per *πρόδομον*, ubi ipse cubat, aulam petunt, ut foras abeant ad suos amicos [2]).

Neque priscae dictioni vis infertur cum Ulixes post procorum caedem dicitur sulfure lustrasse

μέγαρον καὶ δῶμα καὶ αὐλήν [3]),

non enim mulierum conclave in his verbis *τῷ τῶν ἀνδρῶν δώματι* opponitur, quod nonnulli interpretes sibi persuaserunt, sed prius ipsum locum ubi stragem edidit lustrat heros, *τὸ μέγαρον* igitur, quod solum modo commemoraverat ipse, dixit enim

οἶσε δέ μοι πῦρ,
ὄφρα θεειώσω μέγαρον [4]),

dein totas aedes sive *τὸ δῶμα*, tandem aulam subdialem.

At tertio abhinc versu offendit locutio novicia; nam anus abit

ἀγγελέουσα γυναιξὶ καὶ ὀτρυνέουσα νέεσθαι,
αἳ δ' ἴσαν ἐκ μεγάροιο δάος μετὰ χερσὶν ἔχουσαι.

En iuncta *νέεσθαι venire* et *μέγαρον mulierum*, ut supra [5]). Quamquam posteriorem versum spurium duxerim cum Duentzero, quoniam alibi [6]) apte adhibitus verum significat *μέγαρον*, ut modo vidimus [7]). Sed nihil id refert ad argumentum meum; non enim nunc rogo quam saepe ita sit erratum, neque quo tempore in singulos locos eiusmodi errores irrepserint, sed satis habebo si demonstrare mihi contigerit manifesta esse quaedam aevi recentioris vestigia, multo tamen rariora quam ex Lexico Homerico effecerit quispiam [8]).

---

1) *υ* 6 aq.
2) Eadem ratione explicanda est mentio *τοῦ μεγάρου* Ω 647 *δ* 300 *η* 339.
3) *χ* 494. 4) *χ* 482. 5) Pag. 236.
6) Ω 647 *δ* 300 *η* 339. 7) Vid. huius paginae nota 2.
8) Praeter locos quos tractavi haec tantum invenio exempla singularis *μεγάρου* non de virorum conclavi dicti: *π* 341 *ρ* 604 h. Apoll. 110 Merc. 65, 146. Sequentibus autem locis, ubi *aedes universas* singularis significare dicitur in Ebelingii Lexico, mihi

Digitized by Google

Nunc aliquanto gravior nos allicit quaestio. Ad virorum conclave patuisse aditum per fores prodomi, cum per se intellegitur tum abunde constat: sed poteratne etiam ex interiore aedium parte illuc perveniri, an caeci erant eius parietes laterales et posticus?

Huius quoque dilemmatis utraque pars aut affirmanda est aut neganda, prout antiquiorum aut recentiorum locorum ratio habetur. Priscum τῆς Τίσεως poetam si interrogamus, non est dubium quin unicum τῷ μεγάρῳ aditum tribuerit illum, qui fuit per vestibulum; ὀρσοθύρη autem illa et ῥῶγες, quarum in μνηστηροφονίᾳ fit mentio [1]), neque ad antiquissimam referendae sunt fabulam, neque si quam maxime constaret huic quoque eas fuisse proprias, mutanda essent quae modo scripsi. Nam iustum aditum neque ῥῶγας praebuisse neque ὀρσοθύρην, sive ianua haec fuit sive fenestra potius dicenda est, ex ipsa narratione luculenter apparet. Homeri autem studiosis quomodo prodesse possint Schliemannorum labores, ex hac praesertim parte quaestionis in qua versamur colligere licet; ad Tirynthiae enim regiae μέγαρον nonnisi per prodomum potuisse perveniri testantur rudera.

Clausas vero esse *fores* ante procorum caedem qui finxere recentiores, putabant virorum conclavi contiguam fuisse domum mulierum, per valvas autem alterum conclave ab altero separantes penetrare potuisse gemitus morientium; quas valvas si reserassent mulieres, stragem eas per rimam potuisse adspicere [2]). Sumserunt igitur recentiores hi cantores, ancillas virorum conclave per posticas illas valvas intrare fuisse solitas; tunc quoque cum e megaro foras progredientes eas vidit Ulixes in vestibulo noctem transigens, per fores posticas illuc intraverant [3]).

Penelope autem cum procos filiumque in virorum conclavi versantes adiit, quomodo illuc pervenit? Id quidem tute perhibueris, eam neque per ὀρσοθύρην illuc irrepsisse, neque per ῥῶγας veluti de

---

haudquaquam videtur dubium quin primarium illud conclave sive *cenatio* — nam mensarum praesertim ipsiusque victus diurni eiusmodi locis ratio habetur — sit intellegenda: α 270, 416 β 348, 411 δ 37, 625 θ 106, 432 κ 432 ν 377 π 343 ρ 167, 398 σ 24 υ 104, 155, 343 φ 262, 296.

1) χ 126 sqq.

2) Vid. pag. 237, 3 et 4.

3) Vid. pag. 238, 1 et 2.

Digitized by Google

nubibus esse delapsam. Sed relicto cubiculo, quod erat in aedium parte superiore, descendit τὴν κλίμακα, dein intravit τὸ μέγαρον vera regina incessu patens, ἐστῆ δὲ παρὰ σταθμὸν τέγεος πύκα ποιητοῖο [1]) ... ubinam? In fronte conclavis, per vestibulum ingressa? Fieri sane potuit ut poeta, qui reginam in iuvenum coetum prodeuntem cecinit, illic eam collocaret clara luce perfusam et omnium oculos animosque in se convertentem. Nec tamen inepte poeta per fores posticas intrantem eam finxerit, — si eiusmodi fores τῷ μεγάρῳ ille tribuebat. Utra autem potior sit opinio nescio, et vereor ut ad liquidum haec res perduci possit. Ne id quidem certum est, de omnibus locis, ubi Penelope de scalarum gradibus descendere, dein virorum conclave intrare dicitur, idem esse statuendum; nam credibile est hac quoque in re antiquiores carminis partes a recentioribus discrepare.

Levior est quaestio quam ultimam indicavi; nam mulier formosa dum et iuvenum et nostrum captat animum, non magnopere cupimus scire qua via in conclave pervenerit. En vero alia, quae multo maioris est momenti. Ulixis arma ubi fuere seposita? Priscus quidem poeta quem iis assignaverit locum dubitari nequit; nam in thalamo sive cella, quo per gradus aliquot *descensus* erat, cum ceterae asservarentur Ulixis opes [2]), non erat cur in superiorem aedium partem relegarentur eius arcus sagittae secures, sed una cella cum aurum argentum aes tenebat tum arma et tela; haec autem in solo ipso aut infra solum fuit aedificata. Ibi demum ἐν θαλάμῳ ὑψορόφῳ πύκα ποιητῷ tuta erant regis κειμήλια a furibus et incendio. Illuc descendit regina ut arcum inde promeret [3]); illuc ea quoque arma, quae in parietibus τοῦ μεγάρου suspensa fuerant, detulit Telemachus.

At in alia omnia ut abeamus cogunt nos quae sub Odysseae finem narrantur. Nam cantor qui carmini caedem procorum celebranti inseruit quaecunque ad Melanthium spectant, ἐν τῷ ὑπερῴῳ illa arma nescio ubi iacuisse sumsit:

ἀνέβαινε Μελάνθιος αἰπόλος αἰγῶν
εἰς θαλάμους Ὀδυσῆος ἀνὰ ῥῶγας μεγάροιο.
ἔνθεν δώδεκα μὲν σάκε' ἔξελε, τόσσα δὲ δοῦρα

1) α 333. 2) Vid. pag. 233, 2. 3) φ 8 sqq.

Digitized by Google

καὶ τόσσας κυνέας χαλκήρεας ἱπποδασείας·
'Βῆ δ' ἴμεναι, μάλα δ' ὦκα Φέρων μνηστῆρσιν ἔδωκε.

Adscendit homo per βῶγας illas in aedium superiora εἰς θαλάμους ... quonam consilio? ut facili alicui puellae illic cubanti oscula figeret? Minime! sed sequior poeta — si modo poeta, nam venam poeticam quis hic non aegre desiderat! — vocum similitudine deceptus thalamos τοῦ ὑπερῴου, ubi dormiebatur, cum thalamis inferioribus, ubi regis iacebant opes, mente permiscuit; itaque Melanthium misit εἰς τὸ ὑπερῷον, ut talem armorum vim illinc afferret procis qualem homo quantumvis robustus una certe vice secum trahere non potuit, si praesertim per angustas aliquas rimas ei esset perreptandum. Numquid igitur unum alterumque versum hic delemus, Aristarchi usi observatione? Non ita, sed agnoscimus sero nati cantoris vaniloquentiam. Nunc profecto suo se strepitu prodit sorex; aut nullum est discrimen inter simplicem μῦθον τῆς ἀληθείας et ampullas imitatorum, aut hic agnoscitur.

Priscus autem poeta, qui primus τὴν Τίσιν cecinit, nihil eiusmodi in se admiserat. Inermes ut occuparet iuvenes, Ulixes eorum arma curavit abscondenda: nunc in conclavi unde exitus nullus est nisi per limen, quod ipse tenet, nihil mali suspicatos eos opprimit telis suis, ut primum tenet arcum sagittasque, sine quibus eos ulcisci non potuit. *Solus* autem eos aggreditur, venit enim in patriam ὀλέσας ἄπο πάντας ἑταίρους, vel sic tamen sibi sufficiens μοῦνος ἐνὶ πλεόνεσσι [1]), quippe εἷς πολλῶν ἀντάξιος.

Haec fuit fabula primitiva, tam perspicua quam nativo quodam candore placens. Sed quod de Achillis rebus gestis totoque bello Troiano nuper observavimus, id de Ulixis quoque facinoribus valet: recentiori aetati simplicitas illa carminis vetusti sordebat, et quo tempore credibile non videbatur reginam in mariti conclavi cum ancillis lanam fecisse [2]), fidem superabat vir unus tot adversariorum stragem edens. Nonne impetu facto obruere eum poterant numero priusquam alteram arcui sagittam imponere posset? Ergo socii ei adiuncti sunt Telemachus Eumaeus Philoetius armisque muniti; dein vero procis quoque

1) χ 18. 2) Vid. pag. 234.

Digitized by Google

arma hastasque praebere visum est, et sic pugna per Ulixis *μέγαρον* aestuans novis identidem novisque inventis est aucta eo aevo quo etiam ducum militumque Troiam obsidentium crevit numerus [1]). Obscura autem et perplexa et tantum non absurda narratio tunc est facta, dum operam dabant cantores ut probabilia redderent omnia, eas quoque partes clara luce illustrantes quae in umbra olim bene latuissent.

Quae igitur doctrina, quae ars, quae sollertia efficiat ut coeant quadrata rotundis? Patet eum qui „Ulixis domum" linearum ope oculis ostendere conetur, id agere ut cum ratione insaniat. Nam quemadmodum „heroum homericorum arma" pingi nequeunt, potest vero talis fere delineari miles qualem prisci cogitabant poetae, itemque — sed *alia* imagine — talis qualem recentiores; — quemadmodum „Graecorum ante Troiam castra" nemo unquam probabiliter describet, at possunt indicari navium in littore subductarum ordines tales fere quales cantores antiquiores mentis oculis videbant, *alia* autem in charta duci possunt lineamenta castrorum fossa et moenibus moeniumque propugnaculis cinctorum, quae ab imagine iuniorum animo obversanti non nimis abhorreant; — quemadmodum „Ulixis ratis" imagine referri nequit, potest vero *aut* simplex strues trabum rudi arte colligatarum, quam cogitavit priscus vates, *aut* navigium costis et tabulato ornatum quod recentiorum debetur inventioni; — quemadmodum ne „*κληίδος*" quidem „Homericae" figura ostendi potest, quoniam primitus *obicem*, postea *clavem* illa vox valebat, — sic „aedium Ulixis" diagramma confici nequit. Possunt sane duci lineae paucae et simplices, quibus summatim indicetur domus subrustica, qualem mente sibi informabant prisci poetae; potest etiam — sed haec quo magis elaborata eo minus clara fiet imago — talis fere ostendi regia qualem cogitabant recentiores: nequeunt uno adspectu comprehendi diversa.

Nunquam igitur invenientur „Ulixis aedes", sive Ithacae evertetur solum, sive Leucadis, sive alios terrarum angulos adibunt viri docti qui terrae aenigmata et arcana scrutantur.

1) Multa quae huc pertinent et alii observarunt et Seeck in libro de Odysseae fontibus.

Digitized by Google

Non frustra illi elaborarunt aut elaborabunt: multa invenerunt, plura invenient posthac, nisi vana auguratur mens; — sed aedium, quae nullae extra poetarum ingenium fuerunt, in terris non extant vestigia.

ADDENDUM.

Je ne savais pas dire si vrai. „Plura mox invenientur" scribebam: ecce autem affertur libellus a prelo recens, cui titulus: *Homers Odyssee, ein mysteriöses Epos*; in Mnemosyne autem huius operis mentionem fieri cupit editor. Legere igitur coepi et nova profecto didici: Troiam esse *Hiericuntem*, Ogygiam autem urbem *Gilgal*; Ulixis verum nomen est *Josua* — sed aliquanto doctius id scribitur *Jehoshŭagh*, — fidus autem eius canis est *Kaleb* ille, cuius nomen canem valet Hebraice; et Calypso est *Rachab* muliercula paullo dissolutior, a qua Iosuae exploratores celatos esse meminimus. Haec mysteria quis ubi revelavit? In patriae nostrae urbe Venloo — a Lugduno Batavorum longius dissita — repperit Iosephus Schreiner Collegii Albertini sodalis. Qui postquam demonstravit haec omnia aliaque multa, — sed cuncta afferri nunc non sinit spatium, — Schliemanni praesertim fretus inventis, *„ἔσσεται ἦμαρ"* exclamat, superbiam sumens quaesitam meritis, *„ἔσσεται ἦμαρ ὅταν ποτ' ὀλώλῃ φάσματ' ὀνείρων"*, non suum dicens opus sed nugas eorum qui pro Graecis Ulixem ceterosque heroas habuerunt hactenus. Dignum mehercule opus quod adiungatur aliis huiusmodi elucubrationibus, unde pauca delibavi in Enchiridii mei annotatione quadam (Proleg. p. XLIV, 3), quam contulisse fortasse haud iniucundum fuerit.

Nil mortalibus arduum: manibus tenui nuper cognati argumenti libellum typis elegantissimis excusum tabulisque geographicis compluribus splendide exornatum, qui *Atlantidis* historiam habebat inde a saeculo si satis memini *τετρακισμυριόστῳ* ante Christum natum. Editus erat nostra aetate ... non *παρὰ τοῖς Σκιάποσιν*, sed in Britannia a Societate Theosophica. Fortasse igitur spes est fore ut etiam Ulixis mox *ψυχὴ* accita regiam Ithacensem in charta nobis delineet, multis dubitationibus finem sic factura.

Digitized by Google

DE REGIA

OBSERVATIUNCULA.

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

Augustus, cum a. 13 a. Chr. n. pontifex maximus esset creatus, Regiam habitare noluit. At erat antiquitus institutum ut Pontifex Maximus in domo publica iuxta Vestam habitaret. Quid ergo fecit? Palatii sui partem publicam esse iussit et Vestae dedicavit. Rem his verbis tradit Dio Cassius 54, 27:

μέρος τι τῆς ἑαυτοῦ (οἰκίας), ὅτι τὸν ἀρχιέρεων (l. . . *έα*) *ἐν κοινῷ πάντως οἰκεῖν ἐχρῆν, ἐδημοσίωσεν.*

Antiqua autem Regia quid deinde factum est? Hoc quoque docet Dio:

τὴν μέντοι τοῦ βασιλέως τῶν ἱερῶν ταῖς ἀεὶ παρθένοις ἔδωκεν ἐπειδὴ ὁμότοιχος ταῖς οἰκήσεσιν αὐτῶν ἦν.

Quamquam, dum vocem *Regiam* Graece vertere conatur, pro domo Pontificis maximi domum ponit Regis sacrorum, quae tota *summa sacra Via* ab ea dirimebatur. Cf. Festus, apud quem haec legimus: a Regia ad domum Regis Sacrificuli. De Dionis aliorumque errore vide egregium locum apud Bekkerum p. 226 sqq. primae editionis.

De parte Palatii Vestae dedicata haec Ovidius canit (Fast. III, 425 sq.):

Ortus ab Aenea tangit cognata sacerdos
Numina: cognatum, Vesta, tuere caput

et Fast. IV, 951 sq.

Phoebus habet partem; Vestae pars altera cessit:
Quod superest illis tertius ipse tenet.

Ab eo ergo inde tempore quaecunque olim in Regia fiebant fiebant in Palatio, eoque convocabantur Pontifices quoties de

Digitized by Google

sacris reipublicae erat deliberandum. Quid autem recentiores de Urbe Roma scriptores? Addunt saepe tamen postea in antiquam Regiam convenisse Pontifices. Dubitanter hoc Beckerus concedit p. 236, affirmant qui post eum de hac re egerunt, quorum honoris causa unum nomino qui ultimus hanc tractavit materiem, Thédenatium in praestantissimo libello „le Forum Romain et les Forums Imperiaux" (p. 99 prioris editionis).

Mihi tamen parum verisimile illud videtur. Si semel pars Palatii Regia facta erat, quid sibi volebant illa Pontificum consilia in antiquo loco habita? Quid quod inde ab anno 13 vix ibi haberi *poterant*. Quid enim? Augustus Regiam Vestalibus dedit. Anguste, ut opinor, illae circa vetustum suum atrium habitabant; ergo novum locum nactae propere illuc congesserunt omnem supellectilem qua rarius utebantur, fortasse etiam fabros advocarunt qui illum sibi commodiorem redderent.

Quid autem adduxit viros doctos ut *saepe* factum docerent id quod sine maxima molestia fieri non posset? Unus Plinii minoris locus, ad quem provocant omnes. Is autem Ep. IV, 11 Domitiani nefarium hoc facinus narrat:

Cum Corneliam, Vestalium maximam, defodere vivam concupisset, ut qui illustrari saeculum eiusmodi exemplis arbitraretur, pontificis maximi iure, seu potius immanitate tyranni, licentia domini, reliquos pontifices non in Regiam sed in Albanam villam convocavit.

Si sic Plinius narrasset: „non in Regiam sed in Palatium convocavit", iure ex hoc loco efficeremus certas quasdam fuisse res, de quibus etiam post a. 13 in antiqua Regia esset deliberandum, et Virginum Vestalium vicem doleremus, quae ab Augusto tam precariam accepissent possessionem. At nunc inter se opponit: Albanam villam et Regiam i. e. eam Palatii partem, qua inde ab anno 13 pontifices pro Regia utebantur. Si in Palatium pontifices convocasset Domitianus, nihil quod quereretur Plinius habuisset; at nunc saevum tyrannum eo perstringit nomine quod cum ceteris pontificibus de dirissimo deliberaturus supplicio, tam gravem rem tam parum cordi habuerit ut ne propter illam quidem villae suae amoenitatem relinquere vellet. Et *Regiam* scripsit pro *Palatio*, quo magis appareret sanctam a Domitiano violatam vetustatem.

Digitized by Google

Haud inepte denique ad nostram de Plinii loco sententiam confirmandam afferas quod legitur apud Tacitum (Ann. II, 37): (Hortensii oratoris nepos) quattuor filiis *ante limen curiae* adstantibus, loco sententiae, *cum in Palatio senatus haberetur*, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo Augusti intuens ad hunc modum coepit: Patres conscripti, hos, quorum numerum et pueritiam *videtis* e. q. s.

Nemo, ut opinor, hic de Curia Iulia (Hostilia) cogitabit: quivis enim intelligit *curiam* nunc appellari *eam Palatii partem* (Bibliothecam Palatinam), quae cum maxime curiae *vice fungitur*.

AD PLUTARCHUM.

Lyc. 27 κατεπύκνου παραδειγμάτων πλήθει τὴν πόλιν i. e. ubique per urbem bonorum virorum proposuit monumenta, inscriptiones puto eorum laudes celebrantes. Sequitur οἷς ἀναγκαῖον ἦν ἐντυγχάνοντας ἀεὶ καὶ συντρεφομένους ἄγεσθαι καὶ κατασχηματίζεσθαι ἰόντας πρὸς τὸ καλόν. „Rebus in quas ubique incurris et inter quas vivis *duci*" nihili est locutio, neque κατασχηματίζεσθαι ἰόντας πρὸς τὸ καλόν sententiam praebet huic loco aptam. Scripsit Plutarchus: ἄγασθαι καὶ κατασχηματίζεσθαι πρὸς τὸ καλόν: iuvenes ubique locorum ea monumenta videntes et in mediis illis viventes non poterant non admiratione tangi seque et ipsos ad virtutem conformare.

Lyc. 6 (Sint.). Loco, ubi comitia populi habentur, neque columnae sunt neque alia ornamenta. Non enim putabat Lycurgus ista prodesse publicae deliberationi, immo nocere Φλυαρώδεις ἀπεργαζόμενα καὶ χαύνους φρονήματι κενῷ τὰς διανοίας τῶν συμπορευομένων.

Quid est τῶν συμπορευομένων? An „eorum qui per urbem ambulabant"? Sed ne simplex quidem verbum πορεύεσθαι *ambulare* significat, multo minus compositum συμπορεύεσθαι. Neque hic de civibus ambulantibus agitur, sed de sedentibus et ornamenta admirantibus quae non de via conspiciuntur sed aedificiorum continentur parietibus. V. sequentia. Non ergo dubito quin legendum sit τῶν συμπολιτευομένων: sic enim recte appellantur qui in comitiis *una sedentes* deliberant de *republica*.

J. J. H.

Digitized by Google

OBSERVATIONES CRITICAE

AD

LUCIANUM.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

(*Continuantur e pag.* 196).

Iupiter tragoedus.

§ 1: ὦχρός τέ σου εἶλε παρειάς. Norat certe Lucianus dicendum hoc esse: ὦχρός τέ σε.

§ 14: ἀφωνότεροι γεγένηνταί σοι τῶν σοφιςῶν. Excidisse videtur: τῶν (Πυθαγορείων) σοφιςῶν. Vulgata ferri nequit.

§ 14: ἱκανῶς καὶ πρὸς ἡμᾶς πεπαρῴδηταί σοι τὰ πρῶτα, nam sic cum Solano scribendum est pro vulgata lectione πεπαρῴνηται, sed praeterea corrigendum: ὡς πρὸς ἡμᾶς.

§ 15: κατέθυσε — λιβανωτοῦ χόνδρους τέτταρας εὖ μάλα εὑρωτιῶντας ὡς αὐτίκα ἐπισβεσθῆναι τῷ ἄνθρακι. Video de hoc composito dubitari; si quid mutandum, commendaverim: ἐναποσβεσθῆναι.

§ 40: εἴ γε μὴ τὸν Βριάρεων ἡ Θέτις ἐκάλεσεν ὡς νοήσασα τὸ γιγνόμενον. Si quidem fide digna haec lectio est, quam Iacobitzius recepit, cum olim legeretur ἐλεήσασα, corrigere praestabit κατανοήσασα.

Digitized by Google

§ 52: *ἐθέλω σπεισασθαι ἤδη πρὸς σὲ ἐπ' αὐτῶν γε τῶν βωμῶν, ὡς μηκέτι περὶ τούτων ἐρίσοιμεν.* Malo: *καὶ μηκέτι περὶ τούτων ἐρίσομεν.*

(Ad *Somnium s. Gallum*, vide supra p. 11.)

Icaromenippus.

§ 12: *ἅπας ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος ἤδη μοι κατεφαίνετο, οὐ κατ' ἔθνη μόνον καὶ πόλεις, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ σαφῶς οἱ πλέοντες, οἱ πολεμοῦντες, οἱ γεωργοῦντες, οἱ δικαζόμενοι, τὰ γύναια, τὰ θηρία καὶ πάνθ' ἁπλῶς ὁπόσα τρέφει ζείδωρος ἄρουρα.* Haec verba componi possunt cum Trygaei verbis in Pace 821: *μικροὶ δ' ὁρᾶν ἄνωθεν ἦσε*, sed quam miro modo inter litigantes et bestiolas recensentur mulierculae quae Athenis certe, ubi Menippus *τοὺς δικαζομένους* conspiciebat, non sicuti apud nos per otium deambulabant in plateis, sed domi latitabant in umbra et sub tecto. Est autem legendum: *οἱ δικαζόμενοι, τὰ τυννᾶυτα θηρία.* Adiectivum est apud Aristophanem aliquoties obvium, v. c. Nub. 392: *ἀπὸ γαϛριδίου τυννουτουί*, Ran. 139: *ἐν πλοιαρίῳ τυννουτῳί*, de quo adiectivo dixi in *Mnem.* 1882 p. 372. Praeterea cum nautis et agricolis minus recte bellatores componuntur; malim fere: *οἱ πλέοντες, οἱ ὁδοιποροῦντες.*

§ 15: *τὸν Σελεύκου δὲ Ἀντίοχον Στρατονίκῃ διανεύοντα λάθρα τῇ μητρυιᾷ.* Quod ipsa incommoda vocabuli sede arguitur, Lucianus in tam nota historiola non operae pretium habuit ipsum adscribere Stratonices nomen; sic enim solet, veluti § 2: *οὐ πάνυ ἔοικας ἐκείνῳ τῷ Φρυγί*, nam Ganymedem omnes norant, et multi eiusmodi loci conquiri possunt. — Notissima est illa de Stratonica historia, quam deperibat Antiochus Seleuci filius. Hic commode mihi in mentem venit Pauli Apostoli, qui ita scribit Ep. prior. ad Corinthios V 2: *ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία καὶ τοιαύτη πορνεία ἥτις οὐδ' ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὥϛε γυναῖκά τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐϛέ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα ἀρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο πράξας*, cum quibus verbis cf. 2 Corinth. VII 12, ubi intelligimus Corinthium illum *patre vivo* novercam adulteravisse magis quam specie iusti matrimonii ad stuprum allexisse. De eo loco egi *Mnem.* 1878 p. 98 et studui ostendere corruptam

Digitized by Google

esse lectionem ἐπενθήσατε, cum lugendo in ea re nihil profici posset; etenim manu et consilio opus erat ut ea labes exscinderetur itaque commendavi ἐπενοήσατε, cum praesertim eadem corruptela etiam alibi recurrat, cf. *Mnem.* 1857 p. 278, ubi admodum luculenta sunt quae Cobetus observavit. Sed cuiusmodi illud est quod scribit Apostolus tale flagitium ne *inter gentes* quidem reperiri? Est, fateor flagitium si quis cum noverca rem habet; verum si quis cum nuru? Non levius crimen est. Attuli tunc ex Theophrasto locum, ubi ἀηδὴς describitur, qui τὸ παιδίον τῆς τίτθης ἀφελόμενος μασώμενος σιτίζει αὐτὸς καὶ ὑποκορίζεται ποππύζων καὶ πανούργημα τοῦ πάππου καλεῖ· sic enim legendum esse πανούργημα ex emendatione Cobeti. Quod autem scribit Paulus inauditum facinus esse *inter gentes*, primum apud Israelitas ipsos norunt omnes historiam de Iuda et nuru Thamar, Genes. 38. Sunt praeterea leges Levitic. XVIII 8 et 15: „Turpitudinem uxoris patris tui non discooperies; turpitudo enim patris tui est. — Turpitudinem nurus tuae non revelabis, quia uxor filii tui est, nec discooperies ignominiam eius." Verumenimvero talibus legibus potuisset supersederi, nisi fuissent qui hanc nefandam Venerem sectarentur. Quid autem leges sine moribus vanae proficiunt? Fugato patre, 2 Regg. XVI. 22, tetenderunt Absalamo tabernaculum ingressusque est ad concubinas patris sui coram universo Israel. Legimus apud Iosephum Antiqq. Iud. XVI § 206: ὁ γὰρ Φερώρας ἐλθὼν παρὰ τὸν Ἀλέξανδρον ἔχοντα τὴν Ἀρχελάου θυγατέρα ΓλαΦύραν, Σαλώμης ἔΦη λεγούσης ἀκηκοέναι τὸν Ἡρώδην ἠττῆσθαι τοῦ τῆς ΓλαΦύρας ἔρωτος καὶ δυσπαραγόρητον αὐτῷ τὴν ἐπιθυμίαν εἶναι. Item Bell. Iudaic. I § 186: Ptolemaei Mennaei filius Philippion ἀποσπάσας τῆς Ἀριστοβούλου γυναικὸς Ἀντίγονον καὶ τὰς ἀδελΦὰς αὐτοῦ πρὸς τὸν πατέρα ἀνήγαγεν. Ἄλοὺς δ' ἔρωτι γαμεῖ τὴν νεωτέραν καὶ μετὰ ταῦθ' ὑπὸ τοῦ πατρὸς δι' αὐτὴν κτείνεται. γαμεῖ γὰρ Πτολεμαῖος τὴν Ἀλεξάνδραν. Itaque nihil mirum est Pseude-Phocylidem corruptis moribus operae pretium habuisse disertis verbis praecipere vs. 179:

μητρυιῆς μὴ ψαῦε τὰ δεύτερα λέκτρα γονῆος.

Addo Vatic. Amos. II 7: καὶ υἱὸς καὶ πατὴρ αὐτοῦ εἰσεπορεύοντο πρὸς τὴν αὐτὴν παιδίσκην, ὅπως βεβηλῶσι τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ αὐτῶν. Apud gentiles multi infames fuerunt in novercas et nurus

Digitized by Google

et inimitabile habitum est exemplum Hippolyti. Taceo quod in Epico Cyclo Telemachus traditur duxisse Circen, sed apud Herodotum IX 108 Xerxes dicitur constupravisse nurum: *ἦρά τε καὶ ἐτύγχανε τῆς Δαρείου μὲν γυναικός, Μασίστεω δὲ θυγατρός.* Quod de Callia legimus apud Andocidem de Myst. 124: *γαμεῖ μὲν Ἰσχομάχου θυγατέρα· ταύτῃ δὲ συνοικήσας οὐδ' ἐνιαυτὸν τὴν μητέρα αὐτῆς ἔλαβε καὶ συνῴκει ὁ πάντων σχετλιώτατος ἄνθρωπος τῇ μητρὶ καὶ τῇ θυγατρὶ καὶ εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀμφοτέρας*, conferri potest quod de A. Aurio Melino traditur, Cic. Cluent. § 14, qui deinceps duxit et Cluentiam et Sassiam, Cluentiae matrem. Turpius etiam est quod apud Andocidem sequitur § 129, ut iam venale crimen videatur quod habemus in Orat. c. Neaeram § 67. De Pericle legimus apud Plutarchum in Vita c. 13: *Στησίμβροτος ὁ Θάσιος ἀσέβημα καὶ μυθῶδες ἐξενεγκεῖν ἐτόλμησεν εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ υἱοῦ κατὰ τοῦ Περικλέους* eandemque calumniam repetitam vide c. 36 et apud Athen. XIII p. 589 D. Apud Diodorum Siculum XX 33 de Archagatho sermo est Agathoclis filio: *ἐλοιδόρησεν ὁ Λυκίσκος τὸν Ἀρχάγαθον εἰς τὸν τῆς μητρυιᾶς μοιχείαν· ἐδόκει γὰρ ἔχειν λάθρᾳ τοῦ πατρὸς τὴν Ἀλκίαν.* Quin ab eiusmodi turpitudine rhetores repetebant declamandi argumentum, cf. Apsin. p. 117 Bk. Vix autem quisquam est qui in maledicendo longius processerit Libanio, qui Vol. II p. 361 Rsk. de nescio quo: *ὁ δὲ καὶ τρισὶ γυναιξὶ ὁ γενναῖος συνοικεῖ, ἣ τ' ἔλαβε κατὰ τοὺς νόμους αἵν τε τοῖν υἱοῖν εἰσήγαγε.* Nec quidquam attinet nunc addere quid Mohammed aliquando deliquerit, cf. Coran. Sur. XXXIII. 4 sq. et Weil. *Mohammed der Prophet* p. 145.

Venio ad Romanos. Quam spurcum argumentum Plautus tractavit in Asinaria, in qua fabula Demaenetus senex repraesentatur, dum una cubat in lecto cum amica filii:

Neque novom neque mirum fecit nec secus quam alii solent.

Eodem pertinent verba quae caterva pronunciat in Bacchidibus:

Hi senes nisi fuissent nihili iam inde ab adulescentia,
Non hodie hoc tantum flagitium facerent canis capitibus:
Neque adeo haec faceremus, ni antehac vidissemus fieri,
Ut apud lenones rivales filiis fierent patres.

Apud Catullum sunt carmina 74, 88, 89, 90 et 91 in Gellium quendam: quis ille fuerit, dicet Valerius Maximus V 9. 1: „L. Gellius omnibus honoribus ad censuram (anno 70 a. Chr.) de-

Digitized by Google

functus cum gravissima crimina de filio *in novercam* commissum stuprum et parricidium cogitatum propemodum explorata haberet, non tamen ad vindictam procurrit continuo, sed paene universo Senatu adhibito in consilium, expositis suspicionibus, defendendi se adulescenti potestatem fecit. Inspectaque diligentissime causa, absolvit eum tum consilii tum etiam sua sententia." Esto: fuerit hoc falsum crimen itemque falso obiectum fuerit quod Aristaenetus praetor Achaeorum dictitavit in contione, Liv. XXXII. 21, Philippum Macedoniae regem filii uxorem libidinis causa in Macedoniam asportavisse. Ne ad rem pertineat Clematii socrum, cum amore flagraret, misceri sibi generum non impetravisse, Ammian. Marcell. XIV init. Sed luculentus locus est Marciani libro XIV Institutionum Dig. 48. 9. 5: „divus Hadrianus fertur, cum in venatione filium suum quidam necaverat, qui novercam adulterabat, in insulam eum deportasse, quod latronis magis quam patris iure eum interfecit: nam patria potestas in pietate debet non in atrocitate consistere." Sed iam vides nimium id esse quod Paulus asseverat talem fornicationem ne apud Gentiles quidem inveniri. Patres Dordraceni excusabilem Pauli errorem frustra excusant: „Namel. zonder detestatie of verfoejinge: want hoewel hier en daar in de Grieksche, Romeinsche en andere geschiedenissen zulke voorbeelden gevonden zijn, zo worden die nochtans van dezelve als onbehoorlijk en onwettig altijd veroordeelt." Primum quod subintelligunt: *zonder detestatie of verfoejinge*, nulla prorsus causa est cur hoc cogitando suppleamus. Deinde quam multi de Stratonica dixerunt, quam raro castigantur nefaria indulgentia patris et effrenata filii cupiditas et profligata pudicitia novercae, quam Combabus cum suo malo iam expertus erat, si quidem fides est penes Lucian. de Syria Dea 17. Omnium instar est Plutarchus Demetr. 38, qui copiose totam rem enarravit nec quidquam addidit ut pateret id flagitium fuisse visum. Maius etiam est quod pronunciat Appian. Syr. 59: Seleucus Antiochum *τῆς ἄνω γῆς βασιλεύειν ἀπέφηνεν ἀνθ' ἑαυτοῦ. καὶ εἴ τῳ μεγαλόφρον εἶναι τόδε φαίνεται καὶ βασιλικόν, μεγαλοφρονέστερον ἔτι καὶ σοφώτερον ἤνεγκε τὸν ἔρωτα τοῦ παιδὸς καὶ τὴν εἰς τὸ πάθος αὐτοῦ σωφροσύνην·* nam adeo Appianus factam rem non improbat, ut c. 61 extr. appellet *ἔργον ἀοίδιμον καὶ δυνατώτερον τῶν ἐν πολέμοις*

Digitized by Google

τῷ Σελεύκῳ γενομένων. Ceterum Lucianus Quom. hist. 35 et Aristaen. Epist. I. 13 demonstrant fabulam incertis nominibus per ora hominum volitare. Finem faciam indicando Demosth. pr. Phorm. § 29: Σωκλῆς τραπεζιτεύσας ἔδωκε τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα Τιμοδήμῳ τῷ νῦν ἔτ' ὄντι καὶ ζῶντι, γενομένῳ ποτὲ αὐτοῦ. καὶ οὐ μόνον ἐνθάδε ταῦτα ποιοῦσιν οἱ περὶ τὰς ἐργασίας ὄντες ταύτας, ἀλλ' ἐν Αἰγίνῃ ἔδωκε Στρυμόδωρος Ἑρμαίῳ τῷ ἑαυτοῦ οἰκέτῃ τὴν γυναῖκα καὶ τελευτησάσης ἐκείνης ἔδωκε πάλιν τὴν θυγατέρα τὴν ἑαυτοῦ. καὶ πολλοὺς ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν τοιούτους. Sed sordium iam satis et plusquam satis.

§ 21. Lunae verba sunt: οὐ γὰρ ἡγοῦμαι πρέπειν ἀποκαλύψαι καὶ διαφωτίσαι τὰς νυκτερινὰς ἐκείνας διατριβὰς καὶ τὸν ἐπὶ σκηνῆς ἑκάστου βίον, ἀλλὰ κἂν τινα ἴδω αὐτῶν μοιχεύοντα ἢ κλέπτοντα ἢ ἄλλο τι τολμῶντα νυκτερινώτατον, εὐθὺς ἐπισπασαμένη νέφος ἐνεκαλυψάμην. Codices partim habent ἐπὶ σκηνῆς, partim ἐπὶ τῆς σκηνῆς· hinc Gesnerus coniecit ὑπὸ τῆς σκηνῆς et Sommerbrodtius ὑπὸ σκηνῆς. Contradicit Fritzschius: „ὁ ἐπὶ σκηνῆς βίος," inquit, „est vita simulationis plena: opponi enim ἐπὶ τῆς σκηνῆς et ἐπὶ τῆς ἀληθείας Solanus demonstravit, at ὁ ὑπὸ σκηνῆς βίος est vita occulta. nam ut ἐπὶ σκηνῆς metaphorice positum etiam *in propatulo* significat vel apud ipsum Lucianum de Morte Peregr. § 21: ita ὑπὸ σκηνῆς erit *in occulto*. vide Philostratum Vit. Soph. I. 9 init.: ἐπὶ σκηνῆς τε καὶ ὑπὸ σκηνῆς i. e. *et in scena et post scenam*. itaque hoc loco utrumvis poni recte potest." Nihil horum Fritzschius probare potuit Madvigio, qui p. 695 haud ita feliciter correxit: ἐπὶ σκέπης. Aliud latere dixerim quod neque per se obscurum est et praeterea conferri potest cum Bis Accus. § 11 et Catapl. s. Tyrann. 27. Videt Luna turpem ἐπὶ κλίνης ἑκάστου βίον.

§ 21: πολλάκις ἐβουλευσάμην μετοικῆσαι ὅτι πορρωτάτω, ἵν' αὐτῶν τὴν περίεργον ἂν γλῶτταν διέφυγον. Non opus est dicere cur abesse debeat particula ἄν.

Bis Accusatus.

§ 21: δεῖ γὰρ οὐδ' ἐμοὶ πολλῶν τῶν λόγων. Ita Fritzschius edidit mutato verborum ordine, nam in libris est: οὐδὲ πολλῶν μοι. Non intercedo equidem, corrigatur modo: δεῖ γὰρ οὐδὲν ἐμοί.

Digitized by Google

§ 21: *εἰ γοῦν τις αὐτοῖς τὸν τοῦ Γύγου δακτύλιον ἔδωκεν ἢ τὴν τοῦ Ἅϊδος κυνῆν.* Apertum hoc est et facile carebimus verbis quae post *ἔδωκεν* inserta leguntur: *ὡς περιθεμένους μὴ ὁρᾶσθαι.*

§ 23: *μάτην οὖν ἀνεληλυθότες ὅσοι γέροντες ἄνδρες οὕτω μακρὰν τὴν ἀνάβασιν.* De vera loci sententia si quis dubitat, consulere poterit Schwarzium in *Mnem.* 1885 p. 106; sed unde coniunctivus pendet? Nimirum particula excidit: (*ἵνα*) *μάτην.*

De Parasito.

§ 8: *καὶ μὴν κυβερνήτας μὲν ἀγαθοὺς καὶ ἡνιόχους τεχνίτας ἐκπεσόντας τῶν δίφρων οἶδα ἐγὼ πολλάκις.* Hic deesse aliquid interpretes animadverterunt, sed quantum comperi, nihil attulerunt quod satisfacere possit; solus est Iongius meus p. 72 qui locum depravatum esse negat ipsumque scriptorem negligentem et socordem fuisse pronunciat, qui duas imagines male confuderit. Non concedo: post *ἀγαθοὺς* participium excidit, quod facili opera recuperabimus. Etenim paucis interpositis sequitur: *παρασίτου δὲ ναυάγιον οὐδεὶς ἔχει τοιοῦτον εἰπεῖν,* quod facit ut suppleam: *κυβερνήτας μὲν ἀγαθοὺς (ναυαγήσαντας).*

§ 9: *ὅσον ἐκ τούτου εἰκάζω.* Legendum est *εἰκάζειν,* nam non est ea coniectura eius qui loquitur. Sed Iongius hoc iam vidit.

§ 10. Parasitus postquam Homeri versiculos nonnullos in epularum laudem excitavit, ita pergit: *καὶ ὡς οὐχ ἱκανῶς ταῦτα θαυμάζων μᾶλλον τὴν αὐτοῦ γνώμην ποιεῖ φανερωτέραν εὖ λέγων· τοῦτό τι μοι κάλλιστον ἐνὶ φρεσὶν εἴδεται εἶναι.* Verum est *ἐπιλέγων.*

§ 10: *εἴπερ ἐβούλετο Ὀδυσσεὺς τὸ κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς ἐπαινεῖν τέλος, ἐδύνατο ταυτὶ λέγειν ὅτε τὸν Φιλοκτήτην ἀνήγαγεν.* Quantum video, sine sensu; coniicio: *περιττολογεῖν.*

§ 26: *δῆλον ὅτι τῶν ἄλλων τεχνῶν δόξει προφερεστάτη*

Digitized by Google

καθάπερ ἡ Ναυσικάα των θεραπαινίδων. Comparativum requiro: προφερεςέρα.

§ 34. Plato ἦκεν εἰς Σικελίαν ἐπὶ τούτῳ. Hic dativum non intelligo et corrigam: ἐπὶ τοῦτο. Praeterea suppleverim: ὑπὸ ἀμαθίας (αὖθις) ἐξέπεσε, sed me praevertit Herwerdenus *Mnem.* 1879 p. 374.

§ 42. Demonstrat parasitus quam imbelles et ignavi oratores sint: Hyperides et Lycurgus numquam ad bellum sunt profecti; Demosthenes autem τολμήσας προελθεῖν ἐς τὴν Βοιωτίαν, antequam manus consererent, fugam capessivit. Aliquid excidit: (μόλις) τολμήσας.

§ 43: οὐ γὰρ δὴ τούτους ἔχεις ὥσπερ ἐκείνους αἰτιᾶσθαι. Vide an non convenientius scribatur ἔξεις.

§ 44. Achilles erat τὸ σῶμα γενναιότατος καὶ δικαιότατος. Duo postrema vocabula Cobetus eiecit; equidem supplere malim: τὸ σῶμα γενναιότατος καὶ (τὴν ψυχὴν) δικαιότατος. Sic § 46 Patroclus dicitur οὐδενὸς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων φαυλότερος οὔτε τὴν ψυχὴν οὔτε τὸ σῶμα. Non persuasit Madvigius p. 698.

§ 45. Nestor videtur οὐδ' ἂν παύσασθαι παρασιτῶν εἰ μὴ ὁ Ἀγαμέμνων ἀπέθανεν. Excidit praepositio; lege: προαπέθανεν.

§ 46. Patroclus Sarpedonem interfecit; sed evidenter interpolatum est quod additur: ὁ παράσιτος τοῦ Ἀχιλλέως.

§ 51. Notatur philosophus inter reliquos convivas ἐν τριβωνίῳ κείμενος. Perpetuo hoc κατακείμενος dicitur. Cf. Philopseud. 24: διατρίβουσιν ἐπὶ τοῦ ἀσφοδέλου κατακείμενοι et ubi non? Recte autem se habet simplex verbum Dialog. Meretr. XV. 2: ὁ Γόργος ἐπαίετο καὶ ἐπατεῖτο χαμαὶ κείμενος. Vides discrimen.

§ 55. Sequitur difficilis locus. Secundum Parasitum sunt philosophi meticulosi: τούς γέ τοι πλείους αὐτῶν εὕροι τις ἂν μετὰ

Digitized by Google

ξύλου προιόντας, οὐκ ἂν δήπου εἰ μὴ ἐφοβοῦντο. Et hic quidem expeditum est eiicere quod in fine adscriptum legimus: ὡπλισμένους, sententiae inutile pondus. Post pauca autem sequitur: φιλοσόφους δ' ἤδη ἐγὼ πολλάκις εἶδον, οὐδενὸς ὄντος δεινοῦ, τόξα ἐνεσκευασμένους. Hic omnes haeserunt, nam nusquam legimus philosophos cum arcubus prodiisse et res per se nimis improbabilis. Herwerdenus olim coniecerat ξύλα vel βόπαλα, quod *Mnem.* 1879 p. 375 repudiavit, cum praesertim alio duceret usus verbi ἐνσκευάζεσθαι. „Suspicor nunc", inquit, „θώρακα. Nempe loricam induunt vadentes δι' ἐρημίας, nam clavas gerunt semper et ubique καὶ εἰς βαλανεῖον ἀπιόντες καὶ ἐπ' ἄριστον." Vera quidem haec, sed nimis violenta mutatio est rescribere θώρακα pro τόξα· equidem satis leniter reponam: ὅπλα ἐνεσκευασμένους, etiamsi nullum instet periculum; ξύλα enim semper habent καὶ εἰς βαλανεῖον ἀπιόντες καὶ ἐπ' ἄριστον. Scilicet conflatur philosophis invidia, nam verum id esse quod calumniatur parasitus, non credo. Quodsi miraris quomodo ὅπλα in τόξα abire potuerint, sciendum est Λ et Ξ literas haud raro confundi: sic ut uno exemplo defungar, apud Photium in lexico τοξόται facti sunt τολόται.

Anacharsis.

§ 15. Memoratur ab Solone στέφανος οὐ πίτυος οὐδὲ κοτίνου ἢ σελίνων, ἀλλ' ὃς ἐν αὐτῷ συλλαβὼν ἔχει τὴν ἀνθρώπων εὐδαιμονίαν. Intelligam: τὴν (ἐξ) ἀνθρώπων εὐδαιμονίαν. Notum est quo sensu τὰ ἐξ ἀνθρώπων κακά dicantur, αἱ ἐξ ἀνθρώπων πληγαί, sim. Quae de ea locutione collegeram, lectoribus consideranda exhibui *Mnem.* 1873 p. 352. Observavi praeterea illud ἐξ ἀνθρώπων ut plurimum adiunctam habere notionem rei molestae, odiosae, insuavis. Notavi tunc duo apud Heliodorum exempla qui scripsit p. 247. 20: τὸ ἐξ ἀνθρώπων κάλλος et p. 260. 40: τὰ ἐξ ἀνθρώπων χρήματα. Accedit nunc Luciani locus, ubi itidem alio modo atque apud veteres illud ἐξ ἀνθρώπων usurpatur. Etiam grammatici sic loqui consueverunt, veluti Schol. Hom. Z 131: ἔδωκε τὴν ἐξ ἀνθρώπων δίκην. Si quaeris unde origo repetenda sit satis mirae dicendi formulae, dixerim fontem fuisse Homerum β 136: νέμεσις δέ μοι ἐξ ἀνθρώπων ἔσσεται, sed diversus sane sensus est.

Digitized by Google

§ 19: λέγουσιν ἐν τῷ μέρει ὁ μὲν διώκων ὁ δὲ φεύγων ἢ αὐτοὶ ἢ ῥήτορας ἀναβιβάζονται τοὺς ἐροῦντας ὑπὲρ αὐτῶν. Aptius erit participium ἀναβιβάζοντες.

§ 20: τὴν μὲν δὴ πρώτην ἀνατροφὴν αὐτῶν (scil. puerorum) μητράσι καὶ τίτθαις καὶ παιδαγωγοῖς ἐπιτρέπομεν ὑπὸ παιδείαις ἐλευθερίοις ἄγειν τε καὶ τρέφειν αὐτούς. Non intelligo; nam, quod etiam per se apparet, postquam ad pubertatem pervenerunt, tum demum παραλαβόντες αὐτοὺς διδάσκομεν ἄλλα μὲν τῆς ψυχῆς μαθήματα καὶ γυμνάσια προτιθέντες, ἄλλως δὲ πρὸς τοὺς πόνους καὶ τὰ σώματα ἐθίζοντες. Quid igitur? Num sub nutricibus et paedagogis iam ἐλευθερίως ἐπαιδεύοντο? Quaenam ea παιδεία fuit? Ut mens sana in sano corpore nasceretur, educabantur credo ὑπὸ παιδιαῖς ἐλευθερίοις. Oderant Graeci pueros praecoces: audi modo Calliclem apud Platonem in Gorgia p. 485 B: ὅταν παιδίον ἴδω, ᾧ ἔτι προσήκει διαλέγεσθαι οὕτω, ψελλιζόμενον καὶ παῖζον, χαίρω τε καὶ χαρίεν μοι φαίνεται καὶ ἐλευθέριον καὶ πρέπον τῇ τοῦ παιδίου ἡλικίᾳ, ὅταν δὲ σαφῶς διαλεγομένου ἀκούσω, πικρόν τι μοι δοκεῖ χρῆμα εἶναι καὶ ἀνιᾷ μου τὰ ὦτα καί μοι δοκεῖ δουλοπρεπές τι εἶναι.

§ 24: ἄτοπον γὰρ εἰ τὰ σκύτη νομίζομεν ὑπὸ τῷ ἐλαίῳ μαλαττόμενα — διαρκέσερα γίγνεσθαι, τὸ δ' ἔτι ζωῆς μετέχον σῶμα μὴ ἂν ἄμεινον ἡγοίμεθα ὑπὸ τοῦ ἐλαίου διατεθήσεσθαι. Admonitus quivis sentiet resecandam esse particulam ἄν.

§ 24. ἡγούμεθα πολὺ ἀμείνοσι χρήσασθαι τοῖς οὕτως ἀσκηθεῖσιν. Mirum nondum correctum fuisse χρήσεσθαι.

§ 26: ὀψέ τε ἂν ἰδίειν ὁ τοιοῦτος ἄρξαιτο καὶ ὀλιγάκις ἂν ἀσθενῶν φανείη. Ineptum est illud ἀσθενῶν, quum praesertim praecesserit: διὰ τοῦτο ὑγιαίνειν ἀνάγκη· quae enim haec scabrities est: semper *recte* valebit et *raro* infirma utetur valetudine. Lucem dabit Rhet. praec. 10: καταλιπὼν ἀσθμαίνοντα καὶ ἱδρῶτι πολλῷ συνόντα, uti et § 20: τὸν ἱδρῶτα ἰδόντες καὶ τὸ ἄσθμα. Itaque vides hic quoque veram lectionem esse: ὀλιγάκις ἂν ἀσθμαίνων φανείη.

Digitized by Google

§ 27: ὁ δρόμος οὐ πρὸς τὸ ϛερρὸν καὶ ἀντίτυπον, ἀλλ' ἐν ψάμμῳ βαθείᾳ. Corrige: κατὰ τὸ ϛερρόν.

§ 30: οἰόμενοι Φύλακας ἡμῖν τῆς πόλεως ἀγαθοὺς γενέσθαι καὶ ἐν ἐλευθερίᾳ βιώσεσθαι. Lege: γενήσεσθαι.

De Luctu.

§ 8: ὑπὸ γυπῶν ἐσθιόμενοι καὶ τροχῷ συμπεριφερόμενοι καὶ λίθους ἀνακυλίοντες. Malo: τροχοῖς.

§ 10: ἐξετάσαντες ὁποῖον τὸ νόμισμα νομίζεται [καὶ διαχωρεῖ] παρὰ τοῖς κάτω. Insiticium est: καὶ διαχωρεῖ.

§ 10: οὕτω γὰρ ἂν οὐ παραδεξομένου τοῦ πορθμέως ἀνακόμπιμοι πάλιν ἐς τὸν βίον ἀφικνοῦντο. Legendum: ἀφικνοῖντο.

§ 17: οὐκ ἔρως σε ἀνιάσει οὐδὲ συνουσία διαϛρέψει οὐδὲ σπαθήσεις ἐπὶ τούτῳ δὶς ἢ τρὶς τῆς ἡμέρας. Non nimis difficile est corrigere ἐπὶ τοὔψῳ· sed etiam σπαθήσεις displicet; cogitavi aliquando de παραταθήσει. Certe non praeferam Iacobsii correctionem: οὐδὲ ϛαθεύσῃ ἔτι λουτρῷ.

§ 19: τὸ μὲν νοσιμώτατον τῶν παρεσκευασμένων ὁ καπνὸς παραλαβὼν ἄνω ἐς τὸν οὐρανὸν οἴχεται μηδέν τι ἡμᾶς ὀνῆσαν τοὺς κάτω. Praeferam: ὀνῆσον. Aliter Hartmannus *Stud. Lucian.* p. 80.

§ 20: οὐκ ἂν οἰώμεθα δικαιότατ' ἂν αὐτὸν εἰπεῖν; Imo: οἰόμεθα. Quantum video, erravit Fritzschius Quaest. Luc. p. 198.

Rhetorum praeceptor.

§ 1: νέος τις αὐτὸς ὢν ὀρεγόμενος τῶν ἀρίϛων. Corrigo: νέος τοιοῦτος ὤν.

§ 10: ὅπου τὰ ἐκείνων τέως ἐδόκει χρήσιμα. Longe melius huc quadrabit: ἴσως, quod Codex C habet.

Digitized by Google

§ 23: μὴ αἰδεσθῇς εἰ καὶ πρὸς ἀνδρῶν ἐπὶ τῷ ἑτέρῳ ἐρᾶσθαι δοκοίης. Non intelligo; nimis etiam bene intelligo: ἐπὶ τῷ ἔργῳ.

§ 23: ἔϛωσαν οἱ καὶ ἐπὶ τούτῳ συνόντες· ἢν δὲ μὴ ὦσιν, οἱ οἰκέται ἱκανοί. Emendo: οἱ καὶ ἐπὶ τούτῳ ὀμνύοντες.

(Ad *Philopseud.* vide supra p. 8.)

Hippias.

§ 2: ἐπινοίᾳ κατόπιν τοῦ ϛρατοπέδου μιᾷ νυκτὶ τὸν Ἅλυν περιήγαγεν. Dicitur hoc magis περινοίᾳ, cf. § 4 et 8.

§ 3: ἀνδρὸς λόγοις μὲν παρ' ὄντινα βούλει τῶν πρὸ αὐτοῦ γεγυμνασμένου. Longe praefero: ἐγγεγυμνασμένου.

§ 4: τὰ δ' ἐποικοδομηθέντα — τὸν τῶν Φώτων λόγον Φυλάττοντα. Melius intelligam τὸν τῶν Φωταγωγῶν, cf. § 7 et de Domo 6.

§ 8. Memorat Lucianus ὡρῶν διττὰς δηλώσεις, τὴν μὲν δι' ὕδατος καὶ μυκήματος, τὴν δὲ δι' ἡλίου ἐπιδεικνύμενον. Hunc horologii *mugitum* Gesnerus et Reitzius conati sunt expedire, sed hodie vix cuiquam persuadebunt; nam etiamsi sonitus, ψόφος, excitatus fuerit a calculo singulis horis in pelvim decidente, non *mugitus* is dicendus fuit. Ante pedes positum est τρυπήματος.

§ 8: εἰ δὲ θεὸς παράσχοι καὶ λούσασθαί ποτε. Prorsus necessarium est ἐλλούσασθαι.

Bacchus.

§ 5: ἀντὶ τοῦ κιττοῦ σίδηρον εὑρόντες οὐδ' οὕτως ἐπαινεῖν τολμῶσι. Iam Gesnerus hic haesit, sed nihil protulit quod probari possit. Sententia postulat: οὐδ' οὕτοι ἐπιέναι τολμῶσι.

Hercules.

§ 4: οἱ ἀγορηταὶ τῶν Τρώων τὴν ὅπα τὴν λειριόεσσαν ἀφιᾶσιν (οἷον) εὐανθῆ τινα. Vides quid exciderit.

Digitized by Google

§ 8: τῷ λόγῳ δὲ νῦν ἂν μάλιστα ἀνηβᾶν καὶ ἀνθεῖν καὶ ἀκμάζειν καθ' ὥραν εἴη. Post ἀνηβᾶν postulatur compositum verbum ἀναν θεῖν.

De Electro.

§ 1: ἤλπιζον — ὑποδέξεσθαι τῶν δακρύων ὀλίγα. Pueriliter additum est: ὡς ἤλεκτρον ἔχοιμι.

§ 2. Dicitur Phaethon αἰτῆσαι παρὰ τοῦ πατρὸς ἐλάσαι τὸ ἅρμα, ὡς ποιήσειε καὶ αὐτὸς μίαν ἡμέραν. Hic contra aliquid supplendum est, nimirum: ὡς (Φῶς) ποιήσειε.

§ 3: οὔτε ἡνίοχόν τινα ἐκπίπτοντα εἴδομεν οὔτε τὰς αἰγείρους ἃς Φῆς ἔχομεν. Restituendum: οἴδαμεν.

Muscae Encomium.

§ 5. Facilia verba sunt, sed sententia non bene procedit: τὴν μὲν γὰρ ἀνδρείαν καὶ τὴν ἀλκὴν αὐτῆς οὐχ ἡμᾶς χρὴ λέγειν, ἀλλ' ὁ μεγαλοφωνότατος τῶν ποιητῶν Ὅμηρος· nusquam enim pertinet nominativus Ὅμηρος. Sequitur autem: τὸν γὰρ ἄριστον τῶν ἡρώων ἐπαινέσαι ζητῶν οὐ λέοντι ἢ πορδάλει ἢ ὑΐ τὴν ἀλκὴν αὐτοῦ εἰκάζει. Hinc Iacobitzius nescio qua fortasse codicum lectione fretus coniunctionem γάρ eliminavit fecitque ut constructionis vitium minus appareret. Equidem statuere malo aliquid intercidisse in hunc modum: ἀλλὰ (λεγέτω) ὁ μεγαλοφωνότατος τῶν ποιητῶν.

Adversus Indoctum.

§ 3: Φῆς καὶ ταῦτα μὴ μαθὼν ἡμῖν εἰδέναι. Uniuscuiusque est reponere ταὐτά. Itidem post pauca: οὐδὲ τοιαύτας διατριβὰς ἡμῖν ἐν παισὶν ἐποιοῦ, legam: τὰς αὐτάς.

§ 4: τί ἂν πλέον ἐκ τούτου εἰς παιδείαν κτήσαιο, κἂν ὑποβαλόμενος αὐτὰ ἐπικαθεύδῃς ἢ ξυγκολλήσας καὶ περιβαλόμενος περινοστῇς. Ad rem ipsam pertinent quae Cobetus *Miscell. Crit.* p. 159 ex Libanio excerpsit. Erant magni ponderis libri quos servuli humeris gestabant; sed alterius generis librum

Digitized by Google

brevem, levem, habilem ad manum descripsit Libanius Tom. I p. 100: ἦν μοι ἡ Θουκυδίδου συγγραφὴ γράμματα μὲν ἐν μικρότητι χαρίεντα, τὸ δὲ σύμπαν οὕτω ῥᾴδιον φέρειν ὥς' αὐτὸς ἔφερον παιδὸς ἀκολουθοῦντος καὶ τὸ φορτίον τέρψις ἦν. Nec tamen satis apposite scribitur περιβαλόμενος et multo magis placet περιεχόμενος. Sed quid praeterea est ξυγκολλήσας? Nihil ad locum explicandum confert § 16, ubi recte usurpatur compositum διακολλᾶν, nec Birtius in utilissimo libro de Re Libraria Veterum lucem dabit. Num fortasse latet ξυγκομίσας?

§ 7. Indoctus librum recitat βαρβαρίζων καὶ καταισχύνων καὶ διαστρέφων. Scilicet lingua perpetuo titubat et indistincte loquitur; hinc malo βαττταρίζων. Sic Timocles in Iove Tragoedo 27 βαττταρίζει καὶ ταράττεται.

§ 27. Rogat Lucianus indoctum quando legat; num interdiu? ἀλλ' οὐδεὶς ἑώρακε τοῦτο ποιοῦντα. Supplendum: ἀλλ' οὐδείς (σ') ἑώρακε.

§ 30: περὶ δὲ τῶν ἄλλων ὅσα κατάπτυστα καὶ ἐπονείδιστα ποιεῖς, αὖθις ἀκούσει πολλάκις. Lege: εἰσαῦθις.

Calumniae non temere credendum.

§ 3. Apelles Colophonius, ut videtur, qui Alexandriae in aula magna gratia florebat, dicebatur particeps fuisse coniurationis contra Ptolemaeum Philopatorem. Confudisse credo Lucianum ea quae apud Polybium legerat IV. 86. 8 et V. 40. 1; sed hoc nunc non ago. Illud me advertit quod de ipso rege legimus: οὐδὲ τὸ παράπαν εἰ ἐξέπλευσεν Ἀπελλῆς εἰς Τύρον ἐξετάσας, εὐθὺς ἔσθε μηνίειν καὶ βοῆς ἐνεπίμπλη τὰ βασίλεια. Scribit Cobetus Var. Lect. p. 195: „foedum ulcus est ἔσθε μηνίειν, in quo subesse suspicor ἠδημόνει. Verbum ἀδημονεῖν non abhorret ab huius libelli oratione et stilo, in quo multa sunt vetusta vocabula studio quaesita." Equidem non assentior. Etenim quid regem fecisse dicemus? Excanduit ira et hominem miserum et innocentem carnifici traditurus erat, donec ab uno ex aulicis meliora edoctus fuit. Quid autem significat ἀδημονεῖν? Animo concidere et ἀπορεῖν et ἀμηχανεῖν, sicuti Photius recte

Digitized by Google

scribit. Hoc sensu, ut unum exemplum afferam, de Olynthia muliere Demosthenes scripsit de Fals. Leg. § 127: ἀδημονούσης δὲ τῆς ἀνθρώπου καὶ οὔτε ἐθελούσης οὔτε ἐπισαμένης, ὕβριν τὸ πρᾶγμα ἔφασαν εἶναι. Multo melius convenire dixerim: ἐδαιμόνα. Cf. Plut. Marc. 20. 8: ἐξέδραμεν οὔτε φωνῆς τινος οὔτε κινήσεως πρεπούσης δαιμονῶντι καὶ παραφρονοῦντι φεισάμενος. Plut. Pericl. 6. 1: τοῖς περὶ τὰ θεῖα δαιμονῶσι καὶ ταραττομένοις. Δαιμονᾷ qui quacumque de casu extra semet ipsum effertur.

§ 9: ἐξ ἀφανοῦς ποθεν τοξεύων, ὡς μηδὲ ἀντιτάξασθαι δυνατὸν εἶναι μηδ' ἀνταγωνίσασθαι, ἀλλ' ἐν ἀπορίᾳ καὶ ἀγνοίᾳ τοῦ πολέμου διαφθείρεσθαι. Lego: πολεμίου.

§ 11: οὐδ' ἂν κατίσχυε τὴν πάντων ἰσχυροτέραν ἀλήθειαν. Praefero: ἰσχυροτάτην.

§ 12. Malus cursor in circo τοῦτο μόνον ἐξ ἅπαντος σκοπεῖ, ὅπως τὸν τρέχοντα ἐπισχὼν ἢ ἐμποδίσας ἐπισομεῖ. Immo: τὸν προέχοντα, sicuti continuo post sequitur: ὁ γὰρ προέχων αὐτίκα ἐπιβουλεύεται.

§ 16: εἴ γε μὴ κληθεὶς ἔωθεν ἔπιέ τε πάντων ὁρώντων καὶ λαβὼν ταραντινίδιον ἐκυμβάλισε. Supple: ἔπιέ τε (οἶνον).

§ 17: πόσους τοίνυν οἰόμεθα τῶν Ἀλεξάνδρου φίλων ἀπολαῦσαι τῆς Ἡφαιστίωνος θεότητος; Sic olim recte; perperam Iacobitzius οἰώμεθα. Recurrit idem vitium de Domo 4.

§ 30: τὰ μὲν ἄξια προσίεσθαι καὶ παραβάλλεσθαι, τὰ φαῦλα δὲ ἀποκλείειν καὶ ἀπωθεῖν. Intelligam: παραδέχεσθαι.

Pseudologista.

§ 5: ὁ πρόλογος ἤδη φησὶ ταῦτα. Nemone vidit haec verba interpolata esse?

§ 8: ἃ ποιεῖν ἐλέγετο καὶ ἃ ποιῶν κατείληπτο. Concedes emendandum esse: ἃ εἰπεῖν ἐλέγετο.

Digitized by Google

§ 9: ἐλελήθει δὲ κατ' αὐτοῦ τὸ ὕ ς α τ ο ν τεκμήριον ἀπαιδεύσεως ἐκφέρων. Multum praefero: τὸ ἔ σ χ α τ ο ν τεκμήριον, cf. Iong. p. 83. Crasis autem faciet ut etiam lenior medicina sit: τοὔ σ χ α τ ο ν.

§ 11: ὑπερβαίνω τοὺς ὅρους τοὺς Ἀ τ τ ι κ ούς. Scripsissem equidem: τοὺς ὅρους τ ῆ ς Ἀ τ τ ι κ ῆ ς.

§ 20: τάχα δ' ἂν τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν Συρίᾳ προσλάβοις ὁμοψήφους, εἰ λ έ γ ε ι ς μηδὲν πονηρόν — β ε β ι ῶ σ θ α ί σ ο ι. Syntaxis postulat: εἰ λ έ γ ο ι ς.

§ 23: καὶ μάλιστα πρὸς οὓς ἥκις' ἐχρῆν [κ α ὶ] τοὺς ὁμιλητάς. Vides quid velim. De locutione πρὸς οὓς ἥκις' ἐχρῆν Cobetus dixit *Mnem.* 1858 p. 45.

§ 27: κ α ὶ γ ὰ ρ οὐδὲν ἄτοπον ὑ π ὲ ρ σ ο ῦ λ έ γ ο ν τ α ψ υ χ ρ ο λ ο γ ε ῖ ν. Correxeram α ἰ σ χ ρ ο λ ο γ ε ῖ ν, sed post Guyetum sero veni.

§ 27: ὡς ἔνι π λ α τ ύ τ α τ ο ν κεχηνὼς ἠνείχου τ υ Φ λ ο ύ μ ε ν ο ς ὑ π' αὐτοῦ τὴν γνάθον. Hoc quidem sine sensu editur; sed quid latet? Cogitaram de τ υ λ ο ύ μ ε ν ο ς· sed in his sordibus volutari nolo.

De Domo.

§ 3: τοῦτο μὲν γὰρ ἴσως ἐκείνῳ τῷ νησιώτῃ μειρακίῳ ἔπρεπε. Notabile est non fuisse additum proprium Telemachi nomen et eiusmodi locis utendum est quo firmius tibi persuadeas alibi propria nomina saepe inutiliter interpolata fuisse. Ecce exempla: adv. Indoct. 3: εἰ μή ποτε παρὰ τῶν Μουσῶν κλῶνα δάφνης καθάπερ ὁ ποιμὴν ἐκεῖνος λαβών· satis hoc erat, nam Hesiodi omnes lectores meminerant. Scyth. 9: οἷόν τι καὶ ὁ νησιώτης ἐκεῖνος νεανίσκος ἐπεπόνθει πρὸς τὴν τοῦ Μενελάου οἰκίαν. Pariter Philopatr. 23: ἅπαντα ἐσκοπίαζον ὅσα ὁ νησιώτης ἐκεῖνος νεανίσκος. Hinc Ver. Hist. II 5: αὖρα περιέπνευσεν ἡμᾶς, οἵαν φησὶν ὁ συγγραφεὺς Ἡ ρ ό δ ο τ ο ς ἀπόζειν τῆς εὐδαίμονος Ἀ ρ α β ί α ς. Similiter adv. Indoct. 7 primum describitur π α γ γ έ λ ι ο ς ἄνθρωπος διάφορος τὸ σῶμα καὶ λελωβημένος· deinde pergit ita: ἐκεῖνος

Digitized by Google

τοίνυν ὁ Θερσίτης ὁ τοιοῦτος κτἑ. Utrobique proprium nomen furcellis expungendum.

§ 4: οὐκ ἠσχύνετο γέρων ἄνθρωπος παρακαλῶν παρθένους συνεσομένας τὰ παιδερασικά. Correxit Dindorfius συνεισομένας itaque edidit Iacobitzius; equidem supplere malim: συνεσομένας (ἐπὶ) τὰ παιδερασικά.

§ 7. Plura describenda erunt ut confirmem id quod velim. Sermo fit de meretriculis: ἡγοῦνται γὰρ καὶ τὴν ὠλένην αὐταῖς ςιλπνοτέραν Φαίνεσθαι συναπολάμπουσαν τῷ χρυσῷ καὶ τοῦ ποδὸς τὸ μὴ εὐπερίγραΦον λήσειν ὑπὸ χρυσῷ σανδάλῳ καὶ τὸ πρόσωπον αὐτὸ ἐρασμιώτερον γενήσεσθαι τῷ Φαεινοτάτῳ συνορώμενον. Quemadmodum futura sunt λήσειν et γενήσεσθαι, pariter requiritur Φανεῖσθαι.

§ 15. Supplendum: κἀμοὶ ἐπιτρέψατε χρήτασθαι τῷ (αὐτῷ) παραδείγματι.

§ 23: ἐκεῖνοι γὰρ ὁμοίαν ἐγραψάτην εἰκόνα. Iam Solanus vidit postulari ἐκείνῳ.

§ 32: τοῖς οὕτω δυσκόλοις ἑαυτὸν ἐκὼν Φέρων ἐπέβαλε. Dele ἐκών et vide de participio Φέρων Hemst. ad Dial. Mort. VI. 3.

Macrobii.

§ 3: πιθανὸν δ' ἂν εἴη ἄνδρα θεοῖς ἀνακείμενον καὶ καθαρωτέρᾳ διαίτῃ χρώμενον τὸν Τειρεσίαν ἐπὶ μήκιςον βιῶναι. Praestabit καθαρωτάτῃ et expungendum proprium Tiresiae nomen, de quo in praecedentibus sermo fuit. Sed Fritzschius cfdus Quaest. Luc. p. 4.

§ 7. Appellat scriptor quisquis fuit εὐσεβεςάτην μεγάλου θειοτάτου αὐτοκράτορος τύχην. Parum nitida haec compositio est et Gesnerus iam hic haesit. Leniter refingam: ἡμετέρου θειοτάτου αὐτοκράτορος. Sed vide Fritzschium Progr. Oct. 1853 p. 12.

Digitized by Google

§ 25: Κρατῖνος δ' ὁ τῆς κωμῳδίας ποιητὴς ἑπτὰ πρὸς ἐνενήκοντα ἔτεσιν ἐβίωσε καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου διδάξας τὴν Πυτίνην καὶ νικήσας μετ' οὐ πολὺ ἐτελεύτα. Hoc si probabitur, quum Cratinus Πυτίνην docuerit anno 423, sequitur natum eum esse anno 519; sed ante sedecim annos in Actis Academiae Regiae suscepi demonstrare hanc πεπλασμένην esse παράδοσιν nullaque fide dignam. Praecipuum argumentum repetendum duxi ex Aristophane, qui in Equitum parabasi vs. 518 ita scribit:

ὑμᾶς τε πάλαι διαγιγνώσκων ἐπετείους τὴν Φύσιν ὄντας
καὶ τοὺς προτέρους τῶν ποιητῶν ἅμα τῷ γήρᾳ προδιδόντας.

Quod ut ostendat, affert exempla Magnetis et Cratini, quem cum cognoverimus praecedenti anno, quo anno Aristophanes Acharnenses exhibuit, secundum in poetarum certamine fuisse renunciatum, sequitur non senem nonagenarium Cratinum fuisse, qui victoriam reportaverit. Crediderim equidem poetam natum esse circa annum 480, ut sexaginta fere annorum fuerit, quo anno Aristophanes Pacem docuit. In ea fabula poeta de aemulo loquitur tanquam mortuo, sed Cobetus ad Platonem Comicum p. 87 festivissimum iocum felicissime expedivit idemque argumentum Zielinskius retractavit in *Museo Rhenano* XXXIX p. 301.

Patriae Encomium.

§ 8. Qui peregre inclaruerunt, eos ἔξιν ἰδεῖν εἰς τὴν πατρίδα πάντας ἐπειγομένους. Hoc quidem nimium est et praeferendum: πάντως. Continuo sequitur: ὡς οὐκ ἂν ἐν ἄλλοις βελτίοσιν ἐπιδειξομένους τὰ αὐτῶν καλά et miror Iacobitzium qui talia non correxerit. Sed constructionem excusat Hartmannus Stud. Lucian. p. 23.

§ 11: ὁ τῆς πατρίδος αὐτῷ καπνὸς λαμπρότερος ὀφθήσεται τοῦ παρ' ἄλλοις πυρός. Malo: φανήσεται.

De Dipsadibus.

§ 4: βοῶσιν ὥσπερ οἱ ἐν πυρᾷ κείμενοι. Mirum ni verum est: καόμενοι.

Digitized by Google

Navigium s. Vota.

§ 4: εἰκὸς γὰρ ἤδη παρεληλυθέναι ἐκεῖνον ἀποσοβοῦντα εἰς τὸ ἄφυ. Verior scriptura est: προεληλυθέναι.

§ 7: ἀπάραντας οὐ πάνυ βιαίῳ πνεύματι. Supple: βιαίῳ (τῷ) πνεύματι.

§ 10: ἐμβοήσωμεν οὖν· Ἀδείμαντε, σέ φημι τὸν Μυρρινούσιον, τὸν Στρομβίχου. Expungendum Adimanti nomen et dixerim Lucianum memorem fuisse eorum quae legisset initio Convivii Platonis: τῶν οὖν γνωρίμων τις ὄπισθεν κατιδών με πόρρωθεν ἐκάλεσε, καὶ παίζων ἅμα τῇ κλήσει, Ὁ Φαληρεύς, ἔφη, οὗτος Ἀπολλόδωρος, οὐ περιμενεῖς; ubi plane non perspicio quid Apollodori amicus iocatus fuerit, nisi sumam insiticium esse nomen Ἀπολλόδωρος. Iocus erit de eo genere quo etiam hodie populares mei interdum utuntur.

§ 14: ὃς γὰρ ἔτι ἑνὸς πλοίου τουτουὶ δεσπότης ὢν παρήκουες βοώντων, εἰ πέντε κτήσαιο πρὸς τούτῳ τριάρμενα πάντα καὶ ἀνώλεθρα, οὐδ' ὄψει δηλαδὴ τοὺς Φίλους. Mire languet additum τουτουί, quod non delebo, sed corrigere praestabit: τυννουτουί. Cf. ad Icarom. 12.

§ 16: ἐπίδειξις ἔσαι τὸ πρᾶγμα, ὅσις ἂν ἄριστα χρήσαιτο τῷ πλούτῳ καὶ τῇ εὐχῇ. Hic quam inutiliter additum est quod additur: δηλώσει γὰρ οἷος ἂν καὶ πλουτήσας ἐγένετο. Sed etiam expunctis illis τῷ πλούτῳ καί, simpliciter scribere malim: ὅσις ἂν ἄριστα χρήσαιτο τῇ εὐχῇ.

§ 19: τὴν Πάρνηθα ἐκείνην, εἰ θέλεις, ὅλην χρυσῆν ποιήσας ἔχε κἀγὼ σιωπήσομαί σοι. Non intelligo: num forte κἀγὼ ἐκσήσομαί σοι?

§ 19: ἀλλ' ὑπὲρ ἀσφαλείας ἔγωγε τῆς σῆς τοῦτ' ἐποιησάμην. At Lucianus nil quidquam fecerat nec magis curarat faciendum, nam sic Fritzschius mediam verbi formam interpretatus est. Conieci equidem: προὐνοησάμην.

Digitized by Google

§ 19: *οἱ δελφῖνες γὰρ αὐτὸ ὑποδύντες ἐξοίσουσιν ἐπὶ τὴν γῆν.* Elegantius scribetur: *αὐτοὶ ὑποδύντες.* Vide modo Herodt. I 31: *ὑποδύντες αὐτοὶ ὑπὸ τὴν ζεύγλην εἷλκον τὴν ἅμαξαν.* Item Demonact. 67 praestat: *αὐτοὶ μέντοι ὑποδύντες ἐκόμιζον αὐτόν,* prae *οὗτοι.*

§ 22: *ἐγὼ δὲ προκύψας ὥσπερ ὁ ἥλιος ἐκείνων μὲν οὐδ' ἐπιβλέψομαι ἐνίους.* Ut hoc lepide dictum sit, inseram: *ὥσπερ ὁ (χρυσοῦς) ἥλιος.* De compendiolis quibus *χρυσός* et *ἥλιος* scribuntur omnia nota.

§ 29: *τὸ πρᾶγμα οὐχ ὁμοίως ἡδύ, ὥσπερ ὅταν ᾖ τις αὐτὸς δι' αὐτοῦ κτησάμενος τὴν δυναστείαν.* Ita Fritzschius edidit „ex praeclara planeque certa Sommerbrodtii emendatione." Non assentior: libri habent: *ὅταν ἴδῃ τις* et *ὅτ' ἂν ἥδη τις·* ducit haec scriptura ad: *ὅταν εἰδῇ τις.*

§ 29: *ἐθέλω γὰρ εἰδέναι — ἐπὶ τίνας ἀθλίους πρώτους ἀφίξεσθε.* Mirum ni verum videbitur *ἄθλους.*

§ 32: *ἐπευξάμενοι τῷ βασιλείῳ Διΐ.* Dici solet *Ζεὺς βασιλεύς* non *βασίλειος.*

§ 35: *κατὰ μεσημβρίαν γὰρ ἤδη μάλιστα.* Omnino legendum: *ἵσταται μεσημβρία,* quem flosculum Lucianus decerpsit ex Plat. Phaedr. p. 242 A, ubi hoc ipsum legitur cum glossula: *ἡ δὲ καλουμένη σταθερά,* quam Ruhnkenius expunxit. Ipse vides quantillum intersit inter *ἵσταται* et *κατά,* cum millies confundi soleant K et ΙΣ.

§ 38: *ὑμῶν δὲ κατὰ τὸν Ἑλλήνων νόμον εἷς στρατηγὸς ὀνομαζόμενος.* Haud displicet: *πρωτοστράτηγος.*

§ 39: *παρὰ πολὺ ἐπιπονώτερα καὶ βιαιότερα τῶν Ἀδειμάντου.* In optimo codice Φ legitur *βεβαιότερα,* quod ducit ad *ἀβεβαιότερα,* sicuti recte scribitur § 41.

Digitized by Google

§ 40: καὶ γὰρ οὖν καὶ τόδε πῶς οὐ ταπεινόν; Corrigit Fritzschius καὶ γὰρ αὖ, sed lenius est: καὶ γὰρ δή.

§ 46: καὶ αὐτὸς εὔξῃ. τι ἤδη ποτέ. Requiritur imperativus εὔξαι.

Dialogi Meretricii.

IV. § 3: Supplendum: κατὰ τοίχου τινὸς ἔλεγε καταγεγράΦθαι (τοὔμὸν) ὄνομα ἐν Κεραμεικῷ.

IV. 5: τῆς Φοιβίδος, ᾗ συνῆν, πολλὰ αἰτούσης. Iam Solanus hic offendit: „Mendose", inquit, „in omnibus legitur αἰτούσης, aut certe aliqua vox excidit: nam πολλὰ αἰτούσης est Graece *magna petere*, cum dicere debuerit: *enixe ut apud sese maneret orante.*" Nec tamen coniecturam periclitatus est, nam Guyeti αἰτιώσης nihili est. Equidem coniicio: λιπαρούσης.

VI. 1: ἀλλὰ (τὰ) δύο ἔτη ταῦτα ἐξ οὗ τέθνηκεν ὁ μακαρίτης πατήρ, οὐκ οἶσθα ὅπως ἀπεζήσαμεν. Dele negationem.

VI. 3: οὔτε πλέον τοῦ δέοντος Φθέγγεται οὔτε ἀποσκώπτει ἔς τινα τῶν παρόντων, ἐς μόνον δὲ τὸν μισθωσάμενον βλέπει. Convenientius est: ἀποσκοπεῖ.

VII. 1: τὰ δύο περιδέραια — ἃ σοι ὁ Χῖος Πραξίας ἐκόμισε ποιησάμενος ἐν Ἐφέσῳ. Malo πριάμενος, in quod etiam Guyetum incidisse video.

VIII. 2: μεγάλοι ἔρωτες γίγνονται, εἰ πύθοιτο ἀμελεῖσθαι. Herwerdenus *Mnem.* 1873 p. 391 τις inseruit, sed non satis hoc est: legendum: εἴ τις οἴοιτο.

IX. 3: οὔτε γὰρ τοῦτον ἀποπέμψαι καλὸν τάλαντον ἐναγχος δεδωκότα καὶ τἄλλα ἔμπορον ὄντα καὶ πολλὰ ὑπισχνούμενον. Philostratus revera mercator erat, quod efficitur ex § 4, et tamen malo: εὔπορον.

Digitized by Google

IX. 5: σὺ γὰρ ἀλεκτρυόνα πώποτε ἀπέκτεινας ἢ πόλεμον εἶδες; Legam: οὐ γὰρ ἀλ. — εἶδες.

X. 3. Aliquid excidit; sermo est de literulis quas meretricula accepit ab amatore: λέγει δὲ· πῶς μὲν ἐφίλησά σε, ὦ Δροσί, τοὺς θεοὺς ποιοῦμαι μάρτυρας. Supplebo in hunc modum: λέγει δὲ ὧδέ πως· ὡς μὲν ἐφίλησά σε, κτέ.

XIV. 2: Narrabam *Mnem.* 1895 p. 253 apud Venetos et reliquos omnes qui galeas armabant, etiam in Freto Gallico, remiges nudos remigasse; suspicabar autem apud illos demum creberrimum flagelli usum necessitatem attulisse nudandi corpora, apud veteres autem remigum conditionem fuisse tolerabiliorem. Nunc demum locus sese mihi obtulit quo suspicionem illam comprobarem. Dederat meretricula amatori iamiam profecturo τὸ μικρὸν ἐκεῖνο χιτώνιον τὸ μέχρι τῶν μηρῶν, ὡς ἔχοις ἐρέττων, Ἐπικούρου τοῦ πρωρέως ἐκλαθομένου αὐτὸ παρ' ἡμῖν.

XIV. 3. Rogat nauta quaenam dona alius amator dederit: respondet Myrtale: τουτὶ πρῶτον ὁρᾷς τὸ χιτώνιον. Supple: (ὃ) ὁρᾷς.

De morte Peregrini.

§ 11. Hic locus admodum memorabilis est. Postquam Peregrinus Christianus factus est, ἐν βραχεῖ παῖδας αὐτοὺς ἀπέφηνε προφήτης καὶ θιασάρχης καὶ ξυναγωγεὺς καὶ πάντα μόνος αὐτὸς ὤν. καὶ τῶν βίβλων τὰς μὲν ἐξηγεῖτο καὶ διεσάφει, πολλὰς δὲ αὐτὸς καὶ ξυνέγραφε καὶ ὡς θεὸν αὐτὸν ἐκεῖνοι ἡγοῦντο καὶ νομοθέτῃ ἐχρῶντο καὶ προστάτην ἐπέγραφον. τὸν μέγαν γοῦν ἐκεῖνον ἔτι σέβουσι τὸν ἄνθρωπον τὸν ἐν τῇ Παλαισίνῃ ἀνασκολοπισθέντα, ὅτι καινὴν ταύτην τελετὴν εἰσήγαγεν εἰς τὸν βίον. Hunc locum, etsi paulo longiorem, αὐτολεξεὶ descripsi, ut luculenter appareret quidnam ad integritatem deesset. „Librarii", uti Cobetus contendit in *Variis Lectionibus* p. 207, „his verbis plus detrimenti attulerunt quam fanatici homunciones Christiani: hi enim summa ope delere librum nequidquam conati sunt, illi ita afflixerunt ut quid Lucianus dixerit non intelligatur. Ac primum quidem transpone καὶ αὐτὸς ξυνέγραφε pro αὐτὸς καί,

Digitized by Google

deinde expende an haec vera lectio esse videatur: *καὶ ὡς θεὸν αὐτὸν ᾐδοῦντο καὶ νομοθέτῃ ἐχρῶντο καὶ προσάτην ἐπεγράφοντο. μετὰ γοῦν ἐκεῖνον ἔτι σέβουσι τὸν ἄνθρωπον κτέ.*" Sciendum est Lionellum Levi illud ipsum *καὶ αὐτὸς* invenisse in Cod. Vatic. 87 et Palat. 174, deinde Fritzschius qui cum discipulo Iacobitzio Cobeti correctiones strenue solet impugnare, hic tamen, quod ad summam rei attinet, significavit se facere cum collega Batavo. „Pro *μέγαν γοῦν*", inquit, „correxi *μετὰ γοῦν* et verba *τοσοῦτον χρόνον* supplevi ceteris non mutatis: *ἐπεγράφοντο. μετὰ γοῦν (τοσοῦτον χρόνον) ἐκεῖνον ἔτι σέβουσι τὸν ἄνθρωπον.* — Et ΜΕΤΑ quidem in literis ΜΕΓΑΝ latere Cobetus recte vidit. cuius tamen coniecturam: *ἐπεγράφοντο. μετὰ γοῦν ἐκεῖνον ἔτι σέβουσι τὸν ἄνθρωπον* non intelligo, ut Oedipo opus sit interprete" — „hinc post *ἐπεγράφοντο* signa posui lacunae." Nempe hoc habet Fritzschius: dum nimis etiam anxie tuetur traditos literarum apices, libenter ac saepe minus necessario contendit lacunam in textu delitescere. Equidem concedo non commode posse intelligi id quod rescripsit Cobetus; sed licet Oedipus non sim, credo tamen me nodum solvere posse. Ut perspicua verba fiant, ausim coniicere Cobetum delere voluisse verba *ἔτι σέβουσι*, sed hoc casu quodam adnotare neglexit. Scilicet postquam *μετὰ* in *μέγαν* abiit, post *ἐπεγράφοντο* plene interpunctum fuit et verbum deesse videbatur, deinde perperam suppletum fuit *ἔτι σέβουσι*. Hoc scribit Lucianus soli Christo Peregrinum posthabitum fuisse. Hic etiamsi Cobetus animum non attenderit, plane non dubito quin certa correctio sit. Vide etiam particulam *γοῦν*, quae in Cobeti scriptura Fritzschio merito displicebat, me si sequeris rectissime posita erit. Equidem quum *Varias Lectiones* primum legebam, i. e. ipso anno 1854 quo prodiere, in eam suspicionem iam incideram; sed uti fit, semper distuli scriptorem de ea re interpellare; post occasio calva est.

§ 24: *ὅπου μηδ' αὐτῶν τις τῶν μαθητῶν ζηλώσειεν ἄν*. Praestat: *εἴ ς*.

§ 25, De Brachmanibus ita legimus: *ἐκεῖνοι γὰρ οὐκ ἐμπηδῶσιν εἰς τὸ πῦρ, ἀλλ' ἐπειδὰν νήσωσι πλησίον παραστάντες ἀκίνη-*

Digitized by Google

τοι ἀνέχονται παροπτώμενοι atque sic tandem rogum conscendunt. Fritzschius Guyetum secutus inseruit πυράν· ἐπειδὰν (πυρὰν) νήσωσι· sed hoc modo deerit quod caput rei est. Etenim, sicuti in oculos incurrit, Calanus ille — nam de eo homine sermo est — non ante diem necis sibi destinavit quam gravi morbo implicitus esset. Ipsum etiam morbum novimus quis fuerit: ὑπὸ κοιλίας ἠνωχλεῖτο, ut est apud Plutarchum Alex. c. 69. Quocirca unice commendo: ἐπειδὰν νοσήσωσι. Exstructum rogum fuisse apparet, nam Lucianus refert opinionem Onesicriti, qui ipsum Calanum viderat ambustum, καόμενον.

§ 31: νὴ Διὰ καέσθωσαν ἄξιοι τοῦ πυρός. Neminem vidisse interpungendum esse post καέσθωσαν!

§ 34: τοῖς ἐπὶ τὸν ϛαυρὸν ἀπαγομένοις ἢ ὑπὸ τοῦ δημίου ἐχομένοις πολλῷ πλείους ἕπονται. Malo: ἑλκομένοις. Corpora damnatorum unco *trahebantur* et abiiciebantur in Gemonias.

§ 37: ἐγὼ δὲ τοὺς μητρῴους μὲν δαίμονας ἐπιβοώμενον ΔΙ οὐ σφόδρα ἠτιώμην. Scripsissem equidem: ἠνιώμην.

§ 44. Describit Peregrinum febricitantem καὶ τὸν φλογμὸν οὐ φέροντα καὶ ψυχρὸν αἰτοῦντα πάνυ ἐρωτικῶς. Non concoquo hoc adverbium: dicendum fuit φορτικῶς.

Fugitivi.

Dialogi initio incommoda sunt Apollinis verba ad Iovem: Ἀληθῆ ταῦτά, φασι, πάτερ, ὡς ἐμβάλοι τις φέρων αὐτὸν εἰς τὸ πῦρ; Corrigendum est φαθί.

§ 1: ὑπὸ κνίσης πονηρᾶς, οἵαν εἰκὸς ἀποφέρεσθαι ὀπτωμένων ἀνθρωπείων σωμάτων. Infeliciter sane Cobetus reposuit σαρκῶν· hinc Herwerdenus *Mnem.* 1879 p. 392: „An forte", inquit, „σωμάτων est librariorum supplementum deditque scriptor ἀνθρωπείων ad analogiam τοῦ ὀρνιθείων similiumque, omisso κρεῶν?" Ne hoc quidem placet; malim commendare θυμάτων.

Digitized by Google

§ 2: *αὐτοῦ σοι λόγον ἐρῶ ὃν ἔλεξε.* Supplebo: (*τὸν*) *λόγον.* Sed cf. Dial. Deor. XXII. 2.

§ 10: *οἷον οἱ λημῶντες ὑπὸ τοῦ ἀμβλυώττειν ἀσαφές τι καὶ ἀμυδρὸν ἡμῶν εἴδωλον ἢ σκιὰν ἐνίοτε ἰδόντες ἄν, οἱ δὲ ᾤοντο ἀκριβῶς Φάντα κατανενοηκέναι.* Uti vides, abundat particula *ἄν.* Quid latet? Scribe uncialibus literis: ΑΝΟΙΔΕ et emicabit vera lectio: *ἄνθρωποι οἵδε ᾤοντο.* Mihi non satisfecit Fritzschius Quaest. Lucian. p. 48.

§ 21: *ὁπόσον γὰρ δὴ ἐγὼ ἐξυΦήνω.* Syntaxis flagitat; *ὁπόσον γὰρ ἄν.*

§ 24: *ἡγήσομαί γε ὑμῖν τῆς ὁδοῦ.* Abundat particula; lege: *ἡγήσομαὶ γώ.*

§ 30. Ridiculum est oraculum:

πρόσθε κύων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα,
δεινὸν ἀποπνείουσα τρίτου κυνὸς ἀγρίου ὁρμήν.

Secundum Fritzschium *τρίτου κυνός* poetice dictum est pro *τριῶν κυνῶν,* quam opinionem sequar si eius usus idoneum exemplum cognovero; interim aliquid probabilius quaeram. Etiam feminina participii forma offensioni est, quae recte se habet apud Homerum, sed in parodia de viro masculinum genus necessarium est. Scribam:

δεινὸν ἀποπνείων πρωκτοῦ κυνὸς ἄγριον ὀδμήν,

nam pro *ἀγρίου* Fritzschius recte reposuit accusativum.

§ 33: *ὡς ἀπόλοιτο παρατιλλόμενος τὰ πρῶτα.* Quae sunt illa *πρῶτα*? Non exputo. Intelligam: *παρατιλλόμενος τἀπόρρητα. Pudenda* sunt, cf. Plut. Moral. 284 A et 495 D, uti et Lucian. Cynic. 14.

Saturnalia.

§ 2. Dicit Saturnus quae Saturnaliorum tempore in tutela habeat; tum alia multa recenset, tum *τοὺς οἰκέτας εὐωχεῖν καὶ γυμνὸν ᾄδειν καὶ κροτεῖν ὑποτρέμοντα.* Postremum hoc sine sensu; nihil reperire potui commodius quam *ὑποκρέκοντα.* Cf. Dial. Meretr. XV. 2: *ἐγὼ μὲν ὑπέκρεκόν τι τῶν Λυδίων.*

Digitized by Google

§ 8: ὡς μὴ ἀνιᾶσθαι ἡττηθέντα μηδὲ δακρύειν ἀεὶ ἄσιτον ὄντα μόνον τῶν ἄλλων. Dele inutile ἀεί.

§ 9: ἱκανὰ γὰρ ἀποκέκρισαι καὶ τὰ πρῶτα. Emendandum est: πρὸς τὰ ἠρωτημένα. Cf. adv. Indoct. 5.

Cronosolon.

§ 11: ὡς τὴν πενίαν δυσχεραίνοιμι οὐ κατὰ τὴν ὥραν μονοχίτων. Cum Guyeto in fine supplendum: ὤν.

§ 11: τοῦ ὠτός μου λαβόμενος καὶ διασείσας, ὥσπερ μοι προσεικάζειν εἴωθε. Guyetus et Solanus commendarunt προσπελάζειν eamque coniecturam Iacobitzius etiam recepit; equidem cum Gesnero scripserim: προσπαίζειν. Cf. de Domo 24: ὁ Βράγχος ἐπὶ πέτρας καθεζόμενος ἀνέχει λαγὼν καὶ προσπαίζει τὸν κύνα, ubi notabilis est constructio cum quarto casu, quam immutare non ausim, cum alia exempla non desint; vide copias Lobeckii ad Phrynichum p. 463 et Stallbaumium ad Platon. Euthyd. 285 A. Itidem προσπτύειν cum accusativo construitur Conviv. s. Lapith. 33.

§ 12: γελοῖος ἂν εἴην τὸν μὲν πατέρα ἐκτομίαν πεποιηκώς ... expungendum quod in fine adscriptum fuit τὸν Οὐρανόν. Sed cf. de Sacrif. 5 et de eo loco Fritsch. Quaest. Lucian. p. 4.

Epistulae Saturnales.

§ 20: ἡμεῖς δ' αὐτοὶ μὲν οὐδὲ μόλυβδος ἂν εἰκότως δοκοίημεν. Vide apud Boeckhium Oec. Civ. I p. 46 quam vili pretio plumbum olim venale fuerit. Hoc pretium per saeculorum decursum nescio quomodo mirifice fluctuavit.

§ 21: ἀλλ' ἀπὸ μεδίμνων τοσούτων χρυσίου χοίνικά γε ἡμῶν πάντων κατασκεδάσαι. Apposite corrigetur: πάντως.

§ 23: τὸν κύνα δὲ παρεισπεσοῦσαν τὸν ἀλλᾶντα ὅλον καταφαγεῖν. Rectius erit παρεισπαίσασαν· conferantur loci quos Reitzius collegit tum ad hunc locum tum ad Conv. s. Lapith. 12.

Digitized by Google

§ 25: τὸ δὲ ἑτέρου ἂν εἴη, τοῦ νῦν ἄρχοντος. Suppleo: τὸ δὲ ἑτέρου (θεοῦ) ἂν εἴη.

Convivium s. Lapithae.

§ 16. Procedente convivio Alcidamas Cynicus etiam mulieribus quae aderant, molestus est, ἐπεπώκει γὰρ ἤδη. Scilicet iam nimio potu se ingurgitarat, h. e. ὑπεπεπώκει.

§ 17: ὁ δὲ Ἰσιαῖος ὁ γραμματικὸς ἐρραψῴδει ὕστερος κατακείμενος καὶ συνέφερεν εἰς τὸ αὐτὸ τὰ Πινδάρου καὶ Ἡσιόδου καὶ Ἀνακρέοντος, ὡς ἐξ ἁπάντων μίαν ᾠδὴν παγγέλοιον ἀποτελεῖσθαι. Diversissima commiscuit in unum, h. e. συνέφυρεν, quam correctionem etiam Iongio probavi, qui p. 97 praeterea addit Rothsteinium correxisse: ἐρραψῴδει ὕπτιος κατακείμενος.

§ 17: ὁ Ζηνόθεμις δ' ἀνεγίνωσκε παρὰ τοῦ παιδὸς λαβὼν λεπτογραμμόν τι βιβλίον. Herwerdenus in *Mnem.* 1879 p. 96 mavult legere λεπτογράμματόν τι βιβλίον· esto hoc; verum auditorum quid interest utrum aliquid praelegas ex codice minutis literis perscripto an grandiusculis, quales Paulus Apostolus usurpabat? Aliud latere certum est. Confer autem Suidam qui de grammatico Nestore retulit, qui floruit sub Rege Seleuco et scripsit Ἰλιάδα λιπογράμματον ἤτοι ἀστοιχείωτον· ὁμοίως δ' αὐτῷ ὁ Τρυφιόδωρος ἔγραψεν Ὀδύσσειαν· ἔστι γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ μὴ εὑρίσκεσθαι Α, καὶ κατὰ ῥαψῳδίαν οὕτως τὸ ἑκάστης ἐκλιμπάνει στοιχεῖον. Paulo aliter Eustath. ad Odyss. p. 1379. 55: Τρυφιόδωρος Ὀδύσσειαν λιπογράμματον ποιῆσαι ἱστόρηται, ἀπελάσας αὐτῆς τὸ σίγμα. Itaque hoc intelligere mihi videor recitasse Zenothemin λιπογραμματόν τι βιβλίον. Denique cf. Dion. Halic. de Comp. Verb. c. 14: εἰσὶ δ' οἱ ἀσίγμους ᾠδὰς ὅλας ἐποίουν. Patrum memoria etiam apud nos fuerunt qui tale quid luderent.

§ 20. Appellat Πολυπρέποντα τὸν αὐλητήν. Est hoc nomen mihi caeteroquin incognitum et contra analogiam videtur formatum. Fortasse latet Πολυπέρχοντα, vel, si hoc mavis Πολυσπέρχοντα.

Digitized by Google

§ 21: κελεῦσαί οἱ ἔφη τὸν δεσπότην ἐν τῷ κοινῷ ἀναγνόντα εἰς ἐπήκοον ἅπασιν, ὀπίσω αὖθις ἀπαλλάττεσθαι. Apposite scribetur: ὀπίσω εὐθὺς ἀπαλλάττεσθαι.

§ 23: εἰπάτω τις αὐτῶν, τί ἐστι Φίλοσοφία; ἢ τὰ πρῶτα ταῦτα, τί διαφέρει σχέσις ἕξεως; Malim: τὰ πρόχειρα ταῦτα, quemadmodum recte legitur § 34.

§ 33: ἀπέλαυσε δὲ καὶ ὁ Ἴων τῆς γειτονήσεως οὐκ ἀνάξιος ὤν. Non concedo Fritzschio hanc sinceram scripturam esse; nondum enim Ion commeruit ut tam contumeliose tractaretur. Malim: οὐκ ἄξιος ὤν· non enim necesse videtur cum Iongio corrigere: οὐδὲν αἴτιος ὤν.

§ 35: ἀνέστραπτο οὖν τὸ πρᾶγμα. Ἀντισροφὴ ea erat, nam philosophis rixantibus οἱ ἰδιῶται modeste ac silentio „rumorem in casa" spectabant. Hinc malo: ἀντέστραπτο.

§ 38: μέμνησό μοι τούτων διότι δή ἐστι καὶ ἐν αὐτοῖς χρήσιμον ἐν τοῖς λόγοις. Quantum video, Fritzschius a vero prorsus aberravit; scripserim equidem: ἐν τοῖς χρήσιμον, h. e. χρησιμώτατον. Cf. Fritzsch. Quaest. Lucian. p. 220.

De Syria Dea.

§ 12. De Deucalione legimus: ἐς ταύτην ἐσβιβάσας παῖδάς τε καὶ γυναῖκας ἑωυτοῦ ἐσέβη. Habuitne praeter Pyrrham etiam alias uxores? Nonne verius est γυναῖκα?

§ 13: ὃς ἑκάστου ἔτεος ἐκ θαλάσσης ὕδωρ ἐς τὸν νηὸν ἀπικνέεται. Non sponte provenit illa aqua, sed undique comportatur, unde malo: ἀγινέεται.

§ 14: τὰ δὲ γιγνόμενα δοκέει αὐτοῖσι ποιέεσθαι Δερκετοῦς καὶ Σεμιράμιος εἵνεκα. Lege: δοκέω.

§ 13. Traditur Stratonices historia. Medici verba sunt ad patrem: ἥδε ἡ νοῦσος τὴν ὁ παῖς ὅδε ἀρρωστέει, οὐ νοῦσός ἐστιν

Digitized by Google

ἀλλ' ἀδικίη. Quaenam illa iniustitia est? Nihil lucis dabunt quae adduntur: ὅδε γάρ τοι ἀλγέει μὲν οὐδέν, ἔρως δέ μιν καὶ φρενοβλάβεια ἔχει. Nisi me omnia fallunt, latet vocabulum μαλακίη, de cuius potestate vide quae habet Stephanus.

§ 20: εἰ μὴ ἔγωγε πᾶσαν αἰτίην κακοῦ ἀποθήσομαι. Praestabit: ἀπωθήσομαι. Cf. varias lectiones Epist. Saturn. 16.

§ 22: ἀπειλούσης δὲ μέγα τι κακὸν ἑωυτὴν ἐργάσασθαι. Satis est locum describere: apparet quid velim.

§ 27: καὶ ἔτι ἐς τιμὴν ἐν τῷ ἱρῷ Κόμβαβος χάλκεος. Immo legendum est ἔσηκεν, cf. Iong. p. 98.

§ 41: ἐν δὲ τῇ αὐλῇ ἄφετοι νέμονται βόες μεγάλοι καὶ ἵπποι καὶ αἶετοὶ καὶ ἄρκτοι καὶ λέοντες. Ridicula aquilarum mentio; scribe vocabulum uncialibus literis et ἔλαφοι emergent.

§ 42. Sacerdos πορφυρέην τε μοῦνος οὗτος φορέει καὶ τιάρῃ χρυσέῃ ἀναδέεται. Praestabit perfectum ἀναδέδεται.

§ 48. Omnem fidem superat quod legimus: ἔστιν ἀλεκτρυὼν ἱρός, οἰκέει δ' ἐπὶ τῇ λίμνῃ, ὃς ἐπεὰν σφέων δέξηται τὰ ἀγγήια τήν τε σφρηγῖδα ὀρῇ, κτἑ. Plane requiritur: ἔστι Γάλλος estque ea in paucis memorabilis corruptela. Iam Palmerius simili modo eam sanare voluerat.

§ 49: δένδρεα μεγάλα ἐκκόψαντες ἐν τῇ αὐλῇ ἑσᾶσι. Quidni ἱσᾶσι?

§ 51: τὰ δὲ πολλὰ ἔτεα, ἐμοὶ δοκέει, διὰ τοῦτο ἔσηκε. De gladiis hoc dictum; sed quid est ἔτεα? Intelligam: ὀρθά.

Demosthenis Encomium.

§ 2: δοκῶ μοι τῆς εὐροίας τὸν Ὅμηρον ἐπιγράψασθαι. Lege: ἐπιγράψεσθαι.

Digitized by Google

§ 24: *τὸν οὖν Παύσωνα τοῦ πίνακος τὰ μετέωρα κάτω περιαγαγόντα τῷ παιδὶ τὴν γραφὴν ἐπιδεῖξαι κελεῦσαι.* Hic primum evolvamus Cobeti *Var. Lect.* p. 90, qui apud Lucianum adv. Indoct. § 1: *οἶει μὲν γὰρ ἐν παιδείᾳ καὶ αὐτὸς εἶναί τις δόξειν σπουδῇ συνωνούμενος τὰ κάλλιστα τῶν βιβλίων. τὰ δέ σοι περὶ τὰ κάτω χωρεῖ*, reposuit: *περὶ κάτω χωρεῖ*, quemadmodum *περιιέναι, περιίστασθαι ἐπὶ τὰ χείρω, εἰς τοὐναντίον* et similia dicuntur. Affert praeterea Strattidis fragmentum ap. Athen. XI p. 467 E:

οἶσθ' ᾧ προσέοικεν, ὦ Κρέων, τὸ βρέγμα σου;
ἐγῷδα, δίνῳ περὶ κάτω τετραμμένῳ.

Photius quoque testis est in voce: *περὶ κάτω τραπήσεται· ἀντὶ τοῦ περιτραπήσεται κάτω, συνήθως λέγουσι.* Quo hoc Cobetus tempore scribebat, in uno praeterea loco fraudem deprehenderat, nempe apud Aristophanem in Eccles. vs. 730:

χώρει σὺ δεῦρο κιναχύρα καλὴ καλῶς
πολλοὺς κάτω δὴ θυλάκους στρέψασ' ἐμούς,

sed quemvis Aristophanis amicum adigit scripseritne:

πολλοὺς περὶ κάτω θυλακοὺς τρέψασ' ἐμούς.

Octo annis post, *Mnem.* 1862 p. 174, novum locum indicavit, nempe apud Platonem Rep. p. 59 B: *ἡδοναῖς τε καὶ λιχνείαις περὶ τὰ κάτω στρέφουσι τὴν τῆς ψυχῆς ὄψιν*, ubi itidem emendavit: *περὶ κάτω στρέφουσι*, nec videtur animadvertisse hanc ipsam esse lectionem codicis Parisini. Supervenit Madvigius qui *Advers.* p. 27 Cobeti immemor primum Platonis locum ex Parisino libro similiter perpurgavit; deinde indicavit Plutarch. Moral. p. 943 D, ubi editores ex interpolatis codicibus exhibuerant: *ἐνίας δὲ καὶ τῶν ἐκεῖ (ψυχῶν) περὶ τὰ κάτω τρεπομένας οἷον εἰς βυθὸν αὖθις ὁρῶσι καταδυομένας*, donec Bernardaces post Madvigium edidit: *περικάτω*, sic enim amat scribere ut unum vocabulum sit. Itidem in *Adv.* p. 576 tractavit Plutarchi locum in vita Alcibiadis 13: *κατὰ τοῦ Ὑπερβόλου τὴν ὀστρακοφορίαν ἔτρεψεν.* „Codices", inquit, „*τῷ Ὑπερβόλῳ κάτω τὴν ὀστ. ἔτρ.*, quod ex illo non ortum esse manifestum est. Aut *τῷ Ὑπερβόλῳ περικάτω τὴν ὀστ. ἔτρ.* Plutarchus scripsit, aut, quod minus credo, *κάτω ἔτρεψεν* eodem ferme significatu dixit." Sed nec mihi haec correctio placet et scribit Cobetus *Mnem.* 1878 p. 166: „in omnibus libris est *τῷ ὑπερβόλῳ κάτω*, in quo quid

Digitized by Google

lateat neque Madvigius reperire potuit et ego diu frustra quaesivi." — Quae hisce duumvirum copiis addere possum, pauca sunt. Videor olim alium praeterea locum in Plutarchi Moralibus invenisse, ubi eadem locutio restituenda est, sed multum quaerens ubi legatur investigare non potui. Apud Dionem Cassium XL 18: ἐς τὸν ποταμὸν ἀπὸ τῆς γεφύρας περιτραπὲν ἐνέπεσε, haud satis scio an verba ad eandem normam refingenda sint. Sed in Luciani loco, a quo hanc disputationem exorsi sumus, minime ambigo quin scribendum sit: τὰ μετέωρα περὶ κάτω ἀγαγόντα.

§ 27: οὐδέν τι περιτρέψας ἀλλ' ἐπ' αὐτῶν τῶν ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων ὑμῖν ἀναλέξομαι. Lege: παρατρέψας.

§ 36. Appellat scriptor quisquis ille fuit τὸν ζῆλον τῶν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι κατειργασμένων. Adverbia Μαραθῶνι, Ἐλευσῖνι, cett. satis nota sunt, de quibus tum alii dixerunt, tum Cobetus *Var. Lect.* p. 201 et ἐν τῷ λογίῳ Ἑρμῇ p. 242. Contra Σαλαμῖνι perraro invenitur: tres locos novi, quamquam ad eam rem per multos annos attenderim: Demosth. Symm. 30, Platon. Menex. p. 245 A et eum quem hic invenimus in Demosthenis Encomio. Cf. *Mnem.* 1882 p. 364. Itidem Σαλαμῖνι videtur inveniri in inscriptione vetusta C. I. A. IV. 1 p. 57: οἰκεῖν ἐᾶν Σαλαμῖνι, cf. Iudeich. Mittheil. Archaeol. Institut. Athen. Abth. XXIV p. 321.

§ 43. Stulte editur: καὶ ἡμεῖς οἱ τεθεαμένοι διαφέρομεν οὐδὲν ἐκπλήξει τε καὶ ἀπιστίᾳ τῶν ὁρώντων. Supplendum: οἱ (ἐγγὺς) τεθεαμένοι — τῶν (πόρρωθεν) ὁρώντων.

§ 46. Demosthenis postrema vox est: οὐ καταισχύνω τὰς Ἀθήνας. Requiritur futurum καταισχυνῶ. Eodem modo Hermot. 84 correxit Fritzschius Quaest. Lucian. p. 165.

§ 47: Δημοσθένης δὲ εὐσχήμονος θανάτου βίον προκρινεῖ ἀσχήμονα τῶν Ξενοκράτους καὶ Πλάτωνος ὑπὲρ ἀθανασίας λόγων ἐκλαθόμενος; Immo: ὑπὲρ εὐθανασίας. Solemne hoc vitium est. Legitur in Vaticano palimpsesto Polybii p. 79. 32 Heysii:

Digitized by Google

Λυκῖνος κάκιστος ὢν καλῶς κατέστρεψε τὸν βίον ὥστε τοὺς πλείστους εἰκότως ὀνειδίζειν τῇ τύχῃ διότι τὸ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἄθλον, τὴν εὐθανασίαν, τοῖς χειρίστοις ἐνίοτε περιτίθησιν· Maius absurde ediderat τὴν ἀθανασίαν, cf. Cobetus *Mnem.* 1862 p. 34. Idem Cobetus ἐν τῷ Ἑρμῇ Λογίῳ p. 226 indicavit locum Clementis Alexandrini: μυρία ὅσα δεδώρηται ἡμῖν ὁ θεὸς ὢν αὐτὸς ἀμέτοχος, γένεσιν μὲν ἀγένητος ὤν, τροφὴν δὲ ἀνενδεὴς ὢν καὶ αὔξησιν ἐν ἰσότητι ὤν, εὐγηρίαν τε καὶ ἀθανασίαν ἀθάνατός τε καὶ ἀγήρως ὑπάρχων, ubi vel caecus videbit εὐθανασίαν necessarium esse. Addo testimonium Imperatoris Augusti apud Suetonium c. 99: Quoties audisset cito ac nullo cruciatu defunctum quempiam, sibi et suis εὐθανασίαν similem, hoc enim verbo uti solebat, precabatur. — Etiam alios locos addere perfacile est: vide v. c. discrimen Deor. Concil. 6: Ἡρακλῆς οὐκ ὀλίγων πόνων ἐπρίατο τὴν ἀθανασίαν.

Deorum Concilium.

§ 6: ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι περὶ σοῦ λέγουσι. Lege: ἀλλὰ καὶ ἄλλοτε ἄλλο τι. Cf. infra: ἐν ἄλλοτε ἄλλῳ σχήματι et § 3: ὡς πολλοὺς εἰκάζειν καὶ ἐφαρμόζειν ἄλλοτε ἄλλον τοῖς λεγομένοις.

§ 7. Momus loquitur: ἀλλ' ἐμπέπληκάς γε τὸν οὐρανὸν ἡμιθέων τούτων· οὐ γὰρ ἂν ἄλλως εἴποιμι. Convicium non est τοὺς ἡμιθέους ἡμιθέους appellare et coniicio legendum esse: τῶν ἡμιόνων τούτων. Sic demum recte sequitur: οὐ γὰρ ἂν ἄλλως εἴποιμι.

§ 14: ἐπιλέποιπε δὲ ἡ ἀμβροσία καὶ τὸ νέκταρ, ὥστε μνᾶς ἤδη τὴν κοτύλην εἶναι. Haec recte; sed perperam e margine in textum illatum fuit: διὰ τὸ πλῆθος τῶν πινόντων.

Cynicus.

§ 13: ὁ δὲ Θησεὺς οὐ βασιλεὺς ἦν πάντων Ἀθηναίων. Praefero: Παναθηναίων.

Pseudosophista.

§ 3. Luciani verba sunt: σὺ δ' ὑπὸ τῆς ἄγαν παιδείας διέφθορας, ὥστε μηδ' αὐτὸ τοῦτο σολοικίζοντα κατανοῆσαι. Soloecista non intelligit quid peccarit, nempe διέφθορας pro διέφθαρσαι et

Digitized by Google

reponit: τοῦτο μὲν οὐκ οἶδα πῶς λέγεις· ἐγὼ δὲ πολλοὺς ἤδη σολοικίζοντας κατενόησα. Itaque non fuit Lucianus qui post κατανοῆσαι addidit: οὐ γὰρ πρόσεσιν αὐτῷ τὸ τίνα, neque explicavit quodnam in διέφθορας inesset vitium. Vide nubem exemplorum apud Graevium et res est hodie in vulgus nota.

§ 5. Erat quidam Socrates ὁ ἀπὸ Μόψου dictus. Hic lepide redarguere solebat τοὺς σολοικίζοντας· veluti quum dixisset quis: λῆμμα πάρεσιν αὐτῷ, διὰ τῶν δύο ΜΜ, Οὐκοῦν, ἔφη, λήψεται εἰ λῆμμα αὐτῷ πάρεσιν. Tum lectoribus tum auditoribus inutiliter additum est: διὰ τῶν δύο ΜΜ· praeterea Socrates ille breviter et acute vitiorum quaeque notabat, quod exemplis ostenditur: hinc expungam quod languet: εἰ λῆμμα αὐτῷ πάρεσιν. Ceterum vide illud ipsum λῆμα πάρεσι Arist. Nub. 457 itemque quae copiose adnotavit Graevius.

§ 6: ἐρομένου δέ τινος εἰ μελετήσει ὁ δεῖνα, Πῶς οὖν, ἔφη, ἔρωτῶν εἰ μελετήσομαι, λέγεις ὅτι ὁ δεῖνα; Facile hoc intellectu est nec locum descripsissem, nisi etiam hodie esse viderem qui dubitarent de formis secundarum personarum in verbis mediis. Aperta tamen res est: indicativi modi formae sunt βουλεύομαι, βουλεύει, βουλεύεται· coniunctivi autem βουλεύωμαι, βουλεύῃ, βουλεύηται, vocalibus productis. Qui aliter statuunt, non intelligent quid Socrates dicat. Sed continuo sequitur: ἀττικίζοντος δέ τινος καὶ τεθνήξει εἰπόντος ἐπὶ τοῦ τρίτου, Βέλτιον, ἔφη, καὶ ἐνταῦθα μὴ ἀττικίζειν καταρώμενον. Contendere ausim haec verba non intellexisse Cobetum quum scriberet adnotationem post Orationem Inauguralem p. 46. Etenim, quod nemo dubitat, Atticae formae sunt τεθνήξω, τεθνήξεις, τεθνήξει itaque recte ille qui ἐπὶ τοῦ τρίτου dixerat τεθνήξει. Socrati tamen, quamquam hoc optime nosset, errasse visus est. Cur tandem? Scilicet noviciae formae sunt Graeculis usurpatae: τεθνήξομαι, τεθνήξει vel τεθνήξῃ si hoc mavis, τεθνήξεται. Itaque qui *ea aetate* dicebat τεθνήξει, etiamsi ἐπὶ τοῦ τρίτου usurparet, videbatur καταρᾶσθαι ei quocum colloquebatur: hinc Socrates ei auctor fuit ut, spreto Atticorum usu tertia persona pronunciare mallet: τεθνήξεται. Hoc est illud: βέλτιον ἐνταῦθα μὴ ἀττικίζειν. Hinc ipse Lucianus Dial. Mort. VI. 2: τεθνήξεται τῶν γερόντων ἕκαστος.

Digitized by Google

§ 8: κἀγὼ μὲν καλῶ τοὺς βελτίσους εἶναι ὅλους. Lege: τοὺς βελτίσους θεῖν. Respicit metaphoram quam § 4 ab lepore duxerat.

§ 9. Interpolata verba sunt: ἔοικε δὲ σολοικίσαι τὸ νυνδὴ γενήσομαι. Verbum non addam.

Philopatris.

§ 3: καὶ γὰρ κνήμην γαστέρα τεθέασαι καὶ κεφαλὴν κύουσαν καὶ ἀνδρείαν φύσιν ἐς γυναικείαν ἐνεργοβατοῦσαν. Praefero: γαστροκνημίαν. Cf. Ver. Hist. I. 22. Ostendi *Mnem.* 1900 p. 87, quomodo librarii composita in partes dissecare soleant.

§ 4: Σὺ μὲν πάντα παρέδραμες τὰ τοῦ Διός, ἀλλ', εἴ σοι φίλον, ἄκουε. Melius: Εὖ μὲν πάντα.

§ 13. Supplendum: καὶ (θεὸς) ἔστιν ἐν οὐρανῷ βλέπων δικαίους τε καὶ ἀδίκους.

§ 29: τοῦτο ἀρκεῖ τοῖς παισίν, αἱ ἡμέραι τοῦ αὐτοκράτορος. Scribam: εὐημερία τοῦ αὐτοκράτορος, i. e. Imp. Nicephori Phocae.

AD TACITUM.

Ann. VI, 4 Seiani filiola, ubi ad mortem agitur, lamentatur: *neque facturam ultra et posse se puerili verbere moneri.* Mire dictum videtur *puerile verber*, sive scriptor ipse hunc flosculum excogitavit pro vulgato *ferula*, sive eiusmodi locutione puellam fingit utentem. Neque sine causa suspectam esse lectionem duae res indicio sunt: 1° rarissimum est *verber* in sing.; apud Tac. praeterquam hoc loco bis tantum invenitur: Ann. VI, 24, G. 19 (utrobique de poena gravissima). 2° in codice est *puerilimo verbere monerit*, quorum vitiorum nasci non potuisset prius (nam *monerit* e dittographia ortum) si vera esset lectio quam praebent editiones. Quid ergo scripsit Tacitus? Nempe *puerili modo moneri.* Medicei librarius ante oculos habebat *puerili* $\overset{verbere}{m}$ *moneri* et cuncta fideliter exscripsit. En iterum emblema ineptissimum in Tacito, quod manifesto tenetur (cf. de Emblematis in Plat. p. 3).

J. J. H.

Digitized by Google

AD TITULOS ACRAEPHIENSES.

SCRIPSIT

H. VAN GELDER.

Tituli Acraephienses cum iam pro exiguitate urbis sat multi exstarent, hisce postremis annis iis, qui antea innotuerant, numerum repente adiecit minime contemnendum vir doctissimus Paul Perdrizet. Duce fortuna usus, quae in talibus rebus viam saepe monstrat, lapides haud minus triginta eruit, quos deinde qua solet esse diligentia et acuta sollertia commentario instructos copiosissimo edidit in diario, quod inscribitur Bulletin de Correspondance hellénique (22. 241—260; 23. 90—96; 193—205). Laudandus profecto est, qui inscriptiones vix in lucem extractas publici iuris esse voluerit, qui multa congesserit ad eas interpretandas utilissima. Cum tamen plurima elaboravisset, nonnulla, quae leviter perstringere maluit quam penitus in illa se abdere, aliis retractanda reliquit. Si verbi causa studiosissime titulos nuper a se repertos cum iis contulisset, quos iamdudum Acraephienses esse cognoveramus, de temporum ratione, quae inscriptiones huius urbis haud paucas inter sese coniungit, plura ac certiora profecto nos docuisset quam quae nunc invenire ei contigit. Coniecturis deinde emendare et suas lectiones et eorum, qui ante eum titulis Acraephiensibus operam dederant, interdum potuisset satis certis. Quae quamvis parvi sint facienda ad ea, quae nobis largitus est, observatu tamen non prorsus sunt indigna. Titulis Acraephiensibus identidem exploratis universis paucula in sequentibus proferam ad interpretationem emendationemque horum lapidum pertinentia.

Digitized by Google

Initium faciamus a catalogo epheborum, cui inter „Inscriptiones Graeciae Septentrionalis" locum bis millesimum septingentesimum sextum decimum Dittenberger assignavit (= Michel Recueil no. 624). Praemittitur catalogo hoc caput: „Δορκύλω ἄρχ[οντος] Βοιωτοῖς, ἐ[πὶ δὲ πόλι]ος Νι[κ]αρέ[τ]ω, | πολεμαρχιό[ν-τ]ων Ἀργιλίαο Λαονι[κίω], Ἀριστογίτονος | Ξενωνίω, Πτωϊοκλεῖος Ἀθανο[δω]ρίω, γραμματίδδοντος | Πολυξένω Διογενίδαο." Sollemnia talia exordia sunt in titulis decreta publica Acraephiensium exhibentibus; nec desunt in aliis civitatibus Boeoticis, occurrunt quoque apud Orchomenios, apud Hyettios, apud Lebadenses. Dubitari tamen hoc loco potest, utrum τοῦ κοινοῦ τῶν Βοιωτῶν hi polemarchi fuerint qui enumerantur, an singularum civitatum in quarum titulis sese offerunt. Vulgaris opinio haec est, civitatum magistratus eos fuisse, in quarum titulis memorantur. Quam opinionem, ne ceteros viros doctos laudem, qui in studium titulorum Boeoticorum incubuerunt, tuentur Holleaux et Dittenberger; nec quemquam invenio, qui in contrariam viam abierit. Est sane haec sententia verisimilior, certa tamen non est. Praecipue ea re commendatur, quod disertis verbis in titulis qui aetatem tulerunt polemarchi Acraephienses laudantur (IGS 1 no. 4131_{24}; 4138_{7}), quod nulli polemarchi hucusque innotuerunt qui σύμπασι Βοιωτοῖς praefuerunt. Obstant tamen alia vi non omnino carentia. Suspicionem primam mihi movebat, quod semper in titulis Acraephiensibus, Orchomeniis, Hyettiis, Lebadensibus tres numero hi polemarchi fuisse inveniuntur; quae res per se intellegitur, si magistratus fuerunt τοῦ κοινοῦ τῶν Βοιωτῶν, minus facile tamen explicatur, si magistratum gesserunt in singulis civitatibus. Supervenit alia res paulo gravior. Duo sunt praescriptionum genera, quibus tituli Acraephienses, Orchomenii, Hyettii, Lebadenses ornantur. Alterum quomodo sese habeat, modo exposui, cum caput exscriberem inscriptionis IGS 1 no. 2716; plures tamen tituli sic incipiunt (exemplo mihi sit exordium tituli IGS 1 no. 2718): „Ἀγασσιγίτονος ἄρχοντος, | πολε[μ]αρχιόντων Καλοκλίδαο Μαν|[τ]ιξέν[ω], Νίκωνος Μελίσσω, Ἀμφικρίτω ΓλαΦ|ο[ρ]ίδαο, γραμματίδδοντος Χωροφίλω Φιλομείλ|λω." Videtis quid intersit: in altero genere ἄρχων memoratur Boeotorum, deinde ἄρχων Acraephiensium etc., in altero non nisi unus ἄρχων designatur. Explicari res hoc modo solet:

Digitized by Google

tituli, quibus longior praescriptio praemittitur, ceteris antiquiores esse videntur. Quae explicatio probabilis admodum est, neque ideo certa. Possis etiam sic explicare: tituli, qui praefectum Boeotorum memorant, deinde praefectum urbis, illis temporibus inscripti sunt, cum τοῦ κοινοῦ τῶν Βοιωτῶν omnia in Boeotia essent, cum a Thebanis ceterae civitates penderent; tituli, qui praefectum Acraephiensium tantummodo laudant, illorum temporum memoriam servant, cum liberi a Thebanis Acraephienses essent, cum nullam vel exiguam vim haberet foedus Boeotorum. Unde facile efficitur, polemarchos scribasque, qui in altero genere inscriptionum enumerantur, συμπάντων Βοιωτῶν fuisse, alteros contra Acraephiensium. Non affirmaverim, hanc explicationem veram esse; gravissimum tamen huius rei subsidium peti videtur ex titulo, a quo haec disputatio initium cepit, ex inscriptione IGS 1 no. 2716. Nam polemarchorum trium, qui in capite huius tituli recensentur, Ἀργιλίας Λαονίκιος Orchomenius fuisse videtur, non Acraephiensis. Recurrit enim in inscriptione Orchomenia nobilissima IGS 1 no. 3206_{15} (= Michel no. 1112). Quod nullo negotio explicatur, si τοῦ κοινοῦ τῶν Βοιωτῶν fuerunt hi polemarchi, nullo modo, si Acraephiensium.

Titulum illum memorabilem Orchomenium IGS 1 no. 3206 [1]) equites nonnulli lapidi incidi iusserunt, qui cum Alexandro rege rem in Asia gesserant („Τοὶ ἱππότη τοὶ ἐν τὰν Ἀσίαν στρατευσάμενοι βασιλεῖος Ἀλεξάνδρω στραταγίοντος"). Longa serie multi homines enumerantur; quorum duos, Θοίνωνα Τιμογιτόνιον et Μνασίδικον Ἀθανοδώριον, in aliis lapidibus Boeoticis recurrere, iam observavit Dittenberger (ad IGS 1 no. 2723 et 3175). De nostro homine, in titulo IGS 1 no. 2716 recurrenti, vocem premit; nisi quod in „Indice nominum propriorum", quem

1) Hunc titulum sic explevit Dittenberger versu sexto: „Δορκείδας Μελαμβί[χιος, Πολο]ιύξενος Ξενοτίμιος". Μελάμβιχος nomen proprium est, quod non nisi semel occurrit (in inscriptione Lebadensi IGS 1 no. 3065); verisimilior est restitutio Μελάμβι[ος]. Versu septimo Ἀντιγενίδας Σιμού[λιος] suppletur. Quidni Σιμου[λίνιος] vel Σιμού[ρτιος]? Nomen ad nos pervenit Σιμυρτίου Ἀθανίαο Ἐρχομενίου (IGS 1 no. 3180). Nostro quoque loco civis Orchomenii nomen requiritur. Admirationem denique movet, cum equites omnes patronymicis designentur, solum Ἀπολλόδωρον Τελέσταο (vs. 11) ab hoc usu recedere. Fuitne re vera Τελέσταο in lapide, sicut tradidit Foucart?

Digitized by Google

copiosissimum „Inscriptionibus Graeciae Septentrionalis" adiunxit, diversum hunc ab illo fuisse censet, alterum Ἀργιλίαν Λαονίκιον Orchomenium fuisse iudicans, alterum Acraephiensem. De hac re tamen statim addubitabam, num verum vidisset vir doctissimus. Nam casui non nimis multum dandum est in rebus humanis, nomina propria paulo rariora sunt et Ἀργιλίας et Λαόνικος. Quis facile sibi hoc persuadeat, cum apud Orchomenios fuisse Ἀργιλίαν Λαονίκιον aliquem, tum apud Acraephienses? Optio est facienda: aut Acraephiensis erat aut Orchomenius. Argumenta tamen etiam validiora desiderabit quispiam. Quid, si secundo exemplo uti licet hominis eiusmodi, qui in catalogo nostro Orchomenio enumeretur, deinde polemarchi munere fungi tradatur in titulo, qui profecto Orchomenius non est? Est titulus Copaeus, quo tirones recensentur civitatis Copaeae (IGS 1 no. 2781 = Michel no. 625), cuius initium hoc est: „[Θι]ός. Μελαντίχω ἄρχοντος, τοῖ ἀπεγράψαντο ἐν ὁπλίτας, πολεμαρχιόντων Fαναξίωνος Σαώνδαο, etc.". Nomen proprium rarissimum Σαώνδας est, rarum Fαναξίων. Hunc autem Fαναξίωνα Σαώνδαο, quem polemarchum fuisse invenimus in titulo Copaeo, iterum laudat lapis idem Orchomenius: hic quoque inter equites fuit, qui in Asia sub Alexandro stipendium meruerant (IGS 1 no. 3206_{13}). Ne mihi obiciatur, in inscriptione Copaea, cuius subsidio nitor, ἄρχοντος Boeotorum omnium omnino mentionem non fieri, polemarchum igitur τοῦ κοινοῦ τῶν Βοιωτῶν nullo umquam modo esse potuisse Fαναξίωνα. Haec observatio valeret, si de titulo Orchomenio sermo esset, de titulo Acraephiensi, Hyettio, Lebadensi. Apud Copaeos contra, Plataeenses, Thespienses, Thisbenses, Haliartios, Coronaeos, Chaeronenses, qui aeque Thebanorum legibus interdum, ne dicam vulgo, subjecti erant ac ceteri Boeoti, in praefationibus titulorum, quotquot aetatem tulerunt, nusquam ἄρχων Boeotorum memoratur, nec causa certa ergo impedimento est, quin archontes, polemarchos, scribas ibi laudatos foederis Boeotici magistratus fuisse sumamus. Verisimilius quidem videtur, singularum civitatum eos fuisse, possunt tamen τοῦ κοινοῦ fuisse. Ut ad Fαναξίωνα nostrum redeamus, etiam de hoc homine Dittenberger in „Indice" scripsit, duos fuisse Fαναξίωνας Σαώνδαο, alterum Copaeum, alterum Orchomenium. Cui tamen sic scribenti fides est deneganda: aut Or-

Digitized by Google

chomenius fuit Ϝαναξίων, aut Copaeus, nulla optio relinquitur. Si tamen Orchomenii fuerunt Ἀργιλίας Λαονίκιος et Ϝαναξίων Σαώνδαο, polemarchi, qui in praescriptionibus celebrari solent titulorum Boeoticorum, polemarchi non sunt intellegendi civitatum, in quarum titulis occurrunt, sed τοῦ κοινοῦ τῶν Βοιωτῶν.

Quae res, si vera quidem esse potest, veritatis speciem tamen prae se non fert. Iam dictum est de testimoniis titulorum ipsorum, quae obstare videntur, iam dictum de virorum doctorum sententiis, quae omnes discrepant. Altera ratio restat, qua difficultates tollere posse videmur. Fac, Orchomenios non fuisse Ἀργιλίαν et Ϝαναξίωνα, fac, alterum fuisse Copaeum, priorem Acraephiensem. Nec vero hanc viam expeditam esse mox patebit; lubrica est, sicut altera. Orchomeni enim repertus est titulus IGS 1 no. 3206; et omnes, qui hunc catalogum ediderunt, qui ei operam dederunt, in ea re consentiunt, Orchomenios ibi recenseri, ac solos Orchomenios. Cum quibus libentissime facerem, nec dubitarem, quin hanc opinionem altera longe verisimiliorem, quin fere certam esse acciperem; sed refragatur, quod tunc nullo modo Acraephiensis fuit Ἀργιλίας, Copaeus Ϝαναξίων. Causam probabilem frustra quaerimus, quare Copaeus, quare Acraephiensis in hoc titulo Orchomenio occurrant, quare Orchomeni in urbe catalogum ipsorum dedicaverint equites Boeotici cuncti, qui anno 329 ex Asia redierant; sic tamen rem sese habuisse, non solos Orchomenios enumerari, credendum est, nisi forte altera via ingrediendum esse censueris, polemarchos, in praefationibus titulorum laudatos, Βοιωτῶν fuisse συμπάντων. Verum utro verteris, difficultas aliqua remanet, quam facilius digito monstraveris quam prorsus eliminaveris.

Hac disquisitione ad finem perducta iam revertamur ad eius originem, ad inscriptionem IGS 1 no. 2716. Nullo certo indicio nisus Dittenberger praeeunte Holleauxio medio saeculo tertio eam assignavit. Nunc autem apparet, antiquiorem titulum esse. Nam IGS 1 no. 3206, catalogus ille equitum, qui Alexandri fortunam in Asia secuti erant, pretiosissima inscriptio hoc nomine praecipue nobis est, quod inter paucas illas est, in Boeotia repertas, quarum aetas accurate cognosci potest. Anno 329

Digitized by Google

exaratam eam esse certis argumentis evicit Foucart, qui solus nostrorum hominum lapidem nunc deperditum vidit; neque umquam quisquam oblocutus est. Ἀργιλίας igitur Λαονίκιος, qui anno 329, ex Asia redux, donarium in templo Orchomenio vovit, non ita multo post annum 310 polemarchus sive Acraephiensium sive foederis Boeotici fuit. Nisi forte nepos potius intellegendus est titulo nostro vel pronepos Ἀργιλίαο Λαονικίῳ, qui nomine designabatur eodem, circa initium ergo saeculi tertii incisus est IGS 1 no. 2716.

Idem valet de titulo Acraephiensi IGS no. 2724 b (= Michel no. 1107), quo, uti iam annotavit Dittenberger, Θοίνων Τιμογιτόνιος Ἐρχομένιος laudatur, cuius nomen in catalogo equitum recurrit (IGS 1 no. 3206_9); idem de titulo Copaeo; qui Ϝαναξίωνος Σαώνδαο memoriam servavit (IGS 1 no. 2781). Solebat hucusque haec inscriptio ei temporis spatio adscribi, quod est inter saeculi tertii initium et medium illud saeculum. Paulo antiquiorem tamen lapidem esse iam patet.

E numero inscriptionum, quas nuper ex Ptoi montis visceribus effodit Perdrizet, catalogi epheborum Acraephiensium octo sunt (BCH 23. 193 sqq. no. 1—8), de quorum aetate nunc disputare libet. Paucula quidem iam Perdrizet disseruit, haec tamen non omnia aeque feliciter. Sic verbi causa catalogi eius tironum, quem edidit BCH 23. 198 no. 6, aetas non recte definiri videtur „aux alentours de 215" (l.l. p. 205), paulo antiquior habendus est lapis. Namque ex polemarchis tribus, qui olim in catalogo illo legebantur, unius tantum nomen integrum ad nos pervenit; Πτωϊοκλεῖς is est Ἀθανοδώρω. Hunc hominem tamen agnoscere videmur; in catalogo enim IGS 1 no. 2716, quem modo demonstrabam anni fere 300 esse, eius nomen recurrit (vs. 3).

Recurrit quidem nomen; recurritne quoque homo idem? Nihilne distabant Πτωϊοκλεῖς Ἀθανοδώριος et Πτωϊοκλεῖς Ἀθανοδώρω? Crediderim fere, alterum alterius fuisse nepotem, inscriptionem igitur IGS 1 no. 2716 anno ± 300, BCH 23. 198 no. 6 anno ± 240 esse assignandam. Argumento primo eiusmodi utar, qualia hucusque in aetate titulorum Boeoticorum definienda usurpari vulgo solebant: alteram inscriptionem alteri aetate

Digitized by Google

paululum antecedere perhibuerim, cum dialecto, qua enuntiatae sunt, leviter inter sese differant, cum in priore titulo formae grammaticae occurrant vere Boeoticae, magis a communi Graecorum sermone abhorrentes, cum patronymica adhibeantur in hominibus designandis, quae in titulo altero omnino desunt. Accedit tamen etiam alia res. Polemarchus fuit Πτωϊοκλεῖς Ἀθανοδώριος, polemarchus quoque Πτωϊοκλεῖς Ἀθανοδώρω. De quo magistratu nihil fere novimus; ne hoc quidem constat, sintne polemarchi intellegendi Acraephiensium an cunctorum Boeotorum. Liquido tantum apparet, maximi momenti fuisse magistratum. Si unus homo est accipiendus in inscriptione utraque, aut prorogata polemarchia ei fuit aut bis hoc munere functus est. Quae quidem absurda non sunt neque est quin fieri potuerint; verisimilius tamen videtur, magistratum maximi momenti in civitate libera Graeca nec prorogatum umquam fuisse nec bis terve homini eidem concessum. Verum si haec recte coniectata sunt, Πτωϊοκλεῖς alter ab altero diversus est, alterius nepos fuisse videtur.

Hic titulus BCH 23. 198 no. 6, uti recte iam scripsit Perdrizet, non amplius uno anno distat a catalogo epheborum BCH 23. 198 no. 7; nam titulum utrumque lapis idem exhibet. Paulo recentior tamen catalogus est, cui locum omnium ultimum assignavit vir doctissimus (BCH 23. 200 no. 8). Φιλοκλίδας enim Ἀσκλαπίνω, qui in catalogo BCH 23. 198 no. 7 tiro est, prima stipendia meriturus (vs. 17), catalogo, qui locum octavum obtinet, in capite praemittitur, scribae munus administrans („γραμματίδδοντος Φιλοκλίδαο Ἀσκλαπίνω"; vs. 3). Circa annum 210 lapidi ergo commissus est BCH 23. 200 no. 8. Aetas deinde cognosci quoque potest catalogi eius, qui legitur BCH 23. 193 no. 1. Nam polemarchus, uti docet BCH 23. 200 no. 8_2, circa annum 210 fuit Ἀμινοκλεῖς Θέμωνος. Quem hominem recurrere videmus in titulo BCH 23. 193 no. 1_6, qui decimo fere anno ante incisus esse inde efficitur: scriba polemarchorum tunc erat.

Catalogus epheborum BCH 23. 193 no. 2, quem iam vidit Perdrizet unius anni intervallo separari ab catalogo praecedenti no. 1 (marmori enim eidem insculpti sunt), ansam nobis praebet discernendi, num vere haec omnia hucusque disputata sint. Si

Digitized by Google

vera est argumentatio, qua utebar, circa annum 220 incisus est hic catalogus BCH 23. 193 no. 2, circa annum 240 catalogus BCH 23. 198 no. 6. In titulo priore polemarchum, id est hominem aetate provectiorem, offendimus Ἐπιχάρη Λιούσωνος (vs. 6); in altero catalogo ephebi alicuius mentio fit Λιούσωνος Ἐπιχάριος (vs. 7), qui sine dubio polemarchi supra laudati filius maximus natu fuit.

Inter ephebos, qui memorantur BCH 23. 198 no. 6, memorabilis quoque is est, qui locum ultimum obtinet, Ἀθανίαν volo Πουθίωνος (vs. 9). Nam in catalogo, de cuius aetate hucusque nihil omnino indagari poterat, in inscriptione BCH 23. 195 no. 3, nomina eadem recurrunt; Πουθίων ibi laudatur Ἀθανίαο. Quem quis dubitaverit nostri hominis sive patrem sive filium agnoscere? Filium eum fuisse, ex sequentibus apparebit. Natus est Ἀθανίας circa annum 260, natus Πουθίων filius circa annum 235. Polemarchum hunc fuisse docet BCH 23. 195 no. 3_3; insculpta est ergo haec inscriptio circa annum 180.

Ambagibus longioribus opus est, ut demonstrem Πουθίωνα Ἀθανίαο polemarchum Ἀθανίαο Πουθίωνος tironis filium fuisse, non patrem. Exponendum est, hunc Πουθίωνα, cum polemarchi munus suscepisset, collega usum esse Ἀπολλοδώρῳ Ϝασάνδρω, hunc Ἀπολλόδωρον iterum memorari in inscriptione IGS 1 no. 2720, hanc inscriptionem sub annum 210 exaratam esse, prima stipendia tunc meruisse Ἀπολλόδωρον, aetate igitur fuisse polemarchiae gerendae apta circa annum 180.

Inter singulos catalogos epheborum IGS 1 no. 2718, 2719, 2720 et 2721, qui lapide eodem continentur, singulos tantum annos intercedere, rectissime iam observaverunt Dittenberger et Perdrizet. Nec minus recte Perdrizet annotavit (BCH 23. 204), aetatem tituli IGS 1 no. 2718 pendere ab aetate tituli BCH 23. 198 no. 6, sic tamen ut haec illi tempore praecedat. Καλλικλίδας enim Μαντιξένω, qui in altero titulo tiro est (vs. 8), ad polemarchi honorem elatus recurrit in priore (vs. 3). Circa annum 240 incisam esse comperimus inscriptionem BCH 23. 198 no. 6; exeunti saeculo tertio tribuendi igitur sunt catalogi IGS 1 no. 2718—2721.

In catalogo IGS 1 no. 2720 praeter ceteros adolescentes, qui militiam capessunt, ora nostra in se convertit Ἀπολλόδωρος

Digitized by Google

Γισάνδρω (vs. 15). Namque, uti dixi, recurrere eius nomen videtur in titulo recens reperto BCH 23. 195 no. 3, quo titulo polemarchus quidam laudatur Ἀπολλόδωρος Γασάνδρω (vs. 4). Hunc lapidem Perdrizet exscripsit, illum Lolling; utri vitium oculorum imputandum sit, quod α cum ι confuderit, diiudicari adhuc non potest. Lapides iterum perscrutandi sunt; fortasse tunc patebit, lectionem utriusque valere, sed lapicidam iam antiquitus in altero lapide peccavisse. Nam — hoc mihi fere constare videtur — error latet nescio quis, hominem eundem in inscriptione utraque tenemus. Quod certe mirum in modum conspirat cum iis, quae supra de aetate tituli utriusque apparuerunt. Catalogus enim IGS 1 no. 2720 circa annum 210 incisus est, polemarchus itaque fuit Ἀπολλόδωρος Γασάνδρω circa annum 180. Πουθίων Ἀθανίαο, qui polemarchus simul cum eo fuit (BCH 23. 195 no. 3_3), sive filius sive pater fuit Ἀθανίαο Πουθίωνος, quem anno circiter 240 ephebis Acraephiensibus adscriptum esse novimus.

Restat, ut de aetate dicamus catalogorum BCH 23.196 no. 4 et 5. Quae inscriptiones idcirco tempore inter sese non distant, cum in lapide eodem sese excipiant. Initium disputationis est faciendum ab inscriptione IGS 1 no. 4127 (= Michel no. 234). Demonstravit enim iam Perdrizet, supparem esse aetati tituli BCH. 23. 196 no. 5 hunc titulum IGS 1 no. 4127. Quae aetas tamen unde cognoscitur? Sollerti Holleauxii ingenio, qui primus lapidem edidit, iampridem contigit, cum hac inscriptione aliam conferre. Vidit enim, Δινόμαχον Χιονν[ί]δαο polemarchum, qui in capite tituli IGS 1 no. 4127 laudatur, Χιονν[ί]δαο Δινομάχω, cuius legem inter Acraephienses ferentis memoriam servavit inscriptio IGS 1 no. 2708 (= Michel no. 233), sive patrem sive filium fuisse. Filium, non patrem fuisse nunc ostendam. Titulus IGS 1 no. 2708 aetate non diversus est ab titulo praecedenti IGS 1 no. 2707; nam lapide eodem continentur. Frustum inscriptionis IGS 1 no. 2707 est: non amplius nomina quinque ad nos devenerunt. E quorum numero Σωκράτεις Εὐμείλω est (vs. 2). Hunc autem hominem aliunde cognovimus; recurrit enim in titulo IGS 1 no. 2721 (vs. 6). Aetas iam supra innotuit huius tituli: circa annum 210 lapidi commissus est. Quae probant, circa annum 210 exaratos esse titulos IGS I

Digitized by Google

no. 2707 et no. 2708, circa annum sive 240 sive 180 scripto mandatos titulos IGS 1 no. 4127 et BCH 23. 196 no. 5. Utra optio facienda sit, apparet ex observatione, a Dittenbergero rectissime ad titulum IGS 1 no. 4127 facta: annotavit enim, hoc titulo triginta fere annis recentiorem esse inscriptionem IGS 1 no. 4148, „quae inscriptio," ut verba eius laudem, „cum aliis de causis tum propter denariorum mentionem (vs. 9) anno 146 a. Chr. n. antiquior non est iudicanda."

Alia sunt, quae confirmant, circa annum 180 incisos esse titulos BCH 23. 196 no. 4 et 5. Iterum demonstratio procedat ab titulo cuius aetatem tenemus IGS 1 no. 2721. Tiro ibi laudatur Θιοτέλεις Μνασίππω (vs. 3); qui adolescens, postquam de patria bene meruit, deinde, uti docet inscriptio IGS 1 no. 2714_2, sagittariis praepositus est in exercitu Acraephiensium. Aetatem hinc deprendimus tituli IGS 1 no. 2714: circa annum 180 exaratus est. Diversus ab hoc aetate non est titulus IGS 1 no. 2715: marmori enim eidem insculpti sunt. Hic catalogus mutilissimus, cuius non nisi praescriptio superest, nomina propria duo exhibet, huic disquisitioni utilissima. Exordium enim tituli hoc est: „Πτωΐωνος ἄρχοντος, πολεμαρχιόντων Ξεν[ο]κλέος Ἀρκεσιλάω, Εἴρωνος Ξεναρτίχω", etc. Lectionem meliorem Ξεναρτίχω (Ξεναρτίχω est apud omnes, qui hucusque lapidem ediderunt) felici Perdrizeti acumini debemus, qui simul vidit, Ξενάντιχον Εἴρωνος, qui in titulo BCH 23. 196 no. 4_5 ephebis Acraephiensibus adnumeratur, Εἴρωνος nostri sive patrem sive filium fuisse. Quem accipe filium, non patrem fuisse, et omnia optime sese habebunt. Nam anno circiter 180 incisus est titulus IGS 1 no 2714, anno fere eodem, uti modo inveniebamus, titulus BCH 23. 196 no. 4. Quis autem dubitet, quin, quo anno polemarchi munus administravit Εἴρων Ξεναντίχω pater, eodem fere temporis spatio militiam primam susceperit Ξενάντιχος Εἴρωνος filius?

Etiam tertia argumentatione idem de aetate edocemur titulorum BCH 23. 196 no. 4 et 5. Fuit tiro aliquis inter Acraephienses, cui nomen erat Διοδώρῳ Καφισοδώρω. Occurrit in titulo, quem circa annum 210 exaratum esse comperimus, IGS 1 no. 2720_{14}; laudatur autem in titulo BCH 23. 196 no. 4_6 Καφισόδωρος Διοδώρω tiro. Filium agnoscimus Diodori patris

Digitized by Google

novoque gaudemus testimonio, circa annum 180 incisos esse titulos BCH 23. 196 no. 4 et 5.

Titulus est IGS 1 no. 4132 (= Michel no. 236), quo publici honores decernuntur civi optime de Acraephiensibus merito Ξενοκλεῖ Ἀρκεσιλάου. Hic titulus e parvo numero eorum est, qui sermonem vulgarem exhibent, quo omnes Graeci utebantur. Hanc ob causam alteri secundi a. Chr. n. saeculi parti inscriptionem vindicavit Holleaux, qui primus edidit. Neque oblocutus est in re incerta Dittenberger neque Michel, neque ego habeo, quod melius proponam. Hos viros doctos tamen nescio quo casu fugit omnes, hominem, in cuius honorem scriptus est titulus recens repertus IGS 1 no. 4132, iamdudum innotuisse, vel saltem innotuisse videri, per catalogum tironum Acraephiensium, quem ceteris ordine praecedere voluit Dittenberger, IGS 1 no. 2715. Investigatum iam est de huius tituli aetate; incisus est circa annum 180. Exscriptum quoque est huius tituli initium, quo polemarchus laudatur Ξενοκλίας Ἀρκεσιλάω. Differtne Ξενοκλίας Ἀρκεσιλάω ab Ξενοκλεῖ Ἀρκεσιλάου? Nemo pro certo dixerit. Hoc constat, communi Graecorum sermone certe titulum IGS 1 no. 2715 expressum non esse. Coniecerim, Ξενοκλίαο Ἀρκεσιλάω, qui circa annum 180 vixit, Ξενοκλέα Ἀρκεσιλάου, qui altera secundi a. Chr. n. saeculi parte floruisse videtur, fuisse nepotem. Quod si ita sese habet, circa annum 120 scripto mandatus est titulus IGS 1 no. 4132.

Novem tironum catalogos effodit Perdrizet. E quibus octo, quorum aetatem iam exploratam habemus, edidit BCH 23. 194 sqq., omnium primum tamen edidit catalogum, qui legitur BCH 23. 92 no. 3. Huius tituli versus secundus memoriam servavit Ἡσχριώνδαο Πραξίλλιος. Hominis nomen recurrit in titulis IGS 1 no. 4147 et 4148, qui scripti sunt in honorem Αἰσχριώνδου Πραξίλλους. Hos titulos iam supra circa annum 140 incisos esse invenimus. Iterum ancipites haeremus, fueritne diversus ab Αἰσχριώνδᾳ Πραξίλλους Ἡσχριώνδας Πραξίλλιος necne. Cum vulgari Graecorum sermone edita sit inscriptio IGS 1 no. 4148, Boeotice autem loquatur BCH 23. 92 no. 3, crediderim fere, alterum hominem alterum avum salutavisse, alteram ergo inscriptionem anno esse conscriptam circiter 200, cum prior anni sit circiter 140.

Digitized by Google

Haec etiam aliunde confirmantur. Aetatem enim catalogi BCH 23. 92 no. 3 iam sic definivit Perdrizet, ut paululum discreparet ab titulo sequenti BCH 23. 94 no. 4, qui necessario ante annum 171 exaratus est; deinde saeculo alteri ineunti titulum assignandum sibi videri scripsit. Quae vera nimirum sunt. Accedit porro, quod Μαντίας Ἐπικλίος, quem haec inscriptio BCH 23. 94 no. 4 celebrat (vs. 12), filius fuisse videtur Ἐπικλίος Μναπίαο, quem saepius in titulo altero offendimus.

Filius Ἡσχριώνδαο Πραξίλλιος eius, qui titulo nostro laudatur BCH 23. 93 no. 3, Πραξίλλεις Ἡσχριώνδαο fuisse videtur, in cuius mentionem incidimus in inscriptione IGS 1 no. 4127_2, quam circa annum 170 insculptam esse iam comperimus, itemque in inscriptione BCH 23. 196 no. 5_{19}; scriba publicus is erat apud Acraephienses, deinde polemarchus, sicuti pater fuerat.

De tempore dictum est catalogorum, quos Perdrizeto debemus. Restant quaedam alia, quae annotare lubet. Sic verbi causa in hac inscriptione BCH 23. 92 no. 3_4 mentio fit adulescentuli alicuius Acraephiensis Πτωΐνο[υ] Εἴρωνος. Admirationem movet nomen ignotum Πτώϊνος (cf. Perdrizet BCH 23. 203); nullam tamen hoc loco video causam nominis mutandi vel abiiciendi. Subsidium ferre videtur titulus alius. Catalogus, a quo haec disputatio originem cepit, IGS 1 no. $2716_{\Pi 8}$, tironem laudat Εἴρωνα Πτωϊοτίμω. Si hunc ephebum cum altero comparas, Πτώϊνον et Πτωϊότιμον formas diversas nominis eiusdem esse fere dixeris. In brevius abisse Πτωϊότιμος videtur, cuius rei exempla pullulant in nominibus propriis Graecis, evasit deinde forma contracta Πτώϊνος.

In catalogo BCH 23. 193 no. 1 versum decimum sic explevit Perdrizet: „[Θιό]δοτος Ὀνασίχω". Cum tamen in catalogi eiusdem versu vicesimo primo legatur „[Φί]λων Θιοζότω", veriorem esse nominis formam existimaverim „[Διό]δοτος", ne laudem „[Ἰσί]δοτος" vel „[Ἰσό]δοτος", quorum nominum ad nostra tempora in Boeotia singulare tantum exemplum repertum est.

In catalogo eodem in nomine haereo paenultimo. [Φί]λων ibi memoratur Θιοζότω. Verisimilis quidem haec lectio est, certa vero non est. Nam Ϝίλων nomen proprium bis in titulis Boeo-

Digitized by Google

ticis occurrit; quod quominus suppleatur quid impedit? Laudatur Φ*λλων Τειλεφάνειος Θειβῆος* in titulis IGS 1 no. 2431_{10} et no. $2724\,d_6$, deinde Ἴλωνος Eretriensis memoriam servat titulus, qui invenitur Ἐφ. *ἀρχ.* 1887. 86 (= Ἐφ. *ἀρχ.* 1895. 134) II_{48}.

Quid sibi velit nomen decurtatum .*ιμμεις* Πεισίαο, hoc titulo traditum, haud facile pro certo quispiam dixerit. Conjecturam tamen proferre liceat fortasse non prorsus inutilem. Litera quae deest partim exstat; hinc efficitur, aut A eam fuisse aut Δ aut Λ. Ἀείμνηστος nomen proprium Graecum est. Inde derivatur nomen muliebre Ἀϊμνάστα, cuius apud Tanagraeos invenitur exemplum (IGS 1 no. 748), quod in brevius contractum in formam abit Ἀϊμνώ (exemplum iterum praebent Tanagraei, IGS 1 no. 555). Uti Ἀϊμνάστα in novum nomen corripitur Ἀϊμνώ, sic Ἀΐμναστος (quae forma hucusque nondum reperta est) nullo negotio in nomen brevius comprimitur, quod Boeotis Ἀΐμνεις est. Huius nominis exemplum primum hoc loco fortasse tenemus. Ne multa dicam de litera N, ab viro doctissimo, qui lapidem exscripsit, nec tamen perspexit, quod nomen requireretur, iniuria in M mutata; quis enim miretur, hunc errorem facillime nasci potuisse?

In catalogo BCH 23. 194 no. 2 polemarchi mentio fit N*ι..νο*——. Nomen paternum obliteratum est, nominis polemarchi ipsius pars quaedam superest. Quid sit explendum rogamus. „N*ι*[*κά*]-*νο*[*ρος*]" edidit Perdrizet. Haec coniectura incerta est, nam aeque bene loco nostro convenit N*ι*[*κο*]*νό*[*μου*]; verisimilis idcirco non est, cum inter milia multa Boeotorum, quorum nomina aetatem tulerunt, tres tantum quattuorve Νι*κάνορα* nomen, per ceteros quidem Graecos late diffusum, gessisse inveniantur. Ambagibus longis opus non est: apud Acraephienses enim, quoad appellationes eorum ad nos devenerunt, si unum nomen Ἀπολλόδωρον excipis, nullum fortasse usitatius erat quam N*ίκων*. Quare non multum haesitaverim, loco nostro N*ί*[*κω*]*νο*[*ς*] reponere, quod si non verum, at certe longe verisimillimum est.

Huius inscriptionis versus octavus Μαντ*ίαν* laudat Πατροκλείιον. Scriba is erat publicus civitatis Acraephiensis. Patrem hunc hominem fuisse tironis eius, qui in titulo memoratur IGS 1 no. $2716_{\Pi 10}$, scripsit Perdrizet. Coniecerim equidem, filium eum fuisse. Nam circa annum 220 incisum esse diximus catalogum

Digitized by Google

BCH 23. 194 no. 2. Qui tunc scribae publici munere fungebatur, provectior utique aetate erat: natus esse videtur circa annum 280. Commissa lapidi videtur esse inscriptio IGS 1 no. 2716 circa annum 300; tirocinium igitur posuit Πατροκλεῖς Μαντίαο pater circa illum annum. Natus est circa annum 320 filiumque procreavit Μαντίαν Πατροκλείιον circa annum 280.

In titulo BCH 23. 195 no. 3 in adolescente haereo, cui nomen indidit Perdrizet Σκάλει Ἀγαθάρχω (vs. 11). Suspicionem movet nomen prorsus ignotum Σκάλεις. Explicare conatus est Perdrizet allatis locis Hesychii et Athenaei. Cui interpretationi unum tamen obest: quod in imagine lapidis, quam vir doctissimus, uti facere solent ii qui lapides edunt, transscriptioni suae praemisit, sine ulla controversia non est Σκάλεις, verum ΣΟΚΑΛΕΙΣ. Sane quid sibi velit Σοκαλεις nomen proprium, non magis intellego; leviter erravisse videtur Perdrizet, cum titulum exscriberet, nec facile diiudicaverit qui lapidem ipse non vidit, utrum in eo scriptum sit Σαυκλεῖς an Σαμοκλεῖς. Horum nominum utrumque in Boeotia offendimus.

In catalogo BCH 23. 196 no. 4 versui duodecimo hoc modo subvenit Perdrizet: „Ἀ[ριστο]κλεῖς Ἐπικούδιος, Θ[εόξε]ν[ος] Ξενοδόκω". Quidni Ἀ[ριστο- vel -μεινο]κλεῖς? Certe Ἀμεινοκλεῖς nomen proprium est apud Boeotos tritissimum. Deinde veram formam substitue: Θ[ιόξε]ν[ος].

Catalogi, cui locum quintum assignavit Perdrizet (BCH 23. 196 no. 5), versu vicesimo tertio adolescens laudatur Ἀμφισίας Σκαφίαο. Quo uno adolescente nomina propria duo lucramur omnino incognita. Originem tamen structuramque horum nominum non satis perspicimus. Annotavit Perdrizet: „La lecture est certaine"; cui sic scribenti fidem denegare hominis esset inhumani nimisque suspiciosi. At si quis contradixerit contenderitque, haec nullo modo stare posse, scriptum esse loco nostro |Κα|Φισίασς ΚαΦι(σί)αο, vel saltem sic scribendum fuisse, ego certe non vehementer obloquar.

Tituli eiusdem versum ultimum sic tradidit Perdrizet: „Νικόμαχος Ταπίουος, Νικίας Δεξίλλω". Ad formam inauditam Ταπίουος haec scripsit: „La lecture de ce génitif est certaine, et l'estampage la confirme." Itane vero? Si Καπίουος scriptum esset, genetivum intellegeremus nominis proprii Κᾶπυς, quod,

Digitized by Google

ab voce „κῆπος" derivatum, terminationem exhiberet haud ita raram „υς" (cf. Πρᾶτυς, Νῖκυς, Ξένυς, Ἵππυς). Magis etiam placeret lectio Καπίωνος; Καπίων enim nomen proprium est, apud Boeotos frequentissimum. In re tam dubia omnium optimum tamen esse videtur, locum laborantem indicasse, deinde manus abstinuisse. Patrem Νικίαο non magis comprobo. Taceo, quod Δέξιλλος nomen proprium est, hucusque, quoad scio, nondum repertum. Namque hoc casui dandum est nescio cui: etenim nomen Δεξίλεως, nemini ignotum, in brevius contractum necesse est in formam abeat Δέξιλλον. Sed gravius hoc est, apud Acraephienses, uti tituli demonstrant, usu floruisse nomen proprium Δεξίλαον. Quare non dubitaverim, cum tam multa aut minus bene incisa aut minus bene lecta sint in titulis Acraephiensibus, Νικίᾳ nostro patrem adiudicare Δεξίλαον, non Δέξιλλον.

In catalogo BCH 23. 198 no. 7 unus ex adolescentibus appellatur .. ὁμαχος Χιοννίδαο (vs. 13). Ad locum annotavit Perdrizet: „La restitution [Διν]όμαχος Χιοννίδαο (cf. IGS 1 no. 2708; no. 4127) excéderait la lacune". Quod vi non careret, si accurate insculpti (vel lecti) hi lapides essent. Cum tamen vitiosi esse inveniantur (hic ipse titulus, ut ceteros praetermittam, vs. 15 formam exhibet Ϝαδένικος, quam non admittit Perdrizet, vs. 20 formam Ἀθαναδώρω, quae etiam certius damnanda est), non video, quidni [Διν]όμαχον reponamus. Δινόμαχος Χιοννίδαο, in cuius mentionem hoc loco incidimus, avus fuisse videtur Δινομάχω Χιοννίδαο eius, quo polemarcho circa annum 170 civi Romano honores habiti sunt ab civitate Acraephiensium (IGS 1 no. 4127); deinde Χιοννίδας Δινομάχω, quem inscriptio laudat IGS 1 no. 2708_1 (circa annum 210 hoc decretum editum esse demonstravimus), Δινομάχω nostri, nisi valde fallor, filius maximus natu fuit.

Catalogi epheborum Acraephiensium sex hucusque ad nos devenerant, novem adiecit Perdrizet. Formula, qua conscribuntur adolescentes tirocinium posituri, constanter haec est: τυῖ ἀπεγράψανθο ἐσς (ἐς) ἐΦήβων (ἐΦείβων) ἐν πελτοΦόρας (θυρεαΦόρως), deinde sequuntur nomina. Praepositio ἐσς ter temporis vitio interiit, decies aetatem tulit; bis tamen, si Perdrizeto fides est habenda, ἐξ ἐΦήβων in lapide superest. Hanc veram lectionem

Digitized by Google

esse tradit in titulo BCH 23. 196 no. 5_{21}, deinde in titulo BCH 23. 92 no. 3_3. Priori tamen loco, cum lacuna sequatur, nullo negotio subsidium ferri potest. In apographo est ΕΞ —|*φείβων*; haec supple: ΕΣ[Σ Ε]*φείβων*. Alter locus num recte circumferatur addubito; quem enim fugit, quam facile Σ et Ξ confundi potuerint?

Praeter catalogos novem tironum inscriptiones quoque alias Acraephienses edidit Perdrizet. Sic verbi causa titulus est BCH 22. 243 no. 1 (= Michel no. 1110), in quo explendo paululum a vero mihi aberravisse videtur vir doctissimus. Haec est inscriptio: „*Ἀκραιφιεῖες* [Ε]*ἴρωϊ Πτωΐοι, ἀρξάντων Εὐμάριος* | *Καφισοδωρίω, Ὀλυνπίωνος Λυσ*[*α*]*νίω, Μελίτωνος* | *Ὁμολωϊχίω, Καφισοδώρω Πτωϊοδωρίω,* | *Ἀθανοδώρω Δαμαγαθίω.* — ‖ *Μενέστρατος Ἀθηναῖος ἐπόησε.* Ferri non potest huius tituli restitutio *Λυσ*[*α*]*νίω*. Nam fac genetivum hoc loco requiri nominis proprii „*Λυσανίας*", at is nimirum Boeotis *Λυσανίαο* erat quo tempore haec inscriptio lapidi commissa est; fac adiectivum patronymicum desiderari — quod longe verisimilius est —, id vero *Λυσανιῆος* tunc erat. Exempla huius rei pullulant ex titulis Boeoticis petita paulo antiquioribus; qualia sunt *Ἀγασιῆος* (IGS 1 no. 2723_4), *Ἀθανιῆος* (IGS 1 no. 3175_{23}), *Δαμεῆος* (IGS 1 no. 1740_1), *Ἰσμεινιῆος* (IGS 1 no. 2430_6), *Καλλιῆος* (IGS 1 no. 2781_{19}), *Λαμπριῆος* (IGS 1 no. 2427_1), *Μειλιῆος* (IGS 1 no. 3175_{38}), etc. Pater igitur Olympionis nostri, quisquis fuit, certe Lysanias non fuit. Quid tamen reponendum sit, pro certo indicari nequit. „*Λυσ*[*ι*]*νίω*" loco laboranti medelam fert; verum obstat, quod singulari tantum exemplo nomen *Λυσῖνος* in titulis Boeoticis invenitur. Etiam magis „*Λυσ*[*ω*]*νίω*" placet: *Λύσων* certe e nominibus propriis est, quae saepius apud Boeotos occurrunt.

Elogium est inscriptio BCH 22. 252 no. 2; defuncto nomen fuisse scribit Perdrizet *Χαρμόχῳ*. Cui dubito num fides sit habenda. Suspectum enim hoc nomen est, cuius nullum exemplum datur. Contra apud Boeotos aliquoties occurrit *Χάρμιχος* (v. c. IGS 1 no. 2718_{10}, in titulo Acraephiensi; WF Inscr. Delph. no. 5_{23}). Vereor, ne leviter erraverit sive is, qui lapidem incidit, sive is, qui nuper exscripsit.

Digitized by Google

Elogium aliud superest (BCH 22. 252 no. 7), quo mulier, cuius nomen lapis exhibet, teste Perdrizeto dicta est Κεραιώ. Admirationem movet nomen incognitum Κεραιώ neque eius originem perspicimus. Verum novimus, apud Boeotos in honore fuisse Iovem Καραιόν (Hesych. s. v.), nec pauca nomina ab illo derivari. Καράϊχος nomen est (v. c. IGS no. 3174_2), Καραΐων (IGS 1 no. 3175_{20}), Καραϊόγειτος (IGS 1 no. 1757_{10}), Κάρων (IGS 1 no. 1737_{10}), Καραῖος (GDI no. $3398\,b_{15}$), Καραῖς (IGS 1 no. 4175_1). Suspicor, mulierem nostram quoque Καραιώ nomen gessisse.

Ad eas inscriptiones Acraephienses transeamus, quae, iam antea publici iuris factae, in Corpus Inscriptionum Graeciae Septentrionalis sunt receptae. Catalogus epheborum qui designatur IGS 1 no. 2717 aetate non multum distare videtur ab no. 2716, cum in latere lapidis eiusdem scriptus sit, qui in fronte titulum exhibet no. 2716. De huius tituli aetate investigavimus; circa annum igitur 300 incisus quoque titulus no. 2717 esse videtur. Versu octavo catalogi no. 2717 tiro laudatur [Ἀμ]ούν[ι]χος Ἀπολλοδώρω. Infelici coniectura „[Ἀμ]ούν[ι]χος" reposuisse videtur Dittenberger; etenim nominis proprii rarissimi Ἀμυνίχου ne singulare quidem exemplum apud Boeotos exstat, saepius tamen invenitur nomen proprium [Φρ]ούν[ι]χος. Ad hunc hominem monitum velim, in inscriptione IGS 1 no. 4259, cuius aetas obscura est, πρόξενον καὶ εὐεργέταν τῶ κοινῶ Βοιωτῶν renunciari Ἀπολλόδωρον Φρουνίχου Ἀθανῆον; fieri potuit, ut huius hominis filius inter ephebos recenseretur civitatis Acraephiensis.

In titulo eodem IGS 1 no. 2717 nescio deinde an pater reiiciendus sit adolescentis Ἀθανοδώρω Ὀφ[ε]ιλέμ[ω] (vs. 13). Namque inauditum nomen Ὀφείλεμος est neque ullo loco hucusque repertum; accedit quod lacuna fortasse spatium literae unius excedit. Causa tamen, cur praecipue nostro loco „Ὀφελείμ[ω]" recipiendum esse suspicer, spreta forma „Ὀφ[ε]ιλέμ[ω]", quam Lolling exscripsit, haec est: apud solos Boeotos non minus sexies nomen propium Ὀφέλειμος exstat (IGS 1 no. 2786; 2788; 2814; 3068; 3179; 3180), deinde occurrunt Ὀφελειμίς (IGS 1 no. 4160) et Ὀφελήμα (IGS 1 no. 2999). Apud Thessalos in huius nominis formam incidimus „Οὐφέλιμος" (GDI

Digitized by Google

no. 325 I_{17}). Nomen Ὀφέλειμος elegantissime explicavit Bechtel GP² 227.

Expositum iam est de aetate titulorum IGS 1 no. 2718—2721: circa annum 210 insculpti sunt. In catalogo, quem numero indicamus IGS 1 no. 2718, Νίκων Μελίσσω tironibus adscribitur (vs. 16 A), quod nomen recurrit in inscriptione IGS 1 no. 2716 (vs. 2). Explorata quidem aetas non est catalogi IGS 1 no. 2716; videtur tamen initio assignanda esse saeculi tertii. Νίκωνος igitur alterius, qui polemarchus fuit circa annum 300, alter, qui prima stipendia meruit circa annum 210, pronepos fuisse videtur.

Uni ex ephebis, qui titulo IGS 1 no. 2718 enumerantur, nomen indidit Dittenberger [N]ό[μ]ωνι Κλιαρ|ι|στίδαο. Quae coniectura, nisi fallor, reiicienda est. Nam Νόμων nomen proprium Graecum non exstat, certe hucusque inventum non est. Circumfertur quidem, homini cuidam Rhodio fuisse nomen Νόμωνι Μενεκράτευς (Newton Inscr. Brit. Mus. no. 344 II_{50}); lapide retractato veriorem tamen nominis formam esse Κόμωνα invenit Hiller von Gärtringen (IGI 1 no. 4 II_{50}). Nec dubito, quin nostro quoque loco substituendum sit „[K]ό[μ]ων". Cuius nominis haud inusitati apud Rhodios, Coos, Cnidios, Mylasenses exemplum quoque exstat apud Boeotos (IGS 1 no. 538_8).

In titulo IGS 1 no. 2719, qui mutilissimus est, adolescens laudatur —ΑΤΙΟΣ Ἀγλαοδώρω. In promptu sane non sunt nomina propria Graeca in ᾶτιος desinentia. In Boeotia tamen nomen occurrit Ἐχθάτιος (IGS 1 no. 1712), ceteroquin incognitum; memoratur deinde Ἐχθατία aliqua in inscriptione CIG no. 5146_{13}.

Catalogum, qui dicitur IGS 1 no. 2720, circa annum 210 conscriptum esse supra probavimus. Res tamen etiam aliunde constat. Subsidio enim est adolescens, qui versu duodevicesimo laudatur, Μένανδρος Ἀντιγένιος. Quem recurrere videmus in titulo BCH 23. 194 no. 1_4. Hunc autem titulum exaratum esse invenimus circa annum 220.

Subsidio quoque esse potest alius adolescens, qui titulo eodem tironibus Acraephiensibus adscribitur, Δαμάτριον volo Καφισίαο (IGS 1 no. 2720_9). Hic enim filius maximus natu fuisse videtur ephebi eius, quem catalogus laudat BCH 23. 193 no. 2_{21},

Digitized by Google

Καφισίαο Δαματρίαο. Lapidi mandatum esse exposui titulum recens repertum BCH 23. 193 no. 2 circa annum 220.

Hinc apparet, lapicidam, cum genetivum plane inauditum Δαματρίαο insculperet, errorem commisisse (nisi forte errorem imputare mavis ei, qui nostris diebus lapidem exscripsit); nulla est causa, cur novum nomen hucusque incognitum „Δαματρίας" hinc colligamus.

Inter tirones, qui titulo nostro enumerantur, Καφισόδωρος est Μνασίαο (IGS 1 no. 2720_{13}). Natus hic est circa annum 230. In catalogo epheborum IGS 1 no. 2717, quem lapidem initio saeculi tertii incisum esse conieci, polemarchus quidam memoratur —ωρος Μνασίαο. Natus is homo itaque est circa medium saeculum quartum. Nisi valde fallor nomen ei fuit Καφισοδώρῳ Μνασίαο proavusque fuit hominis eius, qui nomen cum eo commune gerebat.

Tironum, qui enumerantur in catalogo sequenti IGS 1 no. 2721, primus est —μοδώρω. Nomen paternum Dittenberger nescio qua de causa non supplevit. Dubitatio non admittitur quin Ποταμόδωρος fuerit, quod nomen in Boeotia tritissimum est. Suspecta deinde mihi Dittenbergeri coniectura est (vs. 4) Μνάσαρχος Ῥ[νθ]ωνος (quid enim hoc nomen Tarentinum, ceteroquin ignotum, inter medios Boeotos?), suspectius etiam supplementum (vs. 5) [Κ]ώπων Σάωνος. Nam facile dictu certe non est, unde derivetur nomen prorsus incognitum Κώπων. Adolescenti, qui .ώπωνι Σάωνος ordine praecedit, nomen est Ἀσώπωνι Φίλωνος. Crediderim equidem, nostro quoque tironi nomen idem Ἀσώπωνι fuisse. Sed si re vera spatium unius literulae lacuna non excedit, Θώπωνα novum nomen hoc loco introduxerim, non Κώπωνα. Hoc nomen certe sensu vacuum non est; nam quid sit θωπεύειν nemo ignorat, et innotuit iamdudum nomen affine Θωπίας (WF Inscr. Delph. no. 284).

Huius tituli versibus nono decimoque haec leguntur: ΔΑΜΑΤΡΙΟΣΑΜΙΝΟΝΙ . . ΧΩ — | . . . ΣΑΩΝ . . . ΑΡΧΙ . ΣΑΘΑ —. Quae sic transscripsit Dittenberger: „Δαμάτριος Ἀμινον[ικί]χω, [Πο|λυ]σάων [κή] Ἀρχί[α]ς Ἀθα[ν . . . . .]." Hic in duabus rebus haereo. Primo loco Ἀμινονίκιχος nomen Graecum hucusque repertum nondum est, nec me iudice umquam reperietur; nam quae sunt nomina Graeca, quae in ίκιχος desinunt?

Digitized by Google

Deinde offendit Πολυσάων κὴ Ἀρχίας. In catalogis enim ephe-borum Acraephiensium, quorum plus viginti aetatem tulerunt, si fratres enumerantur, non inter se coniunguntur copula κή, sed singuli recensentur iterato nomine paterno. Hanc lectionem equidem commendo: „Δαμάτριος Ἀμινονί[κω], Χω[ρόφι|λος(?)] Σαών[δαο], Ἀρχί[α]ς Ἀθαν[οδώρω(?)]."

In catalogo IGS 1 no. 2724 Μοιρίχω Εὐβώμω Πλαταιεῖος memoria servatur (vs. 5), in titulo IGS 1 no. 2724b fratris eius Ἡροδώρω Εὐ(β)ώμω Πλαταεῖος. In inscriptione utraque Dittenberger contra lapidum disertum testimonium Εὐβω(λί)ω mutavit; quem, quamvis sit vir lapides edendi unice peritus, tamen hac in re iure non secutus est Michel, qui novissime hos titulos retractavit (Recueil no. 1106 et 1107). Nec rem repeterem, mea sententia iam absolutam, nisi homines invenirem tantae auctoritatis in rebus grammaticis, quantae sunt Bechtel et Fick, cum Dittenbergero facientes. „Dittenberger hat evident Recht, das überlieferte ΕΤΒΩΜΩ in das patronymische Adiectivum ΕΤΒΩΛΙΩ zu ändern" (GP² 82 ann.) Rem aliter sese habere, nullam ei fuisse causam nominis traditi mutandi, statim efficitur, si totum lapidem accurate perlegimus. Sane in catalogo nostro tironum patres adiectivis patronymicis indicari vulgo solent; nec tamen eam constantiam in hac re sectabantur Boeoti antiqui, qualem nostri homines hodie desiderarent. Quod nullo negotio arguitur. Titulus noster homines sex enumerat, quorum patres adiectivis patronymicis significantur; recedunt tamen ab hoc usu Ἀμεινοκλεῖς Ἀμεινίαο Τανα-γρῆος (vs. 7), Μοσχῖνος Θεδωρίδαο (vs. 8) et Μοίριχος noster Εὐβώμω. Sic in catalogo simillimo IGS 1 no. 2723 (= Michel no. 1105) hominibus octo adiectiva patronymica adiiciuntur, sicubi nominibus paternis opus est; differt ab hac consuetudine Νικίων Γρυλίωνος (vs. 3). Sic, ut exemplum quoque afferam catalogi, qui rationem inversam exhibet, in titulo IGS 1 no. 2716 nomina propria quinque adiectivis patronymicis ornantur, contra nomina propria sunt non minus triginta duo, quae nomina paterna casu genetivo exprimunt. Et in universum, rem subtilius si exquiris, nullam huius rei severam diligentiam in titulis Boeoticis invenies. Quare noli cum Dittenbergero lectionem bis traditam Εὐβώμω sollicitare.

Digitized by Google

In titulo dedicatorio IGS 1 no. 2724a bis Πολυκλείω editur, cum requiratur Πολυκλείΐω; deinde Ἡσχριώνδαο Θιομναστίω Θειβήω mentio fit, qui in titulo sequenti (no. 2724 b_1) minus recte (nam Ἡσχριώνδας nomen proprium saepius in Boeotia occurrit, numquam autem Ἡσχρώνδας) Ἡσχρώνδας dici videtur. Vitione haec danda sunt lapicidae antiquo an homini certe doctissimo, qui nostris temporibus lapides exscripsit?

Inscriptio eadem versu quinto virum primarium laudat [Κ]ράτυλλον Ἀμφιδάμιον Ὠρώπιον. Nomen hominis incertum est; [Ἐ]ράτυλλος fortasse fuit.

Titulus IGS 1 no. 2724d nomen celebrat Εὐφαμίδαο Θιογέν[ιος ..]ρωνεῖος. Admirationem movet lacuna non expleta, uniuscuiusque enim est [Κο]ρωνεῖος reponere. Graviore tamen incommodo haec inscriptio laborat. In fine (vs. 7) occurrit Δαμήνετος Ἰσσχί[ν]αο Ταναγρῆος. Plane inauditum est nomen Ἰσχίνας. Si tamen mente revolvis, homines, qui Athenis „Αἰσχίνης" appellabantur, sermone, quo Boeoti utebantur, „Ἡσχίνας" dici solere, statim „Ἡσσχίναο" rescribere paratus eris. Accedit, quod Ἡσχίνας, uti Indices demonstrant, quibus „Inscriptiones Graeciae Septentrionalis" ornatae sunt, nomen est in Boeotia celeberrimum. Denique, si forte paululum dubites, num formae traditae ΙΣΣΧΙ . ΑΟ nomen tritissimum ΗΣΣΧΙ . ΑΟ substituas, velim in mentem tibi veniat coniecturae elegantissimae, quam ad tituli eiusdem versum quintum fecit Dittenberger. Traditur versu illo „Ἀρισστοκράτιος ΚΩΠΙΩ"; lenissima sed certissima medela reposuit vir summus „Κωπήω".

Inscriptio, quae designatur IGS 1 no. 2727, sic incipit: „Ἀντίου ἄρχοντος". Dittenberger homini nomen fuisse scripsit Ἀντίῳ (cf. Index nominum). Non nego, nomen proprium Ἀντίον Graecis in usu esse potuisse; exemplum tamen hucusque nullum repertum est (Ἄντιος is, cuius mentio fit App. B. C. 4. 40 Romanus est, non Graecus). Contra Ἀντίας nomen est minime ignotum (v. c. CIA 2 no. 1915); unde vere me iudice iam Benseler genetivum nostrum Ἀντίου derivaverat (Pape-Benseler[3] 94).

Titulus IGS 1 no. 2756 elogium est, unum vocabulum exhibens „Ἄθανις". Mulierem Ἀθανίδα fuisse scribit Dittenberger; pro certo equidem affirmaverim, defuncto nomen fuisse virile

Digitized by Google

Ἄθανιν. Nam nominis muliebris Ἀθανίδος ne unum quidem exstat exemplum; nemini contra incognitum est nomen masculinum Ἄθανις, rerum scriptore Siculo et statuario Chio insigne. Accedit, quod nomen integrum Ἀθανίας, unde originem petit Ἄθανις, apud Acraephienses celeberrimum fuisse invenitur (IGS 1 no. 2717_{13}; no. 4138_4, no. 4141_2 et BCH 23. 195 no. 3_3; no. 4159_3; Michel no. 624 I_{20}; BCH 23. 196 no. 4_8; 23. 196 no. 4_{13}; 23. 196 no. 5_{17}; 23. 198 no. 6_9).

Inscriptio brevissima IGS 1 no. 2776 hominis memoriam servavit, cui nomen fuit Κλιοφάν[ει]. Defendi tamen potest, hominem nomine gavisum esse Κλιοφάν[τῳ].

Inscriptio est IGS 1 no. 4132 (= Michel no. 236), qua versu tertio laudatur Θεόδωρος Τιμάρχου. Anno circiter 120 incisum hunc lapidem esse supra ostendimus. Tituli BCH 23. 195 no. 3, quem circa annum 180 exaratum esse invenimus, versu quarto decimo Θιόδωρος occurrit Τιμάρχου. Quis alterum alterius avum fuisse addubitet?

Haud iniuria ad titulos IGS 1 no. 4135—37 (= Michel no. 700) Dittenberger annotavit, omnium inscriptionum, quas Francogalli in delubro Apollinis Ptoi eruerunt, has sine controversia gravissimas esse et maxime memorabiles. In iis enim agitur de prima origine ludorum, quos in honorem Apollinis Ptoi Acraephienses instituerunt. De tempore, quo lapidi commissi sunt hi tituli, omnia adhuc obscura erant. Fortasse tamen aliquid certi indagari potest. Responsa exstant, quibus Orchomenii, Thisbenses, Haliartii, civitates aliae invitantibus Acraephiensibus se cum iis ludos sollemnes nuper deo oblatos celebraturos pollicentur (IGS 1 no. 4138—44). Quae responsa apparet eo ipso tempore data esse, cum Ptoïa instituerentur, „ita ut — verba sunt Dittenbergeri — hi omnes tituli aetate suppares habendi sint decreto Amphictyonum no. 4135." Ex his autem efficitur, quo anno Ptoïa prima acta sunt, prophetam Apollinis fuisse Πυθίωνα Ἀθανίου. Conferre iam licet cum hoc viro primario polemarchum in titulo laudatum nuper a Perdrizeto reperto Πουθίωνα Ἀθανίαο (BCH 23. 195 no. 3_3). Quid obstat, quin polemarchum et prophetam Apollinis eundem hominem fuisse accipiamus? Catalogum autem BCH 23. 195 no. 3 circa annum 180 exaratum esse supra demonstratum est. Haec aetas

Digitized by Google

ea ipsa est, quam Holleaux et Dittenberger solis argumentis petitis ex sermone titulorum IGS 1 no. 4135—37 et ex scripturae genere dubitanter his lapidibus iam antea vindicaverant. Certe recentiores esse mihi quidem non posse videntur anno 171. Nam nisi omnia me fallunt, in inscriptione mutilissima IGS 1 no. 4143 b responsum latet ab Haliartiis Acraephiensibus datum; quam urbem anno 171 funditus everterunt Romani.

Inscriptio, quae dicitur IGS 1 no. 4161, Ἀριστι — Χρυσίππου laudat, civem Acraephiensem. Lacunam hoc modo explevit Dittenberger praeeunte Holleauxio: „Ἀρίστι[ππον]." Spatium tamen lacunae nomina propria quoque admittit Ἀριστί[δαν] et Ἀριστί[ωνα]. Ἀριστί[ωνα] ideo prae ceteris coniecturis speciem veritatis fert, cum titulo IGS 1 no. 4147_{13} in mentionem incidamus Χρυσίππου Ἀρίστωνος Ἀκραιφιῶς poëtae epici, quem iam Dittenberger fortasse patrem fuisse scripsit hominis nostri. Quae coniectura sane multo probabilior erit, si filio nomen fuerit Ἀριστίωνι Χρυσίππου, patri autem Χρυσίππῳ Ἀριστίωνος, quam si alteri Ἀριστίππῳ Χρυσίππου, alteri autem Χρυσίππῳ Ἀρίστωνος. At si res ita sese habet, necessario levem errorem commisit sive lapicida sive vir doctus, qui nuper lapidem utrumque exscripsit: aut legendum est „Χρύσιππος Ἀριστίωνος Ἀκραιφιεύς" in titulo IGS 1 no. 4147_{13}, aut „Ἀρίστ[ωνα] Χρυσίππου" in titulo nostro IGS 1 no. 4161_1.

AD PLUTARCHUM.

Lyc. 14 (Sint.). Virgines corporis uti exercitationibus iussit Lycurgus, ut fortis ex iis nasceretur progenies αὗταί τε μετὰ ῥώμης τοὺς τόκους ὑπομένουσαι καλῶς ἅμα καὶ ῥᾳδίως ἀγωνίζοιντο πρὸς τὰς ὠδῖνας. Prorsus idem est μετὰ ῥώμης τοὺς τόκους ὑπομένειν et καλῶς ἀγωνίζεσθαι πρὸς τὰς ὠδῖνας. Non τόκους sed πόνους scripsit Plutarchus; sed librarium in errorem induxit vocabulum quod ei, totam narrationem legenti in mentem venit. Fortiter certaminum et exercitationum labores atque dolores perferre discentes etiam puerperii doloribus ferendis pares fiebant.

J. J. H.

Digitized by Google

DEORUM CORONAE.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

Collega meus aestumatissimus Iohannes Vlitius, huius voluminis p. 207, postquam lecta dissertatione Academica docti iuvenis Caroli Henrici Eduardi de Jong incidit in Heliodori locum; quem statim afferam, contulit celebratissimam Indorum fabulam de amoribus Nali et Damayantidis. Notum est quod ibi traditur, nam etiam ii qui extremis labris ex illo largo Sanscriticarum literarum fonte pauculas guttas hauserunt, generosam virginem admirati sunt, quae Helenae et Agaristes ritu maritum invenit et brevi post Penelopes exemplum longe creditur superasse. Sed quum pater filiae maritum dare vellet, convocavit undecumque adulescentes qui conditionem expetebant. Cum alii tunc advolarunt, tum Nalus qui iamdudum Damayantidis amore captus erat; ipsa autem Damayantis non leviore urebatur amore Nali quem miris modis quamquam absentem cognoverat. Postquam dies advenit, cum reliquis procis stabat Nalus in aula, sed praeterea aderant quatuor de coelo delapsi immortales dii, qui humanam Nali formam induerant. Hic tum Damayantis trepida et anceps haerens quem ex quinque illis eligeret — suspicabatur autem quatuor adesse deos qui sub illa forma latitarent — precata est ut coelestes se darent agnoscendos. Tandem dii enixe petenti morem gerentes ostenderunt signa quibus a mortalibus internosci possent atque sic regia virgo, Nalo agnito, laetis ominibus voti compos facta est. Fuerunt autem ea signa secundum veterem poetam *quinque* numero: I. Dii sudoris expertes sunt nec vestes pulvere commaculantur.

Digitized by Google

II. Non nictant. III. Labuntur magis quam humi incedunt. IV. Coronae quas capite humerisque gestant, non marcescunt. V. Nulla eos umbra sequitur.

Hunc igitur locum Vlitius admovit ad Heliodori Aethiopica p. 278 Ed. Didot. Disputat ibi Calasiris, qui — quod minime negligendum — apud Aegyptios sacerdos erat, in hunc ferme modum: *Θεοὶ καὶ δαίμονες ἐπιφοιτῶντές τ' ἐς ἡμᾶς καὶ ἀποφοιτῶντες, εἰς ἄλλο μὲν ζῷον ἐπ' ἐλάχιστον, εἰς ἀνθρώπους δ' ἐπὶ πλεῖστον αὐτοὺς εἰδοποιοῦσι, τῷ ὁμοίῳ πλέον ἡμᾶς εἰς τὴν φαντασίαν ὑπαγόμενοι. Τοὺς μὲν δὴ βεβήλους κἂν διαλάθοιεν, τὴν δὲ σοφοῦ γνῶσιν οὐκ ἂν διαφύγοιεν, ἀλλὰ τοῖς τ' ὀφθαλμοῖς ἂν γνωσθεῖεν ἀτενὲς διόλου βλέποντες καὶ τὸ βλέφαρον οὔποτ' ἐπιμύοντες καὶ τῷ βαδίσματι πλέον, οὐ κατὰ διάςησιν τοῖν ποδοῖν οὐδὲ μετάθεσιν ἀνυομένῳ, ἀλλὰ κατά τινα ῥύμην ἀέριον καὶ ὁρμὴν ἀπαραπόδιςον τεμνόντων μᾶλλον τὸ περιέχον ἢ διαπορευομένων.* Quod apparet, hic habemus *secundum* uti et *tertium* signum et operae pretium est videre quod Aegyptiis sacerdotibus ex Chaeremone laudi dat Porphyrius de Abstinent. IV. 6 p. 311: *πορεία τε γὰρ εὔτακτος ἦν καὶ βλέμμα καθεςηκὸς ἐπετηδεύετο, ὡς ὅτε βουληθεῖεν μὴ σκαρδαμύττειν.* Etiam ea consideranda sunt quae apud Heliodorum continuo sequuntur: *Διὸ δὴ καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν Αἰγύπτιοι τὸ πόδε ζευγνύντες καὶ ὥσπερ ἐνοῦντες ἰςᾶσιν. Ἃ δὴ καὶ Ὅμηρος εἰδώς, ἅτε Αἰγύπτιος καὶ τὴν ἱερὰν παίδευσιν ἐκδιδαχθεὶς συμβολικῶς τοῖς ἔπεσιν ἐναπέθετο, τοῖς δυναμένοις συνιέναι καταλιπών· ἐπὶ μὲν τῆς Ἀθηνᾶς· δεινὼ δέ οἱ ὄσσε φάανθεν, εἰπών, ἐπὶ δὲ τοῦ Ποσειδῶνος τὸ· Ἴχνεα γὰρ μετόπισθε ποδῶν ἠδὲ κνημάων Ῥεῖ' ἔγνων ἀπιόντος· οἷον ῥέοντος ἐν τῇ πορείᾳ.*, nam est ea mirifica, uti vides, boni sacerdotis opinio adverbium *ῥεῖ' παρὰ τὸ ῥεῖν* esse ductum; hinc addit: *τοῦτο γάρ ἐςι τὸ ῥεῖ' ἀπιόντος καὶ οὐχ ὥς τινες ἡπάτηνται, ῥᾳδίως ἔγνων ὑπολαμβάνοντες.*

Primum signum de sordibus divino corpori non adhaerescentibus apud Aegyptios memoratum non invenio et in ea re Graeci certe ab Indis dissidebant; etenim Iunonem, Ξ 171, videmus *λύματα πάντα καθαίρουσαν καὶ ἀλειφομένην λίπ' ἐλαίῳ*, Vulcanum autem, Σ 414, *σπόγγῳ ἀμφὶ πρόσωπα καὶ ἄμφω χεῖρ' ἀπομοργνύντα.*

Quintum signum est de umbrae defectu, de quo ipse quoque

Digitized by Google

Plutarchus dixit *de Sera Numinis Vindicta* p. 564 D: *σύμβολον δέ σοι νῦν καὶ αὖθις ἔσω τὸ τὰς ψυχὰς τῶν τεθνηκότων μήτε σκιὰν ποιεῖν μήτε σκαρδαμύττειν*, quem locum Iongius excitavit et praeterea Wyttenbachius conferri poterit p. 433 Ed. Oxon., quem tamen miror non esse assecutum quid esset quod manes non dicerentur *σκαρδαμύττειν*; idem tamen multa congessit ut probaret tum secundum Persarum magos tum apud Pythagoreos beatorum animas post mortem *σκιὰν μὴ ποιεῖν*. Contra si *vivos* umbra non sequeretur, vetus erat opinio vulgi divinam poenam esse, qua de re cum multi alii testes adduci possunt, tum Polybius XVI 12. 7 et Pausanias VIII 38. Atque sic superstitionis historia aliquando ab aliquo Caxtone pertexi poterit ab illo Damayantidis *svajamvara*, nam proprium nomen nec Graeci nec Romani habent, usque ad Petrum Schlemihl.

Denique venio ad *quartum* signum corollarum deorum non marcescentium. Nimirum quantum mihi comparuit, nondum observatum fuit ea in re Indis convenire cum Aegyptiis, quemadmodum certo convenit de secundo signo et de tertio et fortasse etiam de quinto. Hic provoco ad Hellanicum qui secundum Athenaeum XV p. 679 F *περὶ τῶν ἀεὶ ἀνθούντων στεφάνων* haec scripsit *ἐν τοῖς Αἰγυπτιακοῖς· Πόλις ἐπιποταμία Τίνδιον ὄνομα. αὕτη θεῶν ἀμήγυρις καὶ ἱερὸν μέγα καὶ ἄγνὸν ἐν μέσῃ τῇ πόλει λίθινον καὶ θύρετρα λίθινα. ἔσω τοῦ ἱεροῦ ἄκανθαι πεφύκασι λευκαὶ καὶ μέλαιναι. ἐπ' αὐταῖς οἱ στέφανοι ἐπιβέβληνται ἄνω τῆς ἀκάνθου τοῦ ἄνθους καὶ ῥοιῆς ἄνθους καὶ ἀμπέλου πεπλεγμένοι. καὶ οὗτοι ἀεὶ ἀνθέουσι. τοὺς στεφάνους ἀπέθεντο οἱ θεοὶ ἐν Αἰγύπτῳ, πυθόμενοι βασιλεύειν Βάβυν, ὃς ἐστι Τυφῶν*. Locus male habitus est; sed satis intelligimus coronas quotidie ab sacerdotibus renovatas fuisse, scilicet ne marcescerent quas dii aliquando gestassent. Nempe apud eundem Athenaeum V p. 196 E legimus in Aegypto *οὔτε ῥόδον οὔτε λευκόϊον οὔτ' ἄλλο ῥᾳδίως ἄνθος ἐκλιπεῖν οὐδὲν οὐδέποτ' εἰωθέναι* atque sic etiam *κατὰ μέσον χειμῶνα* omnem narium copiam convivis praebitam fuisse. Multiplicem florum et corollarum usum apud Aegyptios exposuit Franciscus Wönig in libro *de Flora Aegyptiaca*, Lips. 1886.

Digitized by Google

OBSERVATIONES CRITICAE

AD

DIONYSII HALICARNASSENSIS

ANTIQUITATES ROMANAS.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

Complures codices sunt, quibus Dionysii Antiquitates Romanae continentur, sed omnium iudicio inter eos duo longe eminent, qui decem priores libros nobis servarunt, Chisianum (A) dico et Urbinatem (B). Quodsi autem quaeris quid uterque liber conferat ad corruptorum locorum emendationem, cum admiratione audies viros doctos magis inter se dissentire videri quam revera dissentiant. Ita tamen est: Ritschelius summa cura totam quaestionem pertractavit et re ab omni parte considerata et non sine anxia diligentia pensitata, eo fere pervenit quo reliqui post eum omnes; sed discipulus eius Kiesslingius et post eum Cobetus impugnaverunt quod non cognoverant et post multas ambages id statuerunt, quod Ritschelius aut potuisset probare, aut certe non vehementer improbasset, quamquam optimo iure queri posset se intricatam rem iam multo plenius examinavisse quam ab aliis factum esset. Mihi operae pretium videtur quaestionem in clara luce collocare et veniam dari mihi postulo, si rem propter magnorum ingeniorum incuriam paulo fusius quam pro instituto meo enarravero. Id tantum enixe peto, ut lectores si quos habeam ad annorum notationes attendere velint, sine quibus vix intelligi poterit unde *σκιαμαχία* orta sit.

Digitized by Google

Adolphus Kiesslingius est, qui apud Teubnerum anno 1860 Dionysium edere aggressus est. Hic postquam breviter retulit de veteribus scriptoris editoribus quid quisque ad textum melius constituendum contulerit vel etiam non contulerit, tandem in praefatione incipit narrare quae subsidia eaque prorsus egregia Ritschelii insigni liberalitati debeat. Primo loco enumerat duorum librorum praestantissimorum, Chisiani et Urbinatis, diligentissime factas collationes; accesserunt praeterea alia minime spernenda, sed quae nunc nihil ad nos; deinde ita pergit: „Cum autem Chisiani libri antiquissimi auctoritas apud Ritschelium Ambrosiumque tantum valuerit, ut ad eius praecipue fidem scriptoris verba exigi posse existimarent, mihi res longe aliter sese habere videtur. Urbinatis enim praestantia, quamquam levioris cuiusdam interpretationis commaculata vestigiis, ea est, ut emendationem totam fere ab hoc libro repetendam esse mihi persuasum sit. Eam igitur legem mihi proposui ut Urbinatem quantum fieri posset fideliter exprimerem." Non sunt sane haec verba ambigua: sordet Chisianus, Urbinatis est quoddam quasi *τηλαυγὲς πρόσωπον*.

Septendecim annis post, anno 1877, secutae sunt Cobeti *Observationes ad Dionysium*. Hic narrat se iuvenem multum et diu versavisse Sylburgianam editionem; aliquanto post demum nactum esse Reiskianam editionem et comperisse bonam partem eorum quae correxisset aut ex optimo codice Urbinate esse in integrum restitutam aut ab aliis, praesertim ab Reiskio, occupatam. „Tandem", inquit, „prodiit Kiesslingiana editio, in qua non pauca eorum quae per multos annos emendaveram et aliorum et ipsius Kiesslingii ingenio et doctrina iampridem mihi praerepta esse cognovi." Nec sane est cur hoc miremur, nam Kiesslingius omnium primus uti potuit collatione codicis Chisiani, quam commodaverat Ritschelius.

Postquam Cobeto satisfactum fuit de doctrina Kiesslingii et de fide, qua is retulit de iis quae iampridem ab aliis allata erant ad Dionysii textum perpurgandum, evenit id quod ex multis et claris indiciis demonstrari potest: nimirum in Observationibus conscribendis Cobetus senex — nam senectus ei multo prius obrepsit quam putaverit quispiam — nullum alium librum ad manum habuit praeter Kiesslingianum exemplar, nec suspi-

Digitized by Google

catus est non impune negligi Reiskianam operam. Erat Kiesslingius ei omnia: „est ea eximia laus Kiesslingii iuvenis, quod ausus est modeste dilecti praeceptoris in ea re auctoritatem deserere, quia optime intellexerat Urbinatem librum fide et auctoritate longe longeque Chisiano praestare. Itaque rectissime ille quidem omnem Dionysii emendationem et textus constitutionem Urbinati libro tanquam stabili fundamento superstruxit, sed non semper in ea re modum servans et contra vetustissimi monumenti auctoritatem rationi parens nonnumquam optimas et verissimas lectiones et certa lacunarum supplementa in codice Chisiano servata inconsulto sprevit." De Germanis nescio et suspicor fuisse, qui statim Ritschelii causam adversus Kiesslingium tutarentur; sed in his terris anno 1877 paucissimi erant qui animadverterant divinum quod in Cobeto fuisset ingenium iam vergere ad occasum; Cobeti fide stabatur satisque credebant literati homines Kiesslingium iuvenem devicisse Ritschelium septuagenarium, qui ultra Plautinas comoedias sapere voluisset.

Meliora nos docere poterunt Ritschelii collecta *Opuscula Philologica*, quorum primum volumen prodiit anno 1866, h. e. undecim annis *ante* Cobeti Observationes. In hoc volumine invenimus p. 471 duplicem commentationem *de Emendandis Antiquitatum Libris Dionysii Halicarnassensis:* programmata sunt quae appellare consuevimus, primum edita annis 1838 et 1846. In nova editione repetita ea tantummodo sunt quae aliquem usum habitura erant; summa autem disputationis est quam legimus p. 484: „Reliquum est ut qui plura bona Codex habeat, indagetur: quo is, etiam ubi integrum esse, e pluribus quid potissimum eligas, videatur, propius abesse ab ipsa scriptoris manu existimetur. Et hanc quidem laudem inter Dionysii libros mss. non dubito equidem Chisiano potius quam Urbinati codici deferre." Itaque nunc fortasse dices victricem causam fuisse Kiesslingii qui Cobeto iudice et reliquis doctis viris propemodum omnibus hanc opinionem recte reiecerit et susceperit patrocinium Codicis Urbinatis.

Duae commentationes Ritschelii quas dixi, prodiere 1838 m. Aug. et 1846 m. Oct. Sed secuta est anno 1847 tertia disputatio de Codice Urbinate, quam nunc vide in *Opusculis Philologicis*

Digitized by Google

inde a pag. 516. Hanc commentationem Cobetus numquam vidit; Kiesslingius autem aut non legit aut indiligenter legit; certe mox oblitus est. Operae pretium est cognoscere quid boni unus annus attulerit Ritschelio, postquam Iacobum Bernaysium adulescentem in operis societatem adscivisset. Primum narrat hoc paucorum mensium intervallo duorum doctorum virorum iudicia sibi innotuisse, Cobeti et Sintenisii. Dixeris in priore utique commentatione Ritschelium satis magnifice scripsisse de Codice Chisiano: non satis hoc fuit Sintenisio, qui „comprobato eo iudicio quo promiscuam Chisiani Urbinatisque virtutem dixeram, in eo tamen se dissentire significavit, quod paulo plus quam debuissem Urbinati tribuissem, detraxissem Chisiano: hunc enim non tantum in singulis diligentius scriptum esse, sed etiam ab eis interpolationibus liberum, quibus Urbinatem laborare recte ipse dixissem. Vere ille quidem utrumque: et tamen de Urbinate multo quam aequum fuit contemptius." Miror hoc Ritschelii iudicium, qui tamen ante scripserat, p. est 487: „Maior in Chisiano est bonarum, in Urbinate maior numerus pravarum scripturarum." Itidem p. 488: „A Chisiani parte stamus quamdiu possumus, nec tamen veremur ad Urbinatis fidem confugere, ubicumque id ipsa ratio vel poscit vel nonnumquam tantum suadet." Vix intelligo quo pacto Sintenisius in ea opinione in qua *tunc* erat, Ritschelii rationes probabiliter impugnare potuerit, nec magis video quo iure Ritschelius *tunc* quidem id regerere potuerit quod audivimus. Sed suorum quisque verborum optimus interpres est et praeterea verba quae laudavi, scripta fuerant anno 1838; octo annis post, in altera commentatione iam elevari coepit Chisiani libri auctoritas, Urbinas autem fere eodem habetur loco ac pretio; p. est 492: „Mira quadam et aequabilitate et varietate vel potius aequabili varietate per binorum testium inter se discrepantium memoriam fides verborum Dionysianorum tanquam diffusa est. Quod apparet non posse non in causa esse, cur saepius quam velles fluctuet iudicium deque multis scripturis in utramque partem disputari possit pari probabilitate." Sed misso Sintenisio, qui ipse quoque postea Chisiani libri patrocinium deseruit, sciendum est brevi postquam anno 1846 prodierit altera Ritschelii commentatio, Cobetum occupatum fuisse in componendis adnotationibus vere

Digitized by Google

aureis ad Orationem Inauguralem. Itaque p. 134 postquam vituperavit nimiam Ritschelii diligentiam in orthographicis quibusdam quisquiliis enotandis, pergit in hunc modum: „quantivis pretii codicem quem in Chisiana bibliotheca Romae vidi saeculi fere XI in membranis nitidissime scriptum, habemus omnium auctorem ac testem idoneum." Supra vidimus triginta annis post Cobetum longe aliter iudicavisse, sed iam statim, anno 1847, nimia Chisiani laus Ritschelii visa est, qui in dies didicerat pluris facere codicem Urbinatem. Nec quisquam negabit eum illo anno 1847 pressius ac doctius disputare quam fecisset anno 1838 vel etiam anno 1846. Summa rei haec est: Iacobo Bernaysio in operis societatem assumto, credo etiam post saepius repetitam lectionem praeclarae orationis Leidensis, „cognovimus," inquit, „raram ac prope singularem Urbinatis codicis indolem, qui et correctoris manum passus manifestam et cetera negligentius ab librario habitus, tamen utrumque vitium tam eximiis dotibus compensaret, ut si paucis volumus rei summam complecti, *deterioris generis melius exemplum Chisianus, deterius autem melioris generis repraesentare Urbinas existimandus sit.*" Est igitur secundum Ritschelium inter eos codices eadem ratio quam Cobetus docuit, quum anno 1882 ostenderet quanti esset habendus Herodoti liber Romanus cum libro Florentino compositus. Hoc credo interest: duo Herodoti libri longe maiore inter se intervallo discriminantur, quam Dionysii Urbinas et Chisianus. Ceterum Cobeto venia dari poterit, quod programma Bonnense anni 1847 non cognovit, quum satis crederet Kiesslingium de Ritschelio recte ac vere retulisse; sed vix ac ne vix quidem excusabilis Kiesslingii socordia, qui quum praeceptorem suum impugnare et redarguere vellet, non antea diligenter legerit et relegerit, quae fugere eum vix potuerunt nec sane debuerunt. Hinc factum est ut anno 1866 ipse Ritschelius in *Opusculis* p. 518 adscriberet ad ea verba, quae modo tantum non *αὐτολεξεὶ* laudavi: „Scripsit Adolphus Kiesslingius *mira sive oblivione sive ignoratione* commentationis meae." Sed nonnihil irarum intercessisse suspicor, nam neque in praefatione tertii voluminis quod prodiit anno 1867, neque in praefatione quarti voluminis, quod prodiit anno 1870, Kiesslingius a se impetrare potuit ut *παλινῳδίαν* caneret: satis habet morbum excusare. Bene factum

Digitized by Google

quod hodie post tot annorum intervallum illae lites compositae et sepultae sunt: efficio hoc ex praefatione Caroli Iacoby, qui anno 1885 novam paravit Dionysii editionem. Hic cum Ritschelio de duorum codicum propriis dotibus prudentissime iudicavit: vellem tamen reliquos quoque minime contemnendos Codices paulo constantius consuluisset et interdum etiam secutus esset, nam etsi bonitate cedant duobus optimis libris, est tamen ubi eos cum fructu audias. Ac fuit quidem Iacobius longe quam Kiesslingius accuratior: supersunt tamen haud ita pauca quae melius constitui potuerant, qua de re infra quaedam adnotabo.

Quemadmodum dixi, Kiesslingius unice fere sollicitus fuit de lectionibus Codicis Urbinatis, a quo non nisi raro recedit nec nisi ultima necessitate coactus. Etiam scripturas Chisianas affert, sed de reliquis libris est plerumque altum silentium. Cognoscat nunc mihi quis, quid Cobeto inde acciderit. Fuit tempus, quo nihil mihi praesto erat praeter Tauchnitzianam editionem anni 1829, in qua editor, quisquis ille fuit, fideliter sequitur textum Reiskianum; Reiskius autem per Hudsonem cognoverat quidem scripturas codicis Urbinatis; sed ceterum nihil erat cur vulgatam sive Sylburgianam recensionem reiiceret. Etiam emendationes Reiskianae in marginibus delitescentes novum editorem Lipsiensem tantum non semper fugerunt. Comperi autem id quod dicam, quum Cobeti Observationes cum Tauchnitziano exemplari haud incuriose conferrem. Sicuti supra dixi, hic sibi persuaserat duorum praestantissimorum codicum ope Dionysii textum sat bene constitui posse, nec curavit, quod fugere eum neutiquam potuit, Kiesslingium tantum non ubique acquiescere duorum librorum auctoritate et raro nec nisi parce aliquid afferre aliunde. Itaque Cobetus, dum studebat emendare Dionysium, eadem opera suam probavit festinationem suumque quo etiamtunc valebat, ingenii acumen; nam locis non minus quam CXXV incidit in ipsas verissimas lectiones quae ante Kiesslingium vulgo circumferebantur. Sed satis de his: reliqua ordiamur.

Dion. Halic. Antiq. Rom. I 1 p. 3 Rsk.: περιουσίαν ἀποδείξασθαι τῆς περὶ λόγους δυνάμεως βουλόμενοι. Schwarzius in *Mnem.* 1885 p. 12 sic simpliciter commendavit ἐπιδείξασθαι· recte illud quidem, sed haud alienum erit horum verborum discrimen,

Digitized by Google

quae tum apud alios omnes tum apud Dionysium crebro leguntur, paulo diligentius constituere. Initium mihi sumam ab Schneideri adnotatione ad Xen. Memor. IV. 4. 18: „Verbum *ἀποδείκνυσθαι* iunctum vocabulo *γνώμην*, uti *ἀποφαίνεσθαι*, dicitur uti latinum *sententiam dicere, declarare: ἐπιδείκνυσθαι* vero de factis dicitur, ubi virtutis vel morum aliquod specimen vel documentum editur." Est hoc quidem aliquid, nec tamen ab omni parte probari potuit Ritschelio *Opusc.* I. p. 495, qui mihi Schneideri locum indicavit. Sed quum Ritschelius paucos tantum locos attulerit ipseque nihil certi admodum pronunciaverit, equidem complusculos ex Dionysio excerptos locos delibabo, nam plane infinitum est percensere omnia. Res redit ad id quod dicam. Qui *γνώμην ἀποδείκνυται* sententiam dicit vel in Senatu vel alibi. Qui fortia facta edit *πράξεις λαμπρὰς ἀποδείκνυται* vel *γενναῖον ἔργον ἀποδείκνυται*. Poterit hic virtutis suae testes habere, sed etiamsi solus esset relictus vel rem in umbra gereret, tamen capitis periculum non detrectaret; quidquid enim facit, id facit minime *ἀλαζονευόμενος*. Contra qui aliquid *ἐπιδείκνυται* artis suae specimen coram populo exhibet ut placeat. Omnes gloriosi aliquid cupiunt *ἐπιδείκνυσθαι*. Hinc ut hoc utar, mathematici *ἀποδείξεις ποιοῦνται* et *demonstrant*, rhetores dum declamitant *ἐπιδείξεις ποιοῦνται*. Qui *ἐπιδείκνυται*, idem necessario etiam *ἀποδείκνυται*, non contra; unde minime mirum est *ἀποδείκνυσθαι* longe frequentius legi quam *ἐπιδείκνυσθαι*. Dabo exempla. Iam statim *γνώμην ἀποδείξασθαι* saepissime invenies, veluti V 57 p. 983; VIII 5 p. 1513; VIII 74 p. 1688; X 43 p. 2104 et XI 15 p. 2191: non opus est immorari, nam de ea locutione nulla umquam dubitatio fuit. Sed I 5 p. 15 Dionysius dicturus est *περὶ τῶν πράξεων ἃς εὐθὺς μετὰ τὸν οἰκισμὸν ἀπεδείξαντο* ii qui Romam condiderunt. Narrabit IV 1 p. 634 *τίνας ἀπεδείξατο πράξεις* Servius Tullius *ἰδιώτης ὢν ἔτι*. Omnibus magnis viris, V 17 p. 887, *ἐὰν πράξεις ἀποδείξωνται καλάς*, Romani hoc concesserunt ut pro rostris laudarentur. In populi contione, X 36 p. 2085, multi *προφέρονται τὰς ἑαυτῶν πράξεις ἃς ἐν τοῖς πολέμοις ἀπεδείξαντο*. Scribit Pyrrhus rex in epistula XIX p. 238. 1 Ksl., non ignorare Romanos *τίνας ἀποδέδειγμαι πράξεις*. Hinc colligimus recte edi I 2 p. 5, ubi quaeritur ecquod imperium *ἀρχὴν τε μεγίστην ἐκτήσατο καὶ πράξεις ἀπεδείξατο*

Digitized by Google

λαμπροτάτας, cum perperam legatur in Chisiano ἐπεδείξατο. Avus regis Tulli Hostilii moritur, III 1 p. 405, μεγάλα ἔργα ἀποδειξάμενος ἐν ταῖς πρὸς Σαβίνους μάχαις ipseque rex seq. pag. statim postquam rerum potitus est, plebem sibi conciliavit ἔργον ἀπάντων μεγαλοπρεπέστατον ἀποδειξάμενος. Sabini, ut est III 64 p. 573, metu perculsi οὐδὲν ἔτι γενναῖον ἔργον ἀπεδείξαντο, quae verba recurrunt IV 52 p. 769. Etiam Horatius Cocles describitur V 25 p. 902: θαυμαστὸν ἔργον ἀποδειξάμενος. Nunc facile est ad intellegendum cur ἐπιδείξασθαι omnino recte positum sit I 3 p. 12, ubi Dionysius profitetur esse se scripturum περὶ πράξεων ὧν ἂν ἔχοι τις ἑτέρας ἐπιδείξασθαι λαμπροτέρας, nam Romani sunt qui res gesserunt et ἀπεδείξαντο, quas historiarum scriptores ἐπιδείξονται. Huic rationi pauci omnino loci repugnant, qui proinde corrigendi sunt. In contione tribuni pl. de patriciis ita legitur X 37 p. 2092: οὐθὲν ἔχοντες ἐπιδείξασθαι μέγα καὶ νεανικὸν ἔργον ἀναισχυντοῦσι, verius iudico ἀποδείξασθαι. Consul, uti legimus V 54 p. 973, indicibus quibusdam maria ac montes pollicetur, ἐὰν καὶ τὰ ἔργα ὅμοια τοῖς λόγοις ἐπιδείξωνται, sed Garrerus recte rescripsit ἀποδείξωνται. Item II 30 p. 299: αἱ πόλεις οὐκ ἂν συνέλθοιεν αὐτοῖς λαμπρὸν ἔργον ἐπιδεδειγμένοις οὐδέν, idem Garrerus correxit ἀποδεδειγμένοις. Denique VIII 69 p. 1674: τοῖς πολλὰ ἐννοίας ἔργα ἐπιδειξαμένοις, satis fidenter emendo ἀποδειξαμένοις.

Quemadmodum hic habebamus εὐνοίας ἔργα ἀποδείκνυσθαι, itidem legitur εὔνοιαν ἀποδείκνυσθαι VIII 24 p. 1554; VIII 42 p. 1603; εὔνοιαν καὶ προθυμίαν X 16 p. 2028; προθυμίαν autem VII 52 p. 1431 et VII 54 p. 1435; quocirca VII 41 p. 1401: περὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν πολέμων πλείστην ἐπιδειξάμενοι προθυμίαν, fere malim: ἀποδειξάμενοι. Sed pergo reliqua annectere. Quod legitur I 1 p. 2: τοὺς ἐμαυτοῦ λογισμοὺς ἀποδεικνύμενος et III 12 p. 441: τὴν αὐτὴν ἑκατέρου τῶν στρατηγῶν διάνοιαν ἀποδεικνυμένου, hi loci satis ostendunt I 6 p. 19 Ritschelium recte scripsisse ἀποδείξασθαι τὴν ἐμαυτοῦ διάνοιαν, cum in libris sit ἐπιδείξασθαι. Itidem probabimus V 12 p. 873 de Valerio Publicola: Φιλοσοφία τις ἐγένετο περὶ αὐτὸν ἣν ἐν πολλοῖς ἀπεδείξατο πράγμασιν, nam in ἐπεδείξατο foret vanitatis significatio, a qua ille vir quam maxime alienus erat.

Digitized by Google

Horatium Coclitem videmus V 25 p. 902 τοιαύτην ἀρετὴν ἀποδειξάμενον itemque Coriolanum VIII 30 p. 1570. Confer praeterea V 48 p. 956: εἴ τι πολίτευμα καλὸν ἀπεδείξατο, VII 12 p. 1340: ἐκφανέςατα καὶ τότε τὴν ἑαυτῆς δύναμιν ἀπεδείξατο, VII 33 p. 1383: λαμπρὸν οὐθὲν ἀποδειξάμενος, VIII 54 p. 1633: τὰς εὐεργεσίας ἀποδειξάμενον et X 38 p. 2094: τοσαύτην δεινότητα ἀποδειξάμενον. Atque haec quidem omnia recte se habent, sed vitiosus locus est VIII 1 p. 1505, ubi Coriolanus ab Tullo Attio petit ne velit εἰς τοὺς ἀτυχοῦντας καὶ τεταπεινωμένους ἀποδείκνυσθαι τὴν ἰσχύν. In Chisiano libro est ἐπιαποδείκνυσθαι, quod et ipsum indicio est rescribi oportere: ἐπιδείκνυσθαι. Quid intersit longe melius sentiri potest quam tribus verbis declarari. Sed etiamnunc dubito de III 13 p. 443: πολλῶν οὐ λόγῳ σπουδαζόντων μόνον ἀλλὰ καὶ ἔργῳ φιλοτιμίαν ἀποδεικνυμένων, ut tamen non ausim asseverare correctionem prorsus esse necessariam. Alii videant.

Nondum exhausta omnia, nam describendi loci nonnulli, e quibus etiam melius apparere poterit quomodo verbum ἐπιδείκνυσθαι ab Dionysio usurpetur. Veluti Attus Naevius III 70 p. 587 ὁμολογεῖται μεγίςου τυχεῖν ὀνόματος ἀπίςους τινὰς ὑπερβολὰς τῆς οἰωνομαντικῆς ἐπιςήμης ἐπιδειξάμενος. Eodem modo paulo infra regis verba sunt III 71 p. 590: νῦν καιρὸς ἐπιδείξασθαί σε τὴν ἀκρίβειαν τῆς μαντικῆς. Itidem rectissime VII 62 p. 1458 Coriolanus τὴν ἐσθῆτα περιρρηξάμενος ἐπεδείξατο τὰ ςέρνα τραυμάτων μεςά. Praeterea quod legitur VII 23 p. 1365: tribuni pl. ἐπεδείξαντο αὐθάδειάν τε καὶ ἀκοσμίαν, scripturae sinceritas confirmatur infra VII 34 p. 1385 de Coriolano: τοιαύτην αὐθάδειαν ἐπεδείξατο λόγων. Sed confiteor me alibi ancipitem haerere quid statuam. Veluti X 5 p. 1994 Cincinnatus Caesonis filii causam perorat, pleraque ὑπὸ φιλοτιμίας μειρακιώδους γεγονότα ἐπιδεικνύμενος. Magis etiam displicet XI 34 p. 2245: τὰς ἐπὶ τοῦ τόκου παραγενομένας καὶ τικτόμενον τὸ παιδίον ἰδούσας ἐπεδείκνυντο. Itidem IX 46 p. 1870: τοὺς νόμους ἐπεδείκνυτο οὓς ὁ δῆμος ἐπεκύρωσεν. Vel III 2 p. 409: τραυματίας συχνοὺς ἐπιδεικνύμενος. Sed utcumque de his locis existimabitur, plane non dubito quin eo loco a quo disputandi initium fecimus, erat autem I 1 p. 3, Schwarzius recte reposuerit: περιουσίαν ἐπιδείξασθαι τῆς περὶ λόγους δυνάμεως βουλόμενοι.

Digitized by Google

Illud quoque addam. Vix verendum est ne quis confundat activum verbum ἀποδεικνύναι cum medio ἀποδείκνυσθαι, nam discrimen in aprico est; sed aliquando confusa fuerunt verba ἐπιδεικνύναι et ἐπιδείκνυσθαι. Primum dabo aliquot exempla ubi recte activum invenitur. Veluti I 5 p. 15: Ἕλληνας αὐτοὺς ὄντας ἐπιδείξειν ὑπισχνοῦμαι. III 10 p. 433: οὐκ ἂν ἔχοι τις ἐπιδεῖξαι φῦλον ἀνθρώπων ᾧ τῆς πολιτείας μεταδεδώκαμεν. III 11 p. 437: ὁ πολλοὺς πατέρας ἐπιχωρίους ἐπιδεῖξαι δυνάμενος. X 33 p. 2080: τοὺς ὑπηρέτας κακῶς διακειμένους ἐπεδείκνυσαν. Denique: X 38 p. 2092: τὸ δέκατον ἐπιδειξάτω μέρος ὧν ὑμῖν ὑπέδειξα ἐγώ. Sed alibi fluctuant codices et editores titubarunt. Animadverti V 48 p. 956: scriptores debent imperatorum τοὺς βίους εἰ μέτριοι διετέλεσαν ἐπιδείκνυσθαι· hic miror Kiesslingium qui coniecerit ἐπιδεικνύναι et tamen I 8 p. 23 ediderit: ὅλον ἀποδείκνυμι τὸν ἀρχαῖον βίον τῆς πόλεως, cum in Chisiano sit ἐπιδείκνυμι. Itidem II 64 p. 364: βουλόμενον ἐπιδείξασθαι τοῖς ἀπίστοῦσιν ἐναργές τι μήνυμα τῆς πρὸς τὸν δαίμονα ὁμιλίας, verior scriptura est: ἐπιδεῖξαι, coll. Cobet. *Observ.* p. 52, sicuti habemus IV 35 p. 729: τὴν τούτου συκοφαντίαν ἐπιδείξασθαι βουλόμενος, ubi Cobetus probavit quod Kiesslingius correxit ἐπιδεῖξαι. Sed ohe, iam satis est! tercentos insero.

I 3 p. 12: περὶ πόλεως γράφω τῆς περιφανεστάτης. Dionysius scripsit praefationem aut certe se scripsisse simulat *ante* reliqua omnia. Hinc habemus c. 1 p. 2: τὴν ἐμπειρίαν ἔλαβον τῶν γραφησομένων. C. 5 p. 15: ἐν ταύτῃ δηλώσω τῇ γραφῇ. Ibid. ἀπὸ τῆς μετὰ ταύτην ἀρξάμενος ἀναγραφῆς ἀφηγήσομαι. C. 8 p. 24: ἡ ἱστορία περὶ τοιούτων γενήσεται πραγμάτων. Unde consequitur rescribendum esse: περὶ πόλεως γράψω τῆς περιφανεστάτης. Vide etiam futura γενήσεται et τεύξεται I 8 p. 24.

I 5 p. 16: εἰ δὴ ἀπέστω τοῦ λόγου τὸ ἐπίφθονον. Hic haereo. Nulla urbs, inquit, viros domi praestantiores quam Roma tulit, nulla militiae, εἰ δὴ ἀπέστω τοῦ λόγου τὸ ἐπίφθονον. In Codicibus parum est praesidii: Chisianus εἰ δέ habet, Stephanus coniecit εἴγε, quo non multum proficimus. Scripserim equidem: εἰ δέ .... ἀπέστω τοῦ λόγου τὸ ἐπίφθονον, quibus verbis inter-

Digitized by Google

pellat se ipsum: hinc recte sequitur: ἔχει γὰρ τι καὶ τοιοῦτον ἡ τῶν παραδόξων καὶ θαυμαςῶν ὑπόσχεσις.

I 5 p. 16. Nulla est Graeca de initiis rerum Romanarum historia, ὅτι μὴ κεφαλαιώδεις ἐπιτομαὶ πάνυ βραχεῖαι. Inseram: ἐπιτομαὶ (μόναι). Idem vitium Stephanus sanavit I 8 p. 23.

I. 15 p. 41. Cutiliae lacus est in quo fluctuat insula, sicuti Plinius scribit H. N. III 12, cui lacui hodie nomen est *Lago Contigliano*. Describit autem Dionysius his verbis usus: ταύτην (τὴν λίμνην) ἔχουσάν τι θεοπρεπὲς ἱερὰν τῆς Νίκης οἱ ἐπιχώριοι νομίζουσι καὶ περιείρξαντες κύκλῳ ςέμμασι τοῦ μηδένα τῷ νάματι πελάζειν ἄβατον φυλάττουσιν. Plane non perspicio quomodo infulae homines avicularum instar arcere potuerint; hinc corcorrexeram ςαυρώμασι *Mnem.* 1893 p. 352; sed quatuordecim annis ante, quod nunc demum comperi, eodem modo Dionysium sanaverat Petrus Iacobus Smit in dissertatione Academica. Non intelligo cur anno 1885 Iacobius tam evidentem correctionem ne memoraverit quidem, quum tamen in praefatione Smitii mentionem faciat. Nempe cognovit quatuor dissertationes Academicas Batavas: ex his haud raro utitur in adnotatione critica observationibus Garreri et Reudleri. Smitium non inspexisse videtur et certo certius numquam vidit eum qui in eo numero quartus est, Schwartzium dico, qui fragmenta collegit non huius Dionysii sed *Aelii* Dionysii, cuius lexicon rhetoricum Photius et per Photium Suidas partim certe ab interitu servaverunt. Sed illuc redeo. Noli mirari confundi vocabula ςαυρός, ςαύρωμα, ςόμα, ςράτευμα, ςρῶμα· praeter exempla quae illic attuli, vide ςαυρώματα et ςρώματα confusa apud Polyaenum VIII 23. 9: γεφύρας διακεκομμένης, τὰ μὲν ςρώματα πεπηγότα ἐχούσης, τὰς δ' ἐπάνω δοκίδας ἀφῃρημένας, ubi vel puer emendabit ςαυρώματα. Sunt omnes illae corruptelae repetendae ab noto compendio, quo ςαυρός iam antiquitus scribi solebat. Σταυρώματα praeterea Dionysius appellavit I 26 p. 70 et VIII 67 p. 1668. Est autem toto coelo diversum quod Strabo tradidit V. 3: τὰ ἐν Κωτιλίαις ψυχρὰ ὕδατα, ἀφ' ὧν καὶ πίνουσι καὶ ἐγκαθίζοντες θεραπεύουσι νόσους. Ceterum lacum illi non ἄβατον servabant, sed ἀπρόσβατον.

Digitized by Google

I 17 p. 45: ἐδέξαντο δ' αὐτοὺς (scil. Pelasgos) οἱ Ἀβοριγῖνες ἴσως μὲν καὶ κατὰ τὴν τοῦ ὠφεληθήσεσθαι ἐλπίδα, ὡς δ' ἐγὼ πείθομαι κατὰ τὸ συγγενὲς μάλιστα. Supervacanea est particula καί saepeque videmus tum apud alios tum apud Dionysium coniunctionis καὶ et praepositionis κατὰ fuisse compendia simillima, quae etiam interdum sine vestigio periere. Veluti I 20 p. 52: πονουμένοις legitur pro καταπονουμένοις, cf. Cobet. p. 24. Idem *Observat.* p. 36 delevit καί I 27 p. 72: πόλεις τὰς ἔτι καὶ κατ' αὐτὸν ἐκεῖ οὔσας. Item I 46 p. 115: καὶ τὰ γηραιὰ σώματα, olim edebatur καὶ καταγηραιά. Denique II 6 p. 249: μεγίστη καὶ κατὰ τὴν ἐμὴν ἡλικίαν, Ambrosius coniunctionem expulit et ubique larga est talium copia. Hoc semper fugit Iacobium, veluti IV 30 p. 717.

I 20 p. 53. Exempla ponit Dionysius vocabulorum, quae olim a fronte Aeolicam literam habuerunt: ϝελένη, ϝάναξ, ϝοῖκος, ϝαήρ, καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ita Iacobius edidit cum codice Urbinate, nam in Chisiano ϝανήρ est; nec tamen opus est ostendere numquam haec vocabula habuisse digamma. Quam est mirum anno demum 1894 Leeuwenium vidisse *Enchirid. diction. epic.* p. 131 scribendum esse ϝαρήν! Quid potest esse evidentius?

I 28 p. 73. Sunt duae gentes, Lydi et Torebi; quarum sermo, ut scribit Xanthus, ὀλίγον παραφέρει, καὶ νῦν ἔτι σιλλοῦσιν ἀλλήλους ῥήματα οὐκ ὀλίγα, ὥσπερ Ἴωνες καὶ Δωριεῖς. Gravem corruptelam multi tollere conati sunt, uno excepto Meutznero, qui illud σιλλοῦσιν nescio quibus argutiis defendit. Ritschelius autem coniecit συλῶσιν, Reiskius ζηλοῦσιν ἀλλήλους εἰς ῥήματα, Sintenisius ὁμολογοῦσιν ἀλλήλοις, Meinekius ξυνοῦσιν ἀλλήλοις, Iacobius συνᾴδουσιν. Cobetus p. 26, postquam adscripsit Meinekianum inventum, quod Iacobius neglexit, de emendatione desperasse videtur, cum ne de sententia quidem constet. „Nam", inquit, „si utriusque gentis lingua *parum discrepat*, stultum est addere non pauca vocabula eos communia habere." Esto hoc; tamen quaesivi quid tandem sub illo σιλλοῦσιν lateret, nam facile nobis persuademus coniecturas quotquot hucusque prolatae sint, stare non posse. Equidem incidi in ξυνιᾶσιν ἀλλήλων, vel, si hoc mavis, Ionice ξυνιεῖσιν. Cf. I 35 p. 90.

Digitized by Google

I 34 p. 86 bis. Nonnulli eorum qui Herculem comitabantur, perdomita Hispania per Italiam in Graeciam redeuntes illic remanserunt παραιτησάμενοι τῆς πραγματείας ἀφεθῆναι. Si dixero me corrigere velle: τῆς στρατείας ἀφεθῆναι, etiamsi digitum intenderim in ea quae seq. pag. inveniuntur: ἄφεσιν τῆς στρατείας αἰτησάμενον, multi tamen fortasse refragabuntur, quum nimis violentam esse correctionem contendant. Sed quam est utile in tempore meminisse si qua forte literarum confusio etiam alibi inveniatur. Apud Platonem autem in Theage p. 129 D itidem στρατεία et πραγματεία confusa fuerunt et vide praeterea Bastium ad Greg. Cor. p. 931.

I 34 p. 87 bis: ἐμέμικτο δέ τι καὶ Τρωϊκὸν αὐτοῖς. Legam: ἐνεμέμικτο, quemadmodum est I 60 p. 153: οἷς καὶ Τρωϊκόν τι ἐμμέμικται. Hoc habet Dionysius supra ceteros plerosque omnes: eadem semper enunciat modo eodem.

I 34 p. 87 bis: πᾶν εἴ τι καματηρὸν ἢ τῇ πλάνῃ ἀχθόμενον ἦν. Non est dubium quin multi ex Herculis comitibus longinquo itinere et immensis laboribus fracti fuerint; hinc corrigam: πᾶν ὅ τι. Eadem correctio etiam magis necessaria est I 46 p. 116, ubi Aeneas secum absportasse dicitur τῶν ἄλλων εἴ τι πλείσου ἄξιον ἦν σῶμα ἢ χρῆμα.

I 37 p. 92. Etiam Dionysio Italia est *la bella*, digna quam laudibus in coelum efferat. Ποίας μὲν γὰρ, exclamat, λείπεται σιτοφόρου μὴ ποταμοῖς ἀλλὰ τοῖς οὐρανίοις ὕδασιν ἀρδομένης τὰ καλούμενα Καμπανῶν πεδία; κτέ. Ipsa praestantia duorum Codicum, Chisiani et Urbinatis, fecit ut post annum 1860 in oblivionem abiret vulgata scriptura ἀρδόμενα, quae verissima est. Dionysius Campaniam Aegypto anteponit, quam Nilus irrigat.

I. 38 p. 97. Hic haereo et mirificus error est, credo, ipsius Dionysii. Narrat de festo quodam, quod peragebant μικρὸν ὕστερον ἐαρινῆς ἰσημερίας ἐν μηνὶ Μαΐῳ ταῖς καλουμέναις εἰδοῖς. Itane μικρὸν ὕστερον? Intervallum est dierum LV et solstitium iam propius instat.

Digitized by Google

I 39 p. 98. Cobetus multis locis ostendit pro praepositione *περὶ* reponendum esse *ὑπέρ* et notum est eas voculas perpetuo solere confundi. Sed praeterea sciendum est, quod argumentum Cobetus, si bene memini, non attigit, Dionysium sexcenties praepositionem *ὑπέρ* usurpare, ubi multo satius fuisset *περὶ* ponere. Pauca quaedam exempla dabo. Eo loco quem supra indicabam: *τῶν ὑπὲρ τοῦ δαίμονος λεγομένων.* VI 92 p. 1254: *ὑπὲρ οὗ πρότερον ἔφην.* VII. 40 p. 1399: *τὰ πράγματα ὑπὲρ ὧν λέξομεν,* quamquam praecedit *περὶ τηλικούτων λέγειν* et VII 39 p. 1398: *περὶ ὧν ἤκουσιν ἐκέλευον λέγειν.* VII 41 p. 1400: *ὑπὲρ ὧν λέγομεν* et mox *περὶ ὧν οὐκ εἰσὶ νόμοι.* VII 46 p. 1413: *ὑπὲρ ὧν ἐνεκαλοῦντο.* VII 47 p. 1416: Appii Claudii *γνώμη* est *ὑπὲρ τῶν πρὸς τὸν δῆμον διαλύσεων.* X 11 p. 2010: *τὴν ὑπὲρ τῶν μηνυομένων ζήτησιν.* Ex quibus exemplis, quae nullo negotio augeri possunt, hoc quoque apparet hunc abusum non esse repetendum ab horrore hiatus, quem Dionysius non nimis sedulo vitavit etiam Benselero iudice. Alia, quod minime mirum, corrigenda sunt; veluti V 65 p. 1002 *πολέμους* appellat *περὶ τῆς ἡγεμονίας,* quod dictum oportuit *ὑπέρ.* Contra VI 75 p. 1213: *ὑπὲρ ἀνδραποδισμοῦ καὶ κατασκαφῆς τῶν πόλεων,* praestat *περί.* Itidem considerandus locus est VI 40 p. 1130: *ὃ δέ μοι δοκεῖτε ἐπὶ πάντων ὑποπτεύειν, τοῦτ' οὐ δικαίως ἂν ὑποπτεύοιτε καὶ περὶ ἐμοῦ.* Sed in talibus componendis vix devoro taedium.

I 39 p. 98: *κελευσθεὶς σὺν τοῖς ἄθλοις καὶ τὰς βοῦς ἀπελάσαι.* Itidem minutum est rescribere: *ἐν τοῖς.*

I 40 p. 102. Arcades cum Evandro omnium primi Herculem Caco interfecto deum *ἐνόμισαν.* Hoc si fecerunt, errarunt, nam quod legitur sup. pag. *διαμείψας* demum *τὴν θνητὴν φύσιν* immortalis futurus erat propter virtutem. Itaque verius iudico: *ὠνόμασαν.*

I 42 p. 108. Offendit in Italia Hercules Cacum *ἐρυμνοῖς χωρίοις ἐπικαθήμενον,* sed quoniam Cacus semper in spelunca habitasse traditur, malo: *ἐγκαθήμενον.*

Digitized by Google

I 46 p. 116. Omnium postremus Aeneas Troianam arcem relinquit, *ἀνοίξας τὰς Φυγάδας πύλας*. Hic omnes interpretes haeserunt: Urlichsius corruptum vocabulum delevit, Meinekius *Φηγάδας* scripsit, Madvigius *Φυγαδικάς*, Iacobius post Kiesslingium alio amandavit. Quaero equidem an non probari debeat: *τὰς Φρυγίας πύλας*, coll. I 53 p. 137.

I 50 p. 126: *θύουσιν Ἀφροδίτῃ πρὸς τῷ κατασκευασθέντι ἱερῷ θυσίαν*. Palam est hic aliquid excidisse et supplendum est *τῷ κατασκευασθέντι (νεῳ ἢ) ἱερῷ*. Fecit in insula Zacyntho Aeneas quod ubique facit et templum Veneri dedicavit.

I 51 p. 130: *σὺν αὐτῷ τινες τῶν Φίλων ὑπέμειναν ἐν τῷ σόλῳ*. Haec vulgata scriptura est, sed Urbinas et Chisianus habent *ἐν τῷ σίλῳ*, quod Madvigius correxit *ἐν τῷ πλῷ*. Hanc emendationem Iacobius adscribit in margine nec lectionis praestantiam agnovisse videtur. Saepe animadverti nuperrimum editorem palaeographicae artis non esse peritissimum.

I 53 p. 136: *εἰσὶ δ' οἳ τὸν ἐξ Ἀφροδίτης Αἰνείαν λέγουσι κατασήσαντα τὸν λόχον εἰς Ἰταλίαν ἀνακομισθῆναι πάλιν οἴκαδε*. Pflugkius correxit *τὸν ὄχλον*· equidem commendaverim: *τὸν σόλον*.

I 54 p. 139. Hoc capite quaeritur cur tam multis locis Aeneae *τάφοι* commonstrentur; quippe *τὸν μετ' ἀνθρώπων βίον ἐκλιπὼν ἡρῴοις ἐκοσμεῖτο καὶ μνημάτων κατασκευαῖς πολλαχῇ*. Valde notabile est in Codice Chisiano *ἡρίοις* legi. Memoratur quidem *ἱερὸν* Aeneae I 53 p. 134 et *ἡρῷον* I 50 p. 127, uti et I 64 p. 163, sed erat *χωμάτιον οὐ μέγα καὶ περὶ αὐτὸ δένδρα σοιχηδὸν πεφυκότα θέας ἄξια*. Harpocration vocabulum apud Lycurgum invenit: secundum eum *ἡρία εἰσὶν οἱ τάφοι· φασὶ δέ τινες κοινότερον μὲν πάντας τοὺς τάφους οὕτως ὀνομάζεσθαι, κατ' ἐξαίρετον δὲ τοὺς μὴ ἐν ὕψει τὰ οἰκοδομήματα ἔχοντας*. Conferantur ad hunc locum Hemsterhusius et Valesius.

I 56 p. 143. Aeneae audita fuit divina vox quae pollicita est *παισὶν αὐτοῦ καὶ ἐγγόνοις ἔσεσθαι ἀρχὴν μεγίσην καὶ ἐπὶ*

Digitized by Google

πλεῖσον χρόνον ἐκμηκυνθησομένην ὑπάρξαι. Violatur syntaxis et, si cum Syllburgio ὑπάρξειν scripseris, elumbis sententia evadet. Optimum, credo, remedium: ἐκμηκυνθησομένην ὕπαρξιν. Vide hoc vocabulum quo opes et facultates significantur, apud ipsum Dionysium V 48 p. 956 et VII 8 p. 1330. Redit locutio εἰς μακρὸν ἐκμηκύνειν χρόνον VI 83 p. 1231.

I 71 p. 178: τελευτῆσαι δ' οὗτος ἐν μάχῃ παρὰ ποταμῷ γενομένῃ λέγεται. Malim: ἐν μάχῃ παραποταμίῳ.

I 72 p. 181: ταύτην δὲ λέγει ταῖς ἄλλαις Τρῳάσι παρακελευσαμένην κοινῇ μετ' αὐτῶν ἐμπρῆσαι τὰ σκάφη βαρυνομένην τῇ πλάνῃ. Scripsissem equidem: βαρυνομένων.

I 73 p. 184: ἐκ παλαιῶν λόγων ἕκαστός τι παραλαβὼν ἀνέγραψεν. Commodior scriptura: ἕκαστός τις ἃ παρέλαβεν ἀνέγραψεν.

I 75 p. 191: τοῖς ἔτεσιν οἷς ἕκαστοι κατέσχον τὴν ἀρχήν. Hiccine poterit ullo modo probari pluralis numerus? Cf. Cobet. *Observ.* p. 39. Sed est fortasse quaedam ipsius Dionysii incuria; veluti III 7 p. 420 non minus absonum est: ἑκάτεροι διελέγοντο.

I 78 p. 197: ἐπειδὴ τὴν νόσον αἱ γυναῖκες ἀπόρρητον ἀνθρώποις ἠτιῶντο εἶναι. Non probo Kayserum qui ἀνδράσιν correxit, nam requiro emendationis facilitatem et sponte sese mihi obtulit ἀπόρρητον ἄλλοις. Poterit etiam quis cogitare de: ἀπόρρητον αὐτοῖς, i. e. medicis quos ad puellam miserat rex Amulius. Sic II 4 p. 244: ἄξιος ὑπ' ἀνθρώπων κριθείς Cobetus *Observ.* p. 40 correxit: ὑπ' αὐτῶν. Malo tamen: τοῖς ἄλλοις, quoniam continuo sequitur reginam γυναικείᾳ τεκμάρσει τὸ ἀφανὲς τοῖς ἄλλοις ἀνευρεῖν.

I 78 p. 199: τὴν γνώμην τοῦ βασιλέως ἔμαθον οἱ σύνεδροι ἀπαραιτήτῳ τῇ ὀργῇ χρωμένην. Lege: χρωμένου. Quis umquam vidit γνώμην ὀργῇ χρωμένην?

I 79 p. 201. De fiscella sermo fit in qua gemini expositi:

Digitized by Google

τοῦ ῥείθρου κατὰ μικρὸν ὑποχωροῦντος ἐκ τῶν περὶ ἔσχατα λίθου προσπταίσει περιτραπεῖσα ἐκβάλλει τὰ βρέφη. Corrigo: ἐκ τῶν περιεσχάτων. Vocabulum Dionysius ab Herodoto V 101 mutuatus est.

I 79 p. 202. Conspiciunt pastores lupam ὥσπερ τέκνα περιέπουσαν, τὰ δὲ ὡς μητρὸς ἐξεχόμενα. Suppleverim: ὥσπερ (μητέρα) τέκνα.

I 81 p. 211. Numitor Romuli τοῦ σώματος τὴν εὐπρέπειαν ἀπεθαύμαζεν. Nimis tenuis ea laus est et rescribam: τὴν ἐκπρέπειαν. Habebat adulescens πολὺ τὸ βασιλικόν.

I 82 p. 213. Postquam Numitor Remum agnovit, mittit certum quendam hominem, qui Romulum arcessat: πέμπεταί τις ἐξευρεθεὶς ὃς ἐδόκει ὑπηρετήσειν. Palam est aliquid excidisse: hinc Reiskius supplevit: ὃς (προθύμως καὶ πιστῶς) ἐδόκει, Meinekius autem hiatuum minime fugitans: (εὖ) ὑπηρετήσειν. Verum hoc misso, quid significat ἐξευρεθείς? Gravis, uti arbitror, latet corruptela et reposuerim: πέμπεταί τις ἐξελεύθερος. Dionysius appellavit τὸ ἐξελευθερικὸν φῦλον libertinos IV 22 p. 692.

I 85 p. 223: τὸ χωρίον ἔνθα ἔμελλον ἱδρύσειν τὴν πόλιν οὐ τὸ αὐτὸ ᾑρεῖτο ἑκάτερος. Malim sane: ᾔρητο. Similiter IV 10 p. 661: τῆς βουλῆς ὃν αὐτὴ προῃρεῖτο παραγούσης ἐπὶ τὰ πράγματα, verior scriptura videtur προῄρητο. Itidem IV 65 p. 799 Lucretia coacta fuit περιιδεῖν αὐτὸν ἃ προῃρεῖτο διαπραξάμενον, commendo προῄρητο et cum Reiskio διαπραττόμενον. Magis etiam necessaria eadem correctio est V 60 p. 990: ἐπ' ἐκείνῳ τὴν ἐξουσίαν ἐποίησαν ἅπαντα πράττειν ὅσα προῃρεῖτο. Contra plusquamperfectum displicet III 47 p. 539.

II 1 p. 235. Dicuntur Oenotri nomen habere ἐπ' Οἰνώτρου· contra I 13 p. 35 Οἴνωτρος est ἀφ' οὗ Οἰνωτροι nomen habent. Hic quaeritur utrum praepositio ἀπὸ se rectius habeat an ἐπί. Collegi ex Dionysio aliquammultos locos ut viderem numquid

Digitized by Google

inter ἐπὶ et ἀπό interesset et comperi personas plerumque dici ἀπό τινος, loca vero ἐπί τινος nomen habere. Pauci fortasse loci refragarentur, nisi duo essent capita I 72 et 73, in quibus octies adeo invenitur ἀπό, ubi exspectabam ἐπί. Ceterum ratio satis constat: Πευκέτιοι sunt ἀπὸ Πευκετίου I 11 p. 32 et I 13 p. 35, Λυκάονες ἀπὸ Λυκάονος I 12 p. 33, Ἰταλοὶ ἀπ' Ἰταλοῦ I 12 p. 34, ἀπὸ Σικελοῦ οἱ ἄνθρωποι καὶ ἡ νῆσος I 22 p. 57, Τυρρηνοὶ ἀπὸ Τυρρηνοῦ I 27 p. 70, cet. Contra Αὐσόνιος κόλπος ἐπὶ τῶν Αὐσόνων I 11 p. 32, Τρινακρία ἐπὶ τοῦ σχήματος I 22 p. 57, Παλάτιον ἐπὶ Πάλλαντος I 32 p. 83, Ἰταλία ἐπὶ τοῦ ταύρου I 35 p. 90, Mons Caelius ἐπὶ Καιλίου II 36 p. 313, τὸ Φρούριον ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Κρεμέρα, IX 5 p. 1781, alibi. Nec mirum has praepositiones alibi haud ita raro confusas fuisse; *plerumque* tamen discrimen obtinet quod dixi. Rem ulterius indagabunt quibus maius est otium.

II 18 p. 272: σωφροσύνην τε καὶ δικαιοσύνην. Est sententia paulo longior quam quae hic describatur, sed quod praecedit: τὴν παρὰ τῶν θεῶν εὔνοιαν et quod sequitur τὴν εὐδαιμονίαν et τὴν γενναιότητα, luculenter ostendunt articulum abesse non posse et legendum esse: (τὴν) σωφροσύνην. Sexcenties vidi apud Dionysium articulum ab librariis perperam omissum esse, sed semel hoc dixisse satis habeo. Alibi male insertus fuit, veluti VI 73 p. 1206: τὰ φανερώτατα et VI 80 p. 1223: τὸν ἀνέψιον.

II 19 p. 276: περιάγουσιν ἀνὰ τὴν πόλιν οὗτοι μητραγυρτοῦντες. Est operae pretium de hoc loco paulo diligentius exponere. Laudat Dionysius Romanos quod nullas norunt θεοφορήσεις, non κορυβαντιασμούς, non ἀγυρμούς, non βακχείας καὶ τελετὰς ἀπορρήτους, cetera id genus. Imprimis admirabile est, etsi tot barbarae gentes Romam confluxerint et peregrinae ceremoniae etiam divino iussu receptae sint, quod illa fiunt Romano ritu; civitas τοῖς ἑαυτῆς αὐτὰ τιμᾷ νομίμοις ἐκβαλοῦσα τερθρείαν μυθικήν. Exemplo sunt Megalesia: etenim Magnae Matri θυσίας καὶ ἀγῶνας ἄγουσιν ἀνὰ πᾶν ἔτος οἱ στρατηγοὶ κατὰ τοὺς Ῥωμαίων νόμους, ἱερῆται δ' αὐτῆς ἀνὴρ Φρὺξ καὶ γυνὴ Φρυγία καὶ περιάγουσιν ἀνὰ τὴν πόλιν οὗτοι μητραγυρτοῦντες. Despicatissimum sacerdotum genus optime novimus ex Apuleio et ex

Digitized by Google

Luciani Asino. Uterque circumforanea mendicabula iisdem coloribus depinxit. Erant, ut Apuleius perhibet, de triviali popularium faece qui per plateas cymbalis et crotalis personantes Deamque Syriam circumferentes mendicare compellebant et stipes aeneas, immo vero et argenteas, multis certatim offerentibus, sinu recipiebant patulo. Apud Lucianum describitur senex *τῶν τὴν θεὸν τὴν Συρίαν εἰς τὰς κώμας καὶ τοὺς ἀγροὺς περιφερόντων καὶ τὴν θεὸν ἐπαιτεῖν ἀναγκαζόντων*. Dicebatur hoc *ἀγείρειν* et *περιαγείρειν*, a quo aliquantulum differt medium *ἀγείρεσθαι* et *περιαγείρεσθαι*, nam sacerdotes qui *Deae suae* stipem petunt *ἀγείρουσι* et *περιαγείρουσι*· qui autem *sibi* munuscula petunt mendici *ἀγείρονται* et *περιαγείρονται*. Itidem medium verbum, uti aequum fuit, in usu fuit de iis quos palma nobilis ad deos evexerat. Platonis librorum de Republica ultima verba sunt: *ἵνα .... ἐπειδὰν τὰ ἆθλα αὐτῆς κομιζώμεθα, ὥσπερ οἱ νικηφόροι περιαγειρόμενοι, καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν τῇ χιλιέτει πορείᾳ, εὖ πράττωμεν*. Est de eo loco perdocta Boethi adnotatio apud Photium in voce, quam cognoscere pretium est, quum nos hodie non nisi ambubaias et balatrones et funambulos noverimus *περιαγειρομένους*. Itaque Boethus scribit: *ὥσπερ οἱ νικηφόροι περιαγειρόμενοι ἀθληταί· Πολιτείας ἰ ἐπὶ τέλει. λέγεται γὰρ ὅτι τὸ μὲν ἐξαρχῆς ἆθλα προυτίθεσαν τοῖς ἀγωνιζομένοις, ὃν τρόπον καὶ Ὅμηρος καὶ ἄλλοι ποιηταὶ ἱστοροῦσιν· ἐπεὶ δ' ἤρξαντο χωρὶς ἄθλων ἀγωνίζεσθαι, τοὺς νικήσαντας οἱ μὲν κατὰ φιλίαν ἢ συγγένειαν προσήκοντες στεφάνοις ἀνέδουν· τῶν δ' ἄλλων οἱ μὲν σύνεγγυς καθήμενοι καὶ περιουσιάζοντες πλέονος ἄξια ἐπετίθεσαν· οἱ δὲ πορρωτέρω ἄνθεσι καὶ φύλλοις ἔβαλλον περιερχομένους· ὡς καὶ νῦν τοῖς ἐπιφανῶς ἀγωνισαμένοις ἐπιβάλλουσι πετάσους καὶ ζώνας, οἱ δὲ χιτῶνας. Ἐκ τούτου σύνηθες ἐγένετο κύκλῳ περιπορευομένους τοὺς ἀθλητὰς περιαγείρειν καὶ λαμβάνειν τὰ διδόμενα, κτὲ*. Profecit Boethus ex Eratosthene, cuius doctrinam servavit Scholiasta ad Euripidis Hecubam vs. 569, ubi poeta narrat de Polyxena, cuius cadaver *φύλλοις ἔβαλλον· τοῦτο παρὰ τοὺς χρόνους. Ἐρατοσθένης γὰρ περὶ τῆς φυλλοβολίας φησὶν ὡς πάλαι χώρις ἄθλων ἀγωνίζομένων τῶν ἀνθρώπων τῷ νικήσαντι καθάπερ ξρανον εἰσφέροντες ἔρριπτον τῶν θεατῶν ὅτου ἕκαστος ηὐπόρει. οἱ μὲν οὖν ἐμπορευόμενοι διάφορα δῶρα, τῶν δὲ λοιπῶν οἱ μὲν ἐγγὺς καθήμενοι στεφάνους ἐπετίθεσαν, οἱ δ' ἀνωτέρω τοῦθ' ὅπερ ἦν λοιπόν, ἔβαλλον*

Digitized by Google

τοῖς ἄνθεσι καὶ Φύλλοις καὶ νῦν ἐπὶ τοῖς ἐπιφανῶς ἀγωνιζομένοις προβάλλουσι χιτῶνας, πετάσους, χιτωνίσκους, κρηπῖδας· διὸ δὴ σύνηθες ἦν κύκλῳ περινοστοῦντας ἀγείρειν τὰ διδόμενα, κτἑ. Est etiam alius Platonis locus non minus luculentus, Rep. II p. 381, ubi vetat ne quis poeta μηδ' ἐν τραγῳδίαις μηδ' ἐν τοῖς ποιήμασιν εἰσάγῃ Ἥραν ἠλλοιωμένην ὡς ἱέρειαν ἀγείρουσαν

Ἰνάχου Ἀργείου ποταμοῦ παισὶν βιοδώροις.

Etiam pauperum pueris solemne erat verno tempore τὸ περιαγείρεσθαι. Rhodii hoc appellabant χελιδονίζειν, apud Athenaeum VIII p. 360, cuius loci quantum commemini nuper Gelderus immemor fuit in docto libro de Rebus Rhodiorum. Cantilena erat:

ἦλθ' ἦλθε χελιδών,
καλὰς ὥρας ἄγουσα
καλοὺς ἐνιαυτούς,

et quae sequuntur. Nihil erat admodum cur quis lepidis pueris succenseret nec dissimiles mores sunt, qui in his terris etiam ad nostram aetatem perdurarunt; sed propudiosos illos sacerdotes Romani vehementer perosi erant. Veluti quod scribit Dionysius, egregie confirmatur Plutarchi testimonio in vita Marii c. 17: ἀφίκετο καὶ Βατάκης ἐκ Πεσσινοῦντος ὁ τῆς Μεγάλης Μητρὸς ἱερεὺς ἀπαγγέλλων ὡς ἡ θεὸς ἐκ τῶν ἀνακτόρων αὐτῶν ἐφθέγξατο νίκην καὶ κράτος πολέμου Ῥωμαίοις ὑπαρξειν. Τῆς δὲ συγκλήτου προσθεμένης καὶ τῇ θεῷ ναὸν ἐπινίκιον ἱδρύσασθαι ψηφισαμένης, τὸν Βατάκην εἰς τὸν δῆμον προελθόντα καὶ ταὐτὰ βουλόμενον εἰπεῖν ἐκώλυσε δημαρχῶν Αὖλος Πομπῴος, ἀγύρτην ἀποκαλῶν καὶ πρὸς ὕβριν ἀπελαύνων τοῦ βήματος. Hinc facile intellectu est quanta cum indignatione homines spectaverint Ptolemaeum illum, ad quem venit Spartanorum rex Cleomenes, Plut. in vita c. 33: ὁ γὰρ βασιλεὺς οὕτως διέφθαρτο τὴν ψυχὴν ὑπὸ γυναικῶν καὶ πότων, ὥςε, ὁπότε νήφοι μάλιςα καὶ σπουδαιότατος αὐτοῦ γένοιτο, τελετὰς τελεῖν καὶ τύμπανον ἔχων ἐν τοῖς βασιλείοις ἀγείρειν. Sed haec iam plus quam satis sunt et alia multa invenies apud Ruhnkenium ad Tim. p. 10 et p. 216, uti et apud Cobetum *Mnem.* 1860 p. 431 et 1862 p. 387 et ἐν τῷ Ἑρμῇ Λογίῳ p. 473. Quodsi autem addidero apud Photium in unico Codice Galeano legi: νικηφόροι περιαγόμενοι, certatim autem ab omnibus correctum fuisse περιαγειρόμενοι, vix quisquam hisce perlectis dubitabit quin apud Dionysium itidem

Digitized by Google

rescribendum sit: περιαγείρουσιν ἀνὰ τὴν πόλιν οὗτοι μητραγυρτοῦντες pro περιάγουσιν.

Cum hoc verbo ἀγείρειν coniunctum est substantivum nomen ἀγυρμός, nam ita scribitur eo Dionysii loco a quo tota haec disputatio profecta est, in Codice Urbinate, non ἀγερμός. Itidem sunt συναγυρμοὶ τροφῆς in Excerptis Escorialensibus Dionysii XII p. 171. 13 Ksl. Etiam Plato Politic. p. 272 C συναγυρμὸν Φρονήσεως appellavit et συναγυρτὸν ὕδωρ Legg. VIII p. 845 E. Hinc fortasse elui poterit mendum quod Cobetus neglexit tollere, quum agebat de loco Clementis Alexandrini qui legitur Paedag. II 8 p. 212: ἐν δὲ τοῖς ἀγῶσι πρῶτον ἡ τῶν ἄθλων δόσις ἦν, δεύτερον δὲ ὁ ἐπαγερμός, τρίτον ἡ Φυλλοβολία, τελευταῖον ὁ στέφανος, ἐπίδοσιν λαβούσης εἰς τρυφὴν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὰ Μηδικά. In omnibus Codicibus inventum erat ἐπεγερμός, quod Ferrarius emendavit ut fieret ἐπαγερμός. Cobetus studuit ostendere vocabulum alibi nusquam lectum scribendum esse περιαγερμός· mihi necessaria forma videtur περιαγυρμός, ut triplex fuerit in uno vocabulo vitium.

Ceterum hic notandae sunt duae mirificae correctiones Madvigii in *Adversariis* I p. 713. Duo sunt loci apud Diogenem Laertium IV 16 et VII 12. Priore loco docemur Polemonem adeo fuisse ἀκόλαστον ὥστε καὶ περιφέρειν ἀργύριον πρὸς τὰς ἑτοίμους λύσεις τῶν ἐπιθυμιῶν· alter locus de Zenone est: ποιήσας δέ ποτε κοῖλον ἐπίθημα τῇ ληκύθῳ περιέφερε νόμισμα, λύσιν ἕτοιμον τῶν ἀναγκαίων ἵν' ἔχοι Κράτης ὁ διδάσκαλος. Dixeris neque hunc usum verbi περιφέρειν obscurum esse et alterum locum altero egregie confirmari. Stultae fabellae sunto; sed probe intelligimus quid Diogenes dicat. Madvigius tamen verbum περιαγείρειν reposuit, quod vere ut dicam, nec coelum nec terram tangit.

II 20 p. 247. Sunt Graecorum μῦθοι ταραχὰς ἐξαιρούμενοι ψυχῆς καὶ δείματα καὶ δόξας καθαιροῦντες οὐχ ὑγιεῖς. Est verbum καθαίρειν, quod duplici modo cum quarto casu construitur, nam tum ipsum corpus καθαίρομεν dum sordes eluimus; tum Iuno apud Homerum λύματα πάντα κάθηρεν· est notum hoc. Hinc malo δόξας καθαίροντες οὐχ ὑγιεῖς et noli credere hanc nimis temerariam coniecturam esse, nam est ipsa lectio

Digitized by Google

Codicis Urbinatis. Xenophon in Convivio viros appellat *ἐκκεκαθαρμένους τὰς ψυχάς*.

II 25 p. 288. Mirum est Iacobium cum Urbinate Codice *οὐλὰς* maluisse scribere, quam cum reliquis omnibus *ὀλάς*.

II 25 p. 290: *ὃ πάντων ἐλάχιστον ἁμαρτημάτων Ἕλλησι δόξειεν ἂν ὑπάρχειν, εἴ τις οἶνον εὑρεθείη πιοῦσα γυνή*. Hic tres loci conferendi sunt quos Cobetus correxit: IV 16 p. 677: *σοφώτατον ἁπάντων πολιτευμάτων εἰσηγήσατο*· Cobetus: *πολίτευμα*. VI 66 p. 1190: *εἰς ἔριν ἐμπεπτωκότας ὀλεθριωτάτην τῶν ἀνθρωπίνων νόσων*· Cobetus *νόσον*. VII 7 p. 1328: *δύο τὰ κάκιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις καθίσταται πολιτευμάτων*· Cobetus *πολιτεύματα*. Ob eandem causam eademque opera: II 16 p. 268: *πολίτευμα κράτιστον ἁπάντων πολιτευμάτων ὑπάρχον*, dele id quod est *πολιτευμάτων*. II 27 p. 294: *ἁπάντων κράτιστον ἡγούμενοι νόμων*, iam Sylburgius correxit idque Iacobius recepit *νόμον*. II 76 p. 401: *τὸν ἐκ γῆς πλοῦτον ἁπάντων ὄντα πλούτων δικαιότατον*, Kiesslingius delevit *πλούτων*. Sic recte legitur V 15 p. 781: *μέγιστος ἁπάντων ἀγών* et V 54 p. 974: *πόλεμον ἁπάντων βαρύτατον*. VI 20 p. 1084: *τυράννῳ θηρίων ἁπάντων ἀγριωτάτῳ*, scribe *θηρίῳ*. Edidit Iacobius cum codice Urbinate I 16 p. 44: *ἄγους οὐδενὸς ἔλαττον τοῦτο τιθέμενοι*, malo cum reliquis libris *ἄγος*. II 30 p. 301: *τρόπων συμπάντων ἐπιφανέστατον*, recte in Chisiano legitur: *τρόπον*, sicuti recte scribitur III 1 p. 406: *ἔργον ἁπάντων μεγαλοπρεπέστατον* indeque malim III 23 p. 474: *πάντων κακὸν ἔσχατον*, non *κακῶν* — itemque eo loco a quo exorsi sumus: *πάντων ἐλάχιστον ἁμάρτημα*, sed paulo post optime scribitur: *ἁμαρτημάτων γυναικείων αἴσχιστα* vel fortasse *ἔσχατα*.

II 26 p. 291. Saepius quam putaveris etiam in novissima Iacobii editione *ἕως* cum coniunctivo construitur sine particula *ἄν*. Observavi locos qui sequuntur: II 26 p. 291; III 7 p. 423; III 17 p. 452; III 64 p. 574; IV 4 p. 643; IV 5 p. 646; IV 79 p. 827; V 8 p. 862; V 9 p. 863; V 42 p. 941; VI 62 p. 1180; VII 3 p. 1315; VII 8 p. 1328; VII 9 p. 1333; VIII 2 p. 1507; VIII 41 p. 1602; VIII 47 p. 1614; VIII 75

Digitized by Google

p. 1692; IX 2 p. 1742; X 18 p. 2035; XI 13 p. 2163; XI 32 p. 2240. Plerumque ἂν particula sic simpliciter inserenda est; interdum optativo vel etiam indicativo opus est, veluti IV 79 p. 827, VIII 35 p. 1586 vel X 1 p. 1984. Rarius fit ut ἂν perperam optativo additum sit, sicuti V 13 p. 874, VII 1 p. 1309 vel II 28 p. 298. Multo turpius est, sicubi τέως pro ἕως legitur: Cobetus quatuor locos correxit I 33 p. 86; I 38 95; I 69 p. 174 et V 44 p. 945; enotavi praeterea VI 68 p. 1194. Longe vero turpissimum quod Iacobius haud raro, ubi ἕως recte legebatur, soloecum τέως per malesanam coniecturam in textum intulit; fecit hoc I 55 p. 141; II 46 p. 332; II 54 p. 351; IV 46 p. 757; IV 57 p. 778; V 33 p. 918; V 44 p. 945; V 70 p. 1015; VI 1 p. 1037; VI 14 p. 1071; VI 68 p. 1195; VIII 20 p. 1546 et VIII 64 p. 1651. Nimirum hiatus horror eum adegit ad id quod absurdum est indeque VII 48 p. 1418 coniecit quidem τέως, sed quum forte consonans litera praecederet, non opus habuit suum inventum textui obtrudere. Verum quis nescit hiatuum omne genus apud Dionysium crebro inveniri eoque minus offensionis est in ἕως, etiamsi vocalis litera praecedat, quum inter utrumque vocabulum necessario interpungatur vel certe vox aliquantulum subsistat.

II 28 p. 296: εἰ δὲ μηδὲν εἴη τὸ κωλῦσον. Simili modo Dionysius saepe loquitur et formulam adamasse videtur; enotavi certe locos plus quam triginta. Sed haud raro factum est ut praesens pro futuro irreperet, licet optio numquam ambigua possit esse. Sunt eiusmodi correctiones apud Dionysium etiam evidentiores quam apud plerosque alios, quum semper eadem eodem modo dicere amet. Legitur III 28 p. 495: οὐδὲν ἂν τὸ κωλῦον ἦν, sed vide futurum II 67 p. 369: οὐδὲν ἦν τὸ κωλῦσον, quae verba recurrunt V 61 p. 993; IX 9 p. 1760: μηδὲν ἔτι τὸ κωλῦσον ἔσῳ· IX 14 p. 1775: οὐδὲν ἂν τὸ κωλῦσον ἦν ἀπολέσθαι. Hinc itidem parata medicina III 6 p. 419, ubi eadem verba leguntur, quae modo habebamus III 28 p. 495. Legitur VI 19 p. 1082: οὐδὲν ἔσεσθαι τὸ κωλῦον, sed vide futurum II 72 p. 373 et X 28 p. 2064: est hoc Dionysio in deliciis, qui itidem scripsit IV 83 p. 836: οὐ φόβος ὁ καθέξων ἔσαι. Non

Digitized by Google

aliter iudicandum de VI 71 p. 1200: *οὐδὲν ἔτι τὸ κωλῦόν ἐστιν* et VI 72 p. 1205: *οὐδὲν ἔφησεν εἶναι τὸ κωλῦον*. Legitur VIII 25 p. 1558: *τί οὖν κωλύει σε ἀπολαβεῖν*; sed in interrogatione Dionysius futurum habet VI 86 p. 1239: *τί κωλύσει ἀπολέσθαι τὴν πόλιν*; VI 78 p. 1219: *τί κωλύσει ἀκυρωθῆναι ταῦτα*; VIII 8 p. 1520: *τί κωλύσει ἀποστῆναι*; Exstat X 11 p. 2011: *τί οὖν τὸ κωλῦον ἔσται* et XI 5 p. 2170: *τί τὸ κωλῦον ἔσται*; sed verior scriptura est XV p. 211. 13 Ksl.: *τὶ δὴ καὶ τὸ κωλῦσον ἔσται*. Invenio XI 20 p. 2205: *τὸ κωλῦον οὐδὲν ἐγένετο νέαν ἀρχὴν κυρωθῆναι*, sed vide futurum in simili locutione II 67 p. 379, quem locum supra exscripsi et VII 51 p. 1425: *τί γὰρ ἂν τὸ κωλῦσον ἦν*; Confer praeterea XI 35 p. 2246: *οὐδὲν ἔσται τὸ κωλῦον τὰ αὐτὰ παθεῖν*, sed recte futurum usurpatum videbis II 72 p. 393 et X 28 p. 2064. Denique, nam lectoris satietati occurrendum est in re perquam levi, VII 58 p. 1446: *μηδὲν ἔσω τὸ κωλῦον*, praefero futurum quod in eadem illa locutione recte usurpatum est IX 9 p. 1760. Sentit mecum Reudlerus in dissert. acad. p. 26.

II 32 p. 304. Caeninates aliique populi Sabinis belli principatum deferunt: *ἐκείνους ἠξίουν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πολέμου παραλαβεῖν .... χρήμασι πλεῖσον δυναμένους ἄρχειν τε ἀξιοῦντας τῶν πλησιοχώρων καὶ οὐκ ἐλάχιστα τῶν ἄλλων περιυβρισμένους*. Redit nota compendiorum confusio et corrige: *ὡς οὐκ ἐλάχιστα*.

II 34 p. 306. Duabus urbibus devictis redit Romulus in urbem *ἄγων σκῦλά τε ἀπὸ τῶν πεπτωκότων κατὰ τὴν μάχην καὶ ἀκροθίνια λαφύρων θεοῖς καὶ πολλὰς ἅμα τούτοις θυσίας ἐποιήσατο*. Pompa describitur indeque continuo sequitur: *τελευταῖος δὲ τῆς πομπῆς αὐτὸς ἐπορεύετο* itaque quum plane absonum sit illud *θυσίας ποιεῖσθαι*, nam sacris demum rex operabitur postquam perventum erit in urbem, remedium quaerendum et nihil invenire potui lenius quam: *καὶ πολλὰς ἅμα τούτοις λείας ἃς ἐποιήσατο*.

II 34 p. 308. Romulus in aede Iovis Feretrii dedicat spolia regis Caeninatium, quem ipse obtruncarat, *ὃν αὐτοχειρίᾳ κατειργάσατο*. Imo: *κατείργασο*.

Digitized by Google

II 40 p. 321. Complures loci animadverti ubi παντaχόθεν legitur; bis omnino apud Dionysium invenitur πάντοθεν, nempe hic et XII p. 172. 31 Ksl.

II 41 p. 322: Φρουρίου γενόμενοι καρτεροῦ κύριοι. Ultimo vocabulo expuncto lege: καρτεροί. Vide quae Cobetus observavit p. 29 et alibi.

II 43 p. 326. Codex Urbinas interdum habet noviciam formam ἐλασθείς. Non satis exputo cur Iacobius ubique eam lectionem reposuerit, cum in plerisque aliis sincerum ἐλαθεὶς legatur. Etiam in re critica valet regula iuris in dubiis pro reo pronunciandum esse. Qui autem scribere solet ἐξελασθῆναι, cur idem retinuit ἐξελαθήσεσθαι IV 9 p. 657?

II 43 p. 326: λίθου πληγῇ ἐξαισίῳ κατὰ κροτάφου ἐνεχθέντος ἐκ τῶν ἄνωθεν κακωθείς. Proprium est in ea re verbum καρωθείς. Cf. III 19 p. 458: τοῖς ἄλλοις τραύμασι κεκαρωμένος ἤδη. Eandem corruptelam odoratus sum apud Plutarchum in Vita Ciceronis c. 35. 2, vide *Mnem.* 1899 p. 423.

II 43 p. 326. Curtius σὺν χρόνῳ σώζεταί τε ἐκ τῆς λίμνης τὰ ὅπλα ἔχων καὶ εἰς τὸν χάρακα ἀπάγεται. Hic rectius sese habebit compositum ὑπάγεται, *recedit*. Recte Romulus vulneribus confectus mox εἰς τὸ τεῖχος ἀποφέρεται.

II 44 p. 328: ἐν βουλῇ ἐγίνοντο πότερον ἀποίσουσιν ἐπ' οἶκου τὰς δυνάμεις .... ἢ προσμεταπέμπωνται στρατιὰν ἑτέραν οἴκοθεν καὶ προσμένωσι. Cobetus p. 48 commendavit ἀπάξουσιν· mihi expuncto τὰς δυνάμεις praeplacet ἀπίωσιν, nam coniunctivus propemodum necessarius est.

II 44 p. 329: τῷ δὲ πολλὰ καὶ δεινὰ ἐπιδεῖν. Manifestum est requiri ἐνιδεῖν.

II 45 p. 332. Superiore anno, *Mnem.* 1899 p. 405, plurimos ex Plutarcho locos collegi ut ostenderem quam fuerint veteres proni ad lacrimas. Nunc corollarii loco idem faciam in Dionsysio

Digitized by Google

et dabo omnes locos qui nostris auribus peregrinum sonant, quum barbati viri, ne quid de imbecillo sexu affirmem, lacrimas aut retinere soleant aut certe dissimulare. Ecce potiora exempla: II 45 p. 322: procurrunt raptae virgines ad Sabinorum castra ὀδυρόμεναι τε καὶ προσπίπτουσι τοῖς τῶν ἀπαντώντων γόνασι .... καὶ τὰ δάκρυα κατέχειν οὐδεὶς ἱκανὸς ἦν. III 18 p. 455: Horatii et Curiatii περιέβαλλον ἀλλήλους κλαίοντες καὶ τοῖς ἡδίστοις ὀνόμασιν ἀνακαλοῦντες, ὥστε εἰς δάκρυα προπεσεῖν ἅπαντας, ubi obiter notandum miro iudicii errore Iacobium spreta vulgata lectione ἀλλήλους, ex solo Urbinate recepisse dativum ἀλλήλοις. IV 12 p. 667 mortuo Tarquinio Prisco Servius Tullius in contione recusat imperium κραυγή τε παρὰ πάντων ἐξαίσιος ἐγίνετο καὶ δεήσεις μεμιγμέναι δάκρυσιν. IV 84 p. 837 postquam populus in contione Brutum audivit de Lucretia, de Tarquiniis, de reliquis, τοῖς πλείοσιν δάκρυα ὑφ' ἡδονῆς ἔρρει θαυμαστῶν καὶ ἀπροσδοκήτων ἀκούουσι λόγων. Sed est hoc fortasse ferendum; multo autem magis mirum quod de Tarquinio legimus V 3 p. 849 apud Etruscos: διεξελθὼν δ' ὧδε ταῦτα μετὰ πολλῶν οἴκτων τε καὶ δακρύων ἔπεισε τὸν δῆμον πρέσβεις ἀποστεῖλαι. VI 18 p. 1080 legati Latinorum in Senatum introducuntur καὶ συμφορὰς ἀνέκλαιον τὰς καταλαμβανομένας τοὺς μηδὲν ἡμαρτηκότας .... ὥστε παθεῖν τι πρὸς τὰ δάκρυα καὶ τὰς δεήσεις αὐτῶν τὸ συνέδριον ἅπαν. VI 26 p. 1101 est plebs furore concitata in patricios et in foro consul προκυλιόμενος τῶν δημοτικῶν ἑκάστου μετὰ δακρύων αὐτοὺς ἔπεισεν ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέραν ἐπισχεῖν, κτέ. VI 65 p. 1190 quum multae ac diversae in Senatu sententiae dictae essent, seniores Patrum εἰς δάκρυα καὶ δεήσεις τῶν ἐναντιουμένων τελευτῶντες ἐτράποντο. Quo tempore plebs secessionem fecerat in Aventinum, VI 81 p. 1225, Brutulus — nam hoc ei cognomentum inditum fuisse suspicor — longam orationem habuit: ἐπεὶ δὲ τὰς ὕβρεις τελευτῶν διῆλθεν, ... οὐδεὶς ἦν στερρὸς οὕτω τὴν διάνοιαν, ὃς οὐκ ἐξεχεῖτο τοῖς δάκρυσι καὶ ἀνεκλαίετο τὰς κοινὰς συμφοράς· καὶ τοῦτ' οὐκ αὐτοῖς μόνοις συνέβαινε παθεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς παρὰ τῆς βουλῆς ἥκουσιν· οὐδὲ γὰρ οἱ πρέσβεις τὰ δάκρυα κατέχειν ἴσχυον. Similiter Menenius Agrippa plebem commovit VI 87 p. 1240. In contione Volscorum, VIII 5 p. 1512, rogatus sententiam Coriolanus stabat κατηφὴς καὶ δεδακρυμένος. Idem ille Coriolanus, VIII 45 p. 1610, matrem in castris ex-

Digitized by Google

cepit et μέχρι πολλοῦ κλαίων τε καὶ περιέπων κατεῖχεν ἐκλελυμένην, cum quo loco convenit VIII 54 p. 1632. Q. Fabius Consul copiosa oratione populum ad virtutem cohortatur, IX 10 p. 1763, πολλὰ μεταξὺ τῶν λόγων ἐκχέων δάκρυα. Omnium autem maxime memorabile est quod de Siccio legimus X 45 p. 2112, qui iussus ab imperatore certum mortis periculum adire, δακρύσας τούς τε συνήθεις ἅπαντας ἀσπασάμενος ᾤχετο τοὺς ὀκτακοσίους ἄνδρας ἄγων κατηφεῖς καὶ δεδακρυμένους. Sp. Virginius adulescens, X 49 p. 2112, quum videret sodalem suum M. Icilium ad certam mortem sponte proficiscentem, narrat sibi obortas esse lacrimas τὴν συμφορὰν τοῦ ἑταίρου προανακλαιομένῳ. Quibus auditis universus populus ad lacrimas usque commotus fuit. Claudius decemviri patruus, XI 15 p. 2192, surgit in senatu κατηφὴς καὶ μεσοὺς ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρύων et significat se Regillum secedere velle, ni decemviri se imperio abdicent. Numitorius XI 30 p. 2235 de misera Virginiae sorte disserit ἀνακλαυσάμενος τὴν ὕβριν εἰς ἣν ἔμελλεν ἡ παῖς παραδοθήσεσθαι. Nec diverso affectu fuerunt qui circumstabant, XI 35 p. 2246, καὶ τὸ τῆς τύχης ἀνεκλαίοντο παράλογον, ubi malim τὸν παράλογον appellare, quemadmodum Thucydides loqui solet. Quum vero cliens Appii virginem abducebat, XI 37 p. 2250, οἱ ἄλλοι ϛένοντες καὶ τὰ μέτωπα παίοντες καὶ τὰ δάκρυα κατέχειν οὐ δυνάμενοι παρεχώρουν ἐκ τῆς ἀγορᾶς. Neque opus est dicere patrem Virginium perpetrata filiae caede ubertim flevisse, nam hoc sponte sequitur, sed, postquam in castra perventum est, exponit quid rerum actum sit et καταμαθὼν· ὀλοφυρομένους τε πολλοὺς καὶ δακρύοντας εἰς ἱκεσίας καὶ δεήσεις αὐτῶν ἐτράπετο. Denique XIII p. 192. 1 Ksl. Camillus urbem relicturus τοὺς παρόντας ἀσπασάμενος ὀλοφυρομένους καὶ δακρύοντας οἷον ϛέρεσθαι μέλλοιεν ἀνδρός, πολλὰ κατὰ τῶν παρειῶν ἀφεὶς δάκρυα καὶ τὴν κατασχοῦσαν αὐτὸν ἀσχημοσύνην ἀνακλαυσάμενος immortales deos testatus est.

Nec tamen minus summae laudi ducitur, si quis invicti animi in extremo dolore mente solida quati non potest. Huius rei duo sunt apud Dionysium exempla. Alterum Bruti est et est operae pretium integrum locum lectoribus apponere, V 8 p. 862: ὑπὲρ ἅπαντα δὲ τὰ παράδοξα καὶ θαυμαϛὰ τοῦ ἀνδρὸς τὸ ἀτενὲς τῆς ὄψεως καὶ ἄτεγκτον ἦν· ὅς γε τῶν ἄλλων ἁπάντων ὅσοι τῷ

Digitized by Google

πάθει παρεγένοντο κλαιόντων μόνος οὔτ' ἀνακλαυσάμενος ὤφθη τὸν μόρον τῶν τέκνων οὔτ' ἀποιμώξας ἑαυτὸν τῆς καθεξούσης τὸν οἶκον ἐρημίας οὔτ' ἄλλο μαλακὸν οὐδὲν ἐνδούς, ἀλλ' ἄδακρυς τε καὶ ἀσπέναικτος καὶ ἀτενὴς διαμένων εὐκαρδίως ἤνεγκε τὴν συμφοράν. Hinc minus mirandum quod de Coriolano legimus VIII 41 p. 1600, qui matri, uxori, liberis valedixit ἄδακρυς ὥσπερ λίθος καὶ ἀτενής. Sunt haec omnia rhetorice amplificata et historiae fides prorsus nulla est; sed intelligimus quid Dionysii aequales probare et admirari consueverint.

II 46 p. 333: βωμοὺς ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ἱδρυσάμενοι. Reiskius coniicit ἐπὶ τοῖς ὅροις· facilius etiam poteris: ἐπὶ τοῖς ὁρίοις. Vide v. c. II 72 p. 392.

II 52 p. 346: ἀγαναικτήσαντος τοῦ πλήθους ἐπὶ τῷ μὴ παραδίδοσθαί σφισι τοὺς ἄνδρας. Malim fere: παραδεδόσθαι. Frequentissima haec confusio, sed ubi perinde est utro modo scribas, Dionysius perfectum adamasse videtur; imprimis hoc apparet ex perfecto activo, in quo minus est errandi periculum, cf. Cobet. p. 38 et Garrer. p. 55. Exempla habes II 56 p. 354, II 59 p. 362, IV 7 p. 651, IV 64 p. 797, V 17 p. 885. Hinc fortasse corrigi debebunt III 1 p. 407, IV 6 p. 647 et IV 39 p. 738.

II 66 p. 376: τὴν δὲ Φυλακὴν αὐτοῦ παρθένοις ἀνακεῖσθαι μᾶλλον ἢ ἀνδράσι ποιοῦνται κατὰ τὸ εἰκός. Intelligam: ἡγοῦνται.

II 67 p. 380: προπεμπόντων Φίλων τε καὶ συγγενῶν. Solemne vitium et articulus inserendus est: (τῶν) Φίλων. Pariter requiro II 71 p. 388: τάς τε ἐν (τῷ) ἱπποδρόμῳ καὶ τὰς ἐν τοῖς θεάτροις γινομένας. Item III 2 p. 408: τοῖς ἀπορωτάτοις (τῶν) Ἀλβανῶν.

II 71 p. 388: ἐπιβουλὰς τὰς ἀπ' ἐχθρῶν. L.: ὑπ' ἐχθρῶν.

II 76 p. 402: ἐπὶ διαιτητῇ Νομᾷ τὰς ἐχθρας διαλύειν. Non negligendum est eo sensu Dionysium ἐπὶ saepe iungere cum tertio casu: sic IV 42 p. 748: κατηγόρουν ἐπ' αὐτῷ δικαστῇ. Item X 48 p. 2120: ἐπὶ δικαστῇ τῷ δήμῳ.

Digitized by Google

III 8 p. 425. Mettus Fuffetius commendat διαλλαγάς, ἐν αἷς οὐδέν ἐστιν ἔγκοτον οὐδὲ μνησίκακον. Malim: ἔνεστιν, sicuti est III 14 p. 445: τὰ γὰρ ἄλλα κἀν τούτοις ἔνεστι τοῖς ἀνδράσι, uti et IV 61 p. 789: ἐν δ' αὐτῷ τρεῖς ἔνεισι σηκοί.

III 8 p. 426: γνώμην θέσθαι περὶ μηδενὸς ἡμᾶς ἀλλήλοις μνησικακεῖν. Plurimum miror; nonne necessarium est μνησικακήσειν? Idem vitium videtur redire III 26 p. 489.

III 9 p. 427: ὑπὸ τῶν ἱερῶν ὁπότε τὰ προπολέμια θύοιμεν, ἐκωλυόμεθα ἄρχειν μάχης. Etiam supra, II 63 p. 371, idem mendum ab Gelenio sublatum fuit, nam legendum est: ὑπὸ τῶν ἱερέων.

III 9 p. 430: οὐ γὰρ δὴ Σαβίνοις μὲν .... καλῶς εἶχεν .... μεταθέσθαι τοὺς βίους ὡς ἡμᾶς, ὑμῖν δ' ἄρα .... ταὐτὸ τοῦτο γενόμενον οὐχ ἕξει καλῶς. Haec sine vitio olim edebantur, sed Smitius p. 9 perperam signum interrogationis in fine addidit eaque in re, quod miror, Iacobium habuit erroris socium. Uterque tamen potuerat legere apud Cobetum p. 142: Consuetudo frequens apud Atticos, frequentior etiam apud Atticorum imitatores ex praecedente οὐ γὰρ, οὐ γὰρ δή, οὐ γὰρ δήπου ita suspendit per μὲν et δὲ duas propositiones aientem et negantem ut appareat fieri non posse ut altera vera sit, altera non sit. Multum haec compositionis forma Dionysio placuit." Quam demiror rem minime obscuram fugere potuisse, non dico adulescentem, sed doctum virum, qui suscepisset edere Dionysium.

III 10 p. 431: πᾶσα ἀναιρείσθω πολέμου πρόφασις. Est haec lectio Codicis Urbinatis, quum olim legeretur quod etiam in Chisiano est: ἀνῃρήσθω, quod equidem malo, coll. XIII 9 p. 428: ἀφείσθω δὴ πᾶσα ἐγκλήματος πρόφασις.

III. 11 p. 439: εἰ μὴ τὸ ἀνδρεῖον ἐπερίττευεν αὐτῇ. Praestabit: ἐν αὐτῇ.

III 13 p. 444. In Codice Urbinate et hic et IV 4 p. 642 et

Digitized by Google

IV 28 p. 710 rectissime legitur *ἐνεγύησε*, quod Iacobius ultro corrupit scripsitque *ἐνεγγύησε*.

III p. 447: *οὐδ' ὡς ἀναγκάσων αὐτοὺς .... προσεσκευασάμην*. Omnino lege: *παρεσκευάσμην*.

III 15 p. 448: *εἴπερ οὖν εἰσὶν οἵους ἀκούομεν ὀλίγοις τοῖς ἄριστα πεφυκόσιν ὅμοιοι καὶ τὰ πολέμια ἀγαθοί· κλέος γὰρ αὐτῶν καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐλήλυθε τῆς ἀρετῆς*. Haec est omnium Codicum lectio; Reiskius autem coniecit (*ἐν*) *ὀλίγοις*, Buchelerus *λόγοις*· equidem incideram in: *οἵους ἀκούομεν ὀλίγους*. Gravius est quod in fine post *ἀρετῆς* tum apud Kiesslingium tum apud Iacobium casu exciderunt verba: *προθυμότατα ἂν δέξοιντο τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶνα καὶ μηδενὸς ἀναγκάσαντος*, quae verba aliquando in textum debebunt recipi; corrigatur modo *δέξαιντο*. Redit *ἂν* pessime cum futuro iunctum III 20 p. 460.

III 19 p. 456. Describuntur affectus populi qui spectabat pugnam Horatiorum et Curiatiorum: erant *φωναὶ συνεχεῖς, αἱ μὲν πρὸς τὰ δρώμενα τε καὶ ὁρώμενα ὑφ' ἑκατέρων, αἱ δὲ πρὸς τὰ μέλλοντά τε καὶ ὑποπτευόμενα*. Quum satis noverimus confundi solere verba *δρᾶν* et *ὁρᾶν*, proclive est suspicari insiticia vocabula esse *τε καὶ ὁρώμενα*. Deinde continuo sequitur: *καὶ ἦν πλείω τὰ εἰκαζόμενά τε καὶ δρώμενα τῶν γινομένων*. Haec quum ferri nequeant, Reiskius infeliciter coniecit *μὴ δρώμενα*, Iacobius autem simpliciter eiecit vocabula *τε καὶ δρώμενα*. Scribam equidem: *καὶ ἦν πλείω τὰ εἰκαζόμενα τε καὶ ὁρώμενα τῶν γινομένων*, nam ipsum intervallum fallebat visus hominum et quod quisque sperabat, id etiam cernere se oculis credebat: *ἥ τε γὰρ ὄψις ἐκ πολλοῦ διαχήματος γινομένη πολὺ τὸ ἀσαφὲς εἶχε καὶ τὸ πρὸς τοὺς οἰκείους ἀγωνιστὰς ἑκάστοις συμπαθὲς ἐπὶ τὸ βεβουλημένον ἐλάμβανε τὰ πρασσόμενα*.

III 20 p. 460: *οὐ γὰρ ὑπ' ἀμφοτέρων διώξεσθαι τῶν Ἀλβανῶν*. Habet hoc Dionysius quod reliqui sequiores omnes: saepe obliviscitur quae activa verba habeant futura media; hinc futurum *διώξεσθαι* ei nunc pro passivo est.

Digitized by Google

III 23 p. 476: *τὴν τῶν ἀντιπάλων ἰσχὺν καὶ τύχην .... πειρασόμεθα καθαιρεῖν.* Hic non perspicio quo fortunae mentio pertineat. Sunt fortasse vocabula *καὶ τύχην* ex dittographia nata (ΙΣΧΤΝ-ΤΤΧΗΝ).

III 31 p. 504: *ὑπὸ τῆς ἐσχάτης ἀποικίσεως καθαιρεθεῖσα.* Fugit Iacobium evidens medicina Cobeti qui p. 26 correxit *ἀποκτίσεως.*

III 32 p. 508: *οὐδεὶς αὐτοῖς οὐκέτι περὶ τῆς χώρας ἐξήει μαχησόμενος.* Sufficit simplex negatio et corrigam *ἔτι.* Cf. III 39 p. 524: *ἀγὼν οὐδεὶς αὐτοῖς ἔτι πρὸς ἀλλήλους συνέσῃ.* Redit idem vitium VI 29 p. 1109 et X 21 p. 2043.

III 33 p. 509: *συνέσῃ Ῥωμαίοις πρὸς τὰς Λατίνων πόλεις κοινῇ συνηραγμένας πόλεμος.* Quod miror, ita scripsit Iacobius cum codicibus reliquis omnibus, spreta auctoritate Urbinatis, qui solus habet *συνισαμένας.* Non peiorem hanc scripturam esse dixeris; malim tamen corrigere *συντεταγμένας.*

III 43 p. 532. Describitur Aventinus: *νῦν δ' οἰκιῶν ἐσι πλήρης ἅπας, ἔνθα σὺν πολλοῖς ἄλλοις καὶ τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν ἵδρυται.* Hoc quidem apparet: si Dionysii tempore Aventinus continenter habitabatur, praeter fanum Dianae necessario erant etiam multa alia aedificia; novimus quoque complura in monte memorabilia; hinc facile est veram scripturam restituere quae fuit: *σὺν πολλοῖς ἄλλοις καὶ καλοῖς* et revera in Chisiano uti et verosimiliter in Urbinate legitur *σὺν πολλοῖς καλοῖς.* Id dubites sitne fortasse melius: *ἔνθα ἐν πολλοῖς.*

III 52 p. 551: *αἱ πόλεις τὴν προσόμουρον κυροῦσαν αὐταῖς χώραν ἐδήουν.* Incommoda haec scriptura est quam Iacobius haud nimis feliciter excogitavit et in textum intulit. Omnium librorum lectio est *προσομοροῦσαν,* in qua nil quidquam desiderabis; solus Urbinas idque in litura habet *προσομοροῦσαν κυροῦσαν,* quod vitiosa nuce non emerim. Hanc solum mutandi causam Iacobium habuisse dixerim, quod verbum *προσομορεῖν,* quamquam secundum analogiam formatum, ceteroquin, si qui-

Digitized by Google

dem fides est penes Henricum Stephanum, numquam occurrit. Sed quis ausit sine gravi causa priscum et Ionicum verbum κυρεῖν obtrudere Dionysio? Contra apud Herodotum IV 173: Νασαμῶσι δὲ προσόμουροί εἰσι Ψύλλοι, nonne licebit suspicari Dionysium legisse: προσομουρέουσι?

III 53 p. 553: νίκην ἀναιρεῖται βασιλεὺς Ταρκύνιος ἐπιφανεστάτην, ἧς αὐτὸς αἴτιος ὡμολογεῖτο ὑπὸ πάντων γεγενῆσθαι. Si bene attendi ad Dionysii usum loquendi, αἴτιος is est qui *unicus* rei auctor est, αἰτιώτατος autem qui inter reliquos omnes principem locum tenet. Veluti IV 3 p. 639 Servius Tullius αἰτιώτατος εἶναι δόξας Ταρκυνίῳ καὶ ταύτης τῆς δυναστείας τοῖς ἐπινικίοις στεφάνοις ἀνεδεῖτο ὑπ' αὐτοῦ. Menenius Agrippa, VI 83 p. 1229, τοῦ πεμφθῆναι τὴν αὐτοκράτορα πρεσβείαν τὴν γνώμην ἀποφηνάμενος αἰτιώτατος ἦν. Marcius Coriolanus τῆς νίκης ἀναμφιλόγως αἰτιώτατος ἦν, VI 93 p. 1258. Contra, VI 26 p. 1100 App. Claudius δείσας τὴν ἐφ' ἑαυτὸν ὁρμὴν τοῦ πλήθους, ἐπειδὴ τῶν κακῶν ἦν αἴτιος καὶ δι' ἐκεῖνον ἐδόκει ταῦτα γεγονέναι, φεύγων ἐκ τῆς ἀγορᾶς ᾤχετο eumque Servilius collega, VI 27 p. 1102, appellabat αὐστηρὸν καὶ αὐθάδη καὶ τῶν παρόντων τῇ πόλει κακῶν αἴτιον. Hoc igitur discrimen si ubique obtinet, Tarquinius αἰτιώτατος ὡμολογεῖτο ὑπὸ πάντων γεγενῆσθαι, ne quid de militum virtute detraheretur.

III 56 p. 560: διεληλύθει δὲ τὸν ἐκ τῶν δυεῖν ποταμῶν (Anienis et Tiberis) ἕνα γενόμενον ἐν σκάφαις. Graecitas, nisi fallor, postulat ποταμόν.

III 56 p. 560: οὐ δυνηθέντες ὑπερενεχθῆναι τὰς δίνας κατεπόθησαν. Quaero an non rectius fuerit legere: ταῖς δίναις.

III 61 p. 569: οὐθὲν δὲ κωλύει τὸ μὲν εὕρημα Τυρρηνῶν εἶναι, χρήσασθαι δ' αὐτῷ πρῶτον Ῥωμύλον παρ' ἐκείνων λαβόντα. Mihi quidem magis placet μαθόντα, sicuti supra legitur: Ἕλληνες δὲ τήβεννον καλοῦσιν, οὐκ οἶδ' ὁπόθεν μαθόντες.

III 71 p. 592. Rex Tarquinius cote novacula discissa τῆς κατεχούσης τὴν ἀκόνην χειρὸς ἐπιτέμνει τι μέρος. Intelligo

Digitized by Google

quid sit τὴν χεῖρα ἐπιτέμνειν, non intelligo χειρὸς μέρος ἐπιτέμνειν. Sic dicitur ἐπιτέμνειν τὴν κεφαλήν, τοὺς βραχίονας, σμικρὸν τοῦ σώματος. Scilicet rex incredulitatis poenas luit et novacula τῆς χειρὸς ἀποτέμνει τι μέρος. Rem per se iam satis magnam Dionysius auget in maius.

III 72 p. 593: κατ' ἐλπίδα τοῦ περιπεσεῖν εἰς αὐτοὺς ἐκπεσόντος ἐκείνου τὴν δυναστείαν. Minime ferendum illud περιπεσεῖν· corrigo: περιελθεῖν.

IV 2 p. 637. Tanaquil et Ocrisia πορευόμεναι διὰ τῆς παστάδος ἐθεάσαντο flammam in vertice Servii Tullii. Legam: προσπορευόμεναι, sicuti mox: ἡ μήτηρ προσδραμοῦσα διανέσησεν αὐτόν.

IV 3 p. 640: οὕτως ἐξεθεραπεύθησαν ὑπ' αὐτοῦ (a Servio Tullio) ταῖς εὐεργεσίαις. Verbum est Dionysio saepissime usurpatum θεραπεύειν, uti et δημαγωγεῖν, sed, quantum comperi, nondum satis explicatum fuit quid inter haec simplicia verba interesset et composita ἐκθεραπεύειν et ἐκδημαγωγεῖν. Scilicet qui studet populum sibi conciliare θεραπεύει et δημαγωγεῖ· is demum ἐκθεραπεύει et ἐκδημαγωγεῖ, qui revera sibi comparat populi obsequium eumque sibi devinxit. Exemplorum plena sunt omnia. Sic v. c. ut de simplice verbo defungar uno allato loco, IV 8 p. 654, Servius Tullius ἐπὶ τὸ δημαγωγεῖν καὶ θεραπεύειν τοὺς ἀπόρους τῶν πολιτῶν ἐτρέπετο, δι' ἐκείνων ἐλπίσας τὴν ἀρχὴν καθέξειν. Sed multo plus refert aliquot locos colligere, ubi compositum verbum recte usurpatum est. Veluti V 76 p. 1031 T. Larcius Latinos ἐξεθεράπευσε καὶ διασῆναι πρὸς τοὺς ἡγεμόνας ἐποίησε, quippe captivos, ut est seq. pag., ἐκ τῶν τραυμάτων ἀναλαβὼν καὶ ταῖς ἄλλαις ἐκθεραπεύσας φιλανθρωπίαις Tusculum dimisit. Coriolanus, VII 25 p. 1370, tribunis pl. minatur, εἰ μὴ παύσεσθε, λέγων, ταράττοντες τὴν πόλιν καὶ ἐκδημαγωγοῦντες τοὺς ἀπόρους, οὐκέτι λόγῳ διοίσομαι πρὸς ὑμᾶς, ἀλλ' ἔργῳ. Aristodemus Cumanus, VII 4 p. 1320, ἐξεδημαγώγει τὸ πλῆθος πολιτεύμασι κεχαρισμένοις ἀναλαμβάνων, quae verba recurrunt de Sp. Cassio VIII 71 p. 1679. Itidem Genucium videmus, IX 37 p. 1845, ἐκκλησίας συνάγοντα ἑκάστοτε καὶ ἐκ-

Digitized by Google

δημαγωγοῦντα τοὺς ἀπόρους. Semel tantum, quantum novi, erratur, nempe XI 39 p. 2256: τοὺς ἔτι ἐνδοιάζοντας ἐξεδημαγώγουν, sed quoniam identidem confunduntur ETI et ΕΞ, ante pedes posita est correctio: τοὺς ἐνδοιάζοντας ἔτι ἐδημαγώγουν. Illud quoque notandum diversa significatione usurpari compositum ἀποθεραπεύειν· exempla rem optime declarabunt. Valerius est, IX 5 p. 1882, ἀποθεραπεῦσαι τοῦ δήμου τὴν ὀργὴν βουλόμενος. App. Claudius decemvir, XI 38 p. 2253, stulte noluit ἀποθεραπεύειν τὸν ὄχλον ὀργῆς εἰληφότα δικαίας πρόφασιν. Hinc colliges etiam IV 47 p. 758 et VII 37 p. 1393 recte dici ἀποθεραπεύειν eum, qui populi iram placare studeat, ut secum redeat in gratiam.

IV 9 p. 659. In oratione Servii Tulli ad populum haec quoque leguntur: ὑπὲρ ἅπαντα δὲ ταῦτα ἔγνων καὶ ἴσην καὶ κοινὴν ποιεῖν τὴν πολιτείαν. Duplex mendum tolles scribendo: ἔγνωκα ἴσην.

IV 11 p. 665: πᾶν τὸ θῆλυ γένος ἐν ἀνδραπόδων ποιήσασθαι λόγῳ. In longiore sententia infinitivus pendet a verbo ἔμελλον, sed sicuti ἀναρπάσεσθαι et ἀρεῖσθαι futura sunt, eodem modo requiritur ποιήσεσθαι.

IV 13 p. 669: μέχρι ποῦ προβαίνουσα ἔτι πόλις ἐστί. Alibi invenitur μέχρι τίνος, veluti IV 23 p. 692 et IV 29 p. 713, unde dixeris praestare μέχρι τοῦ.

IV 21 p. 690: ἔγνων ταῖς ἀρχαιρεσίαις αὐτῶν πολλάκις παρών. Elegantius, credo, erit αὐτός.

IV 22 p. 690: συνελθεῖν εἰς τὸ μέγιστον τῶν πρὸ τῆς πόλεως πεδίων. Longe malo: πεδίον.

(*Continuabuntur*).

Digitized by Google

DE CRANTORIS FRAGMENTIS MORALIBUS.

SCRIPSIT

K. KUIPER.

I.

Veteris Academiae laudi ac memoriae duae res praecipue obstiterunt: gloria Platonis et prava quaedam scriptorum recentiorum diligentia. Primum enim quos ipsius philosophorum principis ars divina delectabat, ii neglegebant fere eius discipulos, vix descendere cupientes ad libros quibus Speusippi Crantoresque „quid turpe, quid utile quid non" exposuissent. Sed magis quam haec neglegentia gloriam Academicorum obscuravit admiratio recentiorum atque sedula imitatio. Solet enim fere, praesertim in eis scriptis quae de vita ac moribus agunt, recentissimum quidque maxime placere, quo fit ut imitationibus repellantur in oblivionis tenebras antiquiora, quamvis meliora. Superesset fortasse Crantoris „aureus ille libellus" *περὶ πένθους*, si numquam Cicero Consolationem scripsisset, neque forsitan haec periisset, nisi postea Seneca, Hieronymus alii suo quisque saeculo melius subveniri novis Consolationibus putassent.

Antiquarum litterarum damna ex illo imitandi studio orta resarcire non desinimus philologi. Verum nusquam difficilior, nusquam incertior, erroribusve magis obnoxius fuit labor restituendi quam in libris moralibus. Nam in historico opere hoc saltem plerumque fert mos, ut scriptores cum antiquiora adhibeant testimonia, veteris auctoris verba sive *κατὰ λέξιν* referant, sive leviter tantummodo mutata. Sed in scriptis moralibus merito valet ratio longe diversa. Afferunt quidem auctores anti-

Digitized by Google

quiorum verba, atque imitando exprimunt, sed pro sua quisque lubidine exornant transponunt alienis sua intercalant, denique ita mutant, ut in recentiorum libris antiquiora fragmenta certis suisque finibus circumscribere perquam sit difficile.

Quam necesse sit summa in hoc investigationis genere uti cautione, docere possunt Crantoris reliquiae. Sedulo multi operam navarunt, ut undique collectis librorum eius fragmentis imago philosophi inter veteres Academicos laudatissimi nobis redderetur. Merito illud quidem; nam arte ac iudicio haud parum valuisse videtur Crantor. Quam acute de antiquioribus iudicavit, Euripidem laudans λέγων ἐργῶδες εἶναι ἐν τῷ κυρίῳ τραγικῶς ἅμα καὶ· συμπαθῶς γράψαι! Quantopere ipse aequalium laude florebat, siquidem merito de eo praedicavit Theaetetus: „ἥνδανεν ἀνθρώποις, ὃ δ' ἐπὶ πλέον ἥνδανε Μούσαις"! Verumenimvero non solum paucae tantum Crantoris reliquiae nobis traduntur, sed ne paucae illae quidem sine controversia ei tribui posse mihi videntur. Incertissimis itaque testimoniis, siquid video, nititur iudicium, quod de arte ac dictione Crantoris hodie ferri solet; et omnino necesse est accuratius fragmenta quae tamquam Crantorea circumferuntur perscrutari, ut ad fines angustiores revocentur.

Ex certioribus initium faciendum est. Superest apud Sextum Empiricum (*Adv. Math.* XI. 53—58) diatribes quoddam fragmentum, in quo a Sexto ipsa Crantoris verba satis accurate servata esse constat. Aptum itaque, ex quo aliquatenus opinio nobis fiat de ingenio eius ac scribendi ratione. Sed ecce, quam diverse de hac diatribe iudicant viri tam philosophiae quam litterarum periti! Quod enim Zellero satis placuit, quippe quod venustate quadam oratoria scriptum esset („mit rednerischer Anmuth"), id condemnavit Wilamowitzius propter tumidum ac vulgarem Asianismum („halb gespreizten halb banalen Asianismus"). Quae iudicia quamvis inter se distarent, conciliari tamen posse videbantur Susemihlio, ita sententiam de nostra diatribe ferenti: „mit rednerischer Anmuth und Fülle, aber auch nicht ohne eine gewisse Gespreiztheit geschrieben".

Asianismi nomine parum secundo et minime perspicuo libenter hodie utuntur homines, vel potius abutuntur. Quoniam vero propter hoc vitium in crimen vocatur Crantor, reum ipsum

Digitized by Google

audire praestat. Ecce totus locus, quem ex diatribe *περὶ Πλούτου καὶ Ἡδονῆς καὶ Ὑγιείας καὶ Ἀνδρείας* Sextus attulit.

CRANTOR *περὶ πλούτου κτλ.*

Εἰ γὰρ νοήσαιμεν κοινόν τι τῶν Πανελλήνων θέατρον εἰς τοῦτό τε ἕκαστον τῶν ἀγαθῶν παριὸν καὶ τῶν πρωτείων ἀντιποιούμενον ἥκειν, εὐθὺς καὶ εἰς ἔννοιαν ἀναχθησόμεθα τῆς ἐν τοῖς ἀγαθοῖς διαφορᾶς. πρῶτον μὲν γὰρ ὁ πλοῦτος παραπηδήσας ἐρεῖ· „ἐγὼ ὦ ἄνδρες Πανέλληνες κόσμον παρέχων πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ τὰς ἐσθῆτας καὶ τὰς ὑποδέσεις καὶ τὴν ἄλλην ἀπόλαυσιν χρειώδης εἰμὶ νοσοῦσι καὶ ὑγιαίνουσι, καὶ ἐν μὲν εἰρήνῃ παρέχω τὰ τερπνά, ἐν δὲ πολέμοις νεῦρα τῶν πράξεων γίγνομαι". τούτων γὰρ δὴ τῶν λόγων ἀκούσαντες οἱ Πανέλληνες ὁμοθυμαδὸν κελεύσουσιν ἀποδοῦναι τὰ πρωτεῖα τῷ πλούτῳ. ἀλλ' ἐὰν τούτου ἤδη ἀνακηρυττομένου ἐπιστᾶσα ἡ ἡδονὴ,

τῇ ἕνι μὲν Φιλότης, ἕνι δ' ἵμερος, ἐν δ' ἀριστὺς
πάρφασις, ἥ τ' ἔκλεψε νόον πύκα περ Φρονεόντων,

λέγῃ δὲ εἰς μέσον κατασταῖσα, ὅτι αὐτὴν δίκαιόν ἐστιν ἀναγορεύειν,

„ὁ γὰρ ὄλβος οὐ βέβαιος, ἀλλ' ἐφήμερος
ἐξέπτατ' οἴκων μικρὸν ἀνθήσας χρόνον"

διώκεταί τε πρὸς τῶν ἀνθρώπων οὐ δι' ἑαυτὸν ἀλλὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ περιγιγνομένην ἀπόλαυσιν [καὶ ἡδονὴν], πάντως οἱ Πανέλληνες, οὐκ ἄλλως ἔχειν τὸ πρᾶγμα ἢ οὕτως ὑπολαβόντες, κεκράξονται δεῖν τὴν ἡδονὴν στεφανοῦν. ἀλλὰ καὶ ταύτης τὸ βραβεῖον φέρεσθαι μελλούσης, ἐπὴν εἰσβάλλῃ ἡ ὑγίεια μετὰ τῶν συνέδρων αὐτῇ θεῶν καὶ διδάσκῃ ὡς οὔτε ἡδονῆς οὔτε πλούτου ὄφελός τί ἐστιν ἀπούσης αὐτῆς,

(τί γάρ με πλοῦτος ὠφελεῖ νοσοῦντά γε;
μίκρ' ἂν θέλοιμι καὶ καθ' ἡμέραν ἔχων
ἄλυπον οἰκεῖν βίοτον ἢ πλουτῶν νοσεῖν)

ἀκούσαντες πάλιν οἱ Πανέλληνες καὶ καταλαβόντες ὡς οὐκ ἔνεστι κλινοπετῇ [καὶ νοσοῦσαν] ὑποστῆναι τὴν εὐδαιμονίαν, φήσουσι νικᾶν τὴν ὑγίειαν. ἀλλὰ καὶ τῆς ὑγιείας ἤδη νικώσης, ἐπὰν εἰσέλθῃ ἡ ἀνδρεία πολὺ στῖφος ἀριστέων [καὶ ἡρώων] ἔχουσα περὶ ἑαυτὴν, καταστᾶσα τε λέγῃ· „ἐμοῦ μὴ παρούσης ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, ἀλλοτρία γίγνεται ἡ κτῆσις τῶν παρ' ὑμῖν ἀγαθῶν, εὔξαιντό τ' ἂν οἱ πολέμιοι περιουσιάζειν ὑμᾶς

Digitized by Google

35 *πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὡς μελλήσοντες ὑμῶν κρατεῖν", καὶ τούτων οὖν ἀκούσαντες οἱ Ἕλληνες τὰ μὲν πρωτεῖα τῇ ἀρετῇ ἀποδώσουσι, τὰ δὲ δευτερεῖα τῇ ὑγιείᾳ, τὰ δὲ τρίτα τῇ ἡδονῇ, τελευταῖον δὲ τάξουσι τὸν πλοῦτον.*

Αὐτολεξεὶ haec referens Sextus hic illic tamen ni fallor, iterandi studio quo ardent seriores Graeci, Plutarchus, Philostrati, Lucianus, indulsit paucaque quaedam de se inseruit; nisi mavis librariis additamenta illa imputare. Nam sive Sexto debetur, sive lectori male sedulo, alienum a Crantore videtur quod additum est post *κλινοπετῇ* vs. 29 „*καὶ νοσοῦσαν*" et post *ἀριστέων* vs. 31 „*καὶ ἡρώων*". Minime autem Sexto tribuerim quod insulso additamento pessumdata sunt Voluptatis verba, merita sua extollentis vs. 18 „*τὸν ὄλβον οὐ δι' ἑαυτὸν διώκεσθαι, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ ἀπόλαυσιν* [*καὶ ἡδονήν*]. Quis credat haec extrema adiecisse *τὴν Ἡδονήν*!

Quod autem ad dicendi artem attinet, frustra quaero tumorem („die Gespreiztheit") frustra Asianismum vulgarem („den banalen Asianismus"). Ubinam, quaeso, scriptor accedit ad artem „Asianae gentis tumidioris atque iactantioris, vaniore dicendi gloria inflatae"? — ut Asianismum indicemus Ciceronis verbis quae ne ipsa quidem ab Asianismi culpa prorsus vacant. Nusquam in hac diatribe brevissimae illae ac discissae sententiarum particulae, quibus delectantur oratores Asiani, nusquam rhythmicae orationis studium immodicum, dictio tumida, odium hiatus.

Mihi quidem Crantoris stilus ac ratio dicendi in hoc fragmento simplex non modo videtur sed laxa quoque et fere neglegentior. Cuius rei indicia sunt *ἥκειν* illud in prima sententia ita additum ut et numeros infringat et supervacaneum sit; item neglegentius *παρατεταγμέναι* et per particulam *τε* iunctae huius enuntiati partes. Accuratissimi oratoris non est futurum indicativi *ἀναχθησόμεθα* post optativum *εἰ γὰρ νοήσαιμεν*. Accuratus non magis est usus substantivi *κόσμος* (vs. 5); quod qua vice fungatur, merito dubites, nam pro obiecto accipi nequit, quoniam sequitur *καὶ τὰς ἐσθῆτας καὶ τὰς ὑποδέσεις* (quae ipsae quoque *κόσμος* sunt); si autem, id quod fere necesse est, appositionis loco id adhibitum putas, fatearis necesse est neglegenter ita scripsisse Crantorem, nam ut convenit vestimenta ac calceos dici *κόσμον*, ita vetat ratio *τὴν ἑτέραν ἀπόλαυσιν* eo nomine in-

Digitized by Google

dicari. — Fastidium movere omnia enumerando nolim, sed abundant neglegentiae indicia, neque tantum in sermone sed in rebus quoque et cogitatis. Mitto quod satis inepte Plutus, qui mehercle omnes mortales opibus ornare numquam solitus sit, dicitur *πᾶσιν ἀνθρώποις κόσμον Φέρειν*; verum subtili disputatori condonandum esse non concedam, quod Plutum noster dicentem facit *„χρειώδης εἰμὶ νοσοῦσι καὶ ὑγιαίνουσι"*, cum tamen in praecedentibus non nisi ea enumeravit commoda quae *validis* usui sunt; neque scriptoris mihi videtur *τὴν προσωποποιΐαν* bene servantis Plutum deum talia proferentem facere: *„ἐν πολέμῳ νεῦρα τῶν πράξεων γίγνομαι"*.

Scriptori Graeco eiusmodi neglegentiae non nisi imprudenti excidunt; et quamvis *δεινὸς ὀνοματοποιῆσαι* fuerit Crantor, fortasse tamen non magnopere offendit quod homo Solensis errorem interdum commisit, qualem in Attico auctore vix expectes. Sed alia insunt, non imprudentiae peccata sed quaesitae simplicitatis indicia, quibus multo magis diatribe accedit ad colorem sermonis cottidiani quam ad fucum Asianismi.

Huc pertinet quod nusquam hiatus vitatur — versu 11 quinquies deinceps admittitur: *τούτου ἤδη ἀνακηρυττομένου ἐπιστᾶσα ἡ ἡδονή* — quod praeter necessitatem verbum iteratur et sententiae structura mutatur veluti vs. 11—14 *ἐπιστᾶσα ἡ ἡδονὴ ..... λέγῃ δ' εἰς μέσον καταστᾶσα*, quod temere versus homericus mutatione quadam accommodatur ad verba scriptoris, id quod fit vs. 12 *τῇ ἕνι μὲν Φιλότης* etc. Neque minus huc referam, quod scriptor memoriter versus Euripideos reddit coniungitque quae diversarum sunt fabularum; nam ita, opinor, diatriben suam similem fore putabat non dissertationi scriptae et cum cura compositae sed vero cuidam colloquio. Ex versibus itaque vs. 16 sqq. relatis prior ad Phoenissas (558) pertinet, alter ad Electram; memoriae autem lapsu Crantorem haec in unum coniunxisse non est quod miremur. Vide enim quanta sit eorum quae in Electra fabula praecedunt similitudo cum versu ex Phoenissis:

El. 941 *ἡ γὰρ Φύσις βέβαιος, οὐ τὰ χρήματα·*
ἣ μὲν γὰρ αἰεὶ παραμένουσ' αἴρει κακὰ,
ὁ δ' ὄλβος ἄδικος καὶ μετὰ σκαιῶν ξυνὼν
ἐξέπτατ' οἴκων μικρὸν ἀνθήσας χρόνον.

Digitized by Google

Plura dicere de huius diatribes sermone vix opus erit. Nam quod praeter Atticae dictionis usum πρὸς dixit pro praepositione ὑπὸ (vs. 18 διώκεταί τε πρὸς ἀνθρώπων) id ipsi non imputaverim rhetori; versus enim fuisse videtur: „ἀλλ' οὐ δι' αὐτὸν πρὸς βροτῶν διώκεται"); quod vocabulum βραβεῖον adhibuit nec dixit πρωτεῖον, quod εἰσβάλλει ἡ ὑγίεια itemque quod παραπηδᾷ ὁ Πλοῦτος, haec in oratore qui post Alexandrum vixit non admodum offendunt; quod autem in extremis, postquam τῆς ἀνδρείας mentionem fecit, subito pro Fortitudine *Virtutem* (τὴν ἀρετὴν) substituit sine qua Academici μηδέποτ' ἂν εὐδαιμονίαν ὑπάρχειν iudicabant (Clem. *strom.* II. 419 A. Cic. *fin.* 18. 49) ea non sermonem Crantoris sed philosophiam spectant, quam obiter attingere nolo.

II.

Multum abesse nonnulli putant, ut parvulo hoc et satis exili fragmento contentus esse cogatur, qui Crantoris artem cognoscere velit. Extant enim — rem notam omnibus, argumentationesque haud minus cognitas brevissime referre satis erit — extant fragmenta quaedam ex Crantoris libro περὶ πένθους in Consolatione ad Apollonium, quem libellum inmerito quondam Plutarcho vindicatum esse, hodie vulgo conceditur. Constat praeterea Ciceronem in Consolatione libellum Crantoris adhibuisse, eundemque in Tusculanarum Disputationum libri primi parte altera argumenta quae protulisset in Consolatione, brevius denuo exposuisse. Porro pseudo-Platonicum Axiochum nemo unquam legit, quin viderit quanta inter hunc librum ac Consolationes Tullianam ps.-Plutarcheamque intercedat concordia. Ex quibus hoc efficere studuerunt, qui de hac re scripserunt: tam in Ciceronis Tusculanis quam in Consolatione ps.-Plutarchea ac Axiocho multo plura deberi Crantori quam ab ipsis indicatum sit scriptoribus, multaque delitescere fragmenta, et praesertim in opusculo ps.-Plutarcheo magnem partem libelli περὶ πένθους nobis esse servatum. In agnoscendis autem locis ubi Crantorem non nominatum secuti sint scriptores quos dixi, alii aliud constituerunt viri docti, et alter altero ulterius processit; hoc autem hodie plerisque placuit iudicium: ubicumque conspirent

Digitized by Google

Axiochi scriptor, Cicero in Tusculanis, ac pseudo-Plutarchus in Consolatione, communem eorum auctorem esse Crantorem.

Quae investigandi ratio, in fontibus scriptorum tam historicorum quam philosophorum indagandis hodie multis pergrata, mihi semper et ubique periculosa videtur, in quaestione autem, quae ad Crantorem pertinet non modo incerta, sed etiam falsa. Antequam enim quidquam certi de Axiochi et Consolationis pseudo-Plutarcheae fontibus constitui posset accuratius disquiri oportebat de horum libellorum — quorum alter altero nequior est — compositione.

Axiochus, quem dialogum frustra olim multi viri docti et ante paucos annos Carolus Bureschius in libello de Consolationibus (*Stud. Lips.* IX. 1886) conati sunt vindicare Aeschini Socratico, quibus temporibus scriptus sit, accurate definire vix potero, sed pessime illud opusculum esse compositum argumentis demonstrabo; quod mihi necesse est, ut appareat quam sit indignus, ex quo sive Crantoris sive cuiusvis artem illustremus, libellus ille non a philosopho scriptus sed ex scholae nescio cuius conaminibus contaminatus a discipulo, placita Stoicorum, Socraticorumque et Epicureorum indoctissime conglutinante.

Raptim dialogum perlustremus. Socrates itaque a Clinia Axiochi filio exoratus senem Axiochum adit aegrotantem et mortis metu vehementissime commotum. Quem revocare ad virilem fortitudinem duplici studet ratione, primum monens indignum esse infracto quem olim habuerit Axiochus animo, si nunc mortis formidine angatur, deinde homini sapienti hoc esse cogitandum: vitam non nisi *παρεπιδημίαν* esse. Quod ita concedit senex, ut tamen se horrere mortem fateatur: etenim hacce vita privatus *ἀειδὴς καὶ ἄπυστος κείσεται εἰς εὐλὰς μεταβάλλων.*

Ad hunc timorem dissipandum argumenta adhibet Socrates mire confusa. „Inanis" ita fere idem qui modo socraticum illud *„βίος παρεπιδημία"* (cf. ps.-Plut. Cons. p. 107 D) professus erat, „inanis metus iste tuus, nam *ἀνεπιλογίστως τῇ ἀναισθησίᾳ αἴσθησιν συνάπτεις*" (p. 365 D). Quibus addit argumentationem, varie a ps.-Plutarcho in Consolationis capite 15, a Cicerone in Tusculanis et praeclare a Lucretio (III. 830) adhibitam, quorum omnium argumenta ad unum Epicurum referenda esse apparet ex Sexto Empirico Pyrrh. III. 229 (cf. Diog. Laert. X 124—

Digitized by Google

126): „ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς· τὸ γὰρ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, τὸ δ' ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς". Verum idem ille Socrates Epicureus, qui p. 365 D vehementer improbat Axiochum, quod mortem timeat ὥσπερ εἰς ἕτερον ζῆν ἀποθανούμενος, extemplo animum mutat et in Stoicas delabitur expectationes haecce addens: „πάντα τοιγαροῦν τὸν τοιόνδε Φλυαρὸν ἀποσκέδασαι, τοῦτο ἐννοήσας ὅτι τῆς συγκρίσεως ἅπαξ διαλυθείσης καὶ τῆς ψυχῆς εἰς τὸν οἰκεῖον ἱδρυθείσης τόπον, τὸ ὑπολειφθὲν σῶμα γεῶδες ὂν καὶ ἄλογον οὐκ ἔστιν ὁ ἄνθρωπος. ἡμεῖς μὲν γάρ ἐσμεν ψυχὴ, ζῷον ἀθάνατον ἐν θνητῷ καθειργμένον φρουρίῳ". Hanc doctrinam, Stoicis cum Academia communem, sed Stoicorum nunc dictione enuntiatam, pugnare cum Epicureis quae praemisit, compilator ignarus neque videbat neque curabat. Invenerat fortasse in scriptore quem sequendum sibi proposuerat, utramque doctrinam expositam, sed ita ut demonstraretur numquam mortem esse timendam, sive cum Epicureis animum cum corpore interiturum censeres, sive Stoicis crederes animum esse „Deum in humano corpore hospitantem" (Sen. Ep. 31. 11. cf. Cic. Cons. fr. 13 Bait.; Tusc. I. 66). Raptim autem haec in brevius contrahens eoque corrumpens auctor tamen tam Stoicorum quam Epicureorum formulas loquendi fideliter servavit, quo fit ut facile deprehendatur mox rediens ad Epicuri doctrinas. Epicureus enim ille est animus quem 366 B agnoscit Socrates per corpus divisum, παρεσπαρμένην τοῖς πόροις, et satis fideliter respondet ipsius Epicuri verbis: σῶμα λεπτομερὲς παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα παρεσπαρμένον". Quod tamen non impedit quominus haec ψυχὴ συναλγοῦσα τὸν οὐράνιον ποθεῖ αἰθέρα, desiderio vix epicureo!

Ad extrema tantum verba Socratis respondens Axiochus mirari se fatetur, quod Socrates ex vita tam odiosa non excedat sua sponte, „καὶ ταῦτα Φροντιστὴς ὢν καὶ ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς νῷ διαΦέρων". — „Equidem", ita pergit Socrates, „minime, ut tu credis, super ceteros sapio; neque mea est sapientia quam profero, sed Prodici". — Ecce, denuo ad inopias redigimur misera scriptoris incuria. Quamnam sapientiam Prodico deberi dicit Socrates? „Καὶ ταῦτα δὲ ἃ λέγω Προδίκου τοῦ σοΦοῦ ἐστι ἀπηχήματα", ita ait. Quae primum audiens non potes non referre ad praecedentia, cum praesertim altam quandam sapientiam hic spectari necesse sit, quia Socrates addat: „ἐγὼ δὲ εὐξαίμην ἂν

Digitized by Google

τὰ κοινὰ ταῦτα εἰδέναι· τοσοῦτον ἀποδέω τῶν περιττῶν". Attamen rem accuratius spectans videbis ne hunc quidem compilatorem tam ineptum fuisse, ut fingeret Socratem cum εἰρωνείας risu quodam ad Prodicum sophistam referentem immortalitatis spem illam, qua sanctius in vita nihil haberet.

Nam disputatio, quam debere se Prodico mox indicat — audiverat autem eam in Calliae aedibus, ut quam simillima omnia essent Protagorae Platonico! — non immortalitatem attingebat sed vitam humanam.

Ab Axiocho enim rogatus Socrates ille παρακεκομμένος nunc refert Prodici disputationem tetradrachmo opinor a se emptam. De qua vitae καταδρομῇ paucissima dicere praestat. Quam ineptum enim est eiusmodi diatriben tribui Prodico Ceo, in qua ephebiae memorentur instituta qualia demum exeunte saeculo a. C. quarto nota erant Athenis! Quis credat, Prodicum κοσμητῶν mentionem fecisse, et memorasse pueros Athenienses Lyceum atque Academiam adeuntes ut philosophos audirent? Neque Prodicum refert neque sua dat scriptor, sed infeliciter admodum imitatur Cratetis disputatiunculam quam servavit Stobaeus 98. 72, et tam neglegenter imitatur, ut in humanarum calamitatum enumeratione adultae mala aetatis prorsus omittantur. Etenim, post ephebiam (p. 367 B) statim λαθὸν ὑπῆλθε τὸ γῆρας. Iniuria itaque Axiochi p. 366 a Mullachio aliisque additam esse Prodici fragmentis mihi quidem non dubium est.

Fere scurrilis haec dialogi pars et satyrae Menippeae quam dialogo Platonico propior. Sed ecce, immutatur ratio dicendi et a dictionis laxa et turbida rusticitate ita adscendit ad maiorem gravitatem ut alium subito librum evolvere tibi videaris. „Idcirco", ita Socrates pergit c. VI, „matura morte fruitur quicunque a dis diligitur"; et iam sequitur series illa, quam vix neglegebat quisquam antiquus philosophus, verba de morte contemnenda facturus: Agamedes Trophoniusque, Cleobis Biton; iam afferuntur poetarum sententiae quae apud omnes redeunt (cf. ps.-Plut. Cons. c. 14 et 17, Cic. Tusc. I. 113) sed raptim corrasa et contracta in brevius per solitam illam formulam loquendi „μακρὸν ἂν εἴη διεξιέναι", denique adeo turbata, ut non nisi data opera agnoscas, ex communibus illarum consolationum thesauris haec quoque hausta esse. Ceterum brevitati consulens

Digitized by Google

dum exclamat in fine capitis „*ἀλλὰ παύομαι μή ποτε παρὰ τὴν ὑπόσχεσιν μηκύνω καὶ ἑτέρων μιμνησκόμενος*", vix sibi constat, nam caput sequens statim orditur novas querelas afferendo: „*ποίαν δέ τις ἑλόμενος ἐπιτήδευσιν ἢ τέχνην οὐ μέμφεται*";

Ad hasce querelas autem si propius attendamus, videamus necesse est, parum haec omnia pertinere ad ea quae dicta sunt capite VI, sed tam rebus quam dictione continuari expositionem quae capite quinto incohata erat. Liberior sermo, verborum copia fere vulgaris, ita ut modo Lucianum, modo Menandrum legere tibi videaris; quin sua sponte ad comoediae numeros quoque oratio redit. Cum enim ita loquitur Axiochus: „*δῆμος γὰρ ὦ Φίλε Σώκρατες, ἀχάριστον ἀψίκορον ὠμὸν βάσκανον ἀπαίδευτον, ὡς ἂν συνηρανισμένον ἐκ σύγκλυδος ὄχλου*", quis non audit fabulae trimetros:

ἀχάριστον ὠμὸν ἀψίκορον καὶ βάσκανον.
ἐκ συγκλύδων ὄχλος συνηρανισμένος.

Parum accuratam hoc eodem capite p. 368 E temporum notitiam prodit scriptor qui Axiochum, propter crimen mysteriorum profanatorum — uti notum est — exulem, fingat cum Euryptolemo post pugnam ad Arginusas factam fuisse in numero *τῶν δέκα στρατηγῶν*. Sed hoc non nisi obiter moneo, nam graviora manent. Contaminationis enim indicia nusquam certiora quam in sequentis paginae conturbatione. Pag. 369 B ita pergit Socrates: „*ὁπότε οὖν, ὦ Ἀξιόχε, τὴν ἐλευθεριωτάτην ἐπιστήμην τιθέσαι τῶν λοιπῶν ἀπευκταιοτάτην, τί τὰς λοιπὰς ἐπιτηδεύσεις ἐννοήσομεν; οὐ φευκτάς; ἤκουσα δέ ποτε καὶ τοῦ Προδίκου λέγοντος ὅτι ὁ θάνατος οὔτε περὶ τοὺς ζῶντάς ἐστιν οὔτε περὶ τοὺς τεθνηκότας*".

Ecce iterum Prodicus, et nunc quidem Epicureus. Iam enim sequitur eadem immortalitatis oppugnatio Epicurea, quam capite III audivimus, sed multo accuratius exposita et abundantius enarrata. Unius atque eiusdem exempli utroque capite dari imitationem nemo monitus negabit, quod exemplum — ut alios taceam — Cicero quoque Tusc. I. 87—90 secutus est (cf. quoque cum Axiochi responso Cic. Tusc. I. 83 et cum Socratis ipsius verbis Lucret. III. 870); melius autem quam Axiochi scriptor, Cicero ordinem servat. Luce clarius, dixerim, hoc est, non uni atque eidem scriptori adscribi posse utrumque caput. Nam ita convenire ea videbis, si capitis decimi initium cum

Digitized by Google

initio capitis tertii compones ut vel ex verbis appareat unius exempli diversas esse imitationes.

Licet vero tota argumentatio, qua carpitur homo stultus qui „non radicitus e vita se tollit et eicit", multo melius servata sit ab eo cui cap. IX—X debetur quam a scriptore capitis tertii, perspicuum est illam meliorem imitationem esse additiciam. Nam ut initio huius pericopes (*ἥκουσα δὲ* etc.) subito abrumpitur filum orationis, ita finis quoque abruptus docet haec postea ac neglegentissime addita esse. Ecce enim quam mire pag. 370 B ex tenacissima immortalitatis negatione deducamur in spem meliorem ita pergente oratione: *„πρὸς τῷ πολλοὺς καὶ καλοὺς εἶναι λόγους περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς"*. Quae verba, Stoicorum referentia opiniones (cf. Tusc. I. 61—63; Posidon. apud Sen. 90 : 7. 20. 21) ut acerrime pugnant cum iis quae proxime praecedunt, ita conveniunt cum argumentis c. III fin. et c. VI prolatis.

Quae sequuntur recte procedunt. Profligatis enim quae contra immortalitatem allata erant argumentis, iam exclamat scriptor: *„οὐκ εἰς θάνατον ἀλλ' εἰς ἀθανασίαν ὦ 'Αξιόχε"*; et, quod solet in eiusmodi dialogis (cf. Tusc. I. 112), tam plane Axiocho persuadet, ut ille fateatur: *„οὐκέτι μοι θανάτου δέος ἔνεστι ἀλλ' ἤδη καὶ πόθος"*. Cui desiderio ut etiam magis indulgere possit senex, more Platonico, ut sibi quidem videtur, Orci descriptionem, Gobryae debitam, Socrates ille pseudo-platonicus addit.

Quo fere tempore dialogus, aetate Epicuri omnino recentior, scriptus sit, nunc non quaeram. Meum enim erit modo demonstrare, in Crantoris reliquiis investigandis Axiochum ps.-Platonicum nihil afferre lucri.

Ex parte iam, ni fallor, dialogi enarratione id factum est: Stoicam enim atque Epicuream tantummodo sapientiam deprehendimus, non Academicam. Et, etiamsi quid insit fortasse quod ex Crantoris libello originem capiat, indignus tamen hic Axiochus est cuius ope utamur, quoniam opusculum est male consutum ex duorum hominum disputatiunculis, quae in rhetoris cuiusdam scholis compositae deinde, a tertio quodam discipulo, ita in unum coniunctae sunt corpus, ut ex utraque diatribe pars quaedam abiecta sit. Agnoscuntur autem etiam nunc manus diversae; nam uni rhetori debemus:

Digitized by Google

A. *cap. I—III* (mortem, neque si mortalis sit animus, quod Epicurei perhibent, neque si immortalis sit, quod cum Academicis Stoici censent, malum esse putandum, sed potius malorum refugium).
cap. VI (Ita quoque deos iudicare qui matura ex vinclis vitae liberent, quos diligant. Id vero aeque demonstratum esse multorum testimoniis, atque simul
(*cap. X*^{b}) philosophorum argumentis hoc probatum: animum, qui cogitando supra mortalia surgat, interire non posse. — (*cap. XI*) Adicitur, quae non nisi laxo vinculo cum hisce cohaeret, Orci descriptio.

B. Alter autem fuit — qui nescio qua de causa, Prodico se sua debere finxit — cui referenda sunt
cap. IV, V, VII, VIII, IX, X usque ad 370 *B.*

Quae quod tam male inter se cohaerent, id diasceuastae incuria factum est, qui fortasse addidit quoque capitis IV initium ineptum. Contaminatum autem dialogum et tam Platone quam Aeschine indignum parum prodesse ad Crantoris artem cognoscendam, pluribus demonstrare supersedeo.

III.

Ad Crantoris libellum restituendum haud multo magis proficiunt Ciceronis Tusculanae. Fac enim verum vidisse eos, qui contendant in libri Tusculanarum disputationum primi parte extrema inde a § 87 suam Consolationem excerpsisse sive in breviorem formam redegisse Tullium, quod in universum non negaverim, quid lucrabimur? Purum putum Crantorem a Cicerone redditum esse in Consolatione, nil nisi Crantoris sapientiam in illo libello componendo acceptam ei fuisse, quis nobis persuadebit? Afferunt, sat scio, Plinii testimonium, in praefatione ad libros de Naturali Historia § 21 disserentis de „Ciceroniana simplicitate, qui in libris de Republica Platonis se comitem profitetur, in Consolatione filiae 'Crantorem' inquit, 'sequor', item Panaetium in Officiis". — Eone testimonio uti licet, quo efficiamus, in Ciceronis Tusculanis Crantorem Latino sermone redditum nobis servari? Indigne de Cicerone iudicant et Plinium dicentem faciunt quae numquam dixit, qui in Consolatione unicum

Digitized by Google

ei fuisse fontem Crantoris librum propter Plinii verba credunt. Qui de Cicerone ita censent, iis in memoriam revocanda sunt, quae diserte ipse Tullius dixit in libro I de Officiis 2. 6 „sequemur hoc quidem tempore et in hac quaestione potissimum Stoicos, non ut interpretes sed *ut solemus* e fontibus eorum, iudicio arbitrioque nostro, quantum quoque modo videbitur hauriemus".

Verba satis cognita refero, attamen digna quae etiam atque etiam relegamus. Nam nescio quo modo, magis magisque homines docti nostrae aetatis, dum historicorum philosophorumque antiquorum fontes indagant, sibi fingere coeperunt scriptores Graecos Romanosque Byzantinorum magistellorum ad instar tota capita deinceps ex antiquiorum libris exscribentes ut parvo negotio speciem eruditionis sibi compararent. Cicero saltem mihi videtur non tam impudenter philosophorum Graecorum thesauros expilasse. Ita vere atque accurate indicavit, quatenus in libris de Officiis Panaetium esset secutus: „Panaetius" inquit (Off. II. 2. 7) „qui sine controversia de officiis accuratissime disputavit, quemque nos, *correctione quadam adhibita* potissimum secuti sumus". Conveniunt haec verba cum eo quod de Ciceronis diligentia in perscrutandis auctoribus notis atque ignotis cognosci potest ex epistulis ad Atticum. Quos enim libros non petivit ab amico? Nonne, cum in componendis Tusculanis versabatur, ita scripsit ad Atticum (III. 32 cf. 31): „Dicaearchi *περὶ ψυχῆς* utrosque velim mittas et *καταβάσεως*; *τριπολιτικὸν* non invenio et epistulam eius quam ad Aristoxenum misit". Credasne igitur Tullium cum Dicaearchi opinionem de immortalitate animi referret (Tusc. I. 42) non ipsum adiisse scriptorem quem tamen vocaret „delicias suas"? Minime equidem. Quod autem ad nostram quaestionem attinet, cum ipsius M. Tullii testimonio constet, eum, in Consolationis compositione occupatum, nullum scriptorem qui de luctu scripsisset neglexisse — scribit enim ad Atticum „nihil de maerore scriptum est ab ullo quod ego non domi tuae legerim" — concedamus necesse est, ad Crantoris librum de luctu cognoscendum parum adiuvare disputationum Tusculanarum comparationem. Nusquam, ne tum quidem cum arcte inter se conveniunt Cicero, ps.-Plato et ps.-Plutarchus, affirmare licebit Crantorem iis fuisse fontem communem, *nisi huius nomen ab uno eorum additum sit.* Nam

Digitized by Google

ipse nobis Cicero affirmat alios quoque in Consolatione sua a se adhibitos esse auctores (cf. e. g. ad Att. XII. 23).

IV.

Eo itaque res redit, ut libello *περὶ πένθους* haec modo vindicari posse videantur, quae nomine auctoris laudato sive a Cicerone sive a ps.-Plutarcho afferuntur. At ne sic quidem omnia plana ac certa erunt. Nam diatribe, quae Plutarchi nomen fert, tam misere composita est, tantopere conturbata, tam variis poetarum versibus sine ullo ordine onerata, ut inspecto semel libello concedas necesse sit, iam per se dubium esse num usquam auctor, ubi referat Crantorem, ipse philosophi librum inspexerit. Quoniam vero hic quoque viri docti eam plerumque viam ingressi sunt, ut sicubi constaret capitis initium ac finem deberi Crantori totum caput ei philosopho tribuerent, singulos locos quibus Crantorea afferuntur tractabo. Iis autem me continebo; molestus enim fiam lectoribus si accuratius exemplis demonstrare velim, quam saepe, quamque neglegenter rhetor quisquis fuit dicta dicat, a proposito aberret, sibi contraria proponat, diversa ex diversis auctoribus venditet.

1. *Cap.* III. Exitu demum capitis nominatim Crantor testis laudatur: *„μὴ γὰρ νοσοῖμέν, Φησιν ὁ Ἀκαδημικὸς Κράντωρ* etc. quae *αὐτολεξεὶ* ex Crantoris libro relata esse testatur Ciceronis versio elegantissima Tusc. III. 6. 12. Sed iam ipsum capitis initium (*τὸ μὲν οὖν ἀλγεῖν καὶ δάκνεσθαι τελευτήσαντος υἱοῦ Φυσικὴν ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς λύπης καὶ οὐκ ἐΦ' ἡμῖν*) Crantoris si non verba attamen sententiam reddit, cf. Tusc. III. 29. 71: „natura affert dolorem, cui quidem Crantor, inquiunt, vester cedendum putat". Nec minus ea quae statim subiunguntur Crantoris sunt: *Οὐ γὰρ ἔγωγε συμΦέρομαι τοῖς τὴν ἄγριον ὑμνοῦσι καὶ σκληρὰν ἀπάθειαν, ἔξω καὶ τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ συμΦέροντος οὖσαν,* quae accurate respondent verbis Ciceronis (Tusc. III. 6. 12) „nec absurde Crantor ille: minime, inquit, iis assentior qui istam nescio quam indolentiam magno opere laudant, quae nec potest ulla esse nec debet; ne aegrotus sim; si, inquit, fuero etc.;" sequuntur enim verba quibus vertitur *μὴ γὰρ νοσοῖμεν* etc. Haec inter utrumque scriptorem concordia sufficit viris doctis, ut assen-

Digitized by Google

tiantur Bureschio, qui iuxta positis hisce ps.-Plutarcheis ac Ciceronianis ita iudicat: „nemini dubium fore *totum caput tertium* esse Crantoris, quamvis in fine demum laudati". Mihi vero non tantum dubium est id quod plaudentibus ceteris posuit Bureschius, sed etiam confidenter id nego. Crantorea esse ea quae in hoc capite conveniunt cum sententiis quas nomine addito affert Cicero, quis tam stolidus sit ut hoc neget! Sed addita quaedam habet rhetor, quae desunt apud Ciceronem; ea neque Crantoris sunt neque cum eius philosophia conveniunt. Neque vero Crantorem ipsum inspexit ps.-Plutarchus — quo factum est ut in fine demum capitis nomen eius afferret, tamquam tum primum eius verba referens; nam ne ipse quidem noverat eidem philosopho deberi quae in primo ac medio capite rettulit ex fonte suo — sed auctore usus est alio ac recentiore ex quo Crantoris verba desumpsit, eaque aucta et ornata ex Stoicorum sapientia.

Argumentis hanc opinionem meam firmare non difficile est. Capite primo rhetorem adhibuisse auctorem Stoicum vix potest quisquam negare. Ipsum Chrysippum fuisse illum auctorem non contendam, sed Chrysippea eum referre perspicuum est. Cum enim scriptor Consolationis exponat, qua causa praesertim prohibitus sit quominus patrem afflictum statim adiret, haec addit: *Οὐδὲ γὰρ οἱ βέλτιστοι τῶν ἰατρῶν πρὸς τὰς ἀθρόας τῶν ῥευμάτων ἐπιφορὰς εὐθὺς προσφέρουσι τὰς διὰ τῶν φαρμάκων βοηθείας*. Quam sententiam, eadem imagine illustratam, ex Chrysippi libro fluxisse constat ex Cicerone, Tusc. IV. 29 de Consolatione sua ita scribente „quodque vetat Chrysippus ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus". Sententia Chrysippi capite II aliis verbis iteratur et explicatur; simul autem illustratur versibus Aeschyleis ex Prometheo (379 sqq.) quos neglegentius coniungit rhetor Graecus, accurate Cicero laudat Tusc. IV. 31. 76. „Uterque videtur ex Crantore sumpsisse" ita iudicabat olim Wyttenbachius. Equidem potius Chrysippo deberi putaverim, nam ad eius sententiam potissimum illlustrandam versus eos Cicero affert: „sumendum tempus est non minus in animorum morbis quam in corporum, ut Prometheus ille Aeschyli e. q. s.". Si autem constat in manibus fuisse pseudo-Plutarcho sive Chrysippum sive Posidonium sive recentiorem quendam Stoicum cum capita I

Digitized by Google

et II conscriberet, iam oritur suspicio, hominem istum parum doctum, qui, ut ubivis apparet, alienam sapientiam levissimo labore congerat, non deposuisse auctorem illum in capite III. Augetur ea suspicio, cum totum caput perlegimus. In quo — ut mittamus flosculos et circumlocutiones, quibus secundum suae aetatis mores ps.-Plutarchus sermonem Crantoris ornavit (veluti *ἀλγεῖν καὶ δάκνεσθαι, ἄγριον καὶ σκληράν*) — uno praesertim maiore additamento offendimur. Nempe indolentia severiore illa improbata causam propter quam improbanda sit his verbis addit: *ἀφαιρήσεται γὰρ ἡμῶν αὕτη τὴν ἐκ τοῦ φιλεῖσθαι καὶ φιλεῖν εὔνοιαν ἣν παντὸς μᾶλλον διασῴζειν ἀναγκαῖον. τὸ δὲ πέρα τοῦ μέτρου παρεκφέρεσθαι καὶ συναύξειν τὰ πένθη παρὰ φύσιν εἶναί φημι καὶ ὑπὸ τῆς ἐν ἡμῖν φαύλης γίγνεσθαι δόξης. Διὸ καὶ τοῦτο μὲν ἐατέον ὡς βλαβερὸν καὶ φαῦλον καὶ σπουδαίοις ἀνθρώποις ἥκιστα πρέπον.* Haec quoniam non habet Cicero qui in Tusculan. III. 6. 12 coniunctim refert ea quae hisce in ps.-Plutarcho praemittuntur atque ea quae statim sequuntur, alterum-utrum sumamus necesse est: aut Crantoream quidem hanc esse sententiam, sed a Cicerone consulto in versione omissam, aut non ex Crantore sed ex alio fonte a ps.-Plutarchi auctore eam esse desumptam. Mihi quidem optio nequaquam dubia videtur. Nam non solum tam bene cohaeret oratio in Crantoris fragmento quod Cicero l.l. laudat, ut admodum fiat improbabile aliquid omissum esse; sed additamentum ps.-Plutarcheum non Academiam sapit, verum Stoam. Stoicae dictionis iam initio capitis vestigia deprehendimus, nam ea quae Cicero Tusc. III. 29. 71 ita vertit „natura affert dolorem" vix a Crantore hisce verbis dicta erant; „*φυσικὴν ἔχει ἀνάγκην*", praesertim autem Stoicum est illud „*καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν*". Firmatur haec suspicio in sequentibus. Cum enim in fine capitis mediocritas illa a Crantore eo commendetur argumento, quod ea si absit „immanitas in animo, stupor in corpore nascatur", vix verisimile, iam antea alia in eandem rem argumenta a scriptore fuisse allata. Gravius vero est, quod haec argumenta non cum Academiae, sed cum Stoicorum placitis conveniunt. Nam quod primo loco affertur, *ἀπάθειαν* illam benignitati obesse quae ex mutuo oriatur amore, id plane recentioris Stoae est praeceptum. Communis enim recentiorum Stoicorum, iam minus quam Zeno atque Cleanthes fecerunt indolentiam

Digitized by Google

laudantium, haec est opinio, quam eloquenter exponit Seneca Ep. 95. 52: „omne hoc quod vides unum est: membra sumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit, cum ex isdem atque in eadem gigneret. Haec nobis amorem indidit mutuum et sociabiles fecit" etc. quibuscum apte conferas quae Cicero ex Panaetio sumsit Off. I. 20. 50. 58; — εὔνοιαν autem, quam παντὸς μᾶλλον διασῴζειν iubet noster, a Stoicis inter praecipuas virtutes esse positam, vix est quod commemorem.

Sed Stoica quoque verba sunt quibus deinde nimii affectus oppugnantur: δυσπάθειαν enim nasci docet scriptor ὑπὸ τῆς ἐν ἡμῖν Φαύλης δόξης. Nonne haec verba et antiquiorum Stoicorum sententias in mentem vocant, et praesertim Chrysippi quam servavit Plutarchus *Virt. Mor.* c. 3. τὸ πάθος εἶναι λόγον πονηρὸν καὶ ἀκόλαστον ἐκ Φαύλης καὶ διηρτημένης κρίσεως σφοδρότητα καὶ ῥώμην προσλαβόντα? Neque vero in sequentibus deficiunt dictiones Stoicae: memorantur οἱ σπουδαῖοι, refertur ad τὸ πρέπον, tandem vero in capitis quarti initio ita disseritur περὶ τῆς εὐλογιστίας — quae virtus prae ceteris Stoicorum fuit (cf. Cic. Off. I. 43) — ut hic quoque ex Chrysippi sectatore quodam nostrum haerere fere certum sit. Non ipsum itaque Crantorem inspexit refertve cap. III ps.-Plutarchus, sed Stoicum scriptorem qui et alios auctores et Crantorem sectatus erat, quapropter ex hoc capite ea modo Crantori tribui possunt, quae Cicero in Tusculanis ex eo attulit.

2. Iam sequitur alter locus capite VI. Quoniam sunt qui credant Crantoris librum continuo in manibus fuisse rhetori nostro, moneo transitum ad eum sibi paravisse auctorem sententias undique ex omnibus congestas nullo ordine proferentem: variam esse et mutabilem sortem hominum, quamvis stulte mortales saepe fortuna secunda superbiant tamquam si fixa duraret; nullum tam validum esse ἀλυπίας Φάρμακον quam cogitationem hancce: θνητὰς τὰς τύχας ὥσπερ τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους εἶναι; quod ipsum praeclare illustrari posse verbis quibus Demetrius in libro περὶ τύχης usus sit. — Afferuntur deinde ipsa verba Demetrii, dictumque illud de versibus Euripidis „μικρότατα τὰ σφάλλοντα καὶ μί' ἡμέρα τὰ μὲν καθεῖλεν ὑψόθεν, τὰ δ' ἦρ' ἄνω" quos versus tum demum summo poeta dignos fore iudicavit Phalereus, si non „μί' ἡμέρα" sed „στιγμὴ χρόνου" diceretur.

Digitized by Google

Unde haecce noster habeat, pro certo non facile dicas; sed propter Stoicorum auctorum vestigia quae deprehendimus in capitibus prioribus operae tamen pretium videtur adnotare, Senecae Stoico eandem Demetrii sententiam haud ignotam fuisse; nam scribit is in epistula 91: „Longam moram dedit malis properantibus qui diem dixit: hora momentumque temporis evertendis imperiis sufficit". — Tenendum autem est, haec omnia de *sortis* inconstantia dici. Nunc audiamus iterum scriptorem Crantoris verba laudantem: Τούτοις δ' ἑπομένως καὶ ὁ Κράντωρ, παραμυθούμενος ἐπὶ τῇ τῶν τέκνων τελευτῇ τὸν Ἱπποκλέα (ecce, tamquam nunc primum Crantorem memorans titulum operis addit!) φησί· „Ταῦτα γὰρ" (quidnam? Sortem inconstantem esse?) „πᾶσα ἡ ἀρχαία αὕτη Φιλοσοφία λέγει τε καὶ παρακελεύεται· ὧν εἰ δή τι ἄλλο μὴ ἀποδεχόμεθα, τό γε πολλαχῇ εἶναι ἐργώδη καὶ δύσκολον τὸν βίον ἄγαν ἀληθές· καὶ γὰρ εἰ μὴ Φύσει τοιοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὑπό γε ἡμῶν εἰς τοῦτο ἀφῖκται διαΦθορᾶς· ᾗ τε ἄδηλος αὕτη τύχη πόρρωθεν ἡμῖν καὶ ἔτι ἀπ' ἀρχῆς ἠκολούθηκεν, οὐδ' ἐΦ' ἑνὶ ὑγιεῖ, Φυομένοις τε μίγνυταί τις ἐν πᾶσι κακοῦ μοῖρα· τὰ γάρ τοι σπέρματα εὐθὺς θνητὰ ὄντα ταύτης κοινωνεῖ τῆς αἰτίας, ἐξ ἧς ἀΦυΐα μὲν ψυχῆς, νόσοι τε καὶ κήδεα καὶ μοῖρα θνητῶν κεῖθεν ἡμῖν ἕρπει". Ulterius progredi verba Crantoris, ut plerique editores censent, negaverim. Verba enim quae sequuntur „τοῦ δὴ χάριν ἐτραπόμεθα δεῦρο etc." compilatorem sapiunt diversa testimonia, vinculo haud satis apto, connectentem. Desinit autem fragmentum versu ignoti cuiusdam poetae: καὶ μοῖρα θνητῶν κεῖθεν ἧμιν ἕρπει, quod non pugnat cum more Crantoris; revera autem poetae cuiusdam esse, nec ipsius Crantoris, arguit κεῖθεν, adverbium post verba ἐξ ἧς supervacaneum. — Ceterum vel obiter locum inspicienti perspicuum, ni fallor, erit verba ᾗ τε ἄδηλος αὕτη τύχη πόρρωθεν ἡμῖν καὶ ἔτι ἀπ' ἀρχῆς ἠκολούθηκεν Crantori non deberi, sed sive ab ipso ps.-Plutarcho sive ab auctore quem hic exscripsit addita esse, ut arctius haec cohaererent cum tota disputatione de *fortunae vicibus incertis*, quae incohata capite IV continuatur quoque in sequentibus. Nam verba quae indicavi neque apta sunt Crantoris argumentationi neque conveniunt cum Academiae placitis. Crantor postquam docuit, hominum vitam, etiamsi non ita comparata sit ab ipsa natura, ut esset miserrima,

Digitized by Google

a nobis ipsis in tantam corruptelam esse devectam, addere omnino non potuit ex parte quadam hanc miseriam deberi *fortunae*. Neque id fecit. Nam quo iure tam severe de natura humana iudicet statim adicit, de fortunae partibus ne verbo quidem mentionem faciens. Quam argumentationem — dummodo demas quae de fortuna dicta sunt — cum philosophematis Academicorum atque ipsius Crantoris optime convenire nemo negabit. Constabat enim Academicis animum hominis compositum esse ex diversis elementis, *ταῦτα δ' εἶναι τέτταρα* — iam ipsius Crantoris verba refero, servata a Plutarcho *de an. proc. in Tim.* c. 1 — *τὴν νοητὴν φύσιν ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡς αὐτῶς ἔχουσαν, καὶ τὴν περὶ τὰ σώματα παθητικὴν καὶ μεταβλητικήν* etc. Porro quoniam cum Platone ac Pythagoreis Crantor quoque censuit, poenae causa animum descendere in corpus mortale, consequens est, mala quibus vita humana oppleta sit, nullo modo ab eo fortunae cuidam tribui posse, sed unice naturae humanae ipsi. Id autem luculentissime sic exponit Academicus: „Mali enim pars quaedam fatalis nascentibus nobis admiscetur. Quippe semina cum sint mortalia, statim partem huius causae obtinent, ex qua" — minime ergo ex fortuna extrinsecus nobis allata, sed ex vitio quod inhaeret naturae nostrae — „ingenii tarditas, morbi, curae, denique mors".

Si quid video, cum hac doctrina omnino non potest conciliari placitum illud de fato. Quod si, uti suspicor, ab alio auctore — parum apte — adiectum est verbis Academici, ex hoc denuo exemplo apparet, quam difficile sit quamque incertum, ex fragmentis ps.-Plutarcheis iudicium facere de Crantoris arte ac dicendi ratione. Quam viam — ut alios non dicam — olim Wyttenbachius ingressus locis quibusdam in Consolatione ps.-Plutarchea, ubi Crantoris nomen additum non esset, fragmenta libelli *περὶ πένθους* dignoscere posse sibi visus est ex dictionis quadam varietate. Et saepe ille quidem Crantori talia tribuit, quae mihi Stoicam originem tantum non diserte fateri videntur. Ita — ut uno exemplo defungar — caput X sic verbis dictionibus compositione a reliquo opusculi stilo differre iudicabat Wyttenbachius (adn. ad Plut. mor. VI. 2. 721) ut ex libro Crantoris descriptum illud caput censeret. Affertur eo capite disputatio Heracliti de mortis atque vitae similitudine, quae disputatio, licet Heracliti placi-

Digitized by Google

tum notissimum accurate reddat, ipsis Ephesii verbis relata non est; multo enim fusius in ea exposita omnia sunt quam consuetudini τοῦ σκοτεινοῦ convenit. Sed Heracliteis illis haecce subiunguntur: „διὸ καὶ μοιρίδιον χρέος εἶναι λέγεται τὸ ζῆν ὡς ἀποδοθησόμενον ὃ ἐδανείσαντο οἱ προπάτορες". Sententia notissima et fere communis Consolationum scriptoribus, quae et apud Ciceronem redit, eadem imagine adhibita, Tusc. I. 93 „natura dedit usuram vitae tamquam pecuniae nulla praestituta die", et apud Lucretium III. 984 „vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu", et in hac eadem Consolatione c. XXVIII loco aptiore. Nulli autem minus apte quam Crantori hanc tribuas sententiam. Is qui scripserat: „πολλοῖς καὶ σοφοῖς ἀνδράσιν, οὐ νῦν ἀλλὰ πάλαι κέκλαυται τἀνθρώπινα τιμωρίαν ἡγουμένοις τὸν βίον", eamque antiquiorem opinionem non oppugnavit sed Platonicis argumentis firmavit, idem eandem vitam μοιρίδιον χρέος dicere omnino non potuit.

Neque vero Crantoris, sed Stoicorum sapientia capite X et XI denuo traditur. Apte enim cum Heracliti sententia Stoicus quisquis fuit scriptor doctrinam de elementis coniunxit. Heraclitus docuerat: „ἡ Φύσις ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης πάλαι μὲν τοὺς προγόνους ἡμῶν ἀνέσχεν, εἶτα συνεχεῖς αὐτοῖς ἐγέννησε τοὺς πατέρας, εἶτα ἡμᾶς, εἶτ' ἄλλους ἐπ' ἄλλοις ἀνακυκλήσει". Hanc Heracliti doctrinam — Stoicis verbis relatam — cum suis „elementis" conciliat Stoicus scriptor cum ita pergit: τὸ δὲ σπέρμα ..... ψυχῆς μέρος καὶ ἀπόσπασμα καὶ τοῦ σπέρματος τοῦ τῶν προγόνων", remque illustravit imagine τοῦ δανεισμοῦ. Non fortuitum mihi videtur quod haec coniuncta quoque redeunt apud Philonem, sedulum Stoicorum discipulum, qui ita scribit (*de post. Caïn.* Wendl. II. 2) πάντα γὰρ ὧν γένεσίς ἐστιν οὐρανοῦ κυκλὸς ἐντὸς ἑαυτοῦ κατέχει. καὶ γὰρ αἱ τῶν τετελευτηκότων ἀναστοιχειούμεναι μοῖραι πάλιν εἰς τὰς τοῦ παντὸς δυνάμεις ἐξ ὧν συνέστησαν ἀποκρίνονται τοῦ δανεισθέντος ἑκάστῳ δανείσματος κατὰ προθεσμίας ἀνίσους ἀποδιδομένου τῇ συμβαλούσῃ Φύσει ὁπότε βουληθείη τὰ ἑαυτῆς χρέα κομίζεσθαι (cf. ps.-Plut. conv. c. XI τὴν Φύσιν ..... ἄδηλον ποιῆσαι τὴν τοῦ θανάτου προθεσμίαν). Sicuti autem capite X, ita ubivis Stoicas dictiones, argumenta exempla in Consolatione deprehendas. Quin etiam cum Platonis affert sapientiam Stoicis incipit verbis eam referre,

Digitized by Google

ut cap. XIII Platonis locum ex Phaedone relaturus ita loquitur: *τὸ γὰρ μὴ δεδουλῶσθαι σαρκὶ καὶ τοῖς πάθεσι ταύτης διάγειν ὑφ' ὧν κατασπώμενος ὁ νοῦς τῆς θνητῆς ἀναπίμπλαται φλυαρίας.*

3. Iam paucis me continere licebit in dicendo de tertio quod ex Crantoris libello refertur fragmento cap. XIV de Euthynoi Itali mira historia. Versamur eo capite in loco Consolationibus omnibus communi, nempe mortem maturam probis dari ab immortalibus (cf. Axioch. VI. Tusc. I. 113), exemplaque enumerantur quae in ea re solent enumerari. Haec nunc pessime interposita esse disputationi, quae in Socratica argumentatione versatur, id nihil ad nos. Sed duae sunt res quas scire attinet, primum, num historiam Euthynoi (quam Crantori deberi apparet ex Tusc. I. 48. 115) ipsis — uti perhibent viri docti — Crantoris verbis enarret scriptor; deinde num merito contendant editores cetera quoque quae afferuntur exempla, Cleobidis Bitonisque, Agamedis ac Trophonii, Pindari, ex Crantoris libello hausta esse. Quae quaestiones arcte cohaerent; nam si apparet cetera a scriptore non esse desumpta ex ipso Crantore, iam oritur suspicio, ne Euthynoi quidem historiam ex ipso libello *περὶ πένθους* ab eo exscriptam esse. Et revera multa sunt quae huic opinioni favent. Cicero enim Tusc. I. 113 de Argiva sacerdote fabula relata, § 114 Trophonium atque Agamedem memorat, deinde de Sileno fabellam tradit (quam saltem non ex Crantore sed ex ipso Aristotele exscribit auctor Consolationis c. 27). — Tum vero addito fragmento ex Cresphonte Euripidis ita pergit: „simile quiddam est in Consolatione Crantoris", et sequitur Euthynoi historia. Nonne ex ipsis verbis apparet, ea quae praecedunt apud Ciceronem ex alio scriptore originem ducere? Ex quonam? Indicia fontis non absunt. Nam fons est idem ex quo Axiochus c. VI derivatur. Chrysippi est sapientia quem eosdem ex Cresphonte versus laudasse novimus (Sext. *Pyrr.* III. 229—233). Ex eodem autem fonte Stoico sua hausisse videtur scriptor ignotus quem cap. XIV exscribit ps.-Plutarchus; sed aliunde sumens narratiunculam de Euthynoo a Crantore relatam huius nomen addere neglexit. Quo factum est ut ps.-Plutarchus, qui ostentandi causa nomina scriptorum libenter addit, iam nescius, cuinam deberetur haec fabella, sileret nomen auctoris: *τὰ δὲ περὶ τὸν Ἰταλὸν Εὐθύνοον τοιαῦτά φασι γενέσθαι.* — Haec

Digitized by Google

qui secum reputaverit haud ita facile inducatur, ut credat ipsa Crantoris verba apud ps.-Plutarchum esse servata in narratione quam tanto brevius rettulit Cicero.

4. Vix opus est verbum addere de capite XXV „*τὸ γὰρ μὴ δι' αὑτὸν κακῶς πράττειν ὁ μεν Κράντωρ φησὶν οὐ μικρὸν εἶναι κούφισμα πρὸς τὰς τύχας*". Iterum enim loco minus idoneo hoc inseruit scriptor qui male dispersit partes Stoicae argumentationis, melius et rectius ordinatas a Cicerone Tusc. III. 34 (cf. Tusc. III. 34 cum ps.-Plut. 25 et 32 et Tusc. III. 29 c. ps.-Plut. 21). — Sed haec mittere praestat. Nam totam Consolationem ad Stoicos referre fontes labor est non gravis sed ingratus. Quod ad Crantorem attinet hoc mihi videor demonstrasse: parum valere argumenta eorum qui contendant in Consolatione saepius etiam quam ubi nomen addiderit auctor, Crantoris servari fragmenta, immo ne ea quidem quae *αὐτολεξεὶ* referri dicuntur suspicione vacare. Quae si lectoribus persuasero, opus perfecero neque mihi pergratum et lectori fortasse molestum, sed neutri nostrum uti spero plane inutile.

AD PLUTARCHUM.

Comp. Thesei et Rom. C. VI (Sint.) Raptus Sabinarum non solum eo excusatur quod unam tantum earum uxorem sibi sumpsit Romulus, sed etiam honore qua raptas postea affecit

ἀπέδειξε τὴν βίαν ἐκείνην καὶ τὴν ἀδικίαν κάλλιστον ἔργον καὶ πολιτικώτατον εἰς κοινωνίαν γενομένην. Οὕτω συνέμιξεν ἀλλήλοις καὶ συνέπηξε τὰ γένη καὶ παρέσχε πηγὴν τῆς εἰς αὖθις εὐνοίας καὶ δυνάμεως τοῖς πράγμασιν

Primum Romulus earum fuit nuptiarum auctor, quae viros Romanos et mulieres Sabienas artissimo amoris et benevolentiae inter se iungerent vinculo. Ea autem benevolentia causa (*πηγή*) facta est ... cuius rei? Iterumne benevolentiae? Non opinor. Et quaenam intercedit ratio inter *benevolentiam* et *potentiam*? Nulla, nisi fallor. Denique quid hoc est: reipublicae (*τοῖς πράγμασι*) praebere fontem *εὐνοίας*? Sed scribe *εὐνομίας*, habebis rem verissimam recte enuntiatam: firmae illae nuptiae, artum illud gentium vinculum, effecerunt ut tota respublica bene esset composita et sic ad magnam pervenire potentiam posset.

J. J. H.

Digitized by Google

DE COMPOSITIONE POENULI.

SCRIPSIT

H. T. KARSTEN.

Nemo hodie affirmare dubitabit Plauti Poenulum ex duabus graecis comoediis esse compositam idque post multos alios, qui de hac quaestione bene meriti erant, Langeni imprimis disputatione effectum esse [1]).

Argumenta a viris doctis adhuc prolata praecipue haec sunt: Intentio fabulae, ut puella amata cum sorore ex lenonis potestate in amatoris manum transeat, peragitur rationibus duabus tam diversis, ut altera alteram excludat, nempe primum per dolum servi (act. I—III), dein per agnitionem patris (act. IV et V). Originis duplicitatem porro probant repugnantiae in sororum condicione, quae in prima fabulae parte sunt meretrices huiusque quaestus sibi consciae [2]), in altera hoc ipso demum die mutato nomine inter meretrices recipientur seque ingenuas esse sciunt et libertatem ab haruspice praedictam exspectant non amatoris sed deorum vel parentum interventu. Accedit quod in illa duas tantum leno meretrices habere et fabula agi videtur Athenis (v. 153, 497 et 372), in hac autem, quae agitur Calydone [3]), multo plures (v. 830).

---

1) In utraque re sequor Fred. Leonem Plaut. Forsch. p. 153 sic scribentem: „Ich betrachte es als ein völlig gesichertes Resultat der zahlreiche Untersuchungen... „dass das Stück aus zwei griechischen Komödien zusammengearbeitet ist". Et in adnot. 3 „Überzeugend nachgewiesen ist es erst von Langen Plautinische Studien" p. 181 sq.

2) Cf. l.l. a Langeno p. 183.

3) Cf. Langen p. 185, Leo p. 154 adn. Reliquae animadversiones, quas protulit Langenus p. 190 sqq. non tangunt fabularum commixtionem sed utriusque oeconomiam.

Digitized by Google

His autem controversiis, quas plenissime exposuit Langenus probavitque deinde Leo, adiciendae sunt nonnullae, quas viri docti adhuc praeterviderunt, positae in personarum characteribus.

Recte olim sic scripsit Reinhardtus in Studemundi Studiis a. 1872 p. 108: „duae omnino viae contaminationis probandae „patent; aut enim personarum condicionem vel ingenium in „diversis fabulae partibus diversa esse aut argumentum subito „interruptum aliaque ratione, atque qua initio propositum sit, „continuatum esse docendum est".

Et ille et reliqui, qui de Poenulo antea scripserunt, huius fabulae contaminationem probarunt maxime inde, quod in ea „duorum fabularum argumenta discernere haud difficile est" [1]) et characteres personarum aut neglexerunt aut propter externam quandam eorum similitudinem per totam fabulam contra contaminationis crimen in censum vocarunt. Hos Langenus optime redarguit, sed non tamen omnia quae hanc rem attinent persecutus est, nam et omisit reliquarum personarum mores in utraque comoediae parte contrarias et de sororum diversitate non omnino recte iudicavit. Igitur quae ille disputavit partim corrigere partim supplere conabor.

De sororibus. In his praeter diversitatem quam notavimus in condicione natali et meretricia, alia est non minus gravis. Cavendum est ne in errorem nos inducant, quae leguntur apud Langenum p. 182: „Die beiden Schwesterpaare haben nur das „mit einander gemein, dass die erstere (Adelphasion) einen „edleren Charakter hat und mehr Gewicht auf Vorzüge des „Geistes legt als auf äussere Beiwerke, besonders Kleiderputz, „an welchem dagegen die Zweite besonderen Gefallen hat".

Indolem illam nobiliorem [2]) Adelphasii nequaquam in utraque fabulae parte pariter conspicuam esse facile ostendam.

Adelphasion I [3]) cognoscitur ex I 3, ubi peculiarem hetaerae

1) Reinhardt. p. 109.

2) Cf. p. 187: „Die Uebereinstimmung der Gesinnung der beiden Schwesterpaare, „die eine edleren Sinnes, die andere Gefallsüchtiger, scheint mir, auch wenn dafür „keine Erklärung denkbar wäre, nicht so schwer zu wiegen, als die Widersprüche, „die oben hervorgehoben sind".

3) Numeri additi nominibus indicant personas cognomines in priore et posteriore fabula.

Digitized by Google

speciem exhibet doctam et argutam. Per totam scenam rhetorissat de ornatu muliebri incipiens a comparatione: „negoti sibi „qui volet vim parare, navem et mulierem haec duo comparato" (210 sqq.). Sororis oppositus genuinae et simplicis refutat adagiis: „modus omnibus rebus optumumst habitu, nimia omnia „nimium exhibent negoti hominibus ex se" (238 sq.) et argutiis: „nam pro erili et nostro quaestu satis bene ornatae sumus. „Non enim potis est quaestus fieri, nisi sumptus sequitur, scio: „et tamen quaestus non consistet, si eum sumptus superat, „soror: eo illud satius si satis quod satis est habitus plus quam „sat est" [1]), et sententiis moralibus: „bono med esse ingenio „quam auro multo mavolo" (301), „meretricem pudorem gerere „magis decet quam purpuram" (304), „pulcrum ornatum turpes „mores peius caeno conlinunt: lepidi mores turpem ornatum „facile factis comprobant" (306 sq.).

Hanc autem sapientiam non genuinam esse, sed ficticiam et ex amatorculorum sermonibus sublectam ostendunt versus in quibus vera meretricis natura erumpit, invidiosa erga aemulas et lucri cupida erga amantes, velut in putidis conviciis quae iactat in illas 265—270, 319—323 et in responsis ad Agorastocli verba 346 [2]), 362 sq. Hinc quoque fit, ut inverecunde

---

1) Versum corruptum sic constituit Leo:

„eo illud satiust, satis quod habitu <haud satis est quod> plus quam sat est".

Sententia aperta est. Respicit quae dixit v. 285 et ludit in ambigua voce satius hoc modo: illud „satis" (ex v. 285) satiust habitu (= sufficit habere), quod satiust (= nimium est) plus quam sat est (ideoque damnandum). Et versus fortasse sic constituendus

„éo illud satiúst „satis" habitu, quód satiust plus quám sat est".

De metro confer e. g. Cist. 7, Most. 557.

2) V. 345 sq.

Ag. Sunt mihi intus nescio quot nummi aurei lymphatici.

Ad. Deferto ad me: faxo actutum constiterit lymphaticum.

Non aliter de mulieris indole iudicat Leo in his p. 159: „Auch für die Characterisirung der Adelphasion als Hetäre ist es wichtig dass sie den Liebhaber schlecht „behandelt eben um ihn den Absichten des Kupplers geneigter zu machen". Dissentio ab eodem in iis quae subiunxit: „Mann gewinnt den Eindruck (ex v. 345) dass der „Liebhaber zu den geizigen gehört und auf Mittel sinnt, wie er die Geliebte sich „aneignen kann, ohne das Geld für sie auszugeben.". Equidem in hoc versu nihil sentio nisi temptamentum adolescentis ut mulierculam spe lucri a lenonis partibus, cui obsequitur, ad suas traducat.

Digitized by Google

prorsus tractetur et compelletur ab amatore 343 sqq., 349 sq. et magis etiam ab eius mancipio 375, 387 sqq.

Adelphasii naturae versutae et superbae opponitur sororis nativa simplicitas, quae in hac quidem scena festum Veneris impense laudat (255 sq.) et quantocius templum adire gestit (261 sq.), dum soror tergiversatur et turbae despicatae immiscere se abhorret (263 sq.). Quod autem contrarium prae se ferre videtur in 339 sq. (*apud aedem Veneris ... conveniunt mercatores, ibi ego me ostendi volo*), id spectat ut Agorastoclis invidiam suscitet et ad emptionem quovis pretio eum perducat antequam ematur ab alio.

Ab hac autem Adelphasio in I 2 prorsus diversa est altera in V 4. In hac enim scena non soror minuscula, sed ipsa est, quae sincere collaudat Aphrodisia et ipsas meretrices 1174 *fuit hodie operae pretium ... oculis epulas dare ... deamavi ecastor illic ego hodie lepidissima munera meretricum, digna diva venustissima ... tantus ibi clientarum erat numerus* e. q. s., dum Anterastylis eas vilipendit et derisas esse gaudet a iuvenibus, quocirca a sorore sic corrigitur 1201: *non eo genere sumus prognatae, tametsi sumus servae, soror, ut deceat nos facere quicquam quod homo quisquam derideat*, cf. 1185 sq. Hic quoque subiungit quidem sententiam moralem, 1203 sq., sed unam et quae conveniat, non pugnet cum reliquis dictis factisque eius in hac scena.

Errarunt igitur qui cum Franckeno [1]) sororum paria in actibus I et V tam similia esse contenderent, ut hae scenae „unius quasi corporis membra" esse viderentur et „plane ridi„culum fore duas exstitisse fabulas Graecas in quarum utraque „sic animatae sorores et ad amussim convenientes inventae „fuerint", immo tam diversae sunt sorores ut haec quoque discrepantia duplicem fabulae fontem coarguat.

Non levior est repugnantia inter ea quae dicunt aguntque Agorastocles et Milphio I et II. Argorastocles I adolescens est petulans et vehemens, qui fidissimum servum modo blanditiis modo verberibus aggreditur, 136 sq., 143, 357, 382 sq., in mediis curis dicax tamen et iocosus et largiloquus, 149,

1) Mnemosynes Vol. IV 1876 p. 168.

Digitized by Google

275 sqq., 279, 282, 290, 309 sq., erga mulierculam parum modestus, 343 sq. 349, 404. Agorastocles II inde a v. 961 indolem ostendit tranquillam, nihil festinantem, modestam et benevolam 971, 1005, 1191, 1197 sq.; ipse nihil iocans aliorum ioca vix intelligit, 980 sq., 1146, servulique impudentiam coercet 1035 sq., vigilans tantum in hoc ut puellam ac dotem sibi conciliet, 1055, 1225, 1279.

A Milphione I, callidissimo doli inventore quo capitur leno, non minus differt Milphio II, cuius auxilium utrum ab ero invocatum sit non constat [1]), sed si invocatum est, nihil utile invenire potuit, quin etiam desperabat lenonem everti posse: Sy. *Erus si tuos vult facere frugem meum erum perdet.* Mil. *Qui id potest?* (892) Praeterea facetiae eius nullae sunt in longissima scena IV 2, insulsae et plumbeae in V 2 si comparantur cum assidua et mordaci dicacitate cognominis in I 2 et 3.

De lenonum diversitate postea videbimus.

Non desunt sane in utraque fabulae parte aliqua similia, quae multis v. d. scrupulum moverunt, quominus e diverso fonte derivandas esse crederent. Fuerunt in utraque graeca:

Adolescens dives et sui iuris, qui lenoni obnitenti puellam eripere conatur,

Sororum par, quae diversam indolem colloquio aperiunt auscultante amatore a latere et admirante sapientiam maioris qua deperit.

Res agitur die festo Veneris, cuius templum puellae adeunt ut sacra faciant; in altera fabula primis hostiis deam placaverunt (847, 1133, 1175), idemque in priore usu venisse credibile est. Leno quoque in utraque comoedia sacrificasse narratur sed Venerem propitiare nequivisse (449, 746, 791, 847). Utriusque servus exta vel vasa ex templo domum refert.

Videamus de singulis.

Similitudinem argumenti triti et vulgaris praetereo. Debet autem utrobique adolescens liberum divitiarum arbitrium habuisse, ut non paupertas sed lenonis duritia tantum a puella eum arceat.

---

1) Leonis descriptio p. 154: „Dies zu ermitteln denkt der Liebhaber mit seinem „Sklaven auf einen Plan", non convenit in Carchedonium, quantum nunc apparet.

Digitized by Google

In sororibus characterum discrepantiam maiorem esse quam convenientiam supra ostendi. Quod autem in utroque exemplari fuerunt duae sorores, fluxit hoc ex comicorum consuetudine inducendi personarum paria, de qua disputavit Ribbeckius in H.P.R. I 76 sqq.. Ut in priore fabula sic in Bacchidibus etiam prodeunt sorores meretriciae, ut in Carchedonio sic in Sticho sorores honestae, alibi amicarum vel ancillarum paria sunt ut in Cistellaria et Rudente.

Praecipua convenientia posita est in Aphrodisiorum celebratione et mulierum sacrificiis faustis, lenonum infaustis. Cum haec tamen solemnia agerentur per totam Graeciam, potius mirandum essent, si in una tantum, non in permultis fabulis meretriciis occurrissent. Meretrices autem, quas omnes in huiusmodi fabulis insperata manet ex servitute libertas, numquam non litasse, non magis consentaneum est, quam id nusquam contigisse lenonibus, *nam generi lenonio numquam ullus deus tam benignus fuit, qui fuerit propitius*, ut est in Persa 582. Nulla igitur causa est cur cum Langeno p. 187 credamus, graecum Carchedonii auctorem ex fabula anonyma et sorores et Aphrodisia in suam transtulisse et per hunc quasi rivulum utramque materiem in Plauti Poenulum permanasse; multo rectius Leo statuit utrique exemplari Graeco Aphrodisia fuisse propria [1]).

Intercessit igitur aliqua similitudo inter fabulas quas Plautus consarcinavit, sed nequaquam tanta, quanta inter unius Diphili fabulas quas imitatus est in Rudente et in Vidularia [2]), vel inter Menandri Andriam et Perinthiam, quarum *qui utramvis recte norit ambas noverit*, ut ait Terentius in prologo.

Cum igitur constet Poenulum conflatam esse ex duabus fabulis graecis, quaeritur quae partes utrique exemplo assignandae

---

1) Leo p. 157, ubi vide quae habet de Aprodisiorum vestigiis apud Comicos graecos. Confer etiam Pauly R. E. i. v. Aphrodisia et Venus.

2) In utraque fabula senex ad mare habitans prolem olim surreptam reperit naufragio in litus eiectam, quae cognoscitur per vidulum cum crepundiis e mari sublatum a piscatore, quocum servus senis de praeda litigat.

Apollinaris Sidonius Epist. IV 12 commemorat „fabulam similis argumenti" atque Hecyram „id est Epitrepontes Menandri".

Digitized by Google

sint secundum eos, qui in hac quaestione nunc unice citandi sunt, Langenum dico et Leonem.

Ille p. 185 sq. priorem comoediae partem, actum I, II et III, refert ad fabulam anonymam, posteriorem, IV et V, ad Carchedonium, nisi quod a Plauto insertas putat scenam brevissimam IV 1 et partes Antamoenidis in duarum fabularum mixtura, quae continetur scenis V 5, 6, 7.

Leo de actu III, IV et V 1—5 cum eo fere consentit, sed dissentit de I et II, quoniam actum II in Carchedonio fuisse contendit non in anonyma et scenam I 1 ex variis elementis utriusque exempli conflatam esse; denique IV 1 decerptam ducit ex prologo quodam anonymae.

Effecturum me confido Leonis opinionem de actu II et de scena IV I falsam esse eumque in oeconomia scenae I 1 acute quidem tria vitia graviora invenisse, sed errasse cum ex contaminatione duarum fabularum ea derivaret. Viri cl. vestigia premens initium disputandi facio ab actu II, quem ex utra fabula desumptum esse decernamus, pendet ex hac quaestione, fuerintne leno Lycus et miles Antamoenides personae Carchedonii an non.

Actus II.

In actu secundo, qui una scena continetur, prodeunt Lycus et Antamoenides. Iidem redeunt in proscenium in actu V et quidem uterque prorsus eodem filo exaratus atque antea. Sacrificium lenonium inprosperum bis commemoratur, semel ab ipso Lyco in II, iterum a lenonis servo Syncerasto in IV. Constat praeterea inter omnes et in Carchedonio et in anonyma prodiisse lenonem et male sacrificasse die Veneris. Militem in utraque fabula fuisse non constat.

Hinc variae oriuntur quaestiones.

Sacrificia illa lenonia pertinentne ad diversos lenones an ad eundem; si ad eundem, pertinentne ad lenonem Carchedonii an anonymae?

Fuitne miles in utraque fabula et ex utra sumpta est persona Antamoenidis?

Vidimus Langenum lenonem et militem in actu II rettulisse

Digitized by Google

ad anonymam, sacrificium a Syncerasto memoratum in IV ad Carchedonium.

Leonis loci qui huc faciunt sunt hi:

p. 155. Ausser den Anfang (I 1) kann mann nur dass erste Auftreten des Kupplers und die Figur des miles (II) zunächst nicht mit Bestimmtheit dem einen der beiden Originale zutheilen.

p. 156. Hier muss die Untersuchung an der Scene ansetzen, die nicht mit Sicherheit zu *b* (anonymam) gerechnet werden kann: es ist der 2. Akt, das erste Auftreten des Lycus und die Unterhaltung mit Antamoenides.

p. 157. Der vom Opfer zuruckkehrende Kuppler (II) kann daher in dem einen Stück so gut wie in dem andern seine Stelle gehabt haben, wie auch der in die jüngere Hetäre verliebte Offizier (Antamoenides) ob er nun das Mädchen erst eben im Tempel gesehen hatte (wie man aus 467 sq. 497 sq. den Eindruck gewinnt), oder sie schon länger kannte (wie 1288 sq., 1305, 1322 vorausgesetzt ist).

Aber es liegen verschiedene Indicien vor, die die Scene 449 sq. (i. e. act. II) bestimmt nach der einen von beiden Seiten weisen. Der mit den beim Opfer gebrauchten Gefässe (847, 863) aus dem Tempel zurückkehrende Syncerastus gehört nothwendig in den Καρχηδόνιος und zieht das hübsche Motiv, dass der Herr im Aerger über die Bosheit der haruspices (449) vom Opfer weggeht und sich die *exta* nach Hause bringen lässt, nach sich in dasselbe Stück. Dass der Sklave im Original (Καρχηδόνιος) die *exta*, nicht die *vasa* allein nach Hause bringen lässt (v. 491, 617) ist nicht unwahrscheinlich, vielleicht hat Plautus das geändert, da er inzwischen den Scherz angebracht hatte, dass Collabiscus v. 803 von der Mahlzeit nascht, die v. 617 noch nicht im Hause war. Ich meine auch dass das sehr gute Auftreten des Syncerastus besser wirken würde, wenn nicht zwischen II und und IV 2 die gedehnte Handlung des 3. Aktes stünde und dass nach der Oekonomie des Originals die Scenen II und IV 2 aufeinander passten; doch darüber lässt sich streiten (Langen S. 189). Dass aber die beiden Scenen in dieselbe Erfindung gehören, das beweisen die Stellen über die verschiedene Vorzeichen, die sich dem Kuppler und den beiden Mädchen aus ihren Opfern ergeben haben. Dass der haruspex den beiden

Digitized by Google

Schwestern verkündet hat, sie wurden in wenigen Tagen die Freiheit erlangen (1205 sq.) ist offenbar für die Scene der *ἀναγνώρισις* erfunden (*id ego nisi* e. q. s.); und so bringt Syncerastus es vor als Gegensatz gegen den üblen Erfolg seines Herrn (847 sq.); dieser aber berichtet ausführlich über die Sache 449 sq. So gehört diese Scene (II) unweigerlich mit der zweiten Hälfte des Stückes von Ursprung zusammen; wahrscheinlich wird es dadurch, wenn auch nicht gewiss, dass der Miles eine Figur des *Καρχηδόνιος* war [1]).

Totus locus describendus fuit, quia v. cl. thesin suam defendit, et nimirum defendere tantum potuit, argumentatione tam subtili et tortuosa, ut si unam conclusiunculam omitterem neque intelligi neque convenienter redargui posset. Quam autem debilis sit tota structura non argumentorum sed indiciorum, ut modeste fatetur, apparet si singula indicia accuratius examinamus.

Primum hoc a Leone conceditur, lenoni a sacrificio redeunti et militi (des vom Opfer zuruckkehrende Kuppler ... wie auch der ... Offizier) in utraque fabula locum fuisse. Dein tribus indiciis probatur utramque personam e Carchedonio desumptam esse, quorum primum hoc est:

Sacrificium in actu IV memoratum factum est a lenone Carchedonii, huic sacrificio alterum in actu II tam simile est ut ad eandem fabulam referri debeat, ergo et leno et miles in actu II sunt ex Carchedonio.

Positionem maiorem non nego, sed refuto minorem de sacrificiorum similitudine. Secundum Leonem haec in eo posita est, quod ex utroque sacrificio res quaedam domum referuntur, in IV *vasa* a servo Syncerasto (847, 863), in II *exta* a puero non nominato (491, 617): altera relatio alteram secum trahit in eandem fabulam (zieht ... nach sich in dasselbe Stück). Si obicimus *exta* non esse *vasa*, reponit in originali Graeco probabiliter in v. 491 et 617 etiam *vasa* commemorata fuisse, a Plauto omissa. Si denuo obicimus *exta* etiam nominari in v. 804 (quae scena secundum Leonem quoque ex anonyma est) et in hoc versu *vasorum* mentionem fieri non potuisse (*extis sum satur*

1) Cf. Leo p. 191 de prologo, ubi v. 102 sq. militis mentio fit, de qua re in fine huius commentatiunculae dicam.

Digitized by Google

factus probe), Leo hoc eludit coniciens hunc iocum a Plauto insertum esse. Si porro quaerimus, cur Plautus in 491 et 617 *vasa* omiserit, haec ratio redditur; quia etiam omiserat et omittere sane debuit in 804; verum haec ratio manca est, nam nihil obstabat quominus illic *vasa* ex graeco retineret, etiamsi hic in suo ioco omitteret. Sed gravius est hoc. Cur v. cl. silentio transmisit quartum versum eumque primarium, in quo *exta* nominantur et unde tota extorum commemoratio pendet, vs. 466 *votui exta prosicarier: eo pacto avarae Veneri pulcre adii manum?* Probant haec verba relationem extorum nihil commune habere cum vasorum relatione in IV. Vasa domo allata domum semper reportabantur, sed exta diis semper reddebantur nisi ab impiis, qui post caesas frustra victimas deos iusto epulo fraudebantur [1]). Hoc igitur in II leno iratus servum facere iubet atque vasorum mentio et hic absurda fuisset et tribus illis locis qui hinc pendent. Iocus autem lepidissimus in 804, ubi Collabiscus lenoni denuo surripit, quae ille Veneri surripuerat, non est cur a Graeco auctore abiudicetur, immo cum tota re arte cohaeret et lenonis poenae cumulum continet.

Alterum indicium, scenam IV 2 optime sequi post II, minoris momenti est, cui cum Leo ipse non multum tribuerit (darüber lässt sich streiten) cumque ad quaestionem quam tractamus dirimendam vim non habeat, hoc nunc omitto.

Tertium indicium hauritur ex responsis haruspicum quae acceperunt lenones et puellae in 449 sqq. et 847 sqq.

Conceditur a Leone in utraque comoedia graeca sacrificium a lenone fieri potuisse. Cum autem huiusmodi sacra semper essent consultatoria [2]) et responsa lenonibus semper, ut vidimus, infausta, sequitur ut sacra lenonia in omnibus fabulis essent similia, neque necesse est, ut sacrificium a Syncerasto memoratum in 847 ideo referatur ad Lyci narrationem in 449. Eadem ratiocinatione efficitur puellarum quoque sacrificia in utraque fabula prospera esse debuisse, tametsi hoc traditur tantum de altera v. 848 [3]), nam erant consultatoria et responsa utrobique

1) Marquardt III 176 sqq.

2) Marquardt l l.: »Alle Opfer mit Ausnahme der Sühnopfer .... sind nämlich »consultatorische Opfer".

3) Vs. 849 *nam meretricis nostrae primis hostiis Venerem placavere exemplo*

Digitized by Google

propitia propter laetum fabularum exitum. Nihilominus Leo sorores non, ut Franckenus, uni sed diversis fabulis attribuit.

Viri cl. indicia igitur caduca sunt et minime probant lenonis personam esse unam in II et IV et desumptam ex Carchedonio.

De milite peculiarem quaestionem non instituit, sed hoc tantum dixit eum sortem sequi lenonis in actu II [1]). Si nos tamen eam instituemus apparebit et militem et lenonem et totum hunc actum in fabula anonyma eundem locum occupasse, quam occupant in Poenulo. Incipio ab argumento externo, de quo L. omnino tacuit.

Raro licet in comoedia ut persona proscenium relinquat idque vacuum maneat dum eadem redeat. Ubi hoc admittitur, persona non longius abit quam in aedes quas conspiciunt spectatores idque pauxillulum temporis, ut intus aliquid dicat, audiat, conspiciat. Fit hoc in Asinaria 809, Cistellaria 630, Heautontimorumeno 873. In Pseudulo 573, ubi servus diutius domi morabitur ad dolum concinnandum antequam redeat, sic prius monet spectatores: *non ero vobis morae: tibicen vos interibi hic delectaverit.* Quoties longior est absentia in foro vel alibi, novus actus incipitur aut temporis intervallum expletur scena intercalaria. Huiusmodi autem scena est actus II, qui si cum Leone tollitur, hoc vitium oritur, vacuum proscenium relinqui, dum Agorastocles abit forum, advocatos ibi colligit non paucos (582) et cum his tardigradissimis hominibus in scenam redit.

Accedit aliud argumentum multo gravius, nempe hoc, militi Antamoenidi convenientem locum non fuisse in Carchedonio. Quas ibi partes egisset? Secundum Leonem, ut Agorastocles maiorem, sic ille minorem sororem amabat Anterastylin eamque uxorem ducere cupiebat [2]). Sed pugnat hoc primum cum iis locis in posteriore fabulae parte quae pertinet ad Carchedonium

---

Opponuntur hic lenoni male sacrificanti non sorores tantum, sed omnes meretrices, quas habebat complures. Erravit igitur Leo in verbis supra citatis: „Und so „bringt Syncerastus es vor als Gegensatz gegen der üblen Erfolg seines Herrn" 847 sq.

1) Pag. 158. Cur autem dubitanter sic scribat: „Wahrscheinlich wird es „dadurch u. s. w.", non intelligo, nisi fieri potuisse credat, ut actus II a Plauto conglutinatus sit ex diversis fabulis.

2) Pag. 158: Er scheint dort ein ähnliches Verhältniss zu Anterastylis gehabt zu haben wie Agorastocles zu Adelphasion. Die Vermuthung Franckens (Mnemos. IV p. 170 sqq.), dass auch jene ein Paar wurden, gewinnt dadurch an Wahrscheinlichkeit.

Digitized by Google

(nam a Plauto haec omnia inserta esse nequeunt), ubi miles Anterastylin compellat tractatve pro amica mercenaria 1288 sq. 1299 (cf. 498), aut ubi eam uxorem petere negligit quando opportunitas datur 1325 sq. et pro amissa Anterastyli alteram amicam a lenone postulat 1414, deinde pugnat cum charactere militis Antamoenidis; stupidus et vaniloquus ἀλαζών, qualem se praebet in II et V 5—7, sponsus esse non potest virginis honestae et ingenuae. Franckenum hoc non fugit ideoque suspicatus est Antamoenidem graecum fuisse personam nobiliorem, Anterastyli uxore non indignam, verum huiusmodi militem comoedia, quantum novimus, in scenam non produxit, ubi semper talis est, qualis describitur a Ribbeckio [1]), qualisque egregie convenit in altera fabula, ubi rem habet cum meretrice non cum ingenua. Restat igitur ut cum Langeno lenonem Lycum et militem Antamoenidem et totum actum II adsignemus anonymae, in qua post actum I explevit temporis intervallum supra indicatum.

De prima scena, v. 129—202.

Dixi supra Leonem hanc quoque scenam non cum Langeno revocasse ad anonymam (quam L. designat per litteram *b*), sed ex duabus exemplaribus a Plauto confictam habere, eumque vere tria vitia in his vss. detexisse quae debentur non poetae vel poetis graecis, sed Plauto.

Primum vitia tractabo, dein quaestionem de contaminatione huius scenae a Leone motam.

In v. 129 sqq. Agorastocles blanditur Milphioni, ut sibi conciliet nimirum, nam hoc non diserte additur, huius operam in adipiscenda Adelphasio. Milphio et antea et heri etiam ab acri iuvene pessime habitus repellit blandimenta, dein rogat v. 152 *sed quid nunc tibi vis?* et accipit rem iampridem sibi notam, erum amare lenonis meretricem maiusculam, sed ab eius possessione prohiberi a lenone, *quo non lutumst lutulentius* v. 158. Post hunc versum expectamus aliquod indicium, cur leno di-

1) H. P. R. I 66: der lange Schlagetot, der den Löwen spielt und ein Hasenherz in der Brust trägt, eine Vogelschenche, die sich für ein Adonis hält.

Digitized by Google

tissimo adulescenti et emendi cupido puellam assidue deneget [1]). Hanc omissionem reprehenderunt iam Franckenus (p. 158) et Langenus (p. 192), sed huius negligentiae culpam imputarant poetae graeco, qui credidisset ipsos spectatores facile intellecturos esse, Lycum insatiabili avaritia maius semper pretium ab adolescente extorquere voluisse, ut est in Curculione v. 61: *alias me poscit pro illa XXX minas, alias talentum magnum neque quicquam queo aequi bonique ab eo impetrare.* Equidem assentior Leoni, hanc explicationem in Poenulo non magis quam in Curculione omitti debuisse, neque defuisse in exemplo graeco, sed neglectam esse a Plauto post v. 158.

Alterum vitium primum Leonis doctrina monstravit, nempe intricatum dolum Milphionis ad perdendum lenonem praepropere sequi in proximis vss. 159—189. Consuetudo comicorum et sana ratio postulat, ut Milphio in auxilium vocatus aliquantisper secedat et domi otiosus dolum excoquat. Ita res geritur in omnibus fabulis ubi nodus nectitur per dolum, qui aperiri demum potest post scenam secundam [2]).

Tertium vitium hoc est:

Postquam Agorastocles servi consilium cognovit et probavit statim sic pergit v. 190:

Ego in aedem Veneris eo, nisi quid vis, Milphio:
Aphrodisia hodie sunt. MI. Scio. AG. Oculos volo
Meos delectare munditiis meretriciis.
MI. Hoc primum agamus quod consilium cepimus:
Abeamus intro, ut Collabiscum vilicum
Hanc perdoceamus ut ferat fallaciam.
AG. Quamquam Cupido in corde vorsatur, tamen
Tibi auscultabo. MI. Faciam ut facto gaudeas.
(*intrat Agorastocles domum*)
Inest amoris macula huic homini in pectore,
Sine damno magno quae elui ne utiquam potest.
Itaque hic scelestus est homo leno Lycus:
Quoi iam infortuni intenta ballistast probe,

1) Eadem omissio est in v. 364, ubi Agorastocles ipsi puellae eiusdem rei rationem postulanti respondet tantum: *Perii.*

2) Cf. Leo p. 190.

Digitized by Google

Quam ego haud multo post mittam e ballistario.
Sed Adelphasium eccam exit atque Anterastylis.
Haec est prior quae meum erum dementem facit.
Sed evocabo. Heus, i foras, Agorastocles,
Si vis videre ludos iucundissimos.
AG. Quid istuc tumultist, Milphio? MI. Em amores tuos,
Si vis spectare. AG. O multa tibi di dent bona,
Quom hoc mihi optulisti tam lepidum spectaculum.

In his Leoni merito displicuit Agorastoclem solum abire et Milphionem in proscenio remanere, cum ipse dixerit: abeamus ut Collabiscum perdoceamus.

De his igitur vitiis Leoni assentior, sed ab eodem dissentio de causis unde exstiterint, quas nimis intricatas et longe quaesitas protulisse mihi videtur, cum mea sententia origo satis simplex sit neque tertii erroris desit facilis medela.

Rem igitur sic instituam ut exponam meas opiniones, refutem interdum Leonis argumenta quae ultro se offerunt, reliqua in posterum servaturus.

Incipio a tertio vitio, quod vir cl. recte ita definivit p. 160: „Milphio bleibt obwohl er in Plural gesprochen ohne Motivi„rung draussen". Quod tamen paulo post adiunxit: „Agorastocles „musste noch v. 189 auf der Bühne bleiben und nach v. 409 „(scen. 3) das Geld holen" [1]), hoc verum esse nego. Immo audito et probato dolo nihil prius agendum erat ero et servo, quam ut eius perficiendi initium facerent; id iustissime hortatur Milphio, cui morem gerit erus v. 193—197, igitur ambo domum intrare debuerunt. Si autem iusta aliqua causa intercesserit, cur servus dominum non statim sequatur, omnis loci offensio tollitur. Puto autem talem causam revera intercessisse hoc modo. Adolescens amans in comoedia iners esse solet et nihil agere quod non iubetur a servo vigilanti, itaque Milphio ero praecepit, ut postea de testibus v. 424, ita nunc de pecunia promenda. Hoc autem praeceptum intercidit post v. 197, comprehensum, opinor, uno versiculo huiusmodi: *I, prome argentum Collabisco, ego te sequor* [2]). Nihil obstat quominus, dum ille Philippos promit,

1) Nempe apparet ex v. 415 Agorastoclem domum intrasse ut argentum promeret Collabisco idque ei dedisse.

2) Etiam post 1101 unum v. intercidisse iure statuit Leo.

Digitized by Google

Milphio paulisper etiam in scena moretur statim secuturus. Retinetur tamen adventu inopinato sororum, quo lepido spectaculo erum evocat ut fruatur, unde oritur scena 2, qua sane diu interrumpitur doli praeparatio, sed eiusmodi moram non curat comoedia, quae numquam festinat et in temporum rationibus negligentissima est, ut docent exempla a Langeno congesta [1]). Hac simplicissima correctione leve vitium explicatur et sanatur, debitum non poetae sed librariorum incuriae. Leonis coniectura, Agorastoclem in fabula graeca proscenium non reliquisse, cohaeret cum eius opinione de totius scenae compositione, quam mox separatim considerabimus.

Transeo ad primum vitium, nempe Plautum ex graeco fonte omisisse rationem, cur Lycus adolescenti puellam tradere pertinaciter recuset. Mihi autem praeter hoc etiam alia desiderari videntur, a Plauto neglecta, scilicet preces, quibus Agorastocles servi operam invocaverit, et huius promissio se operam praestaturum. Neutra res in graeco colloquio abesse, credo, potuit; in latino inchoatur quidem altera per Milphionis rogationem v. 152 *Sed quid nunc tibi vis?*, verum non absolvitur.

Cohaerent hae omissiones cum altero vitio, quod nempe Milphio callidissime inventum consilium non ante domi meditatur, sed statim in promptu habet et ordine enarrat. Intercidit igitur insuper ante v. 159 brevis scena secunda, per quam dolum in aedibus excoquit. Qualis ea in anonyma probabiliter fuerit, docet Persa, ubi in simili rerum condicione Toxilus I 1 v. postremo sic loquitur: *usque ero domi dum lenoni excoxero malum*, deinde reversus I 3. 1: *omnem rem inveni* profertque excogitata. Dum abest, soliloquium fit a Parasito triginta fere versuum. Tale soliloquium in Poenulo aptissime dixerit Lycus, quem in actu II redeuntem videmus e templo, abeuntem illuc non vidimus [2]). Erant tamen quae apposite cum spectatoribus communicaret, hoc praesertim, cur nulla parsimonia Veneris voluntatem conciliare sibi in animo haberet (aperire iubet haruspicem sex agnos), scilicet ut dea mentem Agorastoclis inclinaret ad puellam quovis pretio emendam, quo argumento facundia

1) Studia Plautina p. 119 sqq., 125, 134, 136, 138, 153, 155 sq., 158, 193, 208 etc.
2) Sorores ante et post visitationem templi in scenam produnt.

Digitized by Google

comica facile viginti vel triginta versuum spatium expleverit.

Fuerunt igitur in fabula anonyma, quam Plautus in hac quoque scena me iudice secutus est, post v. 158 hi loci; de contumacia lenonis, imploratio Agorastoclis, promissio Milphionis, dein ambo domum ibant et sequebatur scena 2 soliloquium Lyci, tandem illi in proscenium redeunt, sed, ni fallor, Milphio paulo ante dominum et pauca praefatus, ut Toxilus in I 2. 1—8, exeunti Agorastocli inventa sua enarrat incipiens fere ab iis quae leguntur v. 159.

Haec omnia, finem scenae primae, scenam alteram et initium tertiae, quae 50 vel 60 versus occupaverint, Plautus omisit non aliam ob causam quam ne nimis longa fieret fabula. Quaevis contaminatio parit omissiones; severior poetae alia praeteriisset, velut nugas prolixas advocatorum in III sc. 1. 2. 3, potius quam ut oeconomiam fabulae corrumperet, sed Plauto nugae semper potiores fuerunt quam iustus rerum processus.

Longe aliter de horum vitiorum natura et causis iudicavit Leo, cum sibi persuaserit inde ea orta esse, quod Plautus totam hanc scenam conflaverit ex fragmentis male dispositis maleque consutis utriusque fabulae graecae. Constat secundum eum his partibus:

a. v. 129—155 circiter, qui sumpti sunt ex 1ª scena Carchedonii.

b. v. 158—189, ex 3ia scena anonymae post v. 415.

c. v. 190—202, ex anonyma post v. 409 (igitur ex sc. 3ia).

d. v. 203—209, ex 1ª scena Carchedonii.

Persequamur singulas.

a. Sententiam de initio scenae vir cl. nulla argumentatione stabilivit, sed posuit tantum his verbis p. 160 infra: „Im „Anfang des Καρχεδόνιος klagt der Jüngling dem Sklaven seine „Liebe wie im Curculio und Pseudolus". Sitne hoc verum, nusquam apparet. Immo talis querela, prorsus necessaria in anonyma, ubi Milphionis opera imploratur et acquiritur ut in Curculione et Pseudolo, abesse potuit in Carchedonio, ubi, si tamen adfuit, quod neque affirmo nec nego, nullam saltem peperit fructuosam servi operam. Itaque Leo rem invertit, cum in fabularum descriptione p. 154 adsereret de Carchedonio

Digitized by Google

id [1]) quod adserendum fuit de anonyma. Cum igitur res ipsa suadeat ut v. 129—155 revocentur ad anonymam, accedit quod erus et servus in his vss. characterem produnt acrem et vehementem, quo insignes fuerunt in anonyma, non laxam et tranquillam quam ostendunt in Carchedonio, ut supra vidimus [2]).

b. Locum de dolo, v. 158—189, a prima scena alienum esse, recte Leo sic statuit p. 159: „Dass der Plan nicht an „seiner ursprünglichen Stelle steht, wird sich aus der Betrach„tung der Prologe (p. 190) mit Sicherkeit ergeben". Sed fallitur in conclusione, quam subiungit: „Somit ist es nicht Ver„muthung, sondern Gewissheit, dass Pl. in die Exposition des „Καρχ. die des anderen Stückes hineingearbeitet hat; die Fuge „ist um v. 155, der eingelegte Abschnitt reicht zunächst bis „v. 189". Omisit vir clar., narrationem praematuram esse posse vel propter transpositionem ex posteriore scena, ut ille voluit, vel propter scenae omissionem sine ulla fabularum contaminatione, ut ego supra censui.

Deinde sic legimus p. 160 infra: Wenn Pl. die beiden An„fängen verbinden wollte, so musste er den Herrn vor dem „Auftreten der Mädchen (I 2) im Hause treten lassen; dass „hat ihn vielleicht darauf geführt, den Ueberlistungsplan so „früh anzubringen, der in keinem der beiden Stücken so im „ersten Anfang gestanden haben kann, und im Stücke *b*, (ano„nyma) zu dem er gehört, sicherlich erst um vs. 415 (I 3) „vorgebracht wurde. Plautus hat also die Verbindung zwischen „den Anfang des Καρχ. (129—154) und dem Auftreten der „Hetären in *b* (I 2) in zwei Stücken selbst hergestellt; das „eine etwa 155—189, haben wir oben ausgesondert; das zweite „reicht von 190—202".

Prima et postrema coniecturam continent prorsus incertam hanc, Plautum id egisse ut duarum fabularum initia in unam scenam coniungeret, quod quantum pertinet ad v. 129—155 modo refutavi. Nunc media verba volo, locum de dolo, v. 155

1) „Dies zu vereiteln denkt der Liebhaber mit seinem Sklaven auf einem Plan".

2) Attende etiam convenientiam v. 134, ubi Ag. libertatem et multas gratas gratias pollicetur Milphioni cum v. 420 et 428—441 ex anonyma, et v. 155 meretricem *maiusculam* cum mer. *minuscula* in 498.

Digitized by Google

—189, in anonyma (*b*) stetisse „circa v. 415". Hoc fieri non potuisse docent cum ipsa verba Agorastoclis in v. 415: „Tre„centos Philippos Collabisco vilico dedi dudum, „priusquam me evocavisti foras", quae dicta esse nequeunt in eadem scena qua dolum et nummos dandi consilium a Milphione accepit, tum v. 421 sq.: „mi Milphidisce ... fac, „quod facturum te promisisti mihi, ut ego hunc lenonem „perdam", quae similiter promissum spectant iam antea datum. Nisi ergo sumamus hanc scenam (I 3) a Plauto, postquam locum de dolo inde dempsit, tam scite refictam esse, ut nulla rima, nulla repugnantia, nullum exemptorum versuum indicium relinqueretur — quod negat Leo p. 161: „da er den Stoff nicht „umschmolz und die Fugen nicht verkleidete" — fatendum est, dolosum servi consilium in anonyma expositum fuisse ante I 3; cum autem in ea comoedia scena 3ia statim exceperit 2am et in 2a dolus dictus esse non potuerit, superest ut ante 2am hoc factum sit ea fere ratione, quam supra indicavi.

c. v. 190—202. De his vss. nihil certius monemur nisi hoc: „Plautus hat also die Verbindung ... in zwei Stücken selbst „hergestellt ... das zweite reicht von 190—202". Haec si recte intelligo, hi quoque vss. a Plauto huc translati sunt ex anonyma, ubi steterunt nimirum etiam in scena illa misere expilata I 3, et quidem post dolum enarratum et ante dolum incohatum vs. 415. Valet igitur contra hanc coniecturam, quod modo protuli contra praecedentem, et accedunt haec: v. 191, quo Milphio quasi novum aliquid admonetur hodie esse Aphroditia, ineptus est si legitur post I 2 ubi horum ludorum identidem facta est mentio; porro v. 190—193 inepti sunt post I 2, ubi Agorastocles iam delectatus est munditiis meretriciis neque amplius cogitare potest de visitando templo; denique soliloquium Milphionis 199—202 non decet nisi in fine alicuius scenae post eri profectionem.

d. v. 203—209. Huc pertinent verba Leonis p. 160: „das „zweite Stück fing mit einen Monolog des Sklaven an ... dann „erschienen die Mädchen und der Sklave rief seinen Herrn vor „die Thür", et paulo ante: „wenn Pl. diese beide Anfänge „verbinden wollte, so musste er den Herrn vor den Auftreten

Digitized by Google

„der Mädchen (I 2) ins Haus treten lassen; dass hat ihn viel-
„leicht darauf geführt, den Ueberlistungsplan so früh anzubrin-
„gen"; denique haec quae praecedunt: „das Herausrufen des
„Agorastocles ... ist ein hübsches und wirksames Motiv, das
„beizubehalten Pl. beabsicht haben mag als er die Umgebung
„gestaltete wie wir es sehen". Igitur secundum Leonem Plautus ideo maxime transpositiones illas ex posteriore scena anonymae in priorem molitus est, ut lepidam illam revocationem posset adhibere in fine scenae primae: nempe hanc ob causam primum inseruit locum de dolo 155—189, deinde abitum Agorastoclis 190—202. Quantae ambages, quanti fluctus in simpulo! Sine ulla locorum transpositione poeta efficere poterat ut Agorastocles solus e scena decederet ante revocationem, veluti ea ratione quae obtinet in Pseudolo v. 118 sqq. Et quid assecutus est hoc locorum molimine? Ut scenae finis oreretur inconcinnus et propter ipsum importunum abitum et reditum damnandus.

Si autem rogamus cur Plautus hanc scenam illamque fragmentorum dispositionem tam mire administraverit, vir clar. provocat ad arcanam quandam voluntatem vel arcannm fatum quo poeta compelleretur ut sic ageret, p. 161: „Auf die be-
„rechtigte Frage, warum Pl. ... nicht einfach den Anfang von
„*ὁ* beibehalten habe, ist zu antworten, das er den Poenulus
„mit den Anfang des *Καρχ.* beginnen wollte; ferner dass er
„den dialogischen Anfang der Prologrede vorzog" [1]), et p. 160 passim: „Agorastocles musste auf der Bühne bleiben ... Den
„Schluss der ersten Scene muss Pl. aus einem äusserlichen
„Anlass so wunderlich unzweckmässig gestattet haben; dieser
„Anlass muss derselbe gewesen sein, der auf den ersten Theil
„der Scene gewirkt hat, die Verbindung der Exposition von *ὁ*
„mit der des *Καρχηδόνιος* ... Wenn Pl. diese beiden Anfänge
„verbinden wollte, so musste er den Herrn ... ins Haus
„treten lassen" [2]).

Nemo sane negabit poetam scripsisse quae voluerit aut quae debuerit, sed ad comoediae compositionem cognoscendam hae rationes philosophae parum valent.

---

1) De initio per dialogum alterius fabulae vel per prologum alterius nihil constat.
2) „Der Philosoph der tritt herein, und beweis't euch es müsst' so sein".

Digitized by Google

ACTUS IV SCENA PRIMA.
v. 817—822.

De brevissima scena, quam Langenus inter utriusque fabulae partes a Plauto insertam esse credebat ut eas conecteret, haec suspicatus est Leo.

P. 160: „Das zweite Stück (i. e. anonyma) fing mit einem „Monolog des Sklaven an, einer Einleitungsrede, die im Inhalt „der sehr ähnlich gewesen sein mag, die wir jetzt in IV 1 „lesen"; et verba supra allata p. 161 „... ferner das er (Plau„tus) den dialogischen Anfang (Carchedonii) der Prologrede „(anonymae) vorzog. Diese hat er dann fur den Monolog IV 1 „verwendet".

Hanc suspicionem iam tum redargui cum ostenderem initium comoediae v. 129—155, dialogum Milphonis et Agorastocli, non derivatum esse ex Carchedonio, sed ex anonyma. Addenda sunt alia argumenta. Versus sic se habent:

Expecto, quo pacto meae techinae processurae sient
Studeo hunc lenonem perdere: ita meum erum miserum macerat:
Is me autem porro verberat, incursat pugnis, calcibus.
Servire amanti miseriast, praesertim qui quod amat caret.
Attat e fano recipere video se Syncerastum,
Lenonis servom. Quid habeat sermonis auscultabo.

Prima verba, *Expecto — sient*, ex nullo possunt esse prologo (Prologrede), cum agant de techinis s. dolis iam incohatis. Duo vss. postremi referri nequeunt ad anonymam, cum adnuntient personam alterius comoediae. Supersunt tres versus, quorum primus: *Studeo* e. q. s. ad utramque fabulam trahi potest, itaque apte confictus est a Plauto ad utriusque argumentum complectendum. Reliqui duo quemcumque decent servum erilis filii in comoedia amatoria, sed appositi sunt imprimis si dicuntur ab eo, qui coram spectatores plus semel pugnas et calces eri passus est, quod non cadit in Milphionem Carchedonii, quantum novimus, sed in Milphionem anonymae, cf. 138 sq., 143, 147 sq., 150, 381 sqq., 413, quos locos Plautus respexit cum haec de suo insereret, ut prioris fabulae argumentum aliquatenus cum

Digitized by Google

posteriore conecteret, quod tamen irritum cecidit. Milphionis verba *exspecto — sient* inepta sunt, cum prior techna, dolosa fallacia per advocatos, iam absoluta sit suumque habuerit successum, altera autem nondum instituta sit, sed incipiat demum a verbis Syncerasti v. 892 sqq., neque vero techna est, qua leno tangitur in altera fabulae parte, sed casus a Fortuna oblatus (v. 973), adventus Hannonis. Etiam magis absurda, quae sequuntur: *Studeo hunc lenonem perdere*, cum prior leno iam perierit, de altero nihildum acceperimus.

Actus V scenae 5, 6, 7.

Ea quae leguntur inter IV 1 et V 5 nemo dubitat quin hoc ipso ordine fuerint in Καρχηδονίῳ, nisi quod postea, in disputatione de prologo, videbimus e Graeco exemplo hic illic quaedam omissa esse a Plauto.

De postremis scenis tribus duplex quaestio est, quandoquidem et contaminatae sunt et retractatae. De retractatione prorsus constat propter duplicem fabulae exitum, 1370 sq. et 1422, et propter assiduam rerum et dictorum repetitionem, sed anceps decisio est, quae partes revocandae sint ad Plautum, quae ad retractationem postplautinam. In editione stereotypa a. 1896 pro noviciis secluduntur cum Brachmanno 1353—1358 et cum Camerario tota scena 7, 1372—1422. Mihi tamen textui Plautino prudentius consuluisse videntur Ussingius, Langenus et Leo in ed., quorum opinio, quamquam in quibusdam dissentiunt, fere inclusa est his verbis Langeni in Stud. Plaut. p. 344: „Mir scheint es mit Ussing nicht zweifel„haft, dass es sich nicht darum handeln kann entweder (1315) „1322—1371, oder 1372 bis zum Schlusse (von einzelnen spä„teren Zusätzen abgesehen) [1]) für das Ursprüngliche zu halten: „sowohl der erste wie der zweite Schluss, wie sie uns jetzt in „den Handschriften in verworrener Gestalt vorliegen, enthält „echt Plautinisches und Aenderungen der nachplautinischen „Bearbeitung: dazu kommen noch einzelne spätere Zusätze oder „Interpolationen".

1) Leo in Quaest. Plaut. p. 158 adnot. cogitat de duabus retractationibus.

Digitized by Google

Sed ad quaestionem de harum scenarum contaminatione iusta partium Plautinarum et retractatarum divisio parum refert, nam in utrisque permiscentur res et personae ex utraque fabula graeca sumptae, quod evitari non potuit in duarum comoediarum et duorum nodorum solutione una. Igitur omnia quae in scena 5 Antamoenides, miles ex anonyma, loquitur cum Hannone, Anterastyli, Agorastocle v. 1292—1328, quippe pertinentia ad argumentum Carchedonii graeca esse nequeunt. Exceptionem facio de primis eius verbis 1280—1291, quae Langenus immerito etiam a Plauto inventa esse credidit, etenim fieri non potuit quin in graeca quoque fabula Antamoenides post longam seclusionem in domo Lyci aliquando in scenam redierit ut ea fere ratione qua nunc legimus bilem evomeret in lenonem et in amicam, quam una cum lenone verba dedisse sibi putabat.

Similiter in scena 6 primi vss. quatuor, 1338—1341, referre possunt quae in anonyma quoque Lycus in scenam reversus dixerit de consultatione cum amicis, sed reliqua omnia quae confabulatur atque litigat alternis vicibus cum Antamoenide, Hannone, Agorastocle utriusque fabulae elementa continent tam perturbate commixta et tam negligenter enuntiata ut nihil graecae originis in his dignoscere amplius possis.

De Poenuli compositione igitur sic concludo.

Actus I II III continent initium fabulae anonymae praeter actus primi scenam alteram et finem primae initiumque tertiae. Constitit haec pars omissa sexaginta fere versibus, quibus si adduntur vss. superstites anonymae 688, a v. 129—816, et duae vel tres scenae breves omissae in fine, quae catastrophen spectatoribus ante oculos ponebant, pervenimus ad versuum numerum anonymae fere 800 vel paulo amplius. Quid actum sit in scenis illis finalibus facile intelligitur. Postquam Lycus confugit ad amicos (v. 795) et Agorastocles atque advocati abierunt (v. 808 et 816), Antimoenides exit e domo lenonis, furens propter amissam coenam et minam et amicam. Lycum ab amicis redeuntem ut domi se suspendat fortiter aggreditur; mox Agorastocles prodit, qui post multas minas transigit rem cum lenone, receptis sororibus, Collabisco, nummis

Digitized by Google

aureis. Miles abit cum alia amica pro Anterastyli. Haec igitur pro parte conveniunt cum iis quae leguntur in scenis 5, 6, 7 actus V.

Alteram graecam fabulam, cui prologus docet nomen fuisse Carchedonium, secutus est poeta a IV 2 usque ad V 5. Huius igitur protasin praetermisit et fortasse etiam partem epitasis, in quibus quid actum fuerit, difficile dictu est, sed vix multum a veritate aberrabis si conicias huiusmodi scenas praecessisse antequam Syncerastus in proscenium prodiret. 1. Colloquium eri cum servo de curis suis, in quo tamen hic nihil auxilii promisisse videtur. 2 Sorores in templum iturae domo exeunt lenonis cum Giddeni nutrice, quacum pauca locuti abeunt remanente nutrice. 3. Syncerastus exit cum vasis, quae in actu IV ex templo reportat et ea loquitur cum Giddeni ex quibus spectatores nobilem sororum originem iam quodammodo augurantur. 4. Prodit leno et ferocem indolem ostendit in abigenda nutrice et in propulsando servo, de cuius ignavia cf. IV 2, 845 sq. Sic furor et vindictae studium Syncerasti in actu IV praeparatur. 5. Agorastocles templum aditurus domo exit et Milphioni mandat ut cum Syncerasto aliquid moliatur contra lenonem. 6 Milphio solus pauca locutus revertentem excipit lenonis servum.

Cum igitur exitus anonymae et prooemium Carchedonii nullum haberent leporem rerumque iucunditatem, Plautus utrumque abiecit et novam comoediam conflavit, in singulis scenis satis lepidam et iocosam, sed in turbarum incremento et processu atque in nodorum solutione inconcinnam et mancam ac debilem.

De prologo.

Superest ut pauca disputem de prologo, qui tenue etiam contaminationis vestigium exhibet et praeterea non una de causa admirationem movet.

Primam partem, v. 1—45, in qua leguntur *imperata pro imperio histrico*, non graecae esse originis sed latinae manifestum est.

De altera parte, v. 46—128, si omittimus paucas brevesque interpolationes et dittologias, Leoni adsentiendum est perhi-

Digitized by Google

benti p. 191: „es ist ohnedies deutlich dass wir die plautinische „Bearbeitung der Vorrede des Καρχηδόνιος vor uns haben", insunt enim in argumenti expositione de personarum rebus ante actis quae poeta latinus ipse excogitare non potuit, sed ex graeco fonte transtulit, neque est cur ab ipso Plauto hoc factum esse negemus. Hoc autem imprimis memorabile est totam argumenti expositionem ad solum pertinere Carhedonium, igitur ad eam Poenuli partem, quae incipit a IV 2, deque iis quae praecedunt altum esse silentium exceptis vss. 103 et 104

Illam minorem in concubinatum sibi
Volt emere miles quidam qui illam deperit,

qui pertinent ad actum II anonymae et, secundum ea quae supra disputavi de hoc actu et de persona militis, alieni sunt ab argumento Carchedonii et procul dubio postea interpositi, atque miror Leonem hos quoque versus pro genuinis et graecis habuisse, cum ipse tamen contenderet militem Antamoenidem sororem minorem Carchedonii non in concubinatum emere, sed honeste in matrimonium ducere voluisse. Mentio autem minoris filiae hoc loco non magis necessaria est, quam in ipsa comoedia v. 1095, ubi leguntur v. consimiles atque in prologo 96 sqq.: *earum hic alteram efflictim perit, neque eam incestavit umquam* et omnis abest Anterastylis memoria.

Cum igitur considero, argumentum fabulae anonymae, hoc est partem Poenuli priorem et longiorem ad v. 816 in hoc prologo prorsus negligi, alteram contra breviorem tam prolixe enarrari, ut in ipsa actione nihil fere novi spectatores amplius didicerint, immo in prologo multa commemorari quae in fabula aegre desideres, veluti de patre Agorastoclis aegritudine mortuo propter filii amissionem v. 69, de moribus senis qui hunc adoptavit v. 74, de aetate puellarum v. 85 et praesertim de lepida ratione qua Hanno filias terra marique quaesitaverit v. 105—113 [1]), porro leves esse discrepantias inter prologum et Poenulum v. 66 *septuennis* et v. 902 *fere sexennis*, v. 86 *a Magaribus*, v. 879 *de praedone Siculo*, et si denique attendimus Plautum Carchedonium primo vertisse non Poenuli nomine, sed

1) Cf. Leo p. 191: „Vermuthlich ein Motiv, das er (Plautus) hat unter den „Tisch fallen lassen, als er das Stück zustutzte".

Digitized by Google

alio, quod incertum latet in corrupto v. 54, si igitur haec omnia considero, suspicio mihi oritur, Plautum bis tractasse argumentum Carchedonii et edidisse fabulam semel puram et intaminatam cum prologo, qui superest, deinde, cum argumentum ieiunum et parum hilare minus placuisset, iterum mixtam cum anonyma omissis tunc quibusdam et mutatis, quorum pristina vestigia servavit adhuc prologus [1]). Hanc autem novam dedit sub nomine Poenuli et sine prologo, cum fieri non posset, quin in nuda rerum Poenuli relatione statim proderetur ambigua fabulae natura et argumenti repugnantia, quae lectorem vel spectatorem longae fabulae praetereunt. Nova fabula prioris memoriam oblitteravit. Cum autem post Plauti tempora Poenulus agebatur, recitabatur unicus qui supererat prologus, auctus v. 103 et 104 et fortasse aliis, veluti 118—120, atque hic illic retractatus, ut docent v. 199 sq. et 124—127, et sic transiit comoedia cum alieno prologo in editiones aetatis Varronianae et posteriores.

1) Veluti de iis quae sunt in prologo v. 105—118 in prima editione ipsum Hannonum egisse puto in ea scena quae nunc est V 1.

AD PLUTARCHUM.

Themist. 3 (Sint.). *ἰταμῶς ὑφίστατο τὰς πρὸς τοὺς δυναμένους ἐν τῇ πόλει καὶ πρωτεύοντας ἀπεχθείας, μάλιστα δὲ Ἀριστείδην τὸν Λυσιμάχου, τὴν ἐναντίαν ἀεὶ πορευόμενον αὐτῷ*. Dixerit aliquis — id quod minime sit ineptum — ante *Ἀριστείδην* repetendam esse praepositionem *πρός*. Equidem tamen alia ratione locum emendandum censeo: pro *μάλιστα δέ* rescribo *μάλιστα δι'*: inimicitiae, quae ei erant cum Aristide, causa erant cur omnium fieret nobilium adversarius.

Public. 14 (Sint.). Novissimi Capitolii *κίονες* cum Athenis mensura elegantissima fuissent caesi, Romae iterum caesi et politi *οὐ τοσοῦτον ἔσχον γλαφυρίας ὅσον ἀπώλεσαν συμμετρίας τοῦ καλοῦ διάκενοι καὶ λαγαροὶ φανέντες*. Insere *πέρα* ante *τοῦ καλοῦ*: *iusto* graciliores et exiliores fuerunt. Etenim *συμμετρίας τοῦ καλοῦ* nihili est. J. J. H.

Digitized by Google

DE AETOLORUM INSTITUTIS PUBLICIS.

SCRIPSIT

J. BREEN.

I.

Aetolorum instituta et societatem tractaturi ante omnia quaerimus unde originem illa societas habuerit. Sed tam obscura est haec de origine quaestio, ut dirimi omnino non possit. Nec magis liquet quo modo diversae illae gentes in unum sint coniunctae, quaenam fuerint earum officia erga commune, quaenam iura sociis tributa fuerint, quo tempore primum a reliquis gentibus Graeci nominis societatis ratio habita fuerit. Testimonia enim de Aetolia ante tertium saeculum a. C. n. adeo rara sunt, ut ne coniectura quidem de indole priscorum institutorum quicquam constituere liceat.

Apud Homerum in catalogo sociorum Aetoli communi nomine commemorantur, et ita quidem ut appareat eos in urbibus sedes habuisse, nam Pleuronis Calydonis aliarum fit mentio [1]).

Post Troiam autem eversam hae gentes ab Aetolis sedibus suis pulsae sunt; inde usque ad Thucydidis tempora regiones, quae a Strabone *ἀρχαία Αἰτωλία* vocantur [2]), indicatae sunt nomine *Aeoliae* [3]). Ceterum Thucydides [4]) communi Aetolorum nomine complectitur gentes *Aetoliae adiectae* quam dicunt, quae Graeci nominis gentibus proprio sensu non sunt annumerandae: Apodotos dico, Ophiones, Eurytanes, longe maximam gentem,

1) Il. B 638, cf. Ξ 116 sqq. Strabo 429 et 463.
2) Strab. 450. 3) Thuc. III 102. 4) III 94 § 5.

Digitized by Google

quibus postea accesserunt Agraei aliaeque. Hae gentes Graece non loquebantur; sermone utebantur qui ipsis Graecis difficilis erat intellectu. Vicatim per agros dispersi vivebant, vici nullis moenibus erant muniti; fortes autem saevique erant et latrocinabantur ubicumque poterant [1]). Neque postea mores suos mutarunt; tam famosa autem sunt eorum latrocinia, ut opus non sit de hac re quicquam dicī.

Sed alia res tanti momenti est, ut non liceat silentio eam praeterire. Etenim e sequioribus rerum scriptoribus apparet Aetolos posterioribus quoque temporibus *κατὰ κώμας* habitasse. Thermus exempli gratia, locus principalis Aetoliae, ubi ingentes thesauri per rapinas collecti custodiebantur, a Polybio semper *οἰκίαι* vel *τόποι* dicitur [2]); constabat autem e compluribus vicis, circa templum Apollinis sitis [3]); neque Callium oppidum, quod anno 279 a Gallis vastatum est, moenibus firmatum erat [4]), neque Oeniadae [5]). Nummi quoque Aetolici demonstrant gentes illic sedes habentes vicatim, non in urbibus vitam egisse; omnes enim ad unam normam percussi sunt, tota Aetolia hac in re unius urbis instar fuit.

Gentes illae quando in unum coniunctae sint nescimus, ut iam supra dictum est; sed quinto saeculo aliquod certe inter eas fuisse vinculum apparet, nam Thucydides uno Aetolorum nomine eas complectitur [6]). Communi tunc consilio bellum gesturi erant contra Athenienses; singulae tamen gentes legatos miserunt ad Corinthios et Lacedaemonios auxilium rogatum (a⁰ 426).

Idem docet Xenophon, qui tradit gentes Aetolicas anno 391 id studuisse ut Naupactum occuparent [7]); idem Diodorus, nam refert universam Aetoliam anno 370 pactionem fecisse cum Epaminonda et Thebanis [8]). Neque Philippus II Macedoniae rex

---

1) Thuc. III 94, Polyb. XVII 5 § 8, Liv. XXXII 34 § 4. Cf. Valeton de Polybii fontibus p. 241 ann. 1.

2) Polyb. V 6 § 6, 7 § 2.

3) Polyb. V 8 § 4; ibidem § 7: *αἵ τε περὶ τὸ ἱερὸν οἰκίαι καὶ πάντες οἱ πέριξ τόποι.* Steph. Byz. v. *Θέρμος*: *πολίχνιον Αἰτωλίας ὡς Πολύβιος.* Woodhouse Aetoly p. 281: „We must regard Thermon as the National Agora round the temple of „Apollo. During the intervals between the Assemblies the place would be practically „deserted." Idem scriptor *τὰς περὶ τὸ ἱερὸν οἰκίας* ita interpretatur: „These seem „to have been rather storehouses than dwellings".

4) Paus. X 22 § 2—4. 5) Polyb. IV 65. 6) Thuc. III 100.

7) Hell. IV 6 § 14. 8) Diod. XV 57 § 1.

Digitized by Google

post pugnam apud Chaeroneam Naupactum Aetolis tradere potuisset, nisi vinculo aliquo fuissent coniuncti [1]).

Neque monumenta publica hac in re negligenda sunt. Etenim Strabo commemorat statuam Aetoli, cui haec inscriptio insculpta erat:

Ἐνδυμίωνος παῖδ' Αἰτωλὸν τόνδ' ἀνέθηκαν
Αἰτωλοὶ σφετέρας μνῆμ' ἀρετῆς ἑσορᾶν [2]).

Κατ' ἔθνη tamen, ut olim tempore belli Peloponnesiaci, anno 335 legatos ad Alexandrum Magnum miserunt Aetoli [3]). Quapropter sollemne hoc fuisse, ut singulae civitates foederatae legatos mitterent, censet v. d. Dubois [4]). Insuper ἐθνικαὶ χρεῖαι illae belli Lamici, quae Aetolos a Lamia domum revocaverunt [5]), testantur etiamtum fuisse res quasdam omnibus Aetolis communes; quod confirmatur etiam Diodori loco, ubi de Aetolorum praetore Alexandro sermo est [6]).

Sed ipsum commune Aetolorum a nullo rerum scriptore commemoratur ante annum 314, quo anno Aristodemus Antigoni in Graecia praetor auxilium petiit ab Aetolorum plebe. Hic primum apud Diodorum fit mentio τοῦ κοινοῦ τῶν Αἰτωλῶν [7]).

Quae cum ita sint, concludere licet iam antiquitus gentes Aetolicas vinculo aliquo fuisse coniunctas, non tamen adstrictum esse illud vinculum ante tempora successorum Alexandri; tum demum eas in unum coiisse. Quam opinionem egregie confirmant nummi, nam ante annum 314 nummi Aetolici percussi non sunt [8]).

Exeunte igitur saeculo quarto societatem Aetolicam constitutam esse scimus. Sed de Aetolorum institutis ante tertium saeculum nihil ad nos pervenit, nisi quod Thucydides servavit memoriam regis cuiusdam Agraeorum [9]). Tertii igitur saeculi instituta et prioris partis secundi sola hic possunt tractari.

---

1) Strabo 427, Demosth. Phil. III § 34, Paus. VI 16 § 2.
2) Strabo 463.
3) Arrian. I 10 § 2.
4) Dubois Les Ligues Étolienne et Achéenne p. 23. Cf. Freeman History of federal government p. 256 ann. 1.
5) Diod. XVIII 13 § 4.
6) Diodor. XVIII 38 § 1.
7) Diod. XIX 66 § 2, XX 20 § 3.
8) Barclay Head Hist. Numm. p. 283.
9) Thucyd. III 111 § 4.

Digitized by Google

II. DE PANAETOLICO.

Summa potestas in Aetolia fuit penes populum, qui quotannis statim post aequinoctium auctumnale Thermum conveniebat [1]) ad magistratus creandos, ad deliberandum de variis rebus ad societatem pertinentibus. Vocari autem solet hic conventus in titulis publicis *τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν, οἱ Αἰτωλοί*, sed invenitur etiam nomen *τὸ Παναιτωλικόν*, Polybius autem appellat *τὴν τῶν Αἰτωλῶν σύνοδον* sive *τὴν ἐκκλησίαν*. Ordinarium hoc erat concilium; quae aliis anni temporibus convocabantur, extraordinaria erant.

Thermum solebant convenire; anno tamen 231 praetor Aetolorum creatus est in castris ad Medeonem [2]), anno autem 200 Panaetolicum habitum est Naupacti [3]), cuius rei causam fuisse calamitates quibus Aetolia tunc afflicta erat, probabiliter statuit Dubois.

Vero non est simile, Aetolos ad conventus ordinarios esse convocatos; dies enim in omne tempus fixa erat [4]). Non publicae autem res illic tractabantur solae, sed etiam mercaturam faciebant, festa agebant huius conventus participes [5]). Quae vero tractandae erant res publicae, antequam plebs conveniret promulgarentur necesse erat [6]).

Praeerat concilio praetor [7]).

In Panaetolico concilio creabantur magistratus; de ratione autem suffragii ferendi opiniones virorum doctorum variant:

---

1) Polyb. IV 37 § 2, II 2, IV 15 § 8, V 8 § 5. Strabo 463: *ἐν Θέρμοις τῆς Αἰτωλίας, ὅπου τὰς ἀρχαιρεσίας ποιεῖσθαι πάτριον αὐτοῖς ἐστιν.*

2) Polyb. II 2.

3) Liv. XXXI 29 § 8.

4) Cf. Polyb. l.l. Diod. XVIII 13 § 4, Liv. XXXI 29 § 1: „concilium Aetolorum stata die quod Panaetolicum vocant futurum erat."

5) Polyb. V 8 § 5: *καθ' ἕκαστον γὰρ ἔτος ἀγορᾶς τε καὶ πανηγύρεις ἐπιφανεστάτας, ἔτι δὲ καὶ τὰς τῶν ἀρχαιρεσιῶν καταστάσεις ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ συντελούντων.* Cf. Woodhouse p. 281.

6) Polyb. XVIII 4 § 2: *τὸ συνέχον αὐτοῖς τῆς ἐκκλησίας.*

7) Liv. XXXV 12 § 5. Dittenberger Syll.[2] 205, 206, 280 *τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν καὶ ὁ στρατηγός.*

Digitized by Google

quippe nihil de hac re constat. Assentior tamen viris doctis Freeman et Gilbert statuentibus magistratus sorte non esse creatos [1]). Panaetolicum decernebat de pace et bello [2]); referebant ad populum senatus et praetor, aut magistratus extraordinarii legibus scribundis, qui nomographi dicebantur [3]).

Agunt Panaetolicum et praetor cum civitatibus externis, amicitiam et pactiones faciunt, legationes cum certis mandatis mittunt [4]). Sic anno 304 ad Demetrium Poliorceten missi sunt legati, quibus mandatum erat ut pacem restituerent inter eum et Rhodios; sic post Gallicam invasionem civitatibus Graeciae per legatos nunciarunt Soteria a se instituta esse [5]). Interdum cum liberis mandatis mittebantur legati [6]). Principes autem et legati externi in Panaetolico verba faciebant; qui ut admitterentur, decretum fieret necesse erat [7]).

Etiam honores externis principibus et gentibus tribuebat Panaetolicum [8]), id curabat ut singulae urbes officiis suis erga externos perfungerentur [9]), asyliam dabat, cavebatque ne regiones quibus asylia data erat populationibus vexarentur [10]), proxenia

---

1) Cf. Dubois p. 195, Gilbert Griech. Staatsalterth. II p. 26 ann. 3, Freeman 264 ann. 5. Opinionum haec perturbatio coorta est ex Hesychii annotatione: „κυάμῳ πατρίῳ" Σοφοκλῆς Μελεάγρῳ, ὡς καὶ τῶν Αἰτωλῶν τὰς ἀρχὰς κυαμευόντων· διεκλήρουν δὲ αὐτὰς κυάμῳ καὶ ὁ τὸν λευκὸν λαβὼν ἐλάγχανεν, quam sic interpretari velim: „quasi Aetoli fabis magistratus crearent". Ea quae sequuntur spectant ad *Athenienses*, qui certos magistratus fabis sortiebantur.

2) Polyb. IV 15 § 8, Liv. XXXI 32 § 3: „cum legibus cautum esset, ne de pace „belloque nisi in Panaetolico et Pylaico concilio ageretur". (Nissen autem putat Polybium scripsisse: „ἐν τῷ Παναιτωλικῷ καὶ τῷ Θερμικῶν συνόδῳ"). Cf. etiam Kuhn üb. die Entst. d. Städte p. 131 sqq.

3) Polyb. XX 10 § 11, XIII 1a § 1; vid. infra pag. 402.

4) Dittenb. 205. 14, 206. 8, 247. 9, 234: (ἐπειδὴ παραγενόμενο)ι πρεσβε(υ)ταὶ καὶ διαλυ(ταὶ παρὰ τῶν Αἰτω)λῶν .... τὸ ψάφισμ)α τὸ παρὰ τῶν Αἰτωλῶν ἀπ(έδωκαν καὶ αὐτοὶ) διελέγοντο ὅμοια τοῖς ἐν τ(ῷ ψαφίσματι ....

5) Diod. XX 99 § 3, Dittenb. 205 et 206; cf. Polyb. XVIII 48 § 9.

6) Liv. XXXVIII 8 § 1 et 5: „Phaeneas et Damoteles quod e re Aetolorum, ut „in tali casu fideque sua esse censerent, agerent".

7) Polyb. XVIII 48 § 6; XXVIII 4 § 1 et 2. Liv. XXXV 43 § 7 sqq.: „Aetoli post„quam Demetriadem venisse Antiochum allatum est, concilio indicto, decretum quo „accerserent eum, fecerunt". Dittenb. 280. Haec eadem consuetudo etiam aliis in civitatibus vigebat. Cf. Dittenb. 117. 5 de Athenis („πρόσοδον εἶναι").

8) Dittenb. 295.

9) Dittenb. 295. 23.

10) Dittenb. 280. 11, 295.

Digitized by Google

et civitate universae Aetoliae ornabat viros bene de ipsa meritos [1]).

Post Gallicam invasionem ludos Aetolicos, qui Soteria vocabantur, Panaetolicum instituit [2]); praeterea agnoscebat ludos ab externis institutos [3]), theoros illuc mittere decernebat [4]), praetori autem curam theororum committebat [5]). Quid singulis civitatibus in commodum commune esset conferendum statuebat [6]). Rebus internis sociorum sese immiscebat, iudices dabat ad lites inter socios ortas dirimendas [7]), numerum senatorum singulis urbibus constituebat, praescripta dabat de aere alieno, omnibus rebus ad administrationem singularum urbium pertinentibus prospiciebat [8]).

Panaetolicum etiam praescripta dabat de rebus publicis singularum urbium, e. g. de condicione eorum qui Delphis e servitute manumissi erant [9]). Nec non in ipso Panaetolico manumittebantur servi [10]).

Decernebat Panaetolicum quibusnam in urbibus columnae legibus inscriptae essent exstruendae. Vulgo Thermus et Delphi [11]), nonnumquam etiam Calydon indicabatur [12]), et si continebat columna decretum ad urbem aliquam pertinens, haec ipsa urbs addebatur [13]). Causa fuit quod Delphi fuerunt caput Aetoliae, quantum ad res sacras pertinuit, Thermus autem, novum caput, repraesentabat Aetoliam Epictetam, Calydon denique Aetoliam

---

1) Dittenb. 927: *δε(δόχθαι Αἰ)τωλοῖς ἐπαινέσαι Σωσικλέα καὶ Ἀριστόδαμον Μάγ(νητας .... καὶ δε(δόσθαι αὐτοῖς παρὰ) τοῦ ἔθνεος προξενίαν καὶ πολιτείαν κατὰ τὸν νό(μον).*

2) Dittenb. 205. 6. 3) Dittenb. 295. 8. 4) Ibid. v. 28. 5) Ibid. v. 24.

6) Liv. XXXIII 3 § 7: „ibi concilium Aetolorum Heracleam indictum tenuit „consultantium quantis auxiliis Romanum ad bellum sequerentur. Cognitis sociorum decretis ...".

7) Dittenb. 425. 1. 8) Ibid. 9) Dittenb. 485.

10) Inscriptio apud Woodhouse p. 245 sic audit: *Πολύφ(ρ)ων Λύκου Ἀ... σαν τὴν ἰδίαν θρεπτ(ὴν ἀπελ)ευθ(έρ)ωσεν ὑπὸ Δία Γῆν Ἤλιον μηδε(νὶ μη)δὲν προσήκουσαν κατὰ τοὺς Αἰτωλῶ(ν) νόμους ἰσοτελῆ καὶ ἔντειμον.* Annotavit autem v. d. Woodhouse ad hanc inscriptionem p. 285: „The inscription before us is doubtless ... a solemn „engagement before the people or their official representatives ... It should also be „noticed that the upper part of the block contained an illegible inscription of which „Lolling (Mitth. d. Arch. Inst. IV 222) deciphered perhaps enough to show that it „was a decree of the league".

11) Dittenb. 295, 923 i. f. 12) Dittenb. 425. 33. 13) Ibid.

Digitized by Google

Antiquam [1]). Huius rei cura aut certis magistratibus extraordinariis committebatur nomographis [2]), aut praetori ceterisque magistratibus [3]).

III. DE CONCILIIS EXTRAORDINARIIS.

Panaetolicum ordinarium, ut supra dictum est, non coibat nisi semel quotannis. Si vero res societatis flagitabant ut statim vel intra haud ita longum spatium decreta fierent, cum res sese offerrent quae usque ad proximum Panaetolicum differri non possent, concilium extraordinarium convocabatur a praetore, auctoribus sive apocletis [4]), sive ipso populo, si forte congregatus erat et res flagitabat ut brevi post iterum concilium haberetur [5]).

Quorum conciliorum convocandorum cum fere semper bella gesta vel gerenda causae essent, ipsa res ferebat ut non idem semper esset eorum locus, sed plebs in eum locum convocaretur ubi maximus numerus intra breve tempus adesse posset, id est in urbem aliquam a qua praetor cum exercitu non multum remotus esset, vel quae opportune sita esset legatis externis. Sic anno 191 Hypatae concilium extraordinarium habere sunt conati [6]), annis 217 et 193 Naupacti [7]), anno 197 Heracleae conventum extraordinarium habuerunt [8]).

Causa convocationis simul cum loco et tempore promulganda erat; de nulla autem re deliberari licebat nisi de ea cuius causa conventus convocatus erat [9]). Iura huiusmodi conciliis eadem fere erant quae concilio Panaetolico; nam de ipsa pace

---

1) Woodhouse p. 101.

2) Dittenb. 280 i. f.; vid. infra pag. 402.

3) Dittenb. 295. 26.

4) Liv. XXXVI 28 § 8.

5) Liv. XXXI 32 § 4: „decernerent extemplo, ut praetor sine fraude, cum de „bello et pace agere velit, advocet concilium, et quod tum referatur decernaturque „ut perinde ius ratumque sit ac si in Panaetolico aut Pylaico concilio actum esset".

6) Polyb. XX 10 § 14, Liv. XXXVI 28 § 9.

7) Polyb. V 103 § 2, Liv. XXXV 12 § 3.

8) Liv. XXXIII 3 § 7.

9) Polyb. XX 10, XXXVIII 4 § 1, Liv. XXVIII 5 § 13, XXXVIII 4 § 6, Dubois p. 186.

Digitized by Google

ipsoque bello licet non decernerent, attamen omnes res ad bellum et ad pacem pertinentes tractabant. Magistratus tamen creare iis non licebat.

Concilia extraordinaria agebant cum legatis, cum regibus externis, cum sociis, cum hostibus. Sic anno 211 foedus factum est cum Romanis in concilio extraordinario, anno 207 Heracleam cum Attalo rege magistratus Aetolorum convenerunt, qui consultarent de summa belli [1]), anno 217 Naupacti cum Philippo rege tractarunt [2]) eiusque condiciones comprobarunt; anno 197 Heracleae ab Aetolis decretum est quantis auxiliis Romanum ad bellum sequerentur [3]); anno 193 Thoas praetor Aetolos incitavit ut legatos mitterent ad reges, qui eos ad bellum contra Romanos moverent [4]); anno 192 Antiochus rex in concilium extraordinarium admissus est ibique verba fecit [5]).

Ex his exemplis satis apparet cuiusmodi res illis conciliis fuerint tractatae, nempe res subitae ad bellum vel ad pactiones pertinentes. Ductus autem loco Liviano, ubi ante concilium extraordinarium habitum res in illo tractandae a Panaetolico constituuntur [6]), suspicor omnia decreta concilii extraordinarii in proximo Panaetolico firmanda fuisse; nec rei causam desidero, in extraordinariis enim conciliis eaedem res gerebantur atque in ordinariis.

IV. DE SENATU.

Iuxta populum senatus Aetolorum, *τὸ συνέδριον* sive *ἡ βουλὴ* [7]) suum locum tenebat. Senatui praeerant duo *προστάται*, quibus adiunctus erat *ὁ γραμματεύς*. Senatorum, qui *βουλευταὶ* [8]) sive *σύνεδροι* [9]) dicebantur, permagnum fuisse numerum, cum aliunde efficitur, tum ex inscriptione quae continet condiciones sympolitiae inter Melitaeam et Peraeam [10]) constitutae; in qua inscriptione vel Peraeae, vico nullius momenti, suus senator at-

1) Liv. XXVIII 5 § 13, Polyb. X 42 § 4.
2) Polyb. V 103.
3) Liv. XXXIII 3 § 7.
4) Liv. XXXV 12 § 5.
5) Polyb. XVIII 48 § 6, Liv. XXXV 48 § 7.
6) Liv. XXXI 32 § 4.
7) Polyb. XXI 3 § 3 et 4.
8) Dittenb. 425. 18.
9) Dittenb. 247; 295.
10) Dittenb. 425.

Digitized by Google

tribuitur, si quando a Melitaea se segregaverit. Iustinus autem loquitur de „Aetolorum universarum urbium senatu" [1]), et Livius tradit in Aetolorum senatu quingentos quinquaginta principes occisos esse [2]). Senatores creabantur in singulis urbibus, eorumque numerus constituebatur pro urbis magnitudine.

In certum autem tempus non in vitam deligebantur; sic enim est intelligendus locus inscriptionis supra laudatae, ubi inter testes pactionis enumeratur *τὸ συνέδριον ἅπαν τὸ ἐπὶ γραμματέος Λύκου*. Simul cum scriba videntur se dignitate abdicasse. Etiam alia inscriptio [3]) huc pertinet, in qua commemorantur *ὁ στρατηγὸς καὶ οἱ σύνεδροι ἀεὶ οἱ ἔναρχοι* [4]). Optime autem haec res congruit cum studiis Aetolorum democraticis, sic enim cavebatur ne senatores nimis potentes fierent.

Ceterum de iuribus et officiis senatus nonnisi paucissima hodie sciri possunt. Duo ei praeerant praesides [5]); a scriba nomen habebat [6]). Videtur autem certis temporibus esse convocatus, ut rogationes ad populum ferendas praepararet. Urbes foederatae si contra leges et contra foedus ab ipsis Aetolis populationibus vexatae erant, senatui committebatur ut multam sontibus constitueret [7]).

Senatus rebus externis praeerat [8]), *ἀσφάλειαν, ἀτέλειαν, ἀσυλίαν* dabat [9]), protegebat peregrinos in civitatem Aetolicam adscitos [10]), lites inter Aetolos et peregrinos apud eum agebantur ex auctoritate Panaetolici [11]).

---

1) Iustin. XXXIII 2 § 8. 2) Liv. XLV 28 § 7.

3) Dittenb. 280. 4) Cf. Dittenb. 247. 6, 280. 14, 306. 42, 74.

5) Dittenb. 425. 34. Miror quomodo v. d. Dubois p. 189 ex ipsa hac inscriptione efficere potuerit apocletos senatui praefectos fuisse, cum plane et aperte iuxta ipsum senatum testes commemorentur duo praefecti senatus, tum scriba et hipparchus, postremo autem loco tres privati homines.

6) Ibid.

7) Dittenb. 247: *εἰ δέ τίς κα ἄγει τοὺς Κείους ... καὶ τοὺς συνέδρους καταδικάζοντας τοῖς Κείοις (τὰν τᾶ)ν ἀ(γόντων αὐ)το(ὺς ζα)μίαν ἄγ κα δοκιμάζωντι κυρίους εἶμεν*. Cf. Dittenb. 280. 14.

8) Dittenb. 247. 22. 9) Wescher et Foucart inscr. d. Delphes n° 1.

10) Bull. C. H. 1882. p. 460, Dubois IV p. 221 sq.

11) Dittenb. 295. 22.

Digitized by Google

V. DE APOCLETIS.

Quemadmodum iuxta Panaetolicum Thermicum habebantur concilia extraordinaria, sic iuxta senatum locus erat collegio apocletorum. Dubitant autem viri docti quinam fuerint apocleti illi. Gilbert simplicissimam viam secutus, collegium apocletorum idem esse ac senatum perhibet, a Polybio enim senatum tantum non semper ἀποκλήτους sive ἄρχοντας nominari, ubi inscriptiones nobis offerant βουλευτὰς sive συνέδρους [1]). Neque v. d. Kuhn p. 128 multum ab hac sententia recedit. V. d. Dubois vero p. 201 apocletos concilium fuisse contendit, cuius socii crearentur suffragiis populi; quae autem senatui et populo agenda essent ab hoc collegio omnia esse praeparata. Apocleti secundum eum etiam senatui praeerant [2]). Denique J. B. Bury in secunda editione libri a v⁰ d⁰ Freeman conscripti p. 651 senatum sive τὸ συνέδριον hinc distinguit a civium coetu Panaetolico, illinc a collegio magistratuum e praetore, hipparcho, scriba, apocletis composito.

Equidem a me impetrare non possum ut cuiquam harum opinionum assentiar. Meo quidem iudicio apocleti fuerunt collegium extraordinarium e senatu ab ipsis senatoribus delectum [3]), quod belli tempore pro senatu cum praetore res quotidianas administraret, semper autem et ubique praetori in castris praesto esset ad consulendum de rebus publicis. Ad quam opinionem hisce argumentis ductus sum.

Ante omnia recordemur oportet, gentes Aetolicas non in urbibus sed κατὰ κώμας habitasse, nullum igitur centrum imperii fuisse. Senatus populusque certis temporibus conveniebant ut de rebus publicis deliberarent, ut magistratus crearent, quibus commune commodum committeretur. Fieri autem non potuit ut magistratibus illis ea esset auctoritas quae ibi esse solet ubi aliquod est centrum civitatis, immo ipsa civitas. Quamdiu erat pax, res ad commune Aetolorum pertinentes solae iis administrandae datae erant, auctoritas autem necessario erat exigua, cum cives variis locis dispersi essent.

---

1) Gilbert II 28. 2) Cf. supra p. 396 ann. 5.
3) Liv. XXXV 34 § 2: „ex delectis constat viris".

Digitized by Google

At simulac bellum gerebatur, omnia statim mutabantur. Tum pactiones cum externis gentibus faciendae erant, cum legatis agendum erat, legati mittendi, exercitus cogendus et alendus. Tum praetor summae rei praeerat, populus autem quocum ageret perpetuo ei erat praesto: ubi exercitus, ibi Aetolia erat, quoniam ipsi cives stipendia faciebant [1]). Sed praetori etiam collegio opus erat quod consuleret de rebus quotidianis, quemadmodum in pace senatum consulebat, antequam ferret ad populum. Cum autem universa Aetolia in exercitu adesset, populus penes quem summa potestas erat, et magistratus, cur tandem pro senatu aliud collegium res gereret? Fieri tamen non poterat ut integer senatus in castris adesset; imbecilla enim corpora hominum aetate provectiorum obstabant quominus universi adirent belli pericula et labores. Quapropter statuo certum senatorum numerum, eumque non ita parvum, designatum fuisse, qui cum praetore et populo in castris universi collegii loco agerent, neque alio modo quam prytanes Athenis, pro universo senatu res quotidianas administrasse, hanc autem partem senatus ἀποκλήτους sive ἄρχοντας fuisse dictos. Sic demum Aetoli πανδημεὶ egredi vere dici potuerunt.

Mea quidem sententia huc potius nos ducit ratio, quam ut suspicemur ad res subitas, quas bellum ferre solet, peculiare quoddam apocletorum collegium fuisse institutum [2]). Semper enim in rebus bello, non Thermi peractis apocletorum illorum fit mentio. Sic commemorantur anno 211, cum deliberarunt Aetoli in concilio extraordinario de societate cum Romanis ineunda [3]); anno 207 Heracleam convenerunt Attalus et principes Aetolorum ad consultandum de bello contra Philippum Macedonem [4]); anno 192 Lamiae triginta principes designati sunt, qui cum Antiocho rege agerent [5]); in concilio quoque extra-

1) Cf. Polyb. II 2, V 103 § 2, ibidem § 6: οἱ δ' Αἰτωλοὶ χωρὶς τῶν ὅπλων ἦκον πανδημεί.

2) Ad hanc rem etiam attendendum est, quod Livius vocem „principes" non solum ad apocletos indicandos usurpat; XXXII 32 § 10 e. g. τοὺς γραμματεῖς dicit principes, ibid. § 11 Phaeneam praetorem principem vocat (cf. Polyb. XVIII 1 § 2). Semper fere vacillat in huius vocis usu.

3) Liv. XXVI 24 § 1.

4) Polyb. X 42 § 4, Liv. XXVIII 5 § 13.

5) Polyb. XX 1, Liv. XXXV 44 et 45.

Digitized by Google

ordinario anni 191, quod Hypatae habitum est, adsunt apocleti [1]). Multa alia huius rei exempla facile colligi possunt, semper autem agunt apocleti de rebus ad bellum pertinentibus; in pace vero, quantum apparet, munere senatorio fungebantur *οἱ σύνεδροι* [2]), quorum nulla usquam fit mentio in pactionibus belli tempore factis a conciliis extraordinariis.

Itaque consentaneum est concludere, apocletos fuisse collegium senatoria potestate praeditum, ea autem dignitate ab ipso senatu esse donatum; quem postmodo eorum decreta confirmavisse verisimile est, quemadmodum concilium Thermicum confirmabat decreta conciliorum extraordinariorum.

Iure igitur v. d. Dubois p. 202 scripsit: „Il semble même „que les Étoliens aient envoyé auprès de leurs alliés en temps „de guerre une délégation spéciale d'apoclètes détachée du co„mité ordinaire. Ils rendaient ainsi les négociations et les „opérations d'ensemble plus faciles". Modo quod ille dicit „comité ordinaire", intellegamus senatum.

Quo apertius autem pateat apocletos illos muneribus senatoriis perfunctos esse, addam iura et officia nonnulla quae iis attribuebantur. Apocletis auctoribus praetor plebem convocabat in conventum extraordinarium [3]); aliis quoque in rebus praetor eos consulebat [4]); agebant apocleti cum legatis [5]); cum externis gentibus sive per legatos [6]), sive per praetorem [7]), sive per certum numerum apocletorum [8]). Res autem ab iis cum externis gestae, a populo confirmarentur necesse erat [9]). Quamquam constat suo interdum arbitrio eos rem gessisse [10]).

Quae munera cum senatoria sint omnia, satis apparet apocletos

---

1) Polyb. XX 10 § 13, Liv. XXXVI 28 § 9.

2) Dittenb. 425: *τὸ συνέδριον ἅπαν*; 247. 8; 280. 18.

3) Polyb. XX 10 § 14, Liv. XXXVI 28 § 8.

4) Liv. XXXVIII 8 § 2. 5) Polyb. XXI 5 § 2.

6) Ibid. 4 § 8: *κατεστάθησαν οἱ συμμίξοντες τοῖς Ῥωμαίοις*. Liv. XXXI 46 § 2.

7) Polyb. XX 10 sqq. 8) Polyb. XX 1, Liv. XXXV 45 § 9.

9) Polyb. XX 10 § 11: *Φαινέας ἔφη γὰρ αὐτὸν καὶ τοὺς ἀποκλήτους ποιήσειν τὰ προσταττόμενα, προσδεῖσθαι δὲ καὶ τῶν πολλῶν, εἰ μέλλει κυρωθήναι τὰ παραγγελλόμενα.*

10) Liv. XXXV 34 § 2: „concilium quidem universae gentis post dimissos Romanos „non habuerunt, per apocletos autem id agitabant quomodo in Graecia res nova„rentur".

Digitized by Google

pro senatu res egisse, neque est quod suspicemur senatum alii collegio iura sua concessisse et attribuisse.

VI. DE MAGISTRATIBUS.

§ 1. *De Praetore.*

Praetor praepositus erat societati; creabatur Thermi in conventu civium statim post aequinoctium auctumnale quotannis habito [1]), extemplo autem munus suum inibat [2]). Munus erat annuum. Si moriebatur praetor, conventus extraordinarius convocabatur ad novum praetorem creandum, qui usque ad insequens aequinoctium auctumnale munus obiret [3]).

Praeturae candidatis censum legibus constitutum fuisse non patet, licet v. d. Gilbert suspicetur rem ita se habuisse [4]). Praetorem trigesimum annum peregisse oportebat [5]).

Unus semper praetor fuit [6]), a quo annus nomen habebat [7]); novus autem annus simul cum novo praetore incipiebat, et lege cautum erat ne per duos deinceps annos praetura continuaretur [8]). Soli autem cives Aetoli praetores fiebant; nam quod legimus anno 209/208 Attalo regi summam rem Aetolicam commissam esse, id non nisi honoris causa factum est neque huc pertinet, Pyrrhias enim legitimus praetor huius anni fuit [9]). Idem honor Antiocho anno 191 est habitus [10]).

Praetor praeerat exercitui, iussu eius exercitus cogebatur [11]).

---

1) Strabo 463; cf. supra pag. 391 ann. 1.
2) Polyb. II 3 § 1, IV 67 § 1
3) Liv. XLII 38 § 2.
4) Gilbert II p. 26.
5) Niese II 215. H. Gillischewski: De Aetolorum praetoribus p. 19.
6) Cf. Gilbert II 27 ann. 1.
7) Cf. seriem praetorum apud Dubois p. 198 et inscriptiones ibi citatas, item Dittenb. 845 et 846.
8) Cf. Dubois p. 198 et Gillischewski p. 60.
9) Liv. XXVII 29 § 10: „Attalum quoque regem Asiae, quia Aetoli summum „gentis suae magistratum ad eum proximo annuo concilio detulerunt, fama erat in „Europam traiecturum" et 30 § 1: „Aetoli duce Pyrrhia, qui praetor in eum annum „cum absente Attalo creatus erat".
10) Liv. XXXV 45 § 9, Appian. Syr. 12: Ἀντιόχῳ δ' ἦκον Αἰτωλῶν πρεσβεῖς, ὧν Θόας ἦρχεν, αὐτοκράτορά τε στρατηγὸν Αἰτωλῶν Ἀντίοχον ἀποφαίνοντες.
11) Polyb. IV 67 § 1, V 96 § 1, XXI 25 § 4, Liv. XXVI 25 § 9, XXXVIII 4 § 6.

Digitized by Google

Bello indicto summum imperium penes eum erat, omnes res ad bellum pertinentes administrabat [1]), praedam dividebat [2]), ius dicebat in rebus ad praedam non legitime factam pertinentibus [3]). Etiam id curabat, ne Aetolia nimis militibus nudaretur delectibus, quos principes externi in Aetolia habere solebant [4]). Cum externis gentibus de condicionibus pacis agebat, qua in re apocletos consulebat [5]). Apocletis auctoribus convocabat populi conciones extraordinarias, quibus ipse praeerat [6]); in concilio apocletorum et in concione sententiam dicebat [7]); si tamen de bello gerendo ageretur non licebat ei sententiam suam proferre [8]). Praetor legatos in concionem introducebat [9]); etiam id curabat ut theori mitterentur ad ludos a gentibus sociis et amicis institutos [10]), utque hospitio reciperentur theori externi in civitatibus cum Aetolia coniunctis [11]). Nonnumquam ei commissa est cura deferendi novas leges ad eum locum ubi ceterae leges conservabantur [12]).

Praetoris nomen inscribebatur variis titulis, praecipue edictis manumissionum quae Delphis, Naupacti, aliis in urbibus sociis fiebant [13]).

§ 2. *De ceteris magistratibus.*

Iuxta praetorem praecipui magistratus nobis traditi sunt: praefectus equitum (*ὁ ἱππάρχας*), scriba publicus (*ὁ δημόσιος γραμματεύς*), quaestor publicus (*ὁ ταμίας*), nomographi (*νομογράφοι*).

---

1) Plaut. Capt. 450: (Hegio) „Eadem opera a praetore sumam syngraphum. „(Tynd.) Quem syngraphum? (He.) Quem hic ferat secum ad legionem, hinc ire huic „ut liceat domum".

2) Polyb. II 2 § 9.

3) Dittenb. 247: *εἰ δέ τίς κα ἄγει τοὺς Κείους, τὸν στρατηγὸν ἀεὶ τὸν ἐνάρχοντα τὰ ἐν Αἰτωλίαν καταγόμενα (καταδικάζ)οντα κύριον εἶμεν.*

4) Liv. XXXI 43 § 4 sqq. 5) Polyb. XVIII 1 § 4, 20 § 10.

6) Polyb. XX 10, Liv. XXXI 32 § 4. 7) Liv. XXXV 12 § 5.

8) Liv. XXXV 25 § 7: „bene comparatum apud Aetolos esse, ne praetor, cum de „bello consuluisset, ipse sententiam diceret".

9) Liv. XXXV 44 § 1.

10) Dittenb. 295. 23: *τᾶς δὲ ἐκπονπᾶς ἐπι(με)λεῖσθαι τὸν στραταγὸν ἀεὶ τὸν ἔναρχον.*

11) Ibid. vs. 24 et 25. 12) Ibid. vs. 29.

13) Cf. Dittenb. 845 et 846, Woodhouse p. 341 et 381.

Digitized by Google

Hipparchus, ut nomen indicat, equitatui praeerat [1]). Eodem autem loco quo hipparchus, a Polybio et Livio scriba publicus commemoratur; uterque excipitur, ne obses Romam mittatur. Deinde scribae publici fit mentio in Aetolorum pactione cum Eumene rege Pergameno anni fere 175, ubi dicitur *ἔγγυος τᾶν προξενιᾶν* [2]).

Videtur hipparchus in re militari, scriba in rebus civilibus vicarius fuisse praetoris.

Quaestor publicus, quantum mihi quidem apparuit, duobus tantum locis commemoratur [3]), ubi sumtu publico decreta columnis insculpenda curare iubetur.

Iuxta hos magistratus haud negligendi sunt praesides et scriba senatus, qui nomen synedrio dabat [4]). Duos autem scribas nonnumquam fuisse suspicor [5]).

Superest nomographorum munus extraordinarium. Novae si leges alicui civitati dandae erant, nomographi creari solebant, quibus haec res committeretur, ut patet ex epistola Antigoni regis anni 303 de *συνοικισμῷ* Teensium et Lebedensium [6]). Neque aliter rem se habuisse in ipsa Aetolia, discimus e Polybio, qui refert anno 204 Dorimacho et Scopae commissum esse ut tabulas novas darent [7]). Praeterea nomographis cura legum lapidibus et columnis insculpendarum erat commissa, non tantum novarum legum ab ipsis datarum, sed etiam aliarum iam antea perlatarum necdum lapidibus incisarum [8]). Quae vero maximi momenti erant leges et decreta, v. c. decretum in honorem Eumenis regis Pergameni anno fere 175 factum [9]), cura praetoris et reliquorum magistratuum statim ceteris legibus adiungi solebant.

---

1) Polyb. XXI 32 § 10; cf. XXXVIII 11 § 7, Dittenb. 425. 35.

2) Dittenb. 295. 32; cf. ibid. 923. 2 et Dubois p. 222. IV vs. 2.

3) Dittenb. 295: *τὸ δὲ γενόμεν(ον ἀνάλωμα) τὸν ταμίαν τᾶς κωλ...*, 927. 16: *τὸ δὲ ἀ)νάλωμα τὸ ἐν τὰς στάλας δόμεν τὸ(ν ταμίαν).*

4) Dittenb. 425. 33: *τὸ συνέδριον ἅπαν τὸ ἐπὶ γραμματέος Λύκου.*

5) Dittenb. 927: *γραμματευόντων τοῖς (συνέδροις Τ)παταίου.*

6) Dittenb. 177 § 8. 7) Polyb. XIII 1 et 2.

8) Dittenb. 280. 17: *ὅπως δὲ καὶ εἰς τοὺς νόμους καταχωρισθῇι (ἀ) ἀνιέρωσις καὶ ἀ ἀσυλία, τοὺς κατασταθέντας νομογράφους καταχωρίξαι, ἐπεί κα αἱ νομογραφίαι γίνωνται, ἐν τοὺς νόμους.*

9) Dittenb. 295.

Digitized by Google

VII. DE GENTIBUS AETOLIAE ADIUNCTIS.

Distinguendae sunt gentes et urbes Aetoliae finitimae, societati adiunctae, ut Acarnanes, Locri Ozoli, Phocenses, Malii etc., et gentes in Peloponneso et quibusvis aliis locis habitantes, quae vinculo aliquo cum Aetolia coniunctae fuerunt, gentes externae, ut ita dicam. Alia enim intercessit ratio inter Aetolos et gentes finitimas, alia inter Aetolos et gentes remotioribus locis sedes habentes. De gentibus Aetoliae finitimis prius dicendum est.

Eodem iure omnes societati Aetolicae subiungebantur [1]); Aetoli enim fiebant, tam ii qui sponte ad societatem accesserant [2]), quam ii qui vi armisque subiecti erant [3]).

Simul tamen suae patriae manebant cives, duplex igitur status eorum fiebat, civitas autem cuius cives erant, toti Aetoliae subordinata erat. Sic legimus de Agelao Naupactio praetore Aetolorum [4]), de Alexandro Calydonio [5]); praetorum autem series multos continet, qui non Aetoli proprio sensu, tamen societati praepositi fuerunt [6]). Victores quoque Olympiaci Aetoli dicuntur, etiamsi oriundi sint e locis postmodo Aetoliae adiectis; Erythrae Eupalio vicinum oppidum vocatur Aetolicum [7]).

Hanc ob rem conciones extraordinariae iure et legitime haberi potuerunt extra fines proprio sensu Aetolicos dictos, Naupacti, Heracleae, Lamiae, Hypatae, quae profecto illis in urbibus habitae non essent, nisi pro Aetolicis fuissent habitae.

In bello autem quod anno 191 cum Romanis gestum est, omnes urbes Aetoliae adiectae (ut hac voce utar) cum Aetolis contra Romanos pugnarunt. Iuvenes Thaumacii urbem suam extra moenia contra hostem defenderunt [8]), Hypataei responderunt consuli flagitanti ut sese dederent: „nihil nisi ex communi „decreto Aetolorum facturos" [9]). Item sese defenderunt contra

---

1) Polyb. II 2 § 6: *μετέχειν σφίσι τῆς αὐτῆς πολιτείας.*

2) Polyb. XXI 25; cf. Liv. XXXVIII 3 de Ambracia, Amphilochis, Dolopibus, XXXI 41 § 5 de Maloeis.

3) Polyb. XX 5 § 2 de Boeotis: *προσένειμαν Αἰτωλοῖς τὸ ἔθνος*, II 2 § 6 de Medoniis, IV 25 § 7, Paus. I 25 § 4, X 21 § 1.

4) Polyb. V 107 § 5. 5) C.I.G. 3046. 1. 6) Dubois p. 198 sqq.

7) Liv. XXXVIII 8 § 8. 8) Liv. XXXVI 14 § 12 sqq. 9) Liv. XXXVII 6 § 2.

Digitized by Google

Romanorum vim Naupactus et Amphissa [1]). Locutiones igitur: *συντελεῖν ἐς τὸ Αἰτωλικόν, μετέχειν τῆς Αἰτωλῶν πολιτείας, προσνέμειν Αἰτωλοῖς τὸ ἔθνος*, nihil aliud significant, si quidem usurpantur de gentibus Aetoliae finitimis, nisi societati Aetolicae adiunctas esse.

At quaeritur quomodo Aetoli tam celeriter non solum auctoritatem suam firmaverint, sed etiam gentes sibi addictas revera Aetolicas reddiderint. Nullo enim modo eo adduci possumus ut suspicemur Aetolos solitos fuisse regiones externas societati suae obnoxias facere pellendo incolas, cum uno tantum loco eiusmodi quid nobis traditum sit: Oeniadae anno 330 ab Aetolis vastati sunt, cives sedibus patriis pulsi [2]). Consentaneum vero est suspicari eos praesidia collocasse in terris nuper adiectis, tum ut cohiberent novos cives, tum ut externa pericula ab iis arcerent. Sic post annum 338 praesidium Aetolicum Naupacti invenitur [3]); Heraclea Trachinia anno 280 occupata sequenti anno ab iis contra Gallos defensa est tamquam urbs Aetolica [4]); anno 220 Ambracia et Phoetia urbes a praesidio Aetolorum contra Macedones et Philippum sunt defensae [5]); arx Metropoleos eodem tempore ab Aetolis occupata est, cum ipsa urbe excederent [6]). Conope eodem modo a militibus Aetolicis est defensa [7]); complura castella et arx Oeniadarum ab Aetolis occupata erat [8]). Sed Melitaea anno 217 praesidio Aetolico vacua fuisse videtur, in elaborata enim descriptione oppugnationis apud Polybium ne verbum quidem fit de Aetolis, ipsi Melitaei oppidum contra Philippum defendunt [9]). Thebae Phthiotidis vero ab Aetolis occupatae erant [10]).

In terminis igitur regionum ad societatem Aetolicam pertinentium praesidia militum Aetolicorum sunt posita. Perspicuum

---

1) Liv. XXXVII 5 § 7. 2) Diod. XVIII 8 § 6, Plut. Al. 49.

3) Paus. VI 16 § 2: *καὶ φρουρᾶς ἡγεμόνα ἐν Ναυπάκτῳ φιλίᾳ γενέσθαι τῇ ἐς Αἰτωλούς*. Cf. Demosth. Phil. III § 34.

4) Paus. X 20 § 9: *οἱ Αἰτωλοὶ συντελεῖν τοὺς Ἡρακλεώτας ἠνάγκασαν ἐς τὸ Αἰτωλικόν, τότε οὖν ἠμύνοντο ὡς περὶ πόλεως οὐδέν τι Ἡρακλεώταις μᾶλλον ἢ καὶ αὐτοῖς προσηκούσης*.

5) Polyb. IV 63 § 3 et 8: *παρέλαβε καθ' ὁμολογίαν ἀφεὶς ὑποσπόνδους τοὺς ἐνόντας τῶν Αἰτωλῶν*.

6) Polyb. IV 64 § 4. 7) Ibid. 8) Ibid. 65 § 5.

9) Ibid. V 97 § 6 sqq. 10) Ibid. V 99 § 4.

Digitized by Google

est Aetolos id praecipuum officium suum habuisse, ut fines suos, imprimis nuper adiectos, contra hostes externos defenderent; praesidia autem illic collocasse duplici consilio, ut supra dictum est, in universo autem liberaliter sese gessisse erga civitates nuper subiectas. Quae aequo profecto iure in societatem accipiebantur; et facile id fieri potuit, nam ipsis Aetolis *κατὰ κώμας* habitantibus ingratum esse non potuit si etiam externi Panaetolico concilio interessent [1]).

Aequo iure, ut modo dixi, in societatem admittebantur socii. Nam non solum Panaetolico intererant, sed etiam senatores ab iis creabantur [2]); cunctis rebus ad commune pertinentibus intererant. Sed etiam munera publica iis suscipienda erant. Communi Aetolico obtemperarent oportebat. Acta publica vulgo nomine praetoris Aetolici edicebantur; tributa ferebant, quorum summa fixa erat ad numerum senatorum qui ex iis creabantur [3]).

Verosimile est singulas civitates certum numerum civium indicasse, qui in bello stipendia facerent [4]). In singulis Panaetolicum magistratus instituebat, qui id curarent ut cives praescriptis Panaetolici, quantum ad commune pertinebant, oboedirent [5]).

In universo autem urbes gubernabantur resque internae administrabantur secundum leges et instituta patria, auspiciis quidem praetoris Aetolici, sed a suis magistratibus. Exempli gratia Naupacti fuit collegium Theororum cum scriba [6]), Lamiae praetor, hipparchus, tres archontes [7]), Delphis archon cum tribus senatoribus (*βουλευταῖς*) [8]).

Praeterea in quavis urbe erat concio [9]), ubi creabantur senatores [10]) et magistratus municipales, ubi disputabatur de rebus Thermi et in conciliis extraordinariis tractandis [11]). Singulis urbibus suum erat aerarium [12]); impensa in quemque annum statuebantur,

---

1) Cf. Kuhn p. 123.

2) Dittenb. 425. 17: *καὶ ἔχοντες ἀποπορευέσθων βουλευτὰν ἕνα* (de Perensibus).

3) Ibid. vs. 20: *καὶ ἐμφερόντω τὰ ἐν τοὺς Αἰτωλοὺς γιγνόμενα κατὰ τὸν βουλευτάν.* Aelian. apud Suid. v. *ἀνήνασθαι.*

4) Cf. Polyb. V 3 § 1 de Elide.

5) Dubois p. 211.

6) Dittenb. 247. 10.

7) Lebas Inscr. Thess. 1143, 1179

8) Dittenb. 268.

9) Dittenb. 306.

10) Dittenb. 425. 17.

11) Polyb. XX 10 § 15: *διαδοθείσης δὲ τῆς φήμης .... οὕτως ἀπεθηριώθη τὸ πλῆθος ὥστ' οὐδ' ἁπαντᾶν οὐδεὶς ἐπεβάλετο πρὸς τὸ διαβούλιον.*

12) Dittenb. 425.

Digitized by Google

aes alienum contrahere iis licebat, contribuebant in Soteria [1]). Lites et controversiae inter socios dirimebantur a iudicibus quibus haec res erat commissa, senatus auspiciis [2]). De statu vero metoecorum deque rebus publicis sociorum interdum decernebat concilium Panaetolicum, servi autem manumitti solebant nomine praetoris Aetolici [3]).

Aliis in rebus sociis libere agere licebat [4]). Sic v. c. Delphi promantiam dederunt Alexandrinis, honoresque in externos reges contulerunt.

Hoc quidem in universo statuere licet, socios Aetolicos, quantum ex inscriptionibus appareat, instituta sua servasse, ita tamen ut eorum res administrarentur auspiciis Aetolicis. Quae minime dura erat condicio, quoniam ipsi socii auspiciis illis intererant, omnibus enim tributum erat ius suffragia ferendi magistratusque creandi in Panaetolico concilio, creandi senatores in municipio suo. Pro sua igitur parte omnes summae administrationis participes erant, ipsa autem re tuti erant ab invasionibus civium Aetolorum, et ab externis hostibus si vexabantur, universa societas eos defendebat.

VIII. DE GENTIBUS EXTERNIS.

Gentes externae quae Aetoliae adiunctae erant, distinguendae sunt in:

1) *gentes socias* (*Φίλας καὶ συμμάχους*), — qua in condicione fuerunt Elis, Messene, Teos;
2) civitates quae *sympolitia* fruebantur (*συμμάχους καὶ συμπολιτευομένας*), qui fuit status Orchomeni, Tegeae, Mantineae, Phigaliae usque ad annum 221, Cei, aliarum;
3) *civitates subiectas*, quibus praeerat praefectus Aetolicus (*τασσομένας ὑπ' Αἰτωλούς*). Hac condicione fuerunt Phigalia post annum 221, Chalcedon, Chios, Lysimachia.

De ultimis quod addam non habeo, sed de gentibus sociis et de sympolitia nonnulla sunt observanda.

1) Dittenb. 425.
2) Ibid. vs. 32.
3) Dittenb. 485. Cf. supra pag. 393 ann. 11.
4) Dittenb. 488 et 922.

Digitized by Google

§ 1. *De sociis.*

Inter socios prae ceteris commemorandi sunt Elei. Qui anno 271 sese Aetoliae applicuerunt et per longum spatium temporis foedere cum Aetolis coniuncti fuerunt, numquam tamen in Aetolorum commune sunt recepti. Suo enim nomine semper a rerum scriptoribus designantur; neque nummi indicant eos aliquo modo Aetolicae societati adiunctos fuisse [1]). Amici Aetoliae erant, nihil amplius. Vulgo suis ducibus utebantur, interdum autem eorum copiis praeerant praetores Aetolici ab ipsis arcessiti [2]). Fuit etiam cum suo marte bellum gererent, nam bello Chremonideo interfuerunt sociis Peloponnesiis [3]), licet ipsi Aetoli a bello abstinerent; anno 227 Lacedaemoniis adversus Achaeos opem tulerunt [4]), nec tamen Aetoli illius belli participes erant.

Quae cum ita sint, suspicari licet Aetolos et Eleos foedere aequo coniunctos fuisse, ceterorumque sociorum condicionem, ut Messeniorum vel Teensium, haud ita multum ab ea discrepuisse.

Non tamen ab Aetolorum licentia et latrociniis foedus illud socios protegebat; id quod Messenii experti sunt anno 221, cum Dorimachus eorum agros vastavit [5]), iterumque anno sequenti, cum Achaeos, tunc temporis Aetolorum ipsorumque Messeniorum socios [6]), non tantum ab horum societate detrahere conati sunt Aetoli, sed etiam minati sunt, bello se illos persecuturos, ni societatem cum Messeniis dissolvissent. Quae peculiaris profecto fuit societas et amicitia. Sed omnia apud Aetolos niti videbantur singulari instituto quod Polybius dicit *τὴν ἐξουσίαν ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου*, quae res tam inveterata erat genti Aetolicae *ὡς πρότερον τὴν Αἰτωλίαν ἐκ τῆς Αἰτωλίας ἀρεῖν ἢ τοῦτον τὸν νόμον*. Sic autem rem Polybius explicat: „Aetolis „non tantum mos est eorum quibuscum ipsi bellum gerunt „agros diripere, sed etiam si aliae gentes amicae et sociae „inter se belligerant, licet Aetolis, nullo decreto publico edito „utrivis parti opem ferre, vel etiam utrorumque agros diripere;

1) Numism. Chron. 1879 p. 262. P. Gardner Coins of Elis.
2) Polyb. V 3 § 1, 30 § 2.
3) Dittenb. 214. 24.
4) Plut. Cleom. 5, Arat. 36.
5) Polyb. IV 3 § 9.
6) Polyb. IV 15 § 10.

Digitized by Google

„ita ut apud Aetolos neque amicitiae neque inimicitiae sint fines, „omnibus enim gentibus de qualibet re dissentientibus prompti „et parati hostes adsunt" [1]). Ex quo loco luculenter apparet meram societatem parum valuisse ad protegendos Aetolorum amicos ab eorum latrociniis. Arctiore aliquanto vinculo ad eam rem opus erat, nempe *sympolitia*.

§ 2. *De sympolitia.*

Sympolitia mea quidem sententia fuit pactio, qua Aetolorum civitas civibus alicuius urbis aequo iure dabatur, haec autem urbs Aetolis omnia iura tribuebat, quibus ipsius cives in patria sua fruebantur. Erat igitur foedus aequum, quod iure tamen magis quam re ipsa valebat, quoniam fieri non potest ut in duabus simul civitatibus iure civitatis utatur quis. Quaeritur igitur quo sympolitia illa spectaverit. Rem autem explicat inscriptio, foedus Ceensium cum Aetolis et Naupactiis exhibens, qua inter Ceenses et Aetolos manifesto constituitur sympolitia [2]). Hac enim ex inscriptione discimus Naupactios in animo habuisse civitatem suam Ceensibus tribuere. Duplex autem quoniam gentium Aetolicarum erat status, ut supra vidimus, — cives enim cum Aetolici erant, tum patriae suae, — nullo modo Ceenses illi Naupactii fieri potuerunt, ni antea Aetoli facti essent. Hanc ob causam Naupactiorum decreto praemissum est decretum Panaetolicum, quo Aetoli sunt facti Ceenses. In Panaetolico autem illo decreto Ceenses vocantur Aetoli (ὡς Αἰτωλῶν ὄντων τῶν Κείων). Non tamen potuerunt fieri Aetoli proprio sensu; nam cum ipsa Ceos societati Aetolicae non esset adiuncta, cives huius civitatis Cei sedes habentes nullo modo simul civitatis Aetoliae participes esse potuerunt. Sed suspicari licet decreto nostro Ceensibus concessum esse ut, cum sedes in Aetoliam transtulissent, cives Aetolici haberentur omniaque iura iis tribuerentur, quae ipsis Aetolis tribui solerent; quemadmodum civis Romanus e captivitate redux ubi primum in patriam revertisset, hoc ipso facto in libertatem restituebatur iure postliminii [3]).

---

1) Polyb. XVIII 4 § 8. 2) C.I.G. 2350—2352, Dittenb. 247.

3) Inst. I 12 § 5: „postliminium fingit eum qui captus est, semper in civitate „fuisse".

Digitized by Google

Ubicumque autem terrarum vitam agebant Ceenses, pro Aetolis habendi erant; itaque si Aetoli vel *οἱ ἐν Αἰτωλίᾳ πολιτεύοντες*, qui item sympolitia fruebantur [1]), populationibus eos vexarent, poenas ab hisce repetere iussi sunt praetor et senatus Aetolorum.

Ceenses autem universis Aetolis concesserunt omnia iura, quibus ipsorum cives fruebantur [2]). *Hoc enim sympolitiae proprium fuit, quod mutua erat:* Ceenses Aetoli fieri finguntur, Aetoli Ceenses. Et maximi momenti hoc fuit discrimen, quo discrepabant a civitatibus Aetolorum communi adiunctis; hae enim Aetolicae fiebant, Aetoli vero Heracleenses — ut hoc utar — non sunt facti cum haec urbs Aetoliae adiuncta est.

Sympolitia erat foedus aequum. Itaque principatum in civitate sympolitica obtinere non poterat Aetolia, neque vere Aetolicae fieri poterant eiusmodi civitates quamdiu foedus illud vigeret. Cives civitatis foederatae quamdiu in patria sua habitabant, illic iure civili utebantur; si vero Ceenses in Aetoliam migrabant, statim Aetoli fiebant et iisdem iuribus ibi fruebantur quibus Aetoli genuini; itemque Aetoli, qui Ceum sedes suas conferebant, Ceenses fiebant. Luce autem clarius est sic neutram civitatem ab altera opprimi potuisse.

Aequum autem foedus fuisse illam sympolitiam insuper testatur Livius, qui Polybii verba: *πόλιν δὲ μηδεμίαν ἔχειν ἐν τῇ συμπολιτείᾳ* [3]) sic reddidit: „urbem ne quam formulae sui „iuris facerent" [4]).

Sed omnium optimum exemplum rationis, quae inter Aetolos et socios sympoliticos intercedebat, praebet decretum quo Messenii *ἰσοπολιτείᾳ καὶ ἐπιγαμίᾳ* cum Phigalensibus sese coniunxere [5]). Phigalia enim, parva et nullius momenti civitas, eo tempore quo hoc decretum datum est (ante annum 221) sympolitia cum Aetolis coniuncta erat [6]); Messenii autem cum Aetolia foedere coniuncti, Phigalensium vero hostes erant. Nunc pax inter Messenios et Phigalenses est restituenda. Aetoli ex

1) Cf. Niese II p. 214 ann. 3: „solche, die keiner einzelnen Gemeinde angehörten".

2) Dittenb. l.l.: *εἶναι Αἰτωλοῖς πολιτείαν ἐγ Κέῳ καὶ γῆς οἰκίας ἐγκτησιν, καὶ τῶν ἄλλων μετέχειν αὐτοὺς πάντων ὥμπερ καὶ Κεῖοι μετέχουσιν.*

3) Polyb. XXI 30 § 4. 4) Liv. XXXVIII 9 § 10. 5) Dittenb. 234.

6) Polyb. IV 3 § 6; paullo post praesidium ab Aetolis ibi est collocatum (ibid.).

Digitized by Google

decreto reconciliatores cum certis mandatis non ad Phigalenses sed ad Messenios mittunt, item id studentes ut pax inter semet ipsos et Phigalenses restituatur [1]). Phigalensium quoque adsunt legati, decretum de isopolitia et de epigamia faciunt Messenii, firmant Phigalenses [2]); deinde utraque pars iure iurando sese obligat [3]). Columnis denique in templis erigendis foedus inscribi iubetur. Nihil igitur de Aetolis, qui conciliatores erant, fortasse etiam amicitiam cum utrisque firmarunt [4]), in ipsa vero pactione statuenda nullius momenti fuerunt. Haec enim fiebat inter Phigalenses et Messenios, licet illi Aetolorum sympolitae essent ipsorumque Aetolorum adessent legati.

Optime autem haec omnia congruunt cum iis quae supra dicta sunt de sympolitia; luculenter haec inscriptio docet civitates sympoliticas aequo iure cum Aetolis coniunctas fuisse.

Praeterea ex inscriptione nostra apparet, civitatem sympolitiae iure fruentem non nisi cum ipsis Aetolis et cum ceteris urbibus sympoliticis hoc vinculo fuisse iunctam. Nam si hoc ipso instituto etiam cum ceteris Aetoliae sociis coniuncta fuisset, supervacanea fuisset haec pactio, tunc enim re ipsa Phigalenses cum Messeniis utpote sociis Aetolicis amicitia coniuncti fuissent. Eadem igitur ratio intercedebat inter sympolitas et Aetolorum socios quae inter ceteros socios; nam ne hos quidem societas quam cum Aetolia habebant, cum reliquis Aetolorum sociis coniungebat [5]).

Quae autem civitates sympolitia Aetoliae iunctae erant, eas inter se eodem vinculo cohaesisse testatur pactio inter Aetolos et Ceenses inita [6]), quam supra laudavimus [7]). Hac enim cautum est ne Ceenses aut ipsi Aetoli diriperent aut *οἱ πολιτευόμενοι ἐν Αἰτωλίᾳ*, qui sympolitia igitur fruebantur, ut ipsi Ceenses.

Contra pactionem autem si Ceenses ab Aetolis aliquo damno

---

1) Dittenb l.l.: (*ἐπειδὴ παραγενόμενο)ι πρεσβε(υ)ταὶ καὶ διαλυ(ταὶ παρὰ τῶν Αἰτω)λῶν .... τὸ ψάφισμ)α τὸ παρὰ τῶν Αἰτωλῶν ἀπ(έδωκαν καὶ αὐτοὶ) διελέγοντο ὅμοια τοῖς ἐν τ(ῶι ψαφίσματι, ἀξ)ιῶντες διαλυθῆμεν ποτὶ τὰ(ς Φιαλέας συνπ)έροντες δὲ καὶ τῶν ἐ Φιαλείας .... ἔδοξε τᾶι (πόλι τᾶι Μ)εσανίων* cet.

2) Ibid.: *ἔδοξε δὲ καὶ τοῖς Φιαλέ(οις ποιεῖν καθάπερ ο)ἱ Μεσσάνιοι ἐψαφιξαντ(ο).*

3) *ὁμό(σαι ἀμφοτέρ)ως.*

4) Vid. quae Dittenberger supplevit in fine inscriptionis.

5) Cf. Polyb. IV 15 § 8 sqq.. 6) Dittenb. 247.

7) Vid. supra p. 408 annot. 2.

Digitized by Google

afficerentur, praetor et senatus designati sunt qui rem tractarent et litem aestimarent.

Gratisne accipiebatur sympolitia? Ex inscriptionibus quantum scio nihil de ea re disci potest, sed suspicor sympolitiam, si sponte a civitate aliqua petebatur, tributo militibusve aliove pretio esse redemptam.

Hoc autem commodum eiusmodi foedera afferebant Aetolis, quod in regionibus remotioribus loca iis praesto erant, unde proficiscerentur, si alias gentes diripere in animo haberent. Sic anno 221 Dorimachus Phigalia profectus, Messenios populatus est [1]). Et in universo constat hoc genere societatis Aetolorum rem firmissimam stetisse. Sic enim socii arctissime inter se coniuncti erant;. qui suis legibus libere utebantur, tuti ab Aetolorum latrociniis, bella autem si gerenda essent, sibi invicem opitulabantur. Itaque anno 189 Romani in condicionibus pacis cum Aetolis, metuentes ne denuo nimis crescerent, constituerunt „urbem ne quam formulae sui iuris facerent", id est sympolitia societati suae adiungerent [2]). Nam hoc praesertim genere societatis eos maximam illam potestatem sibi comparasse probe intellexerant.

Neque negligendum est aliud commodum sympolitiae proprium, quod item ex inscriptione nostra cognosci potest. Nempe sympolitia viam aperiebat ad civitatem in qualibet urbe Aetolica adipiscendam, quemadmodum v. c. civitas Ceensibus a Naupactiis concessa est [3]). Nec nomen hoc erat sine re, nam huiusmodi decretis civitates suis invicem civibus iura privata tribuebant. Ii demum qui iuxta sympolitiam etiam civitatem alicuius urbis assecuti erant, omnia iura Aetolis communia exsequi poterant; non solum Panaetolico, quod ius iis praebebat sympolitia, sed etiam eius municipii comitiis interesse iis licebat cuius civitatem adepti erant. Uno verbo, omnia iura et privilegia ipsorum Aetolorum iis concessa erant [4]).

Supersunt urbes quae licet sympolitia fruerentur, praefectum sibi habebant praetorem Aetolicum [5]). Haec Phigaliae condicio

---

1) Polyb. IV 3 sqq. 2) Cf. supra p. 409. 3) Dittenb. 247.

4) Ibid.: δεδόσθαι δὲ αὐτοῖς καὶ πολιτείαν ἐν Ναυπάκτωι καὶ γᾶς καὶ οἰκίας ἔγκτησιν, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, ὥνπερ οἱ ἄλλοι Ναυπάκτιοι μετέχουσιν, τοὺς Κείους μετέχειν. Cf. Cauer Delectus Inscriptionum Graecarum 229 E.

5) Polyb. XVIII 3 § 11, XV 23 § 8.

Digitized by Google

videtur fuisse post annum 221, hoc modo gubernabantur Lysimachia, Chalcedon, Cios; vero autem est simile multarum civitatium, quae postea plena sympolitia fruitae sunt, primarium hunc fuisse statum, cum recens subiectae necdum pacatae essent. Polybius autem cum de Cianorum civitate locutus anno 202 praetorem Aetolicum ei praeesse anno autem 197 sympolitia eam frui dicat [1]), pateatque eo tempore huius urbis statum non esse mutatum, adducor ut suspicer huiusmodi urbes condicione usas esse haud ita multo deteriore atque eas quae plena sympolitia fruebantur.

Et congruunt haec omnia cum indole Graecorum. Nullus umquam dominus Graeciae ita dominari ausus est, ut autonomiam singulis civitatibus adimeret. Hanc iis reliquit Philippus, reliquit Alexander, reliquerunt diadochi.

Aetoli autem ea ratione usi qua Philippus et Alexander et Antigonus Doson Graecos in unam societatem coniunxerunt, urbibus dicioni suae subditis omnia iura dederunt, quibus ipsi fruebantur, prisca earum instituta non tangentes, eademque iura dari fingebantur civitatibus remotioribus. Quae civitates cum Aetolos universos tum eorum sympolitas aequo iure in suam civitatem admittebant; id quod res ipsa ferebat, ne socii mera privilegia ab Aetolis acciperent, nihil iis relinquentes nisi ius et officium ipsos protegendi.

Hoc modo facile explicatur quomodo factum sit ut Aetolia tantopere creverit et tam firmiter steterit societas.

---

1) Polyb. XVIII 8 § 11: Κιανοὺς παραπλησίως μετ' Αἰτωλῶν συμπολιτευομένους et XV 23 § 8 de Cio: στρατηγοῦ παρ' Αἰτωλῶν ἐν αὐτῇ διατρίβοντος καὶ προεστῶτος τῶν κοινῶν.

Digitized by Google

PARALIPOMENA LYSIACA.

SCRIPSIT

H. J. POLAK.

Lysiae Orationes, in quibus etiam Amatoria a Platone servata, cum fragmm., brevi adnotatione instructa, scholarum in usum edidit Henricus van Herwerden. 1899.

Lysiae Orationes rec. Theodorus Thalheim. Editio maior. 1901.

Ad Lysiam ut redirem, quaeque per multos annos adnotaveram in unum collecta eius studiosis disceptanda proponerem, duae fecerunt eximiae editiones his annis in lucem emissae; fecit quoque recordatio eorum quae qui mihi in cathedra Groningana antecesserunt viri egregii, Franckenium dico et Halbertsmam, non sine magno oratoris fructu et de ceteris quaestionibus huc pertinentibus olim et de eius textu melius constituendo commentati sunt. Editiones quas dicebam sunt Herwerdeniana quae ante duos annos prodiit, et Theodori Thalheimii ante paucos menses ad me perlata, utraque variis dotibus insignis, atque ita comparatae ut altera recte alterius quasi supplementum dici mereatur. Nam Herwerdeni, cuius praeter cetera indefessam etiam in senectute industriam stupemus, recensionis praecipua laus in divinatione posita est, codicum lectiones pro editionis suae consilio neque proposuit integras neque post operosam Scheibii diligentiam denuo sibi investigandas putavit. Huic desiderio satisfecit Thalheimius, qui quidquid de recensionis fundamento, id est de lectionibus librorum manu scriptorum, nostra scire interest, religiose admodum est per-

Digitized by Google

scrutatus, ut nunc certe ubique, paucissimis exceptis, tuto nos incedere intellegamus. Idem virorum doctorum paene innumerabilium, qui inde a renatis litteris Lysiae divinandi ope prodesse sunt conati, coniecturas quae quidem aliquid probabilitatis habere viderentur, perscripsit, — in quas doleas recentes Herwerdeni curas non esse adscitas, — ipse in coniectando parcus et cauti admodum circumspectique iudicii. Ita editionem eius vel obiter perlustranti quantum in Lysiae textu emaculando praestitum sit luculenter apparet, praesertim cum novo consilio usus quae certa coniectura sanata pro hallucinationibus librorum in textum sine dubitatione recipi merebantur et magna ex parte iamdudum recepta sunt, diductis litteris significaverit. Interius intuenti simul apparet, quantum post multos multorum felices conatus agendum supersit. Nempe ita se res habet: Lysiae prodesse qui vult praecipue ingenio utatur necesse est; traditas apud eum lectiones qui utcunque tueri vellet intellegentibus risum praeberet.

Crisin Lysiacam in paucis orationibus iudicialibus quae ad nostram aetatem pervenerunt totam niti *uno* libro Palatino vel Heidelbergensi n. 88, quem Bekkerum secuti littera X insignire solemus, ceteros codices qui quidem hucusque innotuerunt huius esse apographa, quorum ob ingeniosas complures emendationes optimus sit Laurentianus C (plut. 57, 4) cui tamen Bekkerus nimium tribuebat, ab Hermanno Sauppio a. 1841 tam luculenter demonstratum est, ut de hac re inter eruditos prorsus constet. Palatinus „optimus liber" audit a Scheibio (Praef. p. v), ob fidem puto, quam ad inopiam redacti uni huic habere cogimur; „emendatum" librum dicere Scheibius non magis quam audacissimus quivis coniector in animum induxit suum. Cobetus, paullo vehementius, „(Lysiae) *unus tantum* Codex Ms. ex communi monumentorum veterum naufragio ad nos pervenit isque infinitis modis tam turpiter corruptus ut praeter Theophrasti Characteres et particulam e Dicaearchi libro, quem *βίον τῆς Ἑλλάδος* inscripsit, *nullum Codicem Ms. Graecum deteriorem et omni genere mendorum et vitiorum inquinatiorem superesse existimem*" (Praef. p. ij. Cfr. V. L. 37). Inter deteriores habendum esse Palatinum, praesertim si cum Parisino Demosthenis vel Urbinate Isocratis vel Bodleiano Platonis comparetur, nemo sanus infitias ibit. Sed hoc addendum, ne iniqui simus: iam

Digitized by Google

antiquitus, diu antequam Palatinus liber exararetur, fortasse iam cum sylloge conderetur cuius reliquias terimus, textus Lysiae male fuit habitus, et sic ut aliae orationes aliis inquinatiores fuerint traditae. In fontibus unde Palatinus manavit integerrima fuisse videtur, quamquam et ipsa minime vitiorum immunis, Oratio funebris, quod et per se patet, et comparatione instituta cum aliis libris, quibus in hac una oratione utimur a Palatini scriptura non pendentibus. Itaque si eius lectiones conferimus cum iis quae enotatae sunt e Coisliniano 249 (V), cuius aetas non clare traditur, — „saeculo decimo, quo scriptum existimabat Montefalconius, longe recentiorem" pronuntiavit olim Bekkerus, repetivit iisdem verbis Thalheim (Praef. p. vj), — et e Marciano 416 (F), quantum ad Lysiam pertinet saec. XIII', — comparatione, inquam, instituta inter horum librorum lectiones et Palatini, hic plerumque longe integrior iudicabitur. Perquam rari neque magni momenti loci sunt ubi contra X verum ex FV repositum est, bene si numeravi, *decem*. At quales sunt illae lectiones potiores? Est in FV § 13: *μετὰ τῶν ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ Πελοπόννησον ἐχόντων*, in X deest *ἐν*. In § 15: *διὰ δὲ τὴν τοῦ πατρὸς ἀρετὴν ἐκείνους* (Herculis filios) *τοῖς αὑτῶν κινδύνοις ἐστεφάνωσαν*. Ita F; in VX perperam est: *διὰ τὴν τοῦ π. ἀρετὴν ἐκείνους δὲ τοῖς αὑτ. κινδ. ἐστεφάνωσαν*, unde efficias in archetypo a quo omnes Lysiae codices fluxerunt *δὲ* incerta sede volitasse. Praeterea § 30 *εἰς τὰς ναῦς ἐμβάντες* unus habet F, minus rectum in hoc scriptore *εἰσβάντες* VX. Iidem § 32: *εἰ μὲν κατὰ γῆς τοῖς βαρβάροις ἀπαντήσονται*, ridicule; F recte *κατὰ γῆν*. Tum § 34 necessarium: *τίς οὐκ ἂν ἰδὼν ἐφοβήθη, ὡς μέγας — — κίνδυνος — — ἠγωνίσθη* in uno est F; *ἧς* male V; **ς* X[1], et a m. 2[a] *οἷος* aperta coniectura; unde colligimus in communi omnium archetypo vocalem fere evanuisse. Requiritur § 43: *ὥστε δικαίως μὲν ἀναμφισβήτητα τἀριστεῖα τῆς ναυμαχίας ἔλαβον*, atque ita F; prava parechesi dederunt *ἀναμφισβητήτως* VX. Sequenti paragrapho F: *τῇ ἰδίᾳ ἀρετῇ κοινὴν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκτήσαντο*, in VX *καὶ* deest. Ibidem *διατειχιζόντων*, quod praebent FV, collato Isocrate IV § 93 verisimilius est quam simplex ut est in X, probantibus tamen Scheibio et Herwerdeno. Similiter et ipse ut Thalheimius praetulerim § 54 *καθ' ἕκαστον μὲν οὖν οὐ ῥᾴδιον* ex FV, *οὖν* omittit X, quem nunc quoque ex-

Digitized by Google

presserunt Scheibius et Herwerdenus. Tandem i. f. § 67 in uno F est necessarium *Φανερὰν τὴν αὐτῶν ἀρετὴν ἐπεδείξαντο*, in VX vetusta varia lectio quam F quoque in margine exhibet: *ἐπιδείξαντες*, unde frustra insertis verbis supervacuis <*δικαίως ἐπαινοῦνται*> Erdmannus tolerabilem sensum elicere est conatus.

Hi igitur loci ex F et V emendatiores expressi sunt. Sed longe saepius V cum X sentit, F singularis est, sed fere propriis nitens et vitiis et omissionibus. Pauca de plurimis dabo *γεύματος χάριν*. Iam in prima paragrapho omittit non solum *ἀνδρῶν*, quod speciem habet, sed etiam sub finem *αὐτοὺς*, quo omisso sententia pervertitur. Ceteras omissiones, — sunt autem universae, recte si numeravi, numero ad undetriginta, — non perscribam, hoc monuisse satis habens *quater* (§§ 25, 44, 58, 65) totum deesse versum 39, 37, 41, 42 litterarum, semel (§ 65) in margine suppletum, deest quoque § 64 incisio *οὔτ' αὐτοῖ πλέον ἔχειν δεόμενοι*, unde cum antecedat *οὔτε ἐλαττοῦσθαι δυνάμενοι* fortasse efficiendum hoc iam defecisse in Marciani archetypo in laterculos diviso versuum 24 vel 26 litterarum. Contra, sed multo rarius, in F adsunt quae melius abessent. Sic § 24, ubi *μὲν* per errorem bis scriptum est; § 38, ubi sine sensu habet *καὶ πολεμίων καὶ ναυαγίων*; § 42, ubi *τῶν ἄλλων ἁπάντων συμμάχων* (ita Cobeti etiam editio), ceteris et codicibus et editoribus recentioribus vocem *ἁπάντων* recte omittentibus; § 60, ubi praebet: *τῷ δὲ* (Persarum regi) *ἄλλων ἀρξάντων οὐδεὶς ζῆλος ἐγγίγνεται τῆς τῶν προγόνων διανοίας*, quam negationem ceteris codd. ignotam miro iudicio tuetur Schoellius; § 62, ubi inter *δουλείας* et *οὐχ ἧττον* prave inseritur *ὡς*; § 70, ubi in *ὥσπερ χρὴ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας* substantivum recte omittunt ceteri; tandem § 77, ubi unus F mire habet: *οὐ γὰρ ἐλανθάνομεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἅπαξ ὄντες θνητοί*. Praeterea saepius ordinem verborum suo Marte invertit, male plerumque, et quod inprimis notabile, § 40 pro lectione ceterorum librorum *τὰς δ' αὐτῶν ψυχὰς ὀλίγας οὔσας ἀντιτάξαντες τῷ πλήθει τῷ τῆς Ἀσίας* praebet *πλήθει τοσούτῳ* ex correctione tam infelici quam arbitraria. Sequitur ingens cohors mendorum omne genus, ex quibus potiora tantum delibabo. Legitur § 2: *καὶ τοῖς ποιεῖν δυναμένοις καὶ τοῖς ποιεῖν βουληθεῖσιν*, oportet: *τοῖς εἰπεῖν βουλ.*; § 7: *ἱερῶν δὲ μὴ γενομένων* pro *μιαινομένων*; § 9: *πατρίδα οὐ τιμῆς*

Digitized by Google

ἀτυχήσαντες pro πατρίου τιμῆς; § 14: τοὺς μὲν κωλύειν ἐπιχειροῦντες, τοῖς δ' ἐπιχειρεῖν ἀξιοῦντες pro ἐπικουρεῖν ἀξ.; § 15: Ἀθηναῖοι δ' οὐδ' <ἂν> ἠξίουν Εὐρυσθέα αὐτὸν ἱκετεύοντα τοὺς ἱκετεύοντας παρ' ἑαυτῶν ἐξαιτεῖν. In ceteris est τοὺς ἱκέτας αὐτῶν ἐξελεῖν, in universum recte, ut nunc quoque in F ad vitium casu commissum accesserit impudens et infelix correctio. Hoc tantum deliberatione dignum, annon eius ἐξαιτεῖν, licet corruptum et ipsum, auctoritatem efferat coniecturae Halbertsmae ἐξαιρεῖν suadentis propter antecedens εὑρίσκεσθαι, quod Herwerdenus propter ἐξελεῖν in altero membro in εὑρέσθαι refingebat. Sed pergam πλημμελήματα quaedam insigniora codicis Marciani indicare. Habet § 16: Εὐρυσθέα δὲ καὶ αἰσχρὸν ὄντα pro ἐχθρὸν; habet § 25: ὑπὲρ δὲ τῆς ἀρετῆς ἐφιλοψυχήσαντες pro οὐ φιλοψυχήσ.; habet § 48: μέγα μὲν ἅπαντες φρονοῦντες, μικρῶν δ' ἐγκλημάτων ἅπαντες δεόμενοι pro ἕκαστοι δεόμ.; § 49: καὶ τῆς κιλικίας ἀπάσης pro κ. τ. ἡλικίας ἀπούσης, evidens inprimis indicium ex archetypo litteris iam minusculis exarato F esse descriptum; § 50: μέμψασθαι pro μεταπέμψασθαι; § 53 cum V: οὐδ' οὔπω δυνάμενοι pro οἱ δ' οὔπω; § 71 τοὺς προσήκοντας αὐτοῖς ἐλθεῖν pro τ. προσήκ. αὐτῶν ἐλεεῖν. Omitto minora vitia.

Summa disputationis huc redit: sit Palatinus X quantumvis corruptus, tamen Lysiam multo etiam corruptiorem legeremus si in exemplaribus dubiae fidei, quale est Marcianum F, ad nos propagatus fuisset. Neque tamen haec sic accepta velim ac si quae Palatini scriba deliquit aut levia tantum menda aut numero exigua habenda sint, sed ut non omnes errores quibus liber scatet ipsius stupori imputandos existimem. De externo libri habitu nobis pretiosissimi, — βίβλος θεοδώρου γραφεῖσα χειρί est in indice codici praemisso, — haec traduntur. Membranaceus dicitur saeculi XII[1], formae quadratae minoris, *bene scriptus* etsi atramento saepius pallidiore. Quod si ita est, neque habeo cur oculatis testibus fidem denegem, mirum accidit quod in libro a compluribus viris doctis tractato et retractato, inter quos fuerunt legendorum Graecorum codicum peritissimi, ne nunc quidem omnia dubia remota dici possint. Excussit Palatinum I. Bekkerus primus, sed sic ut C. L. Kaysero in Scheibii gratiam codicem iterum conferenti largam messem addendorum

Digitized by Google

et corrigendorum relinqueret. Kayserum haud raro erroris arguit Spir. P. Lampros (*Hermes* X p. 257—280), qui ipse a R. Schoellio parum palaeographice peritus dicitur, ita ut Palatino multa tribuerit quae aliter ibi se habeant (*Herm.* XI p. 202—218). Versaverunt deinceps librum aut totum aut ex parte Erdmannus, Weidnerus, Pertzius, Fuhrius, tandem in Thalheimii gratiam hic illic inspexit Stadtmüller. Putes omnia iam certa esse et *ἀναμφίλεκτα*, sed non prorsus ita est. Inprimis certiora nobis tradita vellem de vitio satis singulari, quod Lamprum si audimus *ter* in libro nostro commissum est. Nempe Or. II § 76 *ποιοίμενθα* in X essè perhibetur, Or. VII § 18 *ἀποκρυπτόμενθα*, Or. XXX § 22 *δυνάμενθα*. Breviter rem negavit Schoellius, male legisse Lamprum adseverans. At repetivit miram scripturam in adnotatione critica Thalheimius *bis*, II § 76 et VII § 18, de tertio loco silet (XXX § 22). Itaque vix ausim coniectare tenere nos hic specimen vitii antiquissimi, ex papyracea vel consimili scribendi ratione explicandi. Nempe, ut notum est ex papyris Hyperideis, solebant scribae nonnulli etiam in medio vocabulo, quin etiam in media syllaba, ubi ad finem versus perventum erat et deerat spatium — vel deesse videbatur — iustae litterae pingendae, aut signum aliquod ponere ad versum rite explendum aut lineolam transversam *τοῦ* ϵ ultra modum porrigere. Sic etiam in vetustissimo Lysiae exemplari, cum v. c. *ποιοιμε* in fine versus scriptum esset tali sive signo sive lineola adiecta, sequens versus a syllaba *θα* inciperet, fieri sane potuit ut scriba recentior id perperam pro N habuerit. Sed, ut dicebam, in tanta exemplorum paucitate atque etiam ambiguitate periculosum fuerit hinc aliquid certi de remotissimo Lysiae archetypo concludere.

Certius erit nunc aliquot insigniora exempla proponere corruptelarum quibus Palatinus liber infamis est per certa genera distincta, paucissima de multis, — quid enim Thalheimii apparatum criticum describere totum attinet? — sed quantum satis videtur ad cognoscendum quid nobis liceat in libro tam male habito. Initium faciam ab erroribus e male intellecta scriptura unciali et continua natis, quae omnia fere iamdudum correcta sunt emendationibus tam pulcherrimis quam certissimis. Celebratum est quod Cobetus repperit Or. VI § 4 *θυσίας θύ-*

Digitized by Google

σει pro θυσιάσουσι, olim imperite in θυσιάσει mutatum. Ib. § 22 X praebet μαρτυρίου, necessarium ἢ ἀργυρίου Taylori est, cuius inprimis multae et evidentissimae in Lysia correctiones sunt. Post pauca § 24 γερῶν habet X, sed correcto in margine ἱερῶν quod requiritur. Ib. § 43 ἐὰν κομίζητε X, necessarium κολάζητε praebet C ex felici scribae correctione. Or. VII § 2 ἀποδεῖξαι X, ἀπελέγξαι et Westermannus proposuit et Rauchensteinius, cum vel Dobraeus multa moliens locum persanare non valuerit. Ib. § 11 οἶκον X cum apographis, verum σηκόν apud Suidam est i. v. Μορίαι. Ib. § 17 εἰκότων X, οἰκετῶν Palmerius. In fine orationis § 42 ἢ ἄρα X ab apographis ulterius depravatum, παρὰ reposuit olim Contius. Or. VIII § 11 ἐφ' ὧν γε X pervulgato errore, σφῶν γε Dobraeus. Ib. § 16 X flagitiose corruptum κακώσας λέπτιδι οὐδέν, me quidem iudice rectissime a Bartelto restitutum qui hinc exsculpsit κακῶς ἀεὶ λέγετε δι' οὐδέν, etsi aliter sentiente Thalheimio. Or. XII § 6 τὴν μὲν πόλιν γενέσθαι X, Marklandus πένεσθαι. Ib. § 52 τότε ἐπιδείξασθαι τὴν αὐτοῦ συνουσίαν X, εὔνοιαν repperit idem Marklandus, felicissimus et ipse Lysia coniector, prae qua emendatione sordent Reiskianum προθυμίαν, Fritzschii ἐξουσίαν. Ib. § 86 ἐβουλόμην μεντἂν αὐτοὺς οὕτω προθύμους εἶναι σῴζειν τὴν πόλιν, ὥσπερ οὗτοι ἀποδοῦναι X, ab eodem Marklando in ἀπολλύναι correctum. Or. XIII § 70 ἐ δῆμος X pro ὁ δῆμος. Ib. § 71 ἀλλὰ τούτῳ κραυγὴ γίγνεται X, ἅμα τούτῳ requirebat Scheibius, pro quo tamen sunt qui ἀλλ' ἐν τούτῳ malint, ut coniecit olim scriba Laurentiani C et edunt i. a. Herwerdenus et Thalheim. Sed Or. XVII § 4 post Reiskium nemo dubitavit quin pro ὡς ὄντα (sic audacter sane in loco vexatissimo rescripsit Emperius pro verbis insanis quae habet X τὴν πάντα τὰ, alii aliter) Ἐράτωνος ἀπέγραφον καὶ λέγω πολὺν ἤδη χρόνον κέκτημαι verum esset καὶ ἃ ἐγὼ κτλ. Or. XX § 24: ἐπειδὴ δὲ διεφθάρη (τὸ στρατόπεδον) — — ἠλπιζόμην ὁρμώμενος ἐντεῦθεν καὶ τοὺς πολεμίους κακῶς ἐποίουν. Pro verbo hic nihili ἠλπιζόμην C tentavit ὁπλιζόμην, infeliciter, verum est ἐλῃζόμην (ἐληιζόμην), quod post Contium repperit Taylor, et scribam Palatini, fidum ceteroquin hominem, nunc videmus male intellectae scripturae correctorem agere, etsi huius rei culpa fortasse iam eius fuit qui Palatini exemplum exaravit. Or. XXVI § 19: ἀλλὰ καὶ

Digitized by Google

τὸ ἄλογον δοκεῖ εἶναι παρά τισιν X, Laurentiani codicis librarius nimio molimine δοκοῦν rescripsit, vitium in verbo quaerens; simplicius et verius Stephanus: ἀλλὰ καὶ ὃ ἄλογον δοκεῖ. Or. XXX § 17: τὰς θυσίας τὰς ἐκ τῶν κύρβεων καὶ τῶν εὐπλοίων. Sic X bellissime pro καὶ τῶν στηλῶν, ut optime vidit Taylorus; Laurentiani librarius, infeliciter nunc quoque, καὶ τῶν ὅπλων dedit.

Affine his vitium est natum ex immutata recentiorum pronuntiatione, e syllabis iniuria aut extritis aut repetitis propter consimilium vicinitatem, e prava vel coniunctione dirimendorum vel continuandorum diremptione. Frequenter admodum in his impegit Palatini scriba. Sic v. c. Or. II § 71 dedit τοῦ ἐπιλύπου βίου, ἐπιλοίπου ipse correxit. Sic Or. IV § 18: ἐστι μὲν ὑπὸ λόγων, ubi C μὲν omittit quasi ita verum sit restitutum; melius haud paullo Marklandus: ἐστιν, ἐν ὑπολόγῳ. Ibid. § 19: ἀλλὰ λόγω τὸ τῶν πάντων, unde Sluiterus eruit ἀλλ' ἀλογώτατον πάντων. Or. VI § 22: ἵνα <μὴ> μηνυτὴς γένοιτο Stephanus. Or. VII § 22: καίτοι εἰ Φὴσ· μὴ δεῖν τὴν μορίαν ἀφανίζοντα κτλ. X, Φήσας μ' ἰδεῖν Reiskius. De Φήσας dubitatur, μ' ἰδεῖν nullus editor Graece callens repudiabit. Ibid. § 34: καὶ ἕτοιμος ἤμην X. Cum Lysiam ἤμην dixisse parum sit probabile et absonum indicativi imperfectum, Scheibius εἰμὶ proposuit, nam aut hoc requiritur aut εἶην. Or. VIII § 5: οὐκ ἐκεῖνο πως (πῶς sec. Scheib.) ἀπαλλαγῆτέ μου X, οὐκ ἔχειν ὅπως O (Urbin. 117), manifesta coniectura sed felici. Or. IX § 21 πραχθεὶς X, παραχθεὶς Markland. Or. X § 22: μεγίστης δ' οὔσης μοι τῆς συμφορᾶς εἰ ἀποφεύξεται, τούτῳ δ' οὐδενὸς ἀξιώσει κακηγορίας ἀλώσεται prorsus sine sensu in X; sententiam recuperavit Marklandus (Contius) coniiciens: τούτῳ δ' οὐδ. ἀξίας, εἰ κακηγ. ἀλώσεται. Paragrapho sequenti ὁ λόγος ἐν τῇ πόλει κατεσκεύασται X, κατεσκέδασται Brulart et Reiskius. Or. XII § 27 ἔπειτα X, ἐπεί τοι Taylor, quod tamen non omnium editorum plausum tulit. Sed tulit Canteri coniectura ad § 29, a codice Veneto Taylori post corroborata, cuius scriba in idem inciderit: νῦν δὲ παρὰ τοῦ ποτε καὶ λήψεσθε δίκην, cum X praebeat παρ' αὐτοῦ ποτε. Multifariam corruptum est Or. XIII § 8: ἐφ' οἷς ἠτιμοῦσεν τὴν εἰρήνην ποιεῖσθαι Λακεδαιμόνιοι pro: ἐφ' οἷς ἕτοιμοι εἶεν, quod apographorum vi-

Digitized by Google

detur. Ibid. § 24 pro ἐπειδὴ δὲ ἐκλύησαν restituit ἐκεῖ ἦσαν Taylor, melius quam C ἐκάθισαν. Ibid. § 34: καὶ τοιοῦτον δεινὸν τῇ πόλει ἐγένετο X, τί οὐ τῶν δεινῶν Sauppius. Ibid. § 55: εὑρίσκων τε αὐτῷ ... ἄδειαν X, εὑρίσκονται Reiskius. Or. XIV §§ 20, 21 bis tralaticium mendum πραττόμενα pro προστατ τόμενα. Quidquid latet in conclamato loco § 25, hoc certum est vere correxisse Reiskium ἔπινεν pro ἔτι μὲν codicum. Ibid. § 29 πολοστὸν μέρος τῶν εἰδῶν τῶν ἑαυτῷ προσηκόντων triplici vitio X, pro quo oportet πολλοστὸν μέρος τῶν <ὀν>ειδῶν τῶν ἑαυτῷ προσόντων, quorum primum levissimum per se corrigitur, graviorum illud Marklandus, hoc Cobetus procuraverunt [1]). Or. XV § 4 οὐδὲν δεήσει X, οὐδ. διοίσει flagitante sententia Bekkerus. Tum § 5: ὅτι Φένων τὸν ἵππον ἱππέῳ ἀπεστέρει τὴν πόλιν, ubi dubius haereas utrum rectius refinxerit hoc Laurentiani (C) scriba in ἀΦαιρῶν an Marklandus in ἀΦελὼν [2]). Or. XVII § 4: ἐξ αὐτῶν ἀπογράφω X, ἐξ αὐτῶν <τῶν> ἀπογραΦῶν post Schottum Reiskius. Ibid. § 9 τοὺς νῦν αὐτοδίκας X pro ναυτοδίκας. Or. XVIII § 19: πλείων συγγνώμη [μὴ] μνησικακεῖν: negatio perperam adhaesit Palatino neque abesse videtur a C. Or. XIX § 13: αλλο τε (sic Kayser ap. Scheib., Thalheim enotavit ἄλλοτε) X, ἀλλ' ὅτε Sluiterus. Similiter ib. § 36 εἶναι ἴσα praebet X, oportet, quod Cobetus suasit, εἶναι σᾶ. Ib. § 42: γῆν μὲν καὶ οὐσίαν X vitio pervulgato, κ. οἰκίαν Markland. Ib. § 61: τῷ χρόνῳ, ὃ νῦν εἰς σαΦέστατον ἔλεγχον τοῦ ἀληθοῦς νομίσατε X, absurde pro ὃν ὑμεῖς σαΦέστατον ἔλεγχον κτλ., quod vidit Reiskius. Or. XXI § 15: ἵνα τῶν μὲν ἑτέρων ἐπιθυμήσωσι X, requiritur τῶν μὲν <ὑμ>ετέρων <μὴ> ἐπιθυμ., in quibus μὴ Contio debetur, ὑμετέρων Dobraeo [3]). Or. XXII § 5: εἰπὲ σὺ ἐμοί, μέτοικος εἶναι. Sic X, correxit manus secunda μέτ. εἶ; Nal. Or. XXIII § 3 haud aliter X: τὸ κουρεῖον τὸ παρὰ τοὺς ἑρμασινᾶ. οἵ δεκελεῖς προσΦοι-

1) Minus recte Thalheimius πολλοστὸν μέρος ὀνειδῶν τῶν ἑαυτῷ προσόντων omisso ante ὀνειδῶν articulo, qui et per se necessarius est (cf. v. c. Or. XIV § 46; XIX § 35) et certe in hac sententiae conformatione ubi appositio sequitur.

2) Ob sequens tamen ἐξελαύνων et totius enuntiati tenorem Laurentiani scribae ratio praeferenda videtur. Rectius enim „equum adimendo" quam „equo ademto".

3) Cobetus (Hartmannus) ἀλλοτρίων praetulit, sed iam olim recte Dobraeus: „ἑτέρων per se bonum, ut capiatur pro ἀλλοτρίων, —— sed ob vicina legendum ὑμετέρων". (*Advv.* I p. 242 = 243).

Digitized by Google

τῶσιν. Correxit olim nescio quis: τ. κ. τὸ παρὰ τοὺς Ἑρμᾶς, ἵνα οἱ Δεκελεῖς προσφοιτ.; malunt nunc Weidnero duce Herwerdenus et Thalheim τ. Ἑρμᾶς οἳ Δεκελειεῖς (-ῆς) προσφοιτ. Or. XXV § 32: καὶ δέξαι τ' ἂν X, in apographis, ut videtur, correctum in κ. δέξαιντ' ἂν quod requiritur. Or. XXVI § 20: τοιαύτας οἵας ἐγὼ — — ἀποκρίνομαι X; τοιαῦτά σοι ἐγὼ — — ἀποκρίνομαι editores Turicenses; Palatini lectionem ineptam, male cum antecedente sententia connexam, in qua erat συνθήκας unde error, retinuerat — mirum dictu — vel Bekkerus. Or. XXIX § 12: ἔλεγον ὡς πεντακόσιοι μὲν αὐτοῖς οἳ ἦσαν X, εἶησαν Stephanus, quod etiam in C esse videtur. Or. XXX § 4: ἐπὶ τὰ διωρισμένα X, ἔπειτα διωρισμένον corrector Aldinae, a quo ceteri editores egregiam emendationem grati acceperunt. Ibid. § 20: καὶ οὐχ οἷόν τε εἰπεῖν ὡς οὐχ ἱκανὰ εἶναι προσῆλθε τῇ πόλει X, ad sententiam recte olim Contius ὄντα suaserat, sententiae et litteris simul satisfecit Markland ἦν ἃ προσ. scribens; Cobetus unus, quod sciam, εἴη ἃ maluit. Tandem Or. XXXI § 12: οὔτε γὰρ τῷ σώματι ἀδύνατος ἦ ταλαιπωρεῖ X; necessarium ἀδύνατος ἦν ταλαιπωρεῖν restituit Taylorus, nunc quoque rem acu tangens.

Sequantur tanquam satura exempla quaedam, nunc quoque paucissima de multis, vitiorum omne genus, quae non tam facile in certa genera distinguuntur. Or. I § 20: Ancilla κατηγόρευε (de quo post agam) — ὡς ἐκείνη τῷ χρόνῳ προσθείη X cum apographis tantum non omnibus, ut videtur. Optime Reiskius πεισθείη, — felicius Taylori invento προθείη, — quod post confirmavit H, i. e. Marcianus 422 a H. Schenklio excussus, qui codex „orationum Lysiacarum nullam nisi primam exhibet", hic quoque haud dubie felici coniectura usus. Or. III § 14: καὶ ταῦτα μέν, ἵνα φησὶ Σίμων τὴν μάχην γενέσθαι X, κἀνταῦθα μὲν κτλ. post Contium Markland. Ib. § 20: ἐπειδὴ δ' — — ἤσθετο κακῶς ἀγωνισάμενον ἐξ ἀντιδώσεως, καταφρονήσεώς μου οὑτωσὶ τολμηρῶς κτλ.; ita e parechesi X, in apographis iam correctum videtur. Ib. § 45: δόξας κοσμιώτατος εἶναι καὶ πονηρότατος X; apertum est contrarium requiri, itaque post Taylorum Emperius ἀκοσμότατος proposuit. Or. IV § 13 i. f.: οὐ γὰρ ἀργύριον λαβεῖν προθυμοῦνται, ἀλλ' ἐκ τῆς πατρίδος ἐκβαλεῖν αὐτὸν ποιοῦνται X. Αὐτὸν sine controversia corruptum

Digitized by Google

est, tentaverunt alii aliter, unus omnium felicissime Scheibius corrigens ἔργον ποιοῦνται. Or. V § 4: τῶν παρόντων κακῶν ἐῶνται ἀπηλλαγμένοι X, ἔσονται ἀπηλλαγμ. editio Aldina. Or. VI § 36: τῆς δ' ἀρχῆς καὶ τῶν κακῶν ὑμεῖς αἴτιοί ἐστε X, τῆς δὲ ταραχῆς κ. τ. κακῶν Schottus et Palmerius. Ib. § 33: παρασκευάζεται τῇ πόλει καὶ πράττει X, τὰ πολιτικὰ πράττειν haud paullo melius Valckenaerius (*Diatr.* p. 254 C), Bekkerus nunc quoque vitiosa dudum correcta retinuit. Or. VII § 40: οἱ ἐμὲ ἤδη κακῶς λέγουσιν ἢ σφᾶς αὐτοὺς ἐπαινοῦσι X, ἥδιον Taylori est. Or. VIII § 8: πρῶτον μὲν γὰρ εἰπόντες ἐρήσεσθε τὸν εἰπόντα μοι X, εἰδότες ἐρήσεσθε Reiskius. Or. VIII § 12: ὀριζόμενος ὁ Πολυκλῆς εἶπεν X, at dixerat *iratus*, ὀργιζόμενος, quod vidit Markland. Ib. § 19 idem μὴ συνῶ (ξυνῶ) pro Palatini vitio μηνύσω, a Laurentiani scriba inepte in epicum μηνίσω olim mutatum. Or. IX § 17: ἀλλ' οὔτε ὀλιγώρως καὶ παρανόμως προσηνέχθησαν. Immo, quod in Aldina est, οὕτως ὀλιγ. κ. παραν. Ib. § 22 i. f. ἀδικήμασι περιπεσόντας X, haud paullo rectius ἀτυχήμασι Reiskius. Or. X § 16: ἐὰν μὴ προτιμήσῃ μηλιαια (sic) X, ἐὰν προστιμήσῃ ἡ ἡλιαία editiones, fortasse ex apographis. Or. XI § 4: ἐὰν μέν τις πατραλοίαν — — καλέσῃ X, καλῇ σε Markland. Or. XII § 24: ὅσον καὶ εὐσεβές X, ὅσιον Stephanus. Ibid. § 30: Eratosthenes Polemarchum οὐκ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀλλ' ἐν τῇ ὁδῷ σώζοντα αὐτὸν καὶ τὰ τούτοις ἐψηφισμένα ὃν συλλαβὼν ἀπήγαγεν. Ita X prorsus sine sensu. Non ab omni parte certum est, sed ceterorum conaminibus verisimilius quod Sauppius proponebat: σῴζειν τε αὐτὸν κ. τὰ τούτοις ἐψηφισμένα παρόν [1]). Ibid. § 66 ridicule de Theramene X: ἐπειδὴ — — ἑτέρους ἑώρα πραοτέρους αὐτοῦ γενομένους. Melius Canterus προτέρους, etsi Iacobsio et Dobraeo non satisfecit. Paullo post, § 69, de eodem Theramene X: ὅμως ἐπέμψατε αὐτῷ πατρίδα καὶ παῖ-

1) Residet tamen scrupulus an Graece dicatur σῴζειν τὰ τούτοις ἐψηφισμένα, ut sit *obsequi decretis, nihil contra ea committere*, μὴ παραβαίνειν, et si quam maxime ita recte dicitur, mire in his qualia Sauppius constituit naturalis et tropicus usus verbi σῴζειν in eadem sententia copulantur. Neque hoc Rauchensteinio dederim, σῴζειν τὰ ἐψηφ. satis defendi talibus qualia sunt σῴζειν τοὺς νόμους, τὰς ἐντολάς simm., neque quod addit: „so dass für den Griechen hier kein Zeugma ist." Quapropter haud scio an praestet servata universa Sauppianae emendationis forma sic potius scribere σῴζειν αὐτὸν κατὰ τὰ τούτοις ἐψηφισμένα <παρ>όν.

Digitized by Google

δας, pro quo Contius ἐπετρέψατε. Ibid. § 86: ἀλλὰ καὶ τῶν συνεργούντων αὐτοῖς ἄξιον θαυμάζειν. Reiskius συνερούντων. Ibid. § 96: τοὺς δὲ ἀπὸ τέκνων καὶ γονέων καὶ γυναικῶν ἀφελόντες X; praestat Reiskianum ἀφέλκοντες. Or. XIII § 51: δεδιότες μὴ καταλυθείησαν ὁ δῆμος X. Immo καταλυθείη ἂν, suadente Marklando. Ibid. § 56 Menestratum non τῷ δήμῳ παρέδοτε, sed τῷ δημίῳ, ut vidit Schottus. Ib. § 81: ἐπειδὴ πρὸς ταῖς Φυλαῖς ἦσαν X; verum est Palmerii inventum πρὸς ταῖς πύλαις. Or. XIV § 10: καὶ ἕτεροι μὲν οὐδεπώποτε ὁπλιτεύσαντες, ἵππου ὄντες δὲ κτλ. X; Stephanus ἱππεύσαντες correxit, ἱππεύοντες Emperius. Ib. § 33: ὑμᾶς φεύγοντας φυλακὴν καταλαβεῖν X, φυλὴν καταλαβεῖν optime C. Or. XVI § 8: ὥστ' εἰ μηδὲν διαβάλλομαι ἡγεῖσθε ταύτην ποιεῖσθαι τὴν ἀπολογίαν X portentose; ὥστε μηδὲν δι' ἄλλο με ἡγεῖσθε κτλ. Taylor. Ib. § 13: ἐγὼ προσελθὼν ἔτι τῷ Ὀρθοβούλῳ X, ἔφην C. Idem scriba Or. XVII § 5 pro κινδυνοι (sic) feliciter repperit Κικυννοῖ. Or. XVIII § 22: οὐδὲν γὰρ ἂν ἡμᾶς κωλύοι — — ἀθλιοθεάτους εἶναι X; ἀθλιωτάτους Stephanus. Or. XIX § 6: μάλιστα δὲ τοῦτο ἔχοι ἄν τις δεινότατον ὅταν πολλοὶ — — εἰς ἀγῶνα καταστῶσιν X; ἰδεῖν ὅταν secundum Scheibium Marklandus correxit, secundum Thalheimium iam Contius. Idem ib. § 29 πρότερον μὴ ὑπαρχούσης οὐσίας, confirmatum a C, Palatino perperam αἰτίας praebente. Ib. § 41: αὐτὸς γὰρ ἐν τῇ νόσῳ ὢν εὖ Φρονῶν ᾔσθετο X; de Cononis testamento agitur; itaque recte Taylorus et post eum Emperius διέθετο. Ib. § 43: ἔδοτε αὐτῷ τὰς δέκα μνᾶς X; ναῦς sententia duce Taylorus, confirmatum a C, ut videtur. Or. XX § 20: οὐχ οἱ ἅπαντες τούτων αἴτιοί εἰσιν, ἐπεὶ καὶ τοὺς παρόντας ὑμεῖς ἀπελύσατε X. Marklandus et Taylorus viderunt οἱ ἀπόντες requiri. Contra Or. XIX § 51: εἰ Ἀθηναίων ἀπόντων ἀκηκοότων X; apertum est ἁπάντων requiri, atque ita Reiskius, nunc quoque adstipulante Laurentiano C post excusso. Or. XXIV § 8: τὰ τούτοις ἐχόμενα κακὰ X; ἑπόμενα C. Ibid. § 23: πῶς οὐκ ἂν δικαιότατος εἴην εἰ τῶν μὲν καλλίστων — — ἀπεστερημένος εἴην; X. Immo δειλαιότατος legendum cum Marklando. Or. XXV § 18: ἡγοῦμαι δὲ — — οὐδὲ τοὺς μὴ Φυγόντας ἐκ τοῦ νομίζειν, ἀλλὰ τοὺς ὑμᾶς ἐκβάλλοντας X. Leve est, ἐκβαλόντας necessarium esse; gravius pro ἐκ τοῦ requiri substantivum. Coniectura

Digitized by Google

verum adsecutus est C: *ἐχθροὺς νομίζειν*. Ibid. § 21: *ἡγούμενοι τὴν ἡμετέραν ὁμόνοιαν μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι τῇ ὑμετέρᾳ φυγῇ* X. Immo *μέγιστον κακὸν*, ut est in C et codice Vindobonensi. Ibid. § 28: *πολλάκις ἤδη τῷ ὑμετέρῳ πλήθει διελύσαντο τοῖς ὅρκοις καὶ ταῖς συνθήκαις ἐμμένειν* X; *διεκελεύσαντο* Taylor. Ib. § 34: *τοῦτο μὲν οὖν οὐ χαλεπὸν τῷ βουλομένῳ κατηγορῆσαι* X, *κατανοῆσαι* C. Vel peius Or. XXVI § 10: *ὡς ἱππευκότος αὐτοῦ ἐπὶ τῶν τριάκοντα ἅρμα ἐν ταῖς σανίσιν ἐνεγέγραπτο* X; *ὄνομα* Schottus, *τοὔνομα* Reiskius, quod necessarium videtur, etsi non omnibus editoribus ita est visum. Or. XXVII § 5: *τοὺς πάντας παύσονται* X; *τότε πάντες παύσονται* Stephanus; etiam C hoc habere videtur, vitiumque pro parte saltem ex unciali scriptura male intellecta repeti potest. Sed merae neglegentiae tribuendum Or. XXVIII § 13: *τοὺς νόμους ἰσχειν βουλόμενοι*, pro *ἰσχύειν*, quod Marklandus reposuit. Neque minus Or. XXX § 14 nomen Graecis inauditum *στρομαιχίδης*, qui *Στρομβιχίδης* absque dubio vocatus erat. Ibid. § 35: *τοὺς τὴν ἡμετέραν νουθεσίαν ἀφανίζοντας* X, pro *τὴν ὑμετέραν νομοθεσίαν*, ut Taylorus suasit. Tandem commemoro Or. XXXI § 20: *διὰ μόνα ταῦτα ἱκανὸν εἶναι ἀποδοκιμασθῆναι*, ubi speciem habet *δίκαιον εἶναι* ab Emperio repertum, et ib. § 17: *ὁρώμενος γὰρ ἐξ Ὠρωποῦ* X (*ὁρώμεμος* Thalheimii typothetarum vitium videtur), sed oportet *ὁρμώμενος*, ex apographis, ni fallor, ab editoribus adscitum.

Lacunarum, — praeter eos locos qui *nobis* lacunosi sunt ob laceram unius codicis nunc condicionem, sed quos scriba integros dedisse censendus est, — haud exiguus est numerus; pleraeque tamen paucis litteris vel ad summum vocabulis constant, ita ut sarcire defectum plerumque facillimum sit. Quippe longe maior pars constat omissione vocalarum quales sunt *δέ, γέ, ἄν, ἤ, ἐπ', ἤν, ἀλλ', οὖν, ἐν, τε, μή, οὐ*, articulorum et pronominum variae formae, simm. Talia numeravi in Thalheimii editione numero supra ducenta. Graviorum defectuum anceps admodum est suppletio. Aliquoties fit ut apographa opem ferant, sed cum haec quoque supplementa e coniectura profecta sint fides fere deest. Satis certa sunt quae leguntur Or. X § 21: *δέομαι ὑμῶν — — τὰ δίκαια ψηφίσασθαι, ἐνθυμουμένους ὅτι πολὺ μεῖζον κακόν ἐστιν ἀκοῦσαί τινα τὸν πατέρα <ἀπεκτονέναι ἢ τὴν ἀσπίδα> ἀπο-*

Digitized by Google

βεβληκέναι. Verba inclusa desunt in X, habet C, ac satis defenduntur epitome (Or. XI) § 7 [1]). Ita Or. II § 47 in hoc enuntiato: καὶ πεζομαχοῦντες <καὶ ναυμαχοῦντες>, καὶ πρὸς <τοὺς> βαρβάρους καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὑπὸ πάντων ἠξιώθησαν, verba καὶ ναυμαχοῦντες ob oppositionem necessaria manus secunda Palatini adiecit, τοὺς non minus necessarium addidit Reiskius. Sed sunt talia rarissima, ac plerumque satis fecisse videmur ubi sententiam amissorum utcunque supplevimus. Est quoque ubi vel haec spes nobis denegetur nec quidquam certi dispiciamus nisi hoc unum, deesse aliquid ad loci integritatem. Huius generis exemplum sit quae leguntur Or. I § 22: καὶ μετὰ ταῦτα διεγένοντο ἡμέραι τέσσαρες (malim cum Herwerdeno τέτταρες) ἢ πέντε ..... ὡς ἐγὼ μεγάλοις ὑμῖν τεκμηρίοις ἐπιδείξω. Manifestam lacunam primus indicavit Reiskius, vel Bakium si sequimur (*Schol. Hyp.* II 198 seqq.) Taylorus, et mirari subit eam ante hos nunquam fuisse animadversam, quin vel Bekkerum etsi admonitum aurem non praebuisse. Sed quid latet? An quod Reiskius proponebat: καὶ ἐπ' αὐτοφώρῳ τὸν μοιχὸν ἔνδον ἔλαβον? Vel quod Reiskiano supplemento commemorato addit Thalheim: „possis: ἕως ἐγὼ τὴν ἐκ τῶν νόμων δίκην ἔλαβον?" Vel quod Bakio l.l. placebat, „si ludere conceditur": πρὶν ἐμὲ τοιαύτης ὕβρεως δίκην λαβεῖν, οὐκ ἐξ ἐπιβουλῆς, οὔτε βίᾳ, οὔτε ἔχθρας οὐδεμιᾶς ἕνεκα, ὡς ἐγὼ κτλ.? Quis dicat? Hoc tantum video, vere monere Bakium supplementa qualia et Reiskius excogitavit et nunc Thalheimius male quadrare cum illis quae orator commemorat μεγάλοις τεκμηρίοις.

Lysiae textum non effugisse communem antiquiorum scriptorum calamitatem, interpolationem dico, per se intellegitur. De singulis locis saepe anceps quaestio est, ac negari nequit antiquiores criticos, et nostrates et exteros, hac in re fuisse saepius iusto severiores. Verum hoc quoque negari nec potest nec debet, expungendi materiem neque in Lysiae textu deesse, et laetus vidi nuperrimum editorem, quamvis caute rem agat, centum fere locis uncinos damnantes apposuisse. Emblemata haec magna ex parte non procusa esse ex monachorum medii aevi cerebris,

1) In hac contra deest ἀκοῦσαι, quod servavit oratio integra. „Alterius sic altera poscit opem", et utinam ceterarum quoque epitomae superessent.

Digitized by Google

ut censebant olim eruditi, nunc satis constat, eosque fuisse ut plurimum genus hominum ut stupidum ita spectatae plerumque fidei libenter agnoscimus. Interpolationes scriptorum classicorum qui dicuntur pleraeque quinto sextove post Chr. saeculo longe sunt antiquiores. Non aliter rem se habere in Lysia unum exemplum ostendet. Or. I § 7: uxor mea — Euphiletus inquit — *ἐν — — τῷ πρώτῳ χρόνῳ — — πασῶν ἦν βελτίστη· καὶ γὰρ οἰκονόμος δεινὴ καὶ Φειδωλὸς ἀγαθὴ καὶ ἀκριβῶς πάντα διοικοῦσα.* Ita X. Expulit *ἀγαθὴ* ut glossema praecedentium Dobraeus; fieri potest, quod censet Herwerdenus, ut potius „fluxerit e vs. Phocylideo fr. 1, 7 (immo fr. 3, 7 B: *ἡ δὲ μελίσσης, | οἰκονόμος τ' ἀγαθὴ καὶ ἐπίσταται ἐργάζεσθαι.*) a lectore quopiam notato in mg."; vel etiam, ut vetustissima sit varia lectio ex hoc ipso loco Phocylideo orta; sed utut hoc est, recte videtur praecepisse Dobraeus et adsensi sunt praeter Bekkerum editores recentiores omnes. In Hartmanni editione *ἀγαθὴ* ne scriptum quidem est. Legit tamen, Herwerdeno monente, in suo exemplari Choricius Gazaeus Iustiniano aequalis et in rem suam convertit in Epitaphio Mariae Marciani episcopi matris: *λέγεται — — ἐπιβᾶσαν παστάδος οἰκονόμον τε χρηστὴν πεφυκέναι καὶ Φειδωλὸν ἀγαθήν*, unde discimus illis temporibus vocem *Φειδωλός* pro substantivo esse habitam. Contra est in eadem oratione paullo post (§ 9), ubi X: *πρῶτον μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες, — — οἰκίδιον ἔστι μοι διπλοῦν, ἴσα ἔχον τὰ ἄνω τοῖς κάτω, κατὰ τὴν γυναικωνῖτιν καὶ κατὰ τὴν ἀνδρωνῖτιν.* Ita Thalheimius quoque nihil his offensus. Negari tamen nequit ultima septem vocabula habere quibus offendaris. Quamobrem Weidnerus *καὶ τὴν γυν. καὶ τὴν ἀνδρων.* proponebat. Ipse cum Hirschigio et Hartmanno delere malim, cui sententiae non multum quidem sed tamen aliquid auctoritatis accedit ex eo quod verba me quoque iudice superflua desunt apud Demetrium qui dicitur *περὶ ἑρμην.* § 190 (t. III p. 303 Sp.) locum nostrum afferentem in capite *Περὶ ἰσχνοῦ* sic: *ἐπὶ δὲ τοῦ ἰσχνοῦ χαρακτῆρος ἔχοιμεν ἂν καὶ πράγματα ἴσως τινὰ μικρά — — οἷον τὸ παρὰ Λυσίᾳ· „οἰκίδιον ἔστι μοι διπλοῦν, ἴσα ἔχον τὰ ἄνω τοῖς κάτω"*. E ceteris noto Or. XXVII § 7: *ἐὰν δὲ καταψηφισάμενοι θανάτου τιμήσητε, τῇ αὐτῇ ψήφῳ τούς τε ἄλλους κοσμιωτέρους ποιήσετε [ἢ νῦν εἰσι] καὶ παρὰ τούτων δίκην εἰληφότες ἔσεσθε.* Inclusa verba, vel pueris insulsa,

Digitized by Google

certatim expulerunt P. Müller, Cobetus, Franckenius, Herwerdenus, Thalheimius. Plura non addo nisi hoc, mirari me ex iis quae Cobetus et alibi et inprimis in *Variis Lectionibus* p. 376 sqq. delenda proposuit haec Thalheimii adsensum non tulisse minime tamen traditorum verborum asseclae. Or. XII § 22: *ὥσθ' ἥκουσιν ἀπολογησόμενοι* [*καὶ λέγουσιν*] *ὡς οὐδὲν κακὸν — — εἰργασμένοι εἰσίν*. Affine est, etiam ipso monente Cobeto, Or. XXIX § 1: *πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ ἀπειλοῦντες* [*καὶ οἱ Φάσκοντες*] *Φιλοκράτους κατηγορήσειν*, ubi mihi certe, quemadmodum olim Cobeto, parum placet duplex genus inimicorum Philocratis, quorum alterum *minatur* alterum *profitetur* se ei diem dicturum, quasi quidquam intersit. Praeterea Or. XIII § 62: *τοῖς διαδεχομένοις* [*στρατηγοῖς*] *παρεδίδοσαν*, ut diu ante etiam suaserat Dobraeus. Or. XVIII § 5 [*δυστυχοῦντος τοῦ δήμου*]. Or. XX § 14: *αὐτὸν ἠνάγκαζον ἐπιβολὰς ἐπιβάλλοντες* [*καὶ ζημιοῦντες*]. Or. XXI § 19: *διὰ τέλους* [*τὸν πάντα χρόνον*] *κόσμιον εἶναι καὶ σώφρονα*, „in paucis manifestum emblema", Cobeto iudice. At non persuasit neque Herwerdeno neque Thalheimio, quorum ille *διὰ τέλους ἀεὶ* profert Platoni inprimis frequentatum, Thalheimius ad eundem nos ablegat Platonem, apud quem eodem prorsus modo est in *Timaeo* c. 11 (p. 38 C): *ὁ δ' αὖ διὰ τέλους τὸν ἅπαντα χρόνον γεγονώς τε καὶ ὢν καὶ ἐσόμενος*, et ad Isaei Orat. XII §§ 8, 38. At in Isaei verbis, — altero loco (§ 8) est *ἐχθρῶς ἔχοντες τὸν πάντα χρόνον διετέλεσαν πρὸς ἀλλήλους*, altero (§ 38) *ὁ πατὴρ αὐτοῦ — — τριηραρχῶν τὸν πάντα χρόνον διετέλεσεν*, — non satis videtur praesidii; de Platonis loco non apertissimo difficile est aliquid certi constituere. Sed hoc teneo, si quam maxime Plato ita scripsit, nondum causam esse cur ex hoc unico altero exemplo Lysiae simpliciter scribenti eandem *ἰσοδυναμούντων* cumulationem tribuamus. Neque adest in simillima sententia, quam ex Isaei oratione deperdita attulit Stobaeus *Floril.* V § 54. Itaque cum Cobeto et Hartmanno statuo, *διὰ τέλους ἀεὶ* tolerari posse, conferendum cum *τάχ' ἴσως, αὖθις αὖ, αὐτίκα παραχρῆμα, πάλιν ἐξ ἀρχῆς* simm., *διὰ τέλους τὸν πάντα χρόνον* aut glossema videri, aut, quod malim, nunc quoque vetustissimam variam lectionem. Quod vel magis apparet collata Or. VI § 30: *καὶ τὸν ἄνδρα οὐ δῆμος, οὐκ ὀλιγαρχία, οὐ τύραννος*, [*οὐ πόλις*] *ἐθέλει δέξασθαι διὰ τέλους, ἀλλὰ*

Digitized by Google

πάντα τὸν χρόνον, ἐξ ὅσου ἠσέβησεν, ἀλώμενος διάγει, ubi expungendum esse οὐ πόλις post Herwerdenum sero vidi. Nempe recensentur tres reipublicae regundae formae Graecis familiarissimae quibus absurde superadditur πόλις quasi a δῆμος differat, et frangitur nominum κλῖμαξ quae dicitur. Non minus mihi quidem admodum arridet quod idem Cobetus proposuit Or. XXVIII § 6: ἐπειδὴ τάχιστα ἐνέπληντο (codd. ἐνεπέπλητο) [καὶ] τῶν ὑμετέρων [ἀπέλαυσαν]. Adstipulatus est Herwerdenus, et forma ἐνέπλητο parum abfuit quin Thalheimii quoque plausum ferret. Quam autem arduum sit, inprimis ubi aliquid delendum proposueris, omnibus persuadere, et unicuique critico notum est et uno Lysiae exemplo ostendere iuvat. Or. XVIII § 18 orator reum haec dicentem facit: καὶ ταῦθ' ὑμεῖς ἔγνωτε (sc. ὁμόνοιαν μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι πόλει) νεωστὶ κατελθόντες, ὀρθῶς βουλευόμενοι· ἔτι γὰρ ἐμέμνησθε τῶν γεγενημένων συμφορῶν, καὶ τοῖς θεοῖς εἰς ὁμόνοιαν ηὔχεσθε καταστῆναι τὴν πόλιν μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τιμωρίαν τῶν παρεληλυθότων τραπόμενοι τὴν μὲν πόλιν στασιάσαι, τοὺς δὲ λέγοντας ταχέως πλουτῆσαι. Verborum diductis litteris significatorum constructio admodum molesta est; requiritur vel τῷ ἐπὶ τιμωρίαν τ. π. τραπέσθαι vel ἐπὶ τιμωρίαν τ. π. τραπομένων ὑμῶν, quod obvias ob causas scriptor ponere noluit. Itaque ad coniecturas descensum est, Contio olim τραπομένην proponente, τραπομένοις Reiskio, ἐπὶ τιμωρίᾳ deleta voce τραπόμενοι Rauchensteinio, admodum improbabiliter, Scheibio contra in fine sententiae verbum desiderante, ἠβούλεσθε vel simile quid. Alii molesta verba delere maluerunt, et deleverunt Baitero praeeunte Cobetus, Herwerdenus (qui simul cum Halbertsma prius quoque τὴν πόλιν induxit), Thalheimius. Adsentirer et ipse, nisi me retineret Andocidis (Or. I § 140) in eadem sententia locus fere gemellus. Καὶ μὲν δὴ — est in oratione *de Mysteriis* l.l. — καὶ τάδε ὑμῖν ἄξιον ὦ ἄνδρες ἐνθυμηθῆναι, ὅτι νυνὶ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν ἄνδρες ἄριστοι καὶ εὐβουλότατοι δοκεῖτε γεγενῆσθαι οὐκ ἐπὶ τιμωρίαν τραπόμενοι τῶν γεγενημένων, ἀλλ' ἐπὶ σωτηρίαν τῆς πόλεως καὶ ὁμόνοιαν τῶν πολιτῶν. Lysiam non semel cum Andocide quaedam habere communia mihi quidem persuasit Franckenius in *Commentt. Lyss.* p. 131 seqq. hac de re propter Orat. XIX §§ 2—4 et Andoc. I § 1—7 disputans. Itaque verba in suspicionem vocata retinuerim, aut acquiescens

Digitized by Google

in structura minus concinna, aut Reiskii mutationem (*τραπομένοις*) probans. Sed satis de his, cum non censuram editionis Thalheimianae mihi scribere sit propositum, sed paucis variarum corruptelarum exemplis prolatis qualis sit Lysiaci textus conditio post alios ostendere constituerim.

Textus tam multifariam corrupti restitutio fere tota pendet a critica coniecturali. In grammaticis, artium magistris, lexicorum conditoribus perparum est praesidii. Paucae quae ad nostram aetatem perduraverunt orationes apud veteres ter tantum, vel ad summum quater, ita commemorantur ut quae illi afferant verba codicum nostrorum lectionibus integriora censenda sint. Or. VII § 10: *τὸ χωρίον — — ἀπεμίσθωσα Καλλιστράτῳ ἐπὶ Πυθοδώρου ἄρχοντος· ὃς δύ' ἔτη ἐγεώργησεν.* Ita nunc Bekkero excepto editores ex Harpocratione s. v. *Σηκός*, quem exscripserunt Photius et Suidas; X cum ceteris: — — *ἄρχοντος· δύο Δ' ἔτη ἐγεώργ.* Apparet et causa erroris et infelix pusilli vitii corrigendi conamen, omnibus haud dubie codicibus nostris antiquius. Maioris momenti est quod sequenti eiusdem orationis paragrapho Suidas *σηκὸν* praebeat, codices prave *οἶκον*, iam supra commemoratum et ne a Bekkero quidem caeco alioquin Laurentiani fautore spretum. Or. X § 17: *τοῦτο τὸ ἐπιορκήσαντα ὀμόσαντα ἔστι.* Ita Harpocration s. v. *Ἐπιορκήσαντα*, ita etiam praeter Bekkerum editores; *ὀμόσαι* X. Tandem Or. XVIII § 2: *ἐκεῖνος γὰρ* (Nicias) — — *παντα χοῦ φανήσεται πολλῶν μὲν καὶ ἀγαθῶν αἴτιος τῇ πόλει γεγενημένος, πλεῖστα δὲ καὶ μέγιστα κακὰ τοὺς πολεμίους εἰργασμένος.* Attulit ita Lysiae verba Galenus (t. XVIII, 2, p. 657 K.), adstipulatique sunt plurimi editores; sunt quoque qui Baitero duce oppositionis gratia addendum existiment *καὶ <μεγάλων> ἀγαθῶν*, quod et Scheibio, Cobeto, Herwerdeno placuit et mihi probabile videtur; sed manifesto vitiosum est quod legitur in X: *πολλῶν μὲν ἰδία ἀγαθῶν*, fortasse ex depravato (κ)ΑΙΑΓ. corrigendo ulterius depravatum. Neque multa haec sunt neque unum locum si excipimus (VII § 11) maximi momenti. Contra quam corrupto Lysiae exemplari usus sit, ut unum commemorem, Suidas vel quicunque farraginem eius nomini adscriptam consarcinaverunt, satis apparebit descriptis v. c. quae ille habet s. v. *Ἀνάπηρον ψυχήν*. Ibi et alia leguntur et haec: *καὶ ἀνάπηρος ὁ χωλός — —. Λυσίας ἐν τῷ*

Digitized by Google

περὶ τοῦ διδομένου τοῖς ἀδυνάτοις ὀβολοῦ· „Καὶ τί κωλύει ὑμᾶς μὲν ὠφελεῖσθαι τῷ ὀβολῷ ὡς ὑγιεῖς ὄντας, τούτῳ δὲ ψηφίσασθαι ὡς ἀναπήρῳ; Petita sunt haec ex Or. XXIV § 13, ubi nostri codd. habent: καίτοι εἰ τοῦτο πείσει τινὰς ὑμῶν, ὦ βουλή, τί με κωλύει κληροῦσθαι τῶν ἐννέα ἀρχόντων, καὶ ὑμᾶς ἐμοῦ μὲν ἀφελέσθαι τὸν ὀβολὸν ὡς ὑγιαίνοντος, τούτῳ δὲ ψηφίσασθαι πάντας ὡς ἀναπήρῳ; Apparet comparatione instituta quam perversa sint quae Suidas praebeat, eo magis perversa quod primo obtutu speciem quandam orationis bene decurrentis prae se ferant. Apparet hoc quoque, vel corruptiorem quam nunc circumfertur in nostris libris nos Lysiam fuisse lecturos, si quem codicem Suidas usurpavit ad nostra tempora solus pervenisset. Satis autem etiam nunc depravatum circumferri neque negatum unquam est, neque ipse negaverim vulnera eius quam plurima aut insanabilia putanda esse aut sanata vel sananda, ubi quis peritam simul et felicem manum admoverit. Et ingenium in oratore nostro emaculando ostenderunt a renatis inde litteris eruditissimi quique, in his summi viri, quos recensere minime opus; pietas tamen postulat ut e nostratibus, qui quidem fato functi sunt, nomine tenus commemorem Bakium, Cobetum, Franckenium, Halbertsmam. Post omnium curas spicilegium relictum esse non est quod miremur, quemadmodum etiam post haec tentamina spicilegium relictum erit.

Ad primam orationem nec multa habeo nec magni momenti. Or. I § 2. Περὶ τούτου γὰρ μόνου τοῦ ἀδικήματος καὶ ἐν δημοκρατίᾳ καὶ ὀλιγαρχίᾳ ἡ αὐτὴ τιμωρία — — ἀποδέδοται. Requiro cum Contio et Augerio κ. ἐν δημοκρατίᾳ καὶ <ἐν> ὀλιγαρχίᾳ, atque ita ediderunt Cobetus et Herwerdenus. Omisit cum X praepositionem iteratam Thalheimius, adlatis III § 38 (καὶ περὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς οὐσίας); IV § 18 (περὶ τῆς πατρίδος μοι καὶ τοῦ βίου ὁ ἀγών ἐστιν); XVII § 5 (πρός τε ὑμᾶς καὶ τοὺς ἰδιώτας); XVIII § 6 (καὶ διὰ τοὺς προγόνους καὶ αὐτόν, in loco admodum dubio); ib. § 13 (πρὸς τοὺς πολίτας καὶ τοὺς ξένους). Ut concedam, quod non ab omni parte ita est, omnium horum locorum rationem esse simillimam, in universum sic

Digitized by Google

statuendum videtur: praepositio apud oratores iteretur necne aurium est iudicium totiusque loci conformationis, sed in dictione qua de nunc agitur, cum formulae instar sit, repetita praepositio est necessaria, atque in libris quoque adest Or. VII § 41 i. f.: *κόσμιον δ' ἐμαυτὸν καὶ ἐν δημοκρατίᾳ καὶ ἐν ὀλιγαρχίᾳ παρασχών*, Isocr. Or. XV § 27: *οὕτω βεβίωκα — — ὥστε μηδένα μοι πώποτε μήτ' ἐν ὀλιγαργίᾳ μήτ' ἐν δημοκρατίᾳ μήθ' ὕβριν μήτ' ἀδικίαν ἐγκαλέσαι*, id. Or. XVI § 50: *εἰ Τεισίας — — καὶ ἐν δημοκρατίᾳ καὶ ἐν ὀλιγαρχίᾳ μέγα δυνήσεται*. De Isocrateo hac in re usu, qui *ἐκ* et *ἐν* praeterquam in ea dictione de qua agimus non repetere solet, ceteras praepositiones fere repetit, dixit Naberus Mnemos. N. S. VII p. 73 [1]), explicatius quam olim Benselerus in Praef. ad editionem suam p. v.

Or. I § 16: *ἐὰν οὖν λάβῃς τὴν θεράπαιναν τὴν [εἰς ἀγορὰν βαδίζουσαν καὶ] διακονοῦσαν ὑμῖν*. Verba uncinis inclusa, male repetita ex § 8, cum Roehlio delenda censeo.

Or. I § 20: Ancilla *κατηγόρει* (*κατηγόρευε* optime Cobetus, iniuria spretum a Thalheimio) *πρῶτον μὲν ὡς μετὰ τὴν ἐκφορὰν αὐτῇ προσίοι, ἔπειτα — — ὡς ἐκείνη τῷ χρόνῳ πεισθείη* (*προσθ.* X), *καὶ τὰς εἰσόδους οἷς τρόποις προσίοι*. Ita X, aperte vitiose, cum nec *εἰσόδους τινὶ τρόπῳ προσιέναι* recte dicatur et verbum ex proxime antecedentibus male sit repetitum. Coniecerunt alii alia, in his *παράσχοι* Halbertsma, *ποιοίη* Reiskius, *ποιοῖτο* Cobetus, *προσίοιτο* Kayser, textui illatum ab Herwerdeno, *προσιεῖτο* Thalheim, quod vel in textum recepit suum, at mihi admodum contorte dictum videtur („exposuit introitus, quibus modis adulterum ad se admiserit uxor"), ipse *τὰς εἰσόδους οἷς τρόποις πορίζοι* probabilius iudico, cui et notio doli atque calliditatis insit et propius ad corruptum vocabulum accedat. Contulerim Aristoph. *Eqq.* 759: *κἀκ τῶν ἀμηχάνων πόρους εὐμήχανος πορί-*

---

1) Quod idem scribit: »nescio quomodo excipiuntur 3, 61: *ἐν τοῖς λόγοις ἢ ἐν τοῖς ἔργοις* et 16, 50: *καὶ ἐν δημοκρατίᾳ καὶ ἐν ὀλιγαρχίᾳ* (add. 15 § 27), observandum duos postremos locos sic etiam edi apud Blassium, primo autem loco (3 § 61) edidisse eundem *ἐν τοῖς ἔργοις μᾶλλον ἢ τοῖς λόγοις*, recte m. i., etsi contra Urbinatis auctoritatem.

Digitized by Google

ζειν et Soph. *Electr.* 1266: εἴ σε θεὸς ἐπόρισεν (ex certissima Dindorfii emendatione) ἀμέτερα πρὸς μέλαθρα [1]).

Or. I § 22: ἐκέλευον συνδειπνεῖν· καὶ — — ἀναβάντες εἰς τὸ ὑπερῷον ἐδειπνοῦμεν. ἐπειδὴ δὲ καλῶς αὐτῷ εἶχεν, ἐκεῖνος μὲν ἀπιὼν ᾤχετο, ἐγὼ δ' ἐκάθευδον. Multo certe concinnius est quod requiro: ἐπειδὴ δὲ καλῶς νῷν εἶχεν. Recte habet αὐτῷ § 39, sed ea ipsa paragraphus cum hac comparata ostendit αὐτῷ n.l. admodum mire, ut lenissime dicam, esse usurpatum.

Or. I § 24: εἰσερχόμεθα, ἀνεῳγμένης τῆς θύρας καὶ ὑπὸ τῆς ἀνθρώπου παρεσκευασμένης. Miror et ipse cum Franckenio (*Comm. Lyss.* p. 27) „praeparatas foras", quod non minus vitiosum erit quoniam v. c. τράπεζαι παρεσκευασμέναι (Aristoph. *Eccles.* 839) et simm. rectissime dicuntur. Proposuit itaque eiecto ὑπὸ: καὶ τῆς ἀνθρ. παρεσκευασμένης, ut sit *intenta*. Subdubito de significatione, et sic composita periodus nescio quid abrupti et indistincti habere mihi videtur. In quid enim ancillam intentam dicamus? Aldinae margo καὶ delendum proponebat. Hinc mihi subnata suspicio est annon, paullo aliter quam Franckenius iudicabat sed tamen ex eius sententia, orator dederit: ἀνεῳγμένης τῆς θύρας ὑπὸ τῆς ἀνθρώπου <πρὸς ταῦτα> παρεσκευασμένης: „cum ianua aperta esset a muliere illa, ad hoc ipsum collocata".

Or. I § 42: καίτοιγε εἰ προῄδειν, οὐκ ἂν δοκῶ κτλ. Ita edidit Thalheimius, ipse monens similiter legi Or. XXVI § 16 καίτοιγε αὐτὸν ἀκούω λέξειν κτλ. Quin etiam retinuit Or. VIII § 11 καίτοιγε σφῶν γε αὐτῶν κατηγόρουν, credo quia orationem ut minime dicam suspectam iudicabat. Non admodum miror; Cobetum miror, qui tamen Or. VIII § 11 post Dobraeum (*Advv.* I p. 204 = 208) optime emendavit, cumque eo Herwerdenum, I § 42 et XXVI § 16 in editionibus suis καίτοιγε retinentes. Controversia ipsa est notissima neque ut par est Thalheimio

1) Sero vidi etiam Halbertsmam πορίζοι repperisse (*Mnemos.* V. S. XI p. 208), quod postea abiecisse videtur, credo quod alterum dictionis exemplum ab omni parte simile proferre non habebat. Nec mihi in promptu est, et tamen verbum a palaeographicis rationibus non minus quam a sententia commendabile et nunc συνεμπτώσει stabilitum unice verum esse existimo.

Digitized by Google

ignota. Monuit primus ni fallor Porsonus ad *Med.* 675: „existimo Atticis non licuisse γε post τοι ponere, nisi alio vocabulo interiecto"; comprobaverunt auctoritate sua effatum, ut alios taceam, Cobetus (V. L. p. 60, N. L. p. 684) et Wilamowitzius (*Herakl.*[1] I, p. 41 not.), neuter locos refragantes attingens. Sunt hi Eurip. *Androm.* 89, *Suppl.* 879 dudum correcti non sine librorum veterum adiumento; praeterea Aristophanis *Nubb.* 876, ubi unus quod sciam Kockius codicum lectionem in editione sua exhibuit; *Acharn.* 611 iam sanatu minus facilis; *Thesmoph.* 709 et Eurip. *Iph. T.* 720, nondum probabili ratione in integrum restituti, — nam quod Weilius v. cl. ad alterum locum proponebat ingeniosius est quam credibilius, — tandem Eurip. fr. 953, 10 N² sublestissimae fidei. Ex Oratoribus in censum veniunt tres Lysiae quos attuli locos et Antiphontis Or. VI § 9, ubi ἐπεί τοι [γε] Iernstedt, retinuit voculam Blassius. Equidem sic censeo: cum satis constet coniunctionem Atticis illicitam paullo post frequentari coeptam, cum ex (Lys.) Or. VIII § 11 fere oculis cernatur quantopere fuerint scribae ad hanc copulationem proclives, — nam duplex γε homini Graece scribenti, quisquis fuit, vix imputandum, — cum et Lysiae et Antiphontis codices extent fidei minime spectatae, in utroque Lysiae loco (I § 42, XXVI § 16) γε ex eius consuetudine esse resecandum, in Antiphonte rescribendum: ἐπεί τοι καὶ δεινόν <γ'>, ὦ ἄνδρες· ἵνα μὲν ἐξῆν αὐτοῖς κτλ. Neque eo de quo agimus loco librorum προῄδειν probaverim pro προῄδη, ut Hartmannus et Herwerdenus scripserunt ex Atticistarum unanimi praescripto, a melioribus codicibus, veluti Platonis, confirmato.

Orationem funebrem (II) Lysiae non esse post Reiskium et Valckenaerium pluribus exposuit Dobraeus in *Praelectione* inserta *Advv.* I p. 175—191 (edit. Germ.). Opiniones virorum doctorum diversissimas recensere et expendere non est huius loci; breviter tantum significabo me adstipulari et aliis et Thalheimio, orationem spuriam quidem pronuntiantibus et Lysiae per errorem adscriptam, sed minime posterioris multo aevi; immo ad exemplum Isocratis compositam [1]) et Aristotele certe antiquiorem,

1) Miro iudicio Blassius (*Die Attische Beredsᵃ* I, p. 442 seq.) veteres quosdam

Digitized by Google

qui locum ex ea (§ 60) *Rhett.* III 10 (p. 1411[a]) citaverit. Obscuram et difficilem esse queritur Dobraeus (p. 187) argumento paullo calidius serviens, multifariam corruptam esse acutulam scriptionem nec multum opis afferre codices a Palatino non pendentes et iam dixi supra et per se intellegitur. Aliquot vitiis mederi et ipse conabor.

Or. II § 9. In mythico bello quod ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας olim gesserunt Athenienses, ut sibi placebant, sepulturam ducum Argivorum caesorum a Thebanis petiverunt. Οὐ δυνάμενοι δὲ τούτων τυχεῖν ἐστράτευσαν ἐπ' αὐτούς, οὐδεμιᾶς διαφορᾶς πρότερον πρὸς Καδμείους ὑπαρχούσης, — — ἀλλὰ τοὺς τεθνεῶτας ἐν τῷ πολέμῳ ἀξιοῦντες τῶν νομιζομένων τυγχάνειν πρὸς τοὺς ἑτέρους ὑπὲρ ἀμφοτέρων ἐκινδύνευσαν, ὑπὲρ μὲν τῶν, ἵνα μηκέτι — — πλείω περὶ τοὺς θεοὺς ἐξυβρίσωσιν, ὑπὲρ δὲ τῶν ἑτέρων, ἵνα μὴ πρότερον εἰς τὴν αὐτῶν ἀπέλθωσι πατρίου τιμῆς ἀτυχήσαντες καὶ Ἑλληνικοῦ νόμου στερηθέντες καὶ κοινῆς ἐλπίδος ἡμαρτηκότες. Sine controversia alterum πρότερον corruptum est. Primus, opinor, Dobraeus: „πρότερον suspectum" (I p. 191 = 195); vocem delebat Herwerdenus ad sensum fortasse supervacuam, necessariam ad numerum; λυπρότερον vel πικρότερον proponebat Emperius. Et apparet aliquid requiri in hanc sententiam ut sit ἀνιαρότερον vel λυπηρότερον, — nam λυπρότερον Attico vel Atticorum sectatori vix ausim obtrudere. Neutrum tamen rescripserim, sed: ἵνα μὴ π<ονη>ρότερον εἰς τὴν αὐτῶν ἀπέλθωσι, „ne deteriore conditione domum reverterentur". Dictio conferenda cum illa notissima: τὰ πράγματα

---

secutus (ps.-Plutarch. *Vit. Isocr.* p. 837 f, Theonis *Progymn.* (II p. 63 Sp.) plane contra Isocratem ps.-Lysiae imitatorem perhibebat, hunc πρωτοτύπον. „Somit pflichte ich jetzt Le Beau und den Alten bei, welche diesen (Isokrates) als den Nachahmenden ansehen" (p. 443). Fieri nequit ut omnes utriusque oratoris locos huc pertinentes hic componam et diiudicem, nec si quam maxime posset fieri virum clarissimum ad meas traducerem partes, quoniam talia sentiri possunt, demonstrari plerumque non possunt. Quapropter satis habeo hic Iebbii verba afferre hac in re mecum sentientis: „There are several resemblances of expression between this Epitaphius and the Panegyricus of Isocrates, and these have often been explained by supposing Isocrates to have borrowed from Lysias. But let any careful reader note how thoroughly the more rhetorical parts of the Epitaphius bear the stamp of a cento, and he will prefer to suppose that some very inferior writer has borrowed from Isocrates". (R. C. Jebb, *the Attic Orators* (1893) I p. 205). Similiter iudicabat olim, ut unum commemorem, Dobraeus.

Digitized by Google

πονηρῶς ἔχει et Or. XIV § 5 et alibi saepissime obvia et cum πράγματα πονηρότερα Thuc. VII, 48 § 2.

Or. II § 10: αὐτοὶ δὲ λαβόντες τὰ ἄθλα ὥνπερ ἕνεκα ἀφίκοντο, [τοὺς Ἀργείων νεκρούς,] ἔθαψαν ἐν τῇ αὐτῶν Ἐλευσῖνι. Perit acumen loci dictione propria sic figuratae adglutinata. Centies sic peccatum. Ex quibus hic nunc profero unum exemplum e recentiore scriptore, Plutarcho, apud quem editur *Vit. Artax.* c. 28 i. f. (p. 1025/6): πῦρ οὖν ἐπὶ πῦρ ἐγένετο τῷ νεανίσκῳ (Dario Artaxerxis Mnemonis filio) προσκείμενος ὁ Τηρίβαζος ἀεί. — — οὐ μὴν ἀλλὰ τὸ μέγεθος τὸ τῆς ἀρχῆς καὶ τὸ πρὸς τὸν Ὦχον τοῦ Δαρείου δέος ὑπόθεσιν τῷ Τηριβάζῳ παρεῖχε. Κυπρογένεια δ' οὐ πάμπαν ἀναίτιος[, ἡ τῆς Ἀσπασίας ἀφαίρεσις]. Non tam fatuus fuit Plutarchus ut quod per versum choriambicum eleganter enuntiaverat ultro corrumperet addita pedestri sermone concepta explicatione, quam nemo qui antecedentia perlegerat desideraret.

Or. II § 22. Proferuntur causae cur Persae Athenienses primos aggredi censuerint: ἔτι δ' αὐτοῖς — — περὶ τῆς πόλεως τοιαύτη δόξα παρεστήκει, ὡς εἰ μὲν πρότερον ἐπ' ἄλλην πόλιν ἴασιν, ἐκείνοις καὶ Ἀθηναίοις πολεμήσουσι· προθύμως γὰρ τοῖς ἀδικουμένοις ἥξουσι βοηθήσοντες· εἰ δ' ἐνθάδε πρῶτον ἀφίξονται, οὐδένας ἄλλους τῶν Ἑλλήνων τολμήσειν — — φανερὰν ἔχθραν πρὸς ἐκείνους ὑπὲρ αὐτῶν καταθέσθαι. Non sine causa Halbertsma requirebat προθύμως γ. τ. ἀδ. ἥξειν βοηθήσοντας. Fortasse minore mutatione scriptoris manus restituetur sic: — — πολεμήσουσι<ν· οἱ> προθ. [γὰρ] τ. ἀδικ. ἥξουσι βοηθήσοντες. Cum post CI excidisset OI additum γὰρ, ut sententiae quodammodo satisfieret.

Or. II § 23. Verbo moneo mirari me cur Thalheimius non receperit Wissowae emendationem οὐ λογισμῷ δεδιότες τοὺς ἐν πολ. κινδύνους, quae mihi quidem certissima videtur, quemadmodum etiam Hartmanno et Herwerdeno olim visa est.

Or. II § 24: Athenienses ἁπήντων ὀλίγοι πρὸς πολλούς· ἐνόμιζον γὰρ ἀποθανεῖν μὲν αὐτοῖς μετὰ πάντων προσήκειν, ἀγαθοῖς δ'

Digitized by Google

εἶναι μετ' ὀλίγων, καὶ τὰς μὲν ψυχὰς ἀλλοτρίας διὰ τὸν θάνατον κεκτῆσθαι, τὴν δ' ἐκ τῶν κινδύνων μνήμην ἰδίαν καταλείψειν. Difficile explicatu esse illud διὰ τὸν θάνατον multi senserunt; expungendum censuere Dobraeo duce Hartmannus et Herwerdenus, facillimum sane remedium, sed quod me iudice et numeri respuunt et oppositionis ratio. Sed idem cum dubitabundus proponeret διὰ τὸν <πᾶσιν ὀφειλόμενον> θάνατον vel διὰ τὸ θνητόν manu ducit ad id quod scriptorem dedisse mihi persuadeo: τὰς μ. ψυχὰς ἀλλοτρίας διὰ τὸν <κοινὸν> θάνατον κεκτῆσθαι. Nempe κοινὸν θάνατον et alii dixerunt bene multi et ipse noster § 77.

Or. II § 31: γενομένου δὲ τοῦ κινδύνου κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον Ἀθηναῖοι μὲν ἐνίκων τῇ ναυμαχίᾳ, Λακεδαιμόνιοι δὲ — —<διεφθάρησαν> κτλ. Ultimum vocabulum recte suppletum est ex Isocr. Or. IV § 92, quem locum noster sine dubio ante oculos habuit, et potest idem etiam alio nomine nostro prodesse. Miror nempe quid sit ὁ κίνδυνος γίγνεται. Si dixero supplendum esse quod loci compositio unice flagitat: γενομένου δὲ <ἴσου> τοῦ κινδύνου, fideiussor erit Isocrates: ἴσας δὲ τὰς τόλμας παρασχόντες οὐχ ὁμοίαις ἐχρήσαντο ταῖς τύχαις, ἀλλ' οἱ μὲν (Lacedaemonii) διεφθάρησαν — —· οἱ δ' ἡμέτεροι — — ἐνίκησαν.

Or. II § 33: Athenienses patria urbe relicta naves conscenderunt ἡγησάμενοι κρεῖττον (κρείττον'?) εἶναι μετ' ἀρετῆς καὶ πενίας καὶ φυγῆς ἐλευθερίαν ἢ μετ' ὀνείδους καὶ πλούτου δουλείαν τῆς πατρίδος. Ut oppositionis ratio constaret Schoellius delebat [καὶ φυγῆς], idem suadentibus Hartmanno et Herwerdeno. At in ea ipsa voce praecipuum loci acumen inest: Athenienses nunc *fugam* capessiverunt *patriae salutarem futuram*. Itaque aliquid deest potius, sic fere supplendum: ἢ μετ' ὀνείδους καὶ πλούτου <καὶ μονῆς> δουλ. τ. πατρ. Vox μονὴ et alibi legitur et hoc loco non absimili Thucydidis I 131 § 1: (Pausanias) ἐς μὲν τὴν Σπάρτην οὐκ ἐπανεχώρει, ἐς δὲ Κολωνὰς — — ἱδρυθεὶς — — ἐσηγγέλλετο αὐτοῖς — — οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ τὴν μονὴν ποιούμενος.

Or. II § 35. Describitur anceps pugna navalis ad Salaminem. Ποίαν δὲ γνώμην εἶχον ἢ οἱ θεώμενοι τοὺς ἐν ταῖς ναυσὶν ἐκείναις, οὔσης καὶ τῆς αὐτῶν σωτηρίας ἀπίστου καὶ τοῦ προσιόντος κινδύνου

Digitized by Google

<δεινοῦ>, ἢ οἱ μέλλοντες ναυμαχήσειν ὑπὲρ τῆς Φιλότητος, ὑπὲρ τῶν ἄθλων τῶν ἐν Σαλαμῖνι; οἷς τοσοῦτον πανταχόθεν περιειστήκει πλῆθος πολεμίων κτλ. Quod *δεινοῦ* supplevit Halbertsma optime fecit si quid iudico; certe praeferendum multo Emperii commento *ὑπὲρ τοῦ προσ. κινδ.* vel Thalheimii *τοσούτου προσ. κινδ.*, cum utrumque prius *καὶ* coarguat; *σαλαμινίοις* codicum (*σαλαμῖνι* tantum F) diremit solita felicitate Marklandus. Sed media diductis litteris significata adhuc laborant, quibus vereor ut salutem attulerit Emperius verba *ὑπὲρ τῆς Φιλότητος* inducens. Quanto melius Cobetus (V. L. p. 251): *ὑπὲρ τῶν Φιλτάτων τῶν ἐν Σαλαμῖνι.* Sed simulne cum eodem expungendum *ὑπὲρ τῶν ἄθλων* (*ἄλλων* F)? Minime, sed sic leniter corrigenda videntur: *ἢ οἱ μέλλοντες ναυμαχήσειν ὑπὲρ τῶν Φιλτάτων, ὥσπερ ἄθλων, τῶν ἐν Σαλαμῖνι.* Positum est *ἄθλα* ut v. c. Or. XXXI § 32.

Or. II § 41: *ἐπέδειξαν δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις νικήσαντες τῇ ναυμαχίᾳ ὅτι κρεῖττον μετ' ὀλίγων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας κινδυνεύειν ἢ μετὰ πολλῶν βασιλευομένων ὑπὲρ τῆς αὐτῶν δουλείας.* Sic haec dedit novissimus editor plane cum codicibus, quorum F duplicat *αὐτῶν*, quod tamen nullius momenti videtur. Fateor me totam periodum non optime assequi, sed inprimis male me habent ultima. Quid? sanine hominis est ita dicere: „praestat cum paucis pro libertate pericula adire quam cum multis regio imperio subiectis *pro sua ipsorum* servitute". Absurdum est Athenienses fingere cum aliis *pro sua servitute* pugnantes. Aliquid dixisset scriptor si in hunc modum sententiam conformasset: *ἢ πολλοὺς βασιλευομένους ὑπὲρ τῆς αὐτῶν δουλείας*, vel sic satis contorte. Itaque mirum non est lectionem codicum multis offensioni fuisse. Quorum Reiskius *ὑπὲρ τῆς <κοινῆς* vel *ἑτέρων> ἐλευθερίας* desiderabat, *μετὰ πολλῶν βασιλευομένους* malebat Erdmann, pro *αὐτῶν* Taylorus *ἑτέρων* requirebat. Adscito Scheibii supplemento quod oppositionis ratio flagitare videtur et confirmatur quodammodo coll. Polyb. IV 76 § 2 totam periodum sic constituerim: *ὅτι κρεῖττον μετ' ὀλίγων <πολιτευομένων> ὑπὲρ τῆς <κοινῆς> ἐλευθερίας κινδυνεύειν ἢ μετὰ πολλῶν βασιλευομένων ὑπὲρ τῆς ἄλλων δουλείας.*

Or. II § 47: *ἐν ἅπασι δὲ τοῖς κινδύνοις δόντες ἔλεγχον τῆς*

Digitized by Google

ἑαυτῶν ἀρετῆς, καὶ μόνοι καὶ μεθ' ἑτέρων, — — ὑπὸ πάντων ἠξιώθησαν. Quoniam in eadem paragrapho paullo ante praecedit καλλίστην τελευτὴν τοῖς προτέροις κινδύνοις ἐπιθέντες, aut inducendum alterum τοῖς κινδύνοις existimo aut rescribendum ἐν ἅπασι δὲ τοῖς δεινοῖς.

Or. II §§ 52, 53. Atheniensibus in bello Aeginetico occupatis Atticam invadunt Corinthii eorumque socii. Obviam iis tendunt, — narravit rem Thucydides I 105/6, exaggeraverunt et alii et noster, — senes et pueri, imbellis ut videbatur turba, qui Μυρωνίδου στρατηγοῦντος ἀπαντήσαντες αὐτοὶ εἰς τὴν Μεγαρικὴν ἐνίκων μαχόμενοι ἅπασαν τὴν δύναμιν τὴν ἐκείνων τοῖς ἤδη ἀπειρηκόσι καὶ τοῖς οὔπω δυναμένοις, τοὺς εἰς τὴν σφετέραν ἐμβαλεῖν ἀξιώσαντας εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἀπαντήσαντες κτλ. Nullum fere editorum offendisse videtur ἀπαντᾶν τοὺς ἀξιώσαντας [1]). Qui attendit Thalheimius, vereor ut rem restituerit interpungendo τοὺς — — ἐμβαλεῖν ἀξιώσαντας (ut appositio sit ad ἅπασαν τὴν δύναμιν τὴν ἐκείνων), εἰς τ. ἀλλ. ἀπαντήσαντες, nam ipsa oppositio εἰς τὴν σφετέραν et εἰς τὴν ἀλλοτρίαν haec arctissime coniungenda esse ostendit. Quomodo probabiliter corrigam non habeo, nam parum placet <πρὸς> τοὺς — — ἐμβαλεῖν ἀξιώσαντας — — ἀπαντήσαντες, et cum idem verbum paullo ante usurpetur, aliud nunc adhibuisse videtur orator. An ἀναζητήσαντες? In seqq. cum Reiskio requiro: ταῖς δὲ ψυχαῖς ἀμφότεροι κρείττους <αὑτῶν> γενόμενοι.

Or. II § 54: οὐ ῥᾴδιον — — τὰ ἐν ἅπαντι τῷ χρόνῳ πραχθέντα ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ δηλωθῆναι. Herwerdenus requirebat ἐν μικρῷ ἡμέρας μέρει. Sed nihil mutandum. Oppositio est ex eo arguto genere quale v. c. legitur in Ciceronis Or. *de Imp. Cn. Pomp.* § 31: „hoc tantum bellum — — quis unquam arbitraretur *aut ab omnibus imperatoribus uno anno aut omnibus annis ab uno imperatore* confici posse?"

Or. II § 64: Populares reduces οὔτε ἐλαττοῦσθαι δυνάμενοι οὔτ' αὐτοὶ πλέον ἔχειν δεόμενοι τῆς μὲν αὐτῶν ἐλευθερίας καὶ

1) Unus Dobraeus: „*Verba* statim *repetit* imperite — — ἀπαντᾶν §§ 52, 53 (*sed forsan hoc corrupte*)." (*Advv.* I p. 198 = 197), nullum tamen remedium porrigens.

Digitized by Google

τοῖς βουλομένοις δουλεύειν μετέδοσαν, τῆς δ' ἐκείνων δουλείας αὐτοὶ μετέχειν οὐκ ἠξίωσαν. Quinque verba οὔτ' αὐτοὶ πλ. ἔχ. δεόμενοι desunt in F, ob ὁμοιοτέλευτον opinor, etsi sententia imperfecta. Sed quid sibi vult αὐτοὶ ubi nulla est cum praecedentibus oppositio? Itaque aut delendum, aut — quod malim — corrigendum: οὔτ' αὖ πλέον ἔχειν δεόμενοι. Et sic fere olim Wakefieldius qui αὖ τὸ πλ. ἔχ. coniiciebat.

Or. II § 74. In commiseratione parentum eorum qui pugnantes occubuerant: πῶς δ' αὐτοὺς χρὴ λῆξαι τῆς λύπης; πότερον ἐν ταῖς τῆς πόλεως συμφοραῖς; ἀλλὰ τότε αὐτῶν εἰκὸς καὶ τοὺς ἄλλους μεμνῆσθαι. ἀλλ' ἐν ταῖς εὐτυχίαις ταῖς κοιναῖς; ἀλλ' ἱκανὸν λυπῆσαι, τῶν μὲν σφετέρων τέκνων τετελευτηκότων, τῶν δὲ ζώντων ἀπολαυόντων τῆς τούτων ἀρετῆς. ἀλλ' ἐν τοῖς ἰδίοις κινδύνοις, ὅταν ὁρῶσι τοὺς μὲν πρότερον ὄντας φίλους φεύγοντας τὴν αὐτῶν ἀπορίαν, τοὺς δ' ἐχθροὺς μέγα φρονοῦντας ἐπὶ ταῖς δυστυχίαις ταῖς τούτων; Duo sunt in his querelis per rhetoricas interrogationes enuntiatis quae non intellego. Ac primum quidem, quid est ἀλλ' ἱκανὸν λυπῆσαι? Plurimi editores intellexisse videntur, etsi adiectivi neutri generis ratio vix reddi potest nisi sententia sic accipiatur quasi scriptor dederit: ἀλλ' ἱκανὸν τότε αὐτοὺς λυπεῖσθαι, quod tamen salva grammatica fieri quis contendat? Unus quod sciam offendit Reiskius acutissime cernere solitus, qui lacunam subesse arbitrabatur. Sed rem nunc minore molimine restitui posse credo, nempe ut scribatur: ἀλλ' ἱκαναὶ λυπῆσαι, quod refertur ad ἀτυχίας illas κοινὰς modo memoratas. Qui fieri potest — rogat orator — ut parentes occisorum unquam cessent a luctu? Utrum in urbis cladibus? Sed tunc omnes eos qui nunc occubuerunt desiderabunt. An contra in communibus laetitiis? *Sed hae (potius) ita comparatae sunt ut parentes dolore afficiant*, cum perspiciant superstites cives frui pace per occisorum virtutem parta. Etsi fere supervacuum est, iuvat tamen conferre haec Xenophontis in *Hell.* VI 3 § 14, ubi Callistratus orator ad Lacedaemonios: καὶ γὰρ δὴ κατὰ γῆν μὲν τίς ἂν ὑμῶν φίλων ὄντων ἱκανὸς γένοιτο ἡμᾶς λυπῆσαι; κατὰ θάλαττάν γε μὴν τίς ἂν ὑμᾶς βλάψαι τι ἡμῶν ὑμῖν ἐπιτηδείων ὄντων; Si quem movet λυπεῖν absolute positum, refero ad Aristoph. *Pac.* 333, ubi Trygaeus: ἐπιδίδωμι τοῦτό γ'

Digitized by Google

ὑμῖν ὥστε μὴ λυπεῖν ἔτι (ea conditione *ut ne molesti sitis.*). At Herwerdenus λυπεῖν <μ'> ἔτι requirebat, pronominis omissionem duram ratus. Et solet certe pronomen addere Aristophanes; omissio autem in *Pacis* versu non est durior quam *Plut.* 141/42: ὥστε τοῦ Διὸς | τὴν δύναμιν, ἣν λυπῇ τι, καταλύσεις μόνος. Et nonne iam vetus ille Hesiodus cecinerat: δὶς μὲν γὰρ καὶ τρὶς τάχα τεύξεαι· ἢν δ' ἔτι λυπῇς, | χρῆμα μὲν οὐ πρήξεις, σὺ δ' ἐτώσια πόλλ' ἀγορεύσεις. (Ἔ. κ. Ἡ. 401/2)? Nonne Xenophon *Memm.* III 10 § 15 τοὺς μὴ λυποῦντας ἐν τῇ χρείᾳ (θώρακας) commemoravit, et saepius τὰ λυποῦντα? Molestiora sunt quae in exitu leguntur: ἐπὶ ταῖς δυστυχίαις ταῖς τούτων. Quorum enim calamitates commemorantur? Parentumne? At tunc oportebat ἐπὶ τ. δυστυχίαις ταῖς αὐτῶν, ut statim ante φίλους φεύγοντας τὴν αὐτῶν ἀπορίαν. Et quam elumbis est ea oppositio inter pristinos amicos miseros reos deserentes et inimicos ipsorum miseriis exultantes. At dictum oportuit: *hac* eorum calamitate exultantes; nempe cum filii pro patria pugnantes occubuerint, amici reos deserant, spes erat inimicis haud absurda fore ut inopes et desertos senes facile in iudicio circumvenirent et opprimerent. Itaque corrigendum: ὅταν ὁρῶσι τοὺς μὲν πρότερον ὄντας φίλους φεύγοντας τὴν αὐτῶν ἀπορίαν, τοὺς δ' ἐχθροὺς μέγα φρονοῦντας ἐπὶ ταῖς δυσθυμίαις ταῖς τούτων, cum accusatores si qui futuri sunt exultent in hac amicorum timiditate et perfidia.

Or. III § 10: οὕτω δὲ σφόδρα ἠπορούμην ὅ τι χρησαίμην — — τῇ τούτου παρανομίᾳ, ὥστ' ἔδοξέ μοι κράτιστον εἶναι ἀποδημῆσαι. Nimia est vox παρανομία de insano alicuius in puerum amore neque ex Atheniensium moribus vera. Sensit olim Contius παροινίᾳ rescribens. Simplicius et verius erit παρανοίᾳ, quam vocem oratoribus quoque esse in usu spondebunt Demosth. XIV § 39, Lycurg. § 144. Contra recte scriptum est in ps.-Andocidis Or. IV § 33: ἀναμνησθῆτε δὲ καὶ τοὺς προγόνους — — οἵτινες ἐξωστράκισαν Κίμωνα διὰ παρανομίαν, ὅτι τῇ ἀδελφῇ τῇ ἑαυτοῦ συνῴκησε.

Or. III §§ 17, 18. Simo cum et ipse Theodotum quendam Plataeensem puerum meritorium deperiret et is cui haec oratio scripta est, cumque saepius frustra huic eripere amasium cona-

Digitized by Google

tus esset, tandem ab amicis quibusdam adiutus vesperi arreptum Theodotum per vim ad se traducere sustinet. Reluctatur puer, et forte is qui causam hanc dicit supervenit amasiumque in libertatem vindicare parat. Tum rixa exorta Simo eiusque asseclae *ἀφέμενοι τοῦ νεανίσκου ἔτυπτον ἐμέ.* (§ 18) *μάχης <δὲ> γενομένης, ὦ βουλή, καὶ τοῦ μειρακίου βάλλοντος αὐτοὺς καὶ περὶ τοῦ σώματος ἀμυνομένου, καὶ τούτων ἡμᾶς βαλλόντων, ἔτι δὲ τυπτόντων αὐτὸν ὑπὸ τῆς μέθης καὶ ἐμοῦ ἀμυνομένου, καὶ τῶν παραγενομένων ὡς ἀδικουμένοις ἡμῖν ἀπάντων ἐπικουρούντων, ἐν τούτῳ τῷ θορύβῳ συντριβόμεθα τὰς κεφαλὰς ἅπαντες.* Narratio confusa, cui alii aliter lucem affundere conati sunt, cum in animum inducere nequirent „ut Lysias in hac oratione, in qua pleraque sunt tersa, elegantia, bene meditata, minus evidenter pugnam enarraverit in qua summa rei versetur", quae verba sunt Franckenii in *Commentt. Lyss.* p. 34. Infeliciter me quidem iudice novissimus editor, accepto a Franckenio *κἀμοῦ* (*καὶ ἐμοῦ* Franck.) *περὶ τοῦ σώματος ἀμυνομένου*, — hoc quidem recte, — in sequentibus *κἀκείνου ἀμυν.* rescripsit pro codicum lectione *καὶ ἐμοῦ ἀμυν.*, cetera intacta servans. Sed vellem explicuisset cur, si eius correctione standum est, primum dicantur commissatores *omisso puero* reum nostrum petivisse qui et ipse se defenderit et ab amasio aggredientes lapidibus, certe missilibus, arcente adiutus fuerit, tum, nulla addita explicatione, *utrumque* missilibus lacessivisse (*τούτων ἡμᾶς βαλλόντων*) et verberasse puerum (*ἔτι δὲ τυπτόντων αὐτόν*) qui — omissa nunc ut videtur patroni defensione — se ipse tutatus sit. Quid est contorte et parum dilucide narrare si hoc non est? Praeterea non optime assequor cur commissatores in reum nostrum, quem tamen manibus tenebant, missilia iecerint, puerum qui paullo longius recessisse censendus est verberare potuerint, ut is iterum se defendere cogeretur (*κἀκείνου ἀμυνομένου*). Tandem, cur hoc temulenti fecisse dicantur (*ὑπὸ τῆς μέθης*), quasi illud sobrii perpetraverint. Sensit has molestias Herwerdenus, quapropter *ὑπὸ τῆς μέθης* proscribebat, quamquam difficile intellectu est cur et unde interpolatum sit, simul requirens *ἔτι δὲ τυπτόντων ἡμᾶς*, vel sic bene gnarus ad locum in integrum restituendum „haec non sufficere". Reiskius, ingeniose ut solet, *ἔτι δὲ πιπτόντων αὐτῶν ὑπὸ τ. μέθης* coniiciebat. Omnium optime rem administravit

Digitized by Google

Franckenius et locum copiosius illustrando, et sententiae initio καὶ ἐμοῦ (κἀμ.) rescribendo pro quo codd. nudum καὶ exhibent, in eo tantum reprehendendus quod omnia illa: καὶ τούτων ἡμᾶς βαλλόντων, ἔτι δὲ τυπτόντων αὐτὸν ὑπὸ τῆς μέθης καὶ ἐμοῦ ἀμυνομένου una litura delebat. Nunc quoque, si recte video, leniore medicina utendum. Et ipse ab eo in enuntiati initio gratus accipio emendationem καὶ ἐμοῦ (vel κἀμοῦ) περὶ τ. σώμ. ἀμυνομένου, ut etiam Thalheimius accepit, quo facto ultro excidunt verba quae paullo post sequuntur [καὶ ἐμοῦ ἀμυνομένου], — nempe correctio sunt antecedentium quae ex archetypi margine in Palatini et hinc in ceterorum textum irrepsit, — cetera non sollicitaverim, sed minuta insertione adhibita totum locum in hunc modum constituerim: μάχης δὲ γενομένης — — καὶ τοῦ μειρακίου βάλλοντος αὐτοὺς κἀμοῦ περὶ τ. σώμ. ἀμυνομένου καὶ τούτων ἡμᾶς βαλλόντων, ἔτι δὲ τυπτόντων αὐτῶν <τινας> ὑπὸ τῆς μέθης, καὶ τῶν παραγενομένων κτλ. Sic apparet cur ἔτι et ὑπὸ τῆς μέθης addantur.

Or. III § 39: καὶ οἱ μὲν ἄλλοι, ὅταν ἀποστερῶνται ὧν ἐπιθυμοῦσι — — παραχρῆμα τιμωρεῖσθαι ζητοῦσιν, οὗτος δὲ χρόνοις ὕστερον. Male Halbertsma καί<τοι> οἱ μὲν ἄλλοι requirebat, quod ab Herwerdeno in textum receptum nollem. Sufficiet referre ad Hyperidis *Euxenippeam* col. XXIV, 13 sqq. καὶ οἱ μὲν ἄλλοι πάντες κατήγοροι — — τοῦτο παρακελεύονται τοῖς δικασταῖς, μὴ ἐθέλειν ἀκούειν τῶν ἀπολογουμένων ἐάν τινες ἔξω τοῦ νόμου λέγωσιν — —· σὺ δὲ τοὐναντίον κτλ.

Or. III § 45: ὃ δ' ἡγοῦμαι ὑμῖν προσήκειν ἀκοῦσαι καὶ τεκμήριον ἔσεσθαι τῆς τούτου θρασύτητος — —, περὶ τούτου μνησθήσομαι. Herwerdenus in textum intulit κ. τεκμήριον <μέγιστον> ἔσεσθαι, „non enim est unicum argumentum". Quae Thalheimius obmovit aliena sunt (XIII § 20; XIX § 56; XXVI § 17), ut locos inspicientibus patebit; sed lenius sic poterit: κ. τεκμήριον <ἓν> ἔσεσθαι κτλ. Cfr. v. c. Aeschin. Or. II § 152: ἐμοὶ ὦ ἄνδρες — — τρεῖς παῖδές εἰσι, — — οὓς ἐγὼ δεῦρο ἥκω μετὰ τῶν ἄλλων κομίζων, ἐνὸς ἐρωτήματος ἕνεκα καὶ τεκμηρίου πρὸς τοὺς δικαστάς, ᾧ νῦν ἤδη χρήσομαι.

(*Continuabuntur.*)

Digitized by Google

AD ARISTOPHANIS AVES.

SCRIPSIT

J. VAN LEEUWEN J. F. [1])

I.

De Avibus Aristophanis, cuius fabulae editionem paro, quaedam observaturus, initium faciam ab uno et altero loco, quibus nocuit nimia Ravennatis codicis fama.

E versibus festivissimis 39—41

οἱ μὲν γὰρ οὖν τέττιγες ἕνα μὴν' ἢ δύο
ἐπὶ τῶν κραδῶν ᾄδουσ', Ἀθηναῖοι δ' ἀεὶ
ἐπὶ τῶν δικῶν ᾄδουσι πάντα τὸν βίον,

librarius Ravennatis verba Ἀθηναῖοι — ᾄδουσι omisit, cum ab altero ᾄδουσι ad alterum aberrassent eius oculi; Piccolomini autem fortasse hac causa motus, licet ipse neget, versum 41 deleri iussit. At eo omisso nemo intelleget cur quove sensu Athenienses *semper canere* dicantur. Si quis autem cumulatione verborum ἀεί ... πάντα τὸν βίον offenditur, coniciat potius δέ τοι pro δ' ἀεί quam totum versum abiciat. Sed ne id quidem necessarium duco, nam apte post breve illud *semper* eadem notio ἐπεξηγητικῶς denuo urgetur, ut in sermone quotidiano, additis in fine sententiae verbis πάντα τὸν βίον, quemadmodum alibi iunguntur ἀεὶ ... ἑκάστοτε [2]).

Simile quid valet de versu 59. Sunt Euelpidis verba Epopem evocantis:

---

1) De versibus 147 et 785 sqq. quae observavi, repetita sunt e libro in honorem viri cl. Boot nuper a philologis nostratibus conscripto.

2) Nub. 1279 sq. (et 1458?).

Digitized by Google

ἐποποῖ! ποιήσεις τοί με κόπτειν αὖθις αὖ;
ἐποποῖ!

Prior autem versus e Ravennate excidit; nec dubium mihi videtur quin eam ob causam, quam modo indicavi, exciderit: ab altero *ἐποποῖ* ad sequens aberrarunt oculi describentis. At Kock Ravennatem sequitur „languida" vocans illa „*ἐποποῖ — αὖ*". Non vocasset opinor, si satis secum réputasset quomodo haec potuerint debuerintque agi. Nempe lepide postquam rupem — ceu ianuam — percussit Euelpides, alta voce „*παῖ!*" iterumque „*παῖ!*" clamat. Nemo aurem praebet. Tunc Pisetaerus: „*non recte vocas: ἐποποῖ hic est dicendum.*" Itaque „*ἐποποῖ!*" iam Euelpides, et aures oraque intendunt omnes. At ne nunc quidem prodit quisquam; quapropter indignatus: „*ποιήσεις τοί με κόπτειν αὖθις αὖ;*" *iterumne scilicet pulsandum est ostium?* — et maiore etiam laterum intentione „*ἐποποῖ!*" denuo vociferat, etiam rupem fortasse iterum feriens. Tum demum supervenit Epopis minister. — Haece languida? Immo ieiuna nimisque exilia fiunt si statim post primum „*ἐποποῖ*" proruit minister.

Sed video viros d. Vahlen et Piccolomini hunc versum ante me defendisse. In transitu autem observo, olim versum 1045 eandem ob causam a Beckio perperam esse damnatum.

Neque versu 266 Ravennatem sequar. Quo loco Pisetaerus

ἄλλως ἄρ' οὔποψ, ὡς ἔοικ', εἰς τὴν λόχμην
εἰσβὰς [1]) *ἐπῶζε, χαραδριὸν μιμούμενος,*

frustra igitur epops ceu charadrius in virgulto clamitavit.

In codice autem R *ἐπῶιζε* legitur. At sic duo eaque diversissima verba confunduntur. Verbum *ὠζειν* proprie significat *oh! clamare*, ut in Vespis:

ὅπως
ἰδόντες ἄνω σκέλος ὠ-
ζωσιν οἱ θεαταί [2]),

et in Clytaemestrae ad Furias verbis apud Aeschylum:

ὤζεις, ὑπνώσσεις [3]),

hinc in universum *clamare*. Sic Niobe *τέκνοις ἐπῶζε τοῖς τεθνη-*

1) Recte sic Meineke pro *ἐμβάς*.
2) Vesp. 1526.
3) Aesch. Eum. 124.

Digitized by Google

κόσιν [1]). *Lamentandi* vero verbum οἴζειν = „οἰ" λέγειν ut extiterit vereor; nam quemadmodum οἴμοι et αἰαῖ pepererunt verba οἰμώζειν et αἰάζειν, sic ex clamore οἴ nasci debuit potius ὄζειν, non οἴζειν. Omnino vero a nostro loco aliena est notio *ovis incubandi*, τοῦ τοῖς ᾠοῖς ἐπικαθῆσθαι, quam post scholiastam huc traxerunt Hemsterhuys [2]) et Valckenaer [3]), id autem dicebatur ἐπῳάζειν, non ἐπώζειν (vel ἐπῴζειν), et in Cratini versu, ubi Leda iubetur ovo incubare

ἐπὶ τῷδ' ἐπω(ι)άζουσα ὡς ἂν ἐκλέψῃς καλὸν
ἡμῖν τι καὶ θαυμαστὸν ἐκ τοῦδ' ὄρνεον [4]),

parum recte Valckenaer rescripsit ἐπώζουσ', nam metrum sic sanum est quidem, ipsum vero verbum non item. Scribatur:

δεῖ σ' ὅπως εὐσχήμονος
ἀλεκτρυόνος μηδὲν διοίσεις τοὺς τρόπους
ἐπὶ τῷδ' ἐπῳάζουσ', ἵν' ἐκλέψῃς καλὸν [5])
ἡμῖν τι καὶ θαυμαστὸν ἐκ τοῦδ' ὄρνεον.

Abierunt litterae ἐπῳαζουCAIN in ἐπῳαζουσAN, dein metri causa insertum est ὡς (∽).

Nostro autem loco ἐπῶιζε manifeste vitiosum duco. Idem vitium habet Ravennas Vesp. l.l., Mediceus Aesch. Eumen. l.l.

Etiam vs. 1221 Ravennatis lectio a vera via viros doctos abduxit. Quo loco Iridi roganti:

ποίᾳ γὰρ ἄλλῃ χρὴ πέτεσθαι τοὺς θεούς;

haec respondet Pisetaerus:

οὐκ οἶδα μὰ Δί' ἔγωγε· τῇδε μὲν γὰρ οὔ.
ἀδικεῖς δὲ καὶ νῦν. ἆρά γ' οἶσθα τοῦθ', ὅτι
δικαιότατ' ἂν ληφθεῖσα πασῶν Ἰρίδων
ἀπέθανες, εἰ τῆς ἀξίας ἐτύγχανες;

Quae sana et perspicua sunt omnia. *Tantum abest* — Pisetaerus ait — *ut per nostram civitatem aliorsum iter facere tibi liceat, ut vel nunc peccaveris; nam id ipsum deliquisti quod sine venia huc penetrasti, et nisi clementia erga te uteremur, morte istud*

1) Aesch. fr. 158.
2) Ad Thom. Mag. p. 362 Bernard.
3) Ad Phoeniss. p. 260.
4) Cratin. fr. 108.
5) Salvis numeris scribere licet etiam: ἐπῳάζουσα καὶ ἐκλέψεις.

Digitized by Google

scelus lueres. Sed nescio quomodo complures editores in alia omnia abire maluerunt. Quorum sunt qui post ἀδικεῖς δέ interpungant, Dindorf autem ἀδικεῖ δὲ proponebat ingenio abusus; collato nimirum Plauti quodam versiculo locum absurde sic interpretabatur: *quid quod ne pro meritis quidem nunc puniris.* Denique multis placuit Ravennatis lectio με pro δὲ, qua recepta verba „ἀδικεῖς με" *Iridi* olim dabat Bothe, nunc Thomas „ἀδικεῖς με καὶ νῦν;" Iridem rogantem fecit: *etiamnunc iniuria afficere me pergis?* Sed ἀδικεῖν τινα huiusmodi enunciato parum aptum foret, in quo ὑβρίζειν potius vel simile verbum requireretur, aptius autem foret ἔτι quam καὶ νῦν. Itaque „ἔτι ὑβρίζεις;" ex Iridis ore expectaretur fere — si ullam improbandi causam haberet textus vulgatus, id quod nego atque pernego.

II.

Pergo in defendendo textu vulgato. Quem locis sequentibus immerito in dubium vocatum esse arbitror.

Vs. 287 sqq. Supervenit avis picta et cristata, qualem non tulerunt terrae, sed luxurians ingenium poetae vel τοῦ μηχανοποιοῦ excogitavit; iocose enim fictae sunt alitum species quae hoc loco describuntur „μουσόμαντις" — gallum gallinaceum significari cave credas interpretibus! — et „ἔποψ ille multicolor" et tertius quidam, de quo Pisetaerus: *quomodo tandem hic vocatur?* — Respondet Epops:

οὐτοσί; κατωφαγᾶς.

Novum igitur inauditumque nomen κατωφαγᾶς pro φαγᾶς [1]) vel κατἄφαγᾶς [2]) fingitur ad analogiam τοῦ κατωβλεπᾶ [3]), quo nomine designabatur animal quadrupes in Aethiopia degens, *caput praegrave aegre ferens; id deiectum semper in terram: alias internecio humani generis, omnibus qui oculos eius vidère confestim expirantibus* [4]). Sic scilicet de fero aliquo boum genere fabulati

1) Cratin. fr. 451.
2) Aeschyl. fr. 352 Myrtil. com. 4 Menand. 424.
3) Etiam κατωφερής adiectivum potest conferri.
4) Plin. H. Nat. VIII 32 Aelian. VII 5.

Digitized by Google

olim sunt homines. *Voracis* autem ingentisque huius alitis nomen Pisetaero statim in mentem vocat illum quem novimus *Cleonymum*; quapropter admirans exclamat:

ἔστι γὰρ κατωφαγᾶς τις ἄλλος ἢ Κλεώνυμος;

At ridens Euelpides:

πῶς ἂν οὖν Κλεώνυμός γ' ὢν οὐκ ἀπέβαλε τὸν ... λόφον;

Cleonymum hunc esse tu putas? Si ita esset, abiecisset opinor suum ...." et additurus erat „*clipeum*", sed *cristam* dicit, de alite enim loqui se recordatur.

Eodem igitur redeunt Euelpidis verba ac si dixisset: οὐ δῆτα Κλεώνυμός ἐστιν οὗτος· εἰ γὰρ ἦν, ἀπέβαλεν ἂν τὸν ... λόφον. Quae si recte sunt disputata, apparet Blaydesium sine causa ἄρα rescripsisse pro ἄν.

Etiam versum 479 sanum duco. Quem alii codices Pisetaero continuant totum, alii Euelpidi tribuunt; equidem cum sequenti ita distribuo:

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ.

νὴ τὸν Ἀπόλλω!

ΕΥΕΛΠΙΔΗΣ.

(ad sodalem)

πάνυ τοίνυν χρὴ ῥύγχος βόσκειν σε τὸ λοιπόν,

ὡς [1]) ἀποδώσει ταχέως ὁ Ζεὺς τὸ σκῆπτρον τῷ δρυκολάπτῃ.

Pisetaero igitur in fine argumentationis roganti: *nonne optimo igitur iure avium est regnum?* Coryphaeus: *ita sane!* respondet, dein Euelpides: *rostro igitur* ait *in posterum opus erit tibi* (mihi, spectatoribus, cuilibet), *quoniam ad aves mox redibit regimen mundi.* Iocose autem dicit ῥύγχος βόσκειν, i. e. ῥύγχος τρέφειν [2]), quemadmodum *barbam alere* et similia solebant dicere, eodem igitur haec redeunt acsi ῥύγχος Φύειν dixisset. Prae ceteris vero alitibus commemorat τὸν δρυκολάπτην sive *picum*, propter rostrum durum atque procerum. Nam alienum hinc duco quod scholia observant „Iovi sacram fuisse quercum", cum praesertim δρῦς in proprio hoc avis nomine *quamvis arborem* valeat more prisco, et *picus* certe *martius*, quam significari arbitrantur spe-

1) Sic Bentley, codd οὐκ.

2) Vid. Ach. 678 Vesp. 813 etc.

Digitized by Google

ciem, *pineta* potius incolat[1]). Quicquid id est, non dubito quin male explicentur vulgo Euelpidis verba; quae ad coryphaeum vel ad epopem dici creduntur, ῥύγχος autem βόσκειν alii interpretantur *rostrum curare* (= *corpusculum curare*) collato Homerico γαστέρα βόσκειν, alii — codicum lectionem οὐκ versu seq. servantes — rostro producto ad vim Iovi inferendam et imperium ei extorquendum avibus opus fore arbitrantur. Sic vero τὸ ῥύγχος necessarium foret, quapropter Blaydes tentavit πάνυ νυν βόσκειν χρὴ τὸ ῥύγχος σε τὸ λοιπόν, sed praeterea ab initio versus sequentis vix abesse posset particula γάρ, itaque longius longiusque a lectione tradita recedendum foret (e. g. οὐ γὰρ δώσει). Equidem, quod iam dixi, integrum duco versum 479, in sequenti autem Bentleianum ὡς gratus recipio.

Vs. 555. *Reposcamus igitur* — Pisetaerus ait — *regnum ab Iove,*

κἢν μὲν μὴ Φῇ μηδ' ἐθελήσῃ μηδ' εὐθὺς γνωσιμαχήσῃ,

bellum tunc ei inferamus.

Hic forsitan dubitaverit quispiam an verum sit quod praebet Aldina 'Φῇ, i. e. ἀΦῇ, mihi tamen accurate rem perpendenti certum visum est comicum Φῇ voluisse, ter igitur eandem rem aliis verbis exprimi, ut in sermone quotidiano fieri solet ab urgentibus: *si vero noluerit et recusaverit neque statim mutaverit consilium (als hij neen zegt en niet wil en niet dadelijk van gedachte verandert).* Id vero fidenter perhibeo, nullam esse causam cur Blaydesium sequamur κἢν μὴ 'Φεῖν' αὐτὴν ἐθελήσῃ vel κἢν μὴ αὐτὴν ἀποδοῦν' ἐθελήσῃ proponentem horridis sanequam numeris.

Vs. 647. Postquam Pisetaerus in fine colloquii ad Epopem dixit:

ἴωμεν· εἰσηγοῦ σὺ λαβὼν ἡμᾶς,

Epops addit: „ἴθι". Qui singularis multis suspicionem movit. Itaque Hamaker unum tantum huius versus verbum servans et e sequenti adverbium δεῦρο eiciens, e duobus versiculis unum eumque durissimum confinxit:

ἴωμεν· ἀτάρ, τὸ δεῖν', ἐπανάκρουσαι πάλιν.

Blaydes vero versum sic constituit:

---

1) Querceta habitat *picus viridis.*

Digitized by Google

ἴωμεν, εἰσηγοῦ δὲ νὼ (νῷν) σὺ ξυλλαβέν,

certo vitio, nam ξυλλαβεῖν de *captivis* potius vel *reis* solet dici [1]).

At nihil mutandum; ne id quidem, quod sunt qui poscant, ἴτε vel ἴτον pro ἴθι necessarium est. Nam solum Pisetaerum, cui subito nunc aliquid in mentem venit, in limine subsistere si sumimus, quid tandem molesti aut singularis hic numerus habet aut totus locus?

Vs. 698.

οὗτος δὲ (Amor) Χάει πτερόεντι μιγεὶς νυχίῳ κατὰ Τάρταρον εὐρὺν Aves genuit.

Integrum esse hunc versum non contendam, nam *νύχιος* cum Herwerdeno requiro. Levius tamen hoc est vitium; multo vero gravior error, quem Hermannus deprendere olim sibi visus est, non nisi in eius mente extitit. Nam quominus cum eo scribamus

οὗτος Χάει ἠερόεντι μιγεὶς

duae obstant causae; neque enim supervacanea est quam ille abiecit particula δέ, neque *alarum* mentio abesse potest, cum cetera cuncta numina, quae hoc loco commemorantur, alata sint et esse debeant, ne pereat vis argumenti. Itaque *chaos* non *primordiale* nunc dicitur *spatium*, ut paucis versibus ante [2]), sed vocis vi per artificium oratorium mutata *aerem* intellegere iubemur, ut alibi [3]). Sunt nimirum alites aeris nubiumque veluti proles.

Vs. 785 sqq. — Locus qui sequitur quin integer sit nullus dubito, licet Scaligero Bentleioque aliter olim fuerit visum; quos quoniam Meineke aliique postea sunt secuti, digna videtur quaestio quae denuo moveatur. Exordium dico loci festivi, qui laudes habet vitae alatae:

οὐδὲν ἐστ' ἄμεινον οὐδ' ἥδιον ἢ φῦσαι πτερά.
αὐτίχ' ὑμῶν τῶν θεατῶν εἴ τις ἦν ὑπόπτερος,
εἶτα πεινῶν τοῖς χοροῖσι τῶν τραγῳδῶν ἤχθετο,
ἐκπτόμενος ἂν οὗτος ἠρίστησεν ἐλθὼν οἴκαδε,
κἄτ' ἂν ἐμπλησθεὶς ἐφ' ἡμᾶς αὖθις αὖ κατέπτετο.

Hic genitivum τραγῳδῶν in τρυγῳδῶν mutabant summi viri quos dixi, errantes tamen et in partem doctiorem peccantes.

1) Vid. ad Nub. 1168. 2) Vs. 693. 3) Vid. vs. 1218.

Digitized by Google

Nam fac vulgatam lectionem quamcunque ob causam esse reiciendam: id tamen facile evincam, correctum sic versum ferri omnino non posse. Nulla est causa cur *musam iocosam* spectatoribus taedium ciere coniciat chorus. Qui si *suae* fabulae *aemulorum* comoedias nunc vellet opponere, non τρυγῳδῶν opinor voce uteretur, — nam ibi demum ea solet adhiberi ubi tragoedia et comoedia inter se comparantur, — neque omitteret adiectivum ἄλλων; ipsam autem Avium fabulam cuiquam taedium parere posse, id proloqui comico nostro ne in mentem quidem venit. Deinde vox χοροὶ aptissima est ad significandam partem potiorem *tragoediarum*, quarum praelonga et gravissima solebant esse cantica, — ὀρμαθοὶ μελῶν vocantur in Ranis, — de *comoediis* vero si fieret sermo, dicendum fuisset fere: εἴ τις ἤχθετο τοῖς πονηροῖς σκώμμασι τῶν ἄλλων ποιητῶν (vel κωμῳδοδιδασκάλων); locus autem ut fiat eiusmodi dicterio, praeterea sumamus oportet Avium fabulam post aemulorum fabulas — et eodem quidem die — fuisse datam. Priscos denique interpretes τραγ- legisse, non τρυγ-, perantiquum igitur esse hoc vitium, si sit vitium, docet scholion ad vs. 512: ⟨σημείωσαι⟩ ὅτι καὶ νῦν ⟨*voce* τραγῳδοῖς *significat*⟩ τὸν χορὸν τῶν τραγικῶν.

Molesti autem obscurive nihil habet textus traditus, quem recte interpretatus est Wieseler. Hoc dicit comicus: „*Si alati essetis, o spectatores, necesse non foret ita ut nunc per totum diem in theatro perdurare. Hodie dum tragoedias spectabatis, fames fortasse obrepsit vestrum uni et alteri inter praelonga illa cantica infinitosque clamores, taediumque est obortum: alas autem si vobis praebuisset natura, potuissetis per aera domum vos recipere, et quo tempore iocosa nostra fabula* [1]) *tragicas illas ampullas exceptura erat, eadem via redire in sedem relictam.*" Quae audientes recordamur viri in lepida fabula Gallica (*le monde où l'on s'ennuie*) artem tragicam impense probantis et laudantis, ita tamen ut subducat se potius dum in conclavi vicino nova tragoedia ab ipso poeta recitatur. „*La trayédie, c'est bon ... pour le peuple!*"

Illa igitur aetate prius tragoedias, dein comoedias Lenaeis esse actas, luculenter testantur verba chori, et fabulam nostram „brevi post meridiem" datam esse totidem verbis dicit Pisetae-

1) Perperam Blaydes pro ἡμᾶς scribi iussit ὑμᾶς.

Digitized by Google

rus; Prometheo enim anxie roganti „πηνίκ' ἐστὶν ἄρα τῆς ἡμέρας;" respondet: „ὀπηνίκα; σμικρόν τι μετὰ μεσημβρίαν," quo loco non verum diei tempus indicare insulsum atque adeo absurdum foret, moxque caelitum legatos „ἐπ' ἄριστον" — non ἐπὶ δεῖπνον — „καλεῖ." Ipsa autem ratio ferebat ut tragoediae antecederent comoedias, quoniam antiquiora erant chororum tragicorum certamina, recentiora comicorum, et aptius iocosa post tristia quam haec post illa spectantur. Nondum autem persuasum est aut alium alio tempore invaluisse morem aut Dionysiis ordinem inversum obtinuisse; nolim certe hac in re uti testimonio quod afferri solet legis Euegori apud Demosthenem servatae [1]); ubi quod Lenaeorum τραγῳδοὶ καὶ κωμῳδοί, dein Dionysiorum κωμῳδοὶ καὶ τραγῳδοὶ commemorantur, vide ne librariorum neglegentia nos fallat. Neque eiusmodi quicquam efficitur e Socratis ad Critobulum verbis apud Xenophontem: ἐγώ σοι σύνοιδα ἐπὶ κωμῳδῶν θέαν καὶ πάνυ πρῳὶ ἀνισταμένῳ καὶ πάνυ μακρὰν ὁδὸν βαδίζοντι. Nam ei qui e longinquo pago urbem adibat primo mane fuisse proficiscendum ne sero adventaret, id per se intellegitur.

Deinde versibus 793—796 post ea, quae ante meridiem licuissent, si alati essent cives, chorus indicat ea quae hoc ipso temporis articulo fieri possent, modo alae essent praesto. *Nunc autem* — ait — *si quis virum mulieris sibi dilectae inter senatores videt assidentem, libenter opinor hinc* [2]) *ad illam advolaret, mox ad nos rediturus.*

Vs. 999 sqq. Festivissima sunt verba Metonis docti mathematici, qui Pisetaero roganti: *quid ista sunt quae manu tenes*, haec respondet:

κανόνες ἀέρος.
1000 αὐτίκα γὰρ ἀήρ ἐστι τὴν ἰδέαν ὅλος
κατὰ πνιγέα μάλιστα. προσθεὶς οὖν ἐγὼ
τὸν κανόν' ἄνωθεν τουτονὶ τὸν καμπύλον,
ἐνθεὶς διαβήτην — μανθάνεις;

Secum Pisetaerus: οὐ μανθάνω. Pergit autem Meton:

ὀρθῷ μετρήσω κανόνι προστιθείς, ἵνα

1) Demosth. XXI § 10.

2) Hoc quidem loco Blaydes recte mutavit pronomen, ἡμᾶν scribens pro ὑμᾶν.

Digitized by Google

1005 ὁ κύκλος γένηταί σοι τετράγωνος καὶ ἐν μέσῳ
ἀγορά, φέρουσαι δ' ὥσιν εἰς αὐτὴν ὁδοὶ
ὀρθαὶ πρὸς αὐτὸ τὸ μέσον, ὥσπερ δ' ἀστέρος
αὐτοῦ κυκλοτεροῦ ὄντος ὀρθαὶ πανταχῇ
ἀκτῖνες ἀπολάμπωσιν.

Quorum verborum pars posterior minime obscura est, urbem nimirum caelestem *stellae* similem se structurum promittit, e foro rotundo crebris deductis plateis, quae ceu radii e centro communi discurrant. Miror autem quomodo interpretes quidam conciliare haec potuerint cum sua opinione, Metonem *quatuor* vias *rectis angulis* inter se concurrentes descripturum fuisse.

Priora vero Metonis verba intellegere velle, id est operam dare ut suo ioco frustretur comicus. Qui quomodo ea vellet accipi, Pisetaeri verbulo „οὐ μανθάνω" satis profecto aperte significavit. Itaque non est aegre ferendum quod commemorantur nunc *incurvata regula* et *circulus quadratus*, sed consulto noster quadrata rotundis miscens verbis usus est tam egregie absurdis, ut ne eos quidem spectatores fallere possent qui cum ipso poeta ab arte Metonis essent alienissimi. Sic etiam hodie, si indicandum est studium inane, aut *perpetuum mobile* aliquis quaerere iocose dici solet aut *circuli quadraturam*; scimus autem quantam operam dederint Pythagorae praesertim discipuli, quibus numerorum ratio pro ipso mundi principio erat, ut certis numeris exprimerent rationem quae intercedit inter circuli lineae simplicissimae et perfectissimae circuitum et radium. Quod studium licet ad scopum qui petebatur homines non duxerit, inveniri enim non potuit ratio quae nulla esset, egregie tamen profuit toti arti mathematicae.

Quorsum haec? Ut demonstrem versum 1002 recte sic in codicibus interpungi, minime sequendos esse Suevernium Kockiumque, qui virgulam post κανόν' posuere post καμπύλον deleverunt; neque recte Kennedium eorum vestigiis insistentem ἄνω δέ proposuisse pro ἄνωθεν. Accuratius autem definire velle διαβήτην addito adiectivo καμπύλῳ, id κακοζηλίας foret haudquaquam festivae, etiamsi recte dicatur Graece διαβήτης καμπύλος sive *incurvatus*. Et omnino, nisi absurda et ridicula sunt quae dicit Meton de „aëris" illis *regulis*, ieiunus nimis fit totus locus.

Digitized by Google

Vs. 1234 Pisetaero roganti:

τί σὺ λέγεις; ποίοις θεοῖς;

respondet Iris:

ποίοισιν ἡμῖν τοῖς ἐν οὐρανῷ θεοῖς.

Quae sintne integra, et si sint, quomodo sint distinguenda, dubitatur. Meineke pro ποίοισιν coniecit οἵοισιν, infeliciter sane; qui melius certe „ὅτοισιν;" vel „ὁποίοισιν"; (correpta antepenultima) poterat proponere. Bamberg vocem ποίοισιν continuabat Pisetaero, bis igitur idem ab hoc rogari ratus. Sed parum hi viri docti secum reputarunt — rem in vulgus sane notam et ipsis notissimam — non vere interrogantis esse illud ποίοις, sed cum contemtu exclamantis et irridentis; non enim significare: „*qualibus deis?*" sed: „*quid deos loqueris?!*", nullam igitur admisisse *interpretationem*, neque apte potuisse *iterari*. Si antecederet: „τοῖς ποίοις θεοῖς;" placide interrogantis id foret [1]), et responderi posset: „ὁποίοισιν;" *qualesne deos velim rogas?* A nostro vero loco talia aliena sunt, sic autem me iudice Iridis verba sunt scribenda:

„ποίοισιν!" — ἡμῖν, τοῖς ἐν οὐρανῷ θεοῖς.

Ipsum igitur verbum, quo Pisetaerus usus est, indignabunda Iris nunc iterat, quemadmodum antea, cum Pisetaerus dixisset: „ταυτηνί τις οὐ ξυλλήψεται;" exclamavit: ἐμὲ ξυλλήψεται; [2]) et mox roganti „κατὰ ποίας πύλας εἰσῆλθες;" respondit: οὐκ οἶδα μὰ Δί' ἔγωγε. „κατὰ ποίας πύλας"! [3]) Nam illum quoque versum sic expediendum arbitror.

Eadem ratione fortasse interpretandi sunt Nub. vs. 664 (ubi aliam tamen rationem in editione mea inii) et Eccl. 761.

Vs. 1282. De pristinis — ante Nubilocuculiam conditam — Atheniensium studiis haec refert nuntius:

ἐλακωνομάνουν ἅπαντες ἄνθρωποι τότε,
ἐκόμων, ἐπείνων, ἐρρύπων, ἐσωκράτων.

Quorum verborum festiva quaedam est gradatio. Nam quod ultimo loco collocatum est morbi recentis nomen novum atque

---

1) Vid. Nub. 1270 et ad Nub. 1233.
2) Vs. 1305 sq.
3) Vs. 1209 sq.

Digitized by Google

inauditum τὸ σωκρατᾶν, id cetera veluti complectitur. Quippe Socrati τῷ ἀλούτῳ καὶ ἀνυποδήτῳ similem esse, id maius etiam quiddam est quam capillis incultis, facie macilenta, veste et corpore sordidis obambulare. Huius igitur verbi ea est ratio quae vocis περιουσίας Nub. 50, πλουθυγιείας Vesp. 677, eodemque loquendi genere usus Demosthenes III § 29 dixit Athenienses missis rebus gravioribus κονιᾶν τὰς ἐπάλξεις καὶ ἐπισκευάζειν τὰς ὁδοὺς καὶ κρήνας καὶ λήρους. Recte autem ἐσωκράτων habet R, in ceteris vero est -τουν.

His praemissis observo nullam causam esse cur aut cetera verba in dubium vocentur aut ἐπείνων. Pro quo ἐπῑ́νων legendum esse — graviore igitur vitio versum laborare — fuit cum suspicarer ipse collato Lysistratae versiculo, ubi Cleomenes rex Spartanus πινῶν ῥυπῶν ἀπαράτιλτος ex arce Atheniensi prodiisse dicitur [1]). Sed dudum vidi vanam esse illam opinionem, nec verbum nunc de ea facerem, nisi apud Blaydesium idem reperirem; qui temere profecto proposuit:

ἐκόμων, ἐπίνων, ἐσωκράτιζον, ἐρρύπων.

Quae cur vulgata lectione multo sint deteriora, supra ostendisse mihi videor.

Vs. 1630 sq. Postquam Hercules impudenter mentitus est Triballum regimen mundi avibus tradi iubere, sibi autem idem placere haud dubiis verbis est prolocutus, Neptunus *vobis igitur si ita videtur*, ait, *equidem non repugnabo*. Dein sequitur versus:

οὗτος, δοκεῖ δρᾶν ταῦτα τοῦ σκήπτρου πέρι.

Quem *Herculi* tribuunt codices, *Neptuno* vero continuari iubet Kock; huius enim dei esse ceterorum nomine verba facere. Non assentior, multo autem festiviorem duco vulgatam. Hercules ut primum ex ore Neptuni audivit illum acquiescere in ceterorum sententia, laetus statim — nam epulas iam sibi videt paratas — *heus tu!* exclamat, *assentimur!* Nempe si qua fieret mora, ne fraus perplueret quam maximum erat periculum; Triballus enim non revera cum Hercule facit, sed alia omnia censet, blaeso tantum ore prohibitus quominus clare eloquatur sententiam.

Sed data opera exponendum videtur id, quod ultimum dixi;

1) Lys. 279.

Digitized by Google

minime enim interpretes ita inter se consentiunt ut pro certa atque explorata haec res possit haberi.

Incipio igitur a versibus 1614 sqq., quos legentes ne in errorem abducamur est cavendum. Neptunus ibi per se ipsum ridicule iurans ad Pisetaerum:

νὴ τὸν Ποσειδῶ, ταυταγὶ καλῶς λέγεις.

ΗΡΑΚΛΗΣ.

καὶ ἐμοὶ δοκεῖ.

ΠΕΙΣΕΤΑΙΡΟΣ. (ad Triballum:)

τί δαὶ σὺ φήις; [1])

ΤΡΙΒΑΛΛΟΣ.

ναβαισατρεῦ.

ΠΕΙΣΕΤΑΙΡΟΣ.

ὁρᾷς; ἐπαινεῖ χοὔτος. ἕτερόν νυν ἔτι
ἀκούσατε κτἑ.

Haec si ad litteram accipiuntur, perit loci festivissimi acumen. Nam aut non talem qualem eum novimus nunc se praestitit comicus, aut Triballum eo capitis nutu, eo gestu, eo vocis sono utentem fecit unde spectatoribus clare appareret eum minime gentium ceteris assentiri, sed ad pugnos et flagra unice esse paratum. Quo magis est ludicrum id quod Hercules — nam huius haec verba esse acute vidit Bentley — lancibus suis metuens statim subiungit: ὁρᾷς; ἐπαινεῖ χοὗτος, *viden? et ipse Pisetaero assentitur.* Sive autem inanis, ut arbitror, est vox ναβαισατρεῦ, sive graeci aliquid in ea latet, certum est frustra fuisse interpretes qui „ἀναβῶμεν οἱ τρεῖς" (!) vel simile quid inde efficere sunt conati. Nam id quod dicit in lingua Triballica „πώμαλα" vel „οὐ δῆτ' ἔγωγε" significare credere iubemur.

Sententiae postquam sunt dictae, itur in suffragia, et primus Hercules (vs. 1626): *ego sceptrum avibus reddendum censeo.* Dein Neptunus: *Triballum autem roga quid censeat.* Cui Hercules:

ὁ Τριβαλλός, οἰμώζειν δοκεῖ σοι;

aperte nunc quoque illudens caeliti barbaro. Qui licet non satis bene graece sciat, dudum tamen optime intellexit rideri se a sodali, itaque scipione opinor ei minitans balbutit quaedam,

1) Non *Pisetaeri* sed *Neptuni* haec verba esse arbitror. Quae tamen quaestiuncula impune nunc potest negligi, quoniam rem in qua versamur non tangit.

Digitized by Google

quae in codicibus sic sunt tradita: σαυνάκα βακταριπροῦσα. Posterius autem verbum viri docti dudum recte interpretati sunt βακτηρίᾳ κρούσω, prius vero corruptum habetur, proposita autem sunt καυνάκα (*vestem*) et σαὺ κάρα (*tuum caput*). Sed deo Scythae quid cum voce sive persica (καυνάκῃ) sive poetica (κρᾶτι)? Equidem integrum duco id quod praebent codices, nisi quod addito potius accentu σαῦ νάκα scribo. *Male dispereas*, — barbarus dicit ita ut potest, — *tibi fuste excutiam pellem:* σοῦ τὴν νάκην (vel τὸ νάκος) τῇ βακτηρίᾳ κρούσω. Qui similis est barbarismus atque legati Persae in Acharnensibus, Scythae lictoris in Thesmophoriazusis; *pellis* autem aut leonis Nemeaei dicitur aut ipsius Herculis *cutis*, quemadmodum alibi in conviciis de homine usurpatur vox βύρσα [1]).

At Hercules, nunc quoque liberius aliquanto verba sodalis interpretatus: φησὶν εὖ λέγειν πάνυ, *omnino mecum se facere ille ait.* Dein sequitur Neptuni versus unde disputandi feci initium.

Mox Pisetaerus insuper in matrimonium poscit Βασίλειαν deam; qua de re postquam Herculi callide persuasit, „ἔγωγε παραδίδωμί σοι" clara voce hic exclamat; Neptunus vero τἀναντία ψηφίζεται. Itaque Pisetaerus: „ἐν τῷ Τριβαλλῷ πᾶν τὸ πρᾶγμα", et ad ipsum Triballum conversus: „τί σὺ λέγεις;" — Tunc ille, vehementer nunc quoque negans (vs. 1678):

καλάνι κόραυνα καὶ μεγάλα βασιλιναῦ
ὄρνιτο παραδίδωμι.

Quibus auditis Hercules veteratorio denuo artificio usus statim exclamat: „παραδοῦναι λέγει", at optimo iure Neptunus contendit barbarum truculentum alia omnia censere. Nam hoc est quod dixit: *pulcram magnamque puellam avibus tradi nolo,* τὴν καλὴν καὶ μεγάλην κόρην Βασίλειαν οὐ παραδίδωμι τοῖς ὄρνισιν. Sed blaeso ore ita hoc dicit ut linguae Graecae eum sinit imperitia. Scribamus modo Βασῖλιν αὖ, usi observatione prisci interpretis in scholiis ad Ach. 104, ubi Ἰᾶον αὖ pro Ἰασονᾶ probabiliter proponitur. Negationem enim omnino requiri arbitror. Quod ante me sensit van Herwerden, non tamen in hoc versu eam latere suspicatus sed ὄρνιτ' ὀ (= οὐ) παραδίδωμι scribens in versu sequenti collata Photii glossa sublestae fidei: ὀπλίττομαι

1) Eq. 869.

Digitized by Google

(ὁ πίττομαι Alberti cum Hesych.): οὐ πείθομαι· καὶ τοῦτο Βοιώτιον· Ἀριστοφάνης Ἐκκλησιαζούσαις, — ubi et in lemmate et in fabulae, fortasse etiam in poetae nomine afferendo errorem commissum esse videmus [1]), neque de barbarorum sed de Boeotorum lingua fit sermo, ita ut vix satis firmum hoc videatur fundamentum cui superstruatur coniectura.

Si quis autem neque Herwerdeni neque meam lectionem probat, sumat Triballum cum indignatione rogare: *„puellamne et regnum avibus nos tradituros?!"* Sed forma παραδίδωμι quid faciam sic non habeo equidem, neque satis perspicuus satisve facetus me iudice fit locus.

Id vero certum duco, loci leporem non agnosci ab iis qui Triballum revera — id quod sumi solet — condiciones Pisetaeri probare putent.

III.

Venio nunc ad locos, unde gravius leviusve vitium coniectura eximere conatus sum.

Versuum 64 sqq. ordo turbatus mihi videtur:

ΘΕΡΑΠΩΝ.

ἀπολεῖσθον.

ΕΤΕΛΠΙΔΗΣ.

ἀλλ' οὐκ ἐσμὲν ἀνθρώπω.

ΘΕΡΑΠΩΝ.

τί δαί;

ΕΤΕΛΠΙΔΗΣ.

65 Ὑποδεδιὼς ἔγωγε, Λιβυκὸν ὄρνεον.

ΘΕΡΑΠΩΝ.

οὐδὲν λέγεις.

ΕΤΕΛΠΙΔΗΣ.

καὶ μὴν ἔρου τὰ πρὸς ποδῶν.

ΘΕΡΑΠΩΝ.

ὀδὶ δὲ δὴ τίς ἐστιν ὄρνις; οὐκ ἐρεῖς;

ΠΕΙΣΕΤΑΙΡΟΣ.

Ἐπικεχοδὼς ἔγωγε Φασιανικός.

ΕΤΕΛΠΙΔΗΣ.

ἀτὰρ σὺ τί θηρίον ποτ' εἶ, πρὸς τῶν θεῶν.

1) An Ἀριστοφάνης (gramm.) ἐν γλώσσαις?

Digitized by Google

Haec quo rectius procedant, versum 66 post 68 colloco. *Non sumus homines!* Euelpides clamat. *Quid igitur?* rogat Epopis minister. *Formidonius sum ego, avicula Libyca. — Et tu? — Cacatullus Phasianus. — Nihil dicis* (nunc demum ludi se intellegit minister). — *Non credis? specta modo quae ante pedes sunt posita. At ipse qui sis tandem ales dic quaeso.*

Verum nimirum ἐπικεχοδότα Pisetaerus modo se praestitit, perinde atque Dionysius in Ranis [1]) et meticulosus homo ille in Amphiarao qui „πόθεν ἂν λάβοιμι βύσμα τῷ πρωκτῷ φλέων!" exclamabat [2]).

Vs. 108. Epops *unde hominum?* rogat hospites:

ποδαπὼ τὸ γένος;

Cui Euelpides: ὅθεν αἱ τριήρεις αἱ καλαί.

Quae integrum trimetrum non efficiunt. Quapropter Dindorf post γένος inserebat δέ (ut Pac. 186). Sed tres anapaesti cum nusquam reperiantur deinceps positi, — si negligimus Vesp. 979, cuius versus singularis est ratio, — multo praestat lectio Cobeti:

ποδαπὼ δ'; — ὅθενπερ αἱ τριήρεις αἱ καλαί.

Longius tamen a verbis traditis haec recedunt, neque abiciendum videtur quod codices habent, τὸ γένος. Quapropter potius deleto altero articulo scripserim:

ποδαπὼ τὸ γένος; — ὅθεν τριήρεις αἱ καλαί.

Vs. 147. „*Qualem petitis civitatem*" — Epops ait — „*probe novi in ora maris rubri.*" — „*Bona verba!*" statim exclamat Euelpides:

μηδαμῶς
ἡμῖν γε παρὰ θάλατταν, ἵν' ἀνακύψεται
κλητῆρ' ἄγουσ' ἔωθεν ἡ Σαλαμινία.

Locus notissimus sane, sed intellegimusne illud ἔωθεν? Vertitur: „*un beau matin, op een goeden dag, some morning*", sed et Graeca exempla huius locutionis desidero et ipsum adiectivum *pulcrum bonumve*, quod habet versio, non habent Euelpidis verba. Itaque corrigo ἐκεῖθεν. Ut αὐτὸς servis est herus, discipulis magister, sic ἐκεῖ Atheniensibus peregre versantibus est ipsorum civitas, et e nostro cum alia huius generis loquendi afferri possunt exempla tum ipsius Euelpidis verba (vs. 340):

1) Ran. 479. 2) Fr. 24

Digitized by Google

ἐπὶ τί γάρ μ' ἐκεῖθεν ἦγες;

Sub finem autem fabulae „ἐκεῖθεν" non Salaminia quidem ἀνακύπτει triremis, sed multi visitores confluunt in novam urbem, quemadmodum fore dixerat praeco (vs. 1305):

ἥξουσ' ἐκεῖθεν δεῦρο πλεῖν ἢ μυρίοι.

Satis certa mihi videtur quae praecedit correctio; de proxime vero vicinis versibus nonnisi dubitanter quaedam proferam; facilius enim dixerit quispiam quid non scripserit illic comicus, quam quid scripserit. Versus volo 149 sqq.:

ΕΠΟΨ.

τί οὐ τὸν Ἠλεῖον Λέπρεον οἰκίζετον
ἐλθόνθ';

ΕΤΕΛΠΙΔΗΣ.

ὁτιὴ [1]) νὴ τοὺς θεοὺς ὃς οὐκ ἰδὼν
βδελύττομαι τὸν Λέπρεον ἀπὸ Μελανθίου.

Leprei oppidi Elei — cuius nomen illis annis Athenis saepe est auditum — nullam aliam ab causam nunc fit mentio quam ut Melanthius quidam foedo cutis morbo laborans possit vellicari; nam scholiorum et Pausaniae nugas huc pertinentes negligere licet. Sed verborum sensus tralucet potius quam cernitur, nihil enim est ὅς. Quapropter multorum assensum tulit Bothii ingeniosa sane coniectura ὅσ'(α), quae ferri tamen nequit, quoniam ὅσα οὐ (vel μή) significat *nisi quod non* ...[2]), cuiusmodi notio restrictiva hinc est aliena. Infeliciter etiam Dobree ὡς, nec melius Meineke ὅτι, Bergkii autem coniecturam ὅρος οὐκ ἰδὼν | βδελύττομαι τὸ Λέπρεον vix serio a tali viro propositam esse dixeris.

Hisce igitur reiectis aliorum tentaminibus, superest ut meam qualemcunque opinionem proferam. Intellegam equidem:

τί οὐ τὸν Ἠλεῖον Λέπρεον οἰκίζετε
ἐλθόντες; — ὁτιὴ κοὐκ ἰδὼν νὴ τοὺς θεοὺς
βδελύττομαι κτέ.

Cui coniecturae quadamtenus favet quod in codice R aliisque ἐκ πλήρους perscriptum legitur ἐλθόντε.

(*Continuabuntur*).

1) ὅτι VR alii. 2) Vid. Eur. Iph. T. 618 Thucyd. I 111 IV 16 etc.

Digitized by Google

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. Hartman, H. van Herwerden, A. E. J. Holwerda, H. T. Karsten,
J. C. Naber, H. J. Polak, K. G. P. Schwartz, M. C. Valeton,
J. van der Vliet, J. Woltjer.

NOVA SERIES.
VOLUMEN UNDETRICESIMUM. PARS IV.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1901.

Digitized by Google

INDEX.

	Pag.
De Crantoris fragmentis moralibus, scripsit K. KUIPER. . .	341—362.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H.	362.
De compositione Poenuli, scripsit H. T. KARSTEN	363—387.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H.	387.
De Aetolorum institutis publicis, scripsit J. BREEN	388—412.
Paralipomena Lysiaca, scripsit H. J. POLAK	413—443.
Ad Aristophanis Aves, scripsit J. VAN LEEUWEN J.F. . . .	444—460.

Digitized by Google

Bibliotheca Philologica Batava quater in anno prodibit Calendis Ianuariis, Aprilibus, Iuliis, Octobribus.

Pretium annuum erit floren. 5.25.

Singuli fasciculi separatim non venibunt.

Digitized by Google

Sumptibus E. J. BRILL prodierunt:

M. T. Cicero. Commentarii rerum suarum sive de vita sua; accesserunt Annales Ciceroniani in quibus ad suum quaeque annum referuntur quae in his commentariis memorantur; utrumque librum scripsit W. H. D. Suringar. 1854. 2 part. 1 vol. 8°. . . . . *f* 8.50.

C. G. Cobet, Variae lectiones, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos. Editio secunda auctior. 1873. 8°. *f* 7.—.

—— Miscellanea Critica, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos praesertim Homerum et Demosthenem. 1876. *f* 7.—.

—— Collectanea critica, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos. 1877. 8°. . . . . *f* 7.—.

—— Hyperidis Orationes duae ΄Ο ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΛΟΓΟΣ et ΄ΥΠΕΡ ΕΥΞΕΝΙΠΠΟΥ. Editio altera auctior et emendatior. 8°. 1877. *f* 1.50.

—— Observationes criticae et palaeographicae ad Dionysii Halicarnassensis antiquitates Romanas. 1877. 8°. . . . . *f* 3.50.

—— De Philostrati libello ΠΕΡΙ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ. 1859. 8°. . - 1.25.

—— Cornelii Nepotis vitae excellentium imperatorum. In usum scholarum. Editio altera. 1884. kl. 8°. . . . . *f* 0.60.

—— Lysiae Orationes et fragmenta. Edit. tertia, quam curavit J. J. Hartman, 1891. 8°. . . . . *f* 1.20.

—— Xenophontis Expeditio Cyri. Editio quinta, quam curavit C. C. Mauve. 1892. 8°. . . . . *f* 1.20.

—— Xenophontis Historia Graeca in usum scholarum. Editio tertia emendatior. 1888. 8°. . . . . *f* 1.20.

J. J. Cornelissen, Oratio inauguralis. 1879. 8°. . . . . - 0.45.

—— Coniectanea Latina. 8°. . . . . - 0.60.

—— Cornelii Taciti de vita et moribus Iulii Agricolae. 1881. 8°. - 0.75.

—— Opus idem. In usum scholarum. 1881. kl. 8°. . . . - 0.30.

—— Minucii Felicis Octavius. 1882. kl. 8°. . . . . - 0.90.

H. van Herwerden, Lectiones Rheno-Traiectinae . . . . - 1.50.

Dr. H. T. Karsten, De inkomsten en uitgaven van den Romeinschen Staat. Antiquarische schets. 1e stuk: De Republiek. 1880. 8°. *f* 0.80.

—— Spicilegium criticum. 1881. 8°. . . . . - 0.80.

J. van Leeuwen J. f., Aristophanis Vespae, cum prolegomenis et commentariis. 1893. 8°. . . . . *f* 2.90.

H. W. van der Mey, Studia Theognidea, accessit collatio codicis Mutinensis tantum non omnis. 1860. 8°. . . . . *f* 0.75.

E. Mehler, Luciani dialogi quattuor. Graece. (Timon, Philopseudes, Verae historiae, Gallus). In usum scholarum . . . . *f* 1.90.

Dr. J. S. Speijer, Latijnsche spraakkunst:
1ste stuk. Flexie en etymologie. 2de druk. 1883. . . . *f* 1.90.
2de stuk. Syntaxis. 2de druk. 1884. . . . . - 1.90.

Mnemosyne. — Bibliotheca philologica Batava. Edid. C. G. Cobet, T. J. Halbertsma, H. G. Hamaker, E. J. Kiehl, etc. 1852—62. 11 vol. et Appendix ad vol. 2—7. 8°. (*f* 56.50) . . . . . *f* 30.—.

—— Nova series scripserunt C. G. Cobet, C. M. Francken, H. van Herwerden, S. A. Naber, W. G. Pluygers, J. J. Cornelissen, J. van Leeuwen J. f., I. M. J. Valeton, alii; Vol. I—XIV colleg. C. G. Cobet, H. W. van der Mey, Vol. XV—XXIX colleg. S. A. Naber, J. van Leeuwen J. f., I. M. J. Valeton. 1873—1901. 8°. pro vol. *f* 5.25.

Ex officina typographica et bibliopolio antehac E. J. Brill.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google